



T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE
ANKARA VİLAYETİ'NDE ASAYİŞ, SUÇ VE CEZA**

Doktora Tezi

Ercimet SARIAY

Danışman

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

Nevşehir
Haziran 2019



T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE
ANKARA VİLAYETİ'NDE ASAYİŞ, SUÇ VE CEZA**

Doktora Tezi

Ercimet SARIAY

Danışman

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

Nevşehir
Haziran 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Ercimet SARIAY



TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ANKARA VİLAYETİ’NDE ASAYİŞ, SUÇ VE CEZA” adlı Doktora tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Ercimet SARIAY



Danışman

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ



Tarih Ana Bilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ danışmanlığında Ercimet SARIAY tarafından hazırlanan "II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ANKARA VİLAYETİNDE ASAYİŞ, SUÇ VE CEZA" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

05.10.2019

JÜRİ

İMZA

Danışman

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ



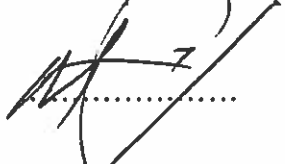
Üye

Prof. Dr. Murat Mustafa ÖRTÜK



Üye

Prof. Dr. Remziye Şenol



Üye

Dr. Öğr. Üyesi Buseyik SARMAÇ



Üye

Dr. Öğr. Üyesi Tekin TUNCEL



ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 21.10.2019 tarih ve 2019.3.491 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

06/10/2019

Doç. Dr. Vedat ARTEPE
Müdür
ENSTITÜSÜ

TEŞEKKÜR

Doktora tez konusunu seçmemde ve çalışmamın her aşamasında desteğini ve katkılarını esirgemeyen, hocalığın her anlamda içini samimiyetle dolduran kıymetli danışmanım Doç. Dr. Ahmet OĞUZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın kontrolü ve hataların giderilmesi adına tavsiyelerini paylaşıp çok önemli katkılar sağlayan ve öğrencisi olma onurunu bana bahşeden hocam, Prof. Dr. Memet YETİŞGİN'e şükranlarımı sunarım. Çalışmayı titizlikle inceleyerek özellikle metodoloji ve kuramsal çerçeve konusunda yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Murat Mustafa ÖNTUĞ'a ve çalışmayı derinliğine analiz ederek anlatım eksiklerini ve teknik yönden bazı hataları gidermemi sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin SARAÇ'a çok çok teşekkür ederim. Ayrıca Dr. Öğr. Üyesi Tekin Tuncer ve Murat KILIÇ'a önemli katkılarından dolayı ayrı ayrı teşekkür ederim. Kıymetli arkadaşlarım Aksaray Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Eyyub ŞİMŞEK ve Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi öğretim üyelerinden, Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZTOP'a değerli yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Çalışma sürem boyunca içtenlikle ve sabırla, her türlü fedakarlığı göstererek manevi desteklerini esirgemeyen eşime ve kızlarıma da sonsuz teşekkür ederim.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ANKARA VİLAYETİ'NDE ASAYİŞ, SUÇ VE CEZA

Ercimet SARIAY

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana
Bilim Dalı, Doktora, Haziran 2019

Danışman: Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

ÖZET

Osmanlı Devleti, modernleşme sürecinde ortaya koyduğu reformlarla suç olgusu, cezalandırma, kamu düzeninin korunması ve hapisane konusunda yeni bir bakış açısı belirlemiştir. Yeni kanunların çıkarılması, ordunun yeniden yapılandırılması, modern polis ve jandarma teşkilatının oluşturulması ve hapisanelerin iyileştirilmesi bunlardan bazılarıdır. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya konan bütün bu çabalar, XX. yüzyılın başlarında daha farklı bir zeminde iktidarı ele alan İttihat ve Terakki kadroları tarafından da sürdürülmüştür. İttihatçı kadroların hâkim olduğu II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan toplumsal ve siyasal değişim asayiş, suç, cezalandırma ve hapisaneler konusunda yeni ihtiyaç ve sorunları beraberinde getirmiştir. Hızlı kentleşme, kırsaldan şehre göç, nüfus hareketleri, ekonomik değişim gibi gelişmeler bunlardan bazılarıdır. Bu durum karşısında merkezi hükümet modernleşmeci ve merkezîyetçi bir anlayışla sorunların üstesinden gelerek kamu düzenini sağlamayı amaçlamıştır. Ancak iyi niyetle atılan adımlar istenilen sonucu verememiştir.

Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyet döneminde siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlar devletin iç ve dış güvenliğini derinden sarsmıştır. Bunun sonucunda ülkenin hemen her tarafında kamu düzeni ve toplumsal yapı zedelenmiştir. Merkezi hükümet, bir taraftan Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları'ndaki mücadelesiyle devletin sınırlarını korumaya çalışırken, diğer taraftan asayiş ve emniyeti olumsuz etkileyen eşkıyalık, çetecilik, asker kaçakçılığı, yolsuzluk gibi toplumsal sorunlar ve bireysel olarak işlenen suçları önlemeye yönelik tedbirler almıştır. Ancak alınan tedbirlerin kısmen başarılı olduğu söylenebilir.

Osmanlı ülkesinde artan suç oranlarına paralel olarak cezalandırılan birçok suç faili, hapishanelere gönderilmiştir. Bu durum hapishanelerde izdiham, sağlık, fiziki yapı, firar gibi problemlere yol açmıştır. Bütün bu gelişmeler Ankara vilayetine de yansımış, vilayet dâhilinde bulunan hapishaneler de bundan etkilenmiştir.

II. Meşrutiyet sürecinde Ankara vilayeti dâhilinde siyasi, etnik, dinsel nitelikte eşkıyalık, çetecilik, firar, sürgün, yolsuzluk gibi kitlesel diyebileceğimiz olaylar meydana gelmiştir. Ankara vilayetinde, kitlesel eylemlerin yanı sıra bireysel nitelikte diyebileceğimiz adam öldürme, tecavüz, hırsızlık, yaralama, kız kaçırma, kundaklama, yol kesme gibi çeşitli türde vakalar yaşanmıştır. Çalışmada bütün bu olaylar arşiv belgeleri ışığında, neden ve sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmiştir.

Çalışmada, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasi sorunların Ankara vilayetindeki toplumu ve kamu düzenini nasıl etkilediği, asayiş olayları, suç, failer ve hapishaneler perspektifinden ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çerçevede, çalışmada suç ve faileri, istatistiksel veriler sunan cinayet cetvelleri ve ceraim-i umumiye cetvellerine göre, olay, olgu, suç çeşidi, failerin nitelikleri bakımından değerlendirilmiştir.

Asayiş, suç ve failer gibi olguların tamamlayıcısı niteliğindeki hapishanelerin Ankara vilayetindeki durumları da çalışmamızda incelenmiştir. Bu çerçevede, vilayette bulunan sancak ve kaza hapishaneleri, yoklama cetvelleri, izahat varakaları ve sual varakaları ve resmi yazışmalar ışığında bütün yönleriyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara Vilayeti, Asayiş, Suç, Fail, Hapishane.

**PUBLIC ORDER, CRIME AND PUNISHMENT IN ANKARA PROVINCE IN
THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA**

Ercimet SARIAY

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Department of History, Ph. D. June, 2019

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Ahmet OĞUZ

ABSTRACT

The Ottoman Empire adopted a new point of view on crime, punishment, public order and jail by the reforms set in modernization process. Passing new laws, restructuring the army, formation of modern police and military police corps and improving the conditions within jails were the product of this new vision. All these efforts starting from the middle of 19th century were maintained by the staff of Union and Progress Party that came to power in a different environment in the beginning of 20th century. The social and political changes during the Second Constitutional Era in which Union and Progress Party staff dominated led to new needs and problems about public order, crime, punishment and jails. Fast urbanization, immigration from county to urban, population movements, economic changes were among such situations. The central government aimed to keep public order by solving the problems through a modernizing and centralizing approach. However, the steps taken with good will did not provide expected outcomes.

The Ottoman Empire faced with some political, social and economic problems in the Second Constitutional Era. These problems deeply affected the inner and outer security of the state. As a result, public order and social structure were damaged nearly overall of the country. The central government that was trying to protect the borders of the state in Turco-Italian, Balkan and World War I wars on one hand was also trying to take precautions against public problems such as banditry, gangs, deserters and corruption and individual crimes on the other hand. However, it could be said the precautions were partially successful.

Many criminals were sent to jails parallel to increasing crime rates and it caused some problems in the jails such as overpopulation, health, structure and escape. All those problems influenced all the in the country including the jails Ankara.

During the Second Constitutional Era, massive incidents that are rooted political, ethnic and religious such as banditry, gang, jailbreak and exile happened in Ankara province. Apart from mass action, individual crimes such as murder, rape, theft, abduction, arson and hi-jack were seen. In the study, it is aimed to represent all those incidents with their reasons and results in the light of archived documents.

In this study, it is aimed to represent how social, economic and political problems that the Ottoman Empire experienced affected social and public order in Ankara province through the perspective of public incidents, crimes and criminals.

From this respect, in the study, the crimes and criminals were examined in terms of incidents, case, type of crime and the features of criminals through murder sheets and general crime schedules.

The status of the jails that was a complement of the facts such as public order, crime and criminals are also examined in the study. Jails of sanjacks and towns of the province are discussed in the light of the documents of register, explanation, questioning and official correspondences.

Keywords: Ankara Province, Public Order, Crime, Criminal, Jail.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xvi

GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	4
Araştırmanın Amacı	5
Araştırmanın Önemi.....	6
Araştırmanın Yöntemi.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ANKARA VİLAYETİ

1.1. Ankara Vilayetinin İdari Yapısı	14
1.2. Ankara Vilayetinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı	18
1.2.1. Sosyal Yapı.....	18
1.2.2. Ekonomik Yapı.....	19
1.2.2.1. Ankara Sancağı'nın Ekonomik Yapısı	19
1.2.2.2. Yozgat Sancağı'nın Ekonomik Yapısı.....	24
1.2.2.3. Çorum Sancağı'nın Ekonomik Yapısı	24
1.2.2.4. Kırşehir Sancağı'nın Ekonomik Yapısı	25
1.3. Ankara Vilayetinin Demografik Yapısı	26

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ANKARA VİLAYETİNDE ASAYİŞ

2.1. Kuruluştan II. Meşrutiyet'e Osmanlı'da Asayiş.....	30
2.2. Ankara Vilayetinde Asayiş	40
2.2.1. Kamu Düzenini Etkileyen Toplumsal Sorunlar	44
2.2.1.1. Eşkîyalık	44
2.2.1.1.1. Ziveli Aşireti Meselesi	47
2.2.1.1.2. Kör Dede ve Çetesi	50
2.2.1.1.3. Kürt Mustafa Olayı	55
2.2.1.1.4. Postalara Saldırıları	55
2.2.1.1.5. Çerkesler'in Karıştıkları Olaylar.....	56
2.2.1.1.6. Rumlar'ın Karıştıkları Olaylar	57
2.2.1.1.7. Asker Firarilerinin Karıştıkları Olaylar.....	58
2.2.1.2. Sürgün Sorunu	69
2.2.1.3. Ermeni Olayları.....	78
2.2.1.3.1. Ermeni Faaliyetlerine Karşı Alınan Önlemler	79
2.2.1.3.2. Ermenilerin Karıştıkları Adi Vakalar.....	81
2.2.1.3.3. Ankara Sancağında Ermeni Eylemleri	83
2.2.1.3.4. Yozgat Sancağında Ermeni Eylemleri	85
2.2.1.3.5. Kırşehir Sancağında Ermeni Eylemleri.....	87
2.2.1.3.6. Çorum Sancağında Ermeni Eylemleri.....	88
2.2.1.3.7. Ermenilerin Sevki ve Karşılaşılan Güçlükler.....	88
2.2.1.4. Yolsuzluk ve Kaçakçılık.....	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇ VE FAİLLERE DAİR İSTATİSTİKLER

3.1. Cinayet Cetvelleri Hakkında.....	105
3.2. Cinayet Cetvellerine Göre Ankara Vilayetinde Cinayet Suçları ve Failleri	107
3.2.1. Adam Öldürme	108
3.2.2. Tecavüz	127
3.2.3. Darp ve Yaralama.....	135
3.2.4. Hırsızlık	142
3.2.5. Kız Kaçırma	147

3.2.6. Silah Teşhiri	152
3.2.7. Kundaklama.....	154
3.2.8. Yol Kesme	156
3.2.9. Çocuk Düşürme	157
3.2.10. Cinayet Cetvellerinde Yer Alan Çeşitli Cinayet Suçları	159
3.3. Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Ankara Vilayetinde Cünha ve Kabahat Suçları ile Failleri	160
3.3.1. Faillerin Özellikleri	160
3.3.2. Cünha ve Kabahat Suçları	167
3.3.2.1. Tehdit	168
3.3.2.2. Korkutmak Amacıyla Silah Çekmek	168
3.3.2.3. Hakaret ve İftira	169
3.3.2.4. Adi Hırsızlık	172
3.3.2.5. Yankesicilik	174
3.3.2.6. Hayvan Hırsızlığı	175
3.3.2.7. Emniyeti Suiistimal.....	177
3.3.2.8. Sarhoşluk	178
3.3.2.9. Fuhuşa Teşvik ve Ahlak Dışı Fiiller	179
3.3.2.10. Gençlere Tacizde Bulunmak ve Ahlaksızlığa İtmek	181
3.3.2.11. Dolandırıcılık	182
3.3.2.12. Kumar ve Piyango Oynatmak	183
3.3.2.13. Çeşitli Cünha Suçları ve Kabahatler	183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAPİSHANELER

4.1. Mahbes, Hapis, Hapishane	189
4.1.1. Eski Medeniyetlerde Hapis Cezası ve Mahbes	190
4.1.2. Hapishanenin Doğuşu.....	191
4.2. Osmanlı'da Hapis ve Hapishane.....	193
4.2.1. II. Meşrutiyet Döneminde Hapishaneler	195
4.3. Ankara Vilayeti Hapishaneleri	199
4.3.1. Ankara Merkez Kaza Hapishanesi	200

4.3.1.1. Haymana Kaza Hapishanesi	206
4.3.1.2. Ayaş Kaza Hapishanesi	211
4.3.1.3. Bala Kaza Hapishanesi	214
4.3.1.4. Beypazarı Kaza Hapishanesi	218
4.3.1.5. Yabanabad Kaza Hapishanesi.....	221
4.3.1.6. Nallıhan Kaza Hapishanesi.....	225
4.3.1.7. Kalecik Kaza Hapishanesi	228
4.3.1.8. Mihaliççık Kaza Hapishanesi	231
4.3.1.9. Sivrihisar Kaza Hapishanesi	232
4.3.2. Yozgat Merkez Kaza Hapishanesi	234
4.3.2.1. Akdağmadeni Kaza Hapishanesi	239
4.3.2.2. Boğazlıyan Kaza Hapishanesi	240
4.3.3. Çorum Merkez Kaza Hapishanesi	243
4.3.3.1. Sungurlu Kaza Hapishanesi	246
4.3.3.2. İskilip Kaza Hapishanesi	249
4.3.3.3. Osmancık Kaza Hapishanesi	251
4.3.4. Kırşehir Merkez Kaza Hapishanesi	254
4.3.4.1. Keskin Kaza Hapishanesi	257
4.3.4.2. Avanos Kaza Hapishanesi	260
4.3.4.3. Mecidiye Kaza Hapishanesi.....	263
4.3.4.4. Mucur Kaza Hapishanesi	264
4.4. Hapishane Çalışanları.....	268
4.5. Mahkûmlar ve Tutuklular	271
4.6. Hapishanelerde Sağlık Sorunu	273
4.7. Hapishanelerde Asayiş ve Firar Olayları.....	276
SONUÇ.....	284
KAYNAKÇA	290
EKLER.....	308
ÖZGEÇMİŞ.....	340

KISALTMALAR

A. MKT. MHM.	: Sadâret Mektubî Kalemi, Mühimme Odası (Kalemi) Evrakı
A. MKT. UM.	: Sadâret Mektubî Kalemi, Umum Vilâyât Evrakı
ATASE.	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt
AÜDTCF.	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
BEO.	: Bâb-1 Âlî Evrak Odası
Bkz.	: Bakınız
BOA. A. AMD.	: Sadâret Âmedî Kalemi Evrakı
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DH. EUM. 1. Şb.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 1. Şube
DH. EUM. 2. Şb.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 2. Şube
DH. EUM. 6. Şb.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 6. Şube
DH. EUM. ADL.	: Dâhiliye Nezâreti Takibât-ı Adliye Kalemi Evrakı
DH. EUM. EMN.	: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi evrakı
DH. EUM. MTK.	: Dâhiliye Nezâreti Muhaberât ve Tensikât Müdüriyeti Evrakı
DH. EUM. THR.	: Dâhiliye Nezâreti Tahrirât Kalemi Evrakı
DH. EUM. VRK.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Evrak Odası Kalemi Evrakı
DH. H.	: Dâhiliye Nezâreti Hukuk Evrakı
DH. İD.	: Dâhiliye Nezâreti İdare Evrakı
DH. MB. HPS.	: Dâhiliye Nezâreti Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı
DH. MB. HPS. M.	: Dâhiliye Nezâreti Hapishaneler Müdüriyeti Mütferrik Evrakı
DH. MKT.	: Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi
DH. MTV.	: Dâhiliye Nezâreti Mütenevvia Evrakı
DH. MUİ.	: Dâhiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Evrakı
DH. SYS.	: Dâhiliye Nezâreti Siyasi Kısım Evrakı
DH. ŞFR.	: Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi Evrakı
DİA.	: Diyanet İşleri Başkanlığı İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan

HR. HMŞ. İŞO.	: Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı
İ. DUIT.	: Dosya Usulü İrâdeler Tasnifi
İ. HB.	: İrâde Harbiye
İ. MMS.	: İrâde Meclis-i Mahsus
İ. AZN.	: İrâde Adliye ve Mezahib
İ. MMS.	: İrâde Meclis-i Mahsus
MMZC.	: Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
MV.	: Meclis-i Vükelâ Mazbataları
MVL.	: Meclis-i Vâlâ
OTAM.	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
ŞD.	: Şûrâ-yı Devlet Evrakı
Ty.	: Tarihi Yok
Vd.	: Ve diğerleri
Y. MTV.	: Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrakı
Y. EE.	: Yıldız Esas Evrakı
Y. PRK. UM.	: Yıldız Perakende Evrakı Umumi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Ankara Vilayetinin İdari Yapısı (1912)	16
Tablo 3.1. Cınayet Cetvellerine Göre Ankara Vilayetinde Suç Türlerinin Dağılımı	108
Tablo 3.2. Ankara Vilayetinde Öldürme Suçu Adedi	109
Tablo 3.3. Ankara Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi	109
Tablo 3.4. Ankara Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları	110
Tablo 3.5. Ankara Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu İşleyen Faillerin Yakalanma Durumları ve Suçun İşlendiğı Mevkiler	112
Tablo 3.6. Çorum Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi	113
Tablo 3.7. Çorum Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları	113
Tablo 3.8. Çorum Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu İşleyen Faillerin Yakalanma Durumları ve Suçun İşlendiğı Mevkiler	114
Tablo 3.9. Kayseri Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi	115
Tablo 3.10. Kayseri Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları	115
Tablo 3.11. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi	116
Tablo 3.12. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları	117
Tablo 3.13. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu İşleyen Faillerin Yakalanma Durumları ve Suçun İşlendiğı Mevkiler	118
Tablo 3.14. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi	118
Tablo 3.15. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları	119
Tablo 3.16. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu İşleyen Faillerin Yakalanma Durumları ve Suçun İşlendiğı Mevkiler	120
Tablo 3.17. Ankara Vilayetinde Tecavüz Suçu Adedi	128
Tablo 3.18. Ankara Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçu Adedi	129
Tablo 3.19. Ankara Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçunun Failleri ve Mağdurları	130
Tablo 3.20. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçu Adedi	131
Tablo 3.21. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçunun Failleri ve Mağdurları	131
Tablo 3.22. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçu Adedi	132
Tablo 3.23. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçunun Failleri ve Mağdurları	132
Tablo 3.24. Ankara Vilayetinde Yaralama Suçu Adedi	136
Tablo 3.25. Ankara Sancağı ve Kazalarında Yaralama Suçu Adedi	137

Tablo 3.26. Ankara Sancağı ve Kazalarında Yaralama Suçu İşleyen Fail ve Mağdurlar.....	137
Tablo 3.27. Ankara Vilayetinde Hırsızlık Suçu Adedi	142
Tablo 3.28. Ankara Sancağı ve Kazalarında Hırsızlık Suçunun Failleri ve Mağdurları	143
Tablo 3.29. Ankara Vilayetinde Kız Kaçırma Suçu Adedi	148
Tablo 3.30. Suç Faillerinin Yaşlarına Göre Dağılımı	166
Tablo 3.31. Ankara Vilayetinde Tüm Cinayet, Cünha ve Kabahat Suç Türlerinin Dağılımı	186
Tablo 4.1. Ankara Merkez Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası.....	201
Tablo 4.2. Ankara Hapishanesine Ait İzahat Varakası.....	203
Tablo 4.3. Ankara Merkez Vilayeti Hapishane ve Tevkifhanesine Ait Dört Aylık Yoklama Cetveli.....	205
Tablo 4.4. Haymana Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası	207
Tablo 4.5. Haymana Hapishanesi Yoklama Cetveli.....	209
Tablo 4.6. Haymana Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası.....	210
Tablo 4.7. Ayaş Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli	211
Tablo 4.8. Ayaş Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası.....	212
Tablo 4.9. Ayaş Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası	213
Tablo 4.10. Bala Kaza Hapishanesi Sual Varakası	215
Tablo 4.11. Bala Kazası Hapishanesine Ait İzahat Varakası	216
Tablo 4.12. Bala Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli	217
Tablo 4.13. Beypazarı Kaza Hapishanesi Sual Varakası	218
Tablo 4.14. Beypazarı Kazası Hapishanesine Ait İzahat Varakası	219
Tablo 4.15. Beypazarı Kaza Hapishanesi Yoklama Cetvelleri	220
Tablo 4.16. Yabanabad Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası.....	222
Tablo 4.17. Yabanabad Kazası Hapishanesine Ait İzahat Varakası	223
Tablo 4.18. Yabanabad Kaza Hapishanesi Yoklama Cetvelleri.....	224
Tablo 4.19. Nallıhan Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası	226
Tablo 4.20. Nallıhan Kazası Hapishanesine Ait İzahat Varakası.....	227
Tablo 4.21. Nallıhan Kaza Hapishanesi Yoklama Cetvelleri.....	228
Tablo 4.22. Kalecik Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası	229
Tablo 4.23. Kalecik Kazası Hapishanesine Ait İzahat Varakası	230
Tablo 4.24. Kalecik Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli	231
Tablo 4.25. Mihalıççık Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası	232

Tablo 4.26. Sivrihisar Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası	233
Tablo 4.27. Sivrihisar Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli	234
Tablo 4.28. Yozgat Merkez Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası	235
Tablo 4.29. Yozgat Merkez Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası	236
Tablo 4.30. Yozgat Merkez Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri.....	238
Tablo 4.31. Akdağmadeni Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri	240
Tablo 4.32. Boğazlıyan Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası.....	241
Tablo 4.33. Boğazlıyan Kazası Hapishanesine Ait İzahat Varakası	242
Tablo 4.34. Boğazlıyan Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli	243
Tablo 4.35. Çorum Hapishanesine Ait Sual Varakası.....	245
Tablo 4.36. Çorum Merkez Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri	246
Tablo 4.37. Sungurlu Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası	247
Tablo 4.38. Sungurlu Kazası Hapishanesine Ait İzahat Varakası.....	248
Tablo 4.39. Sungurlu Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri	249
Tablo 4.40. İskilip Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası.....	250
Tablo 4.41. İskilip Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetveli.....	251
Tablo 4.42. Osmancık Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası	252
Tablo 4.43. Osmancık Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri	253
Tablo 4.44. Mecidözü Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri.....	254
Tablo 4.45. Kırşehir Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası.....	255
Tablo 4.46. Kırşehir Merkez Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri	256
Tablo 4.47. Keskin Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası	257
Tablo 4.48. Keskin Hapishanesine Ait İzahat Varakası	259
Tablo 4.49. Keskin Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetveli.....	260
Tablo 4.50. Avanos Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası.....	261
Tablo 4.51. Avanos Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası	262
Tablo 4.52. Avanos Kaza Hapishanesi Yoklama Cetvelleri	263
Tablo 4.53. Mecidiye Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası.....	264
Tablo 4.54. Mucur Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası	265
Tablo 4.55. Mucur Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri	266
Tablo 4.56. 1918 Yılı Ankara Vilayeti Hapishanelerine Ait Yoklama Cetveli	267
Tablo 4.57. 1913 Yılı Ankara Vilayeti Hapishaneleri Personel Maaşları.....	269

GİRİŞ

Güvenlik ihtiyacı insanın en eski ve temel ihtiyaçlarından biridir. Bu ihtiyacın karşılanması devletin yerine getirmesi gereken en mühim görevlerindedir. Güvenlik ihtiyacının karşılanması, büyük ölçüde devleti meydana getiren toplumun karakteristik özelliğine, kültürel birikimine ve yaşanılan coğrafyaya göre şekillenmiş ve icra edilmiştir. Bu bağlamda güvenlik ihtiyacının karşılanmasında genel bazı kurallar olduğu gibi devletlerin içinde buldukları şartlardan doğan farklı uygulamaların da olduğu söylenebilir. Bu uygulamalar devletlerin yönetim mekanizmalarından süzülerek ortaya konulmuştur.¹ Osmanlı Devleti de kurulduğu andan itibaren ön planda tuttuğu güvenlik ilkesini, kendi kültürel köklerini, tebaasının genel özelliklerini ve yaşadığı coğrafyanın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak belirlemiştir. Bu doğrultuda geliştirilen güvenlik mekanizmaları, imparatorluğun sonuna kadar ihtiyaçları karşılayacak şekilde yürütülmeye çalışılmıştır. Özellikle modernleşme ve yenileşme sürecinde yürütülen güvenlik politikaları bunun açık bir göstergesidir.

Tüm devletler için öncelikli hedef, devletin bekasının sağlanması, vatandaşlarının huzur ve rahatsızlığının yaşaması, siyasal ve ekonomik düzenin korunmasıdır.² Bu nedenle, büyük savaşlar, ekonomik ve sosyal krizler, göçler, nüfus hareketleri gibi olgular hükümetleri iç güvenliğin sağlanması konusunda hassas davranmaya zorlamıştır. Diğer bir deyişle, tehdit algısının artmasıyla birlikte, devlet, merkezi kontrolü ve iç güvenliği sağlamak için toplumun rızasını kazanmaya çalışmıştır. Özellikle savaş koşullarında, iç güvenliğin sağlanması, istikrarlı dönemlere nazaran hükümetler için pek de kolay olmamıştır. Çünkü iç güvenlik güçleri olarak adlandırılan kolluk kuvvetlerinin büyük bir kısmı orduda istihdam edilmiş, dolayısıyla nitelikli personel açısından iç güvenlik güçleri önemli bir kayıp yaşamıştır.³ Bu durumun, toplumsal düzeni zayıflattığı ve çatışma için yeni dinamikler ortaya koyduğu söylenebilir. Bu bağlamda özellikle modern devletler

¹ Serdar Ekici, **Devletin Dönüşümünün Güvenlik Alanına Yansıması: Türkiye’de Güvenlik Yönetimi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2011, 46.

² Hasan Acar, Kamu Güvenliğinin Sağlanmasında Weberyen Bürokrasi ve Hiyerarşi Kavramı, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 14, Sayı 3, 2018, 668.

³ Mehmet Soytürk, Modern Devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Jandarma Teşkilatı, **History Studies**, Cilt 4, Sayı 2, Temmuz 2012, 313.

bunun üstesinden gelmek için siyasal ve sosyo-ekonomik konumları doğrultusunda çözüm arayışına yönelmişlerdir.⁴

Modern devletin en temel özelliği, merkezileşmiş ve kapsayıcı bir iktidar yapısına sahip olmasıdır.⁵ Bu bağlamda Modern devletin, çok merkezli ve çoğulcu iktidar yapısı yerine, bölünmemiş tek bir iktidar merkezini ikame ettiği söylenebilir.⁶ Başka bir deyişle modern devlet, sahip olduğu vergi toplama, merkezi bir bürokratik yönetim, askere alma, kanun yapma ve uygulama gibi nitelikleri sayesinde toplum hayatının hemen her alanına nüfuz edebilen bir yapıya sahip olmuştur.⁷ Bu bağlamda bilgi toplama ve depolama, modern devletin, topluma nüfuz edebilmek için kullandığı önemli araçlardan biridir. Örneğin istatistikler, nüfus sayımları ve suç cetvelleri bu araçlardan bazılarıdır. Bu minvalde modern devlet, bilgi toplayarak, denetim ve modern polislik yöntemleriyle toplumu kendi politikaları doğrultusunda yönlendirebilir. Bunun için kullandığı en önemli araçlardan biri emniyet ve asayiş sağlaması suretiyle toplumun huzurunu muhafaza edebilmektir.

Asayiş üzerine genelde iki farklı anlayışın ortaya çıktığını söylemek mümkündür. İlki polislik işinin temel işlevi olarak suçun işlenmeden önlenmesi ve suçluların yakalanarak asayişin sağlanmasıdır. Diğeri ise Osmanlı'nın da benimsediği toplumun etkin bir şekilde denetlenmesini ve yönlendirilmesini hedefleyen asayiş anlayışıdır. Yöneticiler için öncelikli hedef, devletin bekası ve mevcut siyasal iktidarın devamlılığı olduğundan, suçların algılanışı ve cezalandırma pratikleri de bu yönde değişiklik gösterebilmiştir.⁸

Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet döneminde, modern devlet olma konusunda önemli bir mesafe katettiği söylenebilir. Yönetimde yer alan İttihat ve Terakki, bir

⁴ Deniz Dölek Sever, **Savaş ve İmparatorluk Başkenti: İstanbul'da Asayiş, Suç ve Ceza, 1914-1918**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2015, 354.

⁵ Gianfranco Poggi, Devlet: Doğası, Gelişmesi ve Geleceği, Aysun Babacan (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, 27-45.

⁶ Halis Çetin, **Modernleşme ve Türkiye'de Modernleştirme Krizleri**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003, 14-15; H. Emrah Beriş, Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 63, Sayı 1, 2008, 56.

⁷ Evren Balta Paker, İsmet Akça, Ordu, Devlet, Güvenlik Siyaseti Üzerine Bir Değerlendirme, **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, Evren Balta Paker, İsmet Akça (der.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, 2-5.

⁸ Ferdan Ergut, **Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, 42-43.

tarafından normal şartlarda modern devletin kurumsal ve hukuki kazanımlarından yararlanmış, diğer taraftan savaş gibi olağanüstü şartlarda modern devlet pratiklerinin güçlenmesine yardımcı olmuştur. Özellikle büyük harp sırasında iç ve dış tehdit algısının artmasıyla, İttihat ve Terakki yönetimi, asayiş, suç ve cezalandırmaya dair kanuni düzenlemeler yapmış ve zorunlu olarak ülkenin büyük bir kısmında sıkıyönetim uygulamıştır. Bunun yanı sıra İttihat ve Terakki, bilgi toplama ve depolama yöntemlerinin birer aracı olan, istatistikler, nüfus sayımları ve suç cetvellerini topluma nüfuz edebilmenin bir aracı olarak kullanmıştır. Bu çerçevede İttihat ve Terakki'nin, istatistiksel verilere dayanarak özellikle alt sınıfları kontrol etmeye çalıştığını söylemek mümkündür.⁹ Öte yandan, savaş yıllarında, devletin bekası konusunda gittikçe hassaslaşan, İttihat ve Terakki, devletin varlığını tehdit eden suçlara karşı yeni bazı tedbirler almış, asayişin temini ve suçların önlenmesi adına önemli adımlar atmıştır.¹⁰ Ancak atılan bu adımlar iç güvenliği sağlamada yetersiz kalmış hem İstanbul'da hem de taşrada asayiş olayları iç ve dış gelişmelere bağlı olarak sürüp gitmiştir.¹¹

Kısacası Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyet döneminde, kırsaldan şehre göç, nüfus hareketleri, ekonomik değişim, savaş gibi olguların sebep olduğu birtakım asayiş sorunuyla karşılaşmıştır. Merkezi hükümet modernleşmeci ve merkezîyetçi bir anlayışla bu sorunları çözmeye çalışmıştır. Ancak iyi niyetle atılan bu adımlar kamu düzeninin sağlanmasında yeterince etkili olamamıştır. Buna bağlı olarak dönem içinde, Anadolu vilayetlerinde olduğu gibi Ankara vilayetinde de toplumsal, siyasal ve bireysel suç oranlarının arttığı söylenebilir.

⁹ Kent Schull, Tutuklu Sayımı: Jön Türklerin Sistemik Bir Şekilde Hapishane İstatistikleri Toplama Çalışmaları ve Bunların 1911-1918 Hapishane Reformu Üzerine Etkileri, Noemi Levy-Alexandre Tourmarkine, **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza: 18. ve 20. Yüzyıllar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (ty), 224-237; Osmanlı Devleti'nde idari bölünüş, nüfus, adalet, eğitim vb. konularda ilk kapsamlı istatistik verileri için bkz. Tefik Güran, **Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yılı 1897 Tarihi İstatistiksel Dizisi**, Cilt 5, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997, 1-93.

¹⁰ Çeteler Nizamnamesi, Men-i Şekavet Kanunu, kaçakçılığın önlenmesi, bomba ve dinamit imalatının kontrol edilmesi, hırsızlık suçuna verilen cezaların artırılması, düşman devletler tebasının gözetim altında bulundurulması, seyahat ve pasaport evraklarının sıkı denetimi, alınan önlemlerden bazılarıdır. **Tanin**, 15 Eylül 1325/28 Eylül 1909, 2; **Takvim-i Vekayi**, 1 Teşrinievvel 1325/14 Ekim 1909; BOA, İ. DUİT. 78/31; BOA, İ. DUİT. 79/14; BOA, İ. DUİT. 79/11; BOA, HR. HŞŞ. İŞÖ. 11/7; **Düstur**, II. Tertip, Cilt 7, 1336 (1917/1918), 486; **Düstur**, II. Tertip, Cilt 7, 1336 (1917/1918), 493.

¹¹ Sever, 358-364.

Araştırmanın Konusu

Araştırmada Ankara vilayetinde kayıtlara geçen, toplumsal ve siyasal sorunlar çerçevesinde, eşkıyalık ve çetecilik, asker firarileri, Ermeni faaliyetleri, sürgünler, yolsuzluk ve kaçakçılık gibi sorunların yanı sıra, adli vakaların durumu, suç çeşitliliği, suçun failleri, hapishaneler gibi problemler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde, İncelenen dönemde Ankara vilayetinin merkez sancağı olan Ankara ile Yozgat, Çorum ve Kırşehir sancaklarının idari, ekonomik ve nüfus yapıları üzerinde genel hatlarıyla durulmuştur.

İkinci bölümde; Ankara vilayetinde meydana gelen ve kamu düzenini etkileyen asayiş olayları üzerinde durulmuştur. Bu başlık altında eşkıyalık faaliyetleri, firari askerler meselesi, sürgünler, Ermeni olayları, yolsuzluk ve kaçakçılık gibi kamu düzenini etkileyen sosyal ve siyasal olaylar incelenmiştir. Bu çerçevede olayların sebep ve sonuçları, merkezi ve yerel yönetimin aldığı önlemler ile olayların toplum üzerindeki etkileri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; *Cinayet cetvelleri ve ceraim-i umumiye cetvellerine* göre Ankara vilayetinde meydana gelen cinayet, cünha ve kabahat suçları ile suç failleri üzerinde durulmuştur. Burada Osmanlı Ceza Hukuku'ndan kısaca bahsedilerek, cinayet suçunun niteliği ve suçun çeşitliliğine yer verilmiştir. Sosyolojik bir kavram olan “suç” olgusu, toplumdan topluma ve çağdan çağa farklı özellikler göstermektedir. Osmanlı hukuku, suçları sınıflandırırken, *cinayet*, *cünha* ve *kabahat* şeklinde üç gruba ayırmıştır. Bu tasnif, suçların türünden çok, ceza süresi ve türüne göre şekillenmiştir. Cezası idam, müebbet veya süreli kürek, kalebentlik, sürgün veya memuriyetten mahrumiyet, medeni kanundan düşürme olan suçlar “*cinayet*”tir. Her ne kadar cinayet kelimesi günümüzde gerek tarihi gerekse adli literatüre “adam öldürme” olarak yansımışsa da Osmanlı hukukunda adam öldürme suçunun yanında eşkıyalık, yol kesme, hırsızlık, kundakçılık, kız kaçırma, tecavüz ve devlete karşı işlenen suçlar da “*cinayet*” suçu olarak adlandırılmıştır. Cinayet cetvellerinde yer alan Adam Öldürme, Eşkıyalık, Rüşvet, Cebren Kız Kaçırma, Tecavüz, Kundakçılık, Kürtaj (Çocuk Düşürme), Hırsızlık, Darp ve Yaralama gibi suçları işleyenlerin ve faillerinin Ankara vilayetindeki durumları bu kısımda incelenmiştir.

Cinayet cetvellerinden daha farklı bilgiler veren ceraim-i umumiye cetvelleri ne göre Ankara vilayetinde meydana gelen cünha suçları ile suç failleri bu bölümde incelenmiştir. Bu çerçevede ceraim-i umumiye cetvellerinde zikrolunan, Yol Tezkeresi ve Pasaport Sahtekârlığı, İğfal, Yanıcı Madde İmal ve Dağıtımı, Tehdit, Korkutmak Amacıyla Silah Çekmek Hakaret ve İftira, Devlet Memuruna ve Askerlere Hakaret, Mahkûm Kaçırarak, Suçlulara Yardım ve Yataklıkta Bulunmak, Yetkisiz Resmi Görev İcra Etmek, Kasıtsız Adam Yaralama, Gençlere Tacizde Bulunmak ve Ahlaksızlığa İtmek, Yalancı Şahitlik, Dolandırıcılık, Adi Hırsızlık, Yankesicilik, Adıyven Hayvan Hırsızlığı, Kumar ve Piyango Oynatmak, Serserilik, Sarhoşluk gibi suçlar bu bölümün konusudur.

Dördüncü Bölümde; İncelenen Dönemde Ankara vilayet hapisanelerin durumu üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede Ankara vilayeti dâhilinde bulunan sancak ve kazalardaki hapisanelerin fiziksel yapısı, sağlık koşulları, mahkûm ve tutukluların vaziyeti ile personel yapısı, güvenlik tedbirleri ve firar olaylarına değinilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Çalışma, II. Meşrutiyet döneminde Ankara vilayeti dâhilinde gerçekleşen ve kamu düzenini etkileyen siyasi, toplumsal ve bireysel suçları ve aynı zamanda suçu işleyen kişilerin, niteliklerini araştırıp ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma içerisinde, nispeten karmaşık bir nüfus yapısına ve hareketli bir ticari hayata sahip olan Ankara vilayetinde, sosyal, ekonomik ve coğrafi yapıdan yola çıkarak hangi suçun, hangi mahalde fazla olduğu; suçu işleyen kişilerin medeni, mesleki ve eğitim durumları, yaşadıkları mahaller, suça karışmalarındaki maksatlar gibi temel sorulara yanıt aranmaktadır. Ayrıca asayiş olaylarının nitelikleri, nedenleri, sonuçları, toplumu nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır. Yine asayiş, suç ve ceza olgusuyla bütünleşmiş olan hapisane konusu da Ankara vilayeti hapisaneleri ölçeğinde bütün yönleriyle ele alınmıştır.

Kısacası bu tezin yazılmasının temel amacı: II. Meşrutiyet döneminin getirdiği modern ve merkezî devlet anlayışının asayiş, suç, ceza ve hapisane ölçeğinde taşraya nasıl yansıdığını ortaya koymak; İttihat ve Terakki yönetiminin toplumu denetleme ve yönlendirme konusunda attığı adımların taşra ve kırsaldaki etkilerini anlayabilmek; asayiş, suç, ceza ve hapisane olgusu üzerinde yapılan çalışmaların

tek bir olgu üzerine değil birbiriyle ilişkilendirilerek bir bütünlük içinde ele alınmasını sağlamak; asayiş ve suç olgusuna odaklı İstanbul (Marmara), Aydın (Ege) merkezli çalışmaların yanı sıra Orta Anadolu'daki eksikliğin Ankara vilayeti ölçeğinde giderilmesini sağlamak; büyük savaş öncesi ve sonrasında ortaya çıkan asayiş sorunlarının, suç ve fail niteliğinin ve hapisanelerin geçirdiği değişimin sonuçlarını Ankara vilayeti nezdinde aydınlatılmaktır.

Araştırma sonucunda ulaşılmak istenen nokta, Ankara vilayetinde yaşanan kitlesel ve bireysel suç vakalarının nedenlerini, kamu düzeninin sağlanması için merkezi ve yerel yönetimin aldığı tedbirleri ve toplum üzerindeki etkilerini, tarih bilim metoduyla tespit ederek, Osmanlı Devleti üzerine yapılan sosyal tarih çalışmalarına bölgesel bazda katkı sağlayabilmektir.

Araştırmanın Önemi

Osmanlı Devleti üzerine hemen hemen her alanda birçok araştırma yapılmasına rağmen, asayiş, suç ve suçlular konusunda çok az araştırma yapılmıştır. Ancak son yıllarda bu konuya ilginin arttığı ve bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların Osmanlı klasik dönemine ait olanları ekseriyetle asayiş meseleleri esas alınarak incelenmiştir. Bu çerçevede katl, darp, hırsızlık, eşkiyalık, ıskat-ı cenin, isyanlar, cinayet, sürgün ve buna benzer vakalar ele alınmıştır.¹² Şüphesiz ki bu konudaki kaynaklara erişimin kolaylaşması bu ilgiyi arttırmıştır.

¹² Bu konuda bkz. Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyancıları**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009; Mücteba İlgürel, Celali İsyancıları, **DİA**, Cilt 7, 1993, 252-257; Karen Barkey, **Eşkiyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, Zeynep Altok (çev.), İstanbul Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999; William J. Griswold, **Anadolu'da Büyük İsyancı (1591-1611)**, Ülkün Tansel (çev.), İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2011; Çağatay Uluçay, **XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri**, İstanbul: Berksoy Basımevi, 1955; Sabri Yetkin, **Ege'de Eşkiyalar**, 3.Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997; Orhan Kılıç, XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Kalpazanlık Faaliyetleri, **Osmanlı**, Cilt 3, Ankara, 1999, 180-187; Fatma Şimşek, Haldun Eroğlu, Güven Dinç, Osmanlı İmparatorluğun'da İskat-ı Cenin, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 2, Sayı 6, 2009, 593-609; Özgür Eroğlu, 17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Konya'da İşlenen Adi Suçlar, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2006; Ömer Düzbakar, İslam-Osmanlı Ceza Hukuku'nda Hırsızlık Suçu: 16-18. Yüzyıllarda Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 2, 2008, 79-105; Ömer Menekşe, XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998. Eyyub Şimşek, Şer'iye Sicillerine Göre 18. Yüzyılın Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi** Yıl 8, Sayı 15, Güz 2013, 9-26.

Tanzimat ve Meşrutiyet sürecinde hukuk sisteminin yeniden yapılanması, yeni adli kurumların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu çerçevede polis, jandarma ve hapisane gibi kurumların modernize edilmesine çalışılmıştır. Böylece arşiv kaynaklarının çeşitliliği artmış, sosyal ve kurumsal tarih çalışmalarında özellikle de asayiş, suç ve suçlular konusunda yeni kaynaklar ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Noemi Levy ve Alexandre Tourmarkine, tarafından derlenen *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza:18. ve 20. Yüzyıllar*, isimli araştırmada, asayiş, suç, cezalandırma ve hapisane olgusu üzerine metodoloji ve kaynak problemlerine değinilmiş ve örnekler üzerinden bazı vakalar analiz edilmiştir. Osman Köse editörlüğünde kaleme alınan *Osmanlı'dan Günümüze Eşkiyalık ve Terör*, adlı eserde yer alan makalelerde, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kamu düzenini bozan asayiş olayları ağırlıklı olarak eşkiyalık faaliyetleri üzerinden anlatılmıştır. Fatih Öztop'un, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, isimli doktora çalışmasında ise, Aydın vilayeti özelinde suç ve suç çeşitliliği ile failerin durumu suç cetvellerine dayanılarak ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra Deniz Dölek Sever'in, *Savaş ve İmparatorluk Başkenti: İstanbul'da Asayiş, Suç ve Ceza, 1914-1918*, başlıklı doktora tezi, İstanbul'da savaş yıllarında uygulanan asayiş, suç ve cezalandırmaya dair politikalar üzerine yoğunlaşarak, Osmanlı Devleti'nin devlet-toplum ilişkilerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu analiz özellikle üç soruna odaklanmıştır: modern devlet aygıtlarının sağlamaştırılması, gittikçe otoriterleşen bir yapıya kavuşan İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi ve hükümetin topluma nüfuz edip edememe kapasitesi.¹³Ferdan Ergut'un *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği* isimli çalışmada ise dört temel değişken üzerine vurgu yapılmıştır: “Kollektif sorumluluğa” dayalı polislik işinden (policing) “çift yönlü” (doubleedged) polise geçiş, polisin siyasal süreçlere müdahale biçimleri, polisin ordudan özerkleşmesi ve son olarak, kamu düzeni “suçları” bağlamında polis. Bu değişkenlerin hepsi devlet inşa sürecinin

¹³ Bu konuda bkz. Noemi Levy-Alexandre Tourmarkine, **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza:18. ve 20. Yüzyıllar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (ty); Osman Köse (Edit.), **Osmanlı'dan Günümüze Eşkiyalık ve Terör**, Samsun: İlkadım Belediyesi, 2017; Fatih Öztop, **II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2014; Deniz Dölek Sever, **Savaş ve İmparatorluk Başkenti: İstanbul'da Asayiş, Suç ve Ceza, 1914-1918**, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2015.

bugüne kadar ihmal edilen önemli bir boyutunu vurgulamak için kurgulanmıştır. Yazar yabancı literatürden de yararlanarak polislik işinin tarihsel gelişimi üzerinde durmuş ve İttihat ve Terakki'nin modern devleti oluşturma çabasında polislik işinin devlet-toplum ilişkilerindeki yerini belirlemeye çalışmıştır. Ergut'a göre İttihat ve Terakki dönemi, devlet dışı alternatif toplumsal kontrol mekanizmalarının zayıflamasına yol açan devrim, savaş ve kitlesel göç gibi unsurların yıkıcı bir şekilde birbirleriyle çakıştığı bir dönem olarak görülebilir. Bu alt-üst oluş ortamında devletin kendi kontrol mekanizmalarını dayatabilmesi çok daha kolay olmuştur.¹⁴ Araştırmanın mevcut kaynaklardan yola çıkarak polis örgütünün değişik teorilerine başvurarak özgün bir model geliştirme çabasında olan ve bugüne kadar yapılmış çalışmalardan farklı öncü kitap olduğu söylenebilir. Bu çalışmalarda Osmanlı'da asayiş, suç ve cezalandırma pratiklerinden biri ön planda tutulmuş, farklı dönem ve mekân çerçevesinde birbirinden farklı olarak ele alınmışlardır. Ancak suç ve cezalandırma pratiğinin önemli unsurlarından biri olan hapisane olgusuna bu çalışmalarda yer verilmemiştir. Şüphesiz ki, araştırma konusunun zaman ve mekân olarak sınırlandırılması araştırmacıların takdirine ve tercihinin bırakılmalıdır. Bu çalışmada ise devlet ve toplum ilişkilerinde başlı başına bir problem alanı olan asayiş, suç, ceza ve hapisane olguları birbiriyle ilişkili olarak değerlendirilmiş ve bütünsel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Osmanlı tarihçiliğinde siyasi ve askeri tarih alanında birçok çalışma kaleme alınmıştır. Sosyal tarih alanında ise çalışmaların yakın zamanda ilgi görmeye başladığı görülmektedir. Bu çerçevede Osmanlı tarih yazımında şehirlerin tarihini yazmak tarihçilerin ilgisini çekmiş ve bu yönde birçok çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda Ankara vilayeti merkez sancağı ve vilayete bağlı sancakları konu alan çalışmalar da yapılmıştır.¹⁵ Birer sosyal tarih çalışması olan bu araştırma eserlerinde

¹⁴ Ferdan Ergut, **Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, 159.

¹⁵ Bu konuda şu eserlere bakılabilir; Özer Ergenç, **Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları I, 1995; Rifat Özdemir, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986; Hülya Taş, **XVII. Yüzyılda Ankara**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014; Jülide Akyüz, **Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde: XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iyeye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi, Ankara 2003; Özlem Güleç İğdi, **Tanzimat'tan Sonra İdari Yapılanmada Ankara Örneği (1842-1908)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi, Ankara

Ankara vilayetine dair asayiş, suç ve hapisane olgusuna değinilmemiştir. Oysaki şehirleri ve kırsal yaşam alanlarını canlı tutan insandır. İnsan, sosyal bir varlık olarak yaşadığı ortamın sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerinden etkilenir. Bazen bu değerlerle uyumlu bir halde yaşar. Bazen de çeşitli nedenlerle bu değerlerle çatışarak bazı sorunlara yol açar. Bu durum sosyal bir vaka olan suç olgusunu doğurur. Bir şehrin-kırsalın tarihini yazarken yönetim, toplum ve birey ilişkilerinin bir sonucu olan asayiş olaylarına, işlenen suçlara, suçluların ekonomik ve sosyal durumlarına değinmek sosyal tarih açısından çok önemlidir. Aksi takdirde şehrin tarihini tam olarak ortaya çıkarmak mümkün değildir. Şehirlerdeki suç ve suçlulara ilişkin araştırmaların oldukça az olması çalışmayı daha önemli bir hale getirmiştir. Bu sebeple Ankara vilayetinde asayiş, suç ve ceza olgusu ile bunlarla doğrudan ilişkili olan hapisaneler konusunun araştırılmasına karar verilmiştir. Şüphesiz ki konunun araştırılmaması çalışmayı daha önemli bir hale getirmiştir. Bu çerçevede Ankara vilayetinin asayiş ve emniyetini etkileyen, siyasal, toplumsal ve bireysel sorunların bir bütünlük çerçevesinde ele alınması oldukça önem taşımaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın kuramsal çerçevesi, Ankara vilayeti, asayiş, suç, suçlular, ceza, hapisane, kavramları üzerine inşa edilmiştir. Bu kavramlar adli vakalar ve güvenlik perspektifinden bakıldığında vilayetin sosyal ve ekonomik durumuyla yakından ilgilidir. Suçun çeşitliliği, failerin sosyal statüleri, cezaların niteliği toplumdan topluma, şehirden şehre değişiklikler gösterebilir. Araştırmada bütün bu olgular arşiv belgelerinin yanı sıra hatırat ve araştırma eserlerinin incelenmesiyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu tezde temelde arşiv araştırması, kaynak taraması, belge ve vaka analizi yöntemleri kullanılmıştır. Arşiv araştırması Başbakanlık Osmanlı Arşivinde ve

2009; Yusuf Güler, **Ankara Vilayetinde İdari Yapının Yöredeki Sosyo-Ekonomik Yapıya Olan Etkileri (1880-1919)**, yayınlanmamış Doktora Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Samsun 2007; Mehmet Tunçer, **Ankara (Angora Şehri Merkez Gelişimi (14-20. Yüzyıl)**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001; Sevgi Aktüre, 1830'dan 1930'a Ankara'da Günlük Yaşam, **Tarih İçinde Ankara II**, Yıldırım Yavuz (der.), Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 2001.

arşivden elde edilen belgeler üzerinde yapılmıştır. Bu çerçevede arşiv kayıtlarının belge ve metin analizleri yapılmış, belgeler konu başlıklarına göre tasnif edilerek okunmuş ve yorumlanmıştır.

Konu başlıkları tez çalışmasının başlığıyla uyumlu olarak ele alınmıştır. Ancak olay ve olgulara değinilirken kronolojik sıralamaya büyük ölçüde uyulmuştur. Ankara Vilayet Gazetesi'nin 1907'den sonraki nüshalarının bulunmaması çalışmamızda bu kaynaktan yararlanmamızı engellemiştir. Aynı şekilde vilayet salnamesi de 1907'den sonra yayınlanmamıştır. Dolayısıyla tezin yazılmasında, arşiv belgeleri ön plana çıkmıştır.

Ankara vilayetindeki asayiş olayları, suç ve faillere dair istatistikler, hapisaneler, ilgili arşiv belgelerinin taranarak tasnif edilmesi, kronolojik olarak sınıflandırılması, okunup değerlendirilmesiyle aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan ve incelenen dönemi kapsayan tasnifler üzerinde çalışılmıştır.¹⁶ Yine birincil elden bir kaynak olan *Ankara Vilayet Salnameleri* ile *Devlet Salnamesinin* Ankara vilayetiyle ilgili nüshalarından yararlanılmıştır. Ayrıca kanun ve nizamnamelerin yer aldığı *düsturlardan* tezde bahse konu olan suçlar ve bu suçlara verilmesi gereken cezalar tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra *Takvim-i Vekayi Gazetesi'nin* 1908-1918 yılları arasındaki nüshaları taranmıştır. Bu gazetenin mevadd-ı umumiye (genel hususlar, maddeler) başlığı altında genellikle taşradan, sipesifik olarak da Ankara vilayetinden bazı haberlere yer verilmiştir. Vilayetle ilgili haberlerde genellikle bürokrat atamaları, bütçeye dair veriler, bayındırlık, eğitim gibi konulara yer verilmiştir. Ankara vilayetindeki asayiş olaylarına ise yalnızca birkaç sayıda yer verilmiştir. Yine incelenen dönemde vilayetle ilgili *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri* de incelenmiştir. Ancak *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerinde* Ankara vilayetiyle ilgili verilen bilgilerin, özellikle asayiş ve suçla ilgili olanların çok sınırlı olduğu görülmüştür.

Bu tezin yazılmasında araştırma eserlerinden, biyografi ve hatıratlardan da mümkün olduğu ölçüde yararlanılmıştır. Tanin gazetesi yazarı Ahmet Şerif'in "*mektupları*",

¹⁶ Bu bağlamda örneğin, Dâhiliye Nezâreti İdare (DH. İD), Dâhiliye Nezâreti Takibât-ı Adliye Kalemi (DH. EUM. ADL), Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH. ŞFR), Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Altıncı Şube (DH. EUM. 6. Şb), Dâhiliye Nezâreti Emniyet Şubesi (DH. EUM. EMN), Dosya Usulü İrâdeler Tasnifi (İ. DÜİT), Dâhiliye Nezâreti Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS), Dâhiliye Nezâreti Hapishaneler Müdüriyeti Mütferrik (DH. MB. HPS. M), başta olmak üzere ilgili tasnifler taranmıştır.

Refik Halit Karay'ın “*Deli*” ve Ali Birinci tarafından kaleme alınan “*Ankara*” sı Vehbi Koç'un “*Hayat Hikâyesi*” isimli hatırası, Nafiz Tansu'nun, *İki Devrin Perde Arkası: Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamettin Ertürk*'ün biyografi çalışması, gibi eserler bunlardan bazılarıdır.

İncelenen dönemde Osmanlı coğrafyasında işlenen suçlara dair bir araştırma ve istatistik çalışması yapmak için başvurulacak en önemli belge grubu, vukuat-ı cinaiye cetvelleri ile ceraim-i umumiye cetveleridir. Osmanlı hukuk sistemi içerisinde suçların *cinayet*, *cünha* ve *kabahat* olarak tasnif edilmiş olmasından dolayı vukuat-ı cinaiye cetvellerinde sadece cinayet suçlarına değinilmiştir. 1858 Ceza Kanunnamesi'ne göre cinayet suçu sayılan rüşvet, sahtekârlık, devletin iç güvenliğini ihlal gibi suçlar, genellikle ceraim-i umumiye cetvellerinde yer almış, vukuat-ı cinaiye cetvellerinde ise bu tür suç türlerine çok az rastlanmıştır. Belirli bir şablona göre hazırlanan vukuat-ı cinaiye cetvellerinde, suçun tarihi, suçun işlendiği mahal, suçun türü, suçun faili ve mağduru, suçlunun yakalanma tarihi, yakalanmadı ise ihmali olan memurların isimleri ve açıklama gibi başlıklar yer almıştır. Aylık olarak hazırlanması gereken bu cetveller çeşitli sebeplerle düzenli aralıklarla tutulamamıştır.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerinde kimi zaman, fail ve mağdurun isimleri ters olarak yazılmıştır. Vukuat-ı cinaiye cetvellerindeki diğer bir problem, birden fazla suç işlendiği durumlarda tek bir suç üzerinden kaydolunmasıdır. Mesela bir gasp esnasında fail, mağduru öldürür veya yaralarsa, bu durumda suç yaralama veya öldürme olarak belirtilmiştir. Ceraim-i umumiye cetvelleri ise, vilayet içerisinde işlenmiş bütün suçlara dair bilgiler veren istatistikî cetvellerdir. Suçun adedi, failerin cinsiyeti ve medeni durumu, failin önceden sabıkası olup olmadığı, mesleği, milliyeti, okur-yazarlık durumu, ikametgâhı, suçun işlendiği mahal, failin içinde bulunduğu yaş grubu ve son olarak suçun nedeni başlıklarını içermektedir. Failer hakkında, rakamsal bilgiler veren ceraim-i umumiye cetvelleri, tek tek faileri değerlendirmede için, yeterli veri toplanmasını engellemektedir. Ancak suç çeşitliliği ve failerin nitelikleri açısından bazı ortalamalara ulaşmak mümkün olmuştur.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, araştırmayı zorlaştıran bir diğer husus da bazı suçların çok fazla gruba ayrılmasına rağmen, bazı suçların tek bir başlık altında incelenmiş olmasıdır. Örneğin öldürme suçları, planlayarak öldürme, planlamadan

öldürme, kazara ölüme sebebiyet verme ve darben ölüme sebep olma gibi başlıklara ayrılmışken, darp ve yaralama suçları tek başlık altında gösterilmiştir. Yaralama suçu, vukuat-ı cinaiye cetvellerinde cinayet suçu olabileceği gibi, basit çiziklere yol açan bir kabahat da olabilmektedir. Yani ceraim-i umumiye cetvelleri içerisinde ölümcül yaralamalarla hafif darp vakaları tek bir başlık altında incelenmiştir.

Metodolojik olarak, belge düzeni nasılsa, çalışmada o şekilde verilmiştir. Ancak bu durum elde edilen verilerin bazen hatalı olmasına sebep olabilmektedir. Zira hırsızlık, tecavüz ve öldürme suçunu tek seferde işleyen beş kişiye ait bilgiler, üç farklı başlık altında verilmişse, bu durumda eldeki fail sayısı beş değil, on beş olacaktır. Çünkü aynı faillerin işledikleri suçlar, başka bir başlıkta ayrıca yer almış olabilmektedir.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerinde olduğu gibi, ceraim-i umumiye cetvelleri de düzenli olarak tutulmadığı için suçlara dair bir kronoloji ortaya koymak pek mümkün olmamıştır. Ancak iki cetvel de içerisinde suç ve suçlulara ait kıymetli veriler barındırmaktadır. Böylece suç ve faillere dair önemli istatistiksel bilgilere ulaşılabilen ve bir ortalama çıkartmak mümkün olabilmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan Ankara vilayetindeki hapishaneler konusuna gelince, *resmi yazışmalar*, *sual varakaları*, *izahat varakaları* ve *yoklama cetvelleri* Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden temin edilerek birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Hapishaneler için hazırlanan sual varakalarında, hapishanenin resmi adı, kadınlara ait ayrı bir hapishanenin olup olmadığı, hapishane binasının hükümetin malı olup olmadığı, mahkûm ve tutukluların sayısı, hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin kıymeti ve hapishanenin nizamnamelere uygun olup olmadığı gibi sorulara cevap verilmesi istenmiştir. İzahat varakalarında ise, hapishanenin müdürü ve personel sayısı, erkek ve kadın mahkûmların sayısı, hapishanede 18 yaşından küçük mahkûm olup olmadığı, mahkûmların meslekleri ve nitelikleri, mahkûmlara verilen yiyeceklerin nasıl temin edildiği gibi sorular yer almıştır. Hapishaneler için hazırlanan yoklama cetvellerinde suçun çeşidi, mahkûm ve tutukluların hangi suçlardan dolayı hapishanede buldukları ve sayıları yer almıştır. Hapishaneler için hazırlanan bu belgeler her zaman zamanında ve düzenli olarak hazırlanıp Hapishaneler Müdüriyetine gönderilmemiştir. Bazen de eksik olarak doldurulan varakalar ve cetveller bütün hapishaneleri ihtiva etmemiştir. Dolayısıyla hapishaneler

hakkında detaylı verilere ulaşmak güçleşmiştir. Buna rağmen bu kaynaklar hapishaneler hakkında bilgi veren kıymetli arşiv malzemeleridir. Hapishaneler konusunda bunların yanı sıra araştırma eserlerinden ve hatıratlar da faydalanılmıştır.¹⁷ Ancak mahkûm ve tutukluların büyük bir çoğunluğunun okuma yazma bilmemeleri ve herhangi bir hatırat bırakmamaları Ankara vilayet hapishanelerine dair bu kişilerin duygu ve düşüncelerinin anlaşılmasını oldukça zorlaştırmıştır. Yalnızca *Tanin Gazetesi* muhabiri Ahmet Şerif Bey'in hapishanelerle ilgili gözlemlerinde bazı mahkûm ve tutukluların duygu ve düşüncelerini çok sınırlı da olsa yansıttığını söylemek mümkündür.¹⁸ Ankara vilayetine tabi sancak ve kaza hapishanelerinin fiziksel yapısı, sağlık koşulları, mahkûmların ve personelin durumu, hapishanelerdeki güvenlik ve firar olayları kaynaklar ışığında ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra devletin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik şartların Ankara vilayeti hapishanelerindeki yansımaları üzerinde durulmuştur.

Çalışma çok keskin olmamakla birlikte belirli bir mekân ve zaman dilimiyle sınırlı tutulmuştur. Bu çerçevede konuyla ilgili genellemeler yapmaktan kaçınılmıştır. Amaç yerel bazda yapılacak çalışmalara kapı aralamaktır. Asayiş, suç ve ceza konusunda araştırmalar arttıkça yerel bazda karşılaştırmalar yapılabilecek ve belirli ölçüde bazı genellemelere ulaşılabilecektir.

¹⁷ Hapishaneler konusunda bkz. Gültekin Yıldız, “Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatı (1839-1908)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002; Ömer Şen, **Osmanlı’da Mahkûm Olmak: Avrupalılaşıma Sürecinde Hapishaneler**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2007; Kurtuluş Demirkol, II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2012; Timur Demirbaş, Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi, **Hapishane Kitabı**, 2.Basım, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, İstanbul: Kitabevi, 2010; Banu Yılmaz, Osmanlı Dönemi Bursa Hapishanesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2015; Hasan Şen, Osmanlı’da Hapishane Mefhumu”, **Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, Der: Noemi Levy-Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (Ty.); Mehmet Temel, XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı Hapishaneleri, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 26, Yıl 2009; Gülnihal Bozkurt, **Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996; Kent Schull, Tutuklu Sayımı: Jön Türklerin Sistematik Bir Şekilde Hapishane İstatistikleri Toplama Çalışmaları ve Bunların 1911-1918 Hapishane Reformu Üzerine Etkileri, Noemi Levy-Alexandre Tourmarkine, **Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza:18. ve 20. Yüzyıllar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (ty), Yasemin Saner Gönen, Osmanlı İmparatorluğu’nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 yılı”, **Hapishane Kitabı**, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, 2.Basım, İstanbul: Kitabevi, 2010.

¹⁸ Ahmet Şerif, **Anadolu’da Tanin**, Cilt I, Mehmet Çetin Börekçi (Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ANKARA VİLAYETİ

1.1. Ankara Vilayetinın İdari Yapısı

Ankara, I. Murat döneminde Osmanlı idari sistemine müstakil bir sancak olarak dâhil edilmiştir. Yıldırım Bayezid döneminde Rumeli Beylerbeyliği'nin yanı sıra Anadolu Beylerbeyliği oluşturulmuş ve Ankara Anadolu Beylerbeyliği'nin merkez sancağı olmuştur.¹⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nda taşra idaresinin temel yönetim birimi olan sancakların yöneticisi sancak beyidir. Sancak beyi kadı ile eşgüdüm halinde çalışarak, şehrin her türlü meselesiyle ilgilenmiştir. Sancak beyiyle beraber şehrin yönetiminde, subaşı, yatakçılar, yasakçılar, kethüda yeri, dizdar gibi görevliler de yer almıştır.²⁰ Bunların yanı sıra, esnaf ve vakıf örgütlenmeleri de şehrin yöneticisine yardımcı olmuşlardır.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda taşra yönetimindeki en esaslı değişim, Anadolu'daki birçok sancağın yüksek rütbeli memurlara "aralık" olarak tahsis edilmesidir. Bir sancağı aralık olarak tasarrufuna alan bu kimseler, kendilerine tahsis edilen sancaklarda oturmayıp, yerlerine o bölgeye "mütesellim" isminde bir görevli atamışlardır. Bu süreçte, birçok sancak gibi Ankara sancağı da sancak beylerine "bervech-i aralık" olarak tevcih edilmiştir.²¹

¹⁹ Orhan Kılıç, Sancak Beylerinden Mutasarrıf Paşalara Ankara Sancağının Yönetimi ve Yöneticileri, **Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyum Bildiriler**, Cilt I, AÜDTF, Ankara 2012, 23-24.

²⁰ Özer Ergenç, **Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları I, 1995, 65-80.

²¹ Hülya Taş, **XVII. Yüzyılda Ankara**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, 84-85. Mütesellimlerin temel görevi, sancağın, asayiş ve emniyetini muhafaza etmek suretiyle halkın güvenliğini ve huzurunu sağlamaktır. Jülide Akyüz, **Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde:**

Bu durum XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu yüzyılın başında, Ankara sancağı “vezir” rütbeli paşalara arpalık olarak tevcih edilmiş ve yine paşaların yerine mütesellimler bu görevi üstlenmişlerdir. Mütesellimler kendilerine bağlı kapı halkı ile görevlerini icra etmişlerdir.²²

Ankara Tanzimat dönemine değin eyalet merkezi olarak varlığını korumuştur.²³ 1867’de vilayet nizamnâmesi hazırlanarak eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiştir.²⁴ Düzenlemeyle Osmanlı ülkesi, vilayet, sancak, kaza, nahiye ve köy biçiminde idari birimlere ayrılmış, eyalet yerine vilayet, sancak yerine liva kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Kaymakam yerine “mutasarrıf”, kaza müdürü yerine de “kaymakam” atanmıştır. Vilayetlerin başında da vali yer almıştır. Vilayetlerde vali başkanlığında “Vilayet İdare Meclisi”, livalarda mutasarrıf başkanlığında “Liva İdare Meclisi” kazalarda kaymakam başkanlığında “Kaza İdare Meclisi” gibi kurullar oluşturulmuştur.²⁵ 22 Ocak 1871’de çıkarılan “İdare-i Umumiye Vilayet Nizamnâmesi” vilayet, sancak, kaza, nahiye ve köylerin yönetimini detaylı olarak ortaya koymuş, yöneticilerin görev ve yükümlülüklerini ayrı ayrı açıklamıştır.²⁶

1871 Nizamnâmesi’ne göre, Ankara vilayeti, Ankara, Yozgat, Kayseri ve Kırşehir sancaklarından meydana gelmiştir. Buna göre Ankara sancağına Zir, Ayaş, Beypazarı, Korupazar, Nallıhan, Mihaliççık, Seferihisar, Haymana, Bala, Çubukabad ve Yabanabad kazaları bağlanmıştır. Yozgat sancağına bağlı kazalar, Boğazlıyan, Budaközü, Çorum ve Karamağara’dır. Kayseri’ye bağlı kazalar Develi ve

XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer’iye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi, Ankara 2003, 88-96.bu görevi ifa etmişlerdir.

²² Rıfat Özdemir, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara,** Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986, 139-142.

²³ Özlem Güleç İğdi, **Tanzimat’tan Sonra İdari Yapılanmada Ankara Örneği (1842-1908),** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi, Ankara 2009, 16-17.

²⁴ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi,** 2. Basım, Cilt VII, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1977, 154-156; Hüseyin Saraç, **Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazası (1875-1920),** Doktora Tezi Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Kayseri 2014, 73;

²⁵ Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı,** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, 252.

²⁶ Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Yerel Yönetim Metinleri: 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri” Çağdaş Yerel Yönetimler,** Cilt 5, Sayı 25, 1996, 89-99. Çadırcı, 252-253; İğdi, 70.

İncesu'dur. Kırşehir sancağına ise Keskin, Mecidiye, Avanos kazaları bağlanmıştır.²⁷ 1907'ye kadar Ankara vilayetinin idari yapısında pek fazla bir değişiklik olmamıştır. Bu tarihten sonra Ankara vilayetinin idari yapısına bakıldığında, Ankara sancağı (Ayaş, Bala, Beypazarı, Haymana, Kalecik, Mihaliççık, Nallıhan, Sivrihisar, Yabanabad kazaları), Çorum sancağı (İskilip, Osmancık, Sungurlu kazaları), Kayseri sancağı (Develi kazası), Kırşehir sancağı (Avanos, Keskin, Mecidiye kazaları), Yozgat sancağı (Akdağ Madeni, Boğazlıyan kazaları) gibi idari birimlerden oluşmuştur.²⁸

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde Ankara Vilayetinde 5 sancak ve sancak merkezleriyle beraber 24 kaza bulunmaktadır (bkz. Tablo 1.1.). 1918'e değin genel olarak vilayetin idari birimlerinde fazla bir değişiklik olmamıştır. Ancak 1914'te Kayseri sancağı müstakil bir liva haline getirilerek vilayetten ayrılmıştır.²⁹ Bazı nahiyeler kazaya dönüştürülmüş, bazı kazalar da vilayetten ayrılmıştır. Örneğin 1915 yılında Mihaliççık ve Sivrihisar kazaları, Ankara sancağından ayrılarak müstakil liva haline getirilen Eskişehir'e bağlanmıştır.³⁰ Çorum sancağına bağlı Mecidözü nahiyesi de kaza yapılmıştır.

Tablo 1.1. Ankara Vilayetinin İdari Yapısı (1912)³¹

ANKARA VİLAYETİNİN İDARİ YAPISI					
	ANKARA SANCAĞI	ÇORUM SANCAĞI	KAYSERİ SANCAĞI	KIRŞEHİR SANCAĞI	YOZGAT SANCAĞI
1	Ayaş Kazası	Osmancık Kazası	Develi Kazası	Keskin Kazası	Akdağmadeni Kazası
2	Beypazarı Kazası	Sungurlu Kazası	İncesu Kazası	Avanos Kazası	Boğazlıyan Kazası
3	Sivrihisar Kazası	İskilip Kazası		Mecidiye Kazası	
4	Nallıhan Kazası				
5	Haymana Kazası				
6	Yabanabad Kazası				
7	Mihaliççık Kazası				
8	Bala Kazası				
9	Kalecik Kazası				

Bu süreçte Ankara sancağında, Ankara merkez kazada, 2 nahiye (Zir ve Çubukabad) ve 45 köy vardır. Ayaş kazasında 1 nahiye (Güdül), 41 köy, Beypazarı'nda 41 köy, Nallıhan'da 59 köy, Mihaliççık'ta 65 köy, Sivrihisar'da 1 nahiye (Günyüzü) ve 96

²⁷ **Ankara Vilayet Salnamesi**, 1288 (1872), 139-178. Ancak bu idari taksimat şartlara göre değişiklik göstermiş, bazı kazalar nahiyeye bazı nahiyeler de kaza statüsüne dönüştürülmüştür. Bu süreçte Yozgat'a bağlı bir kaza olan Çorum, önce sancak statüsüne yükseltilmiş, daha sonra da Ankara'ya bağlanmıştır. İskilip, Osmancık, Sungurlu kazaları da Çorum sancağına dâhil edilmiştir. **Ankara Vilayet Salnamesi**, 1318 (1900), 130-274.

²⁸ **Ankara Vilayet Salnamesi**, 1325 (1907), 135-327.

²⁹ BOA, DH. İD. 212/1, 26 Cemazeyilevvel 1332/22 Nisan 1914.

³⁰ BOA, DH. İ.U.M. 45/1, 16 Cemazeyilevvel 1333/1 Nisan 1915.

³¹ **Devlet Salnamesi**, 60. Sene, R.1328/1912, 555-564.

köy, Bala'da 1 nahiye (Tabanlı) ve 91 köy, Yabanabad'da 1 nahiye (Şorba) ve 175 köy, Kalecik'te 2 nahiye ve 124 köy bulunmaktadır. Yozgat sancağında, Yozgat merkez kazada, 2 nahiye ve 228 köy, Akdağmadeni'inde 1 nahiye ve 165 köy, Boğazlıyan'da 113 köy vardır. Kayseri sancağında, Kayseri merkez kazada 123 köy, Develi'de 1 nahiye ve 77 köy, İncesu'da 21 köy yer almaktadır. Kırşehir sancağında, Kırşehir merkez kazada 2 nahiye (Mucur ve Hacıbektaş) ve 155 köy, Keskin kazasınada, 1 nahiye (Salmanlı) ve 198 köy, Mecidiye'de 70 köy, Avanos'ta 95 köy vardır. Çorum sancağında, merkez kazada 1 nahiye (Hüseyinabad) ve 273 köy, Osmancık'ta 1 nahiye (Kargı) ve 84 köy, Sungurlu'da 111 köy, İskilip'te 1 nahiye ve 165 köy vardır.³²

İncelenen dönemde Ankara vilayetinde valilerinin sıklıkla değiştiği görülmektedir. Valilerin göreve gelme ve görevden ayrılma süreleri de buna işaret etmektedir. Örneğin, Nuri Bey'den görevi devralan Reşit Bey, 1907 yılında Ankara valisi olmuş, 1908'de bu görevi Hazım Bey'e bırakmıştır.³³ Hazım Bey hakkındaki şikâyetler üzerine 1909 yılında Ankara valiliğine Tevfik Bey atanmıştır.³⁴ 1910 yılında yeniden bir görev değişikliği yaşanmış, Adana Mebusu ve Gönce eski mutasarrıfı Ali Münif Bey, Ankara vilayetinin yeni valisi olarak göreve başlamıştır.³⁵ 1912 yılında Ankara valisi olarak İbrahim Susa Efendi atanmıştır.³⁶ Ancak üst üste gelen vali değişiklikleri devam etmiş ve Ankara valiliğine aynı yıl eski Nafia Nazırı Hulusi Bey tayin edilmiştir.³⁷ 1913 yılında Ankara valiliğine Halep eski valisi Mazhar Bey atanmıştır.³⁸ 1915 Ağustos'unda Atıf Bey vekâleten Ankara valisi olarak vazifelendirilmiştir.³⁹ Aynı yılın Kasım ayında valiliğe yine vekâleten Canik Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Necmi Bey atanmıştır.⁴⁰ 1916'da Diyarbakır Valisi Reşit Bey Ankara valisi olarak görevlendirilmiştir.⁴¹ Daha sonra Vali Reşit Bey azledilerek

³² **Devlet Salnamesi**, 60. Sene, R.1328/1912, 555-564.

³³ BOA, BEO. 3407/255522.

³⁴ Örneğin Amasya Naibi İsmail Seyfeddin Efendi, Ankara Valisi Hazım Bey ile Sivas vali vekilinin kendisini haksız bir şekilde azlettikleri gerekçesiyle bir şikâyet dilekçesi vermiştir. BOA, DH. MKT. 2753/24.

³⁵ BOA, BEO. 3804/285300.

³⁶ BOA, BEO. 4089/306609.

³⁷ BOA, BEO. 4188/314043.

³⁸ BOA, BEO. 4260/319426.

³⁹ **Takvim-i Vekayi**, 19 Temmuz 1931/1 Ağustos 1915.

⁴⁰ BOA, BEO. 4382/328630.

⁴¹ BOA, BEO. 4401/330065.

yerine vekâleten Saruhan sancağı Mutasarrıfı Tevfik Bey tayin edilmiştir.⁴² 1917 yılında vilayet valiliğine Adana Valisi Cevdet Bey atanmıştır.⁴³ Aynı yıl Cevdet Bey'in yerine İstanbul vali vekili olan Süleyman Kani Bey Ankara valisi olarak göreve başlamıştır. Ancak Süleyman Kani Bey aynı yıl İstanbul'a geri dönmüştür. Aynı yıl Ankara valiliğine eski Suriye vilayeti valisi Azmi Bey görevlendirilmiştir.⁴⁴

Görüldüğü üzere II. Meşrutiyet döneminde valiler Ankara'da bir müddet durduktan sonra, başka yerlere gitmeyi tercih etmişlerdir. Dolayısıyla Ankara'ya gelen valilerin burada kerhen görev yaptıkları söylenebilir. Çünkü ilk fırsatta başka yerlere tayin olunmuşlardır. Dolayısıyla istenilen ölçüde verimli olamamışlardır.

Ankara vilayetinde tarihi süreçte meydana gelen idari birimlerdeki değişikliklerde, bölgenin asayiş ve emniyeti başta olmak üzere, ulaşım olanaklarının, gayrimüslimlerle ilgili tedirginliklerin, iç göçlerin, demografik hareketliliğin, ekonomik nedenlerin, etkili vergi toplayabilmenin, yönetimden kaynaklanan zorunlulukların belirleyici etkenler olduğu söylenebilir.

1.2. Ankara Vilayetinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı

1.2.1. Sosyal Yapı

Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde Ankara ve çevresinin büyük ölçüde sosyal ve ekonomik olarak Ahilik örgütlenmesinin etkisi altında kaldığı söylenebilir. Osmanlı döneminde ise sınırlı değişikliklerle bu durumun devam ettiğini söylemek mümkündür. XVI. yüzyılda Ankara'nın sosyal tabakası kabaca iki sınıfa ayrılmıştır. Bu sınıflardan İlkin, her kademedeki, asker, yönetici ve ilmiye mensupları, ikincisini ise bunların dışında kalarak üretim yapan gruplar oluşturmuştur. Bununla beraber üretime ve ticarete dayalı ekonomi gelişip çeşitlendikçe, reayadan olup büyük çapta üretim ve ticaret yapanlar toplumun üst tabakasına yerleşmeye başlamışlardır. XVIII. yüzyılda devlet hizmetine girenlerin kimliklerinde bazı değişiklikler olmuştur. Önde gelen eşraf ve ayandan oluşan kimseler mütesellim olarak görev almaya

⁴² BOA, BEO. 4461/334533.

⁴³ **Takvim-i Vekayi**, 16 Teşrinievvel 1333/16 Ekim 1917.

⁴⁴ BOA, BEO. 4498/337299; BOA, BEO. 4528/339595. Ankara vilayetine bağlı sancaklarda görev yapan mutasarrıflar için bkz. Yusuf Güler, **Ankara Vilayetinde İdari Yapının Yöredeki Sosyo-Ekonomik Yapıya Olan Etkileri (1880-1919)**, yayınlanmamış Doktora Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Samsun 2007, 59-64.

başlamışlardır. XIX. yüzyılda ise, ekonomik kaynaklara sahip olanlarla, emekçiler sosyal hayatta farklı biçimlerde yer almışlardır. Çoğunluğu Ermeni ve Rumlardan oluşan mali sermayeye sahip tüccar, banker ve tefeciler; çoğunluğu Müslümanlardan oluşan, hayvancılık ve tarımsal faaliyette bulunanlar; debbağlık, kürkçülük, kuyumculuk yapanlar gayrimenkul sahibi olanlar ve ilmiye sınıfına mensup olanlar gelir ve birikimleri ile Ankara'nın üst sınıfını oluşturmuşlardır.⁴⁵ Ankara'nın orta sınıfının ise büyük ölçüde ayakkabıcılık, tütüncülük, bakkallık, berberlik gibi sanatları icra eden küçük esnaftan oluştuğu söylenebilir. XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarında sayıları gittikçe artan memurlar da bu sınıfa dâhil edilebilir. Alt sınıfların ise köylülerin yanı sıra, emekçi kesimi dediğimiz, kalfalık, çıraklık, taşçılık, boyacılık yapan, bağ ve bahçelerde ırgatlık eden, sakalık, hamallık, hizmetçilik gibi işlerle meşgul olanlardan meydana geldiğini söylemek mümkündür.⁴⁶

1.2.2. Ekonomik Yapı

1.2.2.1. Ankara Sancağı'nın Ekonomik Yapısı

Ekonomik faaliyetler genelde, tarım, sanayi ve ticaret biçiminde sınıflandırılmıştır. Tarım kırsal bölgelerde yoğunlaşırken, ticaret ve sanayi şehirlere ait bir olgudur. Ankara'da da ekonomik faaliyetlerin bu şekilde olduğu söylenebilir. Ankara'da, geleneksel üretim örgütlenmesi çerçevesinde her çeşit tarım dışı eşya, alet ve hizmetin üretildiği pazar için üretim yapan bir esnaf teşkilatı olduğu görülmektedir.⁴⁷

Ankara, XVI. ve XVII. yüzyılda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen bir ekonomiye sahip olmanın yanı sıra, yakın ve uzak çevresiyle de ticari ilişkiler kurabilmiştir. Bu süreçte Ankara'nın kendi imkânları çerçevesinde uluslararası ticarete dâhil olduğunu söylemek mümkündür.⁴⁸ Bu bağlamda İngilizler, Felemenkler, Fransızlar, Venedikliler Ankara'da ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kendilerine tanınan kapitülasyonlar çerçevesinde ticaret yapan yabancı tüccarlar, zamanla yerli tüccar

⁴⁵ Akyüz, 150-152.

⁴⁶ Taylan Esin- Zeliha Etöz, **1916 Ankara Yangını: Felaketin Mantığı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, 126-129.

⁴⁷ Mehmet Tunçer, **Ankara (Angora Şehri Merkez Gelişimi (14-20. Yüzyıl)**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, 33.

⁴⁸ Tunçer, 57.

karşısında avantajlı konuma gelmişler, Ankara'nın ticaretine büyük zarar vermişlerdir.⁴⁹

XVIII. yüzyıla değin Ankara'da en önemli ticari meta tiftikten üretilerek dışarıya ihraç edilen sof ve şaldır. Tiftikten dokunan soflar yurt içinde ve dışında büyük rağbet görmüştür. Sofçuluğun yanı sıra şehirde işlenmiş mal ve ticareti de oldukça canlıdır.⁵⁰ Ayrıca sof ticaretinden alınan çeşitli vergiler de Osmanlı ekonomisine katkı sağlamıştır.⁵¹ Bu süreçte tiftik dışında Ankara ekonomisinde tarımsal faaliyetler de rol oynamıştır. Ancak tarım üretiminin geleneksel metotlarla yapılması, ekilebilir alanların sadece yüzde sekizinin kullanılması harcanan emeğin karşılığını verememiştir. Ankara'dan ihraç edilen ürünler arasında ise tütün, haşhaş, kitre ve boya yapımında kullanılan ünnap gibi maddeler yer almıştır.⁵²

XIX. yüzyıla gelindiğinde iç ve dış gelişmelerin ülke genelinde olduğu gibi Ankara'da da ekonomik faaliyetlerin daralmasına yol açtığı söylenebilir. Bunun en önemli sebebi İngiltere'nin dokuma alanındaki egemenliğinin Ankara tekstilini de tehdit etmesidir.⁵³ Bilhassa İngilizlerin tiftik keçisini Güney Afrika'da yetiştirmeye başlamaları, Ankara tiftiğine büyük zarar vermiştir. Tiftiğin işlenerek şal ve sof biçiminde değil de ham olarak ihraç edilmesi, bu üründen elde edilen geliri düşürmüştür. Dolayısıyla Ankara tiftiği Avrupa dokumaları karşısında tutunamamış, tiftik giderek değer kaybetmiştir. Merkezi hükümet tiftik keçisinin ıslahına yönelik bazı tedbirler almışsa da, bu tedbirler yeterli olmamıştır. Alternatif olarak Ankara'da ekonomiyi canlandırmak için halıcılığa ve hayvancılığa önem verilmiştir. Bunun yanı sıra, eğer örtüsü, yünlü ve pamuklu kuşak, havlu, rakı ve şarap üretimi arttırılmıştır.⁵⁴

Ankara'da ekonomiyi canlandırma çabaları sürerken bir yandan kıtlık ve kuraklık (1874-1875), diğer yandan çekirge istilaları (1879-1881) ekonomiye büyük zarar

⁴⁹ Akyüz, 118-131.

⁵⁰ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı'da Kent ve Kentliler**, 5. Basım, Neyir Berktaş (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, 178; Taş, 60-64; Tuncer, 35-36;

⁵¹ Vergiler için bkz. Taş, 45-58.

⁵² Etöz, 85-86.

⁵³ Sevgi Aktüre, 1830'dan 1930'a Ankara'da Günlük Yaşam, **Tarih İçinde Ankara II**, Yıldırım Yavuz (der.), Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 2001, 36-37.

⁵⁴ Tahıl dışında, pirinç, pamuk, keten tohumu, tütün ve haşhaş da Ankara'da üretilen ürünlerdendir. Ankara'nın ithal ettiği ürünler ise, pamuklu mamuller, şeker, tütün, kahve, petrol, demir, çivi, züccaciye, boya ve ecza gibi ürünlerdi. Güler, 200-206.

vermiştir.⁵⁵ Ankara ve çevresi esasen tarıma elverişli bir bölgedir. Ancak, modern tarım tekniklerinin uygulanamaması tarım alanlarından yeterince yararlanılmasını engellemiştir. Ankara'ya demiryolu gelene kadar tarım sektöründe önemli bir gelişme olmamıştır. Raylı sistem öncesinde Ankara'nın dışarıyla ve sancaklarla bağlantısı şose yollarla sağlanmıştır. Ankara-İstanbul demiryolunun 1892'de tamamlanması ile bu hat üzerinden yük ve insan taşımacılığına başlanmıştır.⁵⁶ Demiryolunun ulaşımına girmesiyle tarımsal alanda bir canlılık olmuş ve üretilen ürünler kent dışı pazarlarda satılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda Ankara'da üretilen buğday ve arpa ihracatının Osmanlı ihracatındaki payı %7,4'e ulaşmıştır.⁵⁷

II. Meşrutiyet'in 1908'de ilanı ile tüm ülkede olduğu gibi Ankara'da da yeni bir dönem başlamıştır. Meşrutiyet sonrası Ankara'yı ziyaret eden İttihat ve Terakki'nin yarı resmi gazetesi olan Tanin Gazetesi'nin muhabiri Ahmet Şerif Ankara'ya dair gözlemlerini mektuplarında anlatmıştır. Ahmet Şerif, Ankara'nın büyük bir köye benzediğini, insanların çok az çalıştıklarını, sokakların tenha ve cansız olduğunu, bu uyuşuklukla ancak eğitimle baş edilebileceğini vurgulamıştır. Ankara'da öğretmen, kitap ve okulların yetersizliğinden söz eden Ahmet Şerif, sokaklarda, kahvehanelerde boş boş oturanlara da sitem etmiştir.⁵⁸

Ahmet Şerif Ankara'nın bazı kazalarını da gezmiştir. 22 Kasım 1909'da Ayaş kazasına gelmiş, kazanın, yol ve köprülerinin bakımsız, sokakların dar, dükkânların küçük, halkının az çalıştığını ancak yörede güzel meyveler yetiştiğini belirtmiştir. Ahmet Şerif daha sonra uğradığı Beypazarı kazasının da yollarının bozuk olduğunu, lağımların açıktan aktığını fakat şehrin maddi ve manevi canlılığına sevindiğini söylemiştir. Beypazarı'nda, tiftik ticaretinin önemli olduğunu, tiftiğin dışarıya

⁵⁵ Bilal N. Şimşir, **Ankara... Ankara Bir Başkent'in Doğuşu**, 2. Basım, Ankara: Bilgi Yayın Evi, 2006, 38-41.

⁵⁶ Asuman Koçak, **Salnamelere Göre Ankara Vilayeti (1871-1907)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2013, 229.

⁵⁷ Güler, 200-206. 1907 Vilayet Salnamesi'nde Ankara vilayetinde yol tamiri ve inşaatları bir cetvelle gösterilmiştir. Cetvelde Ankara merkez sancağı ve merkeze bağlı kazalar ile vilayete bağlı sancaklarla bağlantılı yol çalışmaları gösterilmiştir. **Ankara Vilayet Salnamesi**, H.1325 (M.1907/1908), 333-335.

⁵⁸ Ahmet Şerif, **Anadolu'da Tanin**, Cilt I, Mehmet Çetin Börekçi (Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, 69-70.

götürülmesine halkın razı olmadığını vurgulamıştır.⁵⁹ 3 Aralık'ta Nallıhan'a gelen Ahmet Şerif, kazanın birkaç yüz evden meydana gelmiş bir köyü andırdığını, halkın Müslüman ve Ermenilerden oluştuğunu, arazinin verimli ve her şeyin yetişebileceğini, halkının daha çok çalışıp ürünlerini dışarı satmaları gerektiğini belirtmiştir. 9 Aralık'ta Mihalıççık'ta bulunan Ahmet Şerif, kazanın iki yüz elli haneden oluştuğunu, bazı hastalıkların özellikle de frenginin yaygınlığından bahsederek yeterli önlem alınmadığından şikâyet etmiştir.⁶⁰ Ahmet Şerif 9 Aralık akşamı Sivrihisar kazasına gelmiştir. Ona göre, Sivrihisar bölgenin en büyük ve en bayındır kazasıdır. Yirmi altı İslam, altı Ermeni mahallesi vardır. Fakat eğitim yetersizdir. Ahmet Şerif'in Ankara ve çevresindeki gözlemlerine göre Anadolu köylüsü hakkındaki düşüncesi şudur: *"Köylü Ziraat Bankasından yeterli desteği alamıyor, köylüye yeterli tohumluk buğday verilmiyor, yollar yetersiz, ormanlar bilinçsizce kesiliyor, yangınlar önlenemiyor, reji idaresi insanları birbirine düşürüyor, köylü yırtık-pırtık elbiseleriyle yaşıyor, yoksulluk, yokluk hat safhadadır"*. Öte yandan Ahmet Şerif yöreden seçilen mebusların memleketlerine gelmediklerini, halkın ve köylünün sorunlarına eğilmediklerinden yakınmıştır: *"Ben bütün mebuslarımızdan, köylüyü göz önünden ayırmamalarını rica edeceğim. Çünkü memleketin hayatı, ekonomisinin geleceği, köylünün elindeki sabana bağlıdır, artık bu zavallı da geniş bir nefes almalı, bir parça yüzü gülmelidir"*.⁶¹ Ahmet Şerif'in 1909'daki gözlemlerinden, Ankara ve çevresinin ekonomik yönden oldukça geri kaldığı anlaşılmaktadır. Halk yoksul, köylü perişan, tüccar şikâyetçidir. Eğitim ve adalet işleri son derece ilkel şartlarda sürdürülmektedir. Meşrutiyet'in savunucuları olan İttihatçıların idealleri henüz Ankara'ya ulaşmamıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra iktisadi kalkınma istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Ekonomi politikası, I. Dünya Savaşı sırasında iktidarda bulunan İttihatçılar tarafından ağırlıklı olarak savaş ekonomisine ve devletçiliğe yönelmiştir. Savaş şartları içinde İstanbul'un iaşesi için alınan tedbirler, Ankara ticaretini de

⁵⁹ Damızlık tiftik keçilerinin korunması ve ihracının kesinlikle yasaklanması konusu Meclis-i Mebusanda da tartışılmış yasağa uymayanların cezalandırılması kararlaştırılmıştır. **MMZC**, Devre 1, Cilt 2, İctima 2, 7 Kanunuevvel 1325/20 Aralık 1909, 349-353.

⁶⁰ Ahmet Şerif, 97-98.

⁶¹ Ahmet Şerif, 65,

nispeten canlandırmıştır.⁶² Harp sırasında şirketlerin ticari faaliyetleriyle birlikte tarım ve hayvancılık da Ankara'nın önemli ekonomik faaliyetleri içinde yer almıştır. Ancak savaşın bütün ülkede olduğu gibi Ankara'da da ekonomik ve sosyal, sıkıntılara yol açtığını söylemek mümkündür. 1914'te ülkenin büyük çoğunluğunda seferberliğin ilanı ve akabinde devletin savaşa katılması taşrada, huzursuzluğa neden olmuştur. Bu esnada bazen aynı aileden birkaç kişi askere alınmış, bunların da evlerine dönmeleri uzun zaman almıştır.⁶³

Savaş sırasında Ankara'da 3 ay sürgün hayatı yaşayan yazar Refik Halit Karay'a göre, Ankara, ağaçsız, bahçesiz, yolsuz, bakımsız ve cansız bir kenttir. Refik Halit, Ankara'nın önemli meselelerinden birinin su ve temizlik sıkıntısı olduğunu, bunun da şehirde tifo, virüs, dizanteri gibi hastalıklara yol açtığını ifade etmiştir.⁶⁴ Bu esnada Ankara'ya büyük zarar veren, şehrin dörtte üçünü harap eden büyük bir yangın meydana gelmiştir. Yangın, savaş halinin sıkıntılarını yaşayan şehri daha da zor bir duruma düşürmüştür. Yangında 5 kişi yaşamını yitirmiş, birçok kişi yaralanmış, on dokuz mahalleden sekizi tamamen yanmış, beş bin aile evsiz barksız kalmıştır.⁶⁵ Diğer yandan yangın kültürel birikime de büyük zarar vermiş, kütüphaneler, kitaplar, dergiler yok olmuştur.⁶⁶ Yangının uzun süre söndürülemediğinin nedeni ise, sokakların darlığı, itfaiyenin kifayetsizliği ve su kıtlığıdır. Yangından sonra evsiz kalan Ermeni ve Rumlar da başka yerlere göç etmişlerdir.⁶⁷

⁶² Vehbi Koç hatıralarında ticaretin canlanmasına ilişkin şunları söylemiştir: “*Birinci Dünya Savaşı'nda Karadeniz tamamen kapalı Ruslar mayın dökmüşler, bu bölgeye ulaşım Ankara üstünden karadan yapılırdı. Samsun'a gidecek bir mal Haydarpaşa'dan trenle Ankara'ya gelir, Ankara'dan araba, at, deve sırtında giderdi. Samsun, Trabzon ve bütün Karadeniz bölgesinin ürünü tütün ve fındıklarda arabayla veya hayvan sırtında Ankara'ya gelir buradan trenle İstanbul'a gönderilirdi. İsveçli Hochstrasser firmasının Türkiye'deki işlerini İkizyon adında bir Ermeni tüccar yaparmış. Babamı bu Ermeni tüccara önermişler. Hoochstrasser firmasının Samsun ve Trabzon'dan gelen fındık ve tütünlerini Ankara'da teslim alır, vagon bulur, İstanbul'a yollardık*”. Vehbi Koç, **Hayat Hikâyem**, İstanbul: Apa Ofset, 1974, 24. Şevket Pamuk, **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, 8. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, 163-174.

⁶³ Aktüre, 55.

⁶⁴ Refik Halit Karay, **Deli**, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1939, 32-46.

⁶⁵ Ali Birinci, **Refik Halit Karay: Ankara**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2009, 66-79. Yangına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Karay, 46-51.

⁶⁶ Birinci, 98.

⁶⁷ Aktüre, 56.

1.2.2.2. Yozgat Sancağı'nın Ekonomik Yapısı

Yozgat sancağı coğrafi yapısı gereği göçebe hayatının ağırlıkta olduğu bir bölgedir. Kentin geç tarihlerde kurulmuş olması da bunda etkili olmuştur. Buna rağmen küçük ölçekte sanayi ve ticaretin de bölgede yapıldığı görülmektedir. Özellikle yaz aylarında açık kalan “Köhne Panayırı” Yozgat ve çevresinde büyük rağbet görmüştür.⁶⁸

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan Yozgat'ta ziraî faaliyetler küçük ölçekli işletmelerde yapılmıştır. Şehrin limanlara uzaklığı üretimi olumsuz etkilemiş ve kâr amaçlı üretimi engellemiştir.⁶⁹ XIX. yüzyılda Yozgat'ın ekonomik durumu hakkında bilgi veren Henry Tozer, George Perrot, Vital Cuinet gibi seyyahlar, hayvancılık, bağcılık ve meyveciliğin bölgede geliştiğine işaret etmişlerdir. Buğday, arpa, çavdar, mısır, yulaf, melemiş, fasulye, salep, üzüm, afyon yörede yetiştirilen ürünlerdir. Ayrıca tiftik keçisi ve koyun yetiştiriciliği ve ticareti de önemli gelir kaynaklarından.⁷⁰ XIX. yüzyılın sonları ile XX. üzyılın başlarında ekilebilir arazinin ancak 1/3'ü ekilebilmektedir. Daha önceleri Samsun'dan yapılan ihracat, demiryolunun Ankara'ya gelmesinden sonra Ankara üzerinden yapılmaya başlanmıştır.⁷¹

1.2.2.3. Çorum Sancağı'nın Ekonomik Yapısı

İncelenen dönemde Ankara vilayetine tabi Çorum sancağı ise oldukça hareketli bir ticari hayata sahiptir. Şehrin kendi kendine yeterli bir ekonomiye sahip olduğu söylenebilir. Çorum ve çevresinde yapılan tarım bölgenin önemli gelir kaynağıdır. Bölgede buğday, arpa, darı, yulaf, nohut, mercimek gibi tarımsal ürünler yetiştirilmiştir. Yetiştirilen tarımsal ürünler sadece Çorum ve bağlı yerleşim birimlerinde tüketilmemiş, yöre dışına da gönderilmiştir. Çorum'da tahılın yanı sıra meyve de yetiştirilmiştir. Şehirde başta üzüm, elma, armut, zerdalî, kiraz, ceviz, dut olmak üzere meyvenin birçok çeşidi ve sebzenin her türü yetiştirilmiştir. Çorum'un en büyük geçim kaynaklarından bir diğeri de şüphesiz hayvancılıktır. Bunun yanı

⁶⁸ Taha Niyazi Karaca, *Ermeni Sorununun Gelişim Sürecinde Yozgat'ta Türk Ermeni İlişkileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005, 31.

⁶⁹ Yunus Koç, Yozgat, *DİA*, Cilt: 43, Ankara 2013, 559-564.

⁷⁰ Karaca, 32.

⁷¹ Koç, 559-564.

sıra Çorum öteden beri Anadolu'nun dokuma merkezlerinden biri olmuştur. Burada yöreye yetecek ölçüde elbise üreten dokuma atölyeleri bulunmaktadır. 1909 yılında şehirde yaklaşık olarak iki bin adet dokuma atölyesi mevcuttu. Osmanlı'nın son döneminde Çorum'da, dönemin vazgeçilmez ev malzemelerinden bakır kapların her türlü imal edilmiştir. Bakır ev eşyalarının yanı sıra demir madeninden yapılan ev eşyaları, tarım ve inşaat malzemeleri de üretilmiştir.⁷²

Çorum ve çevresi yörenin en önemli tuz merkezlerinden biridir. Burada bulunan tuz atölyeleri yöre ekonomisinde kuşkusuz önemli bir yere sahiptir. Çorum aynı zamanda zengin bakır madenlerinin bulunduğu bir yer olup Osmanlı döneminde bu madenler işletilmiştir.⁷³ Çorum'da meslek gruplarına bakıldığında en kalabalık grubu debbağlık yapanlardır. Bunu keşşerler (ayakkabıcılar), saraçlar, postindüzler (kürk dikiciler) ve pabuççular takip etmiştir. Dericiliğin önemli bir yer tutmasında bölgede yapılan hayvancılık önemli rol oynamıştır. XX. Yüzyılın başında Çorum'daki tabakhanelerde işlenen deriler civar illere gönderilmiştir.⁷⁴

1.2.2.4. Kırşehir Sancağı'nın Ekonomik Yapısı

Kırşehir'in Osmanlı döneminde ticari ve ekonomik bakımdan en önemli özelliği, Ahilik kurumunun kurucusu olarak kabul edilen Ahi Evran'ın burada bulunması ve dolayısıyla pek çok esnaf, sanatkâr ve ticaret zümresinin burası ile geleneksel bir bağlantı içinde bulunmuş olmasıdır. XIX. yüzyıl ortalarına doğru şehirdeki dükkân ve iş yeri sayısı 100'ün üzerindeydi. Bu dükkân ve iş yerleri, kalenin eteğinde ve daha ziyade bugün Uzunçarşı denilen yerde ve Taşhan'da yoğunlaşmıştır. Bu dükkân ve iş yerlerinde, terzi, bezzaz, çuhadar, çulha, kılıcı, boğçacı gibi tekstil ve dokuma sanayii ile uğraşanların yanı sıra, çilingir, kalaycı, demirci, kaynakçı, nalbant, nalçacı, zincirciler yer almıştır. Bunun yanında saraç, kürkçü, merci ve pabuççu gibi deri ve dericilik dallarında uğraşanlar da vardı. Ayrıca şehirde en az dört tane bezirhane mevcuttur. Ayrıca halıcılık da yörede öteden beri var olan ekonomik faaliyetlerden biri olmuştur.⁷⁵

⁷² M. Mahfuz Söylemez, Vilayet Salnâmelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 12, 2007/2, 33-35.

⁷³ Söylemez, 33-35.

⁷⁴ İlhan Şahin, Çorum, Cilt 8, **DİA**, İstanbul 1993, 375.

⁷⁵ İlhan Şahin, Kırşehir, **DİA**, Cilt 25, İstanbul 2002, 483.

1.3. Ankara Vilayetinin Demografik Yapısı

Ankara ve çevresi, tarihten günümüze farklı etnik, dini, kültürel toplumların yerleşim alanı olmuştur. Zaman içinde savaşlar, göçler, ekonomik avantaj ve dezavantajlar, coğrafi konum gibi etkenler, Ankara'da farklı kitlelerin ve toplumların yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Ancak zamanla bu farklılığın azaldığı, toplumların daha homojen bir yapıya büründüklerini söylenebilir.

XII. yüzyıldan itibaren özellikle Moğol istilasını nedeniyle Anadolu'ya konar-göçer birçok Türkmen aşireti akını başlamıştır. Bunların bir kısmı da Ankara ve çevresine yerleşmiştir.⁷⁶ Türk göçebe toplumlarının yanı sıra yarı yerleşik ve tam yerleşik, köylü-şehirli Türk unsurları da Ankara'ya gelmişlerdir.⁷⁷ Ancak Ankara'da iskânın en önemli unsuru, göçebe-hayvancı, Türkmen, Yörük ve Kürt grupların zaman içinde yerleşik hayata ve tarıma geçmeleridir. XIV. yüzyıla gelindiğinde Ankara ve çevresinin büyük ölçüde Türkmenleştiği söylenebilir. Ankara ve çevresinde yarı göçebe ve az nüfuslu oymaklar da yer almıştır. Kasaba kazasında, Yaylalu ve Aziz Beğlü, Kara-Keçilü, Tos-Boğa, Beğ Pazarı, Sivrihisar'da Gençlü oymağına bağlı Ulu-Yörükler yerleşmiştir. Kırşehir'de Kara-Keçili oymağı, Ankara'nın kuzey ve doğusunda ise Ulu-Yörük'ler yer almıştır. Ancak Celali İsyanları, Orta-Anadolu'da yaşayan toplumların dağılmasına yol açmıştır. Celali karışıklığının durulmasından sonra Orta-Anadolu'ya Erzurum-Erzincan arasındaki yaylalarda yaşayan Boz-Ulus'lar gelmişlerdir. XVIII. Yüzyılın başında Boz-Ulus oymakları Ankara Bala'yı, Karaca Kürt Türkmen oymağı ile bazı Türkmen oymakları Kırşehir'i yurt edinmişlerdir. At-çeken Yörükleri denilen büyük bir kitle de Ankara ve çevresine yerleşmiştir. Yörük ve Türkmen cemaatlerden başka Ankara çevresinde Heteredoks toplumlar da yer almıştır. Dolayısıyla Ankara'nın kuzey bölgelerinde Alevi-Türkmenler de yurt edinmişlerdir.⁷⁸

Yüzyıllar içinde iç ve dış göçlerden etkilenen Ankara'nın, nüfus yapısında bazı değişiklikler yaşanmıştır. Nüfusun artışı ya da azalışı, büyük ölçüde savaşlara, kıtlıklara, ekonomik ve sosyal konuma bağlıdır. Bu çerçeveden bakınca Ankara'nın nüfusu da bu faktörlere bağlı olarak tarihi süreçte farklılıklar göstermiştir.

⁷⁶ Faruk Sümer, **Oğuzlar**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırması Vakfı, 1992, 118.

⁷⁷ Tufan Gündüz, **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri**, 4.Basım, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015, 20.

⁷⁸ Sümer, 149-154.

XVI. yüzyılın sonlarında Ankara'nın nüfusunda artış görülürken, XVII. yüzyılın başlarında Celali İsyanlarının etkisiyle nüfus 863 haneden 600 haneye düşmüştür. Bu süreçte 23.158 olan nüfus, kapı halkı, yeniçeriler, sipahiler vb. görevlilerle beraber 25.000 civarındadır.⁷⁹ XVIII. yüzyılda ise Ankara'nın nüfusu çeşitli nedenlerle 20.000'lere gerilemiştir. Nüfusun iş merkezlerinin bulunduğu mahallelerde yoğun olduğu, diğer yerlerde ise seyrekleştiği söylenebilir.⁸⁰ XIX. yüzyıl süresince Ankara'nın nüfusunda gözle görülür bir değişiklik olmamıştır. Ancak bu nüfus hareketinin olmadığı anlamına gelmemelidir. Sürgünler, kıtlıklar, göçler ve savaşlar nüfusun yapısını belirli ölçüde etkilemiştir. Savaş ve kıtlık Ankara'daki nüfusu azaltırken, dışardan gelen göçler nüfusu dengelemiştir. 1830'da sadece erkek nüfusu belirlemek üzere genel bir nüfus sayımı yapılmıştır.⁸¹ Buna göre, Ankara şehir merkezinde 6.108 Müslüman, 5.185 gayrimüslim olmak üzere toplam 11.293 erkek nüfus sayılmıştır. Kadınlarla birlikte Ankara'nın nüfusu 22.586 olduğu görülmektedir.⁸² Nüfus 1830 öncesine göre yaklaşık 2500 kişi artmıştır. 1834'de Ankara'da bulunan Fransız seyyah Charles Texier, Ankara'nın nüfusunu 28.000 olarak tahmin etmiştir.⁸³ 1860'larda Ankara'nın nüfusu 25.000 Türk, 11-12.000 Katolik Ermeni, 4000 Gregoryen Ermeni, 3000 Rum ve 1000 kadar Yahudi olmak üzere toplam nüfus 40-45.000 civarındadır.⁸⁴

1870'lerden itibaren Ankara'nın vilayet oluşuyla meydana gelen yeni idari yapılanma çerçevesinde nüfus da buna uygun biçimde farklılıklar göstermiştir. 1881-1893 sayımlarında Ankara merkez kazasının nüfusu, 8.686 Müslüman kadın, 8.532 Müslüman erkek, tüm nüfus toplam (gayrimüslim dâhil) 25.585'dir. Ankara sancağına bağlı kazalarla birlikte toplam nüfus ise 290.813'tür. Ankara vilayetine bağlı Kayseri sancağının kazalarla birlikte toplam nüfusu 183.339'dur. Kayseri

⁷⁹ Ergenç, 53-54. 1521-1530 arası Ankara'nın nüfusu 2704 "hane" iken 1571- 1580 arasındaki nüfusu 5274 "hane"ye çıkmıştır. Ömer Lütfi Barkan, Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt 10, 1955, 22. XVI. Yüzyılda Ankara'nın nüfusuna dair ayrıca bkz. Nejat Göğünç, XVI. Yüzyılda Ankara, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 1967. XVII. yüzyılda Ankara'nın nüfusunun 30.000'e kadar çıktığını söyleyen kaynaklar da mevcuttur. Bz. Ankara, Başkentin Tarihi, Arkeoloji, 26.

⁸⁰ Akyüz, 82.

⁸¹ Musa Çadircı, 1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerine Bir Araştırma, **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı 1, 1980, 112; Özdemir, 100; Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, II. Baskı, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997, 8.

⁸² Özdemir, 117; Çadircı ise 25.000 olarak tahmin etmiştir. Çadircı, 117.

⁸³ Texier, 470.

⁸⁴ Etöz, 73.

sancağında yoğun bir Rum ve Ermeni nüfusu vardır. Yine Ankara'ya bağlı Kırşehir sancağının toplam nüfusu ise 124.106'dır. Bölgede 2000-3000 Ermeni bulunmaktadır. Yozgat sancağının toplam nüfusu 248.874'tür. Sancakta 22000-23.000 Ermeni, 8000 Rum, 4000-5000 Protestan yaşamaktadır. Ankara'ya bağlı Çorum sancağının toplam nüfusu ise 67.607'dir. Bölgede 3000 civarında Ermeni vardır.⁸⁵ Ankara vilayetinin 1881-1893 arasındaki nüfusu sancaklarıyla birlikte toplam 842.132'dir. Gayrimüslim nüfus içinde Ermenilerin çoğunluğu söz konusudur. Vilayet genelinde yaklaşık 67.000 Ermeni, 35.000 Rum, 6.000 Katolik ve 400 Yahudi bulunmaktadır. Ankara vilayetinin merkez sancağı olan Ankara'nın nüfusu kendisine bağlı bazı sancakların nüfusundan azdır. Buna rağmen Ankara, vilayetin merkez sancağı olmayı sürdürmüştür. Bunda nüfus yoğunluğu yerine geleneksel ve tarihsel öncelik dikkate alınmış olmalıdır. Zamanla bazı sancaklar müstakil vilayete dönüşmüştür. Bazen de kaza ve sancakların idari statülerinde değişiklikler olmuş, bazı nahiyeler ise kazaya dönüştürülmüştür.⁸⁶

1894 verilerine göre Ankara vilayetinin toplam nüfusu 763.262 Müslüman, 34.995 Rum, 67.790 Ermeni, 415 Yahudi, 6.330 Katolik ve 2.240 Protestan olmak üzere 875.000 civarındadır. 1895'te ise toplam nüfus 915.117'e yükselmiştir.⁸⁷ 1896'da nüfusun 918.953 olduğu görülmektedir. 1897'de ise vilayetin toplam nüfusu 1.018.727'dir.⁸⁸ Rum nüfusunun bir önceki sayıma göre artış gösterdiği görülmektedir. Genel olarak nüfusta bir artış söz konusudur. 1906'da Ankara vilayetinin genel nüfus toplamı 1.157.131'dir. 1897 sayımına göre 140.000 kişilik bir nüfus artışı vardır. 1914'te Ankara vilayetinin toplam nüfusu 953.817'dir. Bu nüfusun 877.285'i Müslüman, 20.226'sı Rum, 44.507'si Ermeni, 1.026'sı Yahudi, 7.069'u Ermeni Katolik, 2.381'i Protestan'dır.⁸⁹

Nüfus sayımlarına bakıldığında Ankara'nın demografik yapısında meydana gelen değişkenliğine büyük ölçüde göçler, savaşlar, kıtlıklar, salgın hastalıklar, asayiş

⁸⁵ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, 266-269.

⁸⁶ Karpat, 268-269.

⁸⁷ Karpat, 332.

⁸⁸ Tevfik Güran, **Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897 Tarihi İstatistiksel Dizisi**, Cilt 5, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997, 24. Bu nüfus içinde 37.000 Rum, 74.000 Ermeni bulunmaktadır.

⁸⁹ Karpat, 336.

sorunları ve ekonomik sıkıntılar sebep olmuştur. Bununla birlikte genelde bir nüfus artışının sözkonusu olduğu söylenebilir. Osmanlı yönetimi de bu olguları dikkate alarak Ankara'nın idari yapılanmasında zaman zaman değişikliğe gitmiştir. Ankara, 1871'den sonra eyalet statüsünden vilayet statüsüne dönüştürülmüş ve vilayetin merkez sancağı olmuştur. İdari taksimattaki değişiklikler vilayetin nüfusunda da değişiklikler meydana getirmiştir. Sancaklardan bazıları vilayetten ayrılırken, bazıları da vilayete dâhil edilmiştir. Örneğin 1895'te Çorum kazası sancak statüsüne yükseltılarak Ankara'ya bağlanırken, 1914'te Kayseri sancağı müstakil vilayet yapılarak Ankara vilayetinden ayrılmıştır. Dolayısıyla nüfus sayıları bu değişikliğe göre farklılaşmıştır.



İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ANKARA VİLAYETİNDE ASAYİŞ

2.1. Kuruluştan II. Meşrutiyet'e Osmanlı'da Asayiş

İç ve dış güvenliğin sağlanması tarih boyunca bütün devletlerin üzerinde önemle durdukları konulardan biridir. Asayişin⁹⁰ temin edilmesi devletlerin siyasi, ekonomik, askeri, coğrafi ve kültürel değerlerinin birikimine göre değişiklikler göstermiştir. Osmanlı Devleti de kuruluşundan itibaren kendine özgü güvenlik politikaları geliştirerek toplumun huzur ve emniyetini sağlamaya yönelik tedbirler almıştır. Bu politikalarda toplum yapısı, kültürel birikim, tecrübe, siyasi ve ekonomik şartlar belirleyici olmuştur. Devletin hızla büyümesi güvenlik politikalarını da buna paralel olarak sürekli güncellemeye yöneltmiştir. Böylece yeni güvenlik kurumları doğmuş ve devletin yıkılışına kadar güvenliği tesis etme arayışları devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren ortaya koyduğu asayiş ve emniyeti korumaya yönelik tedbirlerin toplumun ihtiyaçlarını karşıladığı söylenebilir.⁹¹ Ancak zamanla değişen şartlar çerçevesinde farklı tedbirler alındığı da bir gerçektir. Osmanlı klasik döneminde iç ve dış güvenliğin idame ettirilmesinde ordunun önemli bir rolü olduğu görülmektedir.⁹² Bu durum klasik dönemdeki merkezîyetçi yönetim anlayışının sonucudur. Bununla birlikte yerel unsurlar da iç güvenliğin sağlanmasında katkı sağlamışlardır. Böylece merkez ve taşra arasında bir denge

⁹⁰ Asayiş: Bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması durumu, düzenlilik, güvenlik. **Türkçe Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, 128. Emniyet kavramı da asayiş anlamına gelmektedir. Çalışmamızda asayiş, güvenlik ve emniyet kavramları benzer anlamda kullanılmıştır.

⁹¹ Hasan Yağar, Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci, **Türkler**, Cilt 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 8.

⁹² Necdet Koparan, **Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2007, 5.

kurularak toplumun huzur ve emniyeti gerçekleştirilmiştir. Merkezi otoritenin sarsıldığı dönemlerde ise bu denge bozulmuş, asayiş sağlamada yerel unsurlar zaman zaman ön planda yer almışlardır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde iç güvenliği sağlamakla görevli olanlar beylerbeyi, sancak beyi, kadı ve subaşılardır. Beylerbeyi ve sancak beyi buldukları yerin hem mülki amirleri olup hem de asayiş ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu olmuşlardır.⁹³ Daha sonra bunların yerini ağırlıklı olarak yeniçeriler almış, merkez ve taşrada emniyetten sorumlu tutulmuşlardır.⁹⁴ Bunlar uzun süre asayişin sağlanmasında temel unsur olarak yer almışlardır.⁹⁵ Osmanlı Devleti'nde asayişin sağlanmasında Tanzimat Dönemi'ne kadar bir esnaf örgütü olan Ahilik, zanaat ve ticaretin yanı sıra güvenlik işleriyle de meşgul olmuştur. Ayrıca taşrada köy muhtarları ve imamlar da asayişin temininde rol oynamışlardır. Güvenliğin idamesinde başvurulan önlemlerden bir diğeri de mahalle halkının birbirlerine kefil edilmeleridir.⁹⁶ Bu usule "akile sistemi" denilmiştir. Akile sistemi Tanzimat Dönemi'ne kadar sürmüştür.⁹⁷

Tanzimat öncesi Osmanlı yönetiminin vergiyi mültezimlere ve yerel unsurlara, emniyeti de subaşılar, cemaatlar ve ahaliye devrederek bir nevi toplumsal özdenetim mekanizmaları oluşturduğu söylenebilir.⁹⁸ Bu cümleden hareketle devletin toplumsal denetim noktasında kolektif sorumluluk bilincini yerleştirme gayretinde olduğu görülmektedir. Merkezi asayiş birimlerinin yerine dolaylı unsurların kullanılması, güvenlik işinde çok katmanlı ve karmaşık bir yapının meydana gelmesine yol açmıştır.⁹⁹ Bu karmaşık yapı içerisinde yer alan ve onlara yardımcı olan görevliler genel olarak, kadı, subaşı, asesbaşı, muhtesip, şihna, çavuşbaşı, muhızırbaşı, dizdar,

⁹³ Ortaylı, 261.

⁹⁴ İbrahim Yılmazçelik, İdris Karabörk, Türk Emniyet Teşkilatının Kuruluş ve Gelişmesi (1845-1920), **Polis Dergisi**, Sayı: 43, 2005, 9.

⁹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 7. Basım, Cilt II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983, 557.

⁹⁶ Ergenç, 147. Ortaylı, 306.

⁹⁷ Remzi Fındıklı, Osmanlı Devleti'nde Güvenlik ve Polis, **Osmanlı**, Cilt 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, 298; Bahar Arslan, **II. Meşrutiyet Dönemi'nde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir 2008, 96.

⁹⁸ Alp Yücel Kaya, 19. Yüzyıl Ortasında İzmir'de Mülkiyet, Emniyet ve Zaptiyeler, **Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar**, Derleyenler: Noemi Levy, Nadir Özbek ve Alexandre Toumarkine (der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009, 207.

⁹⁹ Ferdan Ergut, **Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, 83.

yasakçı, pasban gibi amir ve yardımcılardır.¹⁰⁰ Emniyet ve asayişin temininde yer alan bütün bu görevliler askeri yapıyla da bir bütünlük oluşturmuştur. Dolayısıyla asayişin sağlanmasında askeri ağırlıklı bir kolluk yapılanmasından söz edilebilir. Osmanlı yönetiminin güvenlik örgütündeki zaafiyetin giderilmesi için attığı en önemli adım, emniyet teşkilatı ile askeri teşkilatı birbirinden ayırmaya çalışmak olmuştur. Ancak yeniçeri ocağının direnci, bu çerçevede atılan adımları akamete uğratmıştır. Ocak, XIX. yüzyıla gelindiğinde asayiş sağlamaya bir yana asayiş ve emniyeti bozan bir yapı haline gelmiştir. Ocağı ıslah etme çabaları sonuçsuz kalınca, tamamen ortadan kaldırılması düşünülmüştür. Bu hususta ilk adımı atan Sultan III. Selim, Nizam-ı Cedid reformu çerçevesinde yeniçeri ocağına alternatif olarak yeni bir askeri birlik kurmuştur. Bu birlik taşrada da güvenlikten sorumlu tutulmuştur. III. Selim, Nizam-ı Cedid birlikleriyle taşrada vali ve mutasarrıfların emrindeki kapı halkının sayısını azaltmak ve gücünü kırmak istemiştir. III. Selim'in güvenlik konusundaki girişimleri tahttan indirilmesiyle sonuçsuz kalmıştır. Buna rağmen başlattığı reformlar daha geniş bir perspektifte Sultan II. Mahmut tarafından sürdürülmüştür.

II. Mahmut'un merkezîyetçiliğe dayalı reform anlayışı güvenlik politikalarına da yansımıştır. Öncelikle başkentte güvenliği sağlayan II. Mahmut, daha sonra taşrada bunu gerçekleştirmek istemiştir.¹⁰¹ Ancak kimi grupların özellikle de yeniçerilerin asayiş bozan, halkı tedirgin eden tutum ve davranışları devam etmiştir. Neticede yeniçeri ocağının kamu düzenine zarar veren taşkınlıkları karşısında II. Mahmut, radikal bir kararla ocağın kaldırılmasına karar vermiştir. Yeniçeri ocağının kaldırılması Osmanlı güvenlik politikasının yeniden inşası noktasında bir dönüm noktasıdır. Merkezîyetçi bir anlayışı temel alan bu politika, yeni güvenlik

¹⁰⁰ Asesbaşı: yeniçeri ocağında resmi ve askeri görevinden başka, şehrin asayiş ile görevli kişi. Asesbaşı, çarşı ve mahalleleri dolaşarak suç işleyenleri yakalayıp yetkili mercilere teslim eder.

Muhtesip: Ölçü ve tartı aletlerinin kontrol etme, alış-verişte hile yapanları denetleme, borçlarını ödemeyenleri cezalandırma, üretimin kalitesini kontrol etme, genel ahlakı koruma gibi önemli görev ve yetkilere sahiptir.

Şihna: Şehir merkezlerinde polis amiri, kırsalda ise jandarma görevi üstlenen yetkili.

Çavuşbaşı: Günümüzde önleyici kolluk kuvveti görevine benzer bir görevi üstlenen yetkili.

Muhzirbaşı: Hukuki davalarda davayla ilgili olanları mahkemeye getirmekle görevli muhzirlerin amiri.

Dizdar: Kale komutanı. Kalesi olan idari birimlerde asayiş ve güvenliği sağlamakla görevli kimse.

Yasakçı: Şehir girişlerinde ve önemli noktalarda nöbet tutarak, alım satım ile yasaklı eşyaların denetimi konusunda görevli kişi.

Pasban: Gece bekçisi. Bkz. Yağar, 632-636.

¹⁰¹ Çadircı, 66-67.

birimlerinin kurulmasının önünü açmıştır. Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla oluşan boşluk, “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” isimli yeni bir orduyla doldurulmaya çalışılmıştır.¹⁰² Bu orduya asayişin sağlanması konusunda bazı görevler verilmiştir.¹⁰³ Ülkenin değişik kesimlerinde ortaya çıkan asayiş olayları bu ordu vasıtasıyla bastırılmıştır. Ancak eşkıyalık, hırsızlık, yol kesme vs. olayların önü tam olarak alınamamıştır. Bunun üzerine “redif teşkilatı” kurularak taşrada da yaygınlaştırılmıştır. Redif askeri, isyanların bastırılmasında oldukça başarılı olmuştur. Ancak genel olarak bakıldığında asayiş olayları devam etmiştir.¹⁰⁴ Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti’nde güvenlik hizmeti başkentte serasker¹⁰⁵ ve ihtisap¹⁰⁶ ağasına bağlı birliklerle, taşrada ise 20-30 bin kişilik bir inzibat kuvvetiyle sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁰⁷

II. Mahmut döneminde hem başkentte hem de taşrada güvenlik birimleri arasında bir karmaşadan söz edilebilir. Dolayısıyla Tanzimat Dönemi’nde bu karmaşayı ortadan kaldırmak için çaba gösterilmiştir. Tanzimat Fermanı adalet ve emniyet olgusu üzerinde hassasiyetle durmuş, halkın can, mal ve namusunun devlet güvencesinde olacağını vurgulamıştır. Bu nedenle Tanzimat yönetimi temel insan haklarının güvence altına alınabilmesi için hukuk ve güvenlik alanlarında reformların yapılacağı işaretini vermiştir.

Tanzimat sürecinde, iç güvenliğin merkezi sistemle bütünleşmesine ve merkezi bir iç güvenlik yapısının oluşturulmasına gayret edilmiştir. Bu döneme değin birçok birim tarafından sağlanmaya çalışılan güvenlik uygulamaları Tanzimat’la birlikte merkeziyetçi bir anlayışla yeniden düzenlenmiştir. 1840’dan itibaren iç güvenlikte kullanılan pek çok birim kaldırılmıştır. Daha sonra zabıtları merkezden atanan ve valilerin emrinde hizmet verecek zabıtlı birlikleri Anadolu ve Rumeli’de oluşturulmaya başlanmıştır. 1844’te tımarlı sipahi kurumu kaldırılarak sipahilerden bir kısmı zabıtlı birimlerine dâhil edilmiştir. 1846’da Zabıtlı Müşiriyeti kurularak,

¹⁰² Nadir Özbek, Osmanlı İmparatorluğu’nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı 16, Güz 2004, 65-66; Zafer Toprak, Tanzimat’tan sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, 1269.

¹⁰³ Hikmet Tongur, **Türkiye’de Genel Kolluk**, Ankara: Kanaat Basımevi, 1946, 122-123.

¹⁰⁴ Çadırcı, 68.

¹⁰⁵ Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla, Yeniçeri ağasının yetkilerinin devredildiği makam.

¹⁰⁶ Asıl görevi belediye hizmetlerini yürütmek olan bu makam, devriye gezmek, kimlik kontrolü yapmak gibi kısmi kolluk görevi de üstlenmiştir. Arslan, 100.

¹⁰⁷ Toprak, 1269; Özbek, 66.

zabtiye kuvvetleri buraya bağlanmıştır. Böylece “Tevhid-i Zabıta” denilen merkezi iç güvenlik anlayışına geçilmiştir.¹⁰⁸ Zaptiye Müşiriyeti kurulduktan sonra taşrada “Asakir-i Redif” birimleri güvenliği sağlamaya başlamışlardır.¹⁰⁹ Zaptiye Müşiriyeti’nin en mühim görevi iç güvenliğin temini için gerekli düzenlemeleri yapmaktır. Müşiriyet öncelikle “Zaptiye Askerine Dair Nizamât” adıyla bir nizamnâme hazırlayarak, zaptiye birliklerinin kuruluş, görev ve sorumluluklarını düzenlemiştir.¹¹⁰ Ancak Asakir-i Zaptiye birliklerinin oluşturulması zaman almıştır. Burada önemli olan husus bu birliklerin oluşturulmasıyla iç güvenlik birimlerinin idari ve hukuki yönden ordudan ayrılarak, sivil bir güvenlik teşkilatının önünü açmış olmasıdır.¹¹¹

Sivil bir güvenlik teşkilatına geçiş için atılan adımlardan biri de 20 Mart 1845’te İstanbul’da “Polis” adıyla bir teşkilat kurulmasıdır.¹¹² Bu çerçevede bir “Polis Nizamnâmesi” yayımlanarak yeni teşkilatın görev ve sorumlulukları belirlenmiştir.¹¹³ Fakat uygulamada önemli bir adım atılamamıştır.¹¹⁴ 1846’da kurulan Zaptiye Müşiriyetiyle polislik işi yeniden düzenlenmiş, polis birlikleri Zaptiye Müşiriyeti’ne dâhil edilmiştir. Böylece iç güvenlikle tek bir merkezi kurum ortaya çıkmıştır. Bu sebeple 1846 ve 1879 arası dönem “Tevhid-i Zabıta” olarak adlandırılmıştır.¹¹⁵

Bu süreçte zaptiye birliklerinin yapılanmasına devam edilmiştir. 1861’de yayımlanan nizamnâme ile birliklerin alay ve tabur biçiminde teşkilatlanması öngörülmüştür. 1869-1870 yılları arasında yeni nizamnâmeler yayımlanarak zaptiye teşkilatının yapısı yenilenmiştir.¹¹⁶ Teşkilatlanmanın 1870’lerde Rumeli ve Anadolu’da hemen hemen tamamlandığı söylenebilir. Bu tarihlerde ortaya çıkan siyasi ve ekonomik sıkıntılar her alanda olduğu gibi asayiş ve emniyeti de olumsuz etkilemiştir. Polis ve

¹⁰⁸ Ali Sönmez, Osmanlı Devleti’nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zaptiye Teşkilatı’ndan Jandarma’ya, **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu İCANAS**, 38, Ankara 2007, 2856; Toprak, 1270.

¹⁰⁹ Toprak, 1269.

¹¹⁰ Sönmez, 2856-2857.

¹¹¹ Özbek, 68.

¹¹² Bu tarihte Polis kavramının ilk kez kullanıldığı, kâğıt üstünde de olsa bir teşkilat yapısından bahsedildiği görülmektedir.

¹¹³ Yılmazçelik, 11.

¹¹⁴ Yağar, 11.

¹¹⁵ Halim Tefik Alyot, **Türkiye’de Zabıta (Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu)**, Ankara: Kanaat Basımevi, 1947, 80; Ergut, 106.

¹¹⁶ Özbek, 69.

jandarma işini birlikte yapmaya çalışan zaptiye teşkilatı özellikle kırsaldaki isyan, eşkıyalık, yol kesme vs. olaylarla etkili bir şekilde mücadele edememiştir. Özellikle Rumeli'deki gelişmeler Avrupalı devletlerin iç güvenlikle ilgili eleştirilerinin artmasına yol açmıştır.¹¹⁷ Neticede Tanzimat sürecinde iç güvenlik konusunda önemli adımlar atılmış ise de güvenlik işi askeri ağırlıklı olarak devam etmiştir. Sivil güvenlik birimlerinin oluşturulması için de ilk girişimler başlamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra iç güvenlik teşkilatının yapı ve uygulamalarında köklü bir değişikliğe gidilmiştir. 1878 Berlin Antlaşması Avrupa devletlerinin Osmanlı'nın iç işlerine daha çok müdahale etmelerine yol açmıştır. Antlaşmayla Doğu Anadolu ve Balkanlarda ıslahat yapılması istenmiştir. "Anadolu Islahatı ve Rumeli Tensikati" olarak adlandırılan ıslahat çerçevesinde iç güvenliğe dair bazı düzenlemeler yapılmıştır. Jandarma ve polis örgütüne yönelik atılan yeni adımlar da bu siyasi havanın etkisinde kalmıştır.¹¹⁸ Bununla birlikte Ermeni ve Kürt aşiretleri sorunu, Bulgar sorunu, eşkıyalık sorunu gibi gelişmeler güvenlik politikalarını etkilemiştir.

1879'da Asakir-i Zaptiye, jandarma¹¹⁹ biçiminde düzenlenerek, 1880'de "Jandarma Nizamnâmesi" hazırlanmıştır. Yine aynı yıl "Zaptiye Nezâreti" kurularak güvenlik işlerinden sorumlu tutulmuştur.¹²⁰ Bu çerçevede yapılan yeniliklerin, merkezi hükümetin taşradaki tahakkümünü yerleştirmeye yönelik düzenlemeler olduğu söylenebilir.¹²¹ Bu arada jandarmanın bağımsız ve askeri bir birim olması, sivil bir polis örgütünün oluşmaya başladığının işaretidir. 1879'da Zaptiye Nezâreti ile başlayan süreç ilk sivilleşmiş polis örgütünün tezahürü olarak görülebilir.¹²² İç güvenlik uygulamalarında sivilleşme çabaları bir taraftan uzmanlaşmayı, diğer taraftan da yeni güvenlik kurumlarının oluşmasına vesile olmuştur.

II. Abdülhamit döneminde ise asker veya sivil bürokratlar ile gazeteci ve aydınlardan oluşan muhalif elitlerin denetlenmesine öncelik veren bir güvenlik politikası izlenmiştir. Bu durum emniyet işlerinin niteliğinin açıklanması açısından önemlidir.

¹¹⁷ Sönmez, 2860-2861.

¹¹⁸ Tongur, 219; Özbek, 71.

¹¹⁹ Jandarma isminin ilk kez kullanılması, kuruluş tarihi hakkında bkz. Özcan, 157-160.

¹²⁰ Toprak, 1270.

¹²¹ Özbek, 75.

¹²² Ergut, 140-141.

Emniyet güçlerinin temel görevinin yerel güçlerin ve siyasal elitlerin denetlenmesi çerçevesinde belirlenmesinin nedeni Abdülhamit yönetiminin bu kesimlerce tehdit edilmiş olmasıdır.¹²³ Yönetim bir taraftan muhalefet üzerinde baskısını sürdürürken diğer taraftan da iç güvenlik yapısını kapsamlı bir değişime tabi tutmuştur. Bu çerçevede jandarma ve polis birimleri için yeni nizamnâmeler hazırlanarak yürürlüğe konmuştur.¹²⁴

1877-1878 Osmanlı-Rus harbi ve sonrasında Balkanlar'da gittikçe artan siyasi gerginlik ve eşkıyalık, Abdülhamit yönetimini jandarma teşkilatını kurmaya sevk etmiştir. 1879'daki düzenlemeyle "Zaptiye Nezâreti" kurulmuş, teşkilat personeli seraskere bağlanarak jandarma adını almıştır. Önceliği İstanbul'un güvenliği olan teşkilat daha sonra taşrada da güvenlik birimi olarak yaygınlaşmaya başlamıştır.¹²⁵ 15 Nisan 1880'de kapsamlı bir jandarma nizamnâmesi hazırlanmışsa da bu nizamnâme uygulamaya konulamamıştır.¹²⁶ Bunun en önemli nedeni devletin içinde bulunduğu maddi yetersizliklerdir. Biraz gecikmeyle birlikte jandarma örgütünün kuruluş nizamnâmesi tam olarak 1903 Ocak ayında yürürlüğe girmiştir.¹²⁷ Buna göre, her vilayette bir jandarma alayı, her sancakta ve mutasarrıflıkta tabur, kazalarda ise bölüklerin bulunması öngörülmüştür. Ayrıca bucak ve köylerde karakollar kurulması da düşünülmüştür.¹²⁸ Diğer taraftan polis teşkilatının İstanbul'da başlayan örgütlenmesi, taşrada 1894'den itibaren yerleşmeye başlamıştır. Ancak taşrada polis sayısının jandarmaya oranla oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.¹²⁹ Dolayısıyla güvenlik işinin jandarma ağırlıklı olarak yürütüldüğü düşünülebilir.

6 Aralık 1896'da yapılan "Dersaadet ve Bilad-ı Selasede Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olan Nizamiye ve Jandarma Asakir-i Şahanesiyle Polis Memurlarının Suret-i Hareketlerine Dair Talimatname" adıyla 13 maddelik bir nizamnâme hazırlanarak polis birimlerinin görev ve yetkileri ilk defa resmi olarak ortaya

¹²³ Ergut, 145.

¹²⁴ Özbek, 75.

¹²⁵ Gülşen Aydın, **Jandarma Teşkilatının Tarihi**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2002, 41.

¹²⁶ Alyot, 115.

¹²⁷ Zekeriya Türkmen, Makedonya Meselesi ve Osmanlı Ordusunun Makedonya Bölgesinde Eşkıya ile Mücadelesi, **XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti, Türkiye ve Balkanlar, Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, (22-24 Ekim 2003) Cilt 1, Gnkur, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, 292.

¹²⁸ Türkmen, 292; Özbek, 75-76.

¹²⁹ Özbek, 76-77.

konmuştur.¹³⁰ Ancak bu nizamnâmenin ihtiyaçları karşılamadığı görülerek 19 Nisan 1907’de yeni bir nizamnâme çıkarılarak polisin görev ve yetkileri daha ayrıntılı olarak belirlenmiştir.¹³¹ Bu nizamnâme ihtiyaçları büyük ölçüde karşılamış ve başarıyla uygulanabilmiştir. Nizamnâme yerli olması hasebiyle de dikkat çekicidir. Uygulamadaki başarısı da bunun bir kanıtıdır. Ayrıca yabancı devletlerin müdahalesi olmadan düzenlenmiş olması da önemlidir. 1907 Polis Nizamnâmesi 1913 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.¹³²

II. Meşrutiyet’in ilanı hem Osmanlı kamuoyunda hem de Avrupa’da olumlu karşılanmıştır. Ancak, Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna-Hersek’i işgali, Girit’in Yunanistan’a bağlanması, Kör Ali¹³³ ve 31 Mart hadiseleri gibi gelişmeler bu olumlu havanın bozulmasına neden olmuştur. Bütün bu gelişmeler başta İstanbul olmak üzere ülkenin bazı kesimlerinde kargaşaya yol açmıştır. Bununla birlikte Meşrutiyet’in ilanında başlıca rol oynayan İttihatçılar, Meşrutiyet’in ilanından sonra doğrudan iktidarı sahiplenmemişler, hükümeti ve siyasal alanı denetlemekle ve kargaşaları önleme konusunda hükümeti yönlendirmekle yetinmişlerdir.

İttihatçılar II. Abdülhamit’i tahttan indirdikten sonra diğer alanlarda olduğu gibi emniyet ve asayişin sağlanması konusunda da adımlar atmaya başlamışlardır. Bu çerçevedeki temel politikaları ise merkezîyetçi ve modernleşmeci bir usulü takip etmek olmuştur.¹³⁴ 31 Mart Olayı, İttihatçıları güvenlik sorununu çözme noktasında köklü bir değişiklik yapmaya yöneltmiş, ülkenin büyük bölümünde 1918’e kadar sürecek olan örfî idare (sıkıyönetim) ilan edilmiştir.¹³⁵

İttihatçılar II. Abdülhamit’in güvenlik politikalarını değiştirmek amacıyla özellikle jandarma ve polis teşkilatlarını yeniden düzenlemişlerdir. Jandarma teşkilatı ile ilgili

¹³⁰ Eyüp Şahin, 1913 Tarihli Polis Nizamnamesine Göre Polis’in Seçimi, Atanması ve Rütbelere Arasında Yükselme İlkeleri, **Polis Dergisi**, Sayı 43, Ocak-Şubat-Mart 2005, 125-126.

¹³¹ **Düster**, I. Tertip, Cilt 2, 666-692.

¹³² Şahin, 126; Ergut, 147.

¹³³ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, 3. Basım, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, 136-137; François Georgeon, 1908 Jön Türk Devrimi Sonrasında İstanbul’da Ortaya Çıkan Birkaç Vaka Üzerine, **Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, Noemi Levy-Alexandre Toumarkine (drl.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (Ty.) 155-158.

¹³⁴ Noemi Levy, “Yakından Korunan Düzen: Abdülhamid Devrinden İkinci Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği” **Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, Noemi Levy-Alexandre Toumarkine (drl.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (Ty.), 144-145.

¹³⁵ Ergut, 193-194.

esaslar tensik heyeti tarafından hazırlanan “Jandarma Alaylarının Teşkilat ve Düzeni ve Jandarma Kadrolarının Düzenlenme Şekliyle İlgili İzahname” ile 1912’de yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede her kaza, nahiye bölgesi bir veya birkaç köyden meydana gelen karakol bölgelerine ayrılmıştır. Her kaza, nahiye ve büyük bir köye karakollar kurularak yörenin emniyet ve asayişinin teminine çaba gösterilmiştir.¹³⁶ Öncelikle Makedonya meselesinden dolayı Rumeli’de meydana gelen eşkıyalık, çetecilik, ayrılıkçılık gibi asayiş bozan olayların artması jandarma teşkilatının bu bölgede ivedilikle oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Fakat bölgede oluşturulan jandarma birlikleri olayları önlemede yeterince başarılı olamamıştır. Bunda jandarmanın sayıca azlığı, maaşların yetersizliği gibi faktörler etkili olmuştur.¹³⁷ Bu olumsuzluklara rağmen modern bir jandarma teşkilatının oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

Polis teşkilatlanmasına gelince, İttihatçılar 1907 Polis Nizamnâmesi’ni yürürlükten kaldırmayı düşünmüşler ancak kısa sürede bunu gerçekleştirememişlerdir. Bu konudaki ilk girişim 4 Ağustos 1909’da “İstanbul Vilayetinin ve Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti’nin Teşkilatına Dair Kanun” çerçevesinde “Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti”nin kurulmasıdır.¹³⁸ Aynı yıl itibariyle Zaptiye Nezâreti kaldırılmıştır.¹³⁹ Taşra polis teşkilatları da Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü’ne bağlanmıştır. Bu durumun uygulamada bazı sıkıntılara yol açması üzerine 1912’de yapılan değişiklikle Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti, Dâhiliye Nezâreti’ne bağlı bir şube haline getirilmiştir. Taşradaki Polis Müdürlükleri de valilere bağlanmıştır.¹⁴⁰

15 Mayıs 1913’te çıkarılan “Emniyet-i Umûmiye Polis Nizamnâmesi”¹⁴¹ Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun başkenti Viyana’daki polis teşkilatlanması örnek alınarak düzenlenmiştir.¹⁴² Nizamnâmenin 1. maddesinde polis; “*Emniyet ve asayiş-i umumiyenin devam ve istikrarını temin ve halkın can, mal ve ırzını muhafaza ve istirahat-ı umumiye için istikmal vazifesiyle mükellefdir*”.¹⁴³ denilerek polisin asayiş ve emniyetten sorumlu olduğu açıkça ifade edilmiştir. 2. maddede polisin genel olarak

¹³⁶ Aydın, 51.

¹³⁷ Türkmen, 292.

¹³⁸ Toprak, 1270; Yılmazçelik, 46.

¹³⁹ BOA, DH. MUİ, 21/17, 22 Temmuz 1326/4 Ağustos 1910.

¹⁴⁰ Ergut, 210.

¹⁴¹ BOA, İ. DUİT, 20/4, 2 Mayıs 1329/15 Mayıs 1913.

¹⁴² Şahin, 126.

¹⁴³ BOA, İ. DUİT, 20/4.

görevinin iki kısma ayrıldığı şöyle ifade edilmektedir: “*Polisin vezaif-i umumiyesi zabıta-i idare, zabıta-i adliye namlarıyla iki kısımdır*”.¹⁴⁴ 3. madde, polisin *zabıta-i idare* görevini açıklamıştır; “*Zabıta-i idare; Kavanin ve nizamat-ı mevzua ile kanunen isdar olunan mukarrerat-ı devlete ve evamir ve tembihat-ı hükümet ve belediyeye mugayir ahvalin ve bi’l- cümle ceraimin men vukuuyla emniyet ve istirahat-i umumiyei istihsal zımında tedabir ittihaz etmektir. İdari ve Beledi namlarıyla ikiye münkasemdir*”.¹⁴⁵ 4. madde ise polisin adli görevlerini belirlemiştir; “*Ale’l-umum ceraimi taharri ve faillerini derdest ederek tahkikat-ı muktaziyeyi bi’l- icra evrakıyla beraber muddeiumumiliğe teslim etmek ve ceraim-i adliye ve siyasiyeye müteallik tedabir-i mahsusa-i inzibatiyeyi ittihaz eylemektir. Siyasi ve adli namiyle ikiye ayrılır*”.¹⁴⁶ Polis Nizamnâmesi’nin 23, 29, 35’inci maddeleri vilayet, liva ve kazalardaki polis yapılanmasından bahsetmektedir. Yine nizamnâmenin diğer maddeleri polis silsilesi, rütbeler, makamlar, polisliğe alınma şartları, terfiler, polisin giyeceği kıyafetler, karakollar vs. konuları ihtiva etmektedir.¹⁴⁷

Bu nizamnâme ile polisin yeniden örgütlenmesi, görev ve yetkileri, personelin derece ve sınıfları, mesleğe kabul, terfi şartları ve personelin özlük hakları dönemin şartlarına uygun olarak düzenlenmiştir. Özellikle polis seçimi ve eğitimi konusuna hassasiyet gösterildiği görülmektedir. 1913 Nizamnâmesi polislik işinin uzmanlaşması ve ordudan ayrılarak özerk bir yapıya kavuşması yolunda atılan çok önemli bir adımdır. Bu nizamnâme 1845 sonrasında edinilen tecrübe birikiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

İttihat ve Terakki yönetimindeki Osmanlı’da emniyet ve asayişin sağlanmasındaki temel politikanın modernleşmeci ve merkezîyetçi bir çizgide seyrettiği söylenebilir. Güvenlik kurum ve kuruluşlarının yapısı da bu çerçevede oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yapının iki temel biriminden biri olan polis kent merkezlerinde, jandarma ise kırsal alanda iç güvenliği sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Ancak zaman zaman yaşanan büyük hadiselerde ordunun da yardımına başvurulduğu görülmüştür.

¹⁴⁴ BOA, İ. DUİT, 20/4.

¹⁴⁵ BOA, İ. DUİT, 20/4.

¹⁴⁶ BOA, İ. DUİT, 20/4.

¹⁴⁷ BOA, İ. DUİT, 20/4.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde iç güvenliğin sağlanması konusunda birçok adım atılmıştır.¹⁴⁸ Ancak alınan bütün önlemlere rağmen asayiş ve emniyetin tam olarak sağlandığı söylenemez. Özellikle savaş yıllarında artan firar olayları, başta eşkıyalık olmak üzere çeşitli asayiş olaylarına yol açmıştır.

2.2. Ankara Vilayetinde Asayiş

İncelenen dönemde Ankara vilayetinde meydana gelen asayiş olaylarının Anadolu'nun diğer vilayetlerinde yaşanan olaylardan çok farklı olmadığı söylenebilir. Bu dönemde her yerde olması muhtemel eşkıyalık, kaçakçılık, yolsuzluk, askerlikten veya hapisnedenen firar gibi benzer olaylara Ankara vilayetinde de rastlanmıştır. Bu hadiselerin ortaya çıkış nedenlerine bakıldığında birbirinden farklı etkenlere dayandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, eşkıyalık faaliyetlerinin temelinde ekonomik sıkıntılar, güvenlik zafiyeti, kişisel husumet, haksızlığa başkaldırma gibi faktörler etkili olmuştur. Yolsuzluk ve kaçakçılık hadiselerinde ahlaken zayıf kişilerin maddi çıkar sağlama istekleri ön plandadır. Askerlikten firar etmenin nedenleri arasında, askerlik süresinin belirsizliği, devletin askerlerin temel ihtiyaçlarını karşılayamayışı, çeşitli hastalıklar ve ailevi sebepler gösterilebilir. Diğer yandan, Ermeni ve Rum vatandaşların karışıkları olaylara bakıldığında, kişisel etkenlerin yanı sıra etnik, dini ve siyasi faktörlerin de rol oynadığını söylemek mümkündür. Bu süreçte Ankara vilayetinde, eşkıyalığın ve diğer asayiş olaylarının önlenmesi için merkezi hükümet ve yerel yöneticiler tarafından bazı tedbirler alınmıştır. Merkezi hükümet ile Ankara vilayeti arasında

¹⁴⁸ Emniyet ve asayişin temini konusundaki kanun ve nizamatlardan bazıları şunlardır: Cinayet ve cürüm işleyenler için on sekiz olarak değiştirilen ceza ehliyet yaşının tekrar on beşe indirilmesi. BOA, DH. İD, 217/1, 22 Haziran 1330/5 Temmuz 1914; Toplumsal düzeni bozucu yayımlar yapanların geçici olarak kalabend cezasına çarptırılması, yayımlarıyla halk arasında fesat çıkaranların iki aydan iki seneye kadar hapis cezasına çarptırılması, beş liradan elli liraya para cezasıyla cezalandırılması. BOA, MV, 227/211, 11 Şevval 1330/23 Eylül 1912. İzinsiz veya silahlı olarak toplantı düzenleyenler mülki amirler tarafından dağılmaları konusunda uyarılırlar. Buna riayet etmezlerse zor kullanılarak dağıtırlar. Bu gibi durumlarda toplantı yasağına uymayanlara bir aydan bir yıla veya bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir. Toplantı sırasında silah kullananlar beş seneden az olmamak üzere küreğe konulur. BOA, MV. 227/29, 23 Rebiülevvel 1330/12 Mart 1912; Balkan Savaşı dolayısıyla polis personelinin sayısı konusunda karşılaşılan zorluklar aşmak için geçici olarak polis istihdamına gidilmesi konusunda Polis Nizamnamesi'ne ek maddeler konulması. Buna göre istihdam edilen polis memurlarının görevi harp sonrası sona erecekti. BOA, MV. 240/19, 11 Recep 1333/25 Mayıs 1915; Silahlı olarak toplantılar yapılarak isyan çıkan mahallerde Askeri Ceza Kanunu'nun altmış birinci maddesi gereğince İdare-i Örfi ilan edilmesi. BOA, İ. MMS. 194/36, 29 Rebiülahir 1333/16 Mart 1915. Olağanüstü durumlarda askeri görevlilere ilave yetkiler verilmesi konusunda Askeri Ceza Kanunnamesine madde eklenmesi. BOA, İ. MMS. 191/21, 20 Teşrin-i Evvel 1330/20 Kasım 1914; BOA, İ. MMS. 191/16, 29 Teşrin-i Evvel 1330/11 Kasım 1914.

yapılan yazışmalarda bu açıkça görülmektedir. Bu konuda verilen örneklerle, konu daha iyi anlaşılacaktır.

Serseri ve başıboş dolaşanların, kumar, fuhuş, sarhoşluk gibi gayri ahlaki davranışlarda buldukları ve silahlı dolaştıkları, bunların genel ahlaka muhalif faaliyetler olduğu belirtilerek, daha önceki düzenlemelerin yetersiz ve muğlak olduğu, bu konuda mahalli idare meclislerinin yetkilerinin artırılması istenmiştir.¹⁴⁹ Ankara vilayetinde Müslim ve gayrimüslimlerin arasını bozucu düzmece ve tahrik edici yayınlar yapanlar hakkında Ceza Kanunu'nda açık bir madde bulunmadığı Ankara vilayetinden hükümete bildirilmiş ve bu konuda acilen kanuni düzenleme yapılması talep edilmiştir.¹⁵⁰ Verilen cevapta yeni bir düzenlemeye gerek olmadığı, mevcut kanun maddesinin uygulanmasının yeterli olacağı bildirilmiştir.¹⁵¹

Asayiş ve emniyetin temininde önemli rol oynayan polis ve jandarma sayılarının arttırılması, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması, emniyet personelinin maaşlarının iyileştirilmesi gibi hususlarda Ankara vilayetinin merkezi hükümetten bazı talepleri olmuştur.¹⁵² Fakat maddi imkânsızlar nedeniyle bu taleplerin çok azı dikkate alınabilmiştir.¹⁵³ Bunun üzerine Ankara valiliği asayişin muhafazası için yedeklik efradından yararlanılmasının uygun olup olmadığını Dâhiliye Nezâreti'ne bildirmiş ise de bundan da olumlu bir cevap alamamıştır.¹⁵⁴

1915'te Ankara ve diğer vilayetlere Dâhiliye Nazırı tarafından gönderilen şifreli bir yazıda, çetecilik faaliyetlerinin artması konusunda vilayetlerden birçok şikâyet geldiği belirtilerek, bu faaliyetlerin önlenmesinde Kafkas göçmenlerinden yararlanılması istenmiştir.¹⁵⁵ Göçmenler çeteciliğin ve eşkıyalığın engellenmesinde

¹⁴⁹ BOA, DH. İD. 89/2, 10 Ağustos 1326/23 Ağustos 1910.

¹⁵⁰ BOA, BEO. 3544/265791, 23 Nisan 1325/6 Mayıs 1909. Meşrutiyet'in ilanından sonraki hürriyet ortamında ülkenin değişik yerlerinde farklı isimlerle gazete ve dergiler yayımlanmış, ancak bunlardan bazıları ülkenin birlik ve bütünlüğüne zararlı neşriyatta bulunmuşlardır.

¹⁵¹ BOA, BEO. 3544/265791, 19 Rebiülahir 1327/10 Mayıs 1909.

¹⁵² BOA, DH. MKT. 2822/82, 4 Cemazeyilevvel 1327/24 Mayıs 1909; BOA, DH. İD. 67/14, 25 Safer 1329/25 Şubat 1911; BOA, DH. İD. 69/15, 17 Cemazeyilevvel 1330/4 Mayıs 1912.

¹⁵³ BOA, DH. MKT. 2849/65, 30 Cemazeyilevvel 1325/11 Temmuz 1907.

¹⁵⁴ BOA, DH. İD. 180/19, 20 Zilkade 1331/21 Ekim 1913.

¹⁵⁵ "Çetecilik için vilayetlerden vaki olan müracaat miktar-ı matlub pek ziyade tecavüz eylemektedir. Kafkasya ahalisinden ve evci yazılan şera'it-i haiz olanların muayene-i tibbiyeleri bilicra ve elbise hususundaki noksanları ikmal idilerek yola çıkarılarak miktarlarının esar-ı mevkuף ve mahkûm olanların dahi muayene-i tibbiyeleri icra olunub kabiliyetli olanların esamisinin mahal-i saire ahalisinin dahi ihzariyla yalnız isimlerinin bildirilmesi". BOA, DH. ŞFR. 48/28, 3 Kanunusani 1330/16 Ocak 1915.

her ne kadar devlete yardımcı olsalar da zaman zaman onlar da çete faaliyetlerine dâhil olmuşlardır. Bunun yanı sıra çeteci göçmenlerden mahkûm ve tutuklu olup iyi halleri görülenlerin askere çağrıldıkları da görülmüştür.¹⁵⁶

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyet'inden Ankara vilayetine gönderilen bir telgrafta güvenliğin sağlanması için Ermeni ve diğer unsurların ellerindeki cephaneye ve ateşli silahların toplatılması istenmiştir.¹⁵⁷ Ancak savaş ortamında bunun pek de mümkün olmadığı bilinen bir gerçektir. Eşkîyalık ve Ermeni probleminin devam etmesi buna işaret etmektedir.

Bu dönemde askerlikten firar edenlerin sayılarındaki artış da oldukça dikkat çekicidir. Firariler başıboş dolaşır birçok olaya karışmışlardır. Buna karşın hükümet, bunların takip edilerek, hatta silah kullanılarak derdest edilmelerini Ankara vilayetinden talep etmiştir.¹⁵⁸ Hükümet, eşkıyalık, çetecilik ve firar olaylarıyla daha etkin mücadele etmek için zaman zaman ödüllendirme yoluna gitmiştir.¹⁵⁹ Jandarma kuvvetlerinin çabalarına rağmen eşkıyalık, soygunculuk gibi eylemler bir türlü önlenememiştir. Bunun temel sebeplerinden biri de jandarma sayısındaki yetersizliktir. Bu nedenle Ankara valiliği hükümetten jandarmanın takviye edilmesini talep etmiştir.¹⁶⁰ Ancak bu problemin ekonomik sıkıntılardan dolayı öteden beri var olduğu ve çözülemediği de aşikardır.

Diğer taraftan eşkıyalığa karşı alınan tedbirlerden biri de eşkıyalık yapan ailelerin ve onlara yataklık edenlerin ibretiâlem için sürgün edilmeleridir. Sürgün uygulamalarında askeri makamlar yetkili kılınmıştır.¹⁶¹ Eşkîyalığın yoğunlaştığı bölgelerde *örfi idare (sıkıyönetim)* gibi sert tedbirlere de başvurulmuştur. Bunun yanı

¹⁵⁶ BOA, DH. ŞFR. 48/28, 3 Kanunusani 1330/16 Ocak 1915.

¹⁵⁷ BOA, DH. ŞFR. 52/188, 19 Nisan 1331/2 Mayıs 1915.

¹⁵⁸ “*Vesika ibraz edemeyerek ortada dolaşan asker firarilerinden “dur” ihtarına karşı muhalefette bulunanlara jandarma tarafından silah isti’malinde tereddüt idilmemesi ve bunları saklayan köylülerin dahi şediden cezalandırılması muktezidir*”. BOA, DH. ŞFR, 53/78, 9 Mayıs 1331/22 Mayıs 1915.

¹⁵⁹ “*Çorum Sancağı jandarma tabur kumandanı Yüzbaşı Hilmi Bey’in vazifesini hüsnü ifada meşhud olan gayret ve faaliyetinden ve eşkıya ve firari takibatında gösterdiği ikdam ve ihtimamdan bahisle taltifi lüzumuna dair Sivas Mülkiye Müfettişliğinden gönderilen tahriratın sureti leffen tismar kılınmakla ifası uygundur*”. BOA, DH. EUM. 6. Şb, 11/60, 27 Teşrinisani 1332/10 Aralık 1916.

¹⁶⁰ “*Kırşehirli Mutasarrıflığından alınan şifre telgraftamede eşkıya takibatına giden bir süvari ve piyadenin bir müddet müsademeden sonra şakilere teslim-i silaha mecbur kaldığı ve bunun üzerine Mecidiye takım kumandanının takiplerine çıkarıldığı ve Kırşehirli Livasının her tarafında bu tür vukuatların meydana gelmekte olduğu kuvve-i zabitanın noksanı...*” BOA, DH. ŞFR. 625/140, 13 Haziran 1335/13 Haziran 1919.

¹⁶¹ BOA, DH. MB. HPS. M, 28/40, 1 Receb 1335/23 Nisan 1917.

sıra yargulamaların bir kısmının divan-ı harp mahkemelerinde yapılması asayişin teminine yönelik uygulamalardan biri olmuştur.¹⁶²

Çarşı ve mahallelerde polis birimlerinin yanı sıra bekçilerin de görev yapmaları gerektiği, Dâhiliye Nezâreti'nin Ankara vilayetine gönderdiği bir yazıda açıkça ifade edilmiştir. Bu yazıda bekçilerin nasıl seçileceği, ne kadar ücret alacakları yetki ve sorumluluklarının ne olacağı ana hatlarıyla belirtilmiştir. Ancak, bekçilik uygulamasının basit suçları önlemede bile yetersiz kaldığı söylenebilir.¹⁶³

Ankara vilayetinde, polis nizamnâmesine uygun olarak merkez, sancak ve kazalarda polis teşkilatı mevcuttur. Ancak polis kadrolarının asayiş ve emniyeti sağlamada kifayetsiz kaldığı mülkiye müfettişinin raporundan da anlaşılmaktadır. Müfettiş Bey, incelemeleri neticesinde bir cetvel hazırlamış, hâlihazırdaki polis kadrosuyla ihtiyaç duyulan personeli gösterir bu cetveli Dâhiliye Nezâreti'ne takdim etmiştir (bkz. Ek 1.).¹⁶⁴ Bu verilere göre, Ankara merkez sancağı ve bağlı kazalar ile Ankara vilayetine bağlı sancak ve bu sancaklara bağlı kazalardaki mevcut polis kadrosu ile ihtiyaç duyulan personel sayısı görülmektedir. Buna göre mevcut personel sayısı 149 iken olması gereken personel sayısı 202 kişidir. Mülkiye müfettişinin raporuna göre 53 personele daha ihtiyaç vardır. Osmancık ve Avanos kazalarında polis memuru bulunmamaktadır. En fazla personel Ankara merkez sancağında bulunmaktadır. Sancak ve kazaların bir kısmında adliye teşkilatı varken bir kısmında ise yoktur. Diğer güvenlik birimlerinde olduğu gibi polis kadrolarının da oldukça yetersiz kaldığı söylenebilir. Bunun da temel sebebi yine mali yetersizliklerdir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte polis ve jandarma kadrosunda çalıştırılacak nitelikli personel bulmak daha da zorlaşmıştır.

Savaş sırasında Osmanlı Devleti ile siyasi ilişkisi kesilen devletlerin Osmanlı ülkesindeki vatandaşlarının karakollara başvurarak nüfuslarını kaydettirmeleri, bir yerden bir yere gidecekleri zaman polise haber vermeleri gerektiği ve bu kişilerin sürekli kontrol altında tutulmalarına dikkat edilmesi Dâhiliye Nazırı tarafından Ankara'ya şifreli olarak bildirilmiştir.¹⁶⁵ Bunun yanı sıra casusluğun önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması, casusluk yapanların da yargılanmaları tenbih

¹⁶² BOA, DH. EUM. ADL, 27/25, 15 Safer 1335/11 Aralık 1916.

¹⁶³ BOA, DH. MB. HPS. M. 13/24, 1 Receb 1332/26 Mayıs 1914.

¹⁶⁴ BOA, EUM. MTK. 2/34, 20 Receb 1331/27 Mayıs 1913.

¹⁶⁵ BOA, DH. ŞFR. 46/166, 22 Teşrinisani 1330/5 Aralık 1914.

edilmiştir.¹⁶⁶ Bu konuda özellikle Ermeni vatandaşlara dikkat edilmesi gerektiği de dönemin şartları itibariyle bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Hükümet, bazen de güvenliğin temini ve çetelerle mücadele amacıyla vilayet ve livaların birbirleriyle iş birliği yapmalarını da istemiştir.¹⁶⁷

Ankara vilayetinde kamu düzeninin sağlanmasına yönelik alınan tedbirlere rağmen vilayet merkez ve çevresinde irili ufaklı birçok eşkıyalık ve çetecilik olayına rastlanmıştır. Bu olayların diğer bölgelerde yaşanan olaylarla benzer türde oldukları söylenebilir. Çünkü devletin içinden geçtiği sıkıntılı süreç bütün Anadolu’da benzer etkilere yol açmıştır. Bununla birlikte bölgesel özellikler göz önünde bulundurulduğunda, etnik, dini, ekonomik ve sosyal faktörlerin neden olduğu farklı özellikte vakalara da şahit olunmuştur. Aşağıda kamu düzenini etkileyen ve arşiv belgelerine yansıyan, Ankara vilayetinde vuku bulan dikkat çekici eşkıyalık, firari askerler meselesi ile Ermeni sorunu, siyasi sürgünler, yolsuzluk ve kaçakçılık gibi toplumsal sorunlara değinilmiştir.

2.2.1. Kamu Düzenini Etkileyen Toplumsal Sorunlar

2.2.1.1. Eşkıyalık

Eşkıya, şaki kelimesinin çoğulu olup, haydut, bedbaht, harami, yol kesen kişilere verilen genel bir isimdir. Eşkıyalık ise, silahla veya farklı şekillerde zor kullanmak suretiyle yol kesip, baskın yapıp mala veya cana zarar vererek, asayiş ve emniyetin ihlal edilmesidir.¹⁶⁸ Osmanlı kaynaklarında eşkıya kavramının karşılığı olarak *celali*, *eşirra*, *harami*, *haramzade*, *türedi*, *haydut* (*hayduk*), *uğru* kelimeleri de

¹⁶⁶ BOA, DH. ŞFR. 47/291, 19 Teşrinisani 1330/2 Aralık 1914.

¹⁶⁷ “*Vilayet/liva dâhilinde zuhur iden çetelerin tedabiri lazime ittihazıyla tenkil ve imhası zımında son derece gayret olunmakla beraber takibat dolayısıyla muntika-i vilayet/liva haricine geçmeleri muhtemel olanların dahi derhal civar memuriyet-i mülkiyesi haberdar idilerek takibatta bulunmak suretiyle tenkilleri esbabının istikmali tamimen tavsiye olunur*”. BOA, DH. ŞFR. 81/44, 5 Teşrinisani 1333/5 Kasım 1917.

¹⁶⁸ Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türki**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978, 118; Ali Bardakoğlu, Eşkıya, **DİA**, Cilt 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, 463; Mehmet Öz, Modernleşme Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ocak 2010, 227; Türkmen, 289.

kullanılmıştır.¹⁶⁹ Diğer yandan eşkıyalığı sosyal bir tepki eylemi olarak gören yazarlar da vardır.¹⁷⁰

Osmanlı tarihi, toplum ve devlet düzenini sarsan, eşkıyalık, isyan, kalkışma gibi birçok eyleme şahitlik etmiştir. Özellikle XVI. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bu hareketlerin farklı mekân, dönem, kimlik, nitelik ve nedenselliklerle devletin yıkılışına değin sürdüğü söylenebilir. Her ne olursa olsun eşkıyalık hareketi yerleşik devlet ve toplum düzenini sarsan yasa dışı bir eylemdir. Eşkıyalık devletin egemenlik hakkına tecavüzdür. Devlet otoritesinin zayıfladığı, ekonomik sıkıntıların arttığı dönemlerde eşkıyalık hareketleri de artış gösterir.¹⁷¹

XIX. yüzyıla kadar farklı zaman ve mekânlarda ortaya çıkan eşkıyalık hareketleri, farklı boyutlarda gelişerek Tanzimat öncesinde devletin iç güvenliğine zarar vermiştir. Tanzimat Dönemi'nde değişen mülkiyet ilişkileri esnaf, zanaatkâr ve köylünün mülksüz kalması veya yoksullaşmasıyla sonuçlanmıştır. Batılı hayat tarzı ve reformlardan olumsuz etkilenen kitleler bu sürece itiraz ederek başkaldırmışlardır. Bu başkaldırıları da devlet tarafından eşkıyalık faaliyeti olarak değerlendirilmiştir.¹⁷² Ağır vergiler, uzun askerlik süreleri, yerel yöneticilerin baskısından bunalan Anadolu köylüsü, çareyi ya dağa çıkmakta ya da büyük şehirlere göç etmekte bulmuştur.¹⁷³

¹⁶⁹ Mücteba İlgürel, Osmanlılar'da Eşkıyalık Hareketleri, **DİA**, Cilt 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, 467.

¹⁷⁰ Tarihçi Hobsbawn sosyal eşkıyalık konusunda şunları söylemektedir: “*Sosyal eşkıyaların dikkat çekilecek yönü, lordun/beyin ve devletin kendilerine suçlu muamelesi yaptığı kanun kaçakları olmaları, fakat köylü toplumları içinde kalmaları ve halklarının onları kahraman olarak görmeleri, adalet savunucuları, adalet adına öç alan savaşılar saymaları, hatta belki de kurtuluş önderleri katına çıkarmaları, yani her halükarda kendilerine hayranlık duyulması, yardım edilesi ve desteklenesi kişiler olarak davranılmasıdır. Geleneksel bir toplumun –ister yerli ister yabancı olsun- merkezi hükümetler ve devletlerin tecavüzleri ve tarihsel ilerlemelerine karşı koydukları yer ve durumlarda, bu kişiler yerel lordların bile yardım ve desteğini alabilmektedirler. Zaten sosyal eşkıyalığı ilginç ve önemli kılan sıradan köylü ile asi, kanun kaçağı ile haydut arasındaki bu ilişkidir. Bu konum ayrıca kırsal bölgeye ait başka iki suç türünden (profesyonel yeraltından çıkagelmiş çetelerin ya da basit haydutların, adi soyguncuların faaliyetlerinden ve bunun yanı sıra, Bedeviler örneğindeki gibi baskın düzenlemenin normal hayatlarının bir parçasını oluşturduğu toplulukların yaptıklarından) ayrılmaktadır*”. Eric J. Hobsbawn, **Eşkıyalar**, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2011, 25-26. Sabri Yetkin, **Ege'de Eşkıyalar**, 3. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, 9.

¹⁷¹ Karen Barkey, **Eşkıyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, Zeynep Altok (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, 157. Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, **Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir 2006, 143-144.

¹⁷² Yetkin, 26.

¹⁷³ Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye II: Tanzimattan I. Dünya Savaşı'na**, Babür Kuzucu (çev.), İstanbul: Gözlem Yayınları, 1975, 623. Ege'nin dağları birçok eşkıya çetesiyle dolup taşmıştı. Yetkin, 27-31.

Merkezi hükümet eşkıyalığa karşı idari ve askeri önlemler almışsa da eşkıyalık hareketleri sürüp gitmiştir.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru devletin iç güvenliğini sarsan eşkıyalık hareketleri ağırlıklı olarak Rumeli ve Ege dolaylarında görülmüştür. Bu süreçte ülkenin diğer bölgelerinde de etnik, dini, sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak eşkıyalık faaliyetlerine rastlanmıştır.¹⁷⁴

Etkili bir propaganda sonucunda II. Meşrutiyet'in ilanını sağlayan İttihatçılar, hem toplumdaki birikmiş gerginliği hafifletmeyi hem de eski dönemin bir ürünü olarak gördükleri eşkıyalığı ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır. Bu çerçevede ilk etapta bir af kanunu çıkarılmış ve II. Abdülhamit dönemiyle özdeşleşmiş olan hafiyelik teşkilatına son verilmiştir.¹⁷⁵ İttihatçılar, merkezîyetçi bir anlayışla devletin birlik ve bütünlüğünü korumayı amaçlamışlardır. Bu bağlamda kamu düzeninin sağlanması, eşkıyalığın ve çeteciliğin önlenmesi, isyanlara son verilmesi, yolsuzlukların ve rüşvetin önlenmesi için çaba gösterilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı, Kanun-u Esasi'nin yürürlüğe konması ve Meclis-i Mebusan'ın açılması iç ve dış kamuoyunda olumlu karşılanmış, İstanbul başta olmak üzere yurdun her yerinde bir bayram havası estirmiştir. Ancak İç ve dış gelişmelerin sonucu olarak hürriyet havası yerini zorunlu olarak otoriter ve merkezîyetçi bir yönetim anlayışına bırakmıştır. Güvenlik politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında bu anlayış belirleyici olmuştur. Bu çerçevede kamu düzeninin ve asayişin tesis edilmesi amacıyla merkezi hükümet birtakım önlemler almıştır.¹⁷⁶ Alınan bütün önlemlere rağmen eşkıyalık faaliyetleri bir türlü önlenememiştir.

¹⁷⁴ Makedonya coğrafi olarak "Suruma, Vardar ve Mesta" nehirlerinin havzalarını içine alır. İdari olarak Selanik, Kosova ve Manastır şehirlerinden oluşan bu idari birime *Vilayat-ı Selase Umumi Müfettişliği* yani *Üç Vilayetler Genel Müfettişliği* adı verilmiştir. Tahsin Uzer, **Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, 3. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, 81; Fikret Adanır, **Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi**, İhsan Catay (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001, 2-3. Makedonya'nın etnik yapısını Türk, Sırp, Bulgar, Rum, Ulah ve Arnavut unsurları oluşturmuştur. Uzer, 82; Adanır, 7; Türkmen, 288 Fatih Öztıp, **II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2014, 99-108.

¹⁷⁵ BOA, İ. AZN, 79/23, 10 Cemazeyilahir 1326/28 Temmuz 1908; BOA, İ. AZN. 80/5, 16 Recep 1326/14 Ağustos 1908.

¹⁷⁶ Asayiş ve emniyetin sağlanmasına yönelik çıkarılan kanun ve nizamnameler ile bu konudaki yazışmalara ilişkin bazı örnekler için bkz. BOA, DH. MUİ. 9/57, 19 Ramazan 1327/4 Ekim 1909; BOA, DH. MUİ. 41/39, 25 Zilkade 1327/30 Aralık 1907; BOA, DH. MUİ. 17/17, 22 Safer 1328/5 Mart 1910; BOA, DH. MUİ. 85/70, 8 Recep 1328/16 Temmuz 1910; BOA, DH. İD, 89/2, 7

Bölgesel olarak bakıldığında Orta Anadolu kaynaklı eşkıya faaliyetlerinin, sosyo-ekonomik sıkıntıların yanı sıra siyasal çözülme ve yönetim zafiyetinin neden olduğu kargaşanın bir sonucu olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra yerel yöneticilere karşı duyulan kişisel husumet, öç alma ve haksızlıklara başkaldırma gibi bireysel tepkiler eşkıyalık ve çetecilik eylemlerini tetiklemiştir.¹⁷⁷ Bu süreç Ankara vilayetine de yansımış asayiş etkileyen birçok soruna yol açmıştır.

Ankara vilayeti dâhilindeki eşkıyalık faaliyetlerinin büyük bir kısmı irili ufaklı çetelerin sebep olduğu yağma, çapulculuk, sirkat, köy ve hane basma, postaya tecavüz, gibi fiilerden oluşmuştur.¹⁷⁸ Eşkıyalar temel ihtiyaçlarını bu tür eylemlerle karşılamışlardır. Eşkıya çeteleri her yerde olduğu gibi Ankara vilayetinde de dağlık alanları kendilerine mekân olarak seçmişlerdir. Bu mekânlar genellikle kendi köyleri civarında bulunmaktadır. Çeteler faaliyetlerini çoğu kez gruplar halinde yürütmüşlerdir. Diğer yandan eşkıya çetelerinin siyasal bir amaç güttüklerini söylemek mümkün değildir.

2.2.1.1.1. Ziveli Aşireti Meselesi

İskilip kazasında ikamet eden ve yarı göçebe bir hayat süren Ziveli Aşireti¹⁷⁹ mensupları yaz aylarında hayvanlarını otlatmak için Çankırı'ya bağlı Tohat ve Koçhisar nahiyelerinden geçerek, Yapraklı ve Ilgaz yaylalarına çıkmışlardır. Bu güzergâhı kullanırken de zaman zaman nahiyelere ait mera ve ormanlara zarar vermişlerdir.¹⁸⁰ Tohat ve Koçhisar ahalisi bu durumdan rahatsız olarak şikâyetlerini

Rebiülevvel 1329/8 Mart 1911; BOA, DH. İD. 27/8, 14 Cemazeyilahir 1329/12 Haziran 1911; BOA, HR. HMŞ. İŞO, 15/14, 13 Teşrinisani 1326/26 Kasım 1910; BOA, DH. İD. 65/12, 10 Muharrem 1330/31 Aralık 1911; BOA, DH. İD. 87/48, 24 Safer 1330/13 Şubat 1912; BOA, DH. İD. 87/59, 7 Şevval 1330/19 Eylül 1912; BOA, DH. İD. 87/4, 22 Muharrem 1331/12 Ocak 1912; BOA, DH. MB. HPS. M. 12/59, 10 Cemazeyilahir 1332/6 Mayıs 1914; BOA, DH. MB. HPS. M. 13/24, 1 Recep 1332/26 Mayıs 1914; BOA, DH. EUM. VRK. 12/69, 21 Şaban 1332/15 Temmuz 1914; BOA, İ. MMS. 194/36, 29 Ramazan 1333/16 Mart 1915; BOA, DH. EUM. ADL. 27/25, 15 Safer 1335/11 Aralık 1916. BOA, DH. MB. HPS. M. 28/42, 1 Recep 1335/23 Nisan 1917.

¹⁷⁷ Uluçay, 56; Yetkin, 8-19.

¹⁷⁸ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/11; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/14; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/20; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/25; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/59; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/54; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 38/24; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 40/24; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/89; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 31/62; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/30.

¹⁷⁹ Ziveli Aşireti'nin aynı isimle yaşadığı köy, Kengiri (Çankırı)'ye, tabi iken 1864'te alınan kararla kesin olarak İskilip kazasının idaresine girmiştir. BOA, MVL, 680/13, 28 Safer 1281/2 Ağustos 1864.

¹⁸⁰ BOA, DH. MKT, 2500/34, 1 Rebiülevvel 1319/18 Haziran 1901. "İskilip kazası dâhilinde Kuruçay ahalisiyle Ziveli Aşireti efradı İlkbaharda ve sayfide ve sair muvasılarıyla beraber otuz-kırk saat mesafede olan Kastamonu vilayeti dâhilinde Tohat ve Koçhisar nahiyelerine gelerek ahalinin mera ve mezruatını itlaf ve ormanlarını ihrak eylemekte olduklarından bahisle meni..."

ilgili makamlara iletmişlerdir.¹⁸¹ Ziveli aşireti ise yıllardır mutat olarak yaylaya çıkıyordu ve yine çıkacaktı. Ancak bunun Tohat ve Koçhisar ahalisine zarar verilmeksizin, her iki kesimin de rızasıyla yapılması gerekiyordu. Dâhiliye Nazır'ı Memduh Paşa, herhangi bir huzursuzluğun yaşanmaması için Şûrâ-yı Devlet'in meseleyi sonuçlandırmasını istemiştir. Bu süreçte Kastamonu valisi bir taraftan Ankara valisi diğer taraftan konu hakkında Dâhiliye Nezâreti'ne telgraflar çekmişlerdir. Telgraflarda, Kastamonu valisi, Tohat ve Koçhisar halkının meralarının ve tarlalarının zarar gördüğünü, Ankara valisi ise Ziveli Aşireti'nin konar-göçer bir oba olduğunu, uygun bir yayla bulunmadığını, Çorum'daki birkaç yaylayı da iskân edenlerin belli olduğunu belirterek, aşiretin buna mecbur kaldığını ifade etmiştir. Hatta Kastamonu valisi böyle giderse ahali ile Aşiret'in karşı karşıya gelmesinden endişe duyduğunu, Aşiret'in İskilip'e dönmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁸² Aynı yıl aşiretin güvence vermesiyle bir zabıt ve on süvari refakatinde Aşiret mensuplarının yaylaya çıkmasına müsaade edilmiştir.¹⁸³ Ancak 12 Haziran tarihli İskilip Kaymakamı'nın telgrafında Ziveli Aşireti'nin bir kısmı Çankırı civarındaki Karakaya cihetinden Ilgaz'a sevk edilirken Aşiret'e ait üç bine yakın hayvanın telef edildiği belirtilmiştir.¹⁸⁴ Bu hadise gerginliği tırmandırmıştır. 1904 Mayıs'ında Çankırı müftüsü Tohatlı Karaman Hacı Mustafa Paşa ve çocuklarının kışkırtmalarıyla Tohat ahalisi Revolver ve tüfekle Aşiret mensuplarına ateş açmışlar, Aşiret de buna karşılık verince bir jandarma ile yedi kişi yaralanmıştır.¹⁸⁵ Olaylar daha fazla büyümeden önlenmiş, hükümet de gerekli önlemlerin alınması için yerel yöneticileri

¹⁸¹ Dâhiliye Nazır'ı Memduh Paşa, bu konudaki düşüncesini şöyle özetliyordu: “Ankara vilayetine mülhak İskilib kazası dâhilinde sakin Ziveli Aşireti'nin buldukları mevki mevsim-i sayfide kendilerinin ikametine ve malik oldukları yirmi bin müteceviz mevaş ve ağnam ve hayvanat-ı sairenin iaşesine gayri müsaid olmasıyla yedlerinde bulunan ferman-ı aliyanın hükmü münifine tevfikeyle elli altmış seneden beri mevsim-i sayfide Kastamonu vilayeti dâhilinde Ilgaz ve Bayraklı yaylalarına çıkmakta ve bunun için de Tohat ve Koçhisar nahiyelerinden geçmekte olup ancak aşiret-i merkumanın azimet ve avdetlerinde yanlarında bulunan hayvanat tarafından ahali-i mahaliyenin mezru'atına iras-ı huzur idilmesi tabi' bulunduğundan bu halden evvel ve ahir müsneki? Bulunan nevahim-i mezkûra ahalisi aşiret-i merkumanın yaylalara geçmelerine geçen mevsim baharda müctemi'an ve fiilen muhalefete ve diğer tarafta bunlara mukabeleye kalkışmaları üzerine vilayetin müşarünileyleh ile bil-muhabere tedabir-i lazimeye tevessül itirilerek her iki vilayetten birlikte memurin-i lazime ve efrad-ı zabıta sevk ve izamıyla mugayir rıza-yı ali ahvale meydan bırakılmaksızın aşiret-i merkuma efradı Ilgaz yaylasına sevk ve emrar idilmişlerdi”. BOA, ŞD. 1671/3, 12 Teşrinisani 1318/25 Kasım 1902.

¹⁸² BOA, DH. ŞFR. 284/37, 4 Mayıs 1318/17 Mayıs 1902; BOA, DH. ŞFR. 284/65, 6 Mayıs 1318/19 Mayıs 1902; BOA, DH. ŞFR. 284/88, 7 Mayıs 1318/20 Mayıs 1902.

¹⁸³ “Ziveli Aşireti'nin mevaş ve hayvanlarının Ilgaz yaylasına vukuatsız olarak imrarının temin edildiği”. BOA, DH. ŞFR. 286/18, 26 Mayıs 1318/8 Haziran 1902.

¹⁸⁴ BOA, DH. ŞFR. 286/80, 30 Mayıs 1318/12 Haziran 1902.

¹⁸⁵ BOA, DH. ŞFR. 328/85, 1 Mayıs 1320/14 Mayıs 1904.

uyarmıştır.¹⁸⁶ Ankara valisi Ziveli Aşireti'nin Yapraklı ve Ilgaz yaylalarına çıkmasının hukuki bir hak olduğunu, yayla mevsiminde Çankırı ve İskilip'ten yeterli jandarma ve birer zabitan görevlendirilmesiyle güvenliğin sağlanabileceğini, Aşiret mensuplarından huzuru bozacak davranışlarda bulunanların Nizamiye Mahkemesi'ne sevk edileceğini Şûrâ-yı Devlet Riyasetin'e bildirmiştir.¹⁸⁷ Ziveli Aşireti adına muhtar İsmail ise Şûrâ-yı Devlet Riyaseti'ne çektiği telgrafta, yaylaya çıkamazlarsa, ahalinin ve hayvanların açlıktan ve susuzluktan telef olacağını, bu sebeple yaylaya çıkmalarının engellenmemesini rica etmiştir.¹⁸⁸ Dâhiliye Nazırı da Tohat ve Koçhisar'daki idarecilerin ilgisizliğinden, hatta ahaliyi kışkırtmalarından yakılarak, bunun tehlikeli olduğunu buna karşın gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmasını istemiştir.¹⁸⁹

1908 Mayıs'ına kadar Ziveli Aşireti ile Tohat ve Koçhisar ahali arasında belgelerden anlaşıldığına göre olumsuz bir durum sözkonusu olmamıştır. Ancak, bu tarihten itibaren şikâyetlerin arttığı görülmektedir. Öncelikle Ziveli Aşireti adına çekilen telgrafta yaylaya çıkmalarının engellendiği, adeta abluka altına alındıkları ve açlıkla ve susuzlukla karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir. Bunun üzerine Sadrazamlıktan Kastamonu vilayetine gönderilen yazıda Aşiretin mağdur edilmemesi, her iki vilayetten münasip memurlar ve yeteri kadar jandarma eşliğinde hasara sebebiyet vermeksizin geçmelerine müsaade edilmesi istenmiştir.¹⁹⁰

Buna karşın 28 Mayıs 1908 tarihli belgede, Kastamonu valisi Fuad Bey, Aşiret mensuplarının Tosya yolunda iki kişinin önüne çıkarak yüz elli kuruşlarını zorla gasp ettiklerini, Beşinci köyünde Kengiri'den (Çankırı), Tosya'ya gelmekte olan Osman ve Hasan namında iki kişiyi soyarak darp ettiklerini ve bunların yakalandıklarını belirterek, Aşiret ahalesinin vilayete girişinin yasaklanmasını, bunun emniyet ve asayiş için zorunlu olduğunu ifade etmiştir.¹⁹¹

Aşiret ile Tohat-Koçhisar ahali arasındaki ihtilafa ilişkin Tohat ve Koçhisar ahali adına ihtiyar heyetlerinin birlikte sadârete çektikleri telgraf siyasi içerik taşıması

¹⁸⁶ BOA, BEO, 2075/155569, 25 Safer 1321/23 Mayıs 1903.

¹⁸⁷ BOA, ŞD. 1352/4, 28 Safer 1321/26 Mayıs 1903.

¹⁸⁸ BOA, ŞD. 3218/5, 23 Şaban 1903/14 Kasım 1903.

¹⁸⁹ BOA, BEO. 2343/175714, 19 Mayıs 1320/1 Haziran 1904.

¹⁹⁰ BOA, Y. PRK. UM, 81/63. 12 Mayıs 1324/25 Mayıs 1908.

¹⁹¹ BOA, Y. PRK. UM. 81/63, 26 Rebiülahir 1326/28 Mayıs 1908.

bakımından ilginç bir belgedir. Belgede, Meşrutiyet öncesi yönetimin zalim olduğu, iki nahiyenin de fakirleştiği, şikâyetlerinin dikkate alınmadığı, Ziveli Aşireti'nin meralara büyük hasarlar verdiği, hatta can ve namuslarına saldırıldığı belirtilerek, Meclis-i Mebusan'ın açılmasının ümitleri yeşerttiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Ziveli Aşireti'nin de kendileri gibi yerleşik hayata geçmelerini ve yaylalara çıkmamaları gerektiğini söylemişlerdir.¹⁹² Bu söylemin yetkilileri etkilemek için oldukça abartıldığı görülmekle birlikte bazı gerçekleri de dile getirdiği muhakkaktır. Bunun üzerine Dâhiliye Nezâreti Ankara'dan gerekli önlemleri almasını istemiştir.¹⁹³ Buna karşın Ziveli Aşireti namına muhtar İsmail, Şûra-yı Devlet kararı gereğince haklarının korunmasını talep etmiştir.¹⁹⁴

Ziveli Aşireti ile Tohat-Koçhisar ahalisi arasındaki ihtilafın ilerleyen tarihlerde tam olarak giderilip giderilemediğine ilişkin belgelerde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1909 tarihli birkaç belgede Aşiretin yaylaya çıkışında herhangi bir olumsuzluğun yaşanmadığını söylemek mümkündür.¹⁹⁵ Muhtemelen bundan sonraki süreçte de durumun bu minvalde devam ettiği söylenebilir. Söz konusu ihtilafta büyük olayların yaşanmaması, merkezi hükümetin ve yerel yöneticilerin başarılı oldukları söylenebilir. Ayrıca bu ihtilafın, toplumsal, ekonomik ve asayiş unsurlarını birlikte taşıması oldukça dikkat çekicidir.

2.2.1.1.2. Kör Dede ve Çetesi

Eşkîyalık faaliyetlerinin Ankara vilayetine tabi Çorum sancağında da öteden beri var olduğu bilinmektedir. Üzerinde durulacak olan “Kör Dede Çetesi” de eşkıya çetelerinin önde gelenlerindedir. Çete lideri Kör Dede'nin Çorum sancağına bağlı Mecidözü kazasından olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁶ Ayrıca kendisinin ve taraftarlarının da çoğunlukla alevi oldukları belirtilmektedir.¹⁹⁷ Kör Dede'nin Mecidözü'ne

¹⁹² BOA, DH. MKT. 2843/70, 16 Rebiülevvel 1327/7 Nisan 1909.

¹⁹³ BOA, DH. MKT. 2789/37, 21 Mart 1325/3 Nisan 1909.

¹⁹⁴ BOA, DH. MKT. 2843/70, 25 Cemaziyelevvel 1327/14 Haziran 1909.

¹⁹⁵ BOA, DH. MUİ. 133/7, 30 Eylül 1325/13 Ekim 1909.

¹⁹⁶ BOA, DH. ŞFR. 567/36, 27 Eylül 1333/27 Eylül 1917. “Çorum'a tabi Mecidözü ahalisinden olan Kör Dede...”

¹⁹⁷ BOA, DH. ŞFR. 81/227, 9 Safer 1336/24 Kasım 1917. “Kör Dede ve diğer şakilerin ekseriyetle Alevi olduğuna nazaran...”

Dersim'den geldiği, halk arasında “Ali Murtaza” lakabıyla tanındığı da söylenmektedir.¹⁹⁸

Peki, Kör Dede niçin eşkıya olmuştur? Belgelerde buna ilişkin açık ve net ifadeler yer almasa da eşkıyalığa başlamasının sebepleri arasında, Çerkezlerle arasının pekiyi olmaması¹⁹⁹ ve hükümet yetkililerinin onunla ilişki kurmayarak onu görmezden gelmeleri söylenebilir.²⁰⁰ Kör Dede'nin, eşkıyalık faaliyetlerini Mecidözü, Tokat, Zile, Amasya, Ortaköy ve Hüseyinabad gibi bölgelerde yoğunlaştırdığı görülmektedir. Bununla birlikte takip müfrezelerinin baskılarından bunaldığında Haymana, Bala, Keskin, Sungurlu, Konya'nın Koçhisar Kazalarında bir süre dolaşıp geri döndüğü kayıtlardan anlaşılmaktadır.²⁰¹ Kör Dede de diğer eşkıyalar gibi yakalanmamak için sürekli yer değiştirmiştir.

Osmanlı'nın son döneminde yaşanan sosyo-ekonomik sıkıntılar özellikle kırsalda yaşayan köylüler üzerinde büyük bir yıkıma yol açmıştır. Zaten kıt kanaat geçinen köylü merkezi otoritenin istediği vergiyi de ödeyemez hale gelmiştir. Bunun sonucunda güvenlik güçlerinin ve vergi tahsildarlarının baskısından bunalan köylü eşkıya çetelerine umut bağlar hale gelmiştir. Bu ortamı fırsat bilen Kör Dede de hasat dönemi köyleri basarak mahsulü yağmalamış, vergilerin toplanmasını engellemiş, tarım ürünlerini köylülere dağıtarak onların sempatisini kazanmaya çalışmıştır.²⁰² Ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir dönemde, devletin en önemli gelir kaynağı olan aşarı toplayamaması devlet gelirlerinin azalmasına yol açmıştır.

¹⁹⁸ Hüseyin Dedekargınoğlu, Çorum ve Çevresinde Dede Garkın Mürşid Ocağı ve Talip Toplulukları, **Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Çorum 2016, 44.

¹⁹⁹ Yerel kaynaklara göre, Kör Dede askerde iken eşi Çerkezler tarafından dağa çıkarılmış ve kendisine eziyet edilmiştir. Kör Dede de buna bir tepki olarak eşkıyalığa başlamıştır. Alandağlı, 189.

²⁰⁰ BOA, DH. ŞFR. 568/62, 13 Teşrinievvel 1333/13 Ekim 1917. Çorum Mutasarrıfının telgrafnamesinde şu ifadeler yer almaktadır: “...Kör Dede denilen şahs-ı şerir ve hemployalarının hareket-i şekavetleri o idarede gamsızlık ve kasavetsizlik neticesidir. Hükümetlerine muhabbet ve irtibattan mahrum kalmış ve fazla olarak büsbütün başka bir takım itikada tabi' bulunmuş olmaları gibi esbabdan münbaisdir...”

²⁰¹ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/21,27 Ağustos 1917. “Şaki Kör Dede Çetesinin bu defa da Mecidözü Kazasında Kızılhamza karyesini basarak...”; BOA, DH. ŞFR. 568/62, 26 Zilhicce 1335/13 Ekim 1917. “Kör Dede'ye cevelangah olan mevaki' Ortaköy ve Çoran Nahiyeleri dâhilindeki Akdağ ve Karadağ denilen dağların ...”; BOA, DH. ŞFR. 85/15, 20 Cemazeyilevvel 1336/3 Mart 1918. “Çorum Sancağı dâhilinde şekavetle olub bir ay mukaddem gördüğü tazyik üzerine Ankara'nın Bala ve Haymana kazalarına geçerek bazı köylerde birer gece kaldıktan sonra Konya'nın Koçhisar Kazasına geçtiği ve oradan da yine Ankara hududuna girdiği ve mahiyetindeki şakilerin elliden aşağı olmadığı...”

²⁰² BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/21, 9 Zilkade 1335/27 Ağustos 1917. “Şaki Kör Dede Çetesinin bu defa da Mecidözü Kazasında Kızılhamza karyesini basarak mahsulatı yağma itdiği Çorum Sancağı muhasebeciliğinin iş'arına atfen Ankara defterdarlığından izbar olunduğundan orduyu humayun a'sarasına mahsus zehair-i öşriyenin bu suretle yağma idilmesine katiiyen izin virilmemesi...”

Çete'nin, faaliyetlerini yürüttüğü alanlarda zaman zaman güvenlik güçleriyle çatışmaya girdiği ve bu esnada insan kayıpları ve yaralanmaların meydana geldiği görülmektedir. Örneğin Fındıklı mevkiindeki çatışmada dört nefer şehit düşmüş, beş nefer de yaralanmıştır.²⁰³ Yine Çete'nin Çorum'un bazı köylerini basarak bir öğretmeni katlettiği ve aşar memurunun elbisesini gasp ettiği kayıtlara geçmiştir.²⁰⁴ Bunun yanı sıra Çete, Ankara ve Kalecik arasında bir postayı soymuş, eşya, para ve hayvana el koymuştur. Bu esnada çıkan çatışmada bir nefer şehit olmuş, bir nefer ve dört şaki de yaralanmıştır.²⁰⁵

Kör Dede, yukarıda örneklerini vermeye çalıştığımız bütün bu eylemleri tek başına gerçekleştirmemiştir. Anadolu ve Rumeli'de görülen diğer eşkıyalık hareketlerinde olduğu gibi, kendi aile çevresinden, kısmen Alevilerden,²⁰⁶ asker kaçaklarından²⁰⁷, diğer bazı çetelerden hatta Rum çetelerinden bile destek aldığı söylenebilir.²⁰⁸ Ancak, çetenin çekirdek kadrosunun yüz atlı ve elli piyadeden oluştuğunu söylemek mümkündür. Çete barınma ve beslenme ihtiyacını, büyük ölçüde köylülerden, silah, cephane, at gibi ihtiyaçlarını ise çeşitli yollardan temin etmiştir.²⁰⁹

²⁰³ BOA, DH. ŞFR. 570/108, 7 Teşrinisani 1333/7 Ekim 1917. "...Fındıklı ormanında yetmiş seksan mevcut olduğu bilahere anlaşılan mezkûr Çete ile sekiz saat devam iden müsademede Rumlardan on altı maktul vuku' bulub birkaç hayvan ile bilahere vefat iden yaralı Rum'un elde idildiği ve bakaya eşratın birçok mücrimlerle Gümüshacıköy istikametine kaçtıkları..."; BOA, DH. ŞFR. 569/34, 21 Teşrinievvel 1333/21 Ekim 1917. "...Gerek Alaca gerek Kovalanan Müsademelerinde ziyat olması..."

²⁰⁴ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 26/4, 2 Safer 1336/17 Kasım 1917. "...Yukarıcerid nam nam karyesinden zehairi öşürüyesini nakl itmek üzere iken Şaki Kör Dede'nin refikası şekavetiyle karyeyi basarak muallim mumaileyhi katl ve Hüseyin efendinin elbisesinin gasb edilmiş olduğu..."

²⁰⁵ BOA, DH. ŞFR. 567/58, 1 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 584/51, 15 Temmuz 1334/15 Temmuz 1918.

²⁰⁶ BOA, DH. ŞFR. 81/227, 9 Safer 1336/24 Kasım 1917. "Kör Dede ve diğer şakilerin ekseriyetle Alevi olduğuna nazaran bunların Alevi köylerinde hüsn-ü kabul ve himaye oldukları..."

²⁰⁷ BOA, DH. ŞFR. 567/58, 14 Zilhicce 1335/1 Ekim 1917. "...Asker firarilerinden ibaret olan refikası..."

²⁰⁸ BOA, DH. ŞFR. 570/108, 7 Teşrinisani 1333/7 Ekim 1917. "...İki Rum'un Baфра'dan buralara kadar gelmeleri Kör Dede'nin çeteleri reisine göndermiş mektublar üzerine olduğunu ve son mektubunda tahminen geçen Ağustos nihayetinde Cin Ali namında bir Kürt getirdiği ve çeteler meyanında Çerkez Arslan ve Tursun ve Laz Vahid Beylerle Ali Çavuş namlarında dört şahsın mevcut olduğunu beyan idtikleri ve orduyu humayunun gerilerinde bir takım gavail ihdası maksadıyla Rusların da Baфра ve Merzifon havalisinde elyevm icra-i faaliyet iden Rum ve sair çetelere sahil tarikiyle esliha ve saire göndermekte ve ifsadatda bulunmakta oldukları berhayat olub hastaneye yatırılan bir Rum ifadesinden anlaşıldığı...". ; BOA, DH. ŞFR. 569/34, 5 Muharrem 1336/21 Ekim 1917.

²⁰⁹ BOA, DH. ŞFR. 568/48, 10 Teşrinievvel 1333/10 Ekim 1917. "...ve Çetenin taharri yüz atlı ve elli piyade olması hasebiyle başkaca bir muvaffakiyet elde edilemediği..."

Merkezi hükümet başlangıçta çetenin faaliyetlerini görmezden gelmiş ise de artan eylemler karşısında işi ciddiye alıp bazı tedbirler almıştır.²¹⁰ Bu çerçevede çetenin dolaştığı mevkileri köylülerin daha iyi bildikleri düşünülerek bu konuda onlardan istifade edilmesi Ankara vilayetine bildirilmiştir.²¹¹ Bunun yanı sıra hükümet özellikle Alevi asker kaçaklarını kullanan Kör Dede'ye karşı, diğer asker kaçaklarından yararlanmak istemiştir.²¹² Bu arada hükümet Kör Dede'nin şehir, kasaba ve köylerde kimlerden yardım aldığını, kimlerle ilişki kurduğunu, öğrenmek için Ankara vilayetine bir yazı yazmıştır.²¹³ Şüphesiz ki çeteyi çökertmek için çeteyi iyi tanımak, doğru istihbarat almak, sağlam ve güvenilir takip müfrezelerine ihtiyaç vardır. Bu konuda Çorum mutasarrıfından ve jandarma kumandanından alınan raporlar değerlendirilmiş ve buna göre ek tedbirler alınmıştır.²¹⁴ Takip müfrezelerindeki nefer sayısının artırılması, genç ve sağlıklı eleman temini, Çerkezlerden yararlanılması, civar sancaklardan destek alınması ve bu sayede sıkı bir takiple çetenin sıkıştırılarak yok edilmesi amaçlanmıştır.²¹⁵ Kör Dede Çete'sini moralman çökertmek için Çete'ye yataklık edenler hakkında sürgün kararı

²¹⁰ BOA, DH. ŞFR. 80/57, 7 Teşrinievvel 1333/7 Ekim 1917. “Çorum livası dâhilindeki çetelerin tarz-ı faaliyeti calib-i dikkat olub bu babda kemal-i ciddiyet ve süratle hareket olunması ve behemehal istisalları muktezidir...”

²¹¹ BOA, DH. ŞFR. 80/17, 15 Zilhicce 1335/2 Ekim 1917. “...eşkıyanın daha ziyade köylüler vasıtasıyla güzergâhlarının buldukları mahallerin keşfi ile temin istihalleri kabul olmasına ve bu suretle hareketden son zamanlarda Balıkesirde istifade edilmiş bulunmasına binaen kuvve-i müsallah ile takibleriyle beraber aynı zamanda eşkıya cevelangahı olan mahallerdeki ahali-i kuradan da istifade edilmesi lazımdır. Tahsisat-ı mestureden bu iş için icab iden mebla' gönderilmek üzere...”

²¹² BOA, DH. ŞFR. 568/62, 26 Zilhicce 1335/13 Ekim 1917.

²¹³ BOA, DH. ŞFR. 80/193, 2 Safer 1336/18 Ekim 1917. “Kör Dede Çetesinin şehir ve kasabalarda ve köylerde kimlerden muavenet ve himaye gördüğü kimlerle münasebet ve muhaberede bulunduğu en ziyade hangi taraflarda muavenet olduğu meyyiten ve hayyen elde idilenlerle kaçanların muvafık olanların memleketleri zanaatları velhasıl hüviyet-i hakikiyeleri hakkında etraflı malumat istihsalıyla meyyiten ve hayyen derdest olunanların fotoğraflarının irsali...”

²¹⁴ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/21, 19 Muharrem 1336/4 Kasım 1917; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 42/10, 1 Ağustos 1918.

²¹⁵ BOA, DH. ŞFR. 567/58, 1 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 80/17, 2 Ekim 1917. “...Çorum havalisinde türeyen eşkıyanın ta'kibatında istihdam olunmak üzere mucib ve ehilyetli bir zabıta kumandasında yüz kişilik bir kuvvetin tertibi ve oraya sevki...”; BOA, DH. ŞFR. 80/57, 7 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 568/48, 10 Ekim 1917, “...yüz piyade müfrezesiyle ve on beş süvarilik müfrezesiyle ahalinin on beş atlısı üç koldan takibe çıkarıldığı Yozgad'dan da sekiz kişilik bir kuvvet sevk edildiği...” BOA, DH. EUM. 6. Şb. 26/4, 17 Teşrinisani 1333/17 Kasım 1917. “Bera-yı imhasına çalışmak üzere en güzide jandarmalardan ve Çerkez atlılardan mürekkebe müstakil bir takib müfrezesi teşkil ve ta'in kılınmış olduğu...”; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/45, 12 Şaban 1336/23 Mayıs 1918; BOA, DH. ŞFR. 87/294, 14 Şaban 1336/25 Mayıs 1918. “Çorum Livasıyla Kastamonu ve Sivas hududları üzerinde hayli zamandan beri icra-yı şekavet iden Kör Dede Çetesi'nin şiddetle takib ve bir an evvel istisali zımında Ankara jandarma alayından elli ve otuz kişilik kuvvetin ifrazıyla bunların müştereken takibatda bulundurulması ve takibat işlerinde vilayet jandarma kumandanıyla bil-istişare hareket eylemek üzere...”

verilmiştir.²¹⁶ Çeteyi zayıflatmak için Hacı Bektaş Ocağı'ndan da yardım istenmiştir. Amaç Kör Dede'nin Aleviler nezdinde düşkün hale getirilmesi ve gözden düşürülmesidir.²¹⁷ Hükümetin bu konuda başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Hükümet, diğer eşkıya hareketlerini önlemek için gösterdiği çabayı Kör Dede Çetesi için de göstermiştir. Ancak çeteyi tamamen ortadan kaldırmakta epey zorlanmıştır. Bunun temel nedeni zamanında tedbir alınmaması, Kör Dede'nin bol miktarda silah ve cephaneye sahip olması ve Çete'nin sürekli yer değiştirmesidir.²¹⁸

Kör Dede Çetesi'nin takibi 1917-1918 yıllarında yoğunlaşmıştır. Çete'nin manevra alanı gittikçe daralmış ve lider kadrosundan Kör Mansur yakalanmıştır.²¹⁹ Kör Dede, etrafındaki çemberin gittikçe daraldığını ve adamlarının birer birer yakalandıklarını anlayınca İskilip'in İbik köyü civarındaki ormanlık alana sığınmıştır. Kör Dede'nin saklandığı yeri öğrenen takip müfrezesi üç koldan çeteyi kuşatmıştır. Çıkan çatışmada Çete üyelerinden yirmi beşi ölü, otuz beşi de sağ olarak ele geçirilmiştir. Bu esnada Kör Dede de ölü olarak ele geçirilmiştir.²²⁰

Kör Dede'nin büyük ölçüde sosyo-ekonomik ve kişisel sebeplere dayanarak yürüttüğü eşkıyalık faaliyeti hükümeti on beş yıl boyunca meşgul etmiştir. Ancak şu da bir gerçektir ki, hiçbir eşkıya hareketi merkezi otorite karşısında uzun süre ayakta kalmaz. Eşkıyalar ya hükümetle uzlaşırlar ya da yok edilirler. Kör Dede de hükümetle uzlaşmayı değil çatışmayı göze almış ve neticede öldürülmüştür.

²¹⁶ BOA, DH. ŞFR. 572/27, 9 Safer 1336/24 Kasım 1917. “...Kör Dede ile temasları bulunarak yataklık idenlerin Üçüncü Ordu Kumandanlığının emriyle Haleb'e tehcir ve tebidleri olunmak üzere...”

²¹⁷ BOA, DH. ŞFR. 81/227, 9 Safer 1336/24 Kasım 1917. “Hacı Bektaş Ocağında düşkün veya yolsuz ilan edilenlerin Alevi köylerinde katıyyen iaşesine gidilmemekde oldukları oralarca mu'tad bulunduğu anlaşıldığından hem Çelebinin vaziyeti istiknah kılınmak ve şakilerin ihtizası müşkil bir hale sokulmak üzere Semah-ı Niyazi Baba vasıtasıyla veya vilayetçe diğer münasib bir vasıta ile çelebiye keyfiyet teklif ve neticenin ehemmiyet-i inbası...”

²¹⁸ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 42/10, 23 Şevval 1336/1 Ağustos 1918; BOA, DH. ŞFR. 568/62, 26 Zilhicce 1335/13 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 85/15, 20 Cemazeyilevvel 1336/3 Mart 1918; BOA, DH. ŞFR. 570/108, 20 Zilhicce 1335/7 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 572/27, 9 Safer 1336/24 Kasım 1917; BOA, DH. ŞFR. 584/51, 6 Şevval 1336/15 Temmuz 1918.

²¹⁹ BOA, DH. ŞFR. 573/41, 21 Safer 1336/6 Aralık 1917. “Kör Dede'nin en mühim rüfekasından olub dehalet itdiği arz olunan Kör Mansur'un Ankara'ya izamıyla...”

²²⁰ Alandağlı, 210; Ayrıca Kör Dede'nin öldürüldüğünü şu belgelerden anlıyoruz. BOA, DH. EUM. 6.Şb. 42/10, 23 Şevval 1336/1 Ağustos 1918. “Tenkil idildiği anlaşılan Şaki Kör Dede'nin ve refikasının suret-i tenkili...”; BOA, DH. ŞFR. 590/71, 21 Zilhicce 1336/27 Eylül 1918.

Kör Dede Çetesi'nin yanı sıra Ankara vilayeti dâhilinde asayışı etkileyen birçok eşkıya çetesine rastlanmıştır (bkz. Ek 2).²²¹ Bu belgede, Ankara vilayeti dâhilindeki belli başlı eşkıya çeteleri gösterilmiştir. Bu çetelerin faaliyetleri genelde hane ve köy basma, hırsızlık, postalara saldırma biçiminde gerçekleşmiştir.

2.2.1.1.3. Kürt Mustafa Olayı

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Çorum'da Kürt Mustafa ve avanesi hükümet karşıtı eylemlere girişmişlerdir. Kürt Mustafa, dört beş hafta boyunca cuma namazlarından önce bazen kendisi bazen de taraftarlarından biri olmak üzere heyecanlı ve halkı kışkırtıcı konuşmalar yapmıştır. Cahil ve bilinçsiz halkı çevredeki tekkelerde toplayarak, toplumun yavaş yavaş Hristiyanlaştığını söyleyerek halk arasına nifak sokmaya çalışmıştır. Bölgede yeterli güvenlik gücünün olmaması da bunları cesaretlendirmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezâreti gerekli önlemlerin alınmasını ve Kürt Mustafa'nın yakalanarak derhal Divan-ı Örfiye'ye gönderilmesini istemiştir. Kürt Mustafa'nın derdesti için Ankara ve kazalarından yirmi beş kişilik bir müfreze hazırlanmıştır. Müfrezeye destek için Kayseri ve Kastamonu bölge kumandanlıklarından da yardım istenmiştir. Bu çabalar neticesinde Kürt Mustafa ve yandaşları yakalanarak evraklarıyla beraber Dersaadet Divan-ı Harb-i Örfisine sevk edilmişlerdir.²²² Dolayısıyla bu olay büyümeden önlenmiştir. Kürt Mustafa olayı hükümetin, siyasi bir ayrıştırma kalkışmasının kamu düzenini bozucu bir niteliğe dönüşebileceği konusundaki hassasiyetini göstermesi bakımından ilginçtir.

2.2.1.1.4. Postalara Saldırılar

Bu dönemde postalar da yeterince korunamadığı için eşkıya çetelerinin kolayca saldırdıkları hedefler arasındadır. 19 Aralık 1911 tarihinde Posta ve Telgraf

²²¹ **Takvim-i Vekayi**, Sayı 94, 4 Kanunusani 1324/17 Ocak 1909; BOA, BEO. 3313/248457, BOA, BEO. 3577/268263, BOA, BEO. 3596/269677, BOA, DH. MUİ. 121/56, BOA, DH. H. 12/6, BOA, DH. EUM. EMN. 2/42, BOA, DH. EUM. EMN. 3/53, BOA, BEO. 4060/304483, BOA, DH. H. 11/73, BOA, DH. EUM. EMN. 96/21, BOA, DH. ŞFR. 567/18, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 10/38, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/11, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/14, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/16, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/20, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/59, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/30, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/89, BOA, DH. ŞFR. 79/141, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 31/62, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 33/53, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/54, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 38/24, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 40/24, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 40/17, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32.

²²² BOA, DH. ŞFR. 664/22, 9 Ağustos 1326/22 Ağustos 1910; BOA, DH. EUM. VRK. 3/104, 22 Şaban 1328/29 Ağustos 1910; BOA, DH. MUİ. 121/56, 1 Ramazan 1328/6 Eylül 1910.

Nezâreti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bir yazıya göre, Yozgat'tan Mecidiye yönüne gitmekte olan postaya Elmahacı ve Bala köyleri arasındaki bağlar mevkiinde eşkıyalar saldırmış ve bir jandarma ile sürücüyü katletmişlerdir. Bunun yanı sıra bir Martini Hanri tüfeği, bir hayvan, beş yüz on yedi bin dört yüz kuruş dört para kıymetinde kırk dört parça posta paketiyle, Dersaadet, Ankara ve Kırşehir'e ait üç çanta ve Mecidiye'ye ait bir paket evrakı gasp etmişlerdir. Bunun üzerine eşkıyalar sıkı bir takibe alınmıştır.²²³ Bir başka belgede posta tatarlarının yalnızca iki jandarmayla sevk edildikleri bunun kesinlikle yeterli olmadığı, Sivas ile Kayseri arasında on iki kişilik bir eşkıya çetesinin postaları takip ettikleri belirtilmiştir.²²⁴ Bu da gösteriyor ki eşkıyalar kolaylıkla çetelerine eleman sağlarken, devlet postaları koruyacak jandarma dahi bulamamıştır.

2.2.1.1.5. Çerkesler'in Karışıkları Olaylar

Ankara vilayetinin çeşitli bölgelerinde iskân edilmiş olan göçmenlerden Çerkezler de zaman zaman asayiş bozucu faaliyetlerde bulunmuşlardır. 8 Şubat 1913 tarihli belge buna örnek olarak verilebilir. Hırsızlık suçundan hakkında yakalama emri bulunan Sungurlu'nun Hamayıllı Çerkezlerinden Küçük İlyas ile Kazovalı Yahya'yı yakalamak için harekete geçen jandarmalara ismi anılan kişilerin köylerindeki akrabalarının saldırmaları üzerine biri ağır olmak üzere üç kişi yaralanmıştır. Olaydan sonra Muzo oğlu Nakunin? jandarmaların açtığı ateş sonucu ölmüştür. Yine olaya karışan Deli Ömer biraderi Mehmed ve Kel Osman teslim olmaya söz vermişlerdir. Diğer failerin de bir an önce yakalanması için takibat yapılması Çorum mutasarrıflığına bildirilmiştir. Jandarma olay mahallinde tahkikat yaparak bir vukuat raporu hazırlamıştır. Rapora göre, yaralanan Hızır Onbaşı ve Nefer İbrahim'in açtığı ateş sonucu ölen İlyas'ın akrabaları, İbrahim ve Hızır'a saldırmışlar, bu sırada yakaladıkları dört jandarmayı bayıltıncaya kadar dövmüşler, bununla da yetinmeyerek yüksek bir pınarın tepesinden aşağı atmışlardır. İbrahim ağır, Hızır ise hafif yaralanmıştır. Neticede jandarmalara karşı silah kullanan Hamayıllı köyü Çerkezlerinden beşi yakalanarak Adliye'ye teslim edilmiştir. Firardaki bir kişi ise

²²³ BOA, DH. H. 12/6, 27 Cemazeyilahir 1331/3 Nisan 1913. Diğer örnekler için bkz. BOA, DH. ŞFR. 79/141, 3 Zilhicce 1335/20 Eylül 1917; BOA, DH. ŞFR, 567/18, 25 Eylül 1333/25 Eylül 1917.

²²⁴ BOA, DH. H. 38/11, 19 Ağustos 1328/1 Eylül 1912.

takip edilmektedir.²²⁵ Çerkez göçmenlere ilişkin sosyal, ekonomik ve asayiş meselesine dair farklı nitelikte başka olaylar da yaşanmıştır. Bu gibi olaylara ülkenin her yerinde rastlamak mümkündür. Bunlarla ilgili arşivde birçok belge bulunmaktadır. Burada Ankara vilayetine ait bir örnek vermekle yetinilmiştir.

2.2.1.1.6. Rumlar'ın Karışıkları Olaylar

İncelenen dönemde Osmanlı vatandaşı Rumlar'ın da eşkıyalık faaliyetlerinde buldukları anlaşılmaktadır. Bu faaliyetlerin güvenlik zafiyetinin arttığı savaşın sonuna doğru yoğunlaştığı söylenebilir. Ankara valisi Süleyman Kani Bey'in 19 Şubat 1334/19 Şubat 1918 tarihli yazısında, Osmancık kazasının Simkan köyüne gelen sekiz silahlı Rum şaki, köyden iki tüfek, beş Revolver, yüz yirmi bir lira alarak Gümüşhacıköy tarafına kaçtıkları ifade edilmiştir.²²⁶ Bundan daha önemli bir olaya ise 4 Nisan 1918 tarihli belgede rastlanmıştır. Olayda Osmancık kazasına bağlı Gökdere köyünden on bir kişinin Rumlar tarafından katledildiğine, olayda bir kısım Çerkezin Rumlarla iş birliği yaptığına da şahit olunmuştur.²²⁷ Nadiren de olsa şartlara göre Rum eşkıyası Çerkez veya diğer gruplarla da ilişki kurmuştur. Ayrıca Rumların asker elbisesi giyerek takip müfrezesinden oldukları yalanıyla köylüleri kandırdıkları ve köylere girerek evleri talan ettikleri, köylülerden bazılarını öldürdükleri, bazılarını da yaraladıkları belgelerden anlaşılmaktadır. Bu gibi hadiselerde jandarma kadrosunun yine yetersiz kaldığı görülmektedir. Örneğin 14 Nisan 1918 tarihli bir belgede, yetmiş kişilik eşkıya çetesine karşın dokuz süvari ve on piyadenin karşılık koyduğu, bunların da silah ve teçhizat bakımından yeterli olmadıkları belirtilmiştir. Buna rağmen failerin bir an önce yakalanması için Samsun sahil taburundan yüz yirmi beş kişilik bir piyade müfrezesi Boyabat yoluyla

²²⁵ BOA, EUM. EMN. 96/21, 1 Rebiülevvel 1331/8 Şubat 1913.

²²⁶ BOA, DH. EUM. 6. Şb, 55/16, 16 Cemaziyelevvel 1336/27 Şubat 1918.

²²⁷ "Eğriyol karyesi Çerkesleri kendi karyelerinden ve daha bazı kurradan topladıkları ve beraberlerine aldıkları Rum eşkıyalarıyla kırk beş kadarı silahlı ve otuz kadarı da silahsız olmak üzere cem'an yetmiş beş kişi oldukları halde Gökdere karyesini abluka iderek silah istimal itmeleri üzerine karye halkı müdafaaaya girişerek şakilerden birini katl ve diğerini cerh itmelerini müteakib kendileri askeri müfreme oldukları beyanıyla karye halkını bil-iğfal karye içerisine giderek karye halkından ellerine geçen on bir kişiyi bağlayub karye civarına sevkle feci bir suretde katl itdikleri ve bu vaka-i cinaiyede maliye tahsildarı sabıki olub elyevm bu Çerkeslerle münasebeti olan Halil'in teşvikatıyla vukua geldiği...". BOA, DH. EUM, 6. Şb, 33/53, 22 Cemazeyilahir 1336/4 Nisan 1918.

Osmancık'a ulaşmıştır. Yapılan takipte çete üyelerinden bazıları ölü ve yaralı olarak yakalanmış, bazıları da firar etmiş, dört nefer de şehit olmuştur.²²⁸

2.2.1.1.7. Asker Firarilerinin Karışıkları Olaylar

Osmanlı ordusu, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar büyük bir fedakârlıkla mücadelesini sürdürmüştür. Ancak süreç içinde insan kaynağı eksikliği hayati bir mesele olarak ortaya çıkmıştır. Bu meselenin temel nedenlerinden biri de *firari askerler sorunudur*. Öyle ki, savaşın sonuna doğru bu sorun daha da ağırlaşmıştır. Genel olarak bakıldığında, bir askerin savaşmayı reddetmesi ve askerlik hizmetinden bilinçli olarak kaçması olarak ifade edilen *firar*, savaş süresince hem merkezi hükümeti hem de yerel yönetimleri yıpratmakla kalmamış, savaş boyunca seferberliğe yönelik önemli bir direnç noktası oluşturmuştur.²²⁹

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat'tan sonra zorunlu askerliğe geçiş için bazı adımlar atılmış ise de bu konuda pek bir ilerleme sağlanamamıştır. *Askere alma* konusunda Avrupalı devletleri örnek alan Osmanlı yöneticileri, *zorunlu askerlik sistemine* geçiş için de aynı yolu izlemiştir. Bu konuda yönetim, XIX. yüzyıl ortalarından itibaren bir dizi kanun ve nizamnameyle merkezi kontrol örneğine benzer çalışmalar yürütmüştür.²³⁰ Fakat bu düzenlemeler pratikte çağdaş nitelikte bir zorunlu askerlik sistemine geçişi sağlayamamıştır. Birçok kişi ve kurumun askerlikten muaf tutulması, II. Meşrutiyet dönemine değin askere alma ve zorunlu askerlik konusunda eşitliğin sağlanamamasına neden olmuştur.²³¹

II. Meşrutiyet'in ilanı ve anayasanın yeniden uygulamaya konulması, ordunun yeniden yapılanmasını gündeme getirmiştir. Şüphesiz ordunun yeniden yapılanmasındaki en önemli noktalardan biri askerlik hizmeti konusundaki muafiyetlerin asgariye indirilmesi ve Müslim-gayrimüslim bütün Osmanlı

²²⁸ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 14 Nisan 1334/14 Nisan 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb, 40/24, 24 Haziran 1334/24 Haziran 1918.

²²⁹ Mehmet Beşikçi, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği**, İstanbul: Tükiye İş Bankası Yayınları, 2015, 267.

²³⁰ Stanford J. Shaw, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş**, Cilt I, Beyza Sümer Aydaş (çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, 152.

²³¹ Mehmet Hacısalihoğlu, İçerme ve Dışlama: Osmanlı İmparatorluğu'nda Askere Alma, **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, Evren Balta Paker, İsmet Akça (der.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, 86-93; Beşikçi, 104-111.

vatandaşlarının eşit şekilde askerlik yapmalarının gerektiğidir.²³² 1909 ve 1914 yıllarında yapılan düzenlemeler sonucunda etnik ve dini kökene bakılmaksızın herkese askerlik yapma zorunluluğu getirilmiştir. Ancak bu durum da farklı tartışmalara yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle ordu, birçok cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Bu durum savaşacak insan gücü ihtiyacını arttırmıştır. Seferberlikle beraber askerlik çağına gelen herkes askere çağırılmıştır. Tam da bu sırada, *firari askerler meselesi* ortaya çıkmış seferberliğin tam olarak uygulanmasını engellemiştir. Bu mesele savaşın sonuna doğru daha da ağırlaşmıştır.²³³ Savaş süresince ordudan firar etmenin farklı sebepleri olsa da temel gerekçe askere alınan kişinin beklentilerinin devlet tarafından karşılanamamasıdır. Firar etmek bir nevi devlet ve birey arasındaki zımni sözleşmenin tek taraflı olarak ihlal edilmesidir. Her ne kadar resmi söylemde ahlaken, dinen ve hukuken yasaklanmış olsa da firar, sosyal ve askerî bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş sırasında firar sayısının Osmanlı ordusunun yüzde on yedisine tekabül etmesi meselenin ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir.²³⁴ Firari askerlerin çokluğu Osmanlı ordusunun savaşma kabiliyetini engelleyen önemli etkenlerden biri olmuştur. Diğer taraftan bu mesele iç güvenliği de zaafa uğratmıştır. Devlet bir yandan savaşla boğuşurken bir yandan da ülke içinde asayişî temin etmek için firarilerle uğraşmak zorunda kalmıştır.

Seferberlik ve savaş esnasında yaşanan firarların sebeplerine gelince, bunda da birçok faktörün rol oynadığı söylenebilir. Bunların başında fiziksel ve zihinsel yorgunluk ile tükenmişlik duygusu gelmektedir. Bu tükenmişlik hissine ise yeterli beslenememe, giyim konusundaki noksanlıklar, çeşitli hastalıklar neden olmuştur. Savaşın sonlarına doğru bu tür olumsuzlukların maddi imkânsızlıklardan dolayı daha da arttığı görülmüştür.²³⁵ Bütün bu olumsuz koşullara rağmen askerlik vazifesini ve vatan savunmasını büyük bir fedakârlıkla yerine getiren yüz binlerce Türk ve Müslüman askeri de unutmamak gerekir.

²³² Hacısalıhoğlu, 98.

²³³ Hakan Yaşar, Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari Askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, Sayı 32, Bahar 2016, 7.

²³⁴ Beşikçi, 268.

²³⁵ Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, Ergun Aydınöğlü (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, 184-188; Beşikçi, 279.

Firari askerlerin, firar ettikten sonra nasıl yaşadıkları, ne iş yaptıkları, nasıl geçindikleri gibi sorulara verilecek farklı cevaplar bulunabilir. Ancak en gerçekçi cevap bunların çok büyük bir bölümünün eşkıyalık ve çetecilik yaparak hayatlarını idame ettirdikleridir. Öyle ki birçok belgede eşkıyalık ve firar kavramları iç içe geçmiş ve birlikte kullanılır hale gelmiştir.²³⁶ Seferberlik ve harp esnasında firar eden (silahlı veya silahsız olarak) neferler sabit bir iş bulamadıkları ve bir nevi kanun kaçağı olarak görüldüklerinden çoğu zaman hayatta kalabilmek için en kolay yol olarak eşkıya çetelerine katılmayı tek çıkar yol olarak görmüşlerdir. Aslında firar bir suçtur ve cezası da idamdır.²³⁷ Buna rağmen firar olayları gittikçe artan bir seyir izlemiştir.

Firari askerlerin büyük bir kısmı firar ettikten sonra köyelerine ve ailelerinin yanına dönmüşlerdir. Ancak suçlu ve aranmakta olduklarından bu durumu daimî olarak sürdürmeleri mümkün olmamıştır. Bu durumda asker firarisi için tek seçenek kalmıştır; bir çeteye veya eşkıya grubuna iltihak etmek. Böylece sonu belirsiz bir yola girmişlerdir.²³⁸

1917 ve 1918 yıllarında firarilerin yol açtığı eşkıyalık, çetecilik, yol kesme, postaya saldırma, yağmalama gibi vakalar ülkenin her tarafına yayılmıştır. Bu vakalar geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Ankara vilayetinde de yaygın bir biçimde görülmüştür.²³⁹ Burada genel eşkıyalık olaylarından ziyade daha spesifik olarak asker firarilerinin Ankara vilayetindeki eylemleri, merkezi ve yerel yönetimin bu olaylardaki tutumu arşiv belgeleri ışığında yansıtılmaya çalışılmıştır.²⁴⁰ Belgelerde firari askerlere ilişkin bazı istatistikî bilgilerin yanı sıra, bu kişilerin sebep oldukları vakalara değinilmiştir. Ayrıca hükümet yetkililerinin olaylar karşısında ne gibi tedbirler aldıkları ve bu tedbirlerin ne şekilde uygulandığına dair bilgilere de yer verilmiştir.

²³⁶ BOA, DH. EUM. 6. Şb.10/38, 8 Muharrem 1335/4 Kasım 1916; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 11/6, 17 Muharrem 1335/13 Kasım 1916; BOA, DH. ŞFR.88/3, 21 Şaban 1336/1 Haziran 1918.

²³⁷ Asker firarileri, Divan-ı Harp'te yargılanarak genellikle idama mahkûm edilmekteydiler. Ancak bazı hafifletici gerekçeler öne sürülerek idam cezaları çoğunlukla on iki ay müddetle hidemat-ı şakkaya (ağır bir işte çalıştırmak) çevrilmiştir. BOA, İ. DUİT. 108/92, 23 Cemazeyilahir 1335/16 Nisan 1917.

²³⁸ Beşikçi, 293; Yaşar, 18.

²³⁹ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 22/3, 6 Zilhicce 1335/23 Eylül 1917.

²⁴⁰ Asker firarileri ve karıştıkları olaylarla ilgili belgeler genel olarak Dâhiliye Nezâreti'ne bağlı Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti 6. Şube kısmında yer almaktadır.

Belgelere bakıldığında, Ankara vilayetindeki firar olaylarının 1917 ve 1918 yıllarında yoğunluk kazandığı görülmektedir.²⁴¹ Asker firarilerinin karıştıkları vaka türlerinin genellikle, haneye tecavüz, eşkıyalık, çetecilik, gasp, öldürme ve yaralama, dağa adam kaldırma, çiftlikleri basarak soyma gibi eylemler olduğu söylenebilir.²⁴² Ankara vilayetinde bulunan asker firarilerinin neden firar ettiklerine gelince, yukarıda açıklanan gerekçelerin burada da büyük ölçüde geçerli olduğu söylenebilir. Kısaca tekrarlanacak olursa, seferberlik, savaş, sosyal ve ekonomik sorunlar, asker firarileri sorununun temel nedenleridir.

Ankara vilayetinde bulunan firariler veya farklı bölgelerden gelip buradaki firarilerle birleşen asker firarileri irili ufaklı çeteler kurarak eşkıyalık faaliyetlerine başlamışlardır. Firariler genelde bir çete reisinin etrafında toplanarak müstakil gruplar halinde eylemlerini gerçekleştirmişlerdir.²⁴³ Bazen sayıca küçük firar çeteleri birleşerek daha güçlü çeteler oluşturmuşlardır.²⁴⁴ Böylece daha etkili eylemler yapmayı amaçlamışlardır. Yakalanan asker firarilerinden bir kısmının daha sonra birkaç kez firar ettikleri de kayıtlarda görülmektedir.²⁴⁵ Hatta 20-30 kez yakalanıp yine firar eden askerlerden bahsedilmektedir.²⁴⁶ Bu durumun cezaların sık sık hafifletilmesi ve affedilmesiyle ilişkisi olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra devlet asker firarilerini tamamen kaybetmek istememiş, onları cephe gerisindeki hizmetlerde kullanmayı düşünmüştür. İnsan kaynağının son derece kısıtlı olduğu savaş ortamında bu tür uygulamalara sık sık başvurulmuştur. Çetelerin birlikte

²⁴¹ I. Dünya Harbi'nin devam ettiği bu yıllarda Osmanlı Hükümetlerinin karşılaştığı sosyal, ekonomik ve askeri sıkıntıları göz önünde bulundurursak bu durumun gayet anlaşılabilir olduğu aşikârdır.

²⁴² "...Elyevm her tarafda piyade ve süvari birçok eşkıya çeteleri, köyleri, çiftlikleri basmak ve soymak, dağa adam kaldırmak, katl cinayetleri ifa eylemek, postaları basıp...". BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/38, 10 Şaban 1336/21 Mayıs 1918.

²⁴³ "...jandarma ve bekçiyi bağlayarak silahlarını gasb iden Mucurlu Hasan ve birçok sirkate ve kat'i tarike mücaseret iden Avanoslu firari Ali oğlu Mustafa ve Bala kazasının Karadalık karyesinden Osman oğlu Hüseyin ve İsmail oğlu Yahya ve Osman oğlu Bayram...". BOA, DH. EUM. 6. Şb. 45/39, 29 Teşrinievvel 1334/29 Ekim 1918.

²⁴⁴ "...Çukurviran ve civarı karyelerin müsellaah firarilerinin yekdiğeriyle birleşerek haiz-i ehemmiyet bir çete teşkil idikleri...". BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/19, 20 Safer 1336/5 Aralık 1917.

²⁴⁵ "...şimdiye kadar derdest idildiği halde yine firar ve dördüncü firarında jandarmanın silahlarını da gasb iden Behcet...". BOA, DH. EUM. 6. Şb. 45/39, 29 Teşrinievvel 1334/29 Ekim 1918; "Mükerreren firar idenlerden ve sirkatle meluf takımdan Zir nahiyesinin Yakub ...". BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32, 21 Temmuz 1334/21 Temmuz 1918.

²⁴⁶ "...20-30 defa tutulub sevk edildiği halde yine kaçub gelenler...". BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 30 Nisan 1334/ 30 Nisan 1918.

hareket etmelerinin yanı sıra²⁴⁷ birbirlerinden ayrılarak müstakil hareket ettikleri de belgelerden anlaşılmaktadır.²⁴⁸ Bu gibi durumlar çeteler arasında çıkar çatışmasının yaşandığına işaret etmektedir.

Firari asker çeteleri Ankara vilayetinin çeşitli mevkilerinde farklı zamanlarda değişik amaçlarla eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Firariler genellikle hayatlarını sürdürmek ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için köy basma,²⁴⁹ dağa adam kaldırma, hırsızlık yapma, yol kesme, katl²⁵⁰ gibi eylemlere başvurmuşlardır. Bu eylemleri yaparken hem köylüye hem de güvenlik güçlerine zarar vermişlerdir. Çetelerin insan kaynağını eğitimsiz ve köylü kitleleri oluşturduğundan faaliyet alanlarını da büyük ölçüde kırsal kesimler olmuştur. Asker firarilerinin genellikle kendi köyleri etrafında toplandıkları belgelerden anlaşılmaktadır. Firarilerin sarp ve kayalık alanlarda, dağlarda, mağaralarda, nehir kenarlarında yaşadıkları da bilinmektedir.²⁵¹

Firari çeteler çoğu kez köyleri, çiftlikleri, evleri basarak, halkın hayvanlarını, paralarını ve eşyalarını gasp ederek halka maddi olarak büyük zararlar vermişlerdir.²⁵² Bazen de öşür memurlarına saldırarak görevlerini yapmalarını engellemişlerdir.²⁵³ Bunun yanı sıra yol kesmek suretiyle halkın can ve mal güvenliğini tehdit eden fiillerde de bulunmuşlardır.²⁵⁴ Belgelerde firarilerin şakavetlerini yansıtan buna benzer birçok örneğe rastlamak mümkündür.

²⁴⁷ “Eşkîya-yi meşhureden ve Rumdiken karyesinden Boşnakoğullarından Mehmed ve Ömer ve Belviran karyesinden İmam mahdumu Salim ve Mustafa ve Kuruhöyük karyesinden on üç müsella asker firarisi...”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 28/53, 21 Rebiülevvel 1336/4 Ocak 1918.

²⁴⁸ “...Çorum mutasarrıflığından cevaben varid olan telgrafnamede Şaki Kürd Sebo müstakilen bir çete reisi iken eyyam-ı ahirde Murad Çavuş Çetesine beraber Musa Çavuş Çetesine iltihak eyledikleri halde bilahere bu üç çetenin yekdiğerinden ayrıldıkları iş’ar kılınmakla keyfiyet-i bera-yı malumat arz olunur”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 30 Nisan 1334/ 30 Nisan 1918.

²⁴⁹ “Nisan’ın on dokuzuncu akşamı Çubukabad nahiyesinin Kapaklı karyesini mikdarı mechul müsella asker firarileri basarak karyeden Şakir’in üç yüz Osmanlı lirasıyla...”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 28 Nisan 1334/28 Nisan 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 45/39, 29 Teşrinievvel 1334/29 Ekim 1918.

²⁵⁰ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/38, 10 Şaban 1336/21 Mayıs 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 28/53, 21 Rebiülevvel 1336/4 Ocak 1918.

²⁵¹ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 30 Nisan 1334/ 30 Nisan 1918.

²⁵² “...Asker firarileri kendilerine Kôr Dede süsü virerek Kapaklı karyesinden Şükrü’nün hanesini basub eşya ve nukudunu ahz-u gasb eyledikleri gibi esna-yı rahde Acem oğullarından Ömer oğlu Osman’ı ve bir oğlu Hasan’ı bağlayarak nezdindeki eşya ve silahını gasb eyledikleri...”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 1 Mayıs 1334/1 Mayıs 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 48/4, 3 Haziran 1334/3 Haziran 1918.

²⁵³ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/19, 7 Muharrem 1336/23 Ekim 1917.

²⁵⁴ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 48/4, 10 Haziran 1334/10 Haziran 1918.

Asker firarileri eylemlerini yürütürken bir taraftan köylüyle diğer taraftan da güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelmişlerdir. Böylesi durumlarda çıkan çatışmalarda firarilerden, köylülerden ve güvenlik güçlerinden yaralananlar ve ölenler olmuştur. Bu hususta da kayıtlarda bir hayli örneğe şahit olunmuştur.²⁵⁵ Firariler her zaman jandarma ile çatışmayıp bazen de kendi aralarında çatışmışlardır. Bu tür vakalarda da yaralanma ve can kayıpları yaşanmıştır.²⁵⁶ Zaman zaman firarilerin fütursuzca asker elbisesi giymek suretiyle çiftlikleri basıp yağmaladıkları anlaşılmaktadır.²⁵⁷ Asker firarisi eşkıya çeteleri güvenlik güçleri karşısında uzun süre direnememişlerdir. Çete efradının büyük çoğunluğu ya canlı ya da ölü olarak ele geçirilmiştir.²⁵⁸

Peki, asker firarilerinin eşkıyalıkları devam ederken hükümet ve güvenlik güçleri ne gibi tedbirler almışlar ve bu tedbirleri nasıl uygulamışlar ve ne ölçüde başarı sağlamışlardır? Firari askerler meselesi hükümet açısından iki noktada önemlidir. Birincisi, firar eylemi bir nevi zorunlu askerlik sisteminin reddedilmesi anlamına geliyordu ki,²⁵⁹ seferberlik ve savaş ortamında kabul edilemez bir durumdur. İkincisi ise sorunun bir iç güvenlik meselesi haline gelerek merkezi otoritenin meşruiyetine gölge düşürmesidir. Bu bağlamda, konunun hassasiyeti göz önünde bulundurulduğunda bir an önce acil önlemler alınması gerekiyordu. Hükümet bu

²⁵⁵ “...Keskin kazası ahalisinden Kızlarbey oğlu Himmet namındaki şahsın Köprü karyesinin Cin deresinden sarp ve kayalık bir mahalden müfrezeeye ateş eylediği cihetle bilmukabele meyyiten elde edildiği...”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 2 Mayıs 1334/2 Mayıs 1918; “...Asker firarilerinden olub hayli zamandan berü şekavetle me'luf bulunan Küçük karyeli Kara Mahir ile jandarma müfrezesi arasında Karaburun karyesi cihetinde vuku' bulan müsademedede şakilerden meyyiten hal idilmiş ise de esna-yı müsademedede müfreze efradından jandarma Mehmed'in şehiden vefat itdiği ve mecruhen firariden üç şakiden...”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 5 Kanunuevvel 1333/5 Aralık 1917; “...Asker firarilerinden olub kat'i tariklik maddesinden hakkında tevkif müzekkeresiyle aranılmakda olan Avanos kazasının Yukarı mahallesinden Kara namındaki şerir Mayıs'ın yirmi beşinci gicesi saat üç buçuk raddelerinde merkez kazaya on dakika mesafede bulunan Ötekeçi mevkiinde kain bir mahalde Osmanlı mavazirini hamilen gezmekte olduğu devriye tarafından görülerek hayyen derdesti esbabına tevessül idilmiş ise de merkumun isti'mal-i silah eylemesi üzerine bil-müsademe maktulan derdest idildiği mahali kaymakamlığından bildirildiği...”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 48/4, 10 Haziran 1334/10 Haziran 1918.

²⁵⁶ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 30/23, 23 Rebiülahir 1336/5 Şubat 1918.

²⁵⁷ “Beypazarı'nın Dibecik çiftliğine sabaha karşı asker elbiseli müsellahtan yedi şahıs basarak çiftliğin korucusunun hâsil bulunduğu otuz bin iki numrolu muaddel martini ile elli adet cephanesini aha-u gasb ile firar eyledikleri haber alınması üzerine...”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/30, 17 Şaban 1336/28 Mayıs 1918.

²⁵⁸ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 2 Mayıs 1334/2 Mayıs 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32, 21 Temmuz 1334/21 Temmuz 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/38, 10 Şaban 1336/21 Mayıs 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 45/39, 29 Teşrinievvel 1334/29 Ekim 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 48/4, 10 Haziran 1334/10 Haziran 1918.

²⁵⁹ Beşikçi, 309.

noktada bir durum tespiti yaparak Ankara ve diğer vilayetlere bir yazı göndermiştir. Yazıda her tarafta piyade ve süvari birçok eşkıya çetesi türediği, bunların köyleri, çiftlikleri basarak soydukları, dağa adam kaldırdıkları, cinayet işledikleri, güvenlik güçlerine saldırdıkları ifade edilmiştir. Buna karşılık jandarmanın nitelik ve nicelik açısından oldukça yetersiz kaldığı belirtilerek, asayiş ve emniyetin sağlanamadığı üzerinde durulmuştur. Seferberlikle birlikte jandarmanın bir kısmının orduya alındığı, dolayısıyla Anadolu'da jandarma kuvvetinin azaldığı ve asayişin sağlanamadığına dikkat çekilmiş, jandarma ve takip müfrezelerinin sayılarının artırılması istenmiştir.²⁶⁰ Jandarma eksikliği diğer vilayetler gibi Ankara için de önemli bir sorundu. Keza savaş öncesinde taşrada asayişi sağlamada yetersiz kalan jandarma kuvveti, seferberlik ve savaşla birlikte firarilerin takip ve yakalanmasında daha da güç bir durumla karşı karşıya kalmıştır.

Dâhiliye Nezâreti Ankara vilayetine gönderdiği bir yazıda asker firarilerinin eşkıyalık ve çetecilik faaliyetlerinin düzenli olarak nezârete bildirilmesini ve bu konuda hassas olunmasını istemiştir.²⁶¹ Böylelikle merkezi hükümet eşkıyalık faaliyetlerini yakından takip edip gerekli önlemleri almayı amaçlamıştır. Ankara vilayetine bağlı sancak ve kazaların sivil ve askeri yöneticileri de bölgelerindeki eşkıyalık faaliyetlerini tespit ederek nezârete bildirmişlerdir. Belgelerde bu tespitler ve alınacak önlemler açıkça ifade edilmiştir. Örneğin, 20 Ağustos 1917 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bir yazıda, Yozgat köylerinde silahlı eşkıya çetelerinin çoğaldığı, bunların köyleri basarak aşar memurlarını yıldırarak, asayişi bozdukları belirtilmiştir. Ayrıca eşkıyalığın sürmesinde jandarmanın görevini suiistimal ettiği, jandarma Tabur Komutanı Tevfik Bey'in rüşvet aldığı ve derhal vilayet merkezine alınması gerektiği, yöredeki asker firarilerinin cephedekilerden fazla olduğu, rüşvet alınmaz ve tecrübeli bir komutan atanırsa firar ve eşkıyalık sorununun kolaylıkla halledileceği ifade edilmiştir.²⁶² Bu söylemlerin eşkıyalık ve

²⁶⁰ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 38/24, 23 Şaban 1336/3 Haziran 1918.

²⁶¹ “Şu sırada birçok asker firarilerinin ve öteden beri şekavetle me’luh eşhasın muhtelif çeteler halinde heman her tarafta vaka-yı cinaiye ve ika’ eyledikleri haber alınmaktadır. Haiz-i ehemmiyette olan işbu vakayı’n bazı vilayetlerce nezarete bildirilmemekte olduğu anlaşıldığından bademe çeteler tarafından her nerede olursa olsun ika’ idilen tecavüzat ve vaka’i cinaiyenin muntazaman tahriratla nezarete bildirilmesi lüzumu ehemmiyetle tebli’ olunur”. BOA, DH. ŞFR. 88/3, 21 Şaban 1336/1 Haziran 1918.

²⁶² “Yozgat köylerinde dolaşmakta olan müsellah eşkıya bu son günlerde teksir iderek daire-i ta’şiriye lerine giden bir mu’aşir ve iki kolcunun atlarını ve nükud eşyalarını gasb itmeleri Eşkıya-yı merkumanın umur-u mesalih-i hükümeti ve bil-netice emniyet-i livayı ihlal edecek derecede

fırar sorununa dar bir bakış açısı getirdiği muhakkaktır. Oysa mesele sadece komutan değiştirmek veya rüşvetin önüne geçmekle çözümlenemeyecek kadar çetrefillidir. Yine de bu ifadelerin çözüme yönelik tespitler noktasında önemli olduğu söylenebilir.

Dâhiliye Nezâret'inden Sadâret'e yazılan başka bir yazıda jandarma kuvvetinin azlığı ve eşkıyalığın önlenmesine yönelik bazı tespitler yapılmış ve ne gibi önlemlerin alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu belgede eşkıya çetelerinin memleketin her tarafına yayıldığı, bunların asayiş bozucu eylemlerde buldukları belirtilerek, jandarma kuvvetinin emniyeti sağlamada yetersiz kaldığı, bunun başlıca sebebinin jandarmanın büyük bir kısmının seferberliğin ilanıyla ordu emrine verildiği ifade edilmiştir. Bu durumun jandarma sayısını azalttığı, eşkıyanın takibini ve yakalanmasını güçleştirdiği belirtilmiştir.²⁶³ Gerçekten de seferberlik yalnızca Ankara vilayetinde değil ülkenin her yerinde iç güvenlik birimlerinin sayısını oldukça azaltmıştır. Bunun tersine asker firarileri çoğalmıştır. Daha önce de değinildiği gibi eşkıyalığın önlenemeyişinin önemli faktörlerinden biri de jandarma kuvvetinin kifayetsizliğidir.

Ankara jandarma alay komutanının bir tezkiresinde jandarmanın vilayetteki durumu, eşkıya çetelerinin faaliyetleri üzerine bazı değerlendirmeler yapılarak, birtakım önerilerde bulunulmuştur. Tezkirede, takip müfrezelerinin görevlerini ciddiyetle yerine getirmedikleri, jandarma ve asker müfrezelerinin tek bir komutanlık emrinde olması gerektiği, karakolların ve jandarma miktarının yetersiz olduğu, jandarmanın işini yapmak yerine halkı soyduğunu, toplama jandarmalarla işlerin yürümeceği, köylünün jandarmanın zulmünden şikâyetçi olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple jandarma sayısının artırılması ve karakolların da çoğaltılması önerilmiştir. Ayrıca

cüretkarane hareketde bulunması... Dâhil livada şekaveti bir devam ve bunun başlıca amili jandarmanın su-i isti'mali olduğu ve liva jandarma tabur kumandanı Teyfik Bey'in su-i isti'mali ve irtişa ve matuf bulunduğu ve bu şekavetin önünü almak için en başlı çarenin kumandan mumâileyhin Yozgat'tan kaldırılması...". BOA, DH. EUM. 6. Şb. 25/21, 21 Muharrem 1336/6 Kasım 1917.

²⁶³ *"Ankara ve diğer vilayetlerden alınan malumata nazaran eylem her tarafta piyade ve süvari birçok eşkıya çeteleri köyleri, çiftlikleri basmak ve soymak, dağa adam kaldırmak ve hatta katl cinayetleri ifa eylemek ve postaları urmak suretiyle ihlal eylemektedirler. Jandarma kuvveti ihtiyaca gayri mâni olduğundan bu intizamsızlığa çaresiz olduğu gibi eşkıyanın ta'kib ve tenkiline memuren tefrik idilen kuvve-i askeriye eşkıya ta'kibatında matlub olan asayiş ve intizamın müstakar ve emin bir şekilde te'sisine muvafik olamadığı görülmekte asayişsizliğin tedabir-i ittihaziyesini icab iden bir mahiyet ve peyda eylemektedir. Malumu samiyeleri olduğu üzere seferberlik bidayetinde jandarma kuvvetinin ordu vezaif-i muavanesine ve ehemmiyeti nazarı dikkate alınarak mezkûr kuvvetin bir kısmı ordu emrine tevdi' kılınmıştı...". BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/38, 10 Şaban 1336/21 Mayıs 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 13/4, 19 Kanunuevvel 1332/1 Ocak 1917.*

yeni jandarma okullarının açılarak karakol komutanı yetiştirilmesi tavsiye edilmiştir.²⁶⁴ Çorum Mutasarrıfı Süleyman Bey ise 30 Nisan 1918 tarihli yazısında, müfreze takip komutanının halktan zorla para topladığını, seksen kişilik piyade takip müfrezesinin yaşlılardan oluştuğunu, genç neferlere ihtiyaç duyulduğunu, jandarmanın köylüyü ezdiğini, firarilerin halkın bir günlük ekmeğine bile göz diktiğini, liva dâhilinde dört binden fazla asker firarisi bulunduğunu, ciddi ve esaslı bir zabıta teşkilatıyla asayişin daim olacağını ve asker firarilerinin de çoğalmayacağını söylemiştir. Ona göre asıl tehlike halkın can, mal ve namusunu korumakla yükümlü olan jandarmanın içinde bulunduğu acziyettir. Bu durum asker firarilerinin çoğalmasına ve eşkıyalığın artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Anadolu'nun şekavet ocağı olup, Rumeline benzemesinden ve meselenin hükümetin başına büyük belalar açmasından endişe edilerek ve gerekli önlemlerin ivedilikle alınması istenmiştir.²⁶⁵

Ankara valisi Süleyman Kani Bey de 26 Mayıs 1334/26 Mayıs 1918 tarihli yazısında güvenlik güçlerinin halkın servetine göz diktiğini, jandarmanın elindeki silahların eşkıyanın elindekilerinden bile kötü olduğunu, cephanesinin yetersiz kaldığını belirtmiştir.²⁶⁶ Süleyman Kani Bey yazısının devamında, genç ve eğitimli

²⁶⁴ “...Takib müfrezelerinin esna-yı ta'kibatda ahaliye zulm ve ta'di itdikleri... Eşkayanın takibatı müsbet bir neticeye ihale itmeksizin terk itmekdeki maksadı anlayamadığım... Umum karakollar noksanı ise ellisekizdir... Seferberlik ilanı hasebiyle Ankara alay jandarması mikdarı kadar vasıl olamamış seferberlik münasebetiyle bu noksan 96-82 tevellüdü efrad virilmek suretiyle izale edilmiştir... Ankara jandarma aylında 1360 piyade jandarması bulunmak lazım iken ehyevm 474 jandarma mevcut olub 886 noksan jandarma piyadesi vardır satvet, kuvvet, kudret istihfaf idercesine firarilerin firarda serbest bulunmakla şakilerin postaları soyacak derecede cesaret göstermeleri jandarma karakollarının kadrosu mucebince küşad idilememesi meskün olanların kuvvetlerinin kadrosu vechle kuvvetli bulunmamasından münbaisdir... Bundan başka malum jandarma efradı ve ba'de karakol kumandanını yetiştirmek için şimdiden 312-315 tevellüdü efraddan yüz elli neferin ayrıca itasıyla jandarma efradı cedide mektebinde nihayet bir ay zarfında küşadı da selamet-i memleket namına zaruridir”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 2 Mayıs 1334/2 Mayıs 1918.

²⁶⁵ “Binaenaleyh ahval-i ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınarak ihmal ve te'hir itmiyerek esaslı teşkilat ve tedabir-i inzibatîyenin icrasına müstemilen tevessül idilmesi hükümetimizin menafî'i aliyesi muktezasından olduğunu arz iderim”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 30 Nisan 1334/30 Nisan 1918.

²⁶⁶ “...Köylüleri kendilerine celb idecek muamelatda bulunmadıktan başka takibatı adeta zulm itmeğe veya serveti şahsiye cem'ine vesile ittihaz idecek idrak ve hamiyetten binasib kimseler olması, eşkıya elinde mavzer tüfenkleri bulunduğu halde jandarmaların çabuk bozulan masdel Rus tüfenkleri isti'mal eylemeleri ve takib müfrezelerinin de kâfi miktarda cephane bulunmaması derdest olunan firarilerin pek yakın merkezlere gönderilmeleriyle tekrar firarlarında müşkilat bulunmaması... Kanaat-i acizanem şudur ki; halen vilayetin muntazam bir jandarma kadrosu teşkil itmeğe imkân bulunamaz ise orduca muvakkaten vilayet jandarma alayı kumandanının emrinde olmak mutasarrıf ve kaymakamların da tebligat ve iş'aratını telakki eylemek üzere Çorum'a üç zabıt kumandasında yetmiş ve Yozgat'a iki zabıt kumandasında otuz ve Kırşehirine iki zabıt kumandasında otuz, Ankara'ya üç zabıt idaresinde altmış nefer süvari cem'an vazife-i memuriyetinin icabatını müdrük on zabıta ve yüz doksan süvari virilmesi vilayet dâhilinde üç dört ay içinde eşkıya ve firarileri mevcudiyetleri hısn

jandarmaya ihtiyaç olduğunu, orduya yazılmayan bakaya ve asker firarilerinden yararlanılmasını önermiştir. Ayrıca yaya piyadenin kâfi gelmediğini, eşkıyanın ise atlı olarak dolaştığını vurgulamış, köylüye zulmeden jandarmanın da şiddetle cezalandırılmasını istemiştir. Böyle yapılmaz ise köylünün hükümet karşısında eşkıyaya sempati duyar hale geleceğine dikkat çeken Süleyman Kani Bey, derdest edilen asker firarilerinin ahz-ı asker şubelerinde uzun süre tutulmamasını derhal firara müsaid olmayacak uzak mıntıka ve kıtalara gönderilmesini tavsiye etmiştir.²⁶⁷

Ankara valisinin bu tespit ve önerileri göz önüne alındığında, jandarmanın içinde bulunduğu zafiyet açıkça anlaşılmaktadır. Jandarmanın köylüye zulmetmesi, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, eğitimsiz ve fiziksel zayıflığı bunun ispatıdır. Ancak bunu bütün jandarma birimleri için söylemek tabi ki mümkün değildir. İşini ciddiye alıp canla başla çalışan güvenlik güçlerini de unutmamak gerekir. Jandarmanın teknik donanımına sahip olmaması, ihtiyaçlarının gerektiği gibi karşılanmaması, iyi bir eğitim almaması yalnızca jandarmaya isnat edilecek bir zafiyet değildir. Diğer taraftan seferberlik ve savaş ortamının yol açtığı iktisadi, sosyal ve askeri sıkıntılar hükümetin elini kolunu bağlamış, özellikle yeterli jandarma istihdamı konusunda vilayetten gelen talepleri karşılayamamıştır.

Merkezi hükümet ve Ankara valiliği arasında yapılan yazışmalarda firariler ve eşkıyalık konusunda yapılan tespitler doğrultusunda bazı düzenlemelerin yapıldığı ve uygulamaya konulduğu görülmektedir. Firari askerlerin cezalandırılması,²⁶⁸ işini yapamayan komutanların görevden alınması,²⁶⁹ idare-i örfi uygulaması, silahların toplanması²⁷⁰ jandarma ve karakol noksanının giderilmesi²⁷¹ eşkıya çetelerinin takip

olunmayacak dereceye indirmekle kâfi gelecektir. Fakat bu mavakkat bir tedbir olur. En iyisi jandarmayı ıslah eylemektir. Şübhesizdir ki jandarmanın genc ve muallim efradı orduda pek büyük hizmetler itmekde bulunmuşdur". BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 26 Mayıs 1918.

²⁶⁷ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 26 Mayıs 1918.

²⁶⁸ 1914 tarihli Askeri Ceza Kanunu göre firarın cezası ölümdü: *Seferberlikte hidmet-i askeriyeden veyahud mahall-i ictimadan veya küt'asına veya vazifesine hin-i sevk veya azimetinde firar edenler tahakkuk ettiği gününferdasından itibaren yedinci günü nihayetine kadar avdet itmezse idam olunur.* **Düstur**, II. Tertib, Cilt 6, 24 Temmuz 1330/27 Temmuz 1914, 981. Harp esnasında firar dâhil askeri suçlarla ilgili davalara Divan-ı Harpler bakmıştır. Ölüm cezasını da Divan-ı Harplar vermiştir. Ancak bu cezaya son çare olarak başvurulduğu söylenebilir. Çünkü insan gücü eksikliği savaş sonuna doğru önemli bir sorun haline gelmiştir. Beşikçi, 316-318.

²⁶⁹ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 11/21, 25 Muharrem 1335/21 Kasım 1916; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 21/24, 30 Zilkade 1335/17 Eylül 1917.

²⁷⁰ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 17/85, 29 Ramazan 1335/19 Temmuz 1917. Ankara vilayetinde İdare-i Örfiye 25 Ağustos 1918 tarihinde Meclis-i Vükala kararı ve İrade-i Seniyye ile kaldırılmıştır. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 43/18, 18 Zilkade 1336/25 Ağustos 1918.

ve yakalanmalarında başarılı olanların ödüllendirilmesi,²⁷² şehit ailelerinin mağdur edilmemesi,²⁷³ gibi tedbirler uygulamaya konulmuştur. Bu tedbirler uygulanırken bir taraftan firariler ve firari çeteleri derdest edilmiş, diğer taraftan ise kaçışlar devam etmiştir. Jandarma ve takip müfrezeleri ise kaçakları sürekli takip etmiştir. Takipler esnasında yaralanmalarla birlikte birçok can kaybı yaşanmıştır.²⁷⁴

Yakalanan firari askerlere verilen cezalara gelince, bu kişilere genellikle idam cezası verilmiş, ancak bu cezalar suçun niteliği göz önünde bulundurularak ve hafifletici sebepler ileri sürülerek on iki ay ağır işlerde çalıştırma cezasına çevrilmiştir. Bunun temel sebebi firarilerden insan kaynağı olarak yararlanabilmektir.²⁷⁵

Kısacası, firariler sorunu tüm ülkede olduğu gibi Ankara vilayetinde de önemli bir mesele haline gelmiştir. Özellikle seferberliğin ilanı ve Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle firariler sorunu, sosyal, askeri ve güvenlik bakımından önemli bir problem haline gelmiştir. Asker firarilerinin eşkıyalık hareketlerine girişmeleri zaten az sayıda olan güvenlik güçlerini zor durumda bırakmıştır. Hükümet buna karşı bazı tedbirler almışsa da bunlar yeterli olmamıştır. Çünkü devletin eşkıyalığı tamamen ortadan kaldıracak ne yeterli jandarması ne de ekonomik gücü vardır. Firariler sorunu birçok can kaybına da neden olmuştur. Vilayetin sivil ve askeri yöneticileri firariler konusunu yakından takip ederek gerekli tedbirleri almaya çalışmışlardır. Ancak, uygulamada kısmen başarı gösterebilmişlerdir. Merkezi hükümet firariler konusunda bazı kanuni düzenlemeler yapmış ve yerel yöneticilere sık sık talimatlar vererek sorunu çözmeye çalışmıştır. Ancak bütün bunlar kâğıt üstünde kalmış, pratikte ise istenilen sonucu vermemiştir. Bu arada şunu da söylemek gerekir ki,

²⁷¹ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 22/3, 6 Zilhicce 1335/23 Eylül 1917.

²⁷² “Çorum Sancağı jandarma taburu kumandanı Yüzbaşı Hilmi Bey’e vazifesini hısn-ı ifade meşrud olan gayret ve faaliyetinden ve eşkıya firari takibatında gösterdiği ikdam ve ihtimamdan bahisle taltifi...”. BOA, DH. EUM. 6. Şb. 11/6, 17 Muharrem 1335/13 Kasım 1917; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 14/15, 11 Cemazeyilahir 1335/4 Nisan 1917.

²⁷³ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 30/18, 21 Rebiülevvel 1336/4 Ocak 1918. Hükümet eşkıya takibinde rol oynayan kişilerin şehit olmaları halinde geride kalanların mağdur olmaması için örtülü ödenekten para yardımı yapmıştır. Çünkü mağduriyet hâsil olursa diğer aileler bundan olumsuz etkilenebilir, takip işleri ve çetelerle mücadele sekteye uğrayabilir.

²⁷⁴ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 10/38, 8 Muharrem 1335/4 Kasım 1916; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 30/23, 23 Rebiülahir 1336/5 Şubat 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 3 Kanunuevvel 1333/3 Aralık 1017; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 38/24, 23 Şaban 1336/3 Haziran 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32, 21 Temmuz 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 45/39, 29 Teşrinievvel 1334/29 Ekim 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 48/4, 10 Haziran 1918; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 28/53, 21 Rebiülevvel 1336/4 Ocak 1918.

²⁷⁵ BOA, İ. DUİT. 107/68, 15 Muharrem 1335/28 Ekim 1916; BOA, İ. DUİT. 108/55, 30 Rebiülevvel 1335/24 Ocak 1917; BOA, İ. DUİT. 108/92, 23 Cemazeyilahir 1335/16 Nisan 1917; BOA, İ. DUİT. 109/17, 7 Recep 1335/29 Nisan 1917.

savaş öncesi eşkıyalık hareketlerinde kısmen de olsa sosyal bir nitelik söz konusu iken, savaş sırasında bu niteliğin tamamen kaybolduğunu, firarilerin köylü olsun jandarma olsun hedef gözetmeksizin herkese saldırdığı görülmektedir. Eşkıyalık ve firarilik iç içe geçerek karmaşık bir hal almıştır. Türk köylüsü bir taraftan firari eşkıyasının diğer taraftan kolluk güçlerinin arasında kalarak yine en çok ezilen sınıf olmuştur. İlginç olan diğer bir husus firari asker çetelerinin büyük bir bölümünün, Millî Mücadele sırasında eşkıyalığı bırakarak bağımsızlık mücadelesine katılmış olmalarıdır.

2.2.1.2. Sürgün Sorunu

Osmanlı'da sürgün cezası, öteden beri yaygın ve sistematik bir biçimde uygulanmıştır. Sürgün cezasının iki temel amacı vardır. Birincisi, kişilerin cezalandırılıp olay mahallinden veya buldukları yerden uzaklaştırılması, ikincisi, bütün toplumu etkileyen sosyo-ekonomik bir politikanın, yani iskân siyasetinin gereği olarak uygulanmasıdır.²⁷⁶

II. Meşrutiyet'in ilanı bir yandan sevinçle karşılanırken, diğer yandan da olağanüstü bir kargaşaya yol açmıştır. İşçi grevleri, çıkarılan afla hapisanelerin boşalması ve firarların artması, kıtlık ve pahalılık gibi sorunların yanı sıra, Bosna Hersek'in Avusturya-Macaristan imparatorluğu tarafından işgal edilmesi, Girit'in Yunanistan'a bağlanmak istemesi, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Trablusgarp ve Balkan Savaşları, hükümetleri ve İttihatçıları zor durumda bırakmıştır. Her ne kadar İttihatçıların hükümetleri denetleme ve kontrol etme mekanizmaları zamanla zayıflamış ise de 1913 Bâb-ı Âli baskınıyla iktidarı kesin olarak ele geçirmişlerdir.

Bu süreçte İttihatçılar bozulan toplumsal düzenin yeniden sağlanabilmesi için sert tedbirlere başvurmuşlar, asayişin temini için yeni düzenlemeleri uygulamaya koymuşlardır.²⁷⁷ Bunun yanı sıra özellikle siyasal muhalefeti dizginlemek için basın ve siyasi partiler üzerinde büyük bir baskı kurmuşlardır. Sonuçta İttihatçılar da

²⁷⁶ Kemal Daşcıoğlu, Osmanlılarda Sürgün, **DİA**, Cilt 38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, 167-168.

²⁷⁷ Örneğin, BOA, DH. MUİ. 146/67, 23 Receb 1329/20 Temmuz 1911; BOA, İ. DUİT. 79/11, 22 Rebiülevvel 1330/11 Mart 1912; BOA, DH. SYS. 53/39, 14 Rebiülahir 1330/2 Nisan 1912.

muhaliflerine karşı geleneksel bir susturma politikası olan *sürgün (nefi) cezasını* devreye sokmuşlardır.²⁷⁸

XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında sürgün cezasının uygulanması farklı bir niteliğe bürünmüş, merkezi hükümete karşı olumsuz tutum ve davranış sergileyen, politikasını eleştiren ve bunu düşünce ve eylemleriyle savunan, aydınlar, gazeteciler, siyasi örgüt üyeleri sürgünle cezalandırılmışlardır. Bu süreçte ortaya çıkan ekonomik ve sosyal değişim, basın hayatının canlanması, yeni fikirlerin doğuşu, kamuoyunun oluşumu gibi gelişmeler giderek siyasal hayatın, iktidar-muhalefet çizgisine dönüşmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda hem II. Abdülhamit hem de İttihat ve Terakki iktidarında siyasi ve toplumsal muhalefeti susturmanın en etkili ve caydırıcı yolu sürgün cezası vermek olmuştur. Sürgün bir nevi muhalefeti uyarmaktır. Bunu dikkate almayanlar Divân-ı Harp'te yargılanarak hapsedilmişlerdir.²⁷⁹ Sürgün cezası alanlar ülkenin farklı bölgelerine gönderilmişlerdir.²⁸⁰ Bu çerçevede Ankara ve çevresi de önde gelen sürgün yerlerinden biri olmuştur. Ankara'ya sürgün edilenlerin ağırlıklı olarak siyasi suçtan dolayı bu cezaya çarptırıldıkları anlaşılmaktadır.²⁸¹ Ancak adi suçlardan ceza alanların da Ankara'da sürgün hayatı yaşadıklarına şahit olunmuştur.²⁸²

Ankara'ya sürgün edilenler arasında İttihat ve Terakki yönetimine muhalif olan gazeteci, yazar, siyasetçi, devlet memuru cenahından kişiler dikkati çekmektedir. Siyasi sürgün cezaları ve uygulamaları *Mahmut Şevket Paşa Suikastı* öncesi ve

²⁷⁸ Sürgün, Bir bireyin ya da topluluğun ceza veya güvenlik tedbiri olarak yaşadığı yerden başka bir mahale belirli bir süre ya da ömür boyu kalmak üzere iradesi dışında gönderilmesi ve orada ikamet etmeye mecbur bırakılmasıdır. Kavram, hakkında bu ceza veya tedbirin uygulandığı kişi ve gönderildiği yeri de ifade eder. Talip Türcan, *Sürgün, DİA*, Cilt 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, 164.

²⁷⁹ Taylan Esin- Zeliha Etöz, *1916 Ankara Yangını: Felaketin Mantığı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, 136.

²⁸⁰ Osmanlı Devleti zamanında en çok sürgüne gönderilen yerler; Adana, Akka, Ankara, Antalya, Ayaş, Ayranoz, Bağdat, Bilecik, Bingazi, Bolu, Bozcaada, Bursa, Çankırı, Çorum, Dazkırı (Afyon), Dimetoka, Diyarbakır, Edirne, Ermenek, Fizan, Halep, İstanköy, İzmir, İznik, Karahisar, Kars, Kıbrıs, Kudüs, Kütahya, Limni, Malta, Manisa, Maraş, Midilli, Mudanya, Rodos, Sakız, Samsun, Seddülbahir, Sinop, Sivas, Sultanıye, Suriye, Tekfurdağı, Tırhala, Tırnova, Tire, Trablusgarp, Trabzon, Yemendir. Abdullah Ecehan, *Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri, Uluslararası Sosyal Politikalar Dergisi* Cilt 1, Sayı 5, 2008, 27.

²⁸¹ BOA, DH. SYS. 55/34, 15 Cemazeyevvel 1329/14 Mayıs 1911; BOA, DH. SYS. 57/27, 13 Ramazan 1330/26 Ağustos 1912; BOA, DH. SYS. 112/16, 12 Recep 1331/17 Haziran 1913; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/28, 7 Zilkade 1334/17 Haziran 1913; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 3/8, 5 Teşrinievvel 1329/ 18 Ekim 1913; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/39, 3 zilhicce 1334/1 Ekim 1916.

²⁸² BOA, DH. EUM. 1. Şb. 5/13, 20 Safer 1335/16 Aralık 1916; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/26, 27 Şevval 1334/27 Ağustos 1916.

sonrası olarak ikiye ayırılabilir. Gerçekten de bu suikast muhalefetin baskı altına alınması ve susturulmasında önemli bir kırılma noktası olmuştur.²⁸³ Bu sürecin yansımalarını Ankara’da da görmek mümkündür. İncelenen belgelere göre suikast öncesi Ankara’ya sürgün edilenler, suikast sonrasında sürgün edilenlere nazaran sayıca daha azdır. Özellikle siyasi sürgünler açısından bu rahatlıkla söylenebilir. Suikast öncesi Ankara’da yaklaşık yirmi siyasi sürgün varken, suikast sonrasında bu sayının elliye ulaştığı görülmüştür.²⁸⁴

İncelenen dönemde Ankara vilayeti dâhilindeki sancak ve kazalarda özellikle siyasi nedenlerden dolayı sürgün edilmiş olan gazeteci, siyasetçi veya diğer mesleklerle mensup birçok kişiye rastlanmıştır (bkz. Ek 3). Yine bu kişiler arasında Ankara’da sürgün hayatı yaşayan ünlü şahsiyetlere de rastlanmıştır.²⁸⁵ Bu kişiler 1910-1918 yılları arasında Ankara vilayetinde mecburi ikamete tabi tutulanlardır. Sürgünlerin ikamet yerleri, geliş ve gidiş tarihleri birbirinden farklıdır. Osmanlı coğrafyasının değişik bölgelerinden Ankara ve çevresine gönderilmişlerdir. Çorum sancağı en çok sürgünün bulunduğu yerdir. Sürgün kararları genellikle hükümet-i askeri tarafından alınmıştır. Sürgünlerin meslekleri de çeşitlilik göstermektedir.

14 Mayıs 1911 tarihli belgede, İnsaniyet Gazetesi sorumlu müdürü İsmail Faik ve genel idare ve yazı işlerinden Hüseyin Hilmi ve Muahede Gazetesi müdürü ve yazarlarından Hamit Suphi halkı kışkırtıcı yayınlar yaptıkları için İstanbul’da bulunmalarının doğru olmadığı belirtilerek İdare-i Örfiye kararnamesinin altıncı maddesi gereğince İdare-i Örfiye mıntıkası haricindeki Ankara’ya Divân-ı Harbi Örfi

²⁸³ Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki’ye Karşı Çıkanlar**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990, 215-216; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt II-Kısım IV. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, 493. Ahmed Bedevi Kuran, bu hususta şunları söylüyor; “Mahmud Şevket Paşa Vakası üzerine İttihat ve terakki hükümeti İstanbul’da kendi siyasetine muzır telakki ettiği ne kadar adam varsa haklı haksız demeyerek hepsini Sinop’a sürmüştü. Bunları sayısı beş-altı yüzü buluyordu. Sultan Hamid devrinde Trablusgarp, Fizan ve Yemen gibi bazı yerler siyasi maznunlar için sürgün mahalli tanınmış ve gazabı şahane uğrayanların oralara gönderilmesi anane hükmüne girmişti. Sultan Hamid idaresini istihlaf eden İttihatçıların da böyle bir yere ihtiyaçları tabii idi”. Ahmed Bedevi Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 620.

²⁸⁴ BOA, DH. SYS. 55/14; BOA, DH. SYS. 55/34; BOA, DH. SYS. 57/27; BOA, DH. SYS. 53/52; BOA, DH. SYS. 53/45; BOA, DH. SYS. 112/16; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/28; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 3/8; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 6/7; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/26; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/20; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/6; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/12; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/4.

²⁸⁵ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/46; BOA, DH. SYS. 55/14; BOA, DH. SYS. 55/34; BOA, DH. SYS. 57/27; BOA, DH. SYS. 53/52; BOA, DH. SYS. 53/45; BOA, DH. SYS. 112/16; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/28; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 3/8; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 6/7; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/26; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/20; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/6; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/12; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/4.

kararıyla sürgün edildikleri ifade edilmiştir. Ankara'ya sürgün edilmelerinden sonra bu gazeteciler maddi sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Bu sıkıntıları da Dâhiliye Nezâreti'ne bildirmişler, açlık ve sefalet içinde yaşadıklarını ifade etmişlerdir.²⁸⁶ Bu gibi sıkıntılar diğer birçok sürgün içinde söylenebilir. Özellikle geçim sıkıntısı nedeniyle ücretlerinin arttırılmasını talep eden sürgünlerin bu talepleri genellikle olumsuz karşılanmıştır. Gazeteci sürgünlerin bazıları, geçim sıkıntısını aşmak için dava vekilliği, arzuhalcilik gibi işler yapmışlardır. Bu gibi durumlarda genellikle hükümet, sürgünleri maddi olarak destekleyememiş, kendi başlarının çaresine bakmalarını tavsiye etmiştir.²⁸⁷

Siyasi sürgünlerin buldukları mevkilerde siyasi söylem ve propaganda yapmaları da engellenmiştir. Örneğin Ankara'ya bağlı Ayaş kazasında bulunan Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarından Hamdi Suphi Bey'in siyasi bir konuda konferans verme girişimi Ayaş kaymakamı tarafından engellenmiştir.²⁸⁸ Siyasi muhaliflere karşı hükümetin bu tür engelleme girişimlerine diğer sürgün bölgelerinde de rastlanabilmektedir. Arnavutluk isyanı ile ilişkili bazı kişiler de Ankara vilayetine sürgün edilmişlerdir. Bunlar Arnavutluk isyanı esnasında Osmanlı hükümetinin politikalarına zıt hareket etmişler ve Arnavutluk'un elden çıkmasında rol oynamışlardır. Bu nedenle Ankara'da değişik bölgelere sürgün edilmişlerdir.²⁸⁹

Bâb-ı Âli Baskını ve Mahmut Şevket Paşa Suikasti'nden sonra Ankara'da siyasi sürgünlerin sayısında bir artış olduğu söylenebilir. İttihat ve Terakki hükümetleri Mahmut Şevket Paşa suikastıyla ilişkileri oldukları gerekçesiyle siyasi muhalifleri sürgüne göndermiştir.²⁹⁰ Bunun yanı sıra casusluktan dolayı sürgün edilenlerin de

²⁸⁶ BOA, DH. SYS. 55/34, 15 Cemazeyilevvel 1329/14 Mayıs 1911.

²⁸⁷ "Ayaş kazasında ikamete memur Alemdar Gazetesi müdiri Ahmed Kadri Efendi'nin te'mini maişet maksadıyla avukatlık itmesine ve eshab-ı mesalih-i arzuhal yazmasına müsaade olunub...". BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/32, 22 Rebiülahir 1336/4 Şubat 1918; BOA, DH. SYS. 57/27, 13 Ramazan 1330/26 Ağustos 1912;

²⁸⁸ BOA, DH. SYS. 53/52, 23 Şevval 1330/5 Ekim 1912.

²⁸⁹ "...Son Arnavutluk hareket-i isyanıyesi amillerinden olub vilayet dâhilinde ikamet itdirilmek üzere gönderildiği iş'ar buyurulan beş şahıs bil-vurud bunlardan kaymakam Hayreddin Osmancık ve Kalkandelenli mülazim-i evvel Hasan Tahsin'in Beypazarı ve Podguriçeli doktor yüzbaşılardan Abdullah'ın Avanos ve Selanikli Kurd Hüseyin'in Sungurlu ve Kavalalı Şükrü bin Bacak Süleyman'ın Bala kazalarında ikameleri sevk ve izam olunmuş ve eşhas-ı merkumanın katiyen firarlarına meydan virilmeyecek surette muhafazalarına itina olunması ve birbirleriyle temasta ve hiçbir suretle muharreeratda bulunmalarına meydan virilmemesi...". BOA, DH. SYS. 4/28, 24 Ağustos 1332/6 Eylül 1916.

²⁹⁰ "Mahmud Şevket Paşa merhumun keyfiyet-i şahadetinden dolayı Sinop'a teb'id idilen ve Sinop'da münteşir Doğru Sada Gazetesindeki neşriyat-ı muzırdan dolayı bilahire Ankara Divan-ı Harbisine

olduğu belgelerden anlaşılmaktadır.²⁹¹ Siyasi sürgünler arasında, hükümet ve Meşrutiyet aleyhinde tutum ve davranışlarda bulunan din adamlarının da olduğu görülmektedir.²⁹²

Dâhiliye Nezâreti, siyasi sürgünlerin sürekli kontrol altında bulundurulmasını, kimlerle görüşüklerinin bilinmesini,²⁹³ hükümet aleyhinde söylem ve eylemlerde bulunmalarını, bulunanların da kanun dairesinde cezalandırılmalarını,²⁹⁴ hatta bunların fotoğraflarının çekilerek nezarete gönderilmesini Ankara'dan talep etmiştir.²⁹⁵

Hükümetin sürgün politikası zaman zaman maddi ve manevi mağduriyetlere yol açmış, aile birliğine zarar vermiş ve bu durum şikâyetlere sebep olmuştur.²⁹⁶ En çok yakınılan husus ise maddi çaresizliklerdir. Bununla ilgili olarak sürgünler tarafından Dâhiliye Nezâreti'ne dilekçeler gönderilmiştir.²⁹⁷ Siyasi sürgünler bazen de yerlerinin değiştirilmesi için talepte bulunmuşlardır.²⁹⁸ Hükümet yetkilileri sürgünün tutum ve davranışına bakarak, bu talepleri değerlendirmiştir.²⁹⁹

Mahmut Şevket Paşa suikastının ardından birçok gazeteci, bürokrat, din adamı Ankara'ya sürgün edilmiştir. Bunlardan genel çerçevede yukarıda söz edilmiştir. Bu

sevk ve müddetmahkemesi olan bir seneyi ba'del ikmal tahliye olunan Hüsnizade Hasan Hayrullah Bey mahdumu Abdulhay Kani...". BOA, DH. EUM. 1. Şb. 5/4, 15 Muharrem 1335/11 Kasım 1916.; *"İzmid havalisinden olub burada tezvinat ve nifakda bulunmasından dolayı polis müdiri umumiyesinin tahriratıyla ankara'ya teb'id idilen müfettiş Yusuf Ziyaeddin Efendi'nin...*". BOA, DH. EUM. 1. Şb. 3/8, 5 Teşrinisani 1329/6 Eylül 1916.

²⁹¹ *"Elyevm Yozgat'ta ikamet iden Dersaadetli doğramacı Hacı Hüseyin Tahsin bin Mustafa'nın İngiliz casusluğuyla maznun-ı aliye olmasından dolayı...*". BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/39, 3 Zilhicce 1334/1 Ekim 1916.

²⁹² BOA, DH. EUM. 1. Şb. 7/28, 21 Zilhicce 1335/8 Ekim 1917; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/46. 25 Zilhicce 1334/23 Ekim 1916.

²⁹³ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 6/7, 26 Cemazeyilahir 1335/19 Nisan 1917; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 10/11, 15 Cemazeyilevvel 1336/26 Şubat 1918; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/10, 23 Rebiülevvel 1336/6 Ocak 1918; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/12, 29 Rebiülevvel 1336/12 Ocak 1918; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/4, 29 Rebiülevvel 1336/12 Ocak 1918.

²⁹⁴ Bu hususta Ankara valisi Süleyman Kani Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği bir yazıda şöyle denmektedir: *"İştirak Gazetesi sahibi Hüseyin Hilmi Efendi vilayetin hangi noktasına gönderilse mucib-i şikâyet ihdas itmiştir. Ahiren izam kılındığı Kırşehirli Sancağı'nda da rahat durmayarak Mucur kazasında kaymakam aleyhinde hilaf-ı vaki' şikâyetler ihdas itmekte ve memurin arasına nifakarane eylemekte olduğu beyanıyla mumaileyhin başka bir tarafa nakli Kırşehirli mutasarrıflığından iş'ar kılınmış ve mumaileyhin artık bu vilayetten başka cihete sevki mecburi hale gelmiş olduğundan...*". BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/6, 4 Recep 1336/15 Nisan 1918.

²⁹⁵ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 8/4, 8 Muharrem 1336/24 Ekim 1917.

²⁹⁶ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/22, 14 Rebiülevvel 1336/27 Ocak 1918.

²⁹⁷ BOA, DH. SYS. 55/34, 15 Cemazeyilevvel 1329/14 Mayıs 1911; BOA, DH. SYS. 57/27, 13 Ramazan 1330/26 Ağustos 1912.

²⁹⁸ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 14/44, 7 Ramazan 1336/16 Haziran 1918.

²⁹⁹ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 13/6, 25 Eylül 1334/25 Eylül 1918.

kişilerin yanı sıra kamuoyuna mal olmuş ünlü isimlerden bazıları da Ankara vilayetine sürgün edilmişlerdir. Bunlardan biri de yazar Refik Halit Karay'dır.

Refik Halit, Mahmut Şevket Paşa suikastının ardından 14 Haziran 1913'te diğer muhaliflerle birlikte tutuklanarak Bekirağa tevkifhanesine konulmuş, 18 Haziran'da idareten sürgüne tabi tutularak, Bahricedit vapuruyla Sinop'a gönderilmiştir. Vapurda İttihat ve Terakki'ye muhalefet eden birçok kişi yer almıştır.³⁰⁰ Savaş sırasında Sinop şehri sık sık Rus saldırılarına maruz kalınca buradaki sürgünlerin bir kısmı tahliye edilmiş, bir kısmı da Anadolu'ya sürülmüşlerdir. Bu çerçevede Refik Halit de Dâhiliye Nezâreti'nin 22 Temmuz 1915 tarihli emriyle Ankara vilayeti Çorum sancağına gönderilmiştir.³⁰¹ Çorum'da yaklaşık bir yıl kaldıktan sonra 23 Temmuz 1916'da Ankara'ya getirilmiştir.³⁰²

Refik Halit, büyük Ankara yangınından sonra Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'ya bir telgraf çekerek, sürgün yerinin Ankara'dan Bilecik'e alınmasını rica etmiştir.³⁰³ Ricası kabul edilmiş ve üç ay kaldığı Ankara'dan Bilecik'e geçmiştir. Bilecik'ten izinli olarak İstanbul'a giden Refik Halit'in, İttihatçıların yayın organı *Yeni Mecmua*'da bir hikâyesinin yayımlanmasıyla sürgün hayatı sona ermiştir.³⁰⁴

Bir diğer renkli şahsiyet ise Satvet Lütfi Tozan'dır. Satvet Lütfi lise yıllarından itibaren II. Abdülhamit yönetimine cephe alan gençlerin içinde yer almıştır. Teşebbüsü Şahsi ve Adem-i Merkeziyetçilik fikirlerini savunan Satvet Lütfi, Mercan İdadisi'nde iken arkadaşlarıyla birlikte "*Cemiyet-i İnkılabiye*" adıyla bir teşkilat kurmuştur.³⁰⁵ Daha sonra Prens Sabahattin'le daha yakın bir ilişki kurmuş onun özel kâatibi olmuştur.³⁰⁶ Meşrutiyet'in ilanı ve İttihat ve Terakki'nin yönetimi ele geçirmesinden sonra oluşan muhalefet hareketi içinde yer alan Satvet Lütfi, Mahmut Şevket Paşa hükümetini değiştirmek için girişilen "*Taklib-i Hükümet*"³⁰⁷ olayında ön

³⁰⁰ Kuran, 620-622.

³⁰¹ Birinci, 13-16.

³⁰² Esin, 135.

³⁰³ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/27, 22 Eylül 1332/5 Ekim 1916.

³⁰⁴ Esin, 140.

³⁰⁵ Kuran, 401.

³⁰⁶ Rıfat N. Bali, **Satvet Lütfi Tozan: Büyük Bir Maceraperest, Koleksiyoner, Hayırsever**, İstanbul: Libra Kitap, 2016, 59; Birinci, Hürriyet ve İtilaf... 203.

³⁰⁷ BOA, EUM. EMN. 27/25, 23 Recep 1331/28 Haziran 1913; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi**, 3. Basım, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 364-366; Birinci, Hürriyet ve İtilaf... 204-205.

saflarda yer almıştır. Bu sebeple önce tutuklanmış, daha sonrada Divan-ı Harp kararıyla Ankara'ya sürgün edilmiştir.³⁰⁸

Satvet Lütfi'nin 1916'da Ankara'da olduğu ve tren istasyonunda gelen geçene hükümet aleyhinde kışkırtıcı beyanlarda bulunduğu haberi alındığından, kendisinin takip ve kontrol altında bulundurulması gerektiği Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in Ankara vilayetine gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır.³⁰⁹ Ankara valisi Reşid Bey ise Satvet Lütfi'nin Ankara'daki ilk günlerine ilişkin olarak, kendisinin sakin durduğunu, iki biraderinin ve eniştesinin şehit olmalarına çok üzüldüğünü, maddi sıkıntı çektiğini belirterek Dâhiliye Nezâretinden görüş istemiştir.³¹⁰ Buna mukabil Satvet Lütfi'nin, av bahanesiyle kasaba dışına çıkarak köylerde dolaştığı ve buna müsaade edilmemesi gerektiği nezaretten bildirilmiştir.³¹¹ Görüldüğü üzere hükümet Satvet Lütfi konusunda oldukça hassastır. Ancak bir süre sonra hükümetin tutumunda bir yumuşuma olmuş, Bursa'daki otelinin işlerini düzenlemesi için Satvet Lütfi'ye on beş gün izin vermiştir. Ancak, menfilerle ilişki kurmaması istenmiştir.³¹² Satvet Lütfi, Bursa'daki işlerini tamamladıktan sonra tekrar Ankara'ya gönderilmiştir.³¹³

Eylül 1917 tarihli bir yazıda, Satvet Lütfi'nin firar hazırlığında olduğu ve eşraftan Rabi Bey'in ona yardım edeceğine ilişkin istihbarat alındığı, adı geçen kişinin evinin aranması, elde edilen bilgi ve belgelerin Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilmesi ve firarlarına kesinlikle meydan verilmemesi istenmiştir.³¹⁴ Ankara valisi ise Rabi Bey adında bir eşrafın Ankara'da bulunmadığını ve bu konuda izahat verilmesini belirtmiştir.³¹⁵ Bunun üzerine Talat Bey, bu kişinin Rabi Bey olmayıp Çorum eşrafından ve Encümen-i Vilayet azasından Radi Bey olduğunu, bu kişiden

³⁰⁸ Ahmet Bedevi Kuran bu hususu şöyle ifade ediyor: “*Satvet Lütfi, Yakup Cemil, Enver Paşa aleyhine cebhe alıp sulh-u münferid (tek taraflı barış) teşebbüsüne önem verince, Satvet Lütfi de İstanbul'a getirilip Divan-ı Harbe verildi ve Ankara'ya sürgün edildi*”. Kuran, 633; Samih Nafiz Tansu, **İki Devrin Perde Arkası: Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamettin Ertürk**, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, 157; Bali, 70.

³⁰⁹ BOA, DH. ŞFR. 69/122, 2 Muharrem 1335/29 Ekim 1916.

³¹⁰ BOA, DH. ŞFR. 536/73, 19 Teşrinievvel 1332/1 Kasım 1916; BOA, DH. ŞFR. 540/28, 30 Teşrinisani 1332/13 Aralık 1916.

³¹¹ BOA, DH. ŞFR. 71/225, 16 Rebiülevvel 1335/10 Ocak 1917.

³¹² BOA, DH. ŞFR. 74/313, 7 Cemazeyilahir 1335/31 Mart 1917.

³¹³ BOA, DH. ŞFR. 555/11, 23 Mayıs 1333/23 Mayıs 1917.

³¹⁴ BOA, DH. ŞFR. 79-A/160, 5 Zilhicce 1335/22 Eylül 1917; BOA, DH. ŞFR. 79-A/168, 5 Zilhicce 1335/22 Eylül 1917.

³¹⁵ BOA, DH. ŞFR. 566/115, 24 Eylül 1333/24 Eylül 1917.

şüphelenildiğini ve takip edilmesini buyurmuştur.³¹⁶ Bunun akabinde 27 Eylül 1917 tarihli bir yazıyla Satvet Lütfi'nin evrakıyla birlikte İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.³¹⁷ Bir muavin ile iki polis memuru refakatinde İstanbul'a sevk edilen³¹⁸ Satvet Lütfi, komiser muavini Kazım ile polis Nuri ve Zakir Efendi'nin yardımıyla firar etmiştir. Bu kişiler derhal görevlerinden azledilmişlerdir.³¹⁹ Bu arada Satvet Lütfi'nin Ankara'da ilişkide bulunduğu Radi, Kemal ve Besim Beylerin sıkı bir şekilde gözlem altında bulundurulması, kaçmalarına meydan verilmemesi Dâhiliye Nezâreti'nden Ankara valisine bildirilmiştir.³²⁰ Bundan sonra Satvet Lütfi Ankara dışında takip edilmeye başlanmıştır.³²¹ Satvet Lütfi, 14 Ocak 1919 tarihinde, Meclis-i Vükelâ kararı ile affedilmiş, kendisine altı yüz İngiliz lirası tahsis edilerek resmi görevle Avrupa'ya gönderilmiştir.³²²

Sapancalı Hakkı Bey, her ne kadar Kastamonu'ya sürgün edilmişse de onun kaçış süreci ve Ankara'da yakalanması, bir güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir sürgün, Ankara, Kastamonu, Konya, İstanbul vilayetlerini ayağa kaldırmış, Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in hassasiyetiyle konu daha da dikkat çekici bir hal almıştır. Sapancalı Hakkı, Teşkilat-ı Mahsusa'da çalışmış, Bâb-ı Âli Baskını'nda aktif rol oynamıştır.³²³ Bâb-ı Âli baskınından sonra, askerliği bırakarak ticaretle meşgul olan Sapancalı, savaş sırasında Romanya'da İngiliz ve Fransız elçileriyle "münferit sulh" girişimlerinde bulunmuştur.³²⁴ Bu girişimlere Talat Paşa ve çevresindekiler pek ilgi göstermemişlerdir. Bu arada teşkilatın önde gelen silahşörlerinden Yakup Cemil bu duruma tepki göstermiş, Enver Paşa'yla da arası bozulmuştur. Buna mukabil Yakup Cemil bir baskınla hükümeti değiştirmeye kalkışmıştır. Ancak Enver Paşa, gelişmeleri yakından takip ederek darbe girişimini önlemiş ve Yakup Cemil'i tutuklattırıştır. Sapancalı Hakkı da olayla ilişkisi olduğu

³¹⁶ BOA, DH. ŞFR. 79/201, 10 Zilhicce 1335/27 Eylül 1917.

³¹⁷ BOA, DH. ŞFR. 79/202, 10 Zilhicce 1335/27 Eylül 1917.

³¹⁸ BOA, DH. ŞFR. 567/57, 1 Ekim 1333/1 Ekim 1917.

³¹⁹ BOA, DH. ŞFR. 80/3, 15 Zilhicce 1335/2 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 80/24, 17 Zilhicce 1335/4 Ekim 1917.

³²⁰ BOA, DH. ŞFR. 80/23, 17 Zilhicce 1335/4 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 80/25, 17 Zilhicce 1335/4 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 80/34, 18 Zilhicce 1335/5 Ekim 1917.

³²¹ Kuran, Satvet Lütfi'nin savaş sonuna kadar İstanbul'da gizlendiğini, 3 Aralık 1918'de yeniden canlanan Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti'nin kurucusu olduğunu belirtiyor. Kuran, 634.

³²² BOA, SYS. 2396/2, 14 Ocak 1919.

³²³ Tarık Zafer Tunaya, **İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, Cilt 3, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1989, 426; Tansu, 114-115.

³²⁴ Tansu, 159; Tunaya, *İttihat ve Terakki*, 224; Bali, 69; Kuran, 593.

gerekçesiyle tutuklanmıştır.³²⁵ Divan-ı Harb-i Örfice yapılan yargılama neticesinde, olaya karışanlardan Yakup Cemil idam edilmiş, Sapancalı Hakkı da Kastamonu'ya sürülmüştür.³²⁶

1916 Eylül'ünde Kastamonu'ya sürülen Sapancalı Hakkı'nın 31 Aralık 1917 Pazar sabahı evden çıkıp bir daha dönmediği anlaşılmıştır. Kastamonu valisi Atıf Bey, Sapancalının vilayet haricine kaçmaması için gerekli tedbirlerinin alındığını ve neticenin Dâhiliye Nezâreti'ne bildirileceğini ifade etmiştir.³²⁷ Sapancalının firar etmesine, jandarma erkân bölüğü kumandanı Yüzbaşı Kadri Efendi, biraderi Ali Çavuş ve Onbaşı Çerkes Remzi'nin yardımcı oldukları yapılan tahkikat sonucu ortaya çıkmıştır.³²⁸ Kastamonu valisi Atıf Bey 9 Ocak'ta nezârete çektiği telgrafta, Sapancalının Bolu veya İzmit'e geçeceğini tahmin ettiğini ve gerekli tedbirleri aldığını belirtmektedir. Bu sırada Tosya kaymakamı ve Koçhisar (Kengiri) nahiye müdüründen alınan haberlerde, Sapancalının Çiftlik köyünde (Kengiri) muhtarın evinde misafir olduğu anlaşılmıştır.³²⁹ Sapancalı ve refiki Azmi Çavuş, daha sonra Ankara'ya geçmişler ve yapılan takibat sonucunda yakalanmışlardır.³³⁰ Bu arada Harbiye Nazırı Enver Paşa da konuyu yakından takip etmiş ve Dâhiliye Nezâreti'nden tafsilatlı bilgi istemiştir.³³¹ Ankara valisi Reşit Bey nezârete gönderdiği yazıda, Sapancalının Ankara'ya üç gün önce geldiğini ve bir tekkede gizlendiğini, firarının haber alınmasıyla da kendisinin yakalandığı belirtmiştir.³³² Aynı gün (11 Ocak), Sapancalı Hakkı ve refikinin, Kastamonu'ya iadesi için Ankara'ya telgraf çekilmiştir.³³³ 14 Ocak 1917 tarihinde yeterli miktarda polis ve jandarma eşliğinde Sapancalı Hakkı ve arkadaşı Kastamonu'ya sevk edilmişlerdir.³³⁴ Yapılan tahkikat sonucunda, Sapancalı Hakkı'nın kaçmasına yardımcı olan jandarma mektebi müdürü Yüzbaşı Kadri Efendi ile biraderi Ali Çavuş ve Azmi Çavuş

³²⁵ Tunaya, *İttihat ve Terakki*, 224-226; Bali, 69.

³²⁶ Ahmet Mehmetefendioğlu, Sapancalı Hakkı'nın Kastamonu'dan Kaçması Olayı: **Tarih ve Toplum**, Sayı:114, 1993, 336; Tansu, 179; Kuran, 674.

³²⁷ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/34, 21 Kanunuevvel 1332/3 Ocak 1917.

³²⁸ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/34, 23 Kanunuevvel 1332/5 Ocak 1917.

³²⁹ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/34, 27 Kanunuevvel 1332/9 Ocak 1917.

³³⁰ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/34, 28 Kanunuevvel 1332/10 Ocak 1917; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/34, 29 Kanunuevvel 1332/11 Ocak 1917; BOA, DH. ŞFR. 71/231, 17 Rebiülevvel 1335/10 Şubat 1917.

³³¹ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/34, 29 Kanunuevvel 1332/11 Ocak 1917.

³³² BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/34, 29 Kanunuevvel 1332/11 Ocak 1917.

³³³ BOA, DH. ŞFR. 71/235, 29 Kanunuevvel 1332/11 Ocak 1917.

³³⁴ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/34, 1 Kanunusani 1332/14 Ocak 1917.

evraklarıyla birlikte Ankara Divân-ı Harb-i Örfisi'ne gönderilmişlerdir.³³⁵ Yargılama sonucunda Yüzbaşı Kadri'nin Hapishane jandarma bölük kumandanlığında istihdamı, diğerlerinin de hapis ve para cezasına çarptırılmaları kararlaştırılmıştır.³³⁶ Sapancalı Hakkı ise jandarma refakatinde Ankara yoluyla Konya'ya sevk edilmiştir.³³⁷ Dâhiliye Nazırı Talat Bey de Ankara, Konya ve Eskişehir'e birer telgraf göndererek, Sapancalı Hakkı'nın bir daha kaçmaması için azami dikkat gösterilmesini istemiştir.³³⁸

Sapancalı Hakkı, iki polis ve iki jandarma refakatinde önce Eskişehir'e, daha sonra da Konya'ya getirilmiştir.³³⁹ Sapancalı'nın, 6 Haziran 1918 tarihli belgeye göre Divan-ı Harb'e sevk edildiği anlaşılmaktadır.³⁴⁰ I. Dünya Savaşı'nın sonuna değin Konya'da sürgünde bulunan Sapancalı Hakkı, Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasından sonra İstanbul'a dönmüştür.³⁴¹ Enver ve Talat Paşalar'ın Sapancalı Hakkı konusunda bir hayli tedirgin oldukları anlaşılmaktadır. Bunda Sapancalı'nın yurt içi ve yurt dışı bağlantılarının etkili olduğu söylenebilir.

2.2.1.3. Ermeni Olayları

Ermeni meselesi, Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olmasına rağmen, Rusya, İngiltere, Fransa, Amerika gibi devletlerin müdahaleleriyle giderek uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Osmanlı devleti sorunu çözmek için elinden gelen her türlü çabayı sarf etmiştir. Ancak hem Ermeniler'in hem de diğer devletlerin Osmanlı üzerindeki beklenti ve çıkarlarının farklı olması meseleyi içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Avrupalı devletlerin kışkırtmalarından cesaret alan Osmanlı Ermeniler'i bağımsız bir Ermeni devleti kurmak için harekete geçmişlerdir. Bu amaçla, isyan, soygun, bombalama, suikast, katliam, kışkırtma gibi her türlü hukuk dışı yola başvurmuşlardır. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girince Ermeni komiteleri, bir taraftan hasım devletlerle iş birliği yapmaya diğer taraftan da Anadolu'da asayiş ve emniyeti bozucu eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Osmanlı hükümeti

³³⁵ BOA, DH. ŞFR. 547/112, 12 Muharrem 1333/12 Mart 1917.

³³⁶ BOA, DH. ŞFR. 564/18, 1 Recep 1333/1 Eylül 1917.

³³⁷ BOA, DH. ŞFR. 567/41, 28 Recep 1333/28 Eylül 1917.

³³⁸ BOA, DH. ŞFR. 80/1, 15 Zilhicce 1335/2 Ekim 1917.

³³⁹ BOA, DH. ŞFR. 567/98, 4 Teşrinievvel 1333/4 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 567/113, 6 Teşrinievvel 1333/6 Ekim 1917; BOA, DH. ŞFR. 568/12, 8 Teşrinievvel 1333/8 Ekim 1917.

³⁴⁰ BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/34, 26 Şaban 1336/6 Haziran 1918.

³⁴¹ Mehmetefendioğlu, 337.

başlangıçta olayları önlemek için rutin tedbirler almakla yetinmiştir. Ancak alınan önlemler yetersiz kalmış, Ermenilerin şiddet eylemleri artarak devam etmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı ülkesinde başlayan hürriyet ve özgürlük havası kısa süre sonra yerini kargaşa ve belirsizliğe bırakmıştır. İttihat ve Terakki, ülkede kontrolü sağlayamadığı gibi emniyet ve asayişin teminine yönelik atılan adımlar da yetersiz kalmıştır. Bu süreçte eşkıyalık ve çetecilik eylemleri de tırmanmıştır. Özellikle seferberliğin ilanı ve devletin savaşa sürüklenmesi bunda oldukça etkili olmuştur. Bu durumdan yararlanmak isteyen Ermeniler hem eşkıyalık hem de siyasi eylemlere başvurmuşlardır.

Osmanlı Devleti binbir güçlükle savaşı sürdürürken, cephe gerisinde ve Anadolu'da Ermeniler, Müslümanları katletmeye, düşman ordularına lojistik ve istihbarî destek sağlamaya devam etmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti radikal bir karar alarak Ermenileri, daha güvenli bölgelere zorunlu iskâna tabi tutan kanunu yürürlüğe koymuştur.³⁴² Bu çerçevede askeri erkâna, asayiş bozucu silahlı eylemlerde bulunan saldırganları ve direnişçileri imha etme, casusluk ve vatana ihanet eden köy ve kasaba halkını tek tek veya toplu halde başka yerlere sevk ve iskân etme yetkisi verilmiştir.³⁴³ Aslında kanun doğrudan Ermenileri hedef almamış genel çerçevede çıkarılmış bir kanundur. Ancak Ermenilerin olumsuz tutum ve davranışlarından dolayı ağırlıklı olarak onlara uygulanmıştır. Bu çerçevede Ankara vilayetinde bulunan Ermenilerin büyük bir kısmı da sevk ve iskâna tabi tutulmuşlardır.

2.2.1.3.1. Ermeni Faaliyetlerine Karşı Alınan Önlemler

II. Meşrutiyet öncesinde Ankara vilayeti dâhilinde, Ermenilerin şiddete dayalı ayrılıkçı faaliyetlerinin pek de etkili olmadığı söylenebilir. Buna rağmen bazı Ermenilerin halk arasına nifak sokabileceği, dolayısıyla dikkatli olunması gerektiği Ankara vilayetine bildirilmiştir.³⁴⁴ II. Meşrutiyetin ilanından sonra ise Ermenilerin ülke içinde ve dışındaki ayrılıkçı faaliyetlerini arttırdıkları görülmektedir. Örneğin 27

³⁴² Kanunun özü şöyleydi: “Vakt-i seferde icraat-ı hükümete karşı gelenler için cihet-i askeriyece ittihaz olunacak tedabir hakkında kanun-ı muvakkat”. Kamuran Gürün, **Ermeni Dosyası**, 3. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1985, 214; Yusuf Halaçoğlu, **Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001, 52.

³⁴³ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)**, Yayın Nu: 14. Ankara 1995, 8.

³⁴⁴ BOA, Y. MTV. 294/13, 21 Zilkade 1324/6 Ocak 1907.

Nisan 1909 tarihli bir belgede Ermeni Patrikliği ve din adamlarının hükümet aleyhinde sert söylemlerde buldukları, Ermenileri tahrik ettikleri, özerklik talebinde buldukları belirtilerek, Avrupalı devletlerden destek istedikleri, bunun ilerde ciddi sıkıntılara yol açabileceği Ankara ve diğer vilayetlere bildirilmiştir.³⁴⁵ Örneğin Ermeniler ve Müslümanlar arasında yaşanan adi vakalar bile abartılarak siyasi bir veçhaya büründürülmüştür.³⁴⁶

Ermeni Patrikliğinin bir arzuhalinde taşrada bazı kişilerin dükkânları dolaşarak halkı Ermenilerle alışveriş yapmama konusunda telkinlerde buldukları Ermenilerin bu durumdan rahatsız oldukları bildirilmiştir. Dâhiliye Nezâreti de böylesi durumların birlik ve bütünlüğü zedeleyeceği, dolayısıyla gerekli tedbirlerin alınmasını vilayetlerden istemiştir.³⁴⁷ Daha sonraları Ermeniler bu gibi durumları Avrupa kamuoyuna yansıtmışlar, Osmanlı hükümeti ise bu gibi durumlardan rahatsızlık duymuştur.

Ermeniler, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte her yerde olduğu gibi Ankara vilayetinde de ayrılıkçı eylemlere yönelmişlerdir. Seferberlik çağrısına uymama, askerden kaçma, isyan hazırlığında bulunma, siyasi örgütlenme, eşkıyalık, halk arasına nifak sokma, Ermeni vatandaşlara silah ve cephane temin etme gibi faaliyetler bunların başında gelir. Bazı Ermeniler savaş başlamadan dahi hazırlık içine girmişlerdir. Örneğin, Amasya'da imal ettikleri bombaları Ankara ve Çorum'daki Ermenilere gönderen komitacılar, sakladıkları bomba, dinamit ve çeşitli edevat ile birlikte suçüstü yakalanarak Dersaadet Divân-ı Harbisine sevk edilmişlerdir.³⁴⁸

Hükümet savaşa girme kararıyla birlikte Ermeni ihtilal komitelerine yönelik birtakım tedbirler almış ve bunu bütün vilayetlerde uygulamaya çalışmıştır. Dâhiliye Nezâreti'nden Ankara'ya çekilen telgrafta: "*Hükümetçe şüpheli tanınan Ermenilere ve bilhassa bunlardan müteşebbis ve faal komite rüesa ve erkanına katiyen seyahat varakası ve harice azimet için vesika verilmemesi*" gerektiği ifade edilmiştir.³⁴⁹

³⁴⁵ BOA, Y. EE. 5/175, 6 Rabiülahir 1327/27 Nisan 1909.

³⁴⁶ BOA, DH. SYS. 67/7, 20 Rabiülahir 1329/20 Nisan 1911; BOA, BEO. 4149/311172, 5 Mart 1329/18 Mart 1913.

³⁴⁷ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/79, 3 Cemazeyilevvel 1332/30 Mart 1914.

³⁴⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 88/33, 28 Şaban 1332/22 Temmuz 1914.

³⁴⁹ BOA, DH. ŞFR. 52/95, 11 Nisan 1331/24 Nisan 1915.

İstanbul'da Taşnak, Hınçak ve Ramgavar³⁵⁰ gibi ihtilalci örgütlerin lider kadrosuna mensup militanlar tutuklanmıştır.³⁵¹ Yüz seksen kişiden oluşan bu kişilerden altmış yetmiş kadarı Ankara'nın Ayaş kazasına sevk edilmişlerdir. Diğerleri ise Çankırı'ya gönderilmiştir.³⁵² Bu kişilerin yakınları tarafından verilen arzuhaller üzerine bazıları daha sonra İstanbul'a geri dönmüştür.³⁵³

9 Mayıs 1915 tarihinde Ankara'dan Dâhiliye Nezâreti'ne çekilen telgrafta, Boğazlıyan Kazası'nın Çatgeçit köyü ve civarında yüz beş asker firarisi Ermeni ile birlikte çeşitli tip ve markada tabanca, tüfek ve cephane ele geçirildiği bildirilmiştir. Yapılan tahkikatta bunların eylem hazırlığında oldukları anlaşılmıştır.³⁵⁴

Ermenilerin evlerinin aranması, yasak silah bulunduranların yakalanarak haklarında kanunu işlem yapılması emredildiği halde bazı yöneticilerin işi savsakladıkları, gizli evrakların çalınarak düşman devletlere gönderildikleri yönünde şikâyetlere de rastlanmıştır.³⁵⁵ Böylesi durumların güvenlik zafiyetine yol açacağı bu gibi yöneticilerin derhal görevden alınarak, yerlerine liyakatli yöneticilerin atanması gerektiği de bir gerçektir.

2.2.1.3.2. Ermenilerin Karıştıkları Adi Vakalar

Ermeni eylemlerine bakıldığında bunun adi bir çetecilik faaliyeti mi yoksa siyasi amaçla yapılan bir faaliyet mi olduğu belgelerden anlaşılrsa da çetecilik ve siyasi eylemin aynı amaca yönelik faaliyetler biçiminde gerçekleştiği durumlar da bir hayli fazladır. Özellikle seferberliğin ilanı, devletin savaşa dâhil olması ve tehcir kararının alınması, eşkıyalık ve siyasi eylemlerin büyük ölçüde bütünleşmesine neden

³⁵⁰ Rangavar Fırkası, şiddet politikalarına karşı çıkmış, liberalizme önem vermiş ve 1908'de İstanbul'da örgütlenmiştir. Rusya tarafından desteklenmiştir. Erdal İter, Ramgavar Partisi Tarafından II. Meşrutiyet (1908) Meclis-i Mebusan'ına Sunulan Beyanname ve Program, **Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi**, Sayı 4, Ocak 1993, 517-556.

³⁵¹ Yusuf Sarımay, Sevk ve İskân, **Türk-Ermeni İhtilafı Makaleler**, Hikmet Özdemir (Edit.), Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2007, 214-215.

³⁵² BOA, DH. ŞFR. 52/102, 12 Nisan 1331/25 Nisan 1915.

³⁵³ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 7/23, 9 Recep 1333/23 Mayıs 1915; BOA, DH. EUM. 2. Şb. 7/30, 11 Recep 1333/25 Mayıs 1915; BOA, DH. EUM. 2. Şb. 7/63, 20 Recep 1333/3 Haziran 1915; BOA, DH. EUM. 2. Şb. 7/86, 29 Recep 1333/12 Haziran 1915. **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri: 1914-1918**, Cilt 4, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 2006, 91; Sarımay, 214-215; Halaçoğlu, 44-45.

³⁵⁴ BOA, DH. ŞFR. 470/83, 26 Nisan 1331/9 Mayıs 1915.

³⁵⁵ Bu kişiler genelde Ermeni idarecilerdir. BOA, DH. EUM. 2. Şb. 7/9, 3 Recep 1333/17 Mayıs 1915.

olmuştur. Burada adi vaka türünden eylemlere birkaç örnek vermekle yetinip, esas olarak tehcir konusunun Ankara vilayetindeki yansımaları üzerinde durulacaktır.

Sadâret Mektubî Kalemî'nden Adliye ve Mezâhib Nezâreti'ne gönderilen 7 Aralık 1908 tarihli belgede bazı şahısların Ankara Ermeni Kulübüne saldırarak buradaki evrak ve defterleri ele geçirdikleri belirtilerek, Ankara vilayetince tahkikat yapılması ve neticenin bildirilmesi istenmiştir.³⁵⁶ Ancak tahkikat neticesinin nasıl sonuçlandığı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ermenilerle Türkler arasında ticari konularda zaman zaman ortaya çıkan sıkıntılar da şikâyet konusu olmuştur. Örneğin, Boğazlıyan kazası Rumdiken köyündeki Ermenilerin İslam ahalisine tecavüz ettiklerine dair İbrahim imzasıyla çekilen telgraf üzerine yapılan tahkikatta şikâyetin tarla alım satımı ile vakfa ait değirmene olan müdahaleden kaynaklandığı ve Subaşıoğlu Serope'nin değirmeni tahliye etmesi için icra memurunun gerekli işlemlere başladığı bildirilmiştir.³⁵⁷ Bu belgede İbrahim'in kişisel nedenlerle meseleyi abarttığı ve siyasi bir yöne çekmek istediği anlaşılmıştır.

Bir başka belgede Rumdikenli Ermeni eşkıyasının Müslümanlara zulmettiği, bu sebeple kanuni işlem yapılması gerektiği, Boğazlıyan'dan Latif Bey'in gönderdiği telgrafından anlaşılmaktadır.³⁵⁸ Bazen de çevre vilayetlerde ölüm ve yaralama vakalarına karışan eşkıya çeteleri, Ankara vilayeti dâhiline kaçarak vilayetin asayiş ve emniyetine zarar vermişlerdir.³⁵⁹ Kırşehir Jandarma Taburu Kumandanlığı'ndan alınan 3 Eylül 1331/16 Eylül 1915 tarihli telgrafta, Keskin Ermenilerinden silahlı beş genç, Mehmet ve iki arkadaşını muhtelif yerlerinden yaralamışlardır. Buna karşın Keskin'in Salmanlı köylüleri de eşkıyadan üçünü ölü ikisini de canlı olarak derdest etmişlerdir.³⁶⁰

13 Ağustos 1331/26 Ağustos 1915 tarihli Ankara vali vekili Sadık Bey'in Dâhiliye Nezâretine çektiği telgrafta, Boğazlıyan'ın Külüklü köyü civarındaki bir değirmene Ermeni eşkıyasının saldırdığı, değirmenciye ve köylüleri boğazlayıp birkaç çuval un

³⁵⁶ BOA, BEO. 3449/258611, 13 Zilkade 1326/7 Aralık 1908.

³⁵⁷ BOA, DH. MKT. 2797/52, 6 Rebiülahir 1327/27 Nisan 1909.

³⁵⁸ BOA, DH. MKT. 2830/2, 14 Cemazeyilahir 1327/3 Haziran 1909.

³⁵⁹ "...*Protestan vaizlerinden olup Haçin Eytam muallimlerinden İstiyani ve Ohanna'nın Adana'ya bağlı Sarı Geçit mevkiinde katl edilmeleleri ve katillerin Kırşehir civarına kaçtıkları...*". BOA, BEO, 3596/269677, 23 Cemazeyilahir 1327/12 Temmuz 1909.

³⁶⁰ BOA, DH. EUM. 2.Şb. 11/28, 10 Zilkade 1333/19 Eylül 1915.

ve bulguru götürdükleri, olayın duyulmasıyla jandarma müfrezesinin eşkıyayı takibe başladığı ve neticenin bildirileceği belirtilmiştir.³⁶¹ Bu eşkıya grubu bir süre sonra Boğazlıyan'ın Çatkebir köyü civarında jandarmalar tarafından yakalanmıştır. ³⁶² İlginç bir vaka da şöyle yaşanmıştır; Boğazlıyanlı Abdullah Hoca adındaki bir şahıs, iki Ermeni kadını silahla öldürmüştür. Fail yakalanarak Adliye'ye sevk edilmiştir.

Ermeni ve Müslüman iş birliğine dayanan eşkıyalık faaliyetlerine de rastlanmaktadır; *“Ankara vilayeti dâhilinde icrâ-yı şekâvet itmekte iken bu kere liva hududuna geçtikleri istihbâr kılınması üzerine takib itdirilen iki Ermeni ve üç İslam'dan mürekkeb eşkıyadan iki Ermeni'nin bil-müsademe meyyiten istihal ve eslihalarının müsadere idildiği arz olunur...”*.³⁶³ Belgeden de anlaşıldığı üzere Müslüman şakiler yakalanamamıştır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak vilayetteki Ermeni eşkıyalarının, 1915 sonrasında eylemlerini siyasi bir amaç doğrultusunda sürdürmeleri şüphesiz daha önemli bir husustur.

2.2.1.3.3. Ankara Sancağında Ermeni Eylemleri

Ankara sancağı ve sancağa bağlı kazalarda Ermeni ihtilal komitelerinin etkili bir faaliyet yürüttükleri söylenemez ise de özellikle Gregoryen Ermeniler potansiyel bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Ankara'daki Ermenilerin daha çok bireysel olarak Ermeni komitacılarla iş birliğine yöneldikleri söylenebilir. Ermenilerin kitlesel bir eylemde bulunmalarını sağlayacak bir zemin oluşmamıştır. 1914 öncesinde Ankara'daki Ermenilerin daha çok ticari faaliyetlerle meşgul oldukları, şiddet eylemlerinden ve ayrılıkçı propagandalardan uzak kaldıkları söylenebilir. Dolayısıyla bu kısımda Ankara'nın vilayetin merkez sancağı olması hasebiyle daha çok Ermeni faaliyetlerine karşı alınan idari ve askeri tedbirlere ilişkin yazışmalar üzerinde durulmuştur.

2 Mayıs 1331/2 Mayıs 1915 tarihinde Ankara valisinin Dâhiliye Nezâreti'ne çektiği telgrafta Yozgat Boğazlıyan'da son günlerde ele geçirilen bombalar nedeniyle jandarma kuvvetinin takviyesi istenmiştir.³⁶⁴ Ancak savaş ortamında bu isteğin kabul edilmesi oldukça zor görünmektedir. Yakalanan Ermeni komitacıların yargılanması

³⁶¹ BOA, DH. ŞFR. 494/116, 13 Teşrinievvel 1331/26 Ekim 1915.

³⁶² BOA, DH. ŞFR. 494/122, 13 Teşrinievvel 1331/26 Ekim 1915.

³⁶³ BOA, DH. EUM. 2.Şb. 18/36, 1 Cemazeyilevvel 1334/6 Mart 1916.

³⁶⁴ BOA, DH. ŞFR. 471/19, 21 Mayıs 1331/3 Haziran 1915.

için, yabancı dilde veya Ermenice yazılmış evrakların okunamaması yargılamayı güçleştirmiştir. Bu sebeple Ankara valisi nezaretten tercüman talebinde bulunmuştur.³⁶⁵ Yargılamaların gecikmesi Ermeni komitacılarının işine geldiğinden Ermeniler bu evrakları okumaya yanaşmamışlardır.

Ermenilerin silah ve mühimmat fabrikalarına saldırımları ihtimaline karşın, fabrikalardaki işçi ve çalışanlara yönelik tedbirler de alınmıştır. Bu minvalde çalışanların kollarında bir işaret ve yanlarında fotoğraflarının bulunması, ikamet adreslerinin bilinmesi, fabrika dışındayken nerede bulunacaklarını fabrika müdürüne bildirmeleri zorunlu tutulmuştur.³⁶⁶

Ankara vilayetine çekilen bir telgrafta, seferberliğin ilanından itibaren ortaya çıkan Ermeni olayları ve Ermeni faaliyetleri hakkında rapor, belge ve fotoğrafların toplanması ve ivedilikle nezarete gönderilmesi istenmiştir.³⁶⁷ Tırmanan Ermeni şiddet eylemlerine karşı hükümet, 24 Nisan 1915'te vilayetlere ve mutasarrıflıklara ivedi ve gizli kaydı ile gönderdiği genelgede, Ermeni komitelerinin şubelerinin kapatılmasını, komite liderlerinin tutuklanmasını ve ilgili dokümanlara el konulmasını istemiştir.³⁶⁸ Alınan bütün tedbirlere rağmen Ermeni ayrılıkçı hareketi önlenemeyince zorunlu olarak Ermenilerin sevk ve iskânına karar verilmiştir. Bu karar Ankara'da da uygulamaya konulmuştur.

Belgelerde sevk ve iskân kanununun Ankara'da ne zaman uygulamaya konulduğu kesin olarak bilinmese de kanunun Ağustos 1915'te uygulamaya konulduğu söylenebilir. Kanun bütün Ermenilerin sevkini kapsamamaktadır.³⁶⁹ Protestan ve Katolik Ermeniler kapsam dışı bırakılmıştır. Ancak pratikte bunların bir kısmının da sevke tabi tutuldukları anlaşılmaktadır.³⁷⁰ Daha sonra ise bundan vazgeçilmiştir.³⁷¹ Sevk ve iskân sırasında ortaya iki önemli mesele çıkmıştır. Birincisi, Ermenilerin güvenliklerinin sağlanması, ikincisi ise sevke tabi tutulan Ermenilerin mal ve mülklerinin korunmasıdır.³⁷² Gerçekten de tehcirin uygulanması sırasında güvenliğin

³⁶⁵ BOA, DH. ŞFR. 474/21, 23 Mayıs 1331/5 Haziran 1915.

³⁶⁶ BOA, DH. ŞFR. 54/269,

³⁶⁷ BOA, DH. ŞFR. 55/150, 9 Ağustos 1331/22 Ağustos 1915.

³⁶⁸ Halaçoğlu, 44; Karaca, 193.

³⁶⁹ Karaca, 198.

³⁷⁰ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 9/110, 30 Ramazan 1333/11 Ağustos 1915.

³⁷¹ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 14/8, 5 Muharrem 1334/13 Kasım 1915.

³⁷² Karaca, 199.

zaman zaman aksadığı, Ermenilerin geride bıraktıkları mal ve mülklerinin kimi yerlerde yağmalandığı veya suiistimal edildiği belgelerden anlaşılmıştır. Ayrıca Ermeni kabileleri de bazan yağma ve saldırılara uğramışlardır.³⁷³ Hükümet bu hususta askeri ve mülki idarecileri sık sık uyarmıştır.³⁷⁴ Devletin birkaç cephede birden savaştığı ve binbir zorlukla karşılaştığı böyle bir ortamda bu gibi sıkıntıların yaşanmasını doğal olarak karşılamak mümkündür.

2.2.1.3.4. Yozgat Sancağında Ermeni Eylemleri

Ankara vilayetinde Ermenilerin en yoğun yaşadıkları mevki Yozgat Sancağı'dır.³⁷⁵ Bu sebeple Ermenilerin eylemleri ve bunlara yönelik güvenlik tedbirleri bu bölgede yoğunlaşmıştır. Ankara, Çorum ve Kırşehir sancaklarındaki Ermeni faaliyetlerinin nispeten daha az olduğu söylenebilir. Bu durumdan hareketle Yozgat Sancağı'ndaki gelişmelere daha yakından bakmak yerinde olur.

Yozgat'ta öteden beri yaşanan olaylar Ermeni ihtilal komitelerinin çabalarıyla seferberlik ve savaş esnasında giderek yoğunlaşmıştır. Boğazlıyan'da Orih köyündeki Ermeniler Akdağ'a bağlı Çayırşeyhi köyünde üç yere dinamit yerleştirerek patlatmışlar, Sıddık isimindeki Müslüman bir çocuğun ağır yaralanmasına sebep olmuşlardır.³⁷⁶ Yapılan aramada birçok bomba, dinamit ve silah ele geçirilmiştir. Ermeniler asker toplama sırasında da müfrezelerin yollarını keserek ateş açmışlardır. Yine Boğazlıyan Ermenilerinden Mihran ve Ohannes'in evlerinde yapılan aramalar sonucu dinamit, fitil ve kapsül bulunmuştur. Diğer taraftan Ermeni komitecilere ait propaganda dokümanları elde edilmiştir. Çatkebir köyü yakınındaki ormanda gizlenen yüz kişilik Ermeni çetesi güvenlik güçlerine taciz ateşinde bulunmuşlar, birkaç bomba, iki dinamit, dört kilo barut ve birkaç teneke kurşun bırakarak kaçmışlardır.³⁷⁷ Ermeni komitecileri Kumkuyu³⁷⁸ köyünde jandarma Şükrü'yü katletmişler, Boğazlıyan'ın Poyrazdağ/Poyrazlı köyünden Yakup ve Musa isimli iki Müslüman'ı öldürmüşlerdir. Öte yandan askere gitmemek, gitmek

³⁷³ Bülent Bakar, **Ermeni Tehciri**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2009, 125.

³⁷⁴ BOA, DH. ŞFR. 54/388, 29 Temmuz 1331/11 Ağustos 1915.

³⁷⁵ BOA, DH. ŞFR. 471/19, 21 Rebiülevvel 1331/3 Haziran 1915.

³⁷⁶ Karaca, 190.

³⁷⁷ BOA, DH. ŞFR. 480/128, 10 Temmuz 1331/23 Temmuz 1915.

³⁷⁸ Yozgat'ın Şefaati ilçesine bağlı bir köy.

isteyenleri engellemek ve tehdit etmek, Müslüman halka baskı yapmak Ermenilerin giriştikleri faaliyetlerdendir.³⁷⁹

Ankara valisi Sadık Bey'in 23 Temmuz 1915'te Dâhiliye Nezâreti'ne çektiği telgrafta Boğazlıyan ve Akdağmadeni kazalarındaki Ermeni köylerinde toplantılar yapıldığı, Müslüman köylere saldırıldığı, bildirilmiştir.³⁸⁰ Buna karşın Müslümanların da kendilerini savunmak zorunda kaldıkları görülmektedir.³⁸¹ 26 Temmuz 1915 tarihli bir belgede ise, Boğazlıyan civarında beş yüz erkek ve bin kadından oluşan firariler grubu ile jandarma arasında yaşanan müsademede dört Müslüman'ın yaralandığı ve çatışmanın devam ettiği belirtilmiştir.³⁸² Ermeni komitacıları buldukları yerlerde sabit durmayarak, sancaklar hatta vilayetler arasında gidip gelmişlerdir. Böylesi durumlarda vilayetler arasında alınacak tedbirler konusunda eşgüdüm sağlanması gerekmiştir.³⁸³

5 Ağustos 1915 tarihinde Ankara valisi Atıf Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne çektiği telgrafta, Kumkapı köyünde üç yüz civarında Ermeni'nin jandarmaya saldırdığı, iki askerin yaralandığı, iki Müslüman'ın şehit olduğu, bunun üzerine köyün boşaltıldığı ve bazı Ermenilerin derdest edildikleri bildirilmiştir. Aynı telgrafta Çatkebir ormanlarında bulunan sekiz yüz Ermeni'nin ise sağa sola saldırarak farklı mevkilere savuştukları, bu esnada çıkan çatışmada yine yaralananlar olduğu, takibatın devam ettiği ifade edilmiştir.³⁸⁴ Valinin 9 Eylül tarihli yazısında ise Ermeni eşkıyadan ellisinin Çatkebir'in sarıklı ve İskilip denen mevkilerinde çıkan çatışmada öldürüldüğü ve bir kısmının da yaralı olarak derdest edildikleri belirtilmiştir.³⁸⁵ Yine Boğazlıyan'ın Çulhalı köyü civarında yetmiş Ermeni'nin öldürüldüğü, bunu yapanların yine Ermeniler olabileceği jandarma tabur kumandanı tarafından ifade edilmiştir.³⁸⁶ 27 Şubat 1916 tarihli bir belgede ise Yozgat'ın Akdağmadeni kazasının Tandiresi köyünde bir Ermeni eşkıyasının ölü olarak ele geçirildiği, saklandığı evde

³⁷⁹ **Ermeni Komitelerinin Amaçları ve Eylemleri (Meşrutiyet'in İlanından Önce ve Sonra)**, Ahmet Tetik, Melike Gürler, Çiğdem Aksu (haz.), Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2008, 149-150.

³⁸⁰ BOA, DH. ŞFR. 480/140, 10 Temmuz 1331/23 Temmuz 1915.

³⁸¹ BOA, DH. ŞFR. 481/18, 12 Temmuz 1331/25 Temmuz 1915.

³⁸² BOA, DH. ŞFR. 481/38, 13 Temmuz 1331/26 Temmuz 1915.

³⁸³ BOA, DH. ŞFR. 54/257, 21 Temmuz 1331/3 Ağustos 1915.

³⁸⁴ BOA, DH. ŞFR. 489/69, 5 Eylül 1331/18 Eylül 1915.

³⁸⁵ BOA, DH. ŞFR. 490/44, 9 Eylül 1331/22 Eylül 1915.

³⁸⁶ BOA, DH. ŞFR. 490/92, 12 Eylül 1331/25 Eylül 1915.

bol miktarda cephane bulunduğu ve yataklık edenlerin adliyeye sevk edildiği belirtilmiştir.³⁸⁷

2.2.1.3.5. Kırşehir Sancağında Ermeni Eylemleri

Ankara vilayeti dâhilindeki diğer sancak ve kazalarda Yozgat sancağında olduğu kadar yoğun bir Ermeni nüfusu bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu bölgelerdeki Ermeni olayları nispeten daha hafif bir seyir izlemiştir. Kırşehir'deki en önemli olaya 28 Temmuz 1915 tarihli belgede şahit oluyoruz. Belgede Kırşehir'e bağlı Avanos, Akpınar ve Kuruoğulları karyelerinde altmış beş kadar Ermeni'nin öldürülmesinden ve firar edenlerin de takip edildiğinden söz edilmektedir.³⁸⁸ Kırşehir mutasarrıflığı tarafından 17 Ağustos 1915'te yazılan bir rapor Kırşehir'deki durumu özetler mahiyettedir. Raporda özetle şu ifadeler yer almıştır: Seferberlik öncesinde Kırşehir'de ayrılıkçı Ermeni faaliyetlerine pek rastlanmadığı ancak, seferberliğin ilanından sonra İstanbul'da Karabetyan mektebinde eğitim gören ve Fransa'ya giden Kırşehirli Sarı Ohannes oğlu Etmud? isimli kişinin İstanbul'dan götürdüğü Hınçak Komitesi programını burada takip ettiği ve Ermeni gençlerden Keşişyan Karabet, Kunduracı Karabet Yalnızyan, Samuel Meradyan Kigorik, Çakır biraderi Kigorik, Sarı Ohannes oğlu Rafail, Aram Karabet oğlu Madrusun? Siyasi bir teşkilat oluşturmuşlar ve komiteye üye olmayanlara baskı yapmışlardır. Ayrıca bunların para topladıkları belirlenmiş ve evrakları Ankara Divân-ı Harb-i Örfisine gönderilmiştir. Seferberlik ilanından evvel merkez kasabaya gelen depo taburları doktorlarından Rukoz? Hahayan Karabet ve Nazlıyan'ın burada Hınçak ve Taşnak komitelerinin şubelerini açmak için çaba gösterdikleri anlaşılmıştır. Yine bu kişilerin Kayseri, Van, Harput ve Sivas Komiteleriyle irtibatla buldukları ifade edilmiştir. Kabriyel ve Merdiyan Misyak oğlu Kigor'un evlerinde yapılan aramada üç adet Martini tüfek ele geçirilmiştir. Diğer Ermenilerde de birçok silah olduğu haber alınmış ancak bunlara ulaşılamamıştır. Kırşehir'deki bazı Ermenilerin İstanbul Patriği Erşanuk? ile temasta buldukları hükümete karşı muhalefet ettikleri ve adeta bağımsız bir idare altındaymış gibi davrandıkları anlaşılmıştır. Ayrıca merkez kazadaki Ermenilerin de

³⁸⁷ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 18/2, 22 Rebiülahir 1334/27 Şubat 1916.

³⁸⁸ BOA, DH. ŞFR. 481/63, 15 Temmuz 1331/28 Temmuz 1915.

isyan hareketine her türlü desteği verdikleri, bununla ilgili her türlü evrakın Divan-ı Harbe gönderildiği belirtilmiştir.³⁸⁹

2.2.1.3.6. Çorum Sancağında Ermeni Eylemleri

Çorum sancağına baktığımızda 1908 öncesi Ermeni faaliyetlerinin siyasi propaganda biçiminde yürütüldüğü söylenebilir. 1910'lardan itibaren Ermeni ayrılıkçı hareketi Çorumlu gençleri de etkilemeye başlamıştır. Ermeni ihtilalciler efsanevi birer kahraman gibi anlatılmışlardır. 1915'te Ermeni hanelerinin aranması kararı çıkınca bir Ermeni evindeki yasak kitapları imha etmiştir. Çorum'da Ermeni nüfus az olduğundan ihtilal komitelerine bağlı bir şube açılmamıştır.³⁹⁰ Ancak Çorum Ermenileri de sevk ve iskâna tabi tutulmaktan kurtulamamışlardır.

2.2.1.3.7. Ermenilerin Sevki ve Karşılaşılan Güçlükler

Ankara vilayetinde sevk ve iskân kanununun uygulanmasına gelince, ilk örneğimizi Ankara vali vekilinin 27 Temmuz 1915'te Dâhiliye Nezâretine çektiği telgrafa atfen verebiliriz. Telgrafta, Yozgat livası dâhilinde bulunan Ermenilerin ülkenin huzur ve geleceğine tehdit oluşturdukları belirtilmiş, bu nedenle Zor (Suriye)'a sevklerine müsaade edilmesi istenmiştir.³⁹¹ Ankara vilayetindeki Katolik Ermeniler de diğer Ermeniler gibi sevke tabi olmuşlardır.³⁹² Ancak Katolik Ermenilerin sevkinden daha sonra vazgeçilmiştir.³⁹³ Özellikle Katolik ve Protestan Ermeniler konusunda büyük devletlerin baskılarını arttırmaları hükümetin bu yönde karar almasında etkili olmuştur.

17 Eylül 1915 tarihinde Ankara vali vekili Atıf Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği şifre telgrafta, Ankara vilayeti merkez ve mülhakatında bu tarih itibariyle sevke tabi tutulan Ermeni miktarından söz ederek, bunların Halep ve Zor havalisine

³⁸⁹ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 71/39, 19 Şevval 1333/30 Ağustos 1915.

³⁹⁰ Ömer Turan, Çorum'da Ermeniler ve Ermeni Tehciri, **Yeni Türkiye**, Sayı 60, 2014, 1-15; II. Meşrutiyet Dönemi öncesi Çorum'da Ermeni faaliyetleri için bkz. Ahmet Oğuz, 1915 Olaylarından Önce Çorum'da Türk Ermeni İlişkileri, **Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu** 28-30 Nisan 2016, 759-769.

³⁹¹ BOA, DH. ŞFR. 481/59, 14 Temmuz 1331/27 Temmuz 1915.

³⁹² BOA, DH. ŞFR. 54/373, 30 Ramazan 1333/11 Ağustos 1915.

³⁹³ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 14/8, 5 Muharrem 1334/13 Kasım 1915.

gönderileceğini belirtmiştir.³⁹⁴ Ankara vilayetinde Ermeni nüfusunun 1914'te 63.605³⁹⁵ olduğu göz önüne alındığında bu tarihte Ermeni nüfusunun üçte birinin sevke tabi olduğu söylenebilir. Sevkler Halep ve Zor mevkilerine yapılmıştır. 550 kişi sevk için Ankara tren istasyonunda bekletilmektedir. Bazı aileler (kadın ve çocuklar) Müslüman köylere dağıtılmıştır. 22 Eylül tarihli belgede 733 Ermeni'nin Eskişehir yoluyla gönderilmekte olduğu, Kalecik'te bulunan 257 ve Keskin'deki 1169 Ermeni'den kadın ve çocukların Müslüman köylere dağıtılacağı bildirilmiştir.³⁹⁶

Ankara valisinin Dâhiliye Nezâreti'ne çektiği 16 Eylül 1331 tarihli telgrafta Ankara vilayeti dâhilinde sevk edilen ve kalan ve asker ailelerinden Ermeni miktarı ayrıntılı olarak belirtilmiştir.³⁹⁷ Burada en dikkat çekici husus yoğun bir Ermeni nüfusa sahip Boğazlıyan ve Akdağmadeni kazalarına ayrı ayrı değil, Yozgat livası şeklinde yer verilmiş olmasıdır. Belgede sevk edilen, geride kalan asker aileleri miktarı ayrı ayrı verilmiştir. Belgeye göre bu tarihe kadar en büyük sevkiyat Yozgat sancağından

³⁹⁴ “Ermeniler 21.236 nüfustur. Yozgad livasında 10.916, Kırşehri merkezinde 747, Haymana'da 60, Nalluhan'da 479, Sungurlu'da 576 nüfus Ermeni bulunup bunlardan Yozgad dahilindekilerini kısmen çeşitli mintikalara sevki icab idenler ve diğerlerini ber-muceb mukarrerat kurrayı İslamiyeye tevzi' hususunu ailelerle misafirler teşkil itmektedir. Ankara istasyonunda elyevm derdest-i sevk 550 nüfus vardır. Veheleri Haleb ve Zor havalisidir. Merkez vilayetten sevk idilecek baka-i mevcudıyla meskûn Kalecik'de kalub kurrayı İslamiyeye tevzi' idilecek takımdan olan nüfus mikdarı başkaca arz olunur”. BOA, DH. EUM. 2.Şb. 68/66, 8 zilkade 1333/17 Eylül 1915.

³⁹⁵ Justin McCarthy, **Müslümanlar ve Azınlıklar**, Bilge Umar (çev.), İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998, 88.

³⁹⁶ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 68/79, 13 Zilkade 1333/22 Eylül 1915.

³⁹⁷ “5 Eylül 1331 tarihli ve şifreli telgrafa cevaptır. Nalluhan'dan 165 hanede 304 nüfus Ermeni sevk olunub bu hanelerden 137'sinde 353 nüfus ikamete kalacağı ve 74 hanede 252 asker ailesi terk edilerek dört hanede on iki nüfus bulunduğu ve Haymana'da on hanede yerli ve başkaca yabancı olarak yetmiş altı nüfus gönderilib bunlar da Altmış dört nüfustan ibaret olub inas ve sağır kalmış ve onsekiz nüfus asker ailesi bırakılmış olduğu ve Zir nahiyesi merkezinden yüz elli hanede iki yüz on dört nüfus zükur sevk olunarak aileleri elyevm yerlerinde bulunduğu ve Kalecik'in mikdarı sevkiyatı seksen beş nüfus zükur olub iki yüz yirmi altı nüfus kaldığı ve Bala'dan yedi hanede yirmi bir ve Ayaş'dan yirmi iki nüfus zükur gönderildiği ve Çorum'dan yüz doksan sekiz hanede bin yirmi bir nüfus zükur ve inas nakl edilub altı nüfus kalmış ve dört hanede on dokuz nüfus asker ailesi bırakılmış ve Sungurlu'danbeş yüz doksan beş hanede bin iki yüz otuz iki zükur ve inasın nakliyle üç yüz yirmi dokuz asker ailesi bırakıldığı ve Mecidözü'nden doksan sekiz hanede dört yüz otuz nüfus zükur ve inas gönderilib kimsenin terk edilmediği ve Hüseyinabad nahiyesinden yüz kırk ve Osmancık'tan iki, İskilib'ten on altı nüfus çıkarıldığı ve Yozgad livası dahilinden iki bin sekiz yüz elli dört hanede yirmi bin üç yüz on dört nüfus sevk edilüb on bir bin dokuz yüz seksen yedi nüfus kaldığı ve Kırşehri'nde iki yüz kırk iki ve Keskin'den dört yüz kırk sekiz nüfus zükur sevk idildiği mahallerinin en son iş'aratından anlaşılmuştur. Merkez vilayette zükur ve inas sevkiyatı mikdarı beş bin üç yüz elli iki nüfus zükur ve inas olub iki bin dört yüz elli dört nüfus asker ailesi bırakıldığı ve şu halde umum sevkiyat mikdarı yirmi dokuz bin dokuz yüz on dokuz nüfusu bulacağı ve sevkiyatın nezaret-i Celilelerinden bil telakki hükmüne tevfiik hareket idilerek mülhakata tebli' kılınan 16 Ağustos 331 tarihli ve şifreli telgrafiye müstenid olub sevk olunan ve kalan ve asker ailelerinden dolayı terk idilen nüfus olmak üzere tamamıyla taksimatını mübeyyin defterin de...”. BOA, DH. EUM. 2. Şb. 73/49, 20 Zilkade 1333/29 Eylül 1915.

yapılmış, onu Ankara merkez kazası takip etmiştir. Vilayet genelinde toplam sevkîyat 29.919'dur. 13 Kasım'da yukarıdaki telgrafa ilave olarak çekilen telgrafta Nallıhan'da köylere dağıtılan altı yüz beş Ermeni ailesinden başka kimse kalmadığı, Haymana'da da on dokuz ailenin köylere dağıtıldığı, kazada İstanbul'dan gönderilen bir dişçi ile tebdili hava için gelen bir Ermeni'den başkasının olmadığı belirtilmiştir.³⁹⁸

11 Kasım 1915'te vilayetten nezâret'e çekilen bir telgrafta genel olarak vilayet dâhilinde kalan Ermeni nüfustan bahsedilmektedir. Telgrafta, Kırşehir'de asker ailelerinden başka Ermeni bulunmadığı, Keskin'de hasta bir Ermeni, Kırşehir merkezde on iki kadın ve on iki erkek, Amasya ve Merzifon'dan gelen üç dönme, Sungurlu'da Müslüman köylere dağıtılmış yüz kırk dört küçük erkek ve üç yüz otuz sekiz kadından başka asker ailesinden yüz elli dört erkek çocuk ve kırk dört kadın, Osmancık'ta kadın ve erkek on bir dönme, İskilip'te iki kişi, Çorum ve merkez kazada Müslüman köylere dağıtılacak veya burada kalacak dört bin doksan beş Ermeni, Boğazlıyan'da aynı şekilde beş bin dokuz yüz on dört, Akdağmadeni'nde iki bin iki yüz yetmiş kişi, Kalecik'te üç dönme ve iki kişi, Bala'da iki yüz elli Protestan ve bin üç yüz seksen beş Ermeni ve silahaltında beş yüz elli nefer asker, merkez kazada iki bin yedi yüz altmış Katolik, Protestan ve Ermeni (sevklere ertelenmiş dört yüz on sekiz'i Ermeni, beş yüz biri Katolik, elli biri Protestan) kaldığı, Ayaş, Beypazarı ve Yabanabadda ise Ermeni olmadığı belirtilmiştir.³⁹⁹

23 Kasım 1915'te Yozgat mutasarrıflığından Dâhiliye Nezâreti'ne çekilen bir telgrafta Yozgat, Boğazlıyan ve Akdağmadeni'ndeki Ermeni nüfus hakkında bilgiler verilmektedir. Buna göre, Yozgat'ta 4.094, Boğazlıyan'da 6.014 ve Akdağmadeni'nde 2005 olmak üzere 12.113 Ermeni bulunmaktadır. Yozgat'taki Ermenilerin 889'u Boğazlıyan, 282'si Sungurlu'dan gelmiştir. Çoğunluğu kadın, çocuk ve asker ailelerindedir. Bunların bir kısmı bakaya bir kısmı da asker kaçağıdır. Ancak gizlendikleri için yakalanamamışlar, dolayısıyla sevk edilememişlerdir. Sevk kararı durdurulunca da yerlerinde kalmışlardır.⁴⁰⁰

³⁹⁸ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 73/60, 5 Muharrem 1334/13 Kasım 1915.

³⁹⁹ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 73/61, 14 Muharrem 1334/22 Kasım 1915.

⁴⁰⁰ BOA, DH. ŞFR. 506/78, 10 Kanunusani 1331/23 Ocak 1916.

1916 başında sevk süreci büyük ölçüde tamamlanmış olsa da sevk için bazı taleplerin sürdüğü görülmektedir. Örneğin Ankara valisi Süleyman Bey, İstanbul'dan Ankara'ya gönderilen Ermenilerin buradaki Ermenilerle birleşmelerini mahzurlu olduğunu belirterek bunların da Zor'a sevklerinin uygun olacağını ifade etmektedir.⁴⁰¹ 5 Mart 1332 tarihli telgrafta ise Yozgat'tan kırk sekiz, Boğazlıyan'dan dokuz yüz yetmiş dokuz ve Akdağmadeni'nden on bir olmak üzere bin otuz sekiz Ermeni'nin Zor'a sevk edildikleri bildirilmektedir.⁴⁰²

1916 Nisan'ında Ankara polis müdürlüğü tarafından verilmiş listeye göre, Ankara'da bin iki yüz bir Ermeni ve Ermeni Katoliği mevcuttur. Bunların altı yüz yedisi asker ailesi kadın ve çocuklardır. İki yüz otuz üçü din değiştirmiş kadın, çocuk ve erkek, yüz sekseni de sevki tehir edilmiş Ermenidir.⁴⁰³

Ülkenin hemen her yerinde olduğu gibi Ankara vilayetinde de zaman zaman Ermeni sevkıyatı sırasında, güvenlik, usulsüzlük, vurgunculuk, kötü muamele, çatışma gibi sorunlar yaşanmıştır. Aşağıda bu duruma ilişkin bazı örnekler verilmiştir.

Ermenilerin sevk edilmesinden sorumlu mülki ve askeri idarecilerin tutum ve davranışları zaman zaman şikâyet konusu olmuştur. Örneğin 27 Temmuz 1915 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'nden Ankara'ya çekilen telgrafta: “*Şimdiye kadar Boğazlıyan kasabasıyla kurası dâhilinde bulunan Ermenilerden Boğazlıyan kaymakamı vasıtasıyla üç bin yüz altmış Ermeni'nin katl edilmiş bulunmaları şube riyasetinin ve on beşinci firka kumandanlığının iş'arına atfen, hususun tahkikat-ı ciddiye icrasıyla neticesinin seri'an inbası*”.⁴⁰⁴ Burada bahsedilen kişi Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Beydir.⁴⁰⁵ Kemal Bey hakkındaki iddialar araştırılmış, kendisi Boğazlıyan'da yargılanmış ve ceza almıştır. Daha sonra karara itiraz etmiş ve Konya İstinaf Mahkemesinin 25 Temmuz 1918 tarihli kararıyla beraat etmiştir.⁴⁰⁶ Ancak Boğazlıyan meselesi 1919'daki *Tehcir Yargulamaları* kapsamında yeniden gündeme gelmiş, Kemal Bey haksız ve dayanaksız suçlamalarla ölüm cezasına çarptırılmış ve

⁴⁰¹ BOA, DH. ŞFR. 511/43, 15 Şubat 1331/28 Şubat 1916.

⁴⁰² BOA, DH. ŞFR. 513/67, 5 Mart 1332/18 Mart 1916.

⁴⁰³ BOA, DH. ŞFR. 519/71, 30 Nisan 1332/13 Mayıs 1916.

⁴⁰⁴ BOA, DH. ŞFR. 54/326, 27 Temmuz 1331/9 Ağustos 1915.

⁴⁰⁵ Kemal Bey hakkında bkz. Nejdet Bilgi, Sicil Kaydı Işığında Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in Hayatı, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 5, 1990, 229-238.

⁴⁰⁶ Orhan Sakin, **Tarihten Günümüze Bozok sancağı ve Yozgat**, 2. Basım, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2012, 351-352.

idam edilmiştir.⁴⁰⁷ Bu karar dönemin siyasi şartlarına göre alınmış hukuki olmaktan ziyade politik bir karardır. İttihatçıların yönetimden uzaklaştığı, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yeniden güçlendiği ve İtilaf devletlerine yaranmak için çaba gösteren Damat Ferit Paşa'nın yönetimde olduğu bir dönemde alınan bu karar toplum vicdanını yaralamıştır. Diğer bir sorun da nakledilen Ermenilerin mal ve mülklerinin yeterince korunamaması, hükümetin bu konuda aldığı kararlara riayet edilmemesidir. Bu sebeple Ermeni mallarının ucuza satılarak vurgunculuk yapıldığı ve yağmalandığı durumlar da olmuştur. Hükümet bu hususta sık sık Ankara ve diğer vilayetleri uyarmıştır.⁴⁰⁸

Sevk esnasında Ermenilere kötü muamele edildiğine dair şikâyetler de söz konusudur. 9 Mart 1329/22 Mart 1913 tarihinde Ermeni Patriği'nin dilekçesinde, Yozgat'a tabi Kızılkoca Nahiyesi Müdürü Muhsin Bey'in Saatli köyünde Ermeni kadınlara zulüm ve işkence ettiği belirtilerek bu kişinin derhal görevden alınması talep edilmiştir. Bunun üzerine Adliye ve Mezahib Nezâreti, Dâhiliye Nezâreti'ne bir yazı yazarak konunun araştırılmasını istemiştir.⁴⁰⁹ 16 Ağustos'ta Dâhiliye Nezâreti'nden Ankara'ya çekilen telgrafta, sevk edilen Ermenilerden bir kısmının Ankara yakınlarında saldırıya uğradıkları belirtilerek, bu gibi olayların yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınması, sorumlu memurların Divân-ı Harbe gönderilmesi, sevk işinin kanunlara uygun bir şekilde yapılması istenmiştir.⁴¹⁰ Ankara vali vekilinden nezarete yazılan bir yazıda da Kengiri'den Ankara'ya sevk edilen Ermenilerden Doktor Rupen Çilingiryan ve arkadaşlarından birkaç kişi Kalecik yakınlarında Satılı köyü ahalisinden Korucu Halil ve arkadaşları tarafından katil ve cerh edildiği ve faillerin yakalanarak evraklarıyla birlikte Ankara Divân-ı Harb-i Örfisine gönderildiği belirtilmiştir.⁴¹¹

Ermeniler de nakiller esnasında olaylara karışarak sevkin güvenliğine zarar vermişlerdir. Yozgat Sancağı'na tabi Akdağmadeni kazasının kandırısı? köyünde Ermeni eşkiyasından bir şahsın takip sırasında ölü olarak ele geçirildiği, hanesinde yapılan aramada bir bomba ile yüz fişek bulunduğu anlaşılmıştır. Yapılan

⁴⁰⁷ Karaca, 220-225.

⁴⁰⁸ BOA, DH. ŞFR. 54/388, 29 Temmuz 1331/ 11 Ağustos 1915.

⁴⁰⁹ BOA, DH. MTV. 42/4, 4 Cemazeyilahir 1331/17 Ağustos 1915.

⁴¹⁰ BOA, DH. ŞFR. 55/290, 16 Ağustos 1331/29 Ağustos 1915.

⁴¹¹ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 26/20, 20 Şevval 1334/20 Ağustos 1916.

araştırmada köy ihtiyar heyetinin eşkıyaya yataklık ettiği belirtilerek, bu kişiler evraklarıyla birlikte Adliye'ye sevk edilmişlerdir.⁴¹² 21 Kasım 1917 tarihli bir belgede ise Ermenilere yardım ve yataklık yapan Akdağmadeni kazası Taşdere köyü Rumlarından Zorci oğlu Yani ile Topal oğlu Yani'nin derdest edilerek Divân-ı Harbe sevk edildikleri anlaşılmaktadır.⁴¹³

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere Ankara vilayetinden Ermeni naklinin tamamen sorunsuz bir şekilde yürütülemediği anlaşılmaktadır. Ancak sevk sırasında ortaya çıkan sorunların diğer bölgelere nazaran daha sıkıntısız halledildiğini söylemek mümkündür. Sevk sırasında görevini kötüye kullanan mülki ve askeri personelin cezalandırılmıştır.⁴¹⁴ Sevkin güvenli bir şekilde yürütülmesine, Ermenilerin mal ve mülklerinin korunmasına hassasiyet gösterilmiştir. Sevk sırasında Ankara merkez ve bağlı birimlerde bazı asayiş olaylarına tesadüf edilmiştir. Sevk esnasında ve sonrasında bazı Ermeni ailelerinin dönüşüne müsaade edilmiştir.⁴¹⁵ Ankara vilayetindeki Ermenilerin genellikle Halep ve Zor'a nakledildikleri anlaşılmıştır. En fazla sevkiyat Ermeni nüfusunun yoğun olduğu Yozgat sancağından yapılmıştır. Kasım 1915 tarihli belgeyle Ankara vilayetinde Ermenilerin harice gönderilmemesi, yerlerinde bırakılmaları istenmiştir.⁴¹⁶ Dolayısıyla Ermeni sevkinin bu tarihte durdurulduğu söylenebilir.⁴¹⁷ Diğer yandan farklı bölgelere gönderilen Ermenilerin mağdur olmamaları ve geçimlerini sağlamaları için bedelsiz emlak ve arazi verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴¹⁸

Ankara vilayetinde sevk edilen ve uzaklaştırılan Ermeni miktarı; Ankara merkez ve kazalarında 9.310, Yozgat merkez ve kazalarında 31.247, Kırşehir merkez ve kazalarında 3.500, Çorum merkez ve kazalarında 3.167 olmak üzere toplam 47.224 kişidir.⁴¹⁹

⁴¹² BOA, DH. EUM. 2. Şb. 18/20, 13 Şubat 1331/26 Şubat 1916.

⁴¹³ BOA, DH. ŞFR. 571/113, 21 Kasım 1333/21 Kasım 1917.

⁴¹⁴ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 66/21, 25 Rebiülevvel 1337/29 Aralık 1918.

⁴¹⁵ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 11/70, 21 Zilkade 1333/30 Eylül 1915; BOA, DH. EUM. 2. Şb. 13/18, 19 Zilhicce 1333/28 Ekim 1915; BOA, DH. EUM. 2. Şb. 63/4, 24 Zilhicce 1336/30 Eylül 1918; BOA, DH. EUM. 2. Şb. 63/14, 26 Zilhicce 1336/12 Ekim 1918.

⁴¹⁶ BOA, DH. EUM. 2. Şb. 14/8, 5 Muharrem 1334/13 Kasım 1915.

⁴¹⁷ Ermeni sevkinin kesin olarak durdurulması Dâhiliye Nezâreti'nin 15 Mart 1916 tarihli telgrafıyla mümkün olmuştur. Osmanlı Belgelerinde Ermeniler s.132.

⁴¹⁸ BOA, İ. DUİT. 93/16, 7 Zilhicce 1334/5 Ekim 1916.

⁴¹⁹ **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri (1941-1918)**, Cilt 1, Ankara: Genelkurmay Basım Evi, 2005, 148.

Ermeni Sorunu siyasi bir mahiyet taşımakla beraber, aynı zamanda bir güvenlik ve asayiş sorunudur. II. Meşrutiyet sürecinde, özellikle de I. Dünya Savaşı esnasında çok boyutlu bir veçheye dönüşmüş olan bu sorun savaş sonrasında da farklı bir zeminde devam etmiştir. Osmanlı Hükümeti sorunu hukuk zemininde samimi bir şekilde çözmeye çalışmış ise de dış ülkelerin Ermenileri kışkırtmaları sonucunda, ülkenin hemen her yerinde Ermeni ayaklanmaları patlak vermiş ve birçok Müslüman katledilmiştir. Alınan tedbirler yetersiz kalınca hükümet sert tedbirler almak zorunda kalmıştır. Sevk ve iskân kanunu da bunun bir neticesidir. Bütün bu gelişmeler Ankara vilayetinde yaşayan Ermenileri de etkilemiştir. Sonuçta onlar da sevke tabi olmuşlar, Halep ve Zor'a gönderilmişlerdir. Geride ise az bir Ermeni nüfus kalmıştır. Sevk sırasında hem Müslüman hem de Ermenilerden birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Ancak bunun sorumlusu Müslümanlar değil, masum Ermenileri kışkırtan Batılı devletlerdir.

2.2.1.4. Yolsuzluk ve Kaçakçılık

Tarihin her döneminde görülen yolsuzluk, devlet teşkilatlarının oluşumuna paralel olarak ortaya çıkmıştır. Yolsuzluk devletlerin, sosyal, ekonomik, hukuki şartlarına göre artış ya da azalış gösterebilir. Yolsuzluğun en yaygın tanımı, kamu gücünün kişisel menfaatler doğrultusunda kötüye kullanılmasıdır.⁴²⁰ Yolsuzluğun bilinen türleri ise Rüşvet, zimmetine para geçirme, görevi kötüye kullanma, irtikâp, adam kayırmadır.⁴²¹ Yolsuzluk bütün bu unsurlarla iç içe geçmiş olmakla beraber hepsini kapsayıcı mahiyettedir.⁴²² Bu anlamda yolsuzluk evrensel bir nitelik taşımaktadır. Ancak devletlerin siyasi, kültürel, hukuki değerleri açısından bakıldığında farklı niteliklere bürünebilmektedir.

⁴²⁰ Kemal Özsemerci, **Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri**, Ankara: Sayıştay Başkanlığı, 2003, 4-6; TEPAV, **Yolsuzlukla Mücadele**, 2. Basım, Ankara: Matsa Basımevi, 2006, 23.

⁴²¹ Cengiz Kırılı, **Yolsuzluğun İcadı**, İstanbul: Verita Yayınları, 2015, 9.

⁴²² *Rüşvet*, en genel manada, yetkili bir kişiye, bir başkası tarafından toplumun usul ve kaidelerine aykırı bir şekilde çıkar vaad edilerek ya da sağlanılarak bir işin yaptırılmasıdır. Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devleti'nde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 252, 1969, 1.

İrtikâp, haraç veya yiyicilik olarak bilinen bu kavramın rüşvetten farkı, hizmet alan tarafın ikna ya da baskıyla memura bir bedel ödemeye zorlanmasıdır. TEPAV, 28.

Zimmet, memurun mal veya para gibi kamu kaynağını kanuna aykırı bir biçimde kişisel çıkarı için kullanmasıdır. **Türk Hukuk Lugatı**, 3. Basım, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1991, 371; Özsemerci, 20.

Tarihsel süreç içinde her devlette olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de yolsuzluk olaylarına şahit olunmuştur. Devlet her daim yolsuzluğun önüne geçebilmek için bazı yasal düzenlemeler yapmıştır. Özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet sürecinde yapılan düzenlemeler yolsuzluğun önlenmesi açısından son derece önemlidir. Ancak yapılan bu yasal düzenlemeler yolsuzluk, rüşvet, zimmete para geçirme, irtikâp gibi kamusal ve toplumsal ahlaki zedeleyen olayları engelleyememiştir.

Ekonomik, sosyal ve ahlaki çürümenin bir sonucu olan yolsuzluk olgusu Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde hem merkezde hem de taşrada kamusal ve toplumsal düzenin sağlıklı şekilde işlemesinin önündeki önemli engellerden biri olmuştur. Bunun sonucunda Ankara vilayetinde de yolsuzluk vakaları ortaya çıkmıştır. Aşağıda arşiv belgeleri ışığında incelenen döneme ilişkin yolsuzluk, rüşvet, zimmetine para geçirme gibi gelişmeleri ele alınmıştır.

Osmanlı adalet sistemindeki suiistimaller öteden beri bilinmektedir.⁴²³ Bu noktada Ankara'daki adliyelerde de bu gibi suiistimallere yönelik şikâyetlere rastlanmıştır. 26 Ekim 1909 tarihli belgede, Ankara'ya bağlı Kırşehir sancağı adliyesinde bazı memurların suiistimalleri konusunda şikâyetlere rastlandığı, konu hakkında tahkikat yapılması ve neticesinin bildirilmesi istenmiştir.⁴²⁴

5 Mart 1327/18 Mart 1911'de Ankara valiliğinden Dâhiliye Nezâreti'ne yazılan bir yazıda Avanos halkının Adliye'de rüşvetsiz iş gördümediği, Kaymakamın buna göz yumduğu, Azadamard gazetesinde halkın şikâyetlerine yer verildiği belirtilmiş, Kırşehir mutasarrıflığından alınan bilgiye göre kaymakamın henüz Avanos'a ulaşmadığı ve duruma hâkim olmadığı ancak müddeiumumi muavini Hacı ve müstantik Mustafa Beylerin kanun dairesinde hareket etmedikleri bildirilmiştir. Ayrıca ceza reisi Salih Bey'in görev sırasında diğerlerine hakaret ettiği, ifade edilmiştir. 14 Mart'ta Dâhiliye Nezâreti'nden Adliye Nezâretine gönderilen yazıda Avanos Nizamiye Mahkemesi'nde işlerin düzenli yürümediği ve rüşvetsiz iş yapılmadığı teyit edilmiştir.⁴²⁵ Bu tür şikâyetlerin Şer'îye Mahkemelerinde de vaki olduğu görülmektedir. Örneğin Ankara'nın Hacı Musa Mahallesi Camisi imamı Bahri ve aynı mahalleden Abdülkerim Efendiler ile Esderzâde Mehmed Efendi, vakıf

⁴²³ Mumcu, 118-154.

⁴²⁴ BOA, DH. MUİ. 23/70, 11 Şevval 1327/26 Ekim 1909.

⁴²⁵ BOA, DH. MTV. 19/12, 26 Rebiülevvel 1329/27 Mart 1911.

malına bakma davasında mahkeme başkâtibi Hacı Mehmed Efendi'nin kusurlu olduğunu iddia etmişlerdir. Yapılan inceleme sonucunda Hacı Mehmed Efendi, Ceza Kanunu'nun yüz ikinci maddesi gereğince bir aylık maaş kesimiyle cezalandırılmıştır.⁴²⁶ Şüphesiz ki bu gibi suiistimal ve rüşvet olayları adalete olan güveni sarsmıştır.

Yolsuzluk, rüşvet ve zimmete para geçirme gibi olaylar kamu görevlileri nezdinde daha sık karşılaşılan bir durumdur. 3 Ağustos 1911 tarihinde Maliye Nezâreti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne yazılan bir yazıda vazifesinde isteksiz davranarak sandık emininin zimmetine para geçirdiğine göz yumduğu iddiasıyla mahkemeye verilen Keskin kazası mal müdürü Zeki Bey yapılan sorgulama neticesinde Şûrâ-yı Devlet kararıyla beraat etmiştir.⁴²⁷ 26 Ekim tarihli bir belgede, Ankara'nın Zir nahiyesi eski tahsildarı Matosyan Bagos Efendi, zimmetine para geçirdiği gerekçesiyle Ceza Kanunu'nun doksanıncı maddesi gereğince üç ay müddetle hapis cezasına çarptırılmış ve zimmetine geçirdiği meblağın kefillerinden alınmasına karar verilmiştir. Ankara Vilayet Meclisi'nin aldığı bu karar, Şurâ-yı Devlet İstinaf Mahkemesi tarafından bozularak, hapis cezası kaldırılmış, Bagos Efendinin itirafı gereği bin yedi yüz seksen kuruşun mahkeme masraflarıyla birlikte hazineye ödemesine karar verilmiştir.⁴²⁸

Ankara vilayeti Kırşehir sancağı Keskin kazası Sandık Emini Yasef Efendi'nin, zimmetine para geçirdiği iddiasıyla hakkında tahkikat yapılmış, Vilayet Meclisince mahkûmiyetine karar verilmiştir. Yasef Efendi karara itiraz ederek temyize götürmüştür. Ancak Şûrâ-yı Devlet Vilayet Meclisi'nin kararını onaylamıştır.⁴²⁹ Zimmetine para geçirme iddiasıyla yargılananların genellikle tahsildarlar ve sandık eminleri oldukları belgelerden anlaşılmaktadır.⁴³⁰ Bunun temel sebebi para kaynaklarına ve kullanımına yakın olan bu kişilerin gösterdikleri zafiyettir.

Ankara vilayetinde tahsildarların, sandık eminlerinin yanı sıra diğer kamu görevlilerinin de yolsuzluklarına şahit oluyoruz. Yabanabad kazası reji

⁴²⁶ BOA, DH. MTV. 21/77, 9 Recep 1329/6 Temmuz 1911.

⁴²⁷ BOA, DH. MTV. 21/85, 12 Şaban 1329/7 Ağustos 1911.

⁴²⁸ BOA, DH. MTV. 21/12, 3 Zilkade 1329/26 Ekim 1911.

⁴²⁹ BOA, DH. MTV. 21/70, 24 Safer 1330/13 Şubat 1912.

⁴³⁰ BOA, DH. MTV. 36/13, 23 Rebiülahir 1330/12 Nisan 1912; BOA, DH. MTV. 36/42, 17 Cemazeyilahir 1330/12 Nisan 1912; BOA, DH. MTV. 49/15, 11 Zilkade 1330/13 Ekim 1912; BOA, DH. MTV. 20/18, 2 Ramazan 1331/5 Ağustos 1913.

memurlarından Zekeriya Sırrı Efendi reji idaresi hâsılatından zimmetine geçirmiş ve suçlu bulunmuştur. Şûrâ-yı Devlet, bu kişinin temyiz başvurusunu reddetmiştir.⁴³¹ Kırşehir posta memurlarından Mehmet Nuri Efendi, havale ve emanette biriken paradan zimmetine para geçirmekle suçlanmıştır. Ankara Vilayet Meclisi konuyu görüşerek Mehmet Nuri Efendi'nin memuriyetten uzaklaştırılmasına, üç ay süreyle hapsine ve zimmetine geçirdiği iki bin kuruşu iade etmesine karar vermiştir. Mehmet Nuri Efendi karara itiraz ederek temyize başvurmuştur. Şûrâ-yı Devlet Temyiz İdaresi, başvuruyu inceleyerek Ankara Vilayet Meclisi'nin kararını onaylamıştır. Ancak görevden uzaklaştırma cezasının süresi belirtilmediğinden kararın bu kısmını bozmuştur.⁴³²

Zaman zaman da kırsal kesimde yapılan aşar ihalelerinde usulsüzlük ve suiistimaller tespit edilmiştir. 12 Nisan 1913 tarihli belgede, Keskin ve köylerindeki aşar ihalesinde yolsuzluk yapıldığı ve ihalelerin iptal edilerek nizama uygun olarak yeniden yapılması istenmiştir.⁴³³ Yine aşarla ilgili bir başka belgede şu ifadeler yer almıştır: “Ankara Duyun-ı Umumiye İdaresi Aşar Kalemi kayıt memurlarından Mustafa Efendi, aşar mültezimlerinden Kasap Tevfik Efendi'nin Duyun-ı Umumiye sandığına teslim ettiği paradan beş bin kuruşu zimmetine geçirmiştir”. Yapılan soruşturma neticesinde Mustafa Efendi ve kefilinin bu parayı iade etmesi istenmiştir.⁴³⁴

Yolsuzlukların mutasarrıflara ve belediye başkanlarına kadar uzandığı durumlar da olmuştur. Örneğin Yozgat Mutasarrıfı Ömer Mümtaz Efendi'nin hırsızlığı kanıtlanmış belediye azası Manyasi Efendiyi koruyup kolladığı yine bir Ermeni olan Çalkıyan'ın şikâyet dilekçesinden anlaşılmaktadır.⁴³⁵ Mihaliççık kazası kaymakam vekili Haykazon Efendi'nin rüşvet aldığı Şûrâ-yı Devlet'in ilgili encümeni tarafından tespit edilerek davasının görülmesi için dosyası Adliye Nezâreti'ne gönderilmiştir.⁴³⁶

Ankara mülkiye müfettişi Ali Seyit Bey, Kırşehir belediyesini teftiş etmiş, belediyedeki usulsüzlükleri tespit ederek, hazırladığı raporu 10 Teşrinievvel 1330/23

⁴³¹ BOA, DH. MTV. 21/73, 26 Safer 1330/15 Şubat 1912.

⁴³² BOA, DH. MTV. 49/30, 1 Zilhicce 1330/23 Ekim 1912.

⁴³³ BOA, DH. İD. 181/1, 5 Cemazeyilevvel 1331/12 Nisan 1913.

⁴³⁴ BOA, DH. MTV. 62/7, 22 Şaban 1331/27 Temmuz 1913.

⁴³⁵ BOA, DH. MTV. 18/90, 16 Zilkade 1331/17 Ekim 1913.

⁴³⁶ BOA, BEO, 4200/314996, 25 Şaban 1331/30 Temmuz 1913.

Ekim 1914 tarihinde Dâhiliye Nezâretine göndermiştir. Raporda, gelir ve giderlerin deftere kaydedilmediği, makbuzların adi kâğıt parçalarına yazıldığı, sandık emininin kefalet senedinin olmadığı, hesaplarda açık bulunduğu belirtilerek, belediye reisi ve kâtibinin soruşturulmaları gerektiği ifade edilmiştir. Buna mukabil Ankara valisi, Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği yazıda, konunun araştırılacağını ve neticesinin en kısa sürede bildirileceğini belirtmiştir.⁴³⁷ Çorum belediyesini teftiş eden vilayet mülkiye müfettişi Arif Bey de hazırladığı raporda benzer yolsuzluklara dikkat çekmiştir.⁴³⁸

Savaş ortamında ordunun ihtiyaçlarındaki artış başta zahire olmak üzere diğer ürünlerin fiyatlarını da artırmıştır.⁴³⁹ Bu konuda çıkarılan kanuna rağmen ortamı suiistimal eden muhtekirler (vurguncular) ve stokçular türemiştir.⁴⁴⁰ Bunun yanı sıra vagon ticaretinde de usulsüzlükler yaşanmıştır. Döneminin Ankara valisinin bu konudaki suiistimalini Ali Haydar Mithat Bey ve Enver Paşa arasındaki şu diyalog açıkça göstermektedir: “Bir gün, Sipahi Kulübünde, Enver Paşaya rast geldiğim sırada kendisine dedim ki: Bu memleket, bir hayat memmat mücadelesine atılmış bulunuyor. Halkın zararına, şunun bunun vagon ticareti yapmasına nasıl müsamaha gösteriyorsunuz? Enver Paşa, açık ve samimi bir ifade ile bana şu cevabı verdi: Ben, istisnai olarak, yalnız bir tek adam hakkında böyle bir müsaade verdim. O zaman, işin böyle olacağını kestirememiştim. Ankara Valisi ahabımdır. Çok borçlanmış olduğumu ileri sürerek, 1.000 lira kadar bir para kazanmak üzere, benden bir vagon istedi. Ben de, Levazım Reisi İsmail Hakkı Paşa'ya, bu zata bir vagon vermesini söyledim. Ne bilirdim ki, vagonu başka birine satıp 9.000 lira alacak ve bu istisnayı müsaade, birçok kirli suiistimallere kapı açacaktır. Fakat artık şimdi kat'i kararlar almış bulunuyorum. Bundan sonra kimseye vagon verilmeyecektir”.⁴⁴¹

⁴³⁷ BOA, DH. İD. 218/53, 15 Zilhicce 1332/4 Kasım 1914.

⁴³⁸ BOA, DH. İD. 218/30, 1 Cemazeyilevvel 1333/17 Mart 1915.

⁴³⁹ Bu konuda Ali Haydar Mithat şunları söylüyordu: “Şeker, gaz, kahve, yağ, pirinç, buğday gibi ihtiyacı zaruriye eşyası, ihtikâr yüzünden, görülmemiş fiyatlara fırlamış bulunuyordu. Mahdut nakliye imkânlarının halkın leyhine kullanılması lâzım gelirken, şunun bunun zenginleşmesi için bir vasıta haline ifrağ edilmişti. Birçokları büyük bir hırsla vagon ve koli ticaretine, zaruri ihtiyaç eşyasına ait ihtikârlara atılmış bulunuyordu. Halkın açlığı ve sağlığı pahasına kazanılan paraların büyük bir kısmı rez'lane şekilde sarfediliyor, rastgele israf olunuyordu”. Ali Haydar Mithat, **Hatıralarım 1872-1946, İstanbul: Akçit Yayın, 1946, 313.**

⁴⁴⁰ Kanuna göre, stokçuluk yapan esnaf veya tüccara beş liradan yüz liraya kadar para cezası, bir haftadan üç aya kadar hapis cezası ya da her ikisinin birlikte verilmesi öngörülmüştür. **Takvim-i Vekayi**, Sayı 2919, 19 Haziran 1333/19 Haziran 1917.

⁴⁴¹ Ali Haydar Mithat, 313.

Seferberlik esnasında ordunun ihtiyacı olan hayvan, araç ve mal temini konusunda da bazı yolsuzluklar meydana gelmiştir. Ankara mülkiye müfettişleri tarafından yapılan teftişlerde, Ankara merkez kaza ile Haymana, Beypazarı ve Mucur kazalarında bu türden yolsuzlukların yaşandığı tespit edilmiştir.⁴⁴²

Dâhiliye Nezâreti Ankara vilayetine çektiği telgrafta fiyatların usulüne uygun olarak belirlenmesini ve halkın mağdur edilmemesini istemiştir.⁴⁴³ Yine bu çerçevede bazı ordu mensuplarının cebri mubayaa ile elde ettikleri malları kendi namlarına sattıkları tespit edilmiş ve vilayetlerin bu gibi durumlarda dikkatli olmaları gerektiği bildirilmiştir.⁴⁴⁴

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere sosyal, ekonomik, kültürel, ahlaki yozlaşmanın bir sonucu olan yolsuzluk (rüşvet, zimmetine para geçirme, suiistimal vs.) olaylarına Ankara vilayeti dâhilinde de rastlanmıştır. En sık görülen yolsuzluk türü zimmetine para geçirmedir. Bu suçu işleyenlerin çoğu tahsildarlardır. Diğer kamu görevlilerinden de yolsuzluğa bulaşanlar olmuştur. Yolsuzluklar kamu düzenine ve toplumsal ahlaka zarar vermiştir.

Kamu düzenine ve güvenliğine zarar veren bir başka olgu da kaçakçılıktır. Kaçakçılık ülke genelinde her ne kadar kıyı kesimlerde yoğun olarak görülse de iç kesimlerde bundan etkilenmiştir. Ankara vilayeti Anadolu ulaşım ağı içerisinde önemli bir konuma sahip olduğu için kaçakçıların geçiş güzergâhı olarak kullandıkları alanlar içinde görülebilir. Ayrıca kaçak tütünün pazarlanması ve tüketilmesi açısından da pazar yeri konumunda olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak yaygın olmamakla birlikte Ankara vilayetinde de tütün kaçakçılığına rastlanmaktadır.

Tütünün anavatanı Amerikadır. Coğrafi keşifler sonucunda Akdeniz yoluyla Anadolu'ya girmiş,⁴⁴⁵ kısa sürede ticari bir meta olarak pazarlanmaya başlanmıştır. Daha sonra da Osmanlı coğrafyasının değişik bölgelerinde tütün üretimine geçilmiştir. Bunun sonucunda tütün ticaretiyle uğraşan bir tüccar sınıfı ortaya

⁴⁴² BOA, DH. İ. UM. 83/1, 18 Rebiülevvel 1333/3 Şubat 1915.

⁴⁴³ BOA, DH. ŞFR. 56/297, 26 Zilkade 1333/7 Ekim 1915.

⁴⁴⁴ BOA, DH. ŞFR. 79/159, 5 Zilhicce 1335/23 Eylül 1917.

⁴⁴⁵ Oktay Gökdemir, **Aydın Vilayetinde Tütün Rejisi, Basılmamış** Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1994, 2.

çıkmıştır. Tütün zamanla iç piyasada tüketilmesinin yanı sıra bir ihraç ürünü olarak da pazarlanmaya başlanmıştır. İç Anadolu’da ilk tütün üretiminin Ankara, Haymana ve Çankırı’da yapıldığı görülmektedir.⁴⁴⁶

Tütün kullanımı ve ticaretinin artmasına paralel, devletler bu ürünün üretim, pazarlama ve kullanımını kontrol etmek istemişler ve bu çerçevede yüksek vergiler koyma ya da yasaklama yoluna başvurmuşlardır. Alınan bu önlemlere rağmen tütün kullanımı azalmadığı gibi tütün kaçakçılığı da mühim bir mesele olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁴⁷ Tütün üretiminde ve ticaretinde ortaya çıkan kaçakçılığın temel nedeni büyük ölçüde tütüne getirilen yasaklamalardır. Zamanla yasaklamaların yerini yüksek vergiler almıştır.⁴⁴⁸ Kaçakçılığın bir diğer nedeni ise 1883’te kurulan ve tütün de tekel oluşturan, reji yönetiminin tütün üreticileri üzerindeki baskısı ve düşük ücret politikalarıdır.⁴⁴⁹ Doğal olarak bu gibi durumlarda halkın tek seçeneği ve tepkisi kaçakçılık yapmak olmuştur. İncelenen dönemde hükümet, tütün kaçakçılığını önlemek için bazı düzenlemeler yapmış ve bunların uygulanmasını vilayetlerden istemiştir. Buna rağmen kaçakçılığın önüne geçilememiştir.

Tütün kaçakçılığı yapanlar arasında serseriler, çeteler, üreticiler, tüccarlar, devlet memurları ve güvenlik güçleri yer almıştır.⁴⁵⁰ Hatta bir nahiyenin tamamının bu işle meşgul olduğu belgelerden anlaşılmıştır.⁴⁵¹ Görüldüğü üzere her meslek ve sınıftan insan tütün kaçakçılığıyla meşgul olmuştur. Ekonomik sıkıntılar, reji baskısı ve güvenlik zafiyetleri bu durumun başlıca nedenidir. Ülkenin her yerinde olduğu gibi Ankara vilayetinde de tütün kaçakçılığının artması⁴⁵² üzerine bazı tedbirler alınmıştır. Kaçakçıların yakalanması, reji kolcularıyla jandarmanın iş birliği yapması,

⁴⁴⁶ Fehmi Yılmaz, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Tütün**, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005, 15-37.

⁴⁴⁷ Halim Demiryürek, **Ertuğrul Sancağı (1900-1918)**, Bilecik: Bilecik Şeyh Edebaili Üniversitesi Yayınları, 2015, 78.

⁴⁴⁸ Yılmaz, 127-134.

⁴⁴⁹ Mehmet Akpınar, Reji Uygulamalarına Bir Tepki: Tütün Kaçakçılığı, **Türkler**, Cilt 14, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 305-313; Yapucu, 175-176.

⁴⁵⁰ BOA, BEO. 3081/231027, 8 Cemazeyilevvel 1325/19 Haziran 1908; BOA, Y.MTV. 310/181, 8 Cemazeyilevvel 1326/8 Haziran 1908; BOA, DH. MKT. 2732/5, 15 Muharrem 1327/6 Şubat 1909; BOA, DH. İD. 94/19, 20 Rebiülahir 1329/20 Nisan 1911; BOA, DH. İD. 94/68, 25 Cemazeyilahir 1330/11 Haziran 1912; BOA, DH. İD. 94/16, 18 Zilkade 1330/29 Ekim 1912.

⁴⁵¹ “*Ayaş kazasına tabi Güdül nahiyesi ahalisinin heman umumiyetle öteden beri meslek ittihaz itdikleri tütün kaçakçılığı...*”. BOA, DH. İD. 94/19, 20 Rebiülahir 1329/20 Nisan 1911.

⁴⁵² “*Ankara Reji Nezâreti’nden alınan bir tariratta idare-i inhisariye ile hazine-i celile hazirine olarak oralarda tütün kaçakçılığının fevkalade tevsi’ itdiği...*”. BOA, DH. MKT. 2677/11, 13 Zilkade 1326/7 Aralık 1908.

komşu vilayetlerle birlikte hareket edilmesi, ağır para cezası verilmesi, kolcu sayısının artırılması ve silahlandırılması bu tedbirlerden bazılarıdır.⁴⁵³ Bunun yanı sıra kaçak tütünlerden alınan nakit para cezasından güvenlik güçlerine de pay verilmesi önerilmiş ancak kanuna aykırı bulunarak kabul edilmemiştir.⁴⁵⁴

Tütün kaçakçılarının takibi esnasında çatışmalar yaşanmış, can kayıpları ve yaralanmalar meydana gelmiştir.⁴⁵⁵ Bu gibi durumlarda Reji kolcularına ve jandarmaya saldırılar en sık rastlanan olaylardır.⁴⁵⁶ Ankara geçiş güzergâhında olduğu için güneyden ve kuzeyden gelen kaçak tütünler doğal olarak buradan taşınmıştır. Örneğin, Ankara valisi Ebubekir Bey'in bu konuda Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği yazıda, kaçak tütünlerin Ankara'ya ait olmadığı, Düzce ve Hendek'ten getirildiği, kaçakçıların sayıca çok ve silahlı oldukları, jandarmanın ise yetersiz kaldığı, Kastamonu ve İzmit vilayetlerinin gerekli tedbirleri almaları gerektiği belirtilmiştir.⁴⁵⁷

Güvenlik güçlerinin tütün kaçakçılarını yakalayıp ellerindeki tütüne ve silahlara el koymalarına rağmen bir süre sonra bunların yine silahlanarak kaçakçılığa devam ettikleri anlaşılmıştır. Bunun sebebi kaçakçılığa yönelik ceza-i müeyyidelerin yetersiz kalması, kaçakçıların kısa sürede serbest bırakılmasıdır. Birçoğu silahlı dolaşan tütün kaçakçıları bu silahları büyük ölçüde silah kaçakçılarından temin etmişlerdir. Ancak zaman zaman kendileri de silah kaçakçılığına ortak olmuşlardır.

⁴⁵³ BOA, BEO. 3081/231027, 8 Cemazeyilevvel 1325/19 Haziran 1908; BOA, Y. MTV. 310/181, 8 Cemazeyilevvel 1326/8 Haziran 1908; BOA, DH. İD. 94/19, 20 Rebiülahir 1329/20 Nisan 1911; BOA, DH. EUM. EMN. 80/15, 19 Recep 1332/13 Haziran 1914; BOA, DH. EUM. EMN. 87/46, 24 Şaban 1332/18 Temmuz 1914.

⁴⁵⁴ BOA, DH. İD. 95/42, 11 Rebiülevvel 1330/29 Şubat 1912.

⁴⁵⁵ BOA, DH. MKT. 1266/53, 3 Cemazeyilahir 1328/12 Haziran 1910; BOA, DH. EUM. EMN. 5/55, 14 Cemazeyilahir 1330/31 Mayıs 1912.

⁴⁵⁶ BOA, DH. İD. 94/68, 25 Cemazeyilahir 1330/11 Haziran 1912; BOA, DH. İD. 94/16, 18 Zilkade 1330/29 Ekim 1912.

⁴⁵⁷ "...vilayet dâhilinde sarf ve istihal idilen kaçak tütünler mahsulat-ı mahalliyyeden olmayub kısmı küllisi Düzce kazasıyla Hendek nahiyesinden gelmekte ve kaçakçılığı sanat ittihaz iden Düzceli Arslan Beyle Kavak Mahmud ve Nuri ve Şahin ve kolcu başılıktan muhric Adem Beylerin tahtı riyasetinde müteşekkil ve cümlesi martini tüfenkleriyle müsellaah elli altmış kadar eşhas-ı şerire tarafından mühtecem'en götürülmekte ve her biri de mevcudu pek az olan jandarmadan bunlara mukabeleye kafi kuvvet tedarikide müşkil olmakda bulunduğundan mahallerince malum olan bu mesellü meşhur kaçakçıların hükümeti mahalliyece kefalet-i kuvveye rabitayla beraberine hal ve hareketleri mahallerince nazarı dikkatten tutulmayarak gerek bunların ve gerek sair eşhasın kaçak tütünle bu taraflara müteveccihen hareketlerinden buraca vaktiyle haberdar olarak bir müfreze-i mahsusla bi-tertib icab iden mevaki'e sevk olunmak üzere derhal telgrafla malumat itası hususunun Kastamonu vilayetiyle İzmid mutasarrıflığına emrû ihtare buyurulmasının lüzumu arz ve izbarı ifade kılınmış ve şu suret-i kaçakçılığın men'ine bir dereceye kadar hizmet ideceği tabi' bulunmuş olmakla ol vechle ibka-yı muktezası...". BOA, DH. MKT. 2732/5, 15 Muharrem 1327/6 Şubat 1909.

Silah kaçakçıları da tütün kaçakçıları gibi kaçak silahları gizlice Karadeniz ve Akdeniz sahillerinden iç kesimlere doğru taşıyarak daha önce anlaştıkları araçlara ulaştırmışlardır. Ankara vilayeti silah kaçakçılığının yoğun olarak yaşandığı bir bölge olmamasına rağmen bu hususta belgelerde bazı örneklere rastlamak mümkündür.⁴⁵⁸

31 Aralık 1911 tarihli bir belgede Amerikan bandıralı Virjinya vapuru personeli, Kasap Mahmut ve Dükkâncı Kamil'e Martini ve Revolver markalı silahları satmak istemişlerdir. Ancak Mahmut ve Kâmil gemiye binip silahlar hakkında konuşurlarken orada bulunan polis memuru İsmail'i fark edince silahları Ayaş'a götürmeye cesaret edememişlerdir.⁴⁵⁹ Bu kaçakçılık girişimi biraz da şans eseri önlenmiştir. Burada dikkati çeken husus Amerikan gemisinde silah kaçakçılığının yapılıyor olmasıdır.

Karadeniz üzerinden de zaman zaman Amerikan, İngiliz ve Rus silahlarının kaçak yollarla yurda sokulduğu ve Rumlar aracılığıyla iç bölgelerdeki eşkıyalara satıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁶⁰ Ankara vilayetindeki kaçakçılığa dair vali Reşit Bey'in her ne kadar erken bir tarihe ait olsa da 1908'deki yazısı oldukça aydınlatıcıdır. Vali Reşit Bey, kaçakçıların bir kısmının Akdeniz havalisinden gelip Bursa, Konya, Kayseri ve Sivas'a, bir kısmının da Karadeniz sahilinden aldıkları silahlarla Kastamonu'yu geçip Yozgat ve Çorum'a ulaştıklarını belirtmiştir. Reşit Bey'e göre kaçakçılığın stratejik noktaları, Ereğli, Zonguldak, Ayvalık gibi yerlerdir. Reşit Bey, kaçakçılığın gerçek anlamda önlenmesi için öncelikle kıyı kesimlerinde ciddi önlemlerin alınması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü kaçak silahlar iskele ve limanlardan içeriye dağıtılmaktadır. Vali Bey'e göre kaçakçıların çoğunluğu Erzurum ve Sivas çevresinden Kürt, Çerkes ve Ermeni gruplarından oluşmaktadır. Özellikle Ermenilerin bu konuda mahir olduklarını ve Müslümanları da bu yönde teşvik ettiklerini söyleyen Reşit Bey, tütün kaçakçılarının da ekseriyetle silah kaçakçılığı yaptıklarını ifade etmiştir. Vali Bey, kaçakçılığın önlenmesi için kaçakçılarla mücadele eden kolcuların görevlerini güvenlik güçlerine devretmelerini önermiştir. Ayrıca kaçakçılara verilen cezaların yetersiz olduğunu ve kanunda gerekli

⁴⁵⁸ BOA, DH. İD. 94/19, 20 Rebiülahir 1329/20 Nisan 1911.

⁴⁵⁹ BOA, DH. İD. 94/35, 10 Muharrem 1330/31 Aralık 1911.

⁴⁶⁰ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49, 12 Şaban 1336/23 Mayıs 1918.

değişikliklerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁶¹ Vali Reşid Bey'in tespitlerinin oldukça gerçekçi olduğu söylenebilir. Keza kendisinden sonra da kaçakçılık sorunu benzer bir süreç izlemiştir.

Bu bölümde ağırlıklı olarak asayiş ve emniyeti etkileyen toplumsal ve siyasal sorunlar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın bir sonraki bölümünde istatistiksel veriler ışığında bireysel suçlar ve adli vakalar bağlamında suç, suç çeşitleri ve failler konusu üzerinde durulacaktır.



⁴⁶¹ BOA, Y. MTV. 310/181, 8 Cemazeyilevvel 1326/8 Haziran 1908.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇ VE FAİLLERE DAİR İSTATİSTİKLER

Hukuk, çeşitli kural ve yaptırımlarla toplumsal hayatı en ideal biçimde sürdürmeyi amaçlayan kurallar bütünüdür. Hukukun temel amacı toplumsal düzeni korumak ve suçu önlemektir. Sosyolojik bir kavram olan “suç” olgusu, toplumdan topluma ve çağdan çağa farklı özellikler gösterir. Suçun yaptırımı olan “ceza” kavramı da aynı şekilde farklılıklar gösterir. Çağın ve toplumun ihtiyaçlarına göre hazırlanan kanunlarda, suçlar ve cezalar açıkça belirtilmiştir.

Kuruluşundan Tanzimat’a kadar Osmanlı Ceza Hukuku’nda gözle görülür bir değişiklik olmamıştır.⁴⁶² Ancak Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra Osmanlı

⁴⁶² Osmanlı ceza hukuku, *şer’î* ve *örfî* ceza hukukunun bütününden oluşur. Şer’î ceza hukuku, fıkıh kitaplarındaki *ukûbât* bölümlerinde ifadesini bulurken, örfî ceza hukuku, İslâm hukukunun devlet başkanına tanıdığı ta’zîr suç ve cezalarını belirleme yetkisinden doğar ve ceza kanunnâmeleriyle ortaya konur. Örfî ceza hukuku, şer’î hukuka zıt ve ona rağmen değildir. Şer’î hukuk ilkeleri zaman zaman ihlal edilmiş olsa da Osmanlı ceza hukukunun İslâm hukukunu bertaraf ettiği veya ondan bağımsız bir hukuk oluşturduğu kesin olarak söylenemez. İslam ceza hukukunda suç ve cezalar, *had*, *kıyas* ve *ta’zîr* olmak üzere üçe ayrılmıştır. Had cezaları Kur’anda belirlenmiş olan, zina, hırsızlık, yol kesme, sarhoşluk ve isyan suçlarını kapsamaktadır. Kıyas cezası, kasıtlı olarak yaralama, öldürme gibi suçlara uygulanan cezadır. Terim anlamı, kişinin hakkı olarak yerine getirilmesi gereken cezadır. Amacı eşitliği sağlamaktır. Kişi haklarına ilişkin suçların cezası, kıyas ve diyettir. Bu suçlara cinayet de denir. Yani insan canına yönelik suçlara dar manada cinayet denir. Geniş anlamda cinayet, mal ve nefse karşı işlenen suçlardır. Ta’zîr suçu, naslarla suç olarak belirtilmemiş ve yasama organının suç olarak belirleme yetkisine sahip olduğu fiillerle, müeyyidesi belirlenmeden yasaklanan veya günah olduğu bildirilen fiillerdir. Bu suça uygulanan cezaya da ta’zîr cezası denir. İslam hukukunda belirli bazı suçların dışında detaylı olarak suç ve ceza düzenlemesi yapılmamıştır. Dolayısıyla bu gibi durumlarda cezalandırma yetkisi yasa koyucunun takdirine bırakılmıştır. Bu konuda bkz. Coşkun Üçok, Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, İstanbul 1946, 126; Tahir Taner, Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku, **Tanzimat I**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999, 221; Mehmet Akif Aydın, Ceza, **DİA**, Cilt 7, İstanbul, 1993, 478; Mehmet Akman, **Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması**, İstanbul: Eren Yayınları, 2004, 139; Halil İnalcık, Adaletname, **DİA**, Cilt 1, İstanbul, 1998, 346-347; Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl**, 3. Basım, Ankara: Phoenix Yayınları, 2007, 24; Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, **Türk Hukuk Tarihi** 16. Basım, Ankara: Turhan

Devleti birçok alanda olduğu gibi hukuk alanında da iktisadi, siyasi ve sosyal değişime paralel olarak bir takım yeni düzenlemelere yönelmiştir. Avrupa hukuk normlarına uygun olarak yapılan düzenlemelerle, modern hukuk sistemine geçişin önu açılmıştır. Böylece hem suç olgusuna bakışta hem de kamu düzeninin korunması konusunda yeni bir anlayış meydana gelmiştir. Bu çerçevede Tanzimat Fermanı'nın temel ilkelerine uygun bir şekilde yeniden düzenlenen ceza kanunlarıyla suç ve ceza olgusu da yeniden ele alınmıştır. 1840, 1851 ve 1858 yıllarında yapılan düzenlemeler, geleneksel ceza hukuku anlayışını değiştirerek, kısmen laik hükümler taşıyan ceza hukuku anlayışını ortaya koymuştur. Ceza hukukunun değişimi, mahkeme, polis, jandarma ve hapishane gibi kurumların da yeniden yapılanmasını sağlamıştır. Bu düzenlemeler arşiv kaynaklarının çeşitliliğini arttırmıştır. Şüphesiz ki bu konudaki kaynakların fazlalığı ve erişimin kolaylaşması bu ilgiyi arttırmıştır.

3.1. Cinayet Cetvelleri Hakkında

Osmanlı hukuku, suçları sınıflandırırken üç gruba ayırmıştır: *cinayet*, *cünha ve kabahat*.⁴⁶³ Bu tasnif, suçun türünden çok cezanın süresine göre yapılmıştır. Cezası idam, müebbet veya süreli kürek, kalebentlik, sürgün veya memuriyetten mahrumiyet, medeni kanundan düşürme olan suçlar “*cinayet*” suçu olarak nitelendirilmiştir.⁴⁶⁴ Her ne kadar cinayet kelimesi günümüzde gerek tarihi gerekse adli literatüre “*adam öldürme*” olarak yansımışsa da Osmanlı hukukunda adam öldürme suçunun yanında, *eşkiyalık*, *yol kesme*, *kundakçılık*, *kız kaçırma*, *hırsızlık*, *tecavüz ve devlete karşı işlenen suçlar* da cinayet suçu olarak adlandırılmıştır. Bu tür suçlar Osmanlı Devleti'nde 1878 yılından itibaren düzenlenen cetvellerle takip edilmeye başlanmıştır. Her kazada ay sonu hazırlanan cetveller takip eden ayın ilk haftası sancak merkezine gönderilmiştir. Sancaklarda toplanan cetveller bir hafta zarfında vilayet merkezine iletilerek oradan da bir hafta içinde Dâhiliye Nezâreti'ne ulaştırılmıştır. Hükümet bu cetvellerin hazırlanması ve gönderilmesi işine büyük önem vermiş ve bu konuda ihmali olanların görevden azletme dâhil ağır cezalara

Kitabevi Yayınları, 2014 91; Ahmet Akgündüz, **Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı**, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986, 804; Tahsin Fendoğlu, **Türk Hukuk Tarihi**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000, 451; Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, 14. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2016, 154-155; Mustafa avcı, **Osmanlı Ceza Hukuku: Genel Hükümler**, 2. Basım, Konya: Mimoza Yayınları, 2014, 21-23.

⁴⁶³ **Düstur**, I. Tertib, Cilt 1, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1872, 537.

⁴⁶⁴ BOA, İ. DUİT 78/31.

maruz kalacaklarını sık sık ilgililere bildirmiştir.⁴⁶⁵ Cinayet cetvellerinde, olayın *oluş tarihi, meydana geldiği mahal, suçun türü, suçu işleyen kimliği, suça maruz kalanın yaşadığı yer ve ismi* ile failin yakalanıp yakalanmadığı gibi bilgiler verilmiştir. Cinayet cetvellerine bakıldığında, *katl (adam öldürme), yaralama, kat'-i tarik (yol kesme), izale-i bîkr (bekâret bozma), sirkat (hırsızlık), cebren fi'l-i şeni (tecavüz/ırza geçme), ıskat-ı cenin (çocuk düşürme)* gibi suçlar görülmektedir. Ancak farklı dönem ve şartlarda suçun çeşitliliğinde artış ya da azalış olduğu söylenebilir.

Savaşlar, mali bozukluklar, personel eksikliği gibi sebeplerden dolayı cinayet cetvelleri her zaman düzenli olarak tutulamamış, zaman zaman aksama ve gecikmeler yaşanmıştır. Bu olumsuzluklara rağmen düzenlenen cetveller suç olgusu ve envanteri konusunda önemli veriler sağlamıştır.

Osmanlı vilayetlerinde suç ve suçlular konusuna değinirken, bölgeler arasındaki ekonomik, demografik ve sosyal özelliklere de dikkat edilmelidir. Özellikle yerleşim biriminin nüfus yapısı, savaşlar, göçler, etnik çeşitlilik, ulaşım, ekonomik ve siyasi sıkıntılar gibi faktörler, suç dağılımını etkilemiştir.

Adam öldürme, yaralama, hırsızlık, tecavüz, yol kesme gibi suçlar, bütün bölgelerde sıklıkla görülen suç türleridir. İncelenen dönemde Ankara vilayetinde de buna benzer suç türlerinin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Ancak vilayetlerin kendine has özellikleri suç çeşitliliğini az da olsa değiştirmektedir.

⁴⁶⁵ İhtar ve izah: “birinci zeyl düsturun on birinci sahifesinde mestur 28 Teşrinisani sene 95 tarihli telgrafname-i umumi-i samide münderic tebligat ve ta'rifat dairesinde tanzim ve irsali iktiza iden iş bu cedvelden mikdar-ı kafiyesinin mülhakata tevzi'yle her kaza dâhilinde bir ay zarfında vuku bulacak mevad-ı cinaiyenin o ay nihayetinde tanzim olunacak mezkûr cedvele derc ve imlasıyla irtesi ayın ilk haftasında behamehal o kazanın merbut olduğu livaya ve mezkûr livaya aid vukuatı hükmi olmak üzere livaca ayrıca tanzim kılınacak cedvelinde kazalardan vürud idecek cedvel ile birlikte nihayet bir hafta zarfında makam-ı vilayete ve vilayetçe de merkez vilayete aid olarak bu suretle kezalik ayrıca imla olunacak bir cedvelin mülhakatdan gelen cetvellerle birleştirilüb nihayet bir hafta zarfında dâhiliye nezaretine gönderilmesi ve zikr olunan telgrafname-i samide münderic olduğu vech ile hangi memur daire-i idaresinde zuhura gelen hadisatı ihmal iderse azil olunarak icabına göre başkaca dahi ceza görmesi ve mutasarrıf ve kaymakamlardan ...”. BOA, DH. EUM. EMN. 22/5.

3.2. Cinayet Cetvellerine Göre Ankara Vilayetinde Cinayet Suçları ve Failleri

Ankara vilayeti tarafından hazırlanarak Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen ve 1912-1914 yıllarına tesadüf eden cinayet cetvellerine göre Ankara vilayetinde toplam cinayet suçu adedi 778'dir (bkz. Tablo 3.1.). Bu suçlardan 371'i Ankara sancağında, 142'i Yozgat sancağında, 83'ü Kırşehir sancağında, 84'ü Kayseri sancağında ve 79'u ise Çorum sancağında meydana gelmiştir.⁴⁶⁶ Ankara, vilayet merkezi olması ve kaza sayısının ve nüfusunun çokluğu nedeniyle adli vakaların çoğu burada meydana gelmiştir. Şüphesiz işlenen bütün suçların cetvellere yansıtıldığı söylenemez. Buna rağmen cetvellerde yer alan bulgular suç ve failleri hakkında önemli veriler sunmaktadır. Dikkat çeken bir husus ise Ankara sancağına tabi Mihaliççık kazasında 105 vakanın meydana gelmiş olduğudur. Bu yönüyle Mihaliççık kazası, vilayetin tamamında en çok vakaya rastlanan bölge konumundadır. Bu durumun iki sebebe dayandığı söylenebilir. Birincisi kaza kaymakamlığınca hazırlanan cinayet cetvellerinin daha ayrıntılı bilgiler ihtiva etmesidir. İkinci ve daha önemlisi Mihaliççık kazasının etnik yapısıdır. Kazada yaşayan, Türkmenler, Boşnaklar ve Kafkas göçmenleri kozmopolit bir yapı oluşturmuşlardır. Bu durumun zaman zaman asayiş problemlerine yol açtığı söylenebilir.⁴⁶⁷ Buna karşın diğer bölgelerden gönderilen cetveller daha yüzeysel bilgileri içermektedir. Vilayet genelindeki suç türlerinin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bununla birlikte farklı isimle işlenen cinayet suçlarına da belgelerde rastlanmaktadır. Ancak bunlar sayıca az ve nitelik bakımından tabloda yer alan suç türlerine benzediği için tablodaki suç türleriyle birleştirilmiştir. Vilayet genelinde en çok katl yani adam öldürme suçu işlenmiştir. Rüşvet, dolandırıcılık ve sahtekârlık gibi suçların ise en az meydana geldiği görülmektedir. Tecavüz suçunun da oldukça fazla miktarda olduğu görülmektedir. Ancak cinayet suçlarının vilayetin genel nüfusu içindeki oranına bakıldığında son derece düşük olduğu görülmektedir. (bkz. Tablo 3.1.). Bu aşamada incelenen dönemde Ankara vilayetindeki cinayet suçlarının sancak ve kazalar bazındaki durumları incelenecektir.

⁴⁶⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁴⁶⁷ Bkz. İpek, 316-322; İsmail Şahin, Cemile Şahin, Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İşgalinden sonra Anadolu'ya Yapılan Boşnak Göçleri: Eskişehir Lutfiye Köyü Örneği, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt 42, Sayı 42, 2014, 144.

Tablo 0.1. Cinayet Cetvellerine Göre Ankara Vilayetinde Suç Türlerinin Dağılımı⁴⁶⁸

Suçun Türü	Suçun Adedi	Yüzde	Vilayet Nüfusuna Oranı
Katl (Adam Öldürme)	251	32.26	0.026
Cebren Fi'li Şeni (Tecavüz)	151	19.40	0.015
Darp ve Yaralama	108	13.88	0.011
Sirkat (Hırsızlık)	96	12.33	0.010
Kadın Kaçırma/Kız Firarı	59	7.58	-
Katl Kastıyla Teşhir-i Silah	31	3.98	-
İhrak (Yakma/Kundaklama)	27	3.47	-
Kat'ı Tarik (Yol Kesme)	20	2.57	-
Iskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme)	11	1.41	-
Rüşvet/Dolandırıcılık/Sahtekârlık	7	0.89	-
Diğer	17	2.18	-
Toplam	778	100	0.081

3.2.1. Adam Öldürme

Osmanlı hukukunda adam öldürme (katl) suçları sınıflandırılırken öncelikle “kasıt” olup olmadığına dikkat edilmiştir. Adam öldürme suçuna ne gibi bir ceza verileceğine de suçlarda kastın olup olmadığına göre karar verilmiştir.⁴⁶⁹ Bu çerçevede öldürme suçları, çeşitli isimlerle sınıflandırılmış, cinayet cetvellerinde de bu şekilde yer almıştır. İncelenen belgeler de genellikle “amden katl”, “kazaen katl”, “katl” kavramlarının öldürme suçunun karşılığı olarak kullanıldığına şahit olunmuştur. Suç aletleri ise ekseriyetle kama ve bıçağın yanı sıra, Martini ve Rovelver silahlardır.⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁴⁶⁹ Planlayarak adam öldürme (taammüden katl): Bu tip ödürmeler, bir kişiyi önceden planlayarak öldürmeyi ifade eder. Kesin kasıt vardır.

Planlamadan adam öldürme (Gayr-ı taammüden katl): Bu tip ödürmeler, bir kişiyi önceden planlamadan öldürmeyi ifade etmesine karşın katil, öldürme amacını taşımaktadır.

Alt ve üst soydan birisini öldürme: Katilin anne, baba, amca, dede vb. kişileri öldürmesidir. Üst soydan birinin öldürülmesi kasıt koşulu aranmaksızın idam cezasıyla cezalandırılmıştır. BOA, İ.DUİT 79/10.

⁴⁷⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

Tablo 3.2. Ankara Vilayetinde Öldürme Suçu Adedi

Sancak	Öldürme Suçu Adedi	Nüfus	Öldürme Suçunun Nüfusa Oranı %
Ankara	100	85.000	0.117
Yozgat	35	93.000	0.037
Kayseri	30	155.000	0.019
Kırşehir	34	74.000	0.045
Çorum	52	85.000	0.061
Toplam	251	492.000	0.026

Cinayet cetvellerine göre, Ankara vilayeti genelinde toplam 251 adet öldürme suçu meydana gelmiştir. Bu vakaların 100'ü Ankara sancağında, 52'si Çorum sancağında, 35'i Yozgat sancağında, 34'ü Kırşehir sancağında, 30'u Kayseri sancağında gerçekleşmiştir. Adam öldürme suçunun vilayet genelindeki aylık ortalaması 10.45'dir. Sancakların nüfuslarına bakıldığında öldürme suçunun en fazla Ankara sancağında, en az Kayseri sancağında meydana geldiği görülmektedir. Adam öldürme suçunun sancak bazında nüfusa oranına bakıldığında düşük bir orana sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 3.3. Ankara Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi

Sancak/Kaza	Öldürme Suçu	Nüfus	Öldürme Suçunun Nüfusa Oranı %
Ankara	26	85.000	0.030
Mihalıççık	8	23.000	0.034
Yabanabad	9	54.000	0.016
Bala	6	31.000	0.019
Sivrihisar	7	33.000	0.021
Kalecik	16	45.000	0.035
Beypazarı	2	24.000	0.008
Nallıhan	6	18.000	0.033
Haymana	12	35.000	0.034
Ayaş	8	25.000	0.032
Toplam	100	373.000	0.026

Ankara sancağı içerisinde gerçekleşen öldürme vakalarının dağılımı şöyledir; Ankara merkez kazada 26, Mihalıççık'da 8, Yabanabad'da 9, Bala'da 6, Sivrihisar'da 7, Kalecik'de 16, Beypazarı'nda 2, Nallıhan'da 6, Haymana'da 12, Ayaş'ta 8 adettir.⁴⁷¹

⁴⁷¹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM.

Buna göre en fazla öldürme vakası Ankara merkez kazada, en az öldürme vakası ise Beypazarı'nda yaşanmıştır. Kalecik kazasının az sayıdaki nüfusuna rağmen 16 adet öldürme vakasının görülmesi oldukça dikkat çekicidir. Nüfusa oranla en az öldürme suçu Beypazarı kazasında meydana gelmiştir. Diğer bölgelerdeki öldürme vakalarının nüfusa oranlarının birbirine yakın oldukları söylenebilir. Sancak genelinde adam öldürme suçunun nüfusa oranının yüksek olmadığını söylemek mümkündür. Suçların Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında yoğunlaştığı söylenebilir. Bu aylarda zirai işlerdeki artış sosyal ve ekonomik ilişkileri de arttırmış bu durum adam öldürme suçunun artmasına neden olmuştur. Ankara sancağında 1912-1914 arasında meydana gelen vaka sayısının aylık ortalaması 4.16'dır.

Tablo 0.4. Ankara Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları

Sancak/Kaza	Failler			Mağdurlar				
	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam
Ankara	104	6	8	118	61	26	4	91
Mihalıççık	151	5	-	156	85	23	1	109
Yabanabad	41	1	-	42	23	5	-	28
Bala	29	1	1	31	11	9	-	20
Sivrihisar	49	1	1	51	22	6	-	28
Kalecik	16	1	5	22	12	4	2	18
Beypazarı	5	-	-	5	3	2	-	5
Nallıhan	26	-	-	26	14	4	-	18
Haymana	69	1	1	71	27	23	1	51
Ayaş	60	1	-	61	34	11	1	46
Toplam	550	17	16	583	292	113	9	414

Cinayet cetvelleri suç failleri hakkında da bazı bilgiler sunmaktadır. Bu çerçevede faillerin dağılımına bakılırsa (bkz. Tablo 3.4.); Ankara merkez kazada 104 erkek, 6 kadın ve 8 gayrimüslim olmak üzere toplam suç faili sayısı 118 kişidir. Mihalıççık'da 151 erkek, 5 kadın olmak üzere toplam 156 kişi, Yabanabad'da 41 erkek, 1 kadın olmak üzere toplam 42 kişi, Bala'da 29 erkek, 1 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere toplam 31 kişi, Sivrihisar'da 49 erkek, 1 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere 51 kişi, Kalecik'te 16 erkek, 1 kadın ve 5 gayrimüslim olmak üzere 22 kişi, Beypazarı'nda 5 erkek, Nallıhan'da 26 erkek, Haymana'da 69 erkek, 1 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere 71 kişi, Ayaş'ta 60 erkek ve 1 kadın

olmak üzere toplam 61 kişi suç faili olarak görülmektedir. Bu bilgiler ışığında Ankara sancağı ve kazalarında 550 erkek, 17 kadın ve 16 gayrimüslim olmak üzere toplam suç faili sayısı 583'tür.⁴⁷² Bu verilere göre, en fazla suç failinin Mihaliççık kazasında, en az suç failinin ise Beypazarı kazasında olduğu görülmektedir. Beypazarı ve Nallıhan'da kadın ve gayrimüslim suç faili bulunmamaktadır. En çok gayrimüslim suç faili Ankara merkez kazadadır.⁴⁷³

Suçun mağdurlarına bakıldığında (bkz. Tablo 3.4.); Ankara merkez kazada 61 erkek, 26 kadın ve 4 gayrimüslim olmak üzere toplam 91 kişi, Mihaliççık'ta 85 erkek, 23 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere toplam 109 kişi, Yabanabad'da 23 erkek, 5 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere toplam 28 kişi, Bala'da 11 erkek ve 9 kadın olmak üzere toplam 20 kişi, Sivrihisar'da 22 erkek ve 6 kadın olmak üzere toplam 28 kişi, Kalecik'te 12 erkek ve 4 kadın olmak üzere toplam 18 kişi, Beypazarı'nda 3 erkek ve 2 kadın olmak üzere toplam 5 kişi, Nallıhan'da 14 erkek ve 4 kadın olmak üzere toplam 18 kişi, Haymana'da 27 erkek, 23 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere toplam 51 kişi ve Ayaş'ta 34 erkek, 11 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere toplam 46 kişidir. Bu bilgilere göre, Ankara merkez ve kazalarında suça maruz kalanların sayısı 292 erkek, 113 kadın ve 9 gayrimüslim olmak üzere toplam 414 kişi olarak tespit edilmiştir. Buna göre suça maruz kalan kişi bakımından Mihaliççık kazası başta gelmektedir. Beypazarı ise suça maruz kalan kişi bakımından kazalar içinde sonuncudur. Bala, Sivrihisar, Beypazarı ve Nallıhan'da suça maruz kalan gayrimüslim bulunmamaktadır.

⁴⁷² BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁴⁷³ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

Tablo 0.5. Ankara Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu İşleyen Faillerin Yakalanma Durumları ve Suçun İşlendiği Mevkiler

Sancak/Kaza	Yakalanan	Firar Eden	Şehir Merkezi	Köy ve Kırsal Alan
Ankara	114	3	16	73
Mihalıççık	126	42	8	97
Yabanabad	31	8	-	28
Bala	23	8	-	18
Sivrihisar	30	21	1	23
Kalecik	19	4	4	12
Beypazarı	4	1	-	5
Nallıhan	22	4	1	17
Haymana	28	43	2	47
Ayaş	38	23	6	25
Toplam	425	157	38	345

Cinayet cetvellerinde suçluların yakalandıklarına veya firar ettiklerine ilişkin veriler de yer almıştır (bkz. Tablo 3.5.). Bu çerçevede Ankara merkezde 114, Mihalıççık'ta 126, Yabanabad'da 31, Bala'da 23, Sivrihisar'da 30, Kalecik'te 19, Beypazarı'nda 4, Nallıhan'da 22, Haymana'da 28, Ayaş'ta 38 fail yakalanırken, Ankara merkezde 3, Mihalıççık'ta 42, Yabanabad'da 8, Bala'da 8, Sivrihisar'da 21, Kalecik'te 4, Beypazarı'nda 1, Nallıhan'da 4, Haymana'da 43, Ayaş'ta 23 fail firar etmiştir. Faili meçhul sayısı ise oldukça düşük sayıdadır. Ankara merkez ve kazalarında toplamda 425 fail yakalanmış, 157 fail ise firar etmiştir. Haymana kazasında firar eden fail sayısı yakalanan fail sayısını aşmıştır. Genelde ise faillerin yaklaşık 3'te 1'i yakalanmıştır. Belgelerde faillerin büyük çoğunluğunun olayın meydana geldiği ay içinde yakalandıkları tespit edilmiştir.⁴⁷⁴

Belgelerde cinayet suçunun işlendiği mevkilere yönelik verilere de rastlanmaktadır (bkz. Tablo 3.5.). Buna göre, Ankara merkez kazada 16, Mihalıççık'ta 8, Sivrihisar'da 1, Kalecik'te 4, Nallıhan'da 1, Haymana'da 2, Ayaş'ta 6'dır. Köy ve kırsalda ise Ankara merkezde 73, Mihalıççık'ta 97, Yabanabad'da 28, Bala'da 18, Sivrihisar'da 23, Kalecik'te 12, Beypazarı'nda 5, Nallıhan'da 17, Haymana'da 47, Ayaş'ta 25 adet cinayet suçu işlenmiştir. Şehir merkezlerinde işlenen suç sayısı

⁴⁷⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

toplamı 38, kırsal ve köylerde işlenen suç sayısı toplamı 345'tir.⁴⁷⁵ Yabanabad, Bala ve Beypazarı'nda şehir merkezinde suç işlenmemiştir. Suçların çok büyük bir bölümü köylerde ve kırsal alanlarda meydana gelmiştir. Bunun temel nedeninin nüfusun büyük ölçüde bu bölgelerde yoğunlaşmış olmasıdır. Şehir merkezlerinde güvenliğin kırsala oranla daha iyi olması suçun önlenmesinde etkili olmuş, dolayısıyla bu bölgelerde suç oranı daha düşük seyretmiştir.

Tablo 0.6. Çorum Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi

Sancak/Kaza	Öldürme Suçu Adedi	Nüfus	Öldürme Suçunun Nüfusa Oranı %
Çorum	25	85.000	0.029
İskilip	20	55.000	0.036
Sungurlu	6	44.000	0.013
Osmancık	1	32.000	-
Toplam	52	216.000	0.024

Çorum sancağında toplam 52 öldürme vakası yaşanmıştır. Bunların 25'i Çorum merkez kazada, 20'si İskilip kazasında, 6'sı Sungurlu kazasında ve 1'i de Osmancık kazasında meydana gelmiştir. En fazla vaka Çorum merkez kazada, en az vaka ise Osmancık'ta yaşanmıştır. Adam öldürme vakalarının nüfusa oranına gelince, İskilip kazası ön plana çıkmaktadır. Osmancık'ta öldürme suçunun nüfusa oranı en az düzeydedir. Çorum ve kazalarında adam öldürme suçunun aylık ortalaması 4.33'tür.⁴⁷⁶ Öldürme suçunun sancak nüfusuna oranına bakıldığında Ankara sancağıyla aynı oranda olduğu görülmüştür.

Tablo 0.7. Çorum Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları

Sancak/Kaza	Failler				Mağdurlar			
	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam
Çorum	66	1	1	68	36	5	1	42
İskilip	40	1	-	41	20	4	-	24
Sungurlu	19	1	-	20	9	1	-	10
Osmancık	12	-	-	12	9	1	-	10
Toplam	137	3	1	141	74	11	1	86

⁴⁷⁵ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/3; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27

⁴⁷⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

Çorum sancağında suç faillerinin dağılımına baktığımızda (bkz. Tablo 3.7.); Çorum merkez kazada 66 erkek, 1 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere toplam 68 kişi, İskilip'te 40 erkek ve 1 kadın olmak üzere 41 kişi, Sungurlu'da 19 erkek ve 1 kadın olmak üzere 20 kişi, Osmancık'ta 12 erkek kişidir. Çorum sancağı ve kazalarında 137 erkek, 3 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere toplam 141 kişi suç faili olarak tespit edilmiştir. İskilip, Sungurlu ve Osmancık'ta gayrimüslim fail bulunmamaktadır. Çorum'da ise sadece 1 adet gayrimüslim faile rastlanmıştır.⁴⁷⁷

Suçta maruz kalanlara baktığımızda; Çorum merkez kazada 36 erkek, 5 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere toplam 42 kişi, İskilip'te 20 erkek ve 4 kadın olmak üzere 24 kişi, Sungurlu'da 9 erkek ve 1 kadın olmak üzere 10 kişi, Osmancık'ta 9 erkek ve 1 kadın olmak üzere 10 kişidir. Çorum ve kazalarında 74 erkek, 11 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere toplam 86 kişi suç mağduru olarak belirlenmiştir.⁴⁷⁸

Tablo 3.8. Çorum Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu İşleyen Faillerin Yakalanma Durumları ve Suçun İşlendiği Mevkiiler

Sancak/Kaza	Yakalanan	Firar Eden	Şehir Merkezi	Köy ve Kırsal Alan
Çorum	55	13	13	27
İskilip	33	8	1	20
Sungurlu	13	7	-	10
Osmancık	12	-	-	8
Toplam	113	28	14	65

Çorum sancağı ve kazalarında faillerin yakalanma durumlarına gelince (bkz. Tablo 3.8.); Çorum'da 55, İskilip'te 33, Sungurlu'da 13 ve Osmancık'ta 12 suç faili yakalanırken, Çorum'da 13, İskilip'te 8, Sungurlu'da 7 suç faili firar etmiştir. Osmancık'ta firar eden suç faili yoktur. En fazla Çorum'da firar yaşanmıştır. Sancak genelinde 113 suç faili derdest edilirken, 28 suç faili firar etmiştir. Öldürme suçunun

⁴⁷⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁴⁷⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

meydana geldiği mevkilere bakıldığında, suçların çok büyük bir oranda kırsal alanlarda işlendiği söylenebilir.⁴⁷⁹

Tablo 0.9. Kayseri Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi

Sancak/Sancak	Öldürme Suçu Adedi	Nüfus	Öldürme Suçunun Nüfusa Oranı
Kayseri	27	155.000	0.017
Develi	3	49.000	0.006
Toplam	30	204.000	0.014

Cinayet cetvellerine göre, Kayseri sancağında 27, Develi kazasında ise 3 adet adam öldürme suçu işlenmiştir. Adam öldürme suçunun Kayseri merkez kazasının nüfusuna oranla oldukça düşük olduğu söylenebilir.⁴⁸⁰ Bunun iki sebebi olabilir. Birincisi sancaktan vilayete yeterli veri akışının sağlanmaması, diğeri ise Kayseri ve Develi'nin bu dönemde oldukça sakin olduğudur. Öldürme suçunun nüfusa oranı ise oldukça düşüktür.

Tablo 3.10. Kayseri Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları

Suç Failleri					Mağdurları			
Sancak/Kaza	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam
Kayseri	89	3	2	94	35	26	3	64
Develi	17	3	-	20	11	4	-	15
Toplam	106	6	2	114	46	30	3	79

Kayseri sancağı ve develi kazasında suç faillerine bakıldığında (bkz. Tablo 3.10.); Kayseri'de 89 erkek, 3 kadın ve 2 gayrimüslim olmak üzere toplam 94 kişi, Develi kazasında ise 17 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplam 20 kişi suç faili olarak tespit edilmiştir. Toplam fail adedi 106 erkek, 6 kadın ve 2 gayrimüslim olmak üzere 114 kişiden ibarettir.⁴⁸¹

⁴⁷⁹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁴⁸⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 9/4; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27; BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14.

⁴⁸¹ BOA, DH. EUM. EMN. 9/4; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27; BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH.

Suçta maruz kalanlara gelince (bkz. Tablo 3.10.); Kayseri’de 35 erkek, 26 kadın ve 3 gayrimüslim olmak üzere toplam 64 kişi, Develi kazasında ise 11 erkek ve 4 kadın olmak üzere toplam 15 kişi suç mağduru olmuştur. Toplam suç mağduru adedi 46 erkek, 30 kadın ve 3 gayrimüslim olmak üzere 79 kişidir.⁴⁸²

Kayseri ve Develi’de suç faillerinin yakalanma durumları ise şu şekildedir; Kayseri’de 67, Develi’de 18 olmak üzere 85 fail derdest edilmiştir. Kayseri’de 28, Develi’de ise 2 fail firar etmiştir.⁴⁸³ Kayseri ve Develi’de de vakaların büyük bir kısmı vilayetin diğer sancak ve kazalarında olduğu gibi köy ve kırsal alanlarda meydana gelmiştir. 18 vaka şehir merkezinde, 64 vaka ise köy ve kırsal alanlarda yaşanmıştır.⁴⁸⁴

Tablo 0.11. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi

Sancak/Kaza	Suç Adedi	Nüfus	Öldürme Suçunun Nüfusa Oranı %
Kırşehir	18	74.000	0.024
Mecidiye	3	21.000	0.014
Keskin	7	53.000	0.013
Avanos	6	25.000	0.024
Toplam	34	173.000	0.019

Kırşehir sancağı ve kazalarında toplam 34 adet adam öldürme suçu işlenmiştir. Bunlardan 18’i Kırşehir merkez kazada, 3’ü Mecidiye kazasında, 7’si Keskin kazasında ve 6’sı da Avanos kazasında meydana gelmiştir. Adam öldürme suçunun nüfusa oranına bakıldığında Avanos kazası başta gelirken, Keskin kazasında bu oran

EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14.

⁴⁸² BOA, DH. EUM. EMN. 9/4; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27; BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14.

⁴⁸³ BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14.; BOA, DH. EUM. EMN. 9/4; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27; BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21.

⁴⁸⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 9/4; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27; BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14.

en düşüktür.⁴⁸⁵ Sancak genelinde öldürme suçunun nüfusa oranına bakılırsa Ankara ve Çorum sancağından daha düşük oranda olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.12. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları

Sancak/Kaza	Failler				Mağdurlar			
	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam
Kırşehir	39	1	-	40	21	6	-	27
Mecidiye	67	2	1	70	17	14	-	31
Keskin	10	-	1	11	6	2	1	9
Avanos	29	-	-	29	12	5	-	17
Toplam	145	3	2	150	56	27	1	84

Kırşehir sancağı ve kazalarında suç faillerine bakıldığında (bkz. Tablo 3.12); Kırşehir merkez kazasında 39 erkek ve 1 kadın olmak üzere 40 kişi, Mecidiye kazasında 67 erkek, 2 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere 70 kişi, Keskin kazasında 10 erkek ve 1 gayrimüslim olmak üzere 11 kişi ve Avanos kazasında 29 kişi, toplamda ise 145 erkek, 3 kadın ve 2 gayrimüslim olmak üzere 150 suç faili tespit edilmiştir.⁴⁸⁶ En çok fail küçük nüfuslu bir kaza olmasına rağmen Mecidiye’de görülmektedir. Keskin’de ise en az fail sayısına rastlanmıştır.

Suçta maruz kalanlara bakıldığında, suç cetvellerine yansıyan durum şu şekildedir (bkz. Tablo 3.12); Kırşehir merkez kazasında 21 erkek ve 6 kadın olmak üzere 27 kişi, Mecidiye kazasında 17 erkek ve 14 kadın olmak üzere 31 kişi, Keskin kazasında 6 erkek, 2 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere 9 kişi ve Avanos kazasında 12 erkek ve 5 kadın olmak üzere 17 kişi, toplamda ise 56 erkek, 27 kadın ve 1 gayrimüslim olmak üzere 84 suç mağduru tespit edilmiştir.⁴⁸⁷ En çok mağdur Kırşehir’de en az

⁴⁸⁵ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁴⁸⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁴⁸⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

mağdur ise Keskin'dedir. Sancak genelinde sadece 1 gayrimüslim suç mağduru bulunmaktadır.

Tablo 3.13. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu İşleyen Faillerin Yakalanma Durumları ve Suçun İşlendiği Mevkiler

Sancak/Kaza	Yakalanan	Firar Eden	Şehir Merkezi	Köy ve Kırsal Alan
Kırşehir	22	18	2	25
Mecidiye	30	40	4	27
Keskin	10	1	2	7
Avanos	13	16	1	15
Toplam	75	75	9	74

Suç faillerinin yakalanma durumlarına gelince, Kırşehir'de 22, Mecidiye'de 30, Keskin'de 10 ve Avanos'ta 13 olmak üzere 75 fail yakalanmış, Kırşehir'de 18, Mecidiye'de 40, Keskin'de 1 ve Avanos'ta 16 olmak üzere 75 fail ise firar etmiştir. Mecidiye'de firar eden fail sayısı derdest edilen fail sayısından fazladır. Keskin'de ise sadece 1 suçlunun firar ettiği görülmektedir. Kırşehir sancağında ve kazalarında suçun işlendiği mevkiler açısından baktığımızda ise şehir merkezinde 9, köy ve kırsal alanlarda 74 adet vakanın meydana geldiğine şahit olmaktadır.⁴⁸⁸

Tablo 0.14. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu Adedi

Sancak/Kaza	Suç Adedi	Nüfus	Öldürme Suçunun Nüfusa Oranı %
Yozgat	9	93.000	0.009
Akdağmadeni	13	49.000	0.026
Boğazlıyan	13	60.000	0.021
Toplam	35	202.000	0.017

Yozgat sancağı ve kazalarında toplam 35 adet adam öldürme vakası meydana gelmiştir. Bunlardan 9'u Yozgat'ta, 13'ü Akdağmadeni'nde, 13'ü de Boğazlıyan'da yaşanmıştır. Yozgat sancağına tabi kazalarda Yozgat merkezden daha fazla adam

⁴⁸⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

öldürme suçu işlenmiştir.⁴⁸⁹ Öldürme suçunun nüfusa oranına bakılırsa, Yozgat merkez kaza en düşük öldürme suçu oranına sahiptir.

Tablo 3.15. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçunun Failleri ve Mağdurları

Sancak/Kaza	Failler				Mağdurlar			
	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam	Erkek	Kadın	Gayrimüslim	Toplam
Yozgat	62	-	1	63	15	17	-	32
Akdağmadeni	103	7	19	129	43	30	4	77
Boğazlıyan	68	-	5	73	23	14	2	39
Toplam	233	7	15	265	81	61	6	148

Yozgat sancağında suç faillerine bakılırsa (bkz. Tablo 3.15.); Yozgat merkez kazada 62 erkek ve 1 gayrimüslim olmak üzere 63 kişi, Akdağmadeni'nde 103 erkek, 7 kadın ve 19 gayrimüslim olmak üzere 129 kişi, Boğazlıyan'da 68 erkek ve 5 gayrimüslim olmak üzere 73 kişi, toplamda ise 233 erkek, 7 kadın ve 25 gayrimüslim olmak üzere 265 suç faili belirlenmiştir.⁴⁹⁰ Vilayetin diğer bölgeleriyle karşılaştırdığımızda gayrimüslim faillerde fazlalık dikkati çekmektedir. Bu durum bölgedeki Ermeni nüfusunun yoğunluğuna bağlanabilir.

Yozgat sancağı ve kazalarında suça maruz kalanlar şu şekildedir; Yozgat merkez kazada 15 erkek ve 17 kadın olmak üzere 32 kişi, Akdağmadeni'nde 43 erkek, 30 kadın ve 4 gayrimüslim olmak üzere 77 kişi, Boğazlıyan'da 23 erkek 14 kadın ve 2 gayrimüslim olmak üzere 39 kişi, toplamda ise 81 erkek, 61 kadın ve 6 gayrimüslim olmak üzere 148 suç faili tespit edilmiştir.⁴⁹¹ Bu bilgilerden hareketle kadınların yoğun olarak suça maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

⁴⁸⁹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁴⁹⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁴⁹¹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM.

Tablo 0.16. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Öldürme Suçu İşleyen Faillerin Yakalanma Durumları ve Suçun İşlendiği Mevkiler

Sancak/Kaza	Yakalanan	Firar Eden	Şehir Merkezi	Köy ve Kırsal Alan
Yozgat	46	17	21	14
Akdağmadeni	92	37	6	65
Boğazlıyan	54	19	1	37
Toplam	192	73	28	116

Faillerin yakalanma durumlarına gelince (bkz. Tablo 3.16.); Yozgat merkez kazada 46, Akdağmadeni'nde 92, Boğazlıyan'da 54 olmak üzere toplam 192 suç faili ele geçirilmiştir. Diğer yandan Yozgat'ta 17, Akdağmadeni'nde 37, Boğazlıyan'da 19 olmak üzere toplam 73 suç faili ise firar etmiştir.⁴⁹²

Suçların işlendiği mevkilere bakıldığında; Yozgat şehir merkezinde 21, Akdağmadeni şehir merkezinde 6, Boğazlıyan şehir merkezinde 1 olmak üzere toplam 28 suçun şehir merkezlerinde işlendiği anlaşılmıştır. Buna karşın, Yozgat köy ve kırsalında 14, Akdağmadeni köy ve kırsalında 65, Boğazlıyan köy ve kırsalında 37 olmak üzere toplam 116 suçun köy ve kırsalda meydana geldiği görülmüştür.⁴⁹³ Yine bu bölgede de suçların çok büyük bir kısmı köy ve kırsal alanlarda yaşanmıştır. Boğazlıyan şehir merkezinde yalnızca bir adet suç işlenmiş görülmektedir. Buna göre Boğazlıyan şehir merkezinin diğer bölgelere kıyasla çok daha güvenli olduğu söylenebilir.

Yukarıda Ankara vilayetinde öldürme suçu ve failleri hakkında bazı istatistikî bilgiler verilmiştir. Kayıtlardan anlaşıldığı üzere, öldürme suçunun failleri büyük ölçüde erkeklerdir. Kadınların bu suçu işleme oranları son derece düşüktür. Kadınların daha çok erkek suçlulara yardım ettiklerini söylemek mümkündür. Suç

EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.
⁴⁹² BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.
⁴⁹³ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

cetvellerinde genelde fail sayısı mağdur sayısından fazladır. Dolayısıyla suçların birden fazla faille işlendiği söylenebilir. Bu durum öldürme suçları için de geçerlidir. Suçun ortak olarak işlenmesinde suçlu açısından bazı gerekçeler öne sürülebilir. Örneğin, öldürülecek kişinin fiziksel üstünlüğü, sosyal statüsüne göre korunma gücü, failin psikolojik zafiyeti gibi etkenler akla getirilebilir.

İntikam alma amacıyla, anlık bir öfkeyle, tahrik sonucu bir kişi başka bir kişiyi ya da kişileri öldürebilir. Belgelerde suçluların genellikle münakaşa sonucu, alacak verecek meselesi, tarla sulama veya arazi anlaşmazlığı, öç alma hırsı gibi sebeplerle katil oldukları anlaşılmaktadır. Öldürme suçunun cezasına gelince, bu suç cinayet statüsünde olduğundan müebbet veya muvakkat (ömür boyu veya süreli) kürek, sürgün, kalebendlik, prangabendlik gibi cezaları gerektirir. Faillerin genellikle on beş yıl cezaya çarptırıldıkları söylenebilir.

İncelenen cinayet cetvellerinde adam öldürme suçuna ilişkin birçok vakaya şahit olunmuştur. Ancak bu cetveller bize cinayet suçlarına yönelik kısıtlı bilgiler sunmaktadır. Bunların da daha çok istatistiki bilgilerden ibaret olduğu söylenebilir. Buna rağmen adam öldürmeyle ilgili olarak mühim bilgiler de verilmiştir. Öldürme suçuna iştirak eden faillerin, isimleri ve cinsiyetleri, suçu nerede ve ne zaman işledikleri, yakalanıp yakalanmadıkları, katlettikleri şahısların isim ve cinsiyetleri belgelerde yer almıştır. Cetvellerde suçluların yakalanıp adliyeye teslim edildiklerinden bahsedilirken, nasıl yargılandıkları, yargılamanın nasıl sonuçlandığı konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Adam öldürme suçunun farklı nedenlerle ve çeşitli biçimlerde işlendiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ruhsal rahatsızlıklar insanları bu suça itebilir. Örneğin, 29 Eylül 1328/12 Ekim 1912'de İskilip Beydili karyesinden korucu oğlu Ali ruhsal bozukluktan dolayı cinnet geçirmiş, aynı karyeden zevcesi Emineyi boğazını baltayla keserek ölümüne sebep olmuştur. Olayın haber alınmasıyla adliyeye bilgi verilmiştir. Daha sonra fail derdest edilerek dosyasıyla birlikte adliyeye gönderilmiştir.⁴⁹⁴ Öldürme suçunun alacak verecek meselesi yüzünden işlendiği de görülmektedir. 14 Nisan 1328/27 Nisan 1912'de Çorum'un Emir Ahmet mahallesinden Rıza, aynı mahalleden Kasap Şükrü'yü alışveriş meselesinden dolayı bıçakla katletmiştir. Fail

⁴⁹⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 21/21.

aynı gün yakalanmıştır.⁴⁹⁵ Anlık öfke ve tartışmaların kişilerin katil olmalarına yol açtığı bir vakıadır. 14 Mayıs 1329/27 Mayıs 1913 tarihli bir belgede bir öldürme vakasından şöyle bahsedilmektedir; “Şehr-i halin ikinci gicesi Sungurlu kasabasının Bala mahallesinden Himmet oğlu Ali Onbaşının zevcesi Satı’yı aralarında zuhur iden münazaa neticesi olarak başına sardığı sarık ile bil-ihnak (boğarak) itlaf ve sıçanotu (bir nevi arsenik) tabir olunan madde-i semiyeye (zehir) şurubu içmek suretiyle kendisini de temsim (zehirleme) eylediği bil-istihbar memurun tarafından keşfiyat ve tahkikat-ı icra esnada hal-i hayatta bulunan merhum Ali Onbaşının zabt edilmiş olan ifadesinden ecza-yı semimi Hüseyin Çavuş namında bir esnaftan aldığı ve zevcesini ihnak eylediği ve Hüseyin Çavuş hakkında ta’kibat-ı kanuniye icrasına tevessül olunduğu...”.⁴⁹⁶ Namus meselesi öldürme sebeplerinden bir diğeridir. 1 Temmuz 1329/14 Temmuz 1913’de Kırşehir’in Bağçecik köyünden Emin oğlu Mehmet, aynı köyden karısı Hediye’yi namus meselesi yüzünden öldürmüştür. Fail daha sonra firar etmiştir.⁴⁹⁷ Öte yandan 8 Ağustos 1328/21 Ağustos 1912 tarihinde Çorum’un Tutludere köyünde Karakocaoğlu Bekir, Karısı Zeynep’i arazi meselesi yüzünden bıçakla katletmiştir. Fail 19 Ağustos’ta yakalanmıştır.⁴⁹⁸

Miras ve arazi gibi konulardaki anlaşmazlıklar nedeniyle işlenen cinayetler de bir hayli yaygındır. 29 Mart 1329/11 Nisan 1913 tarihinde Sungurlu’nun Buruklu köyünden Molla Bekir oğlu Kâmil, aynı karyeden Molla Bekir oğlu Süleyman’ın oğlu Satılmış’ı miras meselesi yüzünden çıkan tartışma neticesinde bıçakla katletmiştir. Öldürülen Satılmış’ın doktor raporu Müdde-i Umumi Muavinliğine teslim edilmiştir.⁴⁹⁹ Bu olayda failin öz yeğenini miras meselesinden dolayı öldürdüğü anlaşılmıştır. 5 Haziran 1329/18 Haziran 1913’de Çorum’un Sarayönü köyünden Yakup oğlu Mehmet, aynı köyden Halil’i tarla meselesinden dolayı bıçakla yaralamış ve ölümüne neden olmuştur.⁵⁰⁰

Zaman zaman hırsızlık vakaları esnasında kişilerin öldürme suçuna karıştıkları belgelerden anlaşılmaktadır. 9 Eylül 1328/22 Eylül 1912’de Sungurlu civarında bir kırdada Meçhul iki Çerkes atlı, Hafız oğlu İbrahim’i öldürmüşlerdir. Olayın hırsızlık

⁴⁹⁵ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20.

⁴⁹⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 26/14.

⁴⁹⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 53/19.

⁴⁹⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁴⁹⁹ BOA, DH. EUM. EMN. 22/11.

⁵⁰⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 59/13.

amacıyla gerçekleştirildiği anlaşılmıştır. Belgenin açıklama kısmında şu ifadeler yer verilmiştir; “*Maktul-ü merkum İbrahim tuz mübaya itmek üzere karye-i mezkure civarına gelerek merkeblerini ra’i itmekde iken merkumanı mezkûr merkebleri sirkat ideceği sırada virmemek üzere uğraşırken merkuman Çerkeslerden birisi Yunan tufengiyle merkumu cerh ve katl iderek mahali mezkûrun karyeye uzakça bulunmasından vukuatın giceye tesadüfünden naşi takib-i vukuunda hisn-ı celi tahkikat icrasından geri durmamakta bulunmuş ve keyfiyet livaya yazılmıştır*”.⁵⁰¹ Düşmanlık ve öç alma sebebiyle işlenen cinayetler için şu örneği vermek mümkündür: 14 Ağustos 1329/27 Ağustos 1913 tarihinde Çorum’un Gözübüyük kışlasında, Yusuf, Hüseyin, Ali ve Şevket, aynı köyden Mustafa oğlu Hasan Çavuş’u görür görmez önüne geçerek aralarındaki husumetten dolayı kurşunla yaralayıp öldürmüşlerdir. Faillerden Ali Çavuş 25 Ağustos’ta yakalanmıştır. Firarda bulunanların yakalanması için müfreze sevk edilmiştir.⁵⁰²

Öldürme suçunun nasıl işlendiği konusuna gelince, zehirleme, boğma, kurşunlama, bıçaklama gibi farklı biçimlerinin olduğu söylenebilir. 4 Temmuz 1328/17 Temmuz 1912’de Akdağmadeni’nin Çullu? köyünden Mustafa Efendi zevcesi ve Yusuf oğlu Hafız, Yeniçat köyünden Hacı Mustafa zevcesini mesmumen (zehirleyerek) öldürmüşlerdir. Failler firar etmişlerdir. Takibat devam etmektedir.⁵⁰³ 13 Kanunuevvel 1328/26 Aralık 1912 tarihinde Yozgat’ın Çıtak mahallesinden Ali Çavuş, kimliği belirlenemeyen birisini boğmak suretiyle öldürmüştür. Maktulün kimliği hakkında tahkikata devam edilmiştir.⁵⁰⁴ 4 Teşrinievvel 1328/17 Ekim 1912’de İskilip’in İbik karyesinden İsmail Çakır oğlu Sadık ve Mahmud oğlu Hüseyin, aynı köyden Hıdır oğlu Hasan’ı evini basmak suretiyle rovelver silahıyla katletmişlerdir. Failler kaçmış ve yakalanmaları için sıkı takip başlatılmıştır.⁵⁰⁵ 7 Teşrinievvel 1328/20 Ekim 1912’de Ahmet ve Sofi oğlu Sadık Hamam mahallesinden Hüseyin oğlu Mehmet’i kama ile yaralamış ve Mehmet aldığı yaradan dolayı vefat etmiştir. Fail aynı gün yakalanmıştır.⁵⁰⁶ Bunların yanı sıra kazaen ölüme sebep olmak gibi durumlar da söz konusudur. Örneğin, 19 Teşrinisani 1328/2 Aralık

⁵⁰¹ BOA, DH. EUM. EMN. 21/21.

⁵⁰² BOA, DH. EUM. EMN. 47/22.

⁵⁰³ BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁰⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 22/5.

⁵⁰⁵ BOA, DH. EUM. EMN. 22/6.

⁵⁰⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 22/6.

1912’de Sungurlu kazasında, süvari jandarmalarından Mustafa oğlu İbrahim, Koca İlyas’ı martini silahıyla kazaen öldürmüştür.⁵⁰⁷ Verilen örnekler dışında belgelerde bunlara benzer pek çok vaka yer almıştır. Burada çeşitli öldürme biçimlerinden ve sebepleri birbirinden farklı olaylardan örnekler verilmiştir.

Öldürme vakalarına baktığımızda hem fail hem de mağdurların büyük çoğunlukla erkek ve Müslüman oldukları anlaşılmaktadır. Gayrimüslim vatandaşların adam öldürme suçunu işleme oranları yok denecek kadar azdır. Ancak Ermeni olaylarının artmasıyla bu oranların arttığı da ilerde görülecektir.

Vakaların meydana geldikleri mevkilerin ekseriyetle köy ve kırsal alanlar olduğu söylenebilir. Nüfusun bu bölgelerde yoğunlaşması ve eğitim düzeyinin düşüklüğü bunun temel nedenlerindedir. Zira eğitilmiş bir bireyin suç işleme olasılığı son derece düşüktür. Diğer bir neden de şehir merkezlerinin daha güvenli ve korunaklı alanlar olmasıdır. Dolayısıyla suçun önlenmesi ve takibi daha kolay olmuştur.

Sanayi ve ticaret bakımından gelişmemiş, ekonomisi zayıf toplumlarda ekonomik hayatın tarım ağırlıklı olması son derece doğaldır. Belgelerde yer alan verilerde de suç işleyenlerin büyük ölçüde tarımla meşgul olanlardan oluştuğu söylenebilir. Öte yandan suç olgusunun ekonomik gelişmişlik düzeyiyle iç içe olduğu bir gerçektir. İşsizlik, fakirlik gibi etkenler kişilerin psikolojik yapılarını bozabilir ve onları şiddete eğilimli bir hale getirebilir. Ekonomik sıkıntıların arttığı dönemlerde çok basit sebeplerle kişilerin birbirlerini, hatta yakın akrabalarını küçük tartışmalar neticesinde öldürdükleri anlaşılmaktadır. Örneğin bir tarla meselesi, arazi sulama meselesi, miras meselesi, alacak verecek meselesi, hayvan otlatma meselesi gibi nedenlerle insanlar birbirlerini katletmişlerdir. Bunun aksine incelenen belgelerde eğitilmiş ve refah düzeyi yüksek bireylerin nadiren suç işlediklerine şahit olunmuştur.

⁵⁰⁷ “Merkum Koca İlyas, yirmi güne mahkûm ve Keskin Adliyesince hayvan sirkati meselesinden dolayı hakkında maznunen sadr olan ihzar müzekkeresi (yakalama emri) üzerine derdesti için süvari jandarmalarından Hakkı onbaşı maiyetiyle gönderilen üç nefer süvari jandarmalarına teslim olmaları teklif edildiği halde iki defa martini tüfengini ateş etmek suretiyle teslim olmaktan imtina etmiş ve bil-mukabele atılan mermilerin isabetiyle vefat iderek Adliyece lazım gelen tahkikat bil-icra dikkatine ruhsat virilmiş ve bu meseleden dolayı ahali-i karyeden Çerkes Yusuf ve Mehmet ve Kel Osman tarafından jandarma mecruh İbrahim’in elinden tüfengi almak üzere zorladığı sırada İbrahim merhumun elinde bulunan martinden çıkan mermi kazaen isabetle telef olmuş ve bu babda Adliyece ta’kibat-ı kanuniye ifa idilmekte olub...”. BOA, DH. EUM. EMN. 17/6.

Şüphesiz ki incelenen dönemin sosyal, siyasal, ekonomik hatta psikolojik şartları günümüzden çok farklıdır. Bu nedenle adam öldürme suçunu işleyen faillerin günümüzdeki faillerle ortak bazı yönleri bulunsa da farklı gerekçelere ve beklentilere sahip oldukları söylenebilir. İncelenen belgelerden yola çıkarak yukarıda örnekleri verilen vakalara göre, failler adam öldürme suçunu farklı sebeplerle işlemişlerdir. Düşmanlık ve öç alma, servet edinme hırsı, ani gelişen tartışmalar ve olaylar, namus meselesi, alacak verecek meselesi gibi nedenler önde gelen etkenlerdendir.

Cinayet suçu işleyen faillerin kullandıkları aletlere gelince, genellikle Rovelver ve Martini gibi silahlar, taş, sopa, bıçak gibi aletlerin yanı sıra zehirli ilaçlar, sarık, ip vs. kullanılmıştır. Öç alma hırsıyla hareket eden bir failin düşmanını öldürmek için daha önceden bunu planlayarak hareket ettiği ve hasmına pusu kurarak eylemi gerçekleştirdiği söylenebilir. Belgelerde sıkça geçen *amden katl* (kasden adam öldürme) kavramı bu türde işlenen bir suç çeşididir. Diğer yandan ani olarak gelişen vakalarda ise genellikle tartışma (münazaa) neticesinde o anki tepkiyle öldürme suçu işlenebilir.

Failler hakkında cinayet cetvellerinden daha farklı veriler sunan ceraim-i umumiye cetvellerine göre ise Ankara vilayetinde 309 adet adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs vakalarına rastlanmıştır.⁵⁰⁸ Vakalara karışanlardan 261'i tutuklanmış, 48'i ise firar etmiştir. Buna göre firar oranı %15,53'tür ki, bu oranın yüksek olduğu söylenebilir.

Öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçlarında faillerin medeni durumlarına bakıldığında, bekâr erkekler yine başı çekmektedir. Sorumluluk sahibi olmayan, suç işleme konusunda daha cesaretli olabilen bekâr bir erkeğin, sorumluluk sahibi ve bir aileye sahip evli ve çocuklu bir erkeğe kıyasla suç işleme ihtimali daha yüksektir. Bu tür suçlarda, 62 bekâr erkek, 52 evli ve çocuklu erkek, 17 evli ve çocuksuz erkek ile 2 kadın, fail olarak tespit edilmiştir.

Ceraim-i umumiye cetvelleri hazırlanırken, faillerin sabıkalılık durumları dört başlıkta tanımlanmıştır. Bunlar, “birinci defa”, “sabıkalı”, “mazanne-i sû'dan

⁵⁰⁸ Burada planlayarak adam öldürme, planlamadan adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve darben ölüme sebebiyet vermek suçları birlikte ele alınmıştır.

olanlar” ve “ceraim töhmetiyle maznun bulunanlar”dır. Mazanne-i sût, kelime anlamı olarak “*kendisinden ancak fenalık beklenen kimse*”yi ifade etmektedir.⁵⁰⁹ Bu ifade, net olmamakla birlikte, pek çok konuda suç işlemiş ve suç işlemeyi kendisine âdet edinmiş kimseleri işaret etmektedir. Bu durum eşkıyalar, hırsızlar, yankesiciler, dolandırıcılar için doğal sayılabilir. Ancak anlık bir öfke sırasında suç işleyen biri için bu tanımın kullanılmayacağı da açıktır.

Faillerin sabıka durumlarına gelince, 97 kişi ilk kez bu suçu işlerken, 17 kişi birden çok suç işlemiştir. Suç işlemesi kuvvetle muhtemel olan sadece bir kişidir. Toplamda cetvellere yansıyan kişi sayısı 115’dir. Faillerin %84,34’ü öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçuna ilk kez bulaşmışlardır. Buna göre suçların tekrar edilebilirlik oranının düşük olduğu söylenebilir. Bunda cezaların caydırıcılığı etkili olmuş olmalıdır. Ancak genel af gibi durumlarda salıverilen suçluların tekrar suç işlemeleri bu oranı yukarıya taşıyabilir.

Faillerin mesleki dağılımlarına bakıldığında, memur 2; tüccar 1; çiftçi 76; sarraf 1; zanaatkâr 4; işçi 17; işsiz 9 olmak üzere toplam 110 kişidir. %69,09’luk oranla çiftçiler ön plandadır. İşçiler %15,45’le ikinci sırada, işsizler %8,18’le üçüncü sırada yer almaktadır. Ceraim-i umumiye cetvellerine göre kuyumcular ve yüksek tahsil görenler bu suça iştirak etmemişlerdir.⁵¹⁰

Nüfusun çoğunluğunun tarımla uğraştığı Osmanlı toplumunda faillerin büyük çoğunluğunun çiftçi olması olağan bir durumdur. Ayrıca suç olgusunun sosyal ve ekonomik yapıyla yakından ilişkili olduğu düşünüldüğünde tarım sanayisinin gelişmemiş olması Osmanlı çiftçisini zor durumda bırakmıştır. Ortaya çıkan yoksulluk ve işsizlik çiftçiyi suç işlemeye meyilli hale getirmiştir.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, öldürme suçu faillerinin okur-yazarlık durumuna bakıldığında, faillerin %88,34’ünün okuma-yazma bilmedikleri anlaşılmıştır.

⁵⁰⁹ Develioğlu, 589.

⁵¹⁰ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

%11,66'sı ise okur-yazardır. Burada da yine eğitimsiz bireylerin suça karışma oranlarındaki yükseklik açık bir şekilde görülmektedir.

Faillerin ikametgâhları göz önüne alındığında, ağırlıklı olarak köylü oldukları görülmektedir. Buna göre %61,98'i köylü, %38,2'si ise şehirlidir. Yani eğitim konusunda olduğu gibi ikametgâh konusunda da kati bir ayırım söz konusudur. Osmanlı toplumunda yüksek statüde görev yapanlar hariç tutulursa köylü ve şehirli arasında yaşam tarzı, eğitim ve kültür bakımından büyük bir uçurumun olmadığı söylenebilir.

Öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçu faillerinin yaşlarına bakıldığında, %53,38'lik oranla 20-30 yaş arası suçlular ön planda yer almıştır. 30-40 yaş arasındakiler %22,88'le ikinci, 14-20 yaş arasındakiler %16,94'le üçüncü sırada bulunmaktadır. 14 yaşından küçük 8 kişi ve 40-50 yaş arasındaki 8 kişi, %6'luk bir orana sahiptir.

Görüldüğü üzere faillerin yarısından fazlası 20-30 yaş arasındaki kişilerdir. Osmanlı Devleti'nde halkın neredeyse %90'ı okuma-yazma bilmezken ergenliğe adım atan bir çocuk en basitinden tarlada yahut bir zanaatkârın yanında çırak olarak hayata atılmak zorundadır. Böylece çok daha erken yaşta olgunlaşmaya mecbur olan kişi, 20'li yaşlarında artık bir genç değil yetişkindir. Bu nedenle 20-30 yaş aralığındaki kişilerin daha fazla suç işledikleri söylenebilir.

3.2.2. Tecavüz

İslam hukuku nesebin sağlamlığını sağlamak amacıyla tecavüzü yasaklarken⁵¹¹, Osmanlı hukuku, şahsi özgürlüğe yapılan bir saldırı olarak değerlendirmiş ve cinayet suçu olarak vasıflandırmıştır.⁵¹² Osmanlı hukukunda tecavüz, failin veya mağdurun medeni durumuna göre çeşitli isimlerle ifade edilmiştir. Bu husustaki en genel ifade ırza geçmek anlamındaki "*hetk-i ırz*" kavramı olsa da cinayet cetvellerinde yaygın olarak "*cebren fi'l-i şeni*" terimi kullanılmıştır. Fi'l-i şeni kelime olarak "*ayıp, kötü, utanılacak işler*" manasına gelmekte ve "zina" suçunu da kapsamaktadır. Ancak olayın "*cebren*", yani zorla gerçekleşmesi durumunda konu tecavüz kapsamına girmektedir. Tecavüze uğrayan genç bir kız için ise bu durumda "*izale-i bibr*" veya

⁵¹¹ İbrahim Dülger, Irza Geçme Suçunun Tarihsel Gelişimi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 6, Konya 2000, 87.

⁵¹² Öztop, 122.

“*cebren izale-i bibr*” tanımlaması yapılır. Tecavüze uğrayanın erkek olması durumunda ise “*cebren fi’l-i şeni-i livata*” kavramı kullanılır.1926 yılına değin büyük ölçüde yürürlükte kalan 1858 sayılı Ceza Kanunu’na göre tecavüz suçunu işleyenlere önce beş yıldan az olmamak üzere muvakkat (sürelî) kürek cezası, daha sonra yapılan değışikliğe göre ise üç aydan iki yıla kadar hapis cezası verilmiştir.⁵¹³

Cinayet cetvellerinde tecavüz yani zina suçunu işleyenlerin bu eylemi genellikle zor kullanmak suretiyle yaptıkları anlaşılmaktadır. İncelenen belgelerde tecavüz suçu için, *fi’l-i şeni*, *cebren fi’l-i şeni*, *cebren izale-i bibr*, *cebren fi’l-i şeni-i livata* terimleri kullanılmıştır. Çalışmada, bu terimler birbirine benzedikleri için “*cebren fi’l-i şeni*” tabiri kullanılmıştır.

Tablo 3.17. Ankara Vilayetinde Tecavüz Suçu Adedi

Sancak	Tecavüz Suçu Adedi	Nüfus	Tecavüz Suçunun Nüfusa Oranı
Ankara	74	85.000	0.087
Yozgat	39	93.000	0.041
Kayseri	22	155.000	0.014
Kırşehir	13	74.000	0.017
Çorum	3	85.000	0.003
Toplam	151	492.000	0.030

Suç cetvellerine yansıyan tecavüz vakalarının Ankara vilayeti dâhilindeki sancaklara göre dağılımı şöyledir (bkz. Tablo 3.17.); Ankara 74, Yozgat 39, Kayseri 22, Kırşehir 13 ve Çorum 3.⁵¹⁴ 1912-1914 arası süreçte toplam 151 tecavüz vakası yaşanmıştır. Ankara vilayetinde aylık tecavüz suçu ortalaması 6.29’dur. Toplam suç adedi içindeki yüzdelik oranı ise 19.40’dır. Bu ortalama adam öldürme suçuna oranla daha düşüktür. Ancak genel olarak bakıldığında bu oranın yüksek olduğu söylenebilir. Ankara tecavüz suçunun en çok meydana geldiği sancaktır. Bunun sebebi kazalarıyla birlikte nüfusunun fazlalığıdır. Ancak bu her zaman böyle olmayabilir. Bazen nüfusu az olan bir bölgede yaşanan tecavüz vakası, nüfusu çok olan bir bölgede yaşanan tecavüz vakasından fazla olabilmektedir. Nitekim

⁵¹³ **Düştur**, I. Tertib, Cilt 1, 579; Avcı, 231.

⁵¹⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

belgelerde bu gibi durumlara da rastlanmaktadır. Tecavüz suçunun nüfusa oranına bakıldığında, Çorum'da bu oranın en düşük olduğu görülmektedir. Tecavüz suçunun nüfusa oranının en yüksek olduğu mevki ise Ankara'dır.

Tablo 3.18. Ankara Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçu Adedi

Sancak/Kaza	Tecavüz Suçu	Nüfus	Tecavüz Suçunun Nüfusa Oranı %
Ankara	12	85.000	0.014
Mihalıççık	14	23.000	0.060
Yabanabad	5	54.000	0.009
Bala	6	31.000	0.019
Sivrihisar	4	33.000	0.012
Kalecik	-	45.000	-
Beypazarı	2	24.000	0.008
Nallıhan	3	18.000	0.016
Haymana	20	35.000	0.057
Ayaş	8	25.000	0.032
Toplam	74	373.000	0.019

Ankara sancağı ve kazalarında tecavüz vakasının sayısına bakıldığında (bkz. Tablo 3.18.), Ankara merkez kazada 12, Mihalıççık'ta 14, Haymana'da 20, Yabanabad'da 5, Bala'da 6, Sivrihisar'da 4, Kalecik'te 0, Beypazarı'nda 2, Nallıhan'da 3 ve Ayaş'ta 8 olmak üzere toplam 74'dür.⁵¹⁵ Bu verilere göre, Mihalıççık kazası Ankara merkez sancağından küçük olmasına rağmen en fazla tecavüz olayı bu bölgede yaşanmıştır. Kalecik kazasında ise kayıtlara geçen herhangi bir tecavüz suçuna rastlanmamıştır. Tecavüz suçunun nüfusa oranına bakıldığında Beypazarı kazası en düşük orana, Mihalıççık kazası ise en yüksek orana sahiptir.

⁵¹⁵ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

Tablo 0.19. Ankara Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçunun Failleri ve Mağdurları

Sancak/Kaza	Failler		Mağdurlar	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Ankara	18	-	1	14
Mihalıççık	15	-	-	12
Yabanabad	7	-	-	6
Bala	13	-	2	4
Sivrihisar	5	-	-	5
Kalecik	-	-	-	-
Beypazarı	1	-	-	1
Nallıhan	4	-	-	4
Haymana	19	-	-	15
Ayaş	5	1	-	4
Toplam	87	1	3	65

Ankara sancağı ve kazalarında tecavüz suçunu işleyen failer ile mağdurların sayısına bakıldığında (bkz. Tablo 3.19.); Ankara merkez kazada 18, Mihalıççık'ta 15, Yabanabad'da 7, Bala'da 13, Sivrihisar'da 5, Beypazarı'nda 1, Nallıhan'da 4, Haymana'da 19 ve Ayaş'ta 5 olmak üzere toplam 88 kişidir. Mağdurlar ise Ankara merkez kazada 1erkek ve 14 kadın, Mihalıççık'ta 12 kadın, Yabanabad'da 6 kadın, Bala'da 4 kadın, Sivrihisar'da 5 kadın, Beypazarı'nda 1 kadın, Nallıhan'da 4 kadın, Haymana'da 15 kadın ve Ayaş'ta 4 kadın olmak üzere toplam 68 kişidir.⁵¹⁶ Kalecik kazasında tecavüz olayı olmadığından fail ve mağdur yoktur. Faillerin sayısının mağdurlardan fazla olması bazı vakalarda suçun birden fazla kişi tarafından işlendiğini göstermektedir. Mağdurlar arasında nadir de olsa erkeklerin bulunması fi'l-i livata suçunun varlığına işaret etmektedir. Faillerden 74'ü yakalanmış, 14'ü ise firar etmiştir. Tecavüz suçunun 4'ü şehirde, 70' i ise köyde, kırdan, yaylada, tarlada, dağda, bahçede ve buna benzerler mekânlarda işlenmiştir.

⁵¹⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

Tablo 0.20. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçu Adedi

Sancak/Kaza	Tecavüz Suçu	Nüfus	Tecavüz Suçunun Nüfusa Oranı %
Yozgat	13	93.000	0,013
Akdağmadeni	20	49.000	0.040
Boğazlıyan	6	60.000	0.010
Toplam	39	202.000	0.019

Yozgat merkez kazasında 13, Akdağmadeni'nde 20 ve Boğazlıyan'da 6 olmak üzere Yozgat sancağında toplam 39 adet tecavüz suçu işlenmiştir.⁵¹⁷ Aylık ortalaması 1,62'dir. Akdağmadeni nüfus bakımından Yozgat ve Boğazlıyan'dan düşük olmasına rağmen en çok tecavüz suçu burada işlenmiştir. Dolayısıyla bu bölgede tecavüz suçu ve nüfus arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenemez. Tecavüz suçunun nüfusa oranına bakıldığında, yine Akdağmadeni kazasında oran en yüksektir. Yozgat'ta bu oran en düşüktür.

Tablo 0.21. Yozgat Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçunun Failleri ve Mağdurları

Sancak/Kaza	Failler		Mağdurlar	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Yozgat	18	-	1	11
Akdağmadeni	35	-	2	17
Boğazlıyan	14	-	1	6
Toplam	67	-	4	34

Yozgat sancağı ve kazalarında tecavüz suçunu işleyen fail ve mağdurlara bakılırsa, Yozgat kaza merkezinde 18 erkek, Akdağmadeni'nde 35 erkek ve Boğazlıyan'da 14 olmak üzere toplam 67 kişidir. Mağdurlar ise Yozgat'ta 1 erkek 11 kadın, Akdağmadeni'nde 2 erkek 17 kadın ve Boğazlıyan'da 1 erkek 6 kadın olmak üzere toplam 38 kişidir.⁵¹⁸ Faillerden 2 erkek ve 2 kadın gayrimüslimdir. 16 fail firar etmiş diğerleri yakalanarak adli makamlara teslim edilmiştir. Suç biçimi tecavüz olduğu için mağdurların çok büyük bir kısmı kadındır. Ancak nadir de olsa erkek mağdur da

⁵¹⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁵¹⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

söz konusudur. Suçun işlendiği mevkilere baktığımızda 5'i Yozgat şehir merkezinde diğerleri ise köy ve kırsal alanlarda meydana gelmiştir.

Tablo 0.22. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçu Adedi

Sancak/Kaza	Tecavüz Suçu	Nüfus	Tecavüz Suçunun Nüfusa Oranı %
Kırşehir	4	74.000	0.005
Mecidiye	5	21.000	0.023
Keskin	2	53.000	0.003
Avanos	2	25.000	0.008
Toplam	13	173.000	0.007

Kırşehir sancağında, Kırşehir merkez kazada 4, Mecidiye'de 5, Keskin'de 2 ve Avanos'ta 2 olmak üzere toplam 13 adet tecavüz suçu meydana gelmiştir. Tecavüz suçunun aylık ortalaması 0.54'tür. Mecidiye düşük nüfusuna rağmen tecavüz suçunun en fazla işlendiği mevkidir. Sancaktaki tecavüz suçunun nüfusa oranı, vilayetin diğer sancaklarıyla karşılaştırıldığında en az seviyede olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 0.23. Kırşehir Sancağı ve Kazalarında Tecavüz Suçunun Failleri ve Mağdurları

Sancak/Kaza	Failler		Mağdurlar	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Kırşehir	13	-	2	2
Mecidiye	7	-	1	4
Keskin	2	-	2	-
Avanos	2	-	-	2
Toplam	24	-	5	8

Faillerin ve mağdurların adedine gelince (bkz. Tablo 3.23.); Kırşehir'de 13, Mecidiye'de 7, Keskin'de 2 ve Avanos'ta 2 olmak üzere toplam 24 kişidir. Mağdurlar ise Kırşehir'de 2 erkek ve 2 kadın, Mecidiye'de 1 erkek 4 kadın, Keskin'de 2 erkek ve Avanos'ta 2 kadın olmak üzere toplam 13 kişidir. Faillerden 13'ü firar ederken 11' i yakalanmıştır. Tecavüz vakalarının 2'si şehir merkezinde, 11'i köy ve kırsal alanda yaşanmıştır.⁵¹⁹

⁵¹⁹BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

Çorum sancağı ve kazalarındaki tecavüz suçu adedine bakarsak, Çorum'da 2 ve Sungurlu'da 1 olmak üzere toplamda 3 vaka meydana gelmiştir. İskilip ve Osmancık kazalarında kayıtlara yansıyan herhangi bir tecavüz vakası olmamıştır. Fail sayısına baktığımızda, Çorum'da 7, Osmancık'ta 1 kişi olmak üzere toplam 8 kişidir ve tamamı erkektir. Mağdurlar ise hepsi kadın olmak üzere 3 kişidir.⁵²⁰ Faillerin tamamı yakalanarak adli mercilere teslim edilmiştir. Vakalardan biri şehir merkezinde ikisi köy ve kırsalda yaşanmıştır. Çorum'da tecavüz suçunun bu süreçte çok az işlendiği söylenebilir.

Kayseri merkez kazada 22 adet tecavüz suçu işlenmiştir. Develi kazasında ise kayıtlara yansıyan tecavüz yoktur. Aylık tecavüz suçu ortalaması 0.91'dir. 24 failin tamamı erkektir. Mağdurların ise 19'u kadın 2'si erkektir. Vakaların büyük bir kısmı köy ve kırsal alanda yaşanmıştır.⁵²¹

Ankara vilayetinde meydana gelen tecavüz olaylarına dair bu istatistikî verilerden sonra belgelerde yer verilen vakalara bazı örnekler vererek konuya biraz daha açıklık getirmekte yarar vardır. Cetvellerde ağırlıklı olarak tecavüz suçunun zor ve şiddet kullanılmak suretiyle işlendiğine tanık olunmuştur. 23 Nisan 1328/6 Mayıs 1912 tarihinde, Çorum'un Yahyalar Mahallesi'nden Mehmet, Hacı Recep Mahallesi'nden Sağır Osman'ın kızı Şerife'ye zorla tecavüz etmiştir. Mehmet aynı gün derdest edilerek adli makamlara teslim edilmiştir.⁵²² Tecavüz suçunun birden fazla kişi tarafından işlendiğine dair kayıtlara da tesadüf edilmiştir. 27 Kânunuevvel 1328/9 Ocak 1913'de Ayaş'ın Karaviran köyünden Kurt oğlu Süleyman'ın kardeşi İbrahim ve Hasan ve Çerkes Hasan'ın oğlu Hasan, Yabanabad'dan Molla Hasan'ın kızı Hava'ya zor ve şiddet kullanmak suretiyle tecavüz etmişlerdir. Çerkes Hasan firar etmiş diğerleri ise 30 Aralık'ta yakalanmışlardır.⁵²³ Tecavüz vakalarına gayrimüslim vatandaşlar arasında da rastlanılmıştır. Örneğin, Ankara şehir merkezinde 17

⁵²⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵²¹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 9/4; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14.

⁵²² BOA, DH. EUM. EMN. 7/20.

⁵²³ BOA, DH. EUM. EMN. 22/5.

Teşrinevvel 1328/30 Ekim 1912 tarihinde Hisar Mahallesi'nden Kirkor isimli bir gayrimüslim aynı mahalleden Sumni isimli bir gayrimüslime zorla tecavüz etmiştir.⁵²⁴ Fail aynı gün yakalanmıştır. Belgede vaka fi'l-i livata olarak geçtiğine göre, tecavüz edilen kişinin yetişkin bir erkek veya bir çocuk olması ihtimal dâhilindedir. Bu örnekleri daha da arttırmak mümkündür. Ancak tecavüz suçlarının işleniş biçimi birbirine benzerlik gösterdiğinden birkaç spesifik örnekle yetinilmiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bir değerlendirme yapılacak olursa, Ankara vilayetinde en fazla tecavüz suçu Ankara sancağında yaşanmıştır. Vilayet dâhilindeki kazalar içinde ise en çok tecavüz suçunun, Haymana ve Akdağmadeni'nde meydana geldiği görülmektedir. İskilip ve Sungurlu kazalarında belgelere yansıyan herhangi bir tecavüz suçuna rastlanmamıştır. Tecavüz suçlarının nüfusla doğrudan orantılı olmadığını söylemek mümkündür. Tecavüz suçunun direkt olarak kadınları hedef aldığı görülmektedir. Ancak nadiren erkekler de bu suçun mağduru olmuşlardır. Kadınlara yönelik saldırıların köy ve kırsal alanlarda yoğunlaştığı görülmüştür. Bağda, bahçede, tarlada, çiftlikte yalnız ve korumasız olarak çalışan kadınlar, ahlaken zayıf karakterli, cahil ve cinsel dürtülerini kontrol edemeyen kişilerin saldırısına mağruz kalmışlardır. Tecavüz suçunun faillerinin hemen tamamı erkeklerdir. Fakat nadir de olsa kadın faillere rastlanmıştır. Kadın faillerin tecavüz amacıyla değil suça yardım ve yataklık ettikleri düşünülebilir. Tecavüz suçunu işleyenlerin büyük ölçüde tarım işleriyle meşgul oldukları bir gerçektir. Çünkü faillerin kimliklerine ve vakaların yaşandığı mevkilere bakıldığında bu açıkça görülmektedir. Belgelerden de anlaşıldığı üzere faillerin çoğu yakalanarak adli mercilere teslim edilmiştir. Tecavüz vakalarının büyük ölçüde köy ve kırsal alanlarda meydana geldiği anlaşılmıştır. Bunun sebebi köy ve kırsal alanların gözlerden uzak ve suç işlemeye uygun yerler olmasıdır. Şehirlerde ise kadınların daha güvenli ortamlarda çalıştıkları söylenebilir. Dolayısıyla şehir merkezinde tecavüz suçu köy ve kırsal alana nazaran daha düşüktür.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan tecavüz sayısı ise 159, tecavüz girişimi ise 81 adettir. Toplam vaka sayısı 240'dır. Faillerin 219'u yakalanmış, 21'i ise firar etmiştir. Tecavüz, kadına yönelik bir suç olması hasebiyle faillerin %94,78'i erkek olarak tespit edilmiştir. Kadınların oranı ise %5,22'dir. Bu oranın bile kadınlar için

⁵²⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 22/6.

yüksek olduğu söylenebilir. Diğer yandan kadınların tecavüz vakalarında daha çok yardımcı bir rol üstlendiklerini söylemek de mümkündür. Faillerin medeni durumlarına baktığımızda, %59,56'sı bekâr erkek, %29,56'sı evli-çocuklu erkek, %5,65'i evli-çocuksuz erkek ve %5,22'si kadındır.⁵²⁵ Faillerin mesleklerine gelince, bu suç türünde de tarımla meşgul olan grup ilk sırada yer almaktadır. Vakalara karışanların mesleki dağılımı şu şekildedir: %73,73 çiftçi, %13,13 işçi, %6,06 işsiz, %1,51 tüccar, %1,51 zanaatkâr, %1,51 ev hizmetçisi, %1,01 memur, %1,01 sarraf ve %0,50 balıkçı. Tecavüz vakaların %61,81'i şehirlerde, %38,19'u ise kırsalda meydana gelmiştir. Bu durum bize ziraatla meşgul olanların şehirlerde de bu suça karıştıklarını göstermektedir.

Tecavüz ve tecavüz girişiminde bulunanların yaşlarına bakıldığında, 10 kişi 14 yaşın altında, 42 kişi 14-20 yaş arasında, 101 kişi 20-30 yaş arasında 46 kişi 30-40 yaş arasında, 14 kişi de 40-50 yaş arasında bulunmaktadır. Diğer suç türlerinde olduğu gibi burada da 20-30 yaş arındaki kişilerin ilk sırada yer aldıkları görülmektedir. Faillerden 25'i okuma-yazma bilirken, 185'i okur-yazar değildir. Yüksek tahsilli bir kişi de fail olarak tespit edilmiştir. Cetvellere yansıdığı kadarıyla faillerin suçu işleme gerekçelerine bakılırsa, 17 kişi türlü sebeplerle, 12 kişi sarhoşluk, 10 kişi meyhanede tartışma, 5 kişi aşk, 5 kişi intikam gibi nedenlerle tecavüz suçu işlediklerini belirtmişlerdir.

3.2.3. Darp ve Yaralama

Cinayet cetvellerinde sıkça rastlanan cinayet suçlarından biri de darp ve yaralamadır. Darp ve yaralama, Osmanlı hukukunda, failin mağdura uyguladığı fiziksel şiddetin yol açtığı yaranın büyüklüğüne göre cinayet, cünha veya kabahat olarak tanımlanmıştır. Bir uzvun kopmasına ve kullanılamayacak derecede sakat bırakılmasına neden olan kişi cinayet suçuyla suçlanır. Bunun yanı sıra kişi eylemi önceden planlamış veya öldürme maksadıyla saldırarak mağduru yaralamışsa yine cinayetle suçlanır. Diğer yandan kazaen yaralamalar ve basit darplar yaranın

⁵²⁵ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

durumuna göre kabahat ya da cünha olarak değerlendirilmiştir. Bu tür suçlara suçun niteliğine göre üç ile on yıl arasında değişen kürek cezası verilmiştir.⁵²⁶

Vukuat-ı cinaiye cetvellerinde yer alan darp ve yaralama vakaları, cinayet suçu olarak tanımlanan suç türlerindedir. Belgelerde yaralama eylemi, *cerh*, *darb* ve *cerh*, *ta'dil-i uzv*, *darb* ve *işkence*, *katl kasdıyla hücum* gibi terimlerle ifade edilmiştir.⁵²⁷ Şüphesiz ki bazı durumlarda yaralama vakalarının ölümle sonuçlanması ihtimal dâhilindedir. Bu gibi durumlar cetvellere *cerh* ve *katl* biçiminde yansımıştır. Ölümle sonuçlanan vakalar adam öldürme başlığı altında açıklanmıştır. Ancak yaralama sonucunda kişinin daha sonradan iyileşip iyileşmediği cetvellere yansımadığı için bunları da yaralama vakası olarak kabul etmek gerekir.

Tablo 0.24. Ankara Vilayetinde Yaralama Suçu Adedi

Sancak	Yaralama Suçu Adedi	Nüfus	Yaralama Suçunun Nüfusa Oranı %
Ankara	63	85.000	0.074
Yozgat	18	93.000	0.019
Kayseri	8	155.000	0.005
Kırşehir	9	74.000	0.012
Çorum	10	85.000	0.011
Toplam	108	492.000	0.021

İncelenen dönemde, Ankara vilayeti dâhilinde 108 adet yaralama vakası kayıtlara yansımıştır (bkz. Tablo 3.24.). Bu vakaların 63'ü Ankara sancağında, 18'i Yozgat sancağında, 10'u Çorum sancağında, 9'u Kırşehir sancağında ve 8'i de Kayseri sancağında meydana gelmiştir. Aylık yaralama vakası ortalaması 4.5'tur. Yaralama suçunun diğer suçlar içindeki oranı ise %13,88'dir. Yaralama suçunun nüfuslara oranına gelince, Kayseri sancağı en düşük orana sahipken, Yozgat sancağı en yüksek orana sahiptir.

⁵²⁶ **Düştur**, I. Tertip, Cilt 1. 575.

⁵²⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

Tablo 0.25. Ankara Sancağı ve Kazalarında Yaralama Suçu Adedi

Sancak/Kaza	Yaralama Suçu	Nüfus	Yaralama Suçunun Nüfusa Oranı %
Ankara	21	85.000	0.024
Mihalıççık	23	23.000	0.10
Yabanabad	3	54.000	0.005
Bala	2	31.000	0.006
Sivrihisar	6	33.000	0.018
Kalecik	-	45.000	-
Beypazarı	-	24.000	-
Nallıhan	-	18.000	-
Haymana	-	35.000	-
Ayaş	6	25.000	0.024
Toplam	63	373.000	0.016

Ankara sancağında gerçekleşmiş yaralama vakalarının kazalara göre dağılımı şöyledir (bkz. Tablo 3.25.); Ankara merkez kazada 21, Mihalıççık'ta 23, Yabanabad'da 5, Bala'da 2, Sivrihisar'da 6 ve Ayaş'ta 6 olmak üzere toplam 63'tür. Kalecik, Beypazarı, Nallıhan ve Haymana'da cinayet cetvellerine yansıyan yaralama vakasına rastlanmamıştır. Sancakta en fazla yaralama vakası Mihalıççık kazasında yaşanmıştır. Yaralama suçunun nüfusa oranına bakıldığında, Mihalıççık kazası en yüksek orana sahipken, Yabanabad kazası en düşük orana sahip olmuştur.

Tablo 0.26. Ankara Sancağı ve Kazalarında Yaralama Suçu İşleyen Fail ve Mağdurlar

Sancak/Kaza	Failler		Mağdurlar	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Ankara	21	1	20	1
Mihalıççık	30	2	26	4
Yabanabad	5	1	5	-
Bala	4	-	2	-
Sivrihisar	12	1	7	-
Kalecik	-	-	-	-
Beypazarı	-	-	-	-
Nallıhan	-	-	-	-
Haymana	-	-	-	-
Ayaş	8	-	6	-
Toplam	80	5	66	5

Yaralama suçunu işleyen failerin durumuna bakıldığında (bkz. Tablo 3.26); Ankara merkez kazada 21erkek ve 1 kadın, Mihalıççık'ta 30 erkek ve 2 kadın, Yabanabad'da 5 erkek ve 1 kadın, Bala'da 4 erkek, Sivrihisar'da 12 erkek ve 1 kadın ve Ayaş'ta 8

erkek olmak üzere toplam 80 kişidir. Kalecik, Beypazarı, Nallıhan ve Haymana’da yaralama vakası olmadığından suç faili de bulunmamaktadır. Faillerden 2’si gayrimüslimdir. Mağdurlar ise, Ankara merkez kazada 20 erkek ve 1 kadın, Mihaliççık’ta 26 erkek ve 4 kadın, Yabanabad’da 5 erkek, Bala’da 2 erkek, Sivrihisar’da 7 erkek ve Ayaş’ta 6 erkek olmak üzere toplam 71 kişidir.⁵²⁸ Fail sayısının mağdur sayısından fazla olması bazı yaralama suçlarının birden fazla kişi tarafından işlendiğini göstermektedir. Faillerden 7’si firar etmiş, 10’u da cünha suçu⁵²⁹ ile suçlanmıştır. Diğer failler ise yakalanarak Adliye’ye teslim edilmiştir. 5 vaka şehirde 58 vaka ise köy ve kırsal alanlarda yaşanmıştır.

Diğer sancaklardaki veriler her ne kadar kısıtlı olsa da kısaca belirtmekte yarar vardır. Örneğin Yozgat sancağı ve kazalarında yaralama vakası, Yozgat merkez kazada 1, Akdağmadeni’nde 12 ve Boğazlıyan’da 5 olmak üzere toplam 18 adettir. Akdağmadeni ve Boğazlıyan nüfus bakımından Yozgat’tan küçük olmalarına rağmen bu alanlarda daha fazla yaralama suçu kayıtlara geçmiştir.

Yozgat ve kazalarında yaralama vakasının faillerine gelince, Yozgat’ta 1 erkek, Akdağmadeni’nde 19 erkek ve 1 kadın, Boğazlıyan’da 7 erkek olmak üzere toplam 29 kişidir. Bunlardan 4’ü gayrimüslimdir. Mağdurlara bakarsak, Yozgat’ta 1 erkek, Akdağmadeni’nde 12 erkek, Boğazlıyan’da 6 erkek olmak üzere toplam 19 kişidir. Bunlardan 2’si gayrimüslimdir.⁵³⁰ Yozgat sancağı ve kazalarında yaralama suçunu işleyen faillerden 23’ü yakalanırken 4’ü firar etmiştir. Yaralama vakalarından biri şehir merkezinde diğerleri ise köy ve kırsal alanlarda meydana gelmiştir.

Çorum merkez kazada 6, Osmancık’ta 3 ve Sungurlu’da 1 olmak üzere Çorum sancağında 10 adet yaralama vakası yaşanmıştır. İskilip’te ise kayıtlara geçen yaralama vakası bulunmamaktadır. Sancaktaki faillerin durumuna bakıldığında, Çorum merkez kazada 12, Sungurlu’da 1 ve Osmancık’ta 4 olmak üzere toplam 17

⁵²⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁵²⁹ Kabahatten ağır, cinayetten hafif suç.

⁵³⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

kişidir. Mağdurlar ise Çorum'da 11, Sungurlu'da 1 ve Osmancık'ta 3 olmak üzere 15 kişidir. Faillerden 13'ü yakalanmış, 3'ünün soruşturması sürmekte olup, birinin durumu ise belirsizdir. Yaralama vakalarından biri şehirde diğerleri ise köy ve kırsal alanlarda yaşanmıştır.⁵³¹

Kırşehir merkez kazada 5, Mecidiye'de 2, Avanos'ta 2 olmak üzere toplam 9 adet yaralama suçu işlenmiştir. Keskin'de yaralama vakası olmamıştır. Sancaktaki faillerin sayısı, Kırşehir merkez kazada 6, Mecidiye'de 2 ve Avanos'ta 5 olmak üzere 13 kişidir. Mağdurlar Kırşehir merkez kazada 5, Mecidiye'de 2 ve Avanos'ta 3 olmak üzere 10 kişidir. Kırşehir sancağında kadın fail ve mağdur bulunmamaktadır. Keskin'de yaralama vakası olmamıştır. Faillerin durumuna bakıldığında 4 fail firar etmiş, 9 fail ise yakalanarak adli mercilere teslim edilmiştir. Yaralama vakalarının tamamı köy ve kırsalda meydana gelmiştir.⁵³²

Kayıtlara göre Kayseri ve Develi'de 8 adet yaralama vakası yaşanmıştır. Bunlardan 5'i Kayseri merkez kazada 3'ü ise Develi kazasında meydana gelmiştir. Vakalar köy ve kırsal alanda olmuştur. Faillerin durumuna gelince Kayseri'de 9 ve Develi'de 3 olmak üzere 12 kişidir. Mağdurlar ise Kayseri'de 6 ve Develi'de 3 olmak üzere 9 kişidir. Faillerden biri hariç diğerleri yakalanmıştır.⁵³³

Cinayet cetvellerinde yaralama vakalarının nedenlerine dair bilgiler çok kısıtlıdır. Daha çok vakaların tespitine yönelik veriler yer almıştır. Bu bağlamda birkaç örnek vermek yararlı olacaktır. 14 Nisan 1328/27 Nisan 1912'de Ankara sancağına bağlı Mihaliççik kazasının Çardak köyünden Cebrail oğlu Hüseyin, aynı köyden Söylemez oğlu Mahmut'u darp etmiştir. Fail yakalanarak adliye'ye teslim edilmiştir.⁵³⁴ 29 Nisan 1328/12 Mayıs 1912 tarihinde Ayaş kazasında Kahda oğlu İsmail ve Zabit, Beypazarı'nın Yeniler köyünden Çoban Bekir'i sopa ile darp ve cerh etmişlerdir. Bu

⁵³¹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵³² BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/3; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁵³³ BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12.

⁵³⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20

vakada suç aletinin bir sopa olduğu anlaşılmıştır.⁵³⁵ Bir başka olayda ise suç aleti Martini marka bir silahtır. 17 Nisan 1329/30 Nisan 1913'da Ankara'nın Sivrihisar kazasında faili meçhul iki erkek ve bir kadın, kaza civarında Ali isimli bir şahsı Martini marka silahla yaralayıp kayıplara karışmışlardır. Faillerin yakalanması için takibata başlanmıştır.⁵³⁶ 27 Nisan 1329/10 Mayıs 1913'da Kırşehir merkez kazaya bağlı Çadırılıköşker köyünden Şimşir oğlu Bekir mahdumu Mükremin, aynı köyden İsmail Çavuş'un oğlu Cemal'i yaralayarak gözünü çıkarmıştır. Fail jandarma tarafından takibe alınmıştır.⁵³⁷

Yukarıdaki veriler ışığında bir değerlendirme yapılacak olursa şunlar söylenebilir: Ankara vilayeti dâhilinde yaşanan yaralama vakalarının, diğer suç türleriyle karşılaştırıldığında sık rastlanan bir suç türü olduğu anlaşılmıştır. Vakaların büyük çoğunluğu yine köy ve kırsal alanlarda gerçekleşmiştir. Faillerin çoğunluğu yakalanarak güvenlik güçlerine veya adli makamlara teslim edilmiştir. Yaralama eylemi sırasında kullanılan suç aletlerinden belgelerde çok az bahsedilmektedir. Bunların Martini, Rovelver gibi silahlar ve çeşitli türde bıçaklar olduğu söylenebilir. Yine belgelerde yaralanan bazı şahısların akıbeti belirtilmemiştir. Dolayısıyla bu kişilerin ölüp ölmediği anlaşılmamaktadır. Ancak dönemin şartları göz önüne alındığında hastane, doktor, ilaç yokluğunun yaralıları ne ölçüde tedavi ettiği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Vilayet genelinde en fazla yaralama suçu Ankara sancağına bağlı Mihaliççık kazasında yaşanmıştır. Kalecik, Beypazarı, Nallıhan, Haymana, İskilip ve Keskin kazalarında ise yaralama suçuna rastlanmamıştır. Şüphesiz ki her yaralama vakasının yüzde yüz kayıtlara geçtiği söylenemez. Bizim değerlendirmelerimiz cinayet cetvellerine yansıyan yaralama vakaları ışığında olmuştur. Belgelerde yaralanmanın büyüklüğü konusunda da çok az bilgi verilmektedir. Yaralama suçunu işleyeninin bunu neden yaptığına ilişkin herhangi bir bilgiye cinayet cetvellerinde yer verilmemiştir. Cetveller bize daha çok suç ve suçlular hakkında istatistikî bilgiler sunmaktadır. Yaralama suçunu işleyen ve bu suça maruz kalanların kimliklerine baktığımızda sosyal ve ekonomik durumları zayıf, eğitim düzeyleri düşük tarım ve hayvancılıkla

⁵³⁵ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20.

⁵³⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 44/17.

⁵³⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 44/17.

meşgul kişiler oldukları söylenebilir. İncelenen belgelerde gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının yaralama suçuna nadir olarak karıştıkları anlaşılmaktadır.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde ise, darp ve yaralama vakaları kayıt altına alınırken, suçun türüne bakılmaksızın yani cinayet, cünha veya kabahat ayırımı yapılmaksızın yazılmıştır. Bu bakımdan basit yaralamalar bile darp ve yaralama olarak nitelendirilmiştir. Bu durum cinayet türü yaralama vakalarının ceraim-i umumiye cetvelleri içerisindeki durumunu belirsiz bir hale getirmiştir.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan yaralama vakası sayısı 1252'dir. Faillerin 992'si tutuklanırken, 260'ı firar etmiştir ki, bu oldukça büyük bir rakamdır. Yaralama suçu her ne kadar cinayet suçu olarak kabul edilse de, hafif yaralamalarda failin takip edilmemesi gibi etkenlerin firarları arttırdığı söylenebilir.

Faillerin medeni durumları sırayla şöyledir: Bekâr erkek %52,07, evli-çocuklu %33,51, evli-çocuksuz %8,86, dul-çocuklu %3,69 ve dul-çocuksuz %1,84. Darp ve yaralama suçuna karışan failerin mesleki dağılımlarına bakıldığında, diğer pek çok suç türünde olduğu gibi bu suç türünde de tarımla meşgul olanların önde geldikleri anlaşılmıştır. Çiftçilerin bu suç içerisindeki payı %57,45; işsizlerin %11,55; işçilerin %15,98; zanaatkarların %5,08; memurların %4,83; ev hizmetçilerinin %2,78; tüccarların %1,06; kira sahiplerinin %0,65 ve denizcilerin %0,32'dir. Görüldüğü üzere hemen hemen her meslek grubuna mensup kişi ya da kişiler darp ve yaralama suçuna karışmışlardır. Ancak ziraatla uğraşanların oranı oldukça yüksektir. Faillerden %90,24'ü ilk defa bir suça karışmışken, %8,67'si sabikalı konumundadır. 2 kişi kötü şöhretli ve 11 kişi de şüpheli olarak tutuklanmıştır.⁵³⁸

Faillerin 419'u şehirli, 725'i köylü, 14'ü de ikametgâhsızdır. Bu duruma göre köylülerin darp ve yaralama suçu içerisindeki oranı %62,60'dır. Bu suç türündeki failerin yaş gruplarına göre dağılımı şöyledir: 14 yaşından küçük %2,93; 14-20 yaş arası %21,74; 20-30 yaş arası %38,28; %27,79; 40-50 yaş arası %7,72; 50-60 yaş arası %1,51'dir. 20-50 yaş arasında bir yoğunlaşma söz konusudur. Vakaların 653 adedi şehirde, 467 adedi ise kırsalda yaşanmıştır. Faillerin suçu, türlü nedenler başta

⁵³⁸ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

olmak üzere çoğunlukla düşmanlık, sarhoşluk ve meyhanede tartışma gibi gerekçelerle işledikleri anlaşılmaktadır.

3.2.4. Hırsızlık

Osmanlı hukukunda, hırsızlık yani sirkat suçu, eylemin şekline veya soyulan mevkiye göre cinayet veya cünha kapsamında değerlendirilmiştir. Hırsızlığın cinayet suçu sayılabilmesi için şu şartlardan birini ya da tümünü taşıması gerekmektedir. 1) Eylem gece vakti olmalı 2) Eylem iki veya daha fazla kişi tarafından yapılmalı 3) Faillerden en az biri silahlı olmalı 4) Bir hane ve içinde insan olan her türlü mekâna, duvar delerek, merdivenle çıkarak, kapısını kırarak, bir alet ile kilidi açarak girmeli 5) Şiddet uygulamalı veya silah göstermelidir.⁵³⁹ Hırsızlık suçuna eylemin şekline göre, para, hapis, muvakkat kürek, müebbet kürek gibi cezalar verilir.⁵⁴⁰

Cinayet cetvellerinde hırsızlık suçunun yukarıdaki faktörler dikkate alınarak kayıtlara geçirildiği anlaşılmaktadır. Vakanın niteliğine göre “geceleyin hırsızlık, geceleyin duvar delerek hırsızlık, teşhir-i silah ile sirkat, leylan haneden sirkat, cebren sirkat, müsellehan haneye duhul suretiyle sirkat, hane kapısı kırarak sirkat” gibi tanımlamalar yapılmıştır.

Tablo 3.27. Ankara Vilayetinde Hırsızlık Suçu Adedi

Sancak	Hırsızlık Suçu Adedi	Nüfus	Hırsızlık Suçunun Nüfusa Oranı
Ankara	59	85.000	0.069
Yozgat	15	93.000	0.016
Kayseri	7	155.000	0.0045
Kırşehir	10	74.000	0.013
Çorum	5	85.000	0.0058
Toplam	96	492.000	0.019

Tablodaki verilere göre, Ankara vilayetinde gerçekleşen ve cinayet cetvellerine yansıyan hırsızlık vakalarının toplamı 96’dır. Vakaların sancaklara göre dağılımı şu şekildedir; Ankara 59, Yozgat 15, Kırşehir 10, Kayseri 7, Çorum 5.⁵⁴¹ En fazla

⁵³⁹ BOA, İ.DUİT. 78/31, 21 Zilhicce 1274/2 Ağustos 1858.

⁵⁴⁰ **Düştur**, I. Tertib, Cilt 1, 584-588.

⁵⁴¹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

hırsızlık suçu Ankara sancağında meydana gelmiştir. Hırsızlık suçunun nüfusa oranına bakılırsa, Ankara sancağında bu oranın nüfusa göre en yüksek düzeyde olduğu, Kayseri sancağında ise en düşük düzeyde kaldığı anlaşılmıştır.

Ankara sancağı ve kazalarında meydana gelen hırsızlık vakalarının adedi şöyledir: Ankara merkez kazada 18, Mihaliççik'ta 25, Bala'da 1, Sivrihisar'da 5, Nallıhan'da 2, Haymana'da 4 ve Ayaş'ta 4 olmak üzere toplam 59. En fazla hırsızlık suçu Mihaliççik kazasında yaşanmıştır. Yabanabad, Kalecik ve Beypazarı'nda hırsızlık olayına rastlanmamıştır. Meydana gelen suçların 6'sı şehir merkezinde 53'ü de köylerde yaşanmıştır.

Tablo 3.28. Ankara Sancağı ve Kazalarında Hırsızlık Suçunun Failleri ve Mağdurları

Sancak/Kaza	Fail		Mağdur	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Ankara	24	-	19	-
Mihaliççik	43	-	24	1
Yabanabad	-	-	-	-
Bala	1	-	1	-
Sivrihisar	9	-	9	-
Kalecik	-	-	-	-
Beypazarı	-	-	-	-
Nallıhan	5	-	5	-
Haymana	4	-	4	-
Ayaş	5	-	4	1
Toplam	91	-	66	2

Tablodaki verileri dikkate alındığında, Ankara sancağında hırsızlık suçu işleyen faillerin toplamı 91 kişidir. Faillerin kazalara dağılımı ise şu şekildedir: Ankara merkez kazada 24, Mihaliççik'ta 43, Bala'da 1, Sivrihisar'da 9, Nallıhan'da 5, Haymana'da 4 ve Ayaş'ta 5 kişidir. Sancak dâhilinde hırsızlık suçu işleyen kadın fail bulunmamaktadır. Suçun mağdurlarına gelince, Ankara merkez kazada 19, Mihaliççik'ta 24 erkek ve 1 kadın, Bala'da 1, Sivrihisar'da 5, Nallıhan'da 5, Haymana'da 4 ve Ayaş'ta 4 erkek ve 1 kadın olmak üzere toplam 68 kişidir. Mağdurlardan ikisi gayrimüslimdir.⁵⁴² Faillerin büyük bir kısmı yakalanarak

⁵⁴² BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

Adliye'ye teslim edilmişlerdir. Birkaçı da firar etmiştir. Hırsızlık suçu işleyenlerden bazıları için kamu davası açıldığı belgelerden anlaşılmaktadır.⁵⁴³

Yozgat merkez kazada 3, Boğazlıyan'da 7 ve Akdağmadeni'nde 5 olmak üzere toplam 15 adet hırsızlık suçu yaşanmıştır. Suç faillerine gelince, Yozgat merkez kazada 3, Akdağmadeni'nde 15 ve Boğazlıyan'da 7 olmak üzere 25 kişidir. Mağdurlara bakarsak Yozgat merkez kazada 3 erkek ve 1 kadın, Akdağmadeni'nde 5 erkek ve Boğazlıyan'da 7 erkek olmak üzere 16 kişiden ibarettir. Faillerden 2'si ve mağdurlardan 1'i gayrimüslimdir. Faillerden 12'si yakalanmış 4'ü firar etmiştir. Hırsızlık vakalarının 3'ü şehir merkezlerinde, diğerleri köy ve kırsal alanlarda meydana gelmiştir.⁵⁴⁴

İncelenen dönemde görülen belgelerde Kırşehir merkez kazada ve Keskin'de hırsızlık suçu yaşanmamıştır. Diğer kazalarda ise Mecidiye'de 9, Avanos'ta 1 olmak üzere 10 adet hırsızlık vakasına rastlanmıştır. Kırşehir sancağında hırsızlık suçunu işleyen faillerin durumuna bakıldığında, Mecidiye'de 14 ve Avanos'ta 4 olmak üzere 18 kişidir. Faillerden ikisinin kimliği tespit edilememiştir. Faillerden 15'i firar ederken 3'ü yakalanmıştır. Firarilerin sayısı oldukça fazladır. Mağdurların sayısı ise Mecidiye'de 9 ve Avanos'ta 1 olmak üzere 10 kişidir. Vakaların 3'ü şehir merkezinde 7'si köy ve kırsal alanda meydana gelmiştir.⁵⁴⁵

Çorum merkez kazada 2, Sungurlu'da 1 ve Osmancık'ta 2 olmak üzere Çorum sancağında 5 adet hırsızlık suçu kayıtlara yansımıştır. İskilip kazasında hırsızlık suçu olmamıştır. Faillerin durumuna gelince, Çorum'da 5 erkek ve 1 kadın, Sungurlu'da 3 ve Osmancık'ta 2 olmak üzere 11 kişidir. Mağdurlar ise Çorum'da 3 erkek ve 1 kadın, Sungurlu'da 2 ve Osmancık'ta 2 olmak üzere 8 kişidir. Faillerden 9'u

⁵⁴³ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13.

⁵⁴⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁵⁴⁵ BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

yakalanmış 2'si firar etmiştir. Hırsızlık vakalarının 2'si şehir merkezinde 3'ü köyde meydana gelmiştir.⁵⁴⁶

Kayseri sancağında ise Kayseri merkez kazada 4, Develi'de 3 olmak üzere 7 adet hırsızlık vakası meydana gelmiştir. Suçun failleri Kayseri merkez kazada 1'i meçhul 5 kişi ve Develi'de de 4 olmak üzere toplam 9 kişidir. Mağdurlar ise Kayseri'de 4 ve Develi'de 3 olmak üzere 7 kişidir. Faillerden 8'i yakalanmıştır. Hırsızlık vakalarının 2'si şehir merkezinde 5'i köy ve kırsal alanda meydana gelmiştir.⁵⁴⁷ Hırsızlıkla ilgili olarak verilen yukarıdaki istatistiksel bilgilerden sonra çeşitli hırsızlık vakaları göz önünde bulundurularak bazı değerlendirmeler yapılabilir.

Belgelerde hırsızlık suçunun farklı biçimlerde işlendiği görülmektedir. Dükkân, hane gibi mekânların kapılarının anahtar uydurmak suretiyle açılması ve soyulması bunlardan biridir. Örneğin 12 Mart 1328/25 Mart 1912'de Yozgat sancağına tabi Akdağmadeni kazasının Oluközü köyünden Koca Musa oğlu Talip ve Hoca oğlu Mehmet, aynı köyden Yakup oğlu Molla Sadık'ın dükkânının kapısını anahtar uydurarak açmışlar ve soygunu gerçekleştirmişlerdir. Firar eden bu kişiler hakkında Maden İstinaf Dairesince 28 Nisan 1328 tarihinde cinayetle lüzumu muhakemelerine kararname tanzim olunarak 28 Nisan'da Yozgat heyet-i ithamiyesine gönderilmiştir.⁵⁴⁸

Duvar delerek hırsızlık yapmak da sık rastlanan bir durumdur. 2 Nisan 1328/15 Nisan 1912 tarihinde Haymana kazasından Nezir ve İbrahim isimli kişiler, aynı mahaldeki Seyit Ahmet'in hanesine duvar delmek suretiyle girerek soymuşlardır. Failler adliyede olup soruşturma sürmektedir.⁵⁴⁹ 9 Nisan 1329/22 Nisan 1913'da Mihaliççık kazasında Ayvalı oğlu Ali ve arkadaşı ambar delmek suretiyle zahire çalmışlardır. Haklarında kamu davası açılarak gözaltına alınmışlardır.⁵⁵⁰ Bunun yanı sıra silah veya benzeri aletler kullanılarak hırsızlık yapıldığına şahit olunmuştur. Örneğin 15 Eylül 1328/28 Eylül 1912 tarihinde Ayaş kazasının Hacı Memmi? Mahallesi'nden Doğan Efendi'nin oğulları Ahmet ve Hüseyin, Boyalı köyünden

⁵⁴⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6.

⁵⁴⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁴⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 9/4.

⁵⁴⁹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20.

⁵⁵⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 44/17.

Kasap oğlu Süleyman'ı gece vakti silahlı olarak hanesine gelip onu darp etmişler ve davalarını çalmışlardır. Failler 4 Teşrinievvel 1328/17 Ekim 1912'de yakalanmışlardır.⁵⁵¹ Kapı kırmak suretiyle hırsızlık yapma vakalarına da tesadüf edilmektedir. 3 Nisan 1329/16 Nisan 1913 tarihinde Mecidiye'de Hüseyin oğlu Eyüp, Arap Ali oğlu Hüseyin ve Hacı, Hacı Süleyman oğlu Halil Çavuş'un evinin kapısını kırarak soymuşlardır. Vakadan bir gün sonra Eyüp ve Hüseyin yakalanmış, diğer failin ise ihzar müzekkiresi hazırlanarak ait olduğu kazaya gönderilmiştir.⁵⁵² Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak belgelerde verilen bilgiler içerik bakımından birbirine oldukça benzemektedir. Bu bilgiler ışığında Ankara vilayetinde meydana gelen hırsızlık olayları hakkında şunlar söylenebilir:

Vilayet genelinde görülen hırsızlık vakalarının çoğunlukla hayvan, zahire ve eşya çalmak biçiminde gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra nadiren para çalmak amacıyla hırsızlık yapıldığına da şahit olunmuştur. Tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu Ankara vilayetinde bir ailenin en önemli geçim kaynağı olan hayvanlarının çalınması o aileye vurulmuş en büyük darbedir. Bir aile bir çift öküz ve bir beygirle bir yıllık geçimini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra bir iki büyükbaş ve birkaç küçükbaş hayvana sahip olan aile için bu hayvanlar hayati önem taşırlar. Öküzü, beygiri ve hayvanı çalınan bir çiftçi kendisini ve ailesini geçindiremez hale gelir ve perişan olur. Bu sebeple hayvanların güvenliği son derece önemlidir.

Hırsızlara uygulanan cezaların caydırıcı nitelikte olmaması onları cesaretlendirmiş ve hırsızlığın bir meslek haline gelmesine yol açmıştır. Mülkiyet hakkının saklı olduğu mevkilerde işlenen hırsızlık suçu, cinayet suçu olarak değerlendirilirken, tarla, bağ ve bahçelerde yaşanan hırsızlık vakaları, adi hırsızlık suçu kapsamında değerlendirilmiş, bu gibi durumlarda suç işleyene sadece uyarı cezası verilmiştir.⁵⁵³ Diğer yandan güvenlik güçlerinin sayıca azlığı da hırsızların işini kolaylaştırmıştır. Failler hırsızlık yapmaya gittiklerinde yanlarında bulundurdıkları tüfek, bıçak gibi öldürücü ve yaralayıcı aletleri kullanmaktan geri durmamışlardır. Bu gibi durumlarda faillerden ve mağdurlardan ölenler ya da yaralananlar olmuştur.

⁵⁵¹ BOA, DH. EUM. EMN. 21/21.

⁵⁵² BOA, DH. EUM. EMN. 44/17.

⁵⁵³ Arslan, 67.

Cinayet cetvellerine istinaden hırsızların genellikle iki veya üç kişi olarak dolaştıkları ve soyacakları mekânları daha önceden saptayarak bazı planlar yaptıklarını söylemek mümkündür. Yanlarında kapıları açmak ve kırmak için anahtar veya başka malzemeler bulundurmaları bunun ispatıdır. Hırsızların eylemlerini, anahtar uydurmak, kapı kırmak, duvardan aşmak, duvar delmek suretiyle, gece vakti gerçekleştirdikleri cetvellerden anlaşılmaktadır.

Hırsızların nasıl cezalandırıldıklarına ilişkin belgelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Genelde yakalananların adli makamlara teslim edildiği bilgisine yer verilmiştir. Suç cetvellerinde faillerin kimliklerine baktığımızda büyük ölçüde köy ve kırsal kesime mensup oldukları anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu kişilerin okuma yazma bilmeyen eğitimsiz bireyler oldukları söylenebilir. Şehir merkezlerinde hırsızlık vakalarının az oluşu da bunu desteklemektedir. Kayıtlarda rastladığımız hırsızlık türlerinin büyük çoğunlukla basit hırsızlık vakalarından olduğu, nitelikli hırsızlık vakalarının ise pek görülmediği söylenebilir.

Hırsızlık suçu faillerinin büyük bir çoğunluğu erkek faillerdir. Erkekler yüksek meblağlar çalıp kısa yoldan zengin olmayı amaçlarken, kadınlar küçük meblağlar çalarak gündelik ihtiyaçlarını karşılama eğilimindedirler.⁵⁵⁴ Diğer yandan, erkeklerle kıyaslandığında, erkekler daha çok tek başına ve geçici iş birliği ile suç işlerken, büyük çaplı hırsızlıklarda kadınlar, genelde ikinci planda kalmıştır. Kadınların, ya erkeklerin yönettiği suç faaliyetlerinde daha az şüphe çekmeleri veya kolayca bilgi sağlayabilmeleri ve çalıntı malları saklayabilmeleri nedeniyle, suçu saklamada bir araç olarak kullanıldıklarını söylemek mümkündür.⁵⁵⁵

3.2.5. Kız Kaçırma

Türk kültüründe geleneksel evlenme biçimlerinden biri de kız kaçırma. Bilhassa Orta Asya Türklerinde tarihten günümüze değin gelenekselleşen kız kaçırma olgusu, bugün de farklı şekillerde varlığını sürdürmektedir. Örneğin Yakut ve Altay Türklerinde evlenmenin kız kaçırma vasıtasıyla olduğu bilinmektedir. Günümüzde

⁵⁵⁴ Margaret Beare, **Women and Organized Crime**, Canada: Research and National Coordination Organized Crime Division Law Enforcement and Policy Branch Public Safety Canada, 2010, 26.

⁵⁵⁵ Tülin İçli-Aslıhan Ögün, Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 25, Sayı 2, Aralık 1988, 21.

ise kız kaçırma geleneğinin kırsal kesimde sık rastlanan bir durum olduğu söylenebilir.⁵⁵⁶

Orta Asya'daki kız kaçırma geleneğinin bazı değişikliklerle Anadolu'ya geçtiği söylenebilir. Anadolu'da evlenmek isteyen gençler, evlenmek istedikleri kızın babası kızını vermek istemediği takdirde kaçırma/kaçma yollarına başvurmuşlardır. Evlenmek isteyen erkekler ya kızın rızasını alarak ya da zor kullanarak onu kaçırıp evlenmeye ikna etmek istemişlerdir. Tecavüz maksadıyla kız veya kadınların kaçırıldığı da bir gerçektir. Bilhassa devlet otoritesinin zayıfladığı, eşkıyalığın yoğun olarak yaşandığı dönemlerde kadın/kız kaçırma vakalarında artış olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra tecavüz amaçlı ve bireysel kız kaçırma vakalarının ahlaki zafiyetin bir sonucu olduğu söylemek mümkündür. Kız kaçırma eylemi genellikle zor ve şiddet kullanmak suretiyle gerçekleştirilir. Osmanlı ceza hukukunda kız kaçırma, cinayet suçu olarak değerlendirilmiş, suçun işleniş biçimi veya sonuçları dikkate alınarak hapis ve küreğe konulma cezası uygulanmıştır.⁵⁵⁷

İncelenen dönemde kız kaçırma vakalarının yaygın olduğu söylenebilir. Bu minvalde Ankara vilayeti dâhilinde meydana gelen kız kaçırma vakaları cinayet cetvellerine de yansımıştır. Kız kaçırma suçları, cetvellerde değişik isimlerle yer almıştır. Bu isimlerin başında eylemin zorla gerçekleştirildiğini belirten “cebren” ibaresi kullanılmıştır. Kız kaçırmak, karı kaldırmak, kız kaldırmak, karı firarı ve fi'l-i şeni gibi terimler de cinayet cetvellerinde yer almıştır.

Tablo 3.29. Ankara Vilayetinde Kız Kaçırma Suçu Adedi

Sancak	Kız Kaçırma Suçu Adedi	Nüfus	Kız Kaçırma Suçunun Nüfusa Oranı
Ankara	25	85.000	0.029
Yozgat	15	93.000	0.016
Kayseri	6	155.000	0.0038
Kırşehir	13	74.000	0.017
Çorum	-	85.000	-
Toplam	59	492.000	0.011

⁵⁵⁶ Mahmut Tezcan, Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi, **Aile ve Toplum**, Cilt 2, Sayı 6, Ankara 2003, 41.

⁵⁵⁷ **Düstur**, I. Tertip, Cilt 1, 582.

Ankara vilayeti genelinde cinayet cetvellerine yansıyan 59 adet kız kaçırma vakası yaşanmıştır. Bu vakalardan 25'i Ankara sancağında, 15'i Yozgat sancağında, 13'ü Kırşehir sancağında ve 6'sı Kayseri sancağında meydana gelmiştir. Çorum sancağında cetvellere yansıyan kız kaçırma suçuna rastlanmamıştır.⁵⁵⁸ Kız kaçırma suçunun nüfuslara oranına bakıldığında bu oranın Ankara'da en yüksek, Kayseri'de ise en düşük seviyede olduğu görülmüştür. Kız kaçırma olayları sıradan vakalar olması hasebiyle tamamının cetvellerde yer aldığını söylemek mümkün değildir. Bu vakaların kimisinin örtbas edildiği kimisinin de uzlaşmayla sonuçlandığını söylemek mümkündür.

Kayıtlara göre, Ankara merkez kazada 6, Mihaliççık'ta 5, Bala'da 1, Sivrihisar'da 1, Haymana'da 11 ve Ayaş'ta 1 olmak üzere Ankara sancağında toplam 25 adet kız kaçırma suçu işlenmiştir. Yabanabad, Kalecik, Beypazarı ve Nallıhan'da kız kaçırma suçu işlenmemiştir.

Suç cetvelleri ışığında Ankara sancağındaki suç faillerine bakarsak, Ankara merkez kazada 10, Mihaliççık'ta 7 erkek ve 1 kadın, Bala'da 2, Sivrihisar'da 4, Haymana'da 17 ve Ayaş'ta 1 olmak üzere toplam 42 kişiden ibarettir. Mağdurlar ise Ankara merkez kazada 8 kadın, Mihaliççık'ta 1 erkek ve 4 kadın, Bala'da 1 kadın, Sivrihisar'da 1 kadın, Haymana'da 10 kadın ve Ayaş'ta 1 erkek ve 1 kadın olmak üzere toplam 25 kişidir. Mağdurların hemen hemen tamamı kadındır. Mağdurlar içinde bulunan erkeklerin kadınlarla birlikte kaçırıldıkları söylenebilir. En fazla kız kaçırma olayı Haymana kazasında meydana gelmiştir. Yabanabad, Kalecik, Beypazarı ve Nallıhan'da kayıtlara geçen kız kaçırma vakasına rastlanmamıştır. Faillerden 6'sının firarda olduğu diğerlerinin yakalandığı anlaşılmıştır. Vakaların birisi hariç tamamı köy ve kırsal alanlarda yaşanmıştır.⁵⁵⁹

⁵⁵⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.
⁵⁵⁹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

Yozgat sancağında, merkez kazada 2, Akdağmadeni'nde 7 ve Boğazlıyan'da 6 olmak üzere 15 adet kız kaçırma suçu işlenmiştir. Yozgat sancağında kız kaçırma olayına karışan 38 fail tespit edilmiştir. Suç mağdurlarının tamamı kadın olup 16 kişiden ibarettir. Faillerden 22'si yakalanmış 16'sı firar etmiştir. Firar edenlerin çokluğu dikkat çekicidir. Vakaların 5'i şehir merkezinde, 10'u ise köy ve kırsal alanda yaşanmıştır.⁵⁶⁰

Kırşehir sancağına bağlı Mecidiye kazasında 10 ve Avanos'ta 3 olmak üzere toplam 13 adet kız kaçırma vakası yaşanmıştır. Kırşehir ve Keskin'de kız kaçırma vakası yoktur. Faillerin sayısına bakıldığında, Mecidiye'de 20 ve Avanos'ta 5 olmak üzere 25 kişidir. Mağdurlar ise Mecidiye'de 10 ve Avanos'ta 3 olmak üzere 13 kişidir. Faillerden 14'ü yakalanmış 3'ü firar etmiş 8'inin ise işlemlerine devam edilmiştir.⁵⁶¹ Vakaların tamamı köy ve kırsal alanlarda yaşanmıştır.

Kayseri merkez kazada 3 ve Develi'de 3 olmak üzere Kayseri sancağında toplam 6 adet kız kaçırma suçu işlenmiştir. Suç faillerine bakıldığında Kayseri merkez kazada 3 ve Develi'de 3 olmak üzere 6 kişidir. Kız kaçırma suçunun kadın failine rastlanmamıştır. Mağdur sayısı ise Kayseri'de 3 ve Develi'de 3 olmak üzere 6 kişidir. Suçun bütün faileri derdest edilmiştir. Vakaların tamamının köy ve kırsalda gerçekleştiği söylenebilir.⁵⁶²

Kız kaçırma fiilinin farklı şekillerde meydana geldiğini söylemek mümkündür. Kız kaçırma olaylarında zor ve şiddete başvurmak oldukça sık rastlanan bir durumdur. Örneğin, 23 Nisan 1328/6 Mayıs 1912 tarihinde Çorum'un Şıhlar Mahallesi'nden Mehmet ve Karabet isimli iki şahıs Hacı Recep Mahallesinden Sağır Osman'ın kızı Şerife'yi zorla kaçırıp bekâretini bozmuşlardır. Failler aynı gün yakalanarak adliyeye teslim edilmişlerdir.⁵⁶³ 11 Şubat 1328/24 Şubat 1912 tarihinde Boğazlıyan'da Ethem oğlu İsmail, Hamdi Çavuş'un karısını zor kullanmak suretiyle kaçırmıştır. 19 Şubat'ta yakalanmıştır.⁵⁶⁴ Çeşitli içki ve kimyasal maddeler kullanılarak da kız

⁵⁶⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁵⁶¹ BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁶² BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁶³ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20.

⁵⁶⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

kaçırılmıştır. 6 Şubat 1328/19 Şubat 1912 tarihinde Mihaliççık kazasında Hüseyin oğlu Mustafa ve zevcesi esme ve oğlu Ali isimindeki şahıslar Yenişehirli Kurt İsmail'in kızını bir tür içki ile bayıltıp kaçırmışlardır. Failler 17 Şubat tarihinde yakalanmışlardır.⁵⁶⁵ Genelde kız kaçırın faillerin derdest edildikleri bilinmekle birlikte, bazı durumlarda failler yakalanamamıştır. Örneğin, 17 Eylül 1328/30 Eylül 1912 tarihinde Bala kazasının Şahinler köyünden Mehmet'in kardeşi Ahmet ve arkadaşı aynı köyden Ali'nin kızı Hediye'yi kaçırmışlardır. Failler yedek olarak askere alındıklarından derdest edilememişlerdir.⁵⁶⁶ 8 Nisan 1329/21 Nisan 1913 tarihinde Mecidiye'nin Öküzkuşağı köyünden Ali oğlu Mansur, Hamit oğlu Ali, Yaylalı oğlu Ömer Çavuş ve Mustafa oğlu Hacı Behzat, aynı köyden Ömer'in kızını ve Hacı Bekir'in de karısını zorla kaçırmışlardır. Namlarına cihet-i Adliye'den celbname kat'i olunmuş ise de şu anda maznunlara tebliğine dair yazı gelmemiştir. Failler diğer bir meseleden dolayı haklarında gayri muvakkat tevkifle firarda olduklarından tebliğ ve derdest olunamamışlardır.⁵⁶⁷

Yukarıda Ankara vilayetinde meydana gelen kız kaçırma vakalarına ilişkin bazı istatistiki veriler ve örnekler verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle şunlar söylenebilir: En fazla kız kaçırma vakası Ankara sancağında yaşanmıştır. İncelenen dönemde görülen belgelerde Çorum sancağında kız kaçırma suçu işlenmemiştir. Kız kaçırma vakaları büyük ölçüde köy ve kırsal alanlarda meydana gelmiştir. Faillerin çoğunluğu yakalanmıştır. Ancak firar edenlerin de az olmadığı söylenebilir. Kız kaçırma suçunu işleyenlerin zor ve şiddet kullandıkları “cebren” teriminin belgelerde sıklıkla kullanılmasından anlaşılmaktadır. Kızların ya da kadınların kendi istekleriyle mi yoksa zorla mı kaçtıklarına/kaçırıldıklarına ilişkin kesin bilgilere yer verilmemiştir. Ancak bazı kızların kendi rızalarıyla kaçmış oldukları söylenebilir. Kırsal kesimlerdeki eğitimsizlik ve ahlaki zafiyet kız kaçırma vakalarında önemli bir rol oynamıştır. Fakat çeşitli nedenlerle sevdiği kızını alamayan gençlerin de bu yola başvurduklarını söylemek mümkündür.

Bazı vakalarda sekiz dokuz kişinin kız kaçırma eylemine karışmış olmaları da oldukça dikkat çekicidir. Kız kaçırma eylemi sırasında fail ve mağdurlardan yaralananlara da rastlanmıştır. Belgelerde sıkça zikredilen “kerime” kelimesi

⁵⁶⁵ BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁵⁶⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 21/21.

⁵⁶⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 44/17.

kaçırılanların büyük çoğunlukla genç ve bekâr kadınlar olduğuna işaret etmektedir. Bunun yanı sıra “zevce” kelimesinin de kerime kelimesi kadar olmasa da birçok belgede geçtiği görülmektedir. Bu durum evli kadınların da kaçırıldığına bir delilidir.

3.2.6. Silah Teşhiri

Silah teşhiri korkutmak veya öldürmek amaçlı olabilir. Nefsi müdafaa dışında suç olarak değerlendirilir ve cünha sınıfına girer. Silah teşhiri, hırsızlık, gasp, yaralama veya öldürme maksadıyla yapılırsa cinayet suçu sayılır.⁵⁶⁸ Yani ikinci bir suç maksadı olmaksızın silah teşhiri sırasında tehdit, silah ateşlemek gibi durumlar hâsıl olursa suçun türü cünhadan cinayete dönüşür. Bu durumda fail öldürmeye teşebbüsten yargılanır ve bu çerçevede cezalandırılır. Fail suçun derecesine göre hapis ya da kürek cezasına çarptırılır.⁵⁶⁹

Cinayet cetvellerinde genellikle “katl kastıyla teşhir-i silah” veya kısaca “teşhir-i silah” adıyla geçen bu suçun Ankara vilayetindeki dağılımı şu şekildedir: Ankara sancağında 23, Yozgat sancağında 3, Kayseri sancağında 4 ve Kırşehir sancağında 1 olmak üzere toplam 31. Kaza bazında meydana gelen silah teşhiri vakası ise Ankara merkez kazada 2, Mihaliççık’ta 10, Yabanabad’ta 1, Sivrihisar’da 1, Ayaş’ta 9, Kayseri merkez kazada 4, Yozgat merkez kazada 1, Akdağmadeni’nde 2, Mecidiye’de 1’dir.⁵⁷⁰

Aslında silah teşhiri, yapılan eylemin derecesine ve sonucuna göre cinayet veya cünha suçu olarak kabul edilir. Silah teşhiri esnasında fail karşısındaki kişi ya da kişileri yaralayabilir hatta onların ölümüne yol açabilir. Bu durumda suç türü cerh veya adam öldürme suçuna dönüşebilir.

Ankara sancağında 23 adet silah teşhiri vakası yaşanmıştır. Bunların 2’si Ankara’da, 10’u Mihaliççık’ta, 1’i Yabanabad’da, 1’i Sivrihisar’da ve 9’u da Ayaş’ta meydana

⁵⁶⁸ Öztop, 173.

⁵⁶⁹ **Düştur**, I. Tertip, Cilt 1, 575-576.

⁵⁷⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

gelmiştir. Faillerin durumuna bakıldığında, 41 fail ve 28 mağdur bulunmaktadır. Faillerden ikisinin kimliği belirlenememiş iken ikisi firar etmiştir. 37 fail yakalanarak jandarma tarafından adliyeye teslim edilmiştir. Vakalardan 4'ü şehirde (mahalle, çarşı, kasaba vs.) diğerleri köy ve kırsal alanlarda meydana gelmiştir. Silah teşhiri vakası en fazla Mihaliççik kazasında yaşanmıştır. Kayıtlara göre Bala, Kalecik, Beypazarı, Nallıhan ve Haymana'da bu tür bir vakaya rastlanmamıştır.⁵⁷¹

Kayseri sancağında 4 adet silah teşhiri suçu işlenmiştir. Develi'de bu suça rastlanmamıştır. Suça karışan 4 fail ve 4 mağdur bulunmaktadır. Failler derdest edilmiştir. Vakaların büyük kısmı köy ve kırsal alanlarda yaşanmıştır.⁵⁷²

Yozgat sancağında 1, Akdağmadeni'nde 2 adet silah teşhiri suçu işlenmiştir. Suçun failleri biri gayrimüslim olmak üzere üç kişidir. Faillerin üçü de derdest edilmiştir. Suçun mağduru üç kişidir. Vakalar köy ve kırsalda meydana gelmiştir.⁵⁷³ Kırşehir sancağında bu suç türünden bir adet vakaya rastlanmıştır. Suçun faili ve mağduru birer kişidir. Fail yakalanarak adli makamlara teslim edilmiştir.⁵⁷⁴

Silah teşhiri suçunun genellikle korkutma amacıyla işlendiği söylenebilir. Örneğin 10 Nisan 1328/23 Nisan 1912 tarihinde Haymana kazasında, Mehmet'in, İbrahim ve arkadaşına av sırasında silah teşhirinde bulunduğu ve cünha suçu işlediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla vaka sırasında bir yaralama veya öldürme olmamış silah teşhirinin korkutma amaçlı olduğu anlaşılmıştır.⁵⁷⁵ Bazan da katl kastıyla silah teşhir edildiği görülmüştür. 21 Haziran 1328/4 Temmuz 1912 tarihinde Ankara'nın Küllük mahallesinden Kasap Hacı Ali'nin oğlu Cemal, Eski Bedesten mahallesinden Şükrü'yü katl kastıyla yaralamıştır. Fail olaydan sonra kaçmış olduğundan derdest edilememiştir.⁵⁷⁶ Bunların yanı sıra, meydan okumak veya güç göstermek için silah teşhiri vakalarına şahit olunmuştur. Örneğin 16 Eylül 1328/29 Eylül 1912 tarihinde Yabanabad'ın Ağcaviran köyünden Sarı oğlu Tevfik, Ankara süvari jandarma kolcularından Güdüllü Osman Çavuş ve dokuz nefer refikasına silah teşhiri yapmış

⁵⁷¹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁷² BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁷³ BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁷⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁷⁵ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20.

⁵⁷⁶ BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

daha sonrasında Rovelverinden çıkan kurşunlar yaralanmalara sebep olmuştur. Olayın faili soruşturma neticesinde derdest edilmiştir.⁵⁷⁷

Silah teşhiri vakaları genellikle yaralanmalarla sonuçlanmıştır. Ölümle sonuçlanan olaylar katl suçu olarak değerlendirilmiştir. Yine suçların büyük bir kısmı köy ve kırsal alanlarda işlenmiştir. Faillerin çoğu yakalanarak adli mercilere teslim edilmiştir. Belgelere göre bu suç türünde kadın faile veya mağdura rastlanmamıştır. Faillerin büyük çoğunlunun köylü kesiminden ve eğitimsiz kişilerden oluştuğu söylenebilir.

3.2.7. Kundaklama

Kundaklama, İhrak, yakma/yakmak, anlamındadır. Belgelerde yakmak eyleminin karşılığı olarak ihrak ve kundakçılık terimleri kullanılmıştır. Kundakçılık, her durum ve şartta cinayet suçu olarak kabul edilmiştir. Fakat bu suça verilecek cezanın ağırlığı yangının mevkiine ve genişliğine göre değişmektedir. Kundaklanan mevki, şehir, kasaba ve köy dâhilinde veya içerisinde insanların yaşadığı bir mahalde ise cezası idamdır. Meskûn mahallerin dışında yakılan bir bina yahut tarla ise yakılan yerin kimin malı olduğuna bakılmaksızın kürek veya kalebentlik cezası verilmiştir.⁵⁷⁸

Cinayet cetvellerine göre Ankara vilayetinde meydana gelen kundakçılık vakalarının dağılımı şöyledir: Ankara sancağında 12, Yozgat sancağında 11, Çorum sancağında 2, Kayseri sancağında 1 ve Kırşehir sancağında 1 olmak üzere toplam 27. Kazalar bazında ise durum şu şekildedir: Ankara merkez kazada 1, Mihalıççık'ta 3, Yabanabad'ta 1, Bala'da 2, Beypazarı'nda 1, Nallıhan'da 2, Haymana'da 1, Ayaş'ta 1, Sungurlu'da 1, Osmancık'ta 1, Avanos'ta 1, Develi'de 1, Yozgat'ta 6, Akdağmadeni'nde 4 ve Boğazlıyan'da 1. Sivrihisar, Kalecik, Çorum, İskilip, Kırşehir, Mecidiye, Keskin ve Kayseri'de ihrak vakasına rastlanmamıştır.⁵⁷⁹

Fail ve mağdurların durumuna bakıldığında Ankara sancağında 12 Fail ve 11 mağdur, Yozgat sancağında 2'si gayrimüslim 17 fail ve 2'si kadın olmak üzere 10

⁵⁷⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 21/21.

⁵⁷⁸ **Düster**, I. Tertip, Cilt 1, 573.

⁵⁷⁹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

mağdur, Çorum sancağında 4 fail ve 2 mağdur, Kırşehir sancağında 2 fail ve 1 mağdur, Develi kazasında 1 fail ve 1 mağdur bulunmaktadır. Vilayet genelinde toplam 36 kişi fail, 25 kişi de mağdur olarak tespit edilmiştir. Faillerden 6'sı firar etmiş 30'u ise yakalanmıştır. Kundakçılık vakalarının büyük çoğunluğu köy ve kırsal alanlardaki, orman, harman, hane, çadır ve ağılların bulunduğu mevkilerde meydana gelmiştir.⁵⁸⁰

Kundaklama suçunun neden işlendiğine dair belgelerde yeterli veri bulunmamaktadır. Ancak bu suçun hırsızlık, intikam, korkutma gibi nedenlerle yapıldığı söylenebilir. Cetvellerde daha çok eylemin nerede yapıldığı, yakılan nesnenin ne olduğu belirtilmiştir. Örneğin, 23 Haziran 1328/6 Temmuz 1912 tarihinde Ankara sancağına bağlı Nallıhan kazasının Yenice köyünden Fazıl Efendi'nin oğlu Ali, aynı köyden Ahmet'in oğlu Arif'in harmanını yakmıştır. Fail hakkında henüz tevkif müzekkeresi yazılmamıştır. Bu durumda derdest edilip edilmeyeceği belli değildir.⁵⁸¹ 17 Temmuz 1328/30 Temmuz 1912 tarihinde meydana gelen başka bir kundaklama vakasında, Ankara sancağına bağlı Bala kazasının Yenişih köyünden Hüseyin'in oğlu Mustafa, aynı köyden Ali ve arkadaşının ağılını yakmıştır.⁵⁸² Bu vakaların yanı sıra kasten mera ve orman kundaklandığı da belgelerden anlaşılmıştır. Örneğin 12 Eylül 1328/25 Eylül 1912 tarihinde Mihaliççik kazasının Eğri Ova mevkiinde, Sivrihisar'dan Ömer ustanın oğlu davar çobanı Dursun, kasıtlı olarak mera ve ormanı yakmıştır. Jandarma fail hakkında tahkikat başlatmıştır.⁵⁸³ Bu vakada mera ve ormanın yakılarak tarla haline getirilmesinin amaçlandığı söylenebilir.

Yukarıda Ankara vilayetinde meydana gelen kundakçılık suçuyla ilgili kayıtlara geçen verilerden hareketle bazı istatistiki bilgiler ve örnekler verilmiştir. Bu bilgiler ışığında kısa bir değerlendirme yapılırsa şunlar söylenebilir: Kundakçılık suçunu işleyen faillerin tamamına yakını yakalanmış ve adli makamlara teslim edilmiştir. Faillerden üçü gayrimüslim ikisi ise faili meçhuldür. Bazı vakalarda faillerin

⁵⁸⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁸¹ BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁸² BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁸³ BOA, DH. EUM. EMN. 60/12.

yaktıkları mekânlar belirtilmemiştir. Ancak genelde ağıl, ahır, hane, orman, mera, harman ve çadırların kundaklandığı anlaşılmıştır. Vakaların büyük çoğunluğu köy ve kırsal alanlarda yaşanmıştır. Faillerin çoğunun köylülerden oluştuğu söylenebilir. Kundaklama eylemleri sırasında yaralanma ve ölümler olup olmadığına ilişkin bilgi verilmemiştir. Faillerin bu suçu neden işledikleri de belgelerden anlaşılmamaktadır. Ancak kundaklama eyleminin, hırsızlık, intikam, korkutma gibi nedenlerle yapıldığı söylenebilir.

3.2.8. Yol Kesme

Kat-ı tarik (yol kesme), insanların mallarını zorla ve açıktan ele geçirmektir. Başka bir deyişle yol kesmek, bir kişi veya grubun Müslümanların ve zimmîlerin mallarını zor ve şiddet kullanarak veya tehdit ederek yollarını kesip almalarıdır.⁵⁸⁴ 1858 Ceza Kanunu'nda ise yol kesen kişiler şöyle tanımlanmıştır: “*Dağlarda ve kırlarda müsellağ oldukları halde gezerek rast geldikleri yolcuları tutup soymak fazihasını irtikab iden eşhasa ki Kutta-i tarik tesmiye olunurlar.*”⁵⁸⁵ Yol kesme suçunu işleyenlere sıfatlarına ve suçun derecesine göre muvakkat veya müebbet kürek cezası verilir. Ancak sabıkalı olanlar, işkence edenler veya yol kesme esnasında adam öldürenler idamla cezalandırılırlar.⁵⁸⁶

Ankara vilayetinde cinayet cetvellerine yansıyan 20 adet yol kesme vakası meydana gelmiştir. Bunların 13'ü Ankara sancağında, 6'sı Çorum sancağında, 1 tanesi de Kırşehir sancağında yaşanmıştır. Kaza bazında yol kesme vakasına baktığımızda Ankara merkez kazada 3, Yabanabad'da 3, Nallıhan'da 5, Haymana'da 1, Ayaş'ta 1, Çorum'da 4, İskilip'te 1, Sungurlu'da 1 ve Mecidiye'de 1 adettir.⁵⁸⁷ Yozgat ve Kayseri sancağında yol kesme suçuna rastlanmamıştır. Sancak bazında en fazla yol kesme vakası Ankara'da meydana gelmiştir.

Yol kesme vakalarındaki faillerin durumuna bakılırsa Ankara'da 21, Çorum'da 18 ve Mecidiye'de 3 olmak üzere toplam 42 kişidir. Mağdurların adedi ise Ankara'da 18,

⁵⁸⁴ Halil Cin, Gül Akyılmaz, **Türk Hukuk Tarihi**, 8. Basım, Konya: Sayram Yayınları, 2016, 257.

⁵⁸⁵ **Düştur**, I. Tertip, Cilt 1, 549-550.

⁵⁸⁶ **Düştur**, I. Tertip, Cilt 1, 550.

⁵⁸⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

Çorum'da 8 ve Mecidiye'de 1 olmak üzere toplam 27 kişidir. Faillerden 14'ü firar etmiş 24'ü yakalanmıştır. 4 kişi ise faili meçhul olarak kalmıştır. Vakaların büyük çoğunluğu köy ve kırsal alanlarda yaşanmıştır.⁵⁸⁸

Yol kesme suçu farklı sebeplerle işlenmiş olabilir. Belgelerde bu suçun genelde hırsızlık ve intikam almak amacıyla işlendiği görülmüştür. Örneğin 22 Mayıs 1329/4 Haziran 1913 tarihinde Çorum'da asker firarilerinden İsmail ve arkadaşı Bektaş, Eyüp oğlu Mehmet'in yolunu keserek yaralamışlar ve dört kuruşunu zorla almışlardır.⁵⁸⁹ Diğer bir örnekte ise 15 Kânunuevvel 1328/28 Aralık 1912 tarihinde Yabanabad'ın Özpınar köyünden Kara Mustafa oğlu Hüseyin ve Viran köylü Koca Kuşak oğlu Hacı aynı köyden Durali Efendi'nin hizmetçisi Kara Mehmet oğlu Ahmet'in yolunu kesmişlerdir. Faillerden Hacı firar etmiş bunun üzerine yakalanması için jandarmaya yazı gönderilmiştir. Hüseyin ise derdest edilerek Yabanabad tevkifhanesine konulmuştur.⁵⁹⁰ Bu vakaların büyük çaplı ve ölümlü biten vakalar olmadığı anlaşılmaktadır. Belgelerde daha çok suçun türü, failerin ve mağdurların kimlikleri, yakalanıp yakalanmadıklarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.2.9. Çocuk Düşürme

Osmanlı Devleti'nde aile hayatına ve nesebin devamlılığına büyük önem verilmiştir. Bu nedenle *Iskat-ı cenin (çocuk düşürme)*⁵⁹¹ fiili kesin olarak men edilmiştir. Dolayısıyla çocuk düşürme bir suç olarak kabul edilmiştir. Çocuk düşürme suçunda ceninin hayat hakkı, gebe kadının sağlığı, nesebin sürekliliği gibi haklar söz konusudur.⁵⁹² Devlet çocuk düşürme konusunda her ne kadar hassas davranmışsa da bu işi yapan ve yaptırnanlar her zaman var olmuştur.⁵⁹³ Çocuk düşürme eyleminin oluşması için kadının hamile olması zaruridir. Hamile olmayan bir kadının hamile zannedilerek çocuğunun düşürülmesine yönelik fiiller, cenine karşı işlenen bir suç

⁵⁸⁸ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁵⁸⁹ BOA, DH. EUM. EMN. 31/33.

⁵⁹⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 22/5.

⁵⁹¹ Günümüzde çocuk düşürmenin karşılığı olarak *kürtaj* terimi daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

⁵⁹² Avcı, 177-178.

⁵⁹³ Fatma şimşek, Haldun Eroğlu, Güven Dinç, Osmanlı İmparatorluğunda Iskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme)", *The Journal of International Social Research*, Cilt 2, Sayı 6, Kış 2009, 603.

sayılmaz, ancak müessir bir fiil olarak kabul edilir.⁵⁹⁴ 1858 Ceza Kanunu'nun 192 ve 193. maddelerine göre, çocuk düşürmenin cezası hapis ve muvakkat küreğe konulmaktır.⁵⁹⁵ 1911'deki düzenlemeyle çocuk suçuna verilen cezalar arttırılmıştır.⁵⁹⁶

Ülkenin her yerinde olduğu gibi Ankara vilayetinde de çocuk düşürme vakalarına rastlanmıştır. Cinayet cetvellerinde bu vaka türünün ıskat-ı cenin olarak geçtiği görülmektedir. Cetvellere göre Ankara vilayetinde 11 adet çocuk düşürme vakası yaşanmıştır. Bunların 3'ü Ankara sancağında, 4'ü Kayseri sancağında, 4'ü de Yozgat sancağında meydana gelmiştir. Çorum ve Kırşehir sancaklarında kayıtlara yansıyan çocuk düşürme vakasına rastlanmamıştır. Kaza bazında ise durum şu şekildedir; Ankara merkez kazada 1, Mihalıççık'ta 1, Yabanabad'ta 1, Kayseri'de 3, Develi'de 1, Akdağmadeni'inde 4'tür.⁵⁹⁷

Çocuk düşürme suçunun 3 kadın ve 8 erkek olmak üzere 11 faili olduğu tespit edilmiştir. Biri hariç diğer failer yakalanmıştır. Kendi kendine bu cürmü işleyen kadınlara kamu davası açılmıştır. Erkekler ise Adliye'ye sevk edilmiştir. Çocuk düşürme vakalarının çoğunlukla yine köylerde yaşandığı söylenebilir.

İncelenen belgelerde çocuk düşürmenin nedenleri hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Verilen bazı ipuçlarından hareketle en belirgin nedenler arasında, tecavüz girişimine maruz kalan kadınların çocuklarını düşürdükleri⁵⁹⁸ ve gayrimeşru olan çocuğu doğurmak istemedikleri söylenebilir.⁵⁹⁹ Genelde yoksulluk ve zaruri nedenlerden dolayı çocuk düşürme yaygın ise de incelenen vakalarda bu hususta açık bir ifade bulunmamaktadır.

⁵⁹⁴ Belkıs Konan, Osmanlı Devleti'inde Çocuk düşürme Suçu, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 4, Ankara 2008, 324.

⁵⁹⁵ **Düster**, I. Tertip, Cilt,1578.

⁵⁹⁶ Düzenlemeye göre, çocuk düşürmeye izin veren kadına altı ila üç yıl arası hapis, kadının ölmesi durumunda kürtaj yapan kişiye yedi yıla kadar kürek cezası, darp ve cerh suretiyle çocuğun düşmesine neden olan kişiye üç yıldan on yıla kadar kürek cezası, zorla kürtaj yapmaya kalkışıp kadının ölümüne sebep olan kişiye on beş yıl kürek cezası verilir. BOA, İ.DUİT. 79/10.

⁵⁹⁷ BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27.

⁵⁹⁸ 23 Mayıs 1329 tarihinde Yozgat sancağına tabi Akdağmadeni'nden Emin Efendi'nin oğlu Hamdi, telgraf çavuşu Yozgatlı Mahmut'un karısı Emine'ye tecavüz kastıyla saldırmış, çocuğunun düşmesine sebep olmuştur. Hamdi olaydan hemen sonra yakalanarak Adliye'ye teslim edilmiştir. BOA, DH. EUM. EMN. 31/33.

⁵⁹⁹ 8 Mart 1329 tarihinde Ankara merkez kazaya bağlı Kabaklı köyünden Hasan'ın hanımı Fatma gayri meşru çocuğunu doğurmak istememiş ve cenin halindeyken düşürmüştür. Fail derdest edilerek hakkında kamu davası açılmıştır. BOA, DH. EUM. EMN. 22/11.

3.2.10. Cinayet Cetvellerinde Yer Alan Çeşitli Cinayet Suçları

Cinayet cetvellerinde üzerinde durulan suç türleri haricinde değişik isimlerle ifade edilen farklı suç türlerine de rastlanmıştır. Sayıca oldukça az olan bu suç türlerinin rüşvet, dolandırıcılık, sahtekârlık, suikast, işkence, kötü söz gibi isimlerle anıldığı söylenebilir. Aslında bu tür suçlar cünha veya kabahat sınıfında yer almaktadır. Fakat cetvellerde yer verildiği için kısaca bahsetmek yerinde olur.

Kayıtlara göre Ankara vilayetinde bu tür suçların adedi 17'dir. Bunların 13'ü Ankara sancağında, 2'si Yozgat sancağında, 1'i Çorum sancağında, 1'i de Kırşehir sancağında meydana gelmiştir. Vakaların bütün suç türleri içindeki oranı %2.18'dir.⁶⁰⁰ Faillerin durumuna bakarsak Ankara sancağında 13, Yozgat sancağında 3, Çorum sancağında 4 ve Kırşehir sancağında 1 olmak üzere toplam 21 kişidir. Bu tür suçlarda kadın fail bulunmamaktadır. Mağdurlar ise 12 erkek ve 2 kadın olmak üzere 14 kişidir.

Bu tür suçlara ilişkin şu örnekler verilebilir: 30 Nisan 1328/13 Mayıs 1912 tarihinde Mihaliççık kazasının Sulular köyünden Kara Mahmut'un oğlu Hüseyin, aynı köyden Kara Hüseyin'in oğlu Ali'ye kötü sözler söylemiştir. Bu davranış cünha-i hukukiyeden sayılmıştır.⁶⁰¹ 2 Teşrinisani 1328/15 Kasım 1912 tarihinde Ayaş'ın Dereli köyü imam ve muhtarının sahtekârlık yaptıkları belirlenmiştir. Konu kamu davası çerçevesinde değerlendirilmiştir.⁶⁰² Ancak ne tür bir sahtekârlık yaptıklarına ilişkin bilgi verilmemiştir. 30 Teşrinievvel 1328/12 Kasım 1912 tarihinde Ankara'nın Hacettepe Mahallesi'nden Sadık isimli bir şahıs, reji kolcusu Rıfat Efendi'ye rüşvet vermek istemiştir. Fail aynı gün derdest edilmiştir.⁶⁰³ 1 Teşrinisani 1328/14 Kasım 1912 tarihinde Yozgat sancağına bağlı Akdağmadeni kazasının Bahçecik köyünden Vasili adındaki bir gayrimüslim aynı köyden İbo oğlu Ali'ye işkence etmiştir. Fail, cürüm anında yakalanmıştır.⁶⁰⁴ Bu örneklerde, suçun nasıl ve neden işlendiği hususunda yeterli bilgi verilmemiştir. Ancak failerin ve mağdurların kimlikleri, olayın tarihi ve yeri hakkında bilgiler verilmiştir.

⁶⁰⁰ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34.

⁶⁰¹ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20.

⁶⁰² BOA, DH. EUM. EMN. 17/6.

⁶⁰³ BOA, DH. EUM. EMN. 22/6.

⁶⁰⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 17/6.

Bu bölümde 1912-1914 yılları arasında düzenlenmiş olan cinayet cetvellerinde yer alan cinayet suçlarına değinilmiştir. Cinayet suçlarının hangi tarihte, nerede, kim veya kimler tarafından, kimlere karşı işlendiği, faillerin yakalanıp yakalanmadıkları, faillerin cinsiyetleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yine bu bağlamda dikkat çekici vakalardan örnekler verilmiştir. Bir sonraki kısımda ise suç ve failler hakkında cinayet cetvellerinden çok daha farklı ve ayrıntılı bilgiler veren ceraim-i umumiye cetvelleri ışığında suç failleri, cünha ve kabahat suçları üzerinde durulacaktır.

3.3. Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Ankara Vilayetinde Cünha ve Kabahat Suçları ile Failleri

3.3.1. Faillerin Özellikleri

Ceraim-i umumiye cetvelleri, cinayet cetvellerinden oldukça farklıdır. Dolayısıyla bu cetvellerdeki veriler bize suç ve failleri hakkında daha ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Cetvellerde, suç faillerinin kimlikleri (meçhul/belli), tutuklu ve firar sayıları, cinsiyetlerine göre medeni durumları, faillerin suç işleme dereceleri, mesleklerine göre tutukluluk halleri, hangi dini gruba mensup oldukları, eğitim durumları, şehirli mi yoksa köylü mü oldukları, yaş aralıkları, suç mahalleri konusunda önemli verilere yer verilmiştir. Yine cetvellerde cinayet cetvellerinden farklı olarak suç türlerinin daha ayrıntılı tanımlandığı ve sayılarının da çoğaldığı görülmektedir. Ceraim-i umumiye cetvellerine elli civarında cinayet, cünha ve kabahat sınıfındaki suç türü yansımıştır.⁶⁰⁵ Cetvellerin aylık olarak düzenlenmesi istenilmişse de bunların muntazam bir şekilde düzenlendiği söylenemez. Buna rağmen suç cetvelleri Ankara

⁶⁰⁵ Bu suç türleri şunlardır: Devletin dış güvenliğini ihlal, devletin iç güvenliğini ihlal, eşkıyalık, eşkıyaya yataklık, devlet malını çalmak, rüşvet, planlayarak öldürme, planlamadan öldürme, zehirleyerek öldürme, katl-i usul, katl-i füru, öldürmeye teşebbüs, uzuv kesmek, tecavüz, tecavüze teşebbüs, cebren kız kaçırmak, sahtekârlık, kalpazanlık, kundakçılık, tehdid, darben ölüme sebebiyet vermek, kürtaj, gece örgütlü anayolda hırsızlık, meskûn mahalde duvar delerek hırsızlık, gece silahlı duvardan aşarak ve cebir ve şiddetle hırsızlık ihafe kastıyla teşhir-i silah, memurin zabitan ve asakire şetm ü hakaret, mahpus kaçırmak ve saklama, bilasalahiyyet saffet-i resmîyede bulunmak, kalb akçe sürücülüğü, darp ve cerh, kasıtsız ölüme sebebiyet vermek, hetk-i ırz ve iğfal-i bakir, fuhuşiyata tahrik ve alenen fi'l-i şeni, gençlere sarf-ı endazlık ve el ile sarkıntılık, usul ve nizam haricinde tevkif, yalancı şahitlik, zemm ve kadh, şetm ve hakaret ve iftira, dolandırıcılık, sirkat-i adiyeye, yankesicilik ve ahzlık, adiyeyen hayvan hırsızlığı, emniyeti suistimal, kumarhane ve piyango küşadı, nasik malı emlakı ve erzakını ika ve telef, mühür fekkî ve emanet eşya ve evrak-ı resmîye ahzı, bila ruhsat matbaa küşadı ve evrak-ı muzırna neşri ve tedrisi, mühür fekkî ve emanet eşya ve evrak-ı resmîye ahzı, bila ruhsat matbaa küşadı ve evrak-ı muzırna neşri ve tedrisi, çocuk tebdili ve sirkatî, telgraf muhaberatını ihlal, meşrubat-ı muzırna ve semmiyat fûruhtu, imtiyazat-ı mezhebiyeye taarruz, asar-ı kadimeyi tahrib, mürur tezkiresi ve pasaport sahtekârlığı, serserilik, sarhoşluk, cünha ve kabaihi muhtelif. BOA, DH. EUM. ADL, 8/22.

vilayetinde işlenen suçlar ve faileri hususunda çok değerli bilgiler vermektedir. Bu çerçevede 1915 ile 1917 yılları arasında Ankara vilayetince hazırlanarak Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen ceraim-i umumiye cetvelleri ışığında suç ve failer üzerinde durulacaktır.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansımış vakaların ve failerin durumları göz önüne alındığında, ilk etapta, meydana gelen toplam 3910 vaka olduğu görülmektedir. Meydana gelen bu vakalardan 72 tanesi faili meçhul olarak kalmıştır ki, buna göre Ankara vilayetinde meydana gelen faili meçhul oranı %1,84'tür. Aylık cinayet, cünha ve kabahat suçu ortalaması ise 163'tür.

Suçların türlerine göre dağılımında, (bkz. Ek 4) devlete karşı işlenmiş suçların oranları şöyledir: eşkıyalık %0,79; eşkıyaya yataklık %0,23; devletin iç güvenliğini ihlal %0,03; devlet malını çalmak %0,18; sahtekârlık %0,74 ve rüşvet ise %0,41'lik bir orana sahiptir. Bu verilere göre, devlete karşı işlenen suçlar içinde en yüksek oranın eşkıyalık olduğu söylenebilir.⁶⁰⁶ Buna göre devlete karşı işlenen suçların toplamı, bütün suçlar içerisinde %2,38'lik bir orana sahiptir.

İnsan hayatına yönelik olarak gerçekleşen, öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçlarının oranları ise şöyledir: planlayarak adam öldürme %1,71; planlamadan adam öldürme %0,54; üst soydan birisini öldürme %0,33; alt soydan birisini öldürme %0,03; öldürmeye teşebbüs %0,36; kasıt olmadan ölüme sebebiyet vermek %0,20; kürtaj ve çocuk düşürmek ise %0,13'dür. Öldürme suçlarının bütün suçlar (cinayet, cünha ve kabahat dahil) içerisindeki oranı ise %3,30'dur.

Mala yönelik olarak gerçekleşen suçların oranları ise şöyledir: meskûn mahalde duvar aşarak hırsızlık %2,48; gece silahlı soygun %0,54; kundakçılık %0,03; dolandırıcılık %0,87; adi hırsızlık %14,3; hayvan hırsızlığı %6,11'dir. Kundakçılık suçu doğrudan mala yönelik bir suç olmasa da insanların mal ve mülklerinin yakılarak harap edilmesi sonucunu doğurduğu için bu grup içinde sayılmıştır. Mala yönelik suçlar içerisinde en çok görüleni adi hırsızlıktır. Hayvan hırsızlığı ise ikinci sırada yer almıştır. Suçu işleyenlerin ve suça maruz kalanların sosyo ekonomik

⁶⁰⁶ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

yapıları göz önünde bulundurulduğunda bunun doğal bir durum olduğu söylenebilir. Mala karşı işlenen suçların toplam suçlara oranı %24,33'tür. Genel olarak bakıldığında mala karşı işlenen suç oranının yüksek olduğu görülmektedir.

Irz ve namus güvenliğine yönelik suç oranlarına bakıldığında, tecavüz %3,30; tecavüze teşebbüs %1,76; cebren kız kaçırmak %0,69; fuhuşa tahrik %1,23; gençlere sarkıntılık %0,38'dir. Bu tür suçların genel toplam içindeki payı %7,36'dır. Cinayet cetvellerinin aksine suç cetvellerinde ırz ve namusa yönelik suçlara daha az rastlandığı söylenebilir. Diğer yandan yaralama en fazla yaşanan suç türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu suçun tüm suçlar içindeki payı %23,76'dır.⁶⁰⁷

Tüm vakalar için tutuklanan kişi sayısı 4142'dir ve 968 kişi de firar etmiştir. Tutuklanan ve firar edenlerin toplamı 5110'dur. Buna göre, cinayet suçu faillerinin %81,05'i yakalanırken %18,94'ü firar etmeyi başarmıştır. Şunu da söylemek gerekir ki, cetveller düzenlendikten sonra bu kişiler yakalanmış olabilir, bu durumda firar oranı daha düşük olabilir. Bir ay içinde meydana gelmiş vakaları gösteren ceraim-i umumiye cetvellerinde, bir suçun işlendiği andan, cetvelin hazırlandığı ana kadar geçen süre içerisinde faillerin yakalanamadığı söylenebilir. Ancak vaka, cetvelinin hazırlanmasından birkaç gün önce meydana gelmiş ise, bu durumda fail kısa sürede yakalanmış olsa da cetveller düzenlenmiş olduğu için, bu durum cetvellerde yer almayacaktır. Ancak yakalanan faillerin bir sonraki cetvelde yer bulmaları da mümkündür.

Tüm cinayet, cünha ve kabahat suçlarında faillerin büyük çoğunluğunu bekâr erkekler oluşturmaktadır ki, bu kişilerin toplamı 2322'dir ve failer içerisinde %46,33'lük bir paya sahiptirler. Evli-çocuklu erkekler, %36,41'lik bir oranla, suç işlemede ikinci sırada yer almaktadır. Bu grubun toplam fail sayısı 1834'tür. Sırasıyla, evli-çocuksuz erkeklerin oranı 453 kişi ile %8,99; dul-çocuklu erkekler 236 kişiyle %4,68, dul-çocuksuz erkekler 191 kişi ile %3,79'luk bir orana sahiptir. Kadınların oranları ise; bekâr kadınlar 91 kişi ile %27,32; evli-çocuklu kadınlar 198

⁶⁰⁷ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

kişiyile %59,45; evli-çocuksuz kadınlar 28 kişi ile %9; dul-çocuklu kadınlar 8 kişi ile %2,40; dul-çocuksuz kadınlar içinse bu oran 8 kişi ile %2,40'tır. Evli kadınların suç işleme eğilimleri bekâr ve dul kadınlara nazaran oldukça fazla gözükmektedir.

Faillerin medeni durumlarına göre firar oranlarına bakıldığında (bkz. Ek 5); bekâr Erkeklerden 1945 kişi tutuklanırken 377 kişi firar etmiştir. Buna göre bu gruptaki firar oranı %16,23'tür. Evli-çocuklu erkeklerde ise tutuklama sayısı 1509, firar sayısı 225, firar oranı ise %12,97'dir. Evli çocuksuz erkeklerdeki firar oranı %12,80'dir. 395 fail tutuklanırken 58 fail de firar etmeyi başarmıştır. Dul-çocuklu erkeklerdeki tutuklama sayısı 176, firar sayısı 60, firar oranı ise %25,42'dir. Dul-çocuksuz erkeklerde ise herhangi bir firar olmamıştır. Bu grupta tutuklama sayısı 191'dir. Tüm erkek faillerin firar ortalaması %16,28'dir. Toplam tutuklanan erkek sayısı 4216 ve firari sayısı da 820'dir.

Bekâr kadın faillerde, 88 tutuklama ve 3 firar gerçekleşmiştir. Buna göre bekâr kadınlar için firar ortalaması %3,29'dur. Evli-çocuklu kadınlar arasındaki firar oranı %2,52'dir ve faillerden 193'ü tutuklanırken, 5 kadın kaçmayı başarmıştır. Evli-çocuksuz kadınlar %10,71'lik bir firar oranına sahiptirler ve bu grup dâhilinde 25 tutuklamaya karşılık 3 firar gerçekleşmiştir. Dul-çocuklu kadınlar ve dul-çocuksuz kadınlar grubunda firar yaşanmamıştır. Kadın faillerden 322'si tutuklanırken, 11'i firar etmiştir. Kadın firar sayısı erkek firar sayısına oranla son derece düşüktür.⁶⁰⁸

Faillerin %81,99'u ilk defa bir suç işlemiştir ve bu kişilerden 3720'si tutuklanırken, 389 kişi firar etmiştir. Birinci defa suç işleyenler arasındaki firar oranı %9,46'dır (bkz. Ek 6). Buna karşılık, sabıkalıların firar oranı ise %4,52'dir ki, mükerreren suç işleyen kişilerin yeniden suç işleme durumları, birinci defa suç işleyenlere oranla daha düşük olmuştur. Sabıkalılar, cinayet suçlarında %8,28'lik bir dilime sahiptir. Failler arasında mükerrerlik anlamında bu rakam düşük olarak tanımlanabilir ki, buradan cezaların yaptırım gücünün yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkartılan genel af ile pek çok suçlu dışarı çıkmış ve bu kişilerin bir kısmı tekrar suç işlemişlerdir. Özellikle suça teşebbüsten mahkûm olmuş

⁶⁰⁸ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

bir kişinin suçu tekrar işleme oranı yükselmektedir ki, intikam kökenli olarak ortaya çıkan suçlarda, fail başarısız olduysa, tekrar bunu denemesi ihtimal dâhilindedir.

Suçun, oluşumunda çeşitli faktörler etkili olabilmektedir. Osmanlı toplumunun son dönemde sanayileşme sürecini yakalayamaması ve gelişen sanayi ve teknoloji ile rekabet edilememesi mevcut ilkel sanayii de çökertmiştir. Kırsal nüfus ise uzun yıllar vergi yükü altında ezilmiş, uzun süren askerlik nedeniyle topraklar yeterince işlenememiştir. Neticede yoksullaşan halk arasında her türlü suç artmıştır. Bu durum suç cetvellerinde de açıkça görülmektedir. Faillerin mesleki durumları da bunu destekler mahiyettedir. Tarım işleriyle uğraşan failerde suç işleme oranının yüksek oluşu bunun kanıtıdır (bkz. Ek 7).

Suç cetvellerine göre ziraatla meşgul olan failerin oranı %53,18'dir. İşçiler %17,90; zanaatkârlar %6,77; işsizler ise %12,08'lik bir paya sahiptir. Cinayet suçlarında bu meslek grupları ön plandadır ve diğer meslek dallarıyla kıyaslayınca, aralarında oldukça yüksek bir fark vardır. Cinayet suçları faillerinin meslek gruplarına göre dağılımda memurların oranı %4,05'dir. Diğerleri ise sırasıyla, ev hizmetçileri, %2,43; tüccarlar, %1,64; son olarak sarraflar ise %0,63'lük bir orana sahiptir.⁶⁰⁹

Faillerin mesleklerine göre firar durumlarına bakıldığında, memurlar arasında cinayet, cünha ve kabahat suçu nedeniyle 186 kişi tutuklanmış ve 6 kişi firar etmiştir. Doktor, avukat, eczacı, hâkim, gibi yüksek tahsilli olanların suça az karışmaları, bir istatistik çıkartılmasına müsaade etmemektedir. Tüccar faillerden 69'u tutuklanırken 8'i firar etmiştir. Firarlar konusunda devletin genel durumunu bizlere gösterecek olan meslek grubu çiftçilerdir. Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmaları sebebiyle suçların çoğunluğunun faili durumunda olmaları ve hemen her türlü suça bulaşmalarından başka, hem şehirde hem de kırsalda ikamet etmeleri nedeniyle, incelenen dönemde meydana gelen firar olaylarının ortalaması konusunda net bir ipucu vermektedir. Bu bağlamda, tarımla uğraşan cinayet faillerinden 2184 kişi tutuklanmış, 301 kişi ise firar etmiştir. Buna göre firar ortalaması %12'dir ki, cinayet

⁶⁰⁹ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

suçları için firar ortalamasının %9,16 olduğu düşünüldüğünde, tarımsal alandaki firar oranlarının genel ortalamasının oldukça üstünde olduğu görülmektedir. Diğer yandan sarraflardan 4, zanaatkârlardan 18, işçilerden 48, ev hizmetçilerinden 18 ve işsizlerden 13 kişi firar etmiştir.

Genel duruma bakıldığında, kayıtlara göre tarımla meşgul olan kişilerle düşük gelir grubuna mensup zanaatkâr, işçi ve işsizlerin birbirine yakın bir oranda suçla karıştıkları görülmüştür. Bunun temel nedeni büyük ölçüde ekonomik sıkıntılardır. Ekonomik darboğazdan en çok etkilenen sınıfın tarımla uğraşanlar olduğu söylenebilir. Çünkü nüfusun çoğunluğunu bu grup teşkil etmektedir. Bu gibi sorunlar, kişinin, toplumdan uzaklaşmasına geleneksel norm ve değerlere bağlılığının azalmasına ve bu kişilerin normal bir yaşantıdan uzaklaşarak marjinalleşmelerine neden olabilmektedir. Öte yandan işsizlik, başlı başına bireyin toplumdan dışlanmasına veya psikolojik olarak dışlanmışlık hissine kapılmasına yol açabilmekte ve bireyin suç işleme eğilimine etki edebilmektedir. İşsiz bir birey, işe yaramadığı, yeteneksiz olduğu veya kendisine ihtiyaç duyulmadığını hissettiği anlarda psikolojik sorunlarla karşılaşabilir ki bu gibi durumlar onu kolaylıkla suçla itebilir. Bu nedenle, düzenli bir işi olan ve ekonomik sıkıntı yaşamayan bir insanın işsiz ve başıboş bir insana nazaran suçla bulaşma eğiliminin son derece düşük olduğu söylenebilir.

Faillerin dinlerine göre tutukluluk veya firar durumlarına bakıldığında, Ankara vilayetinde, ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan cinayet, cünha ve kabahat suçları içerisinde, nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden Müslüman nüfus ön plana çıkmaktadır. Suç faillerinin 4551'i Müslüman'dır. Bunlardan 3821'i tutuklu iken, 730'u firar etmiştir. Ermenilerde bu sayı 183 iken, Rumlarda suçla karışanların adedi 109'dur.

Cinayet, cünha ve kabahat suçu faillerinin eğitim düzeylerine bakılırsa (bkz. Ek 8) %77,09'u okuma-yazma bilmezken, %22,71 okur-yazar, %0,15'i ise yüksek tahsil görmüştür. Bu rakamların, halkın değil faillerin okur-yazarlık oranı olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Okur-yazar faillerden 743'ü tutuklanırken, 147'si firar etmiştir. Okuma-yazma bilmeyen faillerden 2726 kişi tutuklanırken 295 kişi firar etmiştir. Yüksek tahsil görmüş faillerde tutuklanan kişi sayısı 6, firari sayısı ise yalnızca 1 kişidir.

Faillerin %64,66'sı köylü iken %34,62'si şehirlidir. İkametgâhsızların oranı ise %0,68'dir. Şehirli nüfusun firar oranı %3 iken, köylüler arasındaki firar oranı %5,75'dir (bkz. Ek 9). Elbette bu farkın oluşmasındaki temel faktör, şehirlerin köy ve kırsala kıyasla daha güvenli yerler olmasıdır. Ayrıca bir köylü, kısa süre içinde kaçmasına ve saklanmasına elverişli orman ve dağlara ulaşabilirken, aynı koşullar bir şehirli için her zaman oluşmayabilir. Faillerin büyük çoğunluğu her ne kadar kırsal kesimden olsa da suç mahalli olarak duruma bakıldığı zaman vilayet genelindeki şehirlerde köylere nispeten daha çok vaka yaşandığına şahit olunmuştur. Şehirde meydana gelen vaka sayısı 2706 iken, kırlarda meydana gelen vaka sayısı, 1827'dir. Buna göre oranlar, %59,88 şehir, %40,12 kır şeklindedir.

Tablo 3.30. Suç Faillerinin Yaşlarına Göre Dağılımı⁶¹⁰

Yaş	Tutuklanan	Firari	Cinayet Suçlarındaki Oranı (%)	Firar Oranı (%)
14 Yaşından Küçük	132	10	2,99	0,21
14-20 Yaş Arası	1011	62	22,60	1,30
20-30 Yaş Arası	1699	223	40,49	4,69
30-40 Yaş Arası	1048	103	24,25	2,17
40-50 Yaş Arası	370	7	7,80	-
50-60 Yaş Arası	79	-	-	-
60-70 Yaş Arası	3	-	-	-
70 Yaşından Büyük	-	-	-	-
TOPLAM	4342	405	100	8,37

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan cinayet, cünha ve kabahat suçu faillerinin yaşlara göre dağılımına bakıldığında (bkz. Tablo 3.30.), faillerin %40,49'u 20-30 yaş arası kişilerdir. Genç yaşlarda olan insanların suça daha fazla iştirak etmesi doğal görülebilir. 30-40 yaş arası gençlerin suça karışma oranı %24,25'dir ki, failer içerisinde sayı açısından ikinci sırada bu grup yer alır. Üçüncü sırayı alan yaş grubu 14-20 yaş arası gençlerdir ve failer içerisindeki oranı %22,60'dır. Belgelerin yaş sınıflamasının geniş tutulması oranların belli bir yaş grubunda toplanmasını sağlamıştır. Fakat 14-20 yaş grubu açısından bakıldığında, 14 yaşındaki fail sayısının daha az olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu yaş grubu içerisindekiler henüz

⁶¹⁰ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

çocuk denilecek bir yaştadır. Buna karşılık, gençliğin en yüksek fiziki enerjisi barındırdığı yirmili yaşlara çıktıkça suç işleme potansiyelinin de artacağını düşünmek daha doğru olacaktır. Bu nedenle, 14-20 yaş grubu konusunda, faillerden pek çoğunun 20'li yaşlara yakın kişiler olduğu düşünülebilir. 14 yaşından küçük faillerin oranı %2,99'dur. 40-50 yaş arası faillerin oranı %7,80'dir. Diğer yaş gruplarındaki faillerin oranı kayda değer nitelikte değildir.

Suçların nedenlere göre dağılımında (bkz. Ek 10), failler suçu %51,56'sı "türlü nedenler" başlığı altında belirtilen ve içeriği belirgin olmayan, nedenlerden dolayı işlemişlerdir. Bunun dışındaki nedenler şunlardır: servet hırsı %6,35; ırza tasallut %0,9; aşk %1,72; sarhoşluk %12; fuhuş ve eğlence %3,29; meyhanede tartışma %4,85; düşmanlık ve intikam %18,92.⁶¹¹ Suç türleri ile faillerin durumları ana hatlarıyla bu şekildedir. Aşağıda ise ceraim-i umumiye cetvelleri ışığında cünha ve kabahat suçları üzerinde durulacaktır.

3.3.2. Cünha ve Kabahat Suçları

1858 tarihli ceza kanunnamesine göre, *cünha* kapsamındaki suçlar için hapis, sürgün, memuriyetten uzaklaştırma ve para cezaları öngörülmüştür. Cezaların sınırları kanunnameye göre şöyledir: Hapis cezası, haphanelerdeki mahkûmiyet müddeti boyunca tevkif olunmaktır. Bu hapis cezasının müddeti, suçlunun hapse girişinden itibaren yirmi dört saatten başlayarak en fazla üç senedir. Sürgünde ise suçlu, bulunduğu yerden bir başka yere, üç aydan üç yıla kadar sürgün edilir. Memuriyetten uzaklaştırma cezası alanlar, üç aydan altı seneye kadar görevden uzaklaştırılır ve bu süre boyunca maaşları kesilir. Memur olmayanlar bu cezaya çarptırılırsa, herhangi bir memuriyete atanamazlar.⁶¹²

Kabahat ise uyarı cezası olarak belirlenmiş olan yirmi dört saatten bir haftaya kadar olan hapis cezaları ile 100 kuruşa kadar olan para cezasını gerektiren fiilleri ifade etmektedir. Daha önce belirtildiği üzere, Osmanlı hukukunda suçun cinayet, cünha

⁶¹¹ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

⁶¹² **Düştur**, I. Tertip, Cilt 1, 543.

veya kabahat olup olmaması, suçun niteliğinden çok failin aldığı ceza süresiyle ilgilidir.⁶¹³

3.3.2.1. Tehdit

1858 Ceza Kanunnamesi'nde tehdit suçu açıklanırken, suçun niteliğine göre suç tasnif edilmiştir. Örneğin fail, mağduru öldürmekle, yaralamakla, tecavüz etmekle vb. tehdit ederse, bu durumda suçun türü cinayet olacaktır ve failin alacağı ceza da cinayet suçuna verilen ceza olacaktır; eğer ki, fail, mağduru darp etmek veya rezil etmek gibi hususlarda tehdit ederse, bu durumda suçun türü, cünha veya kabahat kapsamında değerlendirilecektir.

Ankara vilayetinde meydana gelmiş ve ceraim-i umumiye cetvellerine yansımış tehdit vakası sayısı 24'tür. Faillerden 23'ü tutuklanmış bir tanesi firar etmiştir. Faili meçhul vaka bulunmamaktadır. Faillerin medeni durumlarına bakıldığında, 15'i bekâr 9'u evli ve çocukludur. Yine faillerden 11'i bu suçu ilk kez işlemiştir. Faillerin meslekleri hakkında cetvellere yansıyan herhangi bir bilgi yoktur. Tehdit suçunu işleyenlerin tamamı Müslümandır. Faillerin 8'i okuma yazma bilmezken sadece bir kişi okuma yazma bilmektedir. Faillerin ikametgâhlarına gelince, 29 failin köylü, 6 failin ise şehirli oldukları tespit edilmiştir. Faillerden biri 20-30 yaş aralığında, dördü 30-40 yaş aralığında ikisi de 40-50 yaş aralığında gösterilmiştir. Tehdit vakalarının tamamı şehirlerde meydana gelmiştir. Suç işleme nedenlerine bakılırsa çoğunlukla türlü nedenler ifadesine yer verilerek net bir açıklama yapılmamıştır. Sadece bir kişinin intikam için mağduru tehdit ettiği belirtilmiştir.⁶¹⁴

3.3.2.2. Korkutmak Amacıyla Silah Çekmek

Korkutmak amacıyla silah teşhir etmek, nefsi müdafaa haricindeki durumlarda, bir suç teşkil etmektedir ve cünha sınıfındadır. Silah teşhiri, hırsızlık ve gasp için

⁶¹³ BOA, İ. DUİT. 78/71.

⁶¹⁴ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

yapılırsa cinayet suçudur. Ayrıca ikinci bir suç maksadı olmaksızın silah teşhiri esnasında tehdit etmek, silah ateşlemek gibi hadiseler meydana gelirse bu durumda suç cünhadan cinayete geçer ve fail öldürmeye teşebbüsten yargılanır. Kısacası silah çekme suçu derecesine göre değerlendirilir ve cezası da buna göre verilir.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde 100 adet silah çekme vakasına rastlanmıştır. Faillerin tamamının kimliği tespit edilmiştir. Bu suçu işleyenlerden 76'sı tutuklanırken, 20'si firar etmiştir. Firar oranı %20,83'tür. Faillerin medeni durumlarına göre dağılımında bekâr erkekler %46,60, evli erkekler ise %42,71'lik bir orana sahiptir. Faillerden 86'sı bu suçu ilk kez işlerken diğerleri mükerreren işlemiştir. Silah teşhiri suçunu işleyenlerin mesleklerine bakıldığında 5'inin memur, 64'ünün çiftçi, 2'sinin sarraf, 9'unun zanaatkâr, 28'inin işçi ve 6'sının işsiz grubuna mensup oldukları anlaşılmıştır. Zirai işlerle meşgul olanlar bu suçu işleyenlerin başında gelmektedir. İşçi sınıfına mensup olanlar ise ikinci sırada yer almaktadır. Silah teşhiri suçunu işleyenlerden 99'u Müslümandır. Gayrimüslim sayısı ise oldukça azdır. Faillerin eğitim düzeylerine bakıldığında, 15'inin okuma yazma bildikleri, 74'ünün ise okuma yazma bilmedikleri tespit edilmiştir. Cetvellerde suçluların 18'inin şehirli 45'inin köylü olduğu belirtilmiştir. Silah teşhiri suçunu işlemiş olan kişilerin 7'si 14 yaşından küçük, 17'si 14-20 yaş arasında, 40'ı 20-30 yaş arasında, 19'u da 30-40 yaş arasında bulunmaktadır. Vakaların 58 adedi şehirde, 74 adedi kırsal alanda meydana gelmiştir. Suçun işlenme sebeplerine baktığımızda 2'sinin ırza saldırı, 9'unun sarhoşluk, 5'inin meyhanede tartışma, 16'sının düşmanlık ve 10'unun türlü nedenlere dayandığı görülmektedir.⁶¹⁵ Bu suçun başka bir suçu gerçekleştirmek amacıyla meydana geldiğini düşünmek de mümkündür. Diğer yandan failin veya mağdurun tutumuna göre vaka yaralanma veya öldürmeyle sonuçlanabilir.

3.3.2.3. Hakaret ve İftira

Ceraim-i umumiye cetvellerinde hakaret suçları iki başlıkta tanımlanmıştır. Birincisi “*şetm ve hakaret ve iftira*”, diğeri ise “*zemm ve kadh*” olarak adlandırılmıştır. Şetm,

⁶¹⁵ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

kelime olarak sövme, sövüp sayma (küfür etmek) anlamına gelir.⁶¹⁶ İslam hukukuna göre, bir kişinin annesine veya karısına karşı hakarete bulunması tazir cezasını gerektirmiştir. Ancak bir kişiye hakaret davası açmanın temel şartı, hakarete uğrayan kişinin karşı tarafa aynı şekilde cevap vermemesidir. Eğer ki karşılıklı bir hakaret varsa, bu durumda, hakaret eden tazir edilemez. 1858 Ceza Kanunnamesi'ne göre bir kimseye ahlak dışı söz söylemek veya hakaret etmek cünha suç olarak belirtilmiştir.⁶¹⁷

Bir kimseyi, suç olmayan veya hakaret içermeyen cümlelerle kötülemek ve halkın tepkisine maruz bırakacak şekilde aleyhinde sözler sarf etmek “*zemm*” suçunu teşkil etmektedir.⁶¹⁸ Zemm suçu bugünkü manada dedikodu yaparak karalamak anlamına gelmektedir. Cetvellerde “*zemm ve kadh*” olarak beraber ele alınmış olan bu suçları 1911 yılında Meclis-i Ayan yeniden düzenlemiş ve zemm ve kadh suçunun oluşması için gereken şartları tanımlamıştır.⁶¹⁹ Yukarıda adı geçen bu suçlar, ceraim-i umumiye cetvelleri içerisinde iki ayrı başlık halinde verilmiş olsa da kişinin şahsiyet, namus ve şerefine yönelik suçlar olması hasebiyle birlikte ele alınmıştır.

Ankara vilayetine ait suç cetvellerinde meydana gelen küfür ve hakaret vakası sayısı 113'tür. Faillerin tamamının kimliği belirlenmiştir. Faillerden 103'ü tutuklanmış, 13'ü ise firar etmiştir. Hakaret, iftira, dedikodu suçları için faillerin medeni durumlarına bakıldığında evli erkekler ön planda yer almıştır. Faillerin 48'i evli-erkek grubuna mensupken, 31'i bekâr erkeklerden oluşmuştur. Dul erkekler ise 31 kişilik bir suçlu grubunu meydana getirmiştir. Genele bakıldığında diğer suçlarda olduğu gibi evli-çocuklu olanların daha çok suça karıştıkları görülmektedir. Kadınlardan ise 9 kişinin hakaret ve küfür suçuna iştirak ettikleri belgelerden tespit edilmiştir.

Genelde sosyal ve ekonomik çalkantılar bireylerin psikolojik durumlarını etkilemekte ve strese girmelerine sebep olmuştur. Bu durum ağırlıklı olarak toplumun alt kesiminde yer alan insanları etkilemiş ve onları suç işlemeye sevk etmiştir. Hakaret ve küfür suçlarında da durum bu yöndedir. Cetvellere yansıdığı kadarıyla memur sınıfından 64 kişi hakaret ve küfür suçu işlerken, tarım sektöründen

⁶¹⁶ Develioğlu, 993.

⁶¹⁷ **Düster**, I. Tertip, Cilt 1, 583.

⁶¹⁸ **Türk Hukuk Lugatı**, 370.

⁶¹⁹ Öztop, 178.

78 kişi bu suça karışmıştır. Diğer yandan işçi sınıfından 44 kişinin bu suçu işlediği tespit edilmiştir. Hakaret ve küfür suçu işleyenlerin tamamı Müslüman olarak kayıtlara geçmiştir.

Hakaret, küfür ve dedikodu suçu işleyen faillerin eğitim düzeylerine gelince, 33 kişinin okuma yazma bildikleri, 94 kişinin ise okuma yazmasının olmadığı anlaşılmıştır. Yine eğitimsizlik ve cehalet burada da ön plandadır. Faillerin ikametgâhlarına gelince, 45 kişinin şehirli, 84 kişinin ise köylülerden meydana geldiği görülmektedir. Hakaret ve küfür suçuna iştirak edenlerden 11'i 14 yaşından küçük, 32'si 14-20 yaş arasında, 66'sı 20-30 yaş arasında, 27'si 30-40 yaş arasında, 8'i de 40-50 yaş arasındadır. Vakaların yaşandığı mekânlar bakımından ise bu tür suçların 75'i şehirde 48'i köyde ortaya çıkmıştır. 92 kişi suçu ilk kez işlerken, 5 kişi tekrar işlemiştir. Hakaret, küfür ve dedikodu suçunu işleyenlerin suçu işleme gerekçelerine bakıldığında, 80 kişi türlü sebeplerle 37 kişi ise düşmanlık nedeniyle suç işlediklerini belirtmişlerdir.⁶²⁰

Bu arada devlet memurlarına ve askerlere hakaret edip onların haysiyet ve şereflerini küçük düşürücü kötü sözler söylemek suretiyle suç işleyenleri de unutmamak gerekmektedir.⁶²¹ Cetvellere yansıyan 85 adet bu türden suç işlenmiş ve faillerin tamamının kimlikleri belirlenmiştir. Faillerin 81'i tutuklanmıştır. Memurlara ve askerlere hakaret edenlerin medeni durumlarına bakıldığında 39'unun bekâr, 46'sının evli olduğu görülmektedir. Kadınlardan da 8 kişi bu suçtan dolayı tutuklanmıştır. Faillerden 90'ı ilk kez böyle bir suç işlerken 10'u ise sabıkalı olarak kayıtlara geçmiştir. Memura hakaret suçunda mesleki dağılım göz önüne alındığında yine zirai işlerle uğraşanlar başta gelmektedir. Suça karışanlardan 49 adedi tarım sektöründen, 7 adedi zanaatkârlardan, 9 adedi işçilerden, 8 adedi de işsizlerden oluşmuştur. Eğitim düzeyine gelince, 78 kişi okuma yazma bilmezken, 10 kişi ise okur-yazardır. Cetvellere göre faillerin ikametgâhlarına bakarsak 142 şehirli ve 10 köylüden ibaret olduğu görülmüştür. Memurların çoğunlukla şehirlerde ikamet etmeleri, tabi olarak

⁶²⁰ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

⁶²¹ Devlet memuruna hakaret edenlere bir haftadan altı aya kadar hapis cezası öngörülmüştür. **Düster**, I. tertip, Cilt 1, 562.

cürmün çoğunlukla şehirlerde meydana gelmesinin temel faktörüdür. Hakaret suçunu işleyenlerin yaşlarına değinecek olursak, 21 kişi 14-20 yaş aralığında, 54 kişi 20-30 yaş aralığında, 14 kişi 30-40 yaş aralığındadır. Suçun gerekçesi olarak 14 kişi sarhoşluk, 5 kişi meyhanede tartışma, 16 kişi düşmanlık, 46 kişi de türlü nedenler ileri sürmüşlerdir.⁶²²

3.3.2.4. Adi Hırsızlık

Cinayet cetvellerine göre cinayet suçlarını incelerken gece meskûn mahalde duvar delerek, duvar aşarak, kapı pencere kırarak, anahtar uydurarak veya silahlı olarak yapılan hırsızlıkların cinayet olduklarını belirtmiştik. Cünha olan hırsızlık vakalarının oluşması için gereken şartlar ise 1858 Ceza Kanunnamesi'nde şu şekilde belirlenmiştir: 1) Geceleyin, iki veya daha fazla kişi tarafından, insan oturur bir mahalde yahut mabette olmalı; 2) Gündüz vakti, insan oturur mahal olmasa dahi aleni veya gizli silah olmalı; 3) Görevli bir hizmetkâr, hizmet ettiği efendisinden, efendisinin hanesine gelmiş bir kişiden yahut efendisine refakaten gitmiş olduğu bir mahalden bir şey çalmalı; 4) Hancı, lokantacı, arabacı, kayıkçı ve benzeri esnaf, kendilerine emanet edilen eşyanın bir kısmını yahut tamamını çalmalıdır. Bir hırsızlık suçu, bu belirtilen unsurlardan birisini veya birkaçını taşıyorsa bu durumda cünha sınıfı içerisine girer. Diğer yandan hırsızlık amacıyla emlâk ilamatlarının yerini değiştirmek, anahtar taklidiyle ve kilit açmak suretiyle hırsızlık yapmak ve zorla senet ve tahvil imzalattırmak da bu suç kapsamında değerlendirilmiştir.⁶²³

Adi hırsızlık tasnifi içerisinde, zirai ürün ve mahsul hırsızlığı da bulunmaktadır. Bu suç, esasında kabahat olmakla beraber, cezanın müddeti, hırsızlığın niteliğine göre değişmektedir. Eğer ki, biçilmiş ve koparılmış mahsullerden çalarsa, mal sahibinin zararı ödetildikten sonra 24 saatten 3 aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Ancak, bu gibi bir hırsızlık, birkaç kişi tarafından, geceleyin ve çeşitli nakliyat araç gereçleriyle (hayvan, araba vs.) gerçekleşirse, bu durumda ceza 1 seneye kadar çıkabilmektedir. Eğer mahsuller, hala ekili ise ve birkaç kişi tarafından, torba, küfe

⁶²² BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

⁶²³ **Düster**, I. tertip, Cilt 1, 585-586.

veya nakliyat araçlarıyla hırsızlık gerçekleşirse, bu durumda yine 24 saatten, 3 aya kadar hapis cezası ön görülmektedir. Hırsızlık yapmak üzere, anahtar taklit edenler ve kapı açacak bir araç-gereç yapanlar 3 aydan 1 seneye kadar hapis cezasına çarptırılırken, eğer çilingir esnafından birisi bu suçu işlerse, bu durumda suç, cinayete dönmekte ve suçlu kişi, süreli olarak kürek cezasına çarptırılmaktadır.⁶²⁴

Ankara vilayetine ait ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan adi hırsızlık vakası 6'sı faili meçhul olmak üzere 559'dur. Aylık adi hırsızlık ortalaması 24'tür. Toplam fail sayısı 511'i tutuklu ve 111'i firari olmak üzere toplam 622'dir. Buna göre her ay yaklaşık 26 kişi adi hırsızlık suçuna karışmıştır.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında adi hırsızlık yapanların %59,49'unun bekâr erkekler olduğu anlaşılmaktadır. Diğer birçok vakada olduğu gibi adi hırsızlık suçunda da bekâr erkeklerden sonra ikinci sırayı evli-çocuklu erkekler almıştır ve bu grubun oranı %29,27'dir. Diğer medeni grupların oranı ise %11,24'tür. Kadınların suç içerisindeki oranı %4,33'tür. Adi hırsızlık suçunda firar ortalaması %17,84'tür ki bu oranın oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Elbette, ekonomik sorunlarla boğuşan ülkelerde bu tür hırsızlıkların görülmesi veya artması gayet doğaldır. Kadın, erkek ve çocuklar günü kurtarmak veya daha üst bir refah seviyesine ulaşmak için hırsızlığı meslek edinebilir. Cinayet statüsündeki hırsızlık suçlarında da belirtildiği üzere, kadınların genellikle bu tip suçlarda ikincil rollerde bulduklarını söylemek mümkündür. Erkeklerin ise daha uzun vadeli planlar doğrultusunda kısa yoldan zenginliğe ulaşmak istedikleri düşünülebilir. Bunun yanı sıra cehalet ve ahlaki değerlerin yozlaşması gibi faktörleri de unutmamak gerekir.

Hırsızlık suçu işleyen faillerin mesleki dağılımına bakıldığında, bir memur, bir tüccar, 253 çiftçi, beş sarraf, 16 zanaatkâr, 113 işçi, beş ev hizmetçisi ve 30 işsiz bu suçu işlemişlerdir. Dolayısıyla hemen her meslekten bir veya birden fazla kişi bu suça iştirak etmiştir. Halkın büyük çoğunluğunun ziraatla meşgul olduğunu düşünüldüğünde çiftçilerin bu suç türünde de ön planda olmaları tabi görünmektedir. İşçiler ve işsizler sırayla çiftçileri takip etmişlerdir. Çiftçilerin adi hırsızlık suçu

⁶²⁴ **Düştur**, I. tertip, Cilt 1, 587-588.

işleme oranı %57,50; İşçilerin %26,65; İşsizlerin %7,07 ve zanaatkârların %3,77'dir. Memur, tüccar ve sarrafların oranı ise son derece düşüktür.

Adi hırsızlık suçu faillerinden okuma yazma bilenlerin oranı %11,09, okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %88,90'dır. Failler arasında şehirlilerin sayısı 218 tutuklu ve 8 firari olmak üzere toplam 226; köylülerin sayısı ise 387 tutuklu ve 30 firari olmak üzere toplam 417'dir. Vakaların 324'ü şehirlerde 151'i köylerde meydana gelmiştir. Vakaların büyük çoğunluğu şehirlerde yaşanmıştır. Oysa nüfusun büyük bir kısmı köylerde ikamet etmektedir. Dolayısıyla burada köylülerin şehirlere gelerek hırsızlık yaptıkları söylenebilir.

Adi hırsızlık suçu faillerinin yaşlarına göre dağılımına gelince, 14 yaşından küçük 21 kişi, 14-20 yaş arasında 218 kişi, 20-30 yaş arasında 246 kişi, 30-40 yaş arasında 154 kişi, 40-50 yaş arasında 37 kişi ve 50-60 yaş arasında 7 kişi bu suça iştirak etmiştir. Suç, 20-30 yaş ile 30-40 yaş grubu arasında yoğunlaşmıştır. Nedenlere göre hırsızlık suçlarının dağılımında, faillerin 28'i servet hırsıyla, biri sarhoşluk yüzünden, 18'i intikam almak amacıyla, 76'sı da türlü nedenlerle bu suçu işlediklerini beyan etmişlerdir.⁶²⁵

3.3.2.5. Yankesicilik

Ceraim-i umumiye cetvellerinde bu suç, "*yankesicilik ve ahzlık*" olarak adlandırılmış ve beraber kaydedilmiştir. Yankesicilik, el çabukluğuyla bir kimsenin cebinden, kesesinden, cüzdanından vb. nakit ya da değerli eşyaların alınması suçunu oluştururken, ahzlık yine el çabukluğu veya kalabalık yardımıyla bir dükkân veya haneden, sahibinin haberi ve izni olmaksızın bir malın veya paranın alınıp götürülmesidir. Günümüz hukuk literatüründe ahzlık eylemi doğrudan hırsızlık başlığı altında değerlendirilmektedir.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde yer alan ve Ankara vilayetinde meydana gelen yankesicilik vakası 9'u faili meçhul olmak üzere 148'dir. Faillerden 140'ı tutuklanmış 33'ü ise firar etmiştir. Buna göre aylık vaka ortalaması 6,16'dır. Faillerin

⁶²⁵ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

medeni durumlarına bakıldığında %68,29 oranında bekâr erkeklerin çoğunlukta olduğu, bunu %26,82'lik bir oranla evli ve çocuklu erkek grubunun takip ettiği anlaşılmıştır. Bekâr ve evli kadınlardan toplam 7 kişi yankesicilik suçuna karışmıştır.

Faillerden 141'i bu suçu ilk kez işlemişken, 9'u sabıkalı olarak kayıtlara geçmiştir. Sabıkalı oranı %6'dır. Bu da suçun tekrar işlenmesi durumunun oldukça düşük olduğuna işaret etmektedir. Bu durum alınan önlemlerin caydırıcılığını göstermektedir. Ancak bu her zaman geçerli olmayabilir. Farklı zaman ve şartlarda suçun mükerrerliği artış gösterebilir.

Yankesicilerin mesleki dağılımlarına gelince yine zirai işlerle uğraşanlar %52,08'lik oranla başta gelmektedir. İşçilerin oranı %28,57; işsizlerin oranı %15,41; zanaatkârların oranı %2,5'tir. Bu suça karışanların büyük çoğunluğu Müslüman'dır. Faillerin eğitim düzeylerine bakıldığında, okuma-yazma bilenlerin oranı %12,19, okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %87,81'dir. İkamet durumuna göre faillerin %29,44'ü şehirli, %70,56'sı ise köylüdür. Suçların %62,70'i şehirlerde vuku bulmuştur.

Yankesicilerin yaşlarına göre suç işleme oranları şöyledir; 14 yaşından küçük %2,53; 14-20 yaş arası %25,31; 20-30 yaş arası %31,01; 30-40 yaş arası %28,48; 40-50 yaş arası %11,39. Faillerden 71 kişi servet hırsı nedeniyle, 3 kişi fuhuş ve eğlence sebebiyle, 2 kişi intikam alma bahanesiyle, 123 kişi ise türlü nedenlerle yankesicilik yaptıklarını belirtmişlerdir.⁶²⁶

3.3.2.6. Hayvan Hırsızlığı

Cünha kapsamında olan hayvan hırsızlığı, 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 224. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “*Her kim at vesair yük ve araba ve binek hayvanatını ve kezalik davar olarak adlandırılan büyük ve küçük hayvanatı veya dalyanlarda bulunan balıkları ve göllerde olan sülükleri çalarsa bir aydan bir seneye kadar hapis ile cezalandırılır ve çalınan hayvan hala duruyorsa aynen sahibine iade edilir. Eğer durmuyorsa bedeli ödetilir*”.⁶²⁷ Bu cezaların yaptırım gücü

⁶²⁶ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

⁶²⁷ **Düştur**, I. Tertip, Cilt 1, 586.

zaman zaman Osmanlı hükümeti tarafından sorgulanmış ve önlenemeyen vakalar nedeniyle, cezaların şiddetinin artırılması gündeme gelmiştir.⁶²⁸ Keza kırsal kesimde yaşayan halk için at, koyun, sığır gibi hayvanlar vazgeçilmez değerdedir. Bu gibi hayvanların çalınması bir ailenin çok zor durumda kalmasına yol açabilmektedir.

Ankara vilayetinde, ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan hayvan hırsızlığı vakası 239 adettir ve 9 vakanın faili meçhuldür. 255 kişi hayvan hırsızlığı sebebiyle tutuklanırken 26 fail firar etmeyi başarmıştır. Bu suç için firar oranı %9,25'tir. Suçun Ankara vilayetindeki aylık ortalaması ise %11,70'dir. Faillerin medeni durumlarına bakıldığında bekâr erkeklerin ön planda olduğu görülmektedir. Bekâr erkeklerden 129 kişi yakalanırken 17 kişi firar etmiştir. Evli-çocuklu erkeklerden 79'u tutuklanmış, 9 kişi ise firar etmiştir. Bu suça karışan 26 adet evli-çocuksuz erkeğin tamamı da tutuklanmıştır. Adi hayvan hırsızlığı yapan 12 kadından 2'si bekâr 10'u ise evli ve çocuk sahibidir. Faillerin %91,69'u ilk kez bu suçu işlerken, %8,30'u sabıkalı olarak tespit edilmiştir.

Hayvan hırsızlarının mesleki dağılımlarına gelince, faillerin %68,43'ünün ziraatla meşgul olduğu görülmektedir ki, bu kişilerin at, öküz gibi hayvanları çalıp kendi işlerinde kullanmak istedikleri söylenebilir. İşçilerin oranı %15,60; işsizlerin %6,75; zanaatkârların %3,90; ev hizmetçilerinin %4,25'tir. Faillerden 28 kişi okuma yazma bilirken, 305 kişi okuma yazma bilmemektedir. Hayvan hırsızlarının 61'i şehirli, 219'u ise köylüdür. Köylülerin ezici bir çoğunlukta olduğu söylenebilir. Vakaların 211'i şehirde, 147'si kırsalda meydana gelmiştir.

Faillerin yaşlarına göre dağılımı şu şekildedir: 14 yaşından küçük, %2,89; 14-20 yaş arası %13,76; 20-30 yaş arası %47,46; 30-40 yaş arası %28,26; 40-50 yaş arası %5,79; 50-60 yaş arası %1,81. Görüldüğü üzere her yaş grubundan insan bu suça iştirak etmiştir. Ancak yoğunluk 20-30 yaş aralığındadır. Faillerden 19'u servet hırsı, 1'i ırza tasallut, 2'si düşmanlık 7'si türlü nedenlerden dolayı hayvan çaldıklarını belirtmişlerdir.⁶²⁹

⁶²⁸ BOA, DH. MUİ. 72/3, 25 Safer 1328/10 Mart 1910; BOA, DH. HMŞ. 19/86, 29 Cemazeyilahir 1330/15 Haziran 1912; BOA, DH. HMŞ. 4/11, 10 Şaban 1334/12 Haziran 1916.

⁶²⁹ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM.

Adi hayvan hırsızlığı ceza hukuku açısından basit bir hırsızlık vakası gibi görülse de Osmanlı köylüsü için hayati bir öneme sahiptir. Bir çift öküzün, birkaç sığırın veya koyunun çalınması köylünün temel geçim kaynaklarının bir anda yok olması anlamına gelir. Güvenlik güçleri çalınan hayvanları ve failleri bulamazsa köylü perişan olur ve geçinemez hale gelir. Bu durum halkın devlete olan güvenini sarsabilir. Hayvan hırsızlarının yakalanamaması durumunda köylüler kendi imkânlarıyla hırsızları bulmaya çalışırlar ki bu da yeni güvenlik sorunlarına yol açabilir.

3.3.2.7. Emniyeti Suiistimal

Emniyeti suiistimal suçları, bir kişinin güvenini veya zaafını kullanarak, elinden mal, mülk veya parasını almak suçlarını kapsamaktadır. Ayrıca, bir kimse tarafından teslim olunmuş olan eşya ve paranın alınması, emanet edilmiş mühürlü veya mühürsüz senet, tahvil gibi resmi evrakların kişinin güveninin suiistimal ederek değiştirilmesi gibi hususlar da bu suç kapsamında değerlendirilmektedir.⁶³⁰

Suç cetvellerine yansıyan 54 adet emniyeti suiistimal vakası yaşanmıştır. Suç faillerinin tamamının kimlikleri tespit edilmiştir. Suçun aylık ortalaması 2,25'tir. Emniyet suiistimal suçunu işleyen faillerin 43'ü tutuklanırken, 16'sı firar etmiştir. Faillerin medeni durumlarına göre dağılım oranları şöyledir: %44,28 bekâr erkek, %55,71 evli erkek. Kadınlardan ise 1 bekâr ve 3 evli kadın bu suçu işlemiştir. 52 kişi bu suçu ilk kez işlerken, daha önce de bu suçu işleyen 2 kişi sabıkalı bulunmaktadır.

Faillerin mesleklerine gelince, 40'ı çiftçi, 9'u zanaatkâr, 7'si işçi, 3'ü ev hizmetçisi, 5'i işsiz, 1'i sarraf, 1'i tüccar ve 1'i de memurdur. Çiftçiler bu suç türünde de ön planda yer almaktadır. Faillerden 8 adedi okuma yazma bilirken, 80 adedi okuma yazma bilmemektedir. Okuryazar olmayanların oranı %90,90'dır. 26 şehirli ve 32 köylü bu suça karışmışlardır. Faillerin yaşlarına göre dağılımı şöyledir: 14-20 yaş arası 16 kişi, 20-30 yaş arası 23, 30-40 yaş arası 13, 40-50 yaş arası 5 kişi ve 50-60

ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

⁶³⁰ **Düster**, I. Tertip, Cilt 1, 588.

yaş arası 1 kişi. Vakaların 33'ü şehirlerde, 29'u köylerde yaşanmıştır. 12 kişi servet hırsı, 7 kişi de türlü nedenlerle bu suçu işlemişlerdir.⁶³¹

3.3.2.8. Sarhoşluk

İslam hukukuna göre içki içen bir Müslüman suç işlemiş sayılır. Ancak gayrimüslimler için bu geçerli değildir. Osmanlı hukukunun Batılılaşma seyri içinde millet farkı ortadan kaldırılarak herkes eşit hale gelmiştir. Bu çerçevede içki içme ve sarhoşluk konusunda da yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin 265. maddesinde sarhoşluk ve içki satışıyla ilgili kurallar belirlenmiştir. Buna göre, umuma açık olan yerlerde sarhoş olarak dolaşmak; 18 yaşını doldurmamış kişilere içki satmak, ikram etmek veya o kişiye farkında olmadan içki içirmeye çalışmak; içki satmaya veya ikram etmeye devam etmek; meyhane işleten veya çalışanlar için, kendisini idare etmeye muktedir olmayan bir müşteriyi korumak için tedbir almadan sokağa salmak veya çıkmasına izin vermek; bu şekilde sokağa salınan veya bırakılan sarhoş kişinin hasta olması gibi durumlar sarhoşluk başlığı altında suç olarak belirlenmiştir.

Ceraim-i umumiye cetvellerine göre, Ankara vilayetinde 108 adet sarhoşluk vakası yaşanmış faillerden 101'i tutuklanmış, 7'si ise firar etmiştir. Sarhoşluk vakasının aylık ortalama 4,50'dir. Bunun da düşük bir oran olduğu söylenebilir. Faillerin medeni durumlarına bakıldığında, 73 bekâr erkek, 46 evli erkek ve 1 dul erkek bu suça karışmışlardır. Bekârların bu suçu işlemeye evlilere oranla bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Sarhoşluk suçunu işleyenlerin 98'i suçu ilk defa işlemiş, 19 kişi ise daha önceden de bu suçtan dolayı tutuklanmıştır. Faillerin mesleki gruplarına gelince, 2'si memur, 15'i tüccar, 8'i çiftçi, 21'i zanaatkâr, 15'i işçi ve 26'sı işsizdir. İşsizler ilk sırada yer almaktadır.

⁶³¹ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

Eğitim durumuna gelince, faillerden 27 kişi okuma yazma bilirken, 82 kişi okuma yazma bilmemektedir. Şehirli olanların sayısı 60, köylü olanların sayısı ise 30'dur. Bu suçu işleyenlerin çoğunluğunun Şehirli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Şehirlerde içkiye ulaşma imkânı daha kolaydır. Yaş gruplarına göre ise dağılım şu şekildedir: 14 yaşından küçük 2, 14-20 yaş arasında 30, 20-30 yaş arasında 39, 30-40 yaş arasında 14, 40-50 yaş arasında 1, 50-60 yaş arasında 11 kişi. Cetvellere göre sarhoşluk vakalarının tamamı Şehirlerde görölmüştür. Tabi bu durum kırsalda sarhoşluk vakası yaşanmadığı anlamına gelmemelidir. Faillerin çoğunluğu çeşitli gerekçelerle bu suçu işlediklerini beyan etmişlerdir.⁶³²

3.3.2.9. Fuhuşa Teşvik ve Ahlak Dışı Fiiller

Fuhuşa teşvik konusu Osmanlı hukukunda cünha suçu olarak tanımlanmıştır. Fuhuşa teşviğin iki boyutu vardır. Birincisi, bugünkü anlamıyla zinaya itmek ve para karşılığı ilişkiye girilmesini sağlamak; ikincisi ise alenen, ahlak dışı eylemlerle insanları özendirmektir.⁶³³ Ancak, olayın fuhuş boyutuna bakıldığında, bu durumun tamamen devlet ve toplumun yaşadığı sıkıntıların halka yansımısından kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle uzun savaşlar esnasında kocasını askere gönderen veya savaşlar nedeniyle dul kalan kadınlar, kendi hayatlarını idame ettirmek konusunda büyük sıkıntılar yaşamışlardır. Kırsal alanda yaşayan kadınlar kendilerine intikal eden arazilerde çalışarak hayatlarını idame ettirebilseler de Şehirlerde yaşayan kadınlar için şartlar çok daha zordur.⁶³⁴

Şehirlerde yaşayan kadınların bir mesleğe sahip olmamaları veya kocalarını yitirmeleri durumunda hayata tutunabilmeleri zorlaşır. Bu süreçte çalışmak isteyen kadınların yapabileceği işler ise sınırlıdır. Dokumacılık, çamaşırcılık ve ev

⁶³² BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

⁶³³ BOA, İ. DUİT. 78/31.

⁶³⁴ Engin KIRLI, Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımda Yaşanan Değişim, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 12, Yıl: 2010/2, 47-48.

hizmetçiliği gibi işlerde çalışsalar da bu meslekler, fuhuşu gizleyen bir örtü olabilmektedir.⁶³⁵

Devlet geçim sıkıntısı nedeniyle fuhuşa yönelen kadınları askeri dikimhanelerde görevlendirmeye veya memleketlerine yollamaya çalışsa da bu türden uygulamalar Anadolu'nun her bölgesinde etkili olmamış ve Osmanlı hükümeti yine cezai müeyyideleri arttırarak fuhuşu durdurmaya çalışmıştır. Kadınların cinsel obje olarak görülmesindeki bir diğer etmen ise ceza hukukunda zina eden kadına ölüm cezası dahi uygulanabilirken, erkeğin aynı cezaya çarptırılmamasıdır. Her ne kadar Tanzimat'ın ilanından yirmi beş yıl kadar sonra bu anlayışa karşı çıkan bir feminist hareket ortaya çıksa da yine de hukuki anlamda Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar somut adımlar atılmamıştır.⁶³⁶

Şüphesiz ki fuhuşa teşvik ve ahlak dışı eylemler de arşiv kayıtlarına yansımıştır. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan ve Ankara vilayetine ait olan cetvellerde 48 adet fuhuşa teşvik vakasına rastlanmıştır. Suça karışanların tamamının kimliği tespit edilmiştir. Fuhuşa teşvik suçunun vilayetteki aylık vaka ortalaması 2'dir. Bu oranın oldukça düşük olduğu söylenebilir. Faillerin medeni durumlarına bakıldığında, 23 bekâr erkek, 18 evli erkek ve 12 dul erkeğin fuhuşa teşvik nedeniyle tutuklanmışlardır. 19 kadının bu suça karıştıkları da cetvellerden anlaşılmaktadır. Kadınların failler içindeki oranı %26,38'dir ki bu oran incelediğimiz dönem göz önüne alınırsa oldukça yüksek bir rakamdır. Faillerden 40'ı bu suçu ilk kez işlemiş, 13 kişi ise sabıkalı olarak kayıtlara geçmiştir. Sabıkalı oranının yüksekliği bu suça karışan kadınların bu işi meslek haline getirdiklerinin bir işaretidir. Fuhuşa teşvik suçunun, buraya kadar incelenen suçlar içerisinde, yüksek mükerrerlik oranına sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Hemen hemen her meslek gurubundan kişi veya kişiler fail olarak cetvellerde yer alsalar da faillerin büyük çoğunluğu tarım kesimindedir ve oranları da %46,66'dır. Diğer mesleklerin dağılımı ise şöyledir: İşsiz %22,66; işçi %17,33; sarraf %5,33; zanaatkâr %2,66; tüccar %2,66; memur %1,33. Faillerin %13,46'sı okuryazarken

⁶³⁵ Aydın Yetkin, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Ahlâk Bunalımı: Fuhuş Meselesi, **Tarih Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 6, Konya 2011, 22-23.

⁶³⁶ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Tanzimatta İçtimaî Hayat, **Tanzimat 2**, Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1999, 651.

%86,53'ü okuma yazma bilmemektedir. Faillerin %63,36'sı şehirlerde, %36,64'ü köylerde ikamet etmektedir. Suçun işlendiği mevki açısından bakıldığında, şehirler %89,65'lik orana sahiptir. Fuhuşa teşvik ve ahlak dışı fiil suçlarında faillerden 1'i 14 yaşından küçük, 25'i 14-20 yaş arasında, 22'si 20-30 yaş arasında, 6'sı 30-40 yaş arasında ve 2'si de 40-50 yaş arasındadır.

Bu suçun nedenlere göre dağılımına bakıldığında, ırza tasallut %23,25; aşk %13,95; sarhoşluk %27,90; eğlence ve sefahat %4,65; düşmanlık %2,32; türlü nedenler %28'lik orana sahiptir.⁶³⁷ Nedenler arasında para kazanma isteği bulunmamaktadır. Bunun türlü nedenler içinde yer aldığını söylemek mümkündür.

3.3.2.10. Gençlere Tacizde Bulunmak ve Ahlaksızlığa İtmek

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, “*gençlere sarf-ı endazlık ve el ile sarkıntılık etmek*” ismiyle belirtilmiş olan bu cünha suç, gençleri “kötü yola ve ahlaksızlığa itmek” fillerini kapsamaktadır.

Cetvellere yansıyan 32 vakada 19 kişi tutuklanırken, 13 kişi firar etmeyi başarmıştır. Gençlere sarkıntılık eden faillerden 13'ü bekâr erkek, 7'si evli erkek ve 9'u da dul erkek olarak kayıtlara geçmiştir. Faillerden 17'si ilk defa suça karışırken 1 kişi ise sabıkalıdır. Mesleklere göre dağılım şu şekildedir: 6 kişi memur, 4 kişi çiftçi, 4 kişi zanaatkâr, 7 kişi işçi, 5 kişi de işsizdir. 2 kişi okuma yazma bilmekte, 30 kişi ise bilmemektedir. Sarkıntılık suçunun faillerinden 22'si şehirli, 5'i ise köylüdür. Vakaların tamamı şehirlerde yaşanmıştır. Faillerden 7'si 14-20 yaş arasında, 8'i 20-30 yaş arasında, 7'si de 30-40 yaş arasındadır.⁶³⁸

⁶³⁷ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

⁶³⁸ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

3.3.2.11. Dolandırıcılık

Dolandırıcılık suçu, hile ile meşru olmayan yollara başvurmak suretiyle bir kişinin sahip olduğu mal, mülk, para gibi değerli olan metanın bir başkası tarafından ele geçirilmesidir.⁶³⁹ Dolandırıcılık mala karşı işlenen suçlardandır. 1858 Ceza Kanunu'nun 233. maddesine göre dolandırıcılık suçunun cezası üç aydan üç yıla kadar haptir. Ayrıca suçu işleyen kişiye bir mecdiyeden elli mecdiye altına kadar para cezası kesilir.⁶⁴⁰

Ankara vilayetinde ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan 46 dolandırıcılık vakası yaşanmış ve bu suçla ilgili olarak 42 kişi tutuklanırken 4 kişi firar etmiştir. Suçun aylık ortalaması 1,75'dir. Dolandırıcılık suçu işleyen faillerden bekâr erkek sayısı 24 tutuklu ve 4 firari olmak üzere 28 kişidir ve failler içerisinde %51,85'lik bir orana sahiptirler. Evli-çocuklu erkeklerin oranı %35,18 olup failleri tutuklanmıştır. Dul erkeklerin suça karışma oranı ise %12,96'dır.

Dolandırıcılardan 48'i bu suçu ilk kez işlerken, 4 kişi ise daha önceden işlemişlerdir. Faillerin mesleki durumları ise çeşitlilik göstermektedir. Buna göre, 1 kişi memur, 32 kişi çiftçi, 2 kişi zanaatkâr, 30 kişi işçi ve 28 kişi de işsizdir. Memurlar ve zanaatkârlar dolandırıcılık suçuna çok az bulaşırken, çiftçi, işçi ve işsiz grubunda yer alanlar ise birbirlerine yakın oranda suça iştirak etmişlerdir. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 47, bilenlerin sayısı 6'dır. Faillerden 12 kişi köylerde, 34 kişi ise şehirlerde ikamet etmektedir. Vakaların 39 adedi şehirlerde 11 adedi köylerde meydana gelmiştir. 14 yaşından küçük 1 kişi, 14-20 yaş arasında 6 kişi, 20-30 yaş arasında 27 kişi, 30-40 yaş arasında 8 kişi, 40-50 yaş arasında 7 kişi dolandırıcılık suçuna karışmışlardır. Suçun 20-30 yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. Suçun işlenme gerekçelerine gelince, 12 kişi servet hırsıyla, 8 kişi aşk yüzünden, 2 kişi de türlü sebeplerle dolandırıcılık yaptıklarını ifade etmişlerdir.⁶⁴¹ Gayrimeşru yollardan para ve mal elde etmek isteyenlerin ön planda olduklarını söylemek mümkündür.

⁶³⁹ **Türk Hukuk Lugatı**, 76.

⁶⁴⁰ **Düstur**, I. Tertip, Cilt 1, 588.

⁶⁴¹ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

3.3.2.12. Kumar ve Piyango Oynatmak

Osmanlı ceza hukuku, kumar oynamayı ve oynatmayı yasaklamıştır. Ancak bazı kurum ve kuruluşların, devletten izin alarak piyango düzenlemelerine müsaade edilmiştir. Aslında Osmanlı Hükümeti, piyangolar konusunda şartlara göre hareket ederek, kimi zaman piyangoları tamamen yasaklamış, kimi zaman da yapılmasına izin vermiştir. 1858 Ceza Kanunu, yasa dışı kumar ve piyango oynatanlara bir aydan altı aya kadar hapis cezasıyla birlikte para cezası verileceğini hükme bağlamıştır.⁶⁴²

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan suçlar, bu gibi dolandırıcılıklardan farklı olarak, devletten izin ve ruhsat almadan piyango düzenleyen, kumar oynatan ve oynayanlara dair suçları içermektedir. Bu hususta Ankara vilayetine ait cetvellere yansıyan 52 vaka meydana gelmiştir. Vakalara dâhil olan kişilerden 45'i yakalanmış, 7 kişi ise firar etmiştir. Faillerden 17'si bekâr-erkek, 31'i evli-erkek, 31'i de dul-erkek grubundandır. Bu suça iştirak edenlerden 63 kişi ilk defa bu suçu işlemiştir. 5 kişi ise sabıkalı olarak belirtilmiştir.

Kumar oynatma ve piyango düzenleme suçlarında faillerin mesleki konumlarına ilişkin dağılım şu şekildedir: 14 fail çiftçi, 14 fail zanaatkâr, 2 fail işçi, 7 fail de işsizdir. Faillerin alt gruptan olduklarını göz önüne aldığımızda bu tür fiillerin basit kumar eylemleri olduğu düşünülebilir. Çünkü piyango düzenlemek daha komplike bir iştir. Faillerin eğitim düzeyleri de bu durumu destekler mahiyettedir. 5 kişi okuma yazma bilmekte, 47 kişi ise bilmemektedir. Faillerin 47'si şehirliken, 8'i köylüdür. Vakaların 58'i şehirlerde, 37'si köylerde vuku bulmuştur. Kumar oynayan, oynatan veya piyango düzenleyen faillerin yaşlarına bakıldığında, büyük oranda 20-30 yaş arası kişiler görülmektedir. 14 yaşından küçük 1 kişi, 14-20 yaş arasında 9 kişi, 20-30 yaş arasında 30 kişi, 30-40 yaş arasında 7 kişi, 40-50 yaş arasında 4 kişi ve 50-60 yaş arasında 1 kişi bu suça iştirak etmişlerdir. İki kişi servet hırsı, üç kişi de türlü nedenlerle bu suçu işlediklerini söylemişlerdir.

3.3.2.13. Çeşitli Cünha Suçları ve Kabahatler

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, pek çok cinayet, cünha ve kabahat cürümleri ayrı ayrı başlıklar halinde verilirken, cetvellerin en son başlığı daimî olarak “*muhtelif*

⁶⁴² **Düster**, I. Tertip, Cilt 1, 591.

cünha ve kabahatler” şeklinde düzenlenmiştir ve burada cetvellerde başlıklar halinde gösterilmeyen cünha ve kabahat faillerinin istatistikleri belirtilmiştir. Ceraim-i umumiye cetvellerinde ayrıca verilmesine rağmen, vaka ve fail sayısı son derece az olan, “usul ve nizam harici hapis”, “tarihi eserleri tahrip etmek”, “mühür kırmak ve emanet eşya ile resmi evraklara ihanet”, “zararlı meşrubat dağıtımı”, “çocuk değiştirmek ve kaçırmak”, “telgrafla haberleşmeyi ihlâl” suçları da bu başlık altında verilmiştir.

Muhtelif cünha ve kabahatler başlığı altında Ankara vilayetinde kayıtlara geçen vaka sayısı 14’ü faili meçhul olmak üzere toplam 626’dır. Bu suçlar için 594 kişi tutuklanırken, 162 kişi firar etmiştir. Firar oranı %21,42’dir. Buna göre çeşitli basit suçlar ile kabahatlerin Ankara vilayetindeki aylık gerçekleşme ortalaması 31,5’dir. Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında faillerin %41,15’ini bekâr erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. Evli-çocuklu erkeklerin oranı %35,12 iken diğer dul erkeklerin oranı %23,72 olarak tespit edilmiştir. Diğer bazı suçlarda olduğu gibi burada da dikkat çeken etken, evli-çocuklu kadınların, diğer kadınlara nazaran ön planda olmasıdır. Gerek cinayet gerekse cünha ve kabahat suçlarında çocuğu olan bir insanın çocuğu olmayanlara göre suç işleme oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Suçluların, suçu tekrar etme oranına bakıldığında, faillerin %92,50’sinin ilk defa bu tür suçlara karıştıkları anlaşılmaktadır. Sabıkalıların oranı ise %7,09 olarak tespit edilmiştir. 3 kişinin de suç işlemeyi alışkanlık haline getiren kişilerden oluştuğu görülmektedir. Faillerin mesleki dağılımlarına gelince, suçluların ziraat, zanaatkârlık, işçilik ve işsizlik grupları etrafında yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu grupların nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturduğu bir gerçektir. Ayrıca düşük gelirlere sahiptirler. Gelir azaldıkça suçun arttığı görülmektedir. Çiftçiler, işçiler, işsizler ve zanaatkârlar ile sarraf, tüccar, bürokratlar arasında önemli ölçüde gelir farkı bulunmaktadır. Sarraf, tüccar, ilim adamı gibi kimselerin nadiren suç işlemeleri bunun kanıtıdır.

Çeşitli suçlara karışan kişilerin %34,59’u okuma yazma bilirken, %65,41’i okuma-yazma bilmemektedir. Bu gibi hafif suçlarda okuma yazma bilen sayısının fazlalığı diğer suçlara karışan faillerle karşılaştırıldığında yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Muhtelif cünha ve kabahat faillerinin %46,70'i şehirlerde, %53,30'u köylerde ikamet etmektedir. Suçların %55,45'i şehirlerde yaşanmıştır. Buna karşılık kırsalda meydana gelen vakaların oranı %44,55'dir. Buradaki farkın temel sebebi, pek çok vakada, bir suçun birden fazla kişi tarafından işlenmesidir. Mesela köylerde meydana gelen bir vaka 3 kişi tarafından işlenmişse, doğal olarak köylü sayısı ve oranı artmaktadır. Bu durum da ikamet/suç mahalli arasında farklara neden olmaktadır. Öte yandan, köylerde ikamet eden bazı kimselerin şehirlerde işlenen suçlara karışması da bu farkın oluşmasına neden olmaktadır.

Muhtelif cünha ve kabahat suçu işleyenlerin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14 yaşından küçük 11 kişi %1,36; 14-20 yaş arası 164 kişi %20,42; 20-30 yaş arası 321 kişi %39,97; 30-40 yaş arası 188 kişi %23,41; 40-50 yaş arası 100 kişi %12,45; 50-60 yaş arası 19 kişi %2,36'lık bir orana sahiptir. Bu tür suçlarda da yoğunluğun 20-30 yaş aralığında olduğu anlaşılmaktadır. Suçların işleniş nedenlerine göre dağılımında "türlü nedenler" en çok belirtilen seçenek olmuştur ve oranı %49,87'dir. Sırasıyla diğer nedenlere ait oranlar şu şekildedir: %14,63 sarhoşluk, %22,40 düşmanlık, %5,69 meyhanede tartışma, %7,12 fuhuş ve eğlence. 1 kişi servet hırsı, 1 kişi de aşk yüzünden suç işlediğini belirtmiştir.⁶⁴³

⁶⁴³ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

Tablo 3.31. Ankara Vilayetinde Tüm Cinayet, Cünha ve Kabahat Suç Türlerinin Dağılımı⁶⁴⁴

Suçun Türü	Suçun Adedi	Tüm Suçlara Oran	Vilayet Nüfusuna Oranı %
Katl (Adam Öldürme)	560	%11	0.0006
Cebren Fi'li Şeni (Tecavüz)	391	%8	0.0004
Darp ve Yaralama	1360	%28	0.0014
Sirkat (Hırsızlık)	894	%18	0.0009
Kadın Kaçırma	59	%1	-
Katl Kastıyla Teşhir-i Silah/Tehdit	155	%3	0.0001
İhrak (Yakma/Kundaklama)	27	-	-
Kat'ı Tarik (Yol Kesme)	63	%1	-
Iskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme)	16	-	-
Rüşvet/Dolandırıcılık/Sahtekârlık	201	%4	0.0002
Diğer	17	-	-
Hakaret ve İftira	113	%2	-
Emniyeti Suiistimal	54	%1	-
Sarhoşluk	108	%2	-
Fuğuşa Teşvik ve Ahlak Dışı Fiiller Gençlere Tacizde Bulunmak	80	%1	-
Kumar ve Piyango Oynatmak	52	%1	-
Çeşitli Cünha Suçları ve Kabahatler	626	%13	0.0006
Toplam	4776	%100	0.50

Tablodaki veriler cinayet cetvelleri ile ceraim-i umumiye cetvellerindeki istatistiki bilgilere dayanılarak oluşturulmuştur. Birbirine benzer nitelikteki bazı suç türleri birleştirilmiştir. Bu veriler ışığında bir değerlendirme yapılacak olursa, tüm suç türleri içinde darp ve yaralama suçunun ilk sırada yer aldığı, bunu sırasıyla hırsızlık,

⁶⁴⁴ BOA, DH. EUM. EMN. 7/20; BOA, DH. EUM. EMN. 17/6; BOA, DH. EUM. EMN. 21/21; BOA, DH. EUM. EMN. 22/5; BOA, DH. EUM. EMN. 22/6; BOA, DH. EUM. EMN. 22/11; BOA, DH. EUM. EMN. 22/12; BOA, DH. EUM. EMN. 31/33; BOA, DH. EUM. EMN. 44/17; BOA, DH. EUM. EMN. 47/22; BOA, DH. EUM. EMN. 53/19; BOA, DH. EUM. EMN. 59/13; BOA, DH. EUM. EMN. 60/12; BOA, DH. EUM. EMN. 68/14; BOA, DH. EUM. EMN. 97/34; BOA, DH. EUM. EMN. 98/27. BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

çeşitli cünha suçları, öldürme ve tecavüz suçunun izlediği görülmektedir. Diğer suç türlerinin ise birbirine yakın ve düşük oranlarda oldukları anlaşılmaktadır.

Tüm suç türlerinin Ankara vilayet nüfusu içindeki oranlarına bakıldığında, darp ve yaralama suçunun en yüksek orana sahip olduğu tespit edilmiştir. Kundaklama, çocuk düşürme, fuhuşa teşvik, kumar oynatmak gibi suçların nüfusa oranının oranlanamayacak derecede düşük olduğu, hesaplama dahil olan silah teşhiri suçunun ise en düşük düzeyde olduğu görülmüştür.

Ankara vilayetindeki suç türleri ile diğer vilayetlerdeki suç türlerinin birbirine benzediğini söylemek mümkündür. Örneğin Aydın vilayetinde de aynı dönemde benzer suç türlerine rastlanmıştır. Bu bağlamda Ankara vilayeti ile Aydın vilayetini suç çeşitliliği ve sayısı bakımından karşılaştırmak mümkündür. Ankara vilayetinde toplam suç adedi 4776 iken, Aydın vilayetinde 7031'dir.⁶⁴⁵ İncelenen dönemde Ankara vilayetinin nüfusu 954.000, Aydın vilayetinin nüfusu 1.608.742'dir.⁶⁴⁶ Görüldüğü üzere Aydın vilayetinin nüfusu Ankara vilayetinin nüfusundan bir hayli fazladır. Dolayısıyla Aydın vilayetindeki vaka sayısının Ankara vilayetinden yaklaşık yüzde otuz daha fazla olmasını doğal karşılamak gerekir. Ancak vakaların çokluğunu yalnızca nüfusa bağlamak doğru değildir. Diğer faktörleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Aydın vilayeti nüfus yoğunluğunun yanı sıra, Ankara vilayetine karşın gelişmiş bir ticaret, tarım ve sanayiye sahiptir. Bu durum Aydın vilayetinde gelir dağılımında bazı dengesizliklere yol açmıştır. Ayrıca bu vilayetin dış ticarete daha açık bir vaziyette olması yabancı müdahalesini kolaylaştırmış, bu durum yerli halkı rahatsız ederek tepkilere sebep olmuştur. Buna karşın Ankara vilayetinin daha sakin bir konumda olduğunu söylemek mümkündür.

Suç türlerinin dağılımı açısından iki vilayeti karşılaştırsak, Ankara vilayetinde 560 öldürme vakasına karşın, Aydın vilayetinde 1227, Ankara vilayetinde 894 hırsızlık vakasına karşın Aydın vilayetinde 3651, Ankara vilayetinde 391 tecavüz vakasına karşın, Aydın vilayetinde 525, Ankara vilayetinde 1360 darp ve yaralama vakasına karşın, Aydın vilayetinde 4973 darp ve yaralama vakası yaşanmıştır.⁶⁴⁷ Bunun yanı sıra diğer suç türleri karşılaştırıldığında da benzer sonuçlara ulaşılmaktadır.

⁶⁴⁵ Öztop, 156.

⁶⁴⁶ Ramazan Boyacıoğlu, **Salnamelere Göre I. Meşrutiyet'ten I. Cihan Harbine Kadar Aydın Vilayeti**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1987, 95.

⁶⁴⁷ Aydın vilayetindeki vaka sayıları için bkz. Öztop, 79, 82, 156, 195, 200.

Dolayısıyla Orta Anadolu ile Batı Anadolu'daki suç çeşitliliğinin birbirine benzediğini, buna karşın Batı Anadolu'daki adli vaka sayısının, Orta Anadolu'daki vaka sayısından çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. İncelenen dönemde, Aydın vilayetinde suça karışanların oranı %0,43 iken, Ankara vilayetinde bu oran %0,50'dir. Ankara vilayetinde suça karışanların nüfusa oranla Aydın vilayetinde suça karışanlardan küçük miktarda da olsa fazla olduğu görülmüştür.

Bu bölümde cinayet cetvelleri ve suç cetvelleri ışığında kayıtlara yansıyan suç, suç çeşitleri ve failer hususu bütün yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Suç ve failer ile doğrudan ilişkisi bulunan hapisaneler konusu çalışmanın bir sonraki bölümünü oluşturmaktadır.



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAPİSHANELER

4.1. Mahbes, Hapis, Hapishane

Sözlükte alıkoymak, bırakmamak anlamlarına gelen “habs” kelimesi, bir kişiyi, bir canlıyı, bir yere kapatmak ve orada bir süre alıkoymak anlamına gelir.⁶⁴⁸ Hukuki anlamda habs, zanlı veya suçluyu bir mekânda zorla tutarak, şahsi hürriyetini kısıtlamak manasına gelir ve hürriyeti bağlayıcı cezaların en başında gelir.⁶⁴⁹ Cezanın infaz edildiği yere mahbes, mahbeste bulunan kişiye ise mahpus denir.⁶⁵⁰ Hapishane ise hapsolunan yer, yani mahkûmların cezalarını çekmek üzere kapatıldıkları yer manasındadır.⁶⁵¹ Hapishane ile mahbes arasındaki en belirgin fark, mahbesteki şahsın cezasının henüz kesinleşmemiş olmasıdır. Şahıs, mahbeste cezalandırılmaktan ziyade yargılama süreci bitene kadar tedbir amacıyla tutulur.⁶⁵² Hâlbuki hapishanedeki şahsın suçu kesinleşmiş ve ceza safhasına geçilmiştir. Dolayısıyla mahbes, suç işlediği iddia edilen şahısların yargılama safhasında

⁶⁴⁸ Develioğlu, 304.

⁶⁴⁹ **Türk Hukuk Lugatı**, 3. Basım, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1991, 116; **Kurtuluş Demirkol, II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2012, 7; Foucault ise bu konuda şunları söylüyor: “*Hapishane, onu doğuran tarih olarak yeni kanunular gösterildiğinde söylendiğinden çok daha eskidir. Biçim-hapishane, ceza yasalarındaki sistematik kullanımdan daha önce var olmuştur. Bireyleri dağıtım tabii tutmak, onları sabitleştirmek, tasnif etmek, sürekli hareketlerini kodlamak, onlara ilişkin olarak merkezileşen bir bilgi meydana getirmek üzere, toplumsal bünyenin tümü itibarıyla yoğrulduğunda, hapishane adli aygıtın dışında oluşmuştur. Bireyleri, bedenleri üzerindeki belirgin bir çalışmayla, itaatkâr ve yararlı kılmak üzere oluşturulan bir aletlerbütünüün genel biçimi...*”. Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, Mehmet Ali Kılıçbay (çev.), Ankara: İmge Kitabevi, 1992, 289.

⁶⁵⁰ Ali Bardakoğlu, Hapis, **DİA**, Cilt 16, İstanbul 1997, 54.

⁶⁵¹ Ömer Şen, **Osmanlı’da Mahkûm Olmak: Avrupalaşma Sürecinde Hapishaneler**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2007, 1.

⁶⁵² Özgür Yıldız, Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği, **Akademik Bakış**, Cilt 9, Sayı 17, Kış 2015, 93.

alıkonuldukları yer anlamında tevkifhane denilen kuruma benzetmektedir. Modernleşme öncesinde dünyada hapsedme olmasına rağmen hapishane yoktur. Suçlunun ya da suç isnat edilen şahısların alıkonulduğu mekânlar vardır. Dolayısıyla bu mekânlara birer mahpes denilebilir.⁶⁵³

Günümüzde cezaevi olarak adlandırılan hapishane, araştırmacıların üzerinde hemfikir olduğu gibi modernleşmenin bir ürünüdür ve Osmanlı'ya Tanzimat'la birlikte Batı'dan gelmiştir. Hapishane bir müessese olarak önce Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da ortaya çıkmış, buradan da bütün dünyaya yayılmıştır. Eski dünyaya ait olan bütün hapsedme mekânları ise birer mahbestir. Bu tür mekânlar günümüz hapishanelerinden oldukça farklıdır. İlkel ve acımasız şartlara sahip olan bu yerler, çoğu zaman yer altında, karanlık, havasız, rutubetli zindanlardır. Bunun dışında saray, kale, hisar, kule, tersane ya da çeşitli devlet görevlilerinin makamları birer mahbestir. Bu mekânların hapishaneden farkı suçlunun cezası tespit edilip infaz edilene kadar buralarda tutulmasıdır.⁶⁵⁴ Örneğin İslam Hukuku'nda hapsedme, suçun karşılığında uygulanan bir ceza değildir. Tabii ki hapsedme vardır ama hapis cezası yoktur.⁶⁵⁵ Dolayısıyla hapis cezasının olmadığı bir yerde anladığımız biçimde bir hapishane de yoktur. Batı hukukuna ve medeniyetine ait olan hapishane kurumu, Osmanlı'nın yenileşme sürecinde imparatorluğa eklemlediği kurumlardan biridir.⁶⁵⁶

4.1.1. Eski Medeniyetlerde Hapis Cezası ve Mahbes

Hapishane kurumu ile ceza olgusu birbirini tamamlar niteliktedir. Hapishane işlenen suçun karşılığında verilen cezanın infaz edildiği mekânlardır. Dolayısıyla kanunla sınırları belirlenmiş cezaların uygulama alanları hapishanelerdir. Hapishane olmadan hapsedme de mümkün değildir. Eski Türklerde orta ve hafif suçlar için hapis cezası uygulanmıştır. İslam öncesi Arap toplumlarında da hapsedme bir ceza çeşidi olarak kabul görmüştür.⁶⁵⁷ Buna rağmen İslam öncesi Arap veya Türk toplumunda asli bir ceza olarak hapis cezası ve hapishanenin varlığından söz etmek zordur. Ancak

⁶⁵³ Demirkol, 7.

⁶⁵⁴ Gültekin Yıldız, **Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı (1839-1908)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002, 8.

⁶⁵⁵ Bardakoğlu, 54.

⁶⁵⁶ Timur Demirbaş, Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi, **Hapishane Kitabı**, 2. Basım, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, İstanbul: Kitabevi, 2010, 28.

⁶⁵⁷ Bardakoğlu, 54.

mahbesin varlığından sözedilebilir.⁶⁵⁸ Bu mahbeslerin de günümüz hapishanelerinden çok farklı yapılar oldukları, mahkûmların bu mekânlarda ağır şartlarda cezalarını çektiklerini söylemek mümkündür.⁶⁵⁹

Babil, Mısır, Yunan ve Romalılarda da hapsedme vardır. Bununla birlikte, hapsin süreleri belirlenmiş bir cezanın infazı amacıyla değil, failin infazına kadar tutulduğu mekânlar olduğu söylenebilir. Bu durum failin hükümlü olmasından ziyade, tutuklu olmasının bir neticesidir. Sümer, Babil, Asur, İran hukukunda da hapsedme bir ceza usulü olarak uygulanmıştır. Ancak bunlar da günümüz ceza infaz yöntemi olan hapis cezasından farklı bir uygulamadır.⁶⁶⁰

Görüldüğü üzere hapsedme olgusu, eski çağlardan günümüze değin gelen bir uygulamadır. Fakat bu uygulama günümüzde hürriyeti bağlayıcı cezaların en yaygın şekilde uygulandığı ceza çeşidi olan hapis cezasından oldukça farklıdır. Dolayısıyla burada hükümlülükten ziyade bir nevi tutukluluk hali vardır. Günümüzde ise hapis cezası asli bir cezadır. Hâlbuki eski medeniyetlerde görülen bu ceza asli cezanın yanında tali bir uygulamadır.

4.1.2. Hapishanenin Doğuşu

Hapishanenin cezaevi olarak yani failin cezasının infaz edildiği bir mekân olarak ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte ilk hapishanenin Avrupa'nın kuzeyinde, Londra'da kurulduğu söylenebilir.⁶⁶¹ Günümüzdeki anlamıyla ilk cezaevi 1595'te açılan Amsterdam Hapishanesidir. Bu hapishane, modern anlamda hürriyeti bağlayıcı ceza anlayışının uygulandığı ilk cezaevi olarak kabul edilmiştir.⁶⁶²

Modern cezaevlerinin ortaya çıkışı bir ölçüde Merkantilizm ve Kalvinizm'in bir sonucudur. Bu anlayış, Sanayi İnkılabı sonrası Avrupa'da, çalışmayı ön planda tutan, yoksulları çalışmaya teşvik eden bir sistemin idealize edilmesidir. Buna göre insan çalışma ahlakına sahip olmalı, suçlu dahi olsa üretici olmalıydı. Düzenli çalışma ahlakını yücelten Kalvinist düşünce, kamusal alanın yeniden düzenlenmesini zorunlu

⁶⁵⁸ Demirkol, 9.

⁶⁵⁹ Mustafa Avcı, **Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenekler**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, 42.

⁶⁶⁰ Bardakoğlu, 54.

⁶⁶¹ Özgür Yıldız, 92.

⁶⁶² Demirbaş, 13.

kılmıştır.⁶⁶³ Bunun ilk örneği, 1555'te Londra'da, kenti, dilenci, fahişe, serseri ve küçük hırsızlardan temizlemek amacıyla açılan ıslahhanedir. Bu kişiler, disiplinli bir şekilde çalıştırılarak ıslah edilmiş, topluma yararlı ve üretken bireyler haline getirilmişlerdir. Amsterdam'da yapılan ilk hapishanenin ilham kaynağı da bu ıslahevidir.⁶⁶⁴ Amsterdam hapishanesinin en önemli özelliği suç ve ceza olgusu üzerine yeni bir anlayış getirmesidir. Mahbesler ve zindanlar suçluyu iyileştirme ya da topluma yeniden kazandırma amacı gütmemişlerdir. Oysa hapishaneler suçluyu sadece cezalandırmak için değil aynı zamanda ıslah edip, topluma yararlı bir birey haline getirmeyi amaçlamışlardır.⁶⁶⁵

Avrupa ve Kuzey Amerika için örnek oluşturan Amsterdam hapishanesi ilerleyen süreçte daha yaygın bir hale gelmiştir. Ancak yeni inşa edilen hapishanelerin müdavimlerinin sağlıklı bir ortamda yaşadıkları da söylenemez. Hollanda haricindeki hapishanelerin, sağlık ve hijyen açısından oldukça kötü durumda oldukları söylenebilir. Ucuz işgücü ve insan kaynağı olarak görülen hapishaneler, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda artan savaşların sonucu ortaya çıkan suçluların ve başıboş insanların kapatıldıkları ve asgari ölçüde dahi insani şartları sağlamayan yerlerdir. Dolayısıyla bu tür hapishanelerde salgın hastalıklar yoğun bir şekilde görülmüş ve toplu ölümlere neden olmuştur.⁶⁶⁶

Bedford yargıcı İngiliz Howard ise 12 yıl boyunca kendi ülkesini ve tüm Kıta Avrupa'sını gezerek hapishaneler hakkında araştırma yapmıştır. Howard ideal bir hapishane için bazı önerilerde bulunmuştur: Güvenilir ve sağlıklı bir bina, mahkûmlara yeteri kadar gıda verilmesi, sistematik bir teftiş yöntemi, tutuklu ve hükümlülere farklı disiplin kurallarının uygulanması, çalışma zorunluluğu ve meslek eğitimi.⁶⁶⁷ Hapishanelerdeki değişim, Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da da etkili

⁶⁶³ Gültekin Yıldız, 34.

⁶⁶⁴ Boyacıoğlu, 95.

Gültekin Yıldız, 34; Demirbaş, 13; Demirkol, 13.

⁶⁶⁵ Demirkol, 13.

⁶⁶⁶ Demirbaş, 14.

⁶⁶⁷ Banu Yılmaz, **Osmanlı Dönemi Bursa Hapishanesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2015, 7-8.

olmuştur. Ancak bu reformlar Avrupa ve Amerika'da birbirinden farklı hapisane sistemlerini doğurmuştur.⁶⁶⁸

4.2. Osmanlı'da Hapis ve Hapishane

İslam hukukunun etkisi altındaki Osmanlılarda hapis cezasının infaz edildiği yer anlamında hapishane bulunmamaktadır. Her dönem varlığını sürdürmüş olan zindanları ise birer hapishane olarak görmek mümkün değildir.⁶⁶⁹ Tanzimat sürecine değin Osmanlı hukukunun, İslam hukukundan kopmadığı görülmektedir. İslam hukukunun hapsetmeye ve hapis cezasına bakışı Osmanlı için de geçerlidir. İlk kez Tanzimat Fermanı'nı takiben çıkarılan kanunlarda, hapis cezasına ve infaz biçimine ilişkin hükümlere açıkça yer verilmiştir. Hapis cezası, 1858 Ceza Kanunnamesi yürürlüğe girene kadar ta'zir sınıfına giren suçlar için uygulanmıştır. Osmanlı hukukunda ta'zir⁶⁷⁰ ve kanunname hükümleri hapis cezasının kaynağını oluşturmuştur. Osmanlı ceza hukuku uygulamasında suçlu sabit görülenlere diğer cezaların yanı sıra hapis cezası da verilmiştir.

Osmanlı'da hafif ve orta derecedeki suçlara para cezasının yanı sıra hapis cezası da uygulanmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren kürek, XVIII. yüzyıldan itibaren de kalebentlik cezası belirli ölçüde uygulanmaya konmuştur.⁶⁷¹ Osmanlı Devleti'nde hapis cezasının etkin bir yöntem olarak benimsenmesi ve ceza infaz kanununda önemli bir yer işgal etmesi Tanzimat'la başlayan bir süreçtir.⁶⁷²

Osmanlı Devleti'nde hapis cezası asli bir ceza olmaktan ziyade tali bir ceza mahiyetindedir. Hâkimin takdirine bırakılan hapis cezasının süresi muğlâktır. Tanzimat döneminde yapılan kanuni düzenlemelerle hapis cezası, süresi belirli, etkin bir ceza olarak yer almaya başlamıştır. Bilhassa 1858 Ceza Kanunu'yla hapis cezası, asli bir ceza olarak kabul edilmiştir. Böylece Osmanlı'da mahbesten hapishaneye

⁶⁶⁸ Jülide Akyüz Orat, Hapishane Islahatı Bağlamında Çerkes Hapishanesinin Modernleşme Çalışmaları: **Folklor/Edebiyat**, Cilt 17, Sayı 66, 2011, 82.

⁶⁶⁹ Hasan Şen, Osmanlı'da Hapishane Mefhumu, **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, Der: Noemi Levy-Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (Ty.), 208; Doğan, 114.

⁶⁷⁰ Düzenlenmesi devlet başkanına veya onun vereceği yetkiyle hâkime bırakılmış bulunan suçlara tazir suçları denir. Mehmet Akif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, İstanbul: Beta Basım Yayım ve Dağıtım, 1995, 233.

⁶⁷¹ Doğan, 115.

⁶⁷² Mehmet Temel, XX. Yüzyılın Başlarında Mentеше Sancağı Hapishaneleri, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 26, Yıl 2009, 111; Bardakoğlu, 63.

geçiş süreci başlamıştır. Hapis cezasının, asli bir ceza olarak kanunlarda yer almasıyla birlikte buna uygun olarak hapishanelerin ıslah edilmesi gündeme gelmiştir. Nitekim Tanzimat ve özellikle Islahat Fermanı'nda Osmanlı Devleti'nde ilk defa hapishane ve tevkifhanelerin durumlarının düzeltilmesi ile ilgili hükümler yer almıştır. Örneğin işkence kesin olarak yasaklanmış, işkence ve kötü muamele yapanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.⁶⁷³

Tanzimat ricalinin, hapishane reformu konusunda oldukça istekli olduğu söylenebilir. Hapishanelerin fiziksel yapılarının düzeltilmesi ve mahkûmların yaşam şartlarının iyileştirilmesi gibi konuların, sürekli gündeme gelmesi bunun kanıtıdır.⁶⁷⁴ Islahat Fermanı'ndan hemen sonra hapishaneler konusunda uzman olan Binbaşı Gordon İngiltere'den getirilerek devlet hizmetine alınmış, Meclis-i Tanzimat'ta "Meclis-i Mahsûs-ı Muvakkat" isimli bir meclis kurulmuştur.⁶⁷⁵ Bu mecliste yapılan görüşmelerde mahkûm ve tutukların ayrı yerlerde tutulmaları gerektiği gibi, suçun cinsine ve ağırlığına göre mahkûmların farklı yerlerde barındırılmaları ve İstanbul'da acilen tam teşekküllü bir tevkifhane ve hapishane yapılması kararlaştırılmıştır.⁶⁷⁶ Bunun yanı sıra herhangi bir zanlının suçu kesinleşinceye kadar şüpheli olarak görülmesi ve hükümlülerden ayrılarak farklı bir yerde tutulması gerektiği belirtilmiştir.⁶⁷⁷

1859 yılında yayımlanan Muhakemat Nizamnâmesi'nin 27. maddesi yine hapishane reformuna ilişkindir. Nizamnâmeye göre zaptiye müsteşarı ve divan-ı zaptiye reisinin hapishanelerin fiziksel yapısı ile sağlık ve hijyen şartlarını iyileştirmeleri, tutuklu ve hükümlülere hasta olduklarında iyi bakmaları ve gerekli gördükleri değişiklikler

⁶⁷³ "... her halde hapishanelerde bile canib-i saltanat-ı seniyyemden vazı kılınan nizamât-ı inzibatiyeye muvafık olan muamelattan maada hiçbir gûna mücazat-ı cismaniye ve eziyet ve işkenceye müşabih kaffe-i muamele dahi kâmilen lağv ve iptal kılınması ve bunun hilafında vuku bulacak hareket-i şediden men ve zecrolunacağından maada bunun icrasını emreden memurin ile bilfiil icra eyleyen kesanın dahi ceza kanunnamesi iktizasınca tekdir ve tedib olunması...". **Düstur**, I. Tertib, Cilt 1, 11.

⁶⁷⁴ Örneğin, ağır hasta olan mahkûmların iyileşinceye kadar kefaletle bırakılması, fakir olanların ise yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması yönünde adımlar atılmıştır. Ömer Şen, 18; Hasan Şen, 201.

⁶⁷⁵ Gülnihal Bozkurt, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996, 109.

⁶⁷⁶ BOA, İ. MMS. 12/497, 1 Şaban 1274/17 Mart 1858.

⁶⁷⁷ Bozkurt, 110.

hakkında Babîlî'yi bilgilendirmeleri istenmiştir.⁶⁷⁸ 1876 tarihinde ise hapishane gardiyanları için ilk düzenleme yapılmış, Hapishane Gardiyanları Talimatnamesi yayınlanmıştır. Düzenlemede gardiyanların nitelikleri ve nasıl seçilecekleri belirlenmiştir.⁶⁷⁹ Tanzimat süreciyle başlayan hapishanelerin iyileştirilmesine yönelik atılan adımlarla bu konuda az çok bir tecrübe birikimi sağlanmıştır. Neticede 1879 yılında hapishanelerin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi hususunda Adliye Nezâreti tarafından bir nizamnâme layihası hazırlanarak padişaha sunulmuştur. Bütün bu düzenlemelerin 1880'de çıkarılan "Tevkifhane ve Hapishanelerin İdarelerine Dair Nizamname"nin alt yapısını oluşturduğu söylenebilir. Altı bölüm ve doksan yedi maddeden oluşan adı geçen nizamnamenin birinci bölümü hapishanelerin idaresini, ikinci bölümü hapishane görevlilerini, üçüncü bölümü mahpusların yiyecek ve içeceklerini, dördüncü bölümü mahpusların çalıştırılmasını, beşinci bölümü koğuşlar ve uyulacak kuralları, altıncı bölümü mahpusların ibadetlerini düzenlemektedir. 1880 Hapishaneler Nizamnamesi uzun süre yürürlükte kalmıştır. II. Meşrutiyet Döneminde ise hapishanelere yeni bir anlayışla bakılmıştır.⁶⁸⁰

4.2.1. II. Meşrutiyet Döneminde Hapishaneler

İttihat ve Terakki yönetimi hapishanelere modernleşmeci ve merkezîyetçi bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Cemiyetin yönetimde etkili olduğu süreçte hapishanelerin ıslahı için bazı nizamnâmeler çıkarılarak uygulamaya konmuştur. Osmanlı Mebusan Meclisi'nde, 1909 yılı bütçe görüşmeleri esnasında Dâhiliye Nazırı Halil Bey'in, önerileri doğrultusunda meclis, Dâhiliye Nezâreti'ne bağlı olmak koşuluyla hapishaneler idaresinin kurulmasına onay vermiştir. Taşradaki hapishanelerin her türlü ihtiyaç ve sıkıntılarını giderme sorumluluğu da bu idareye verilmiş, adına da "Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Umumi İdaresi" denilmiştir.⁶⁸¹ Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti, bütün hapishanelerin bina, tamir ve ıslahı ile mahkûm

⁶⁷⁸ Hatice Akın, Osmanlı Devleti'inde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Önerisi: **History Studies**, Cilt 3, Sayı 3, 2011, 25.

⁶⁷⁹ Fatmagül Demirel, "Osmanlı Hapishanesinin Gardiyanları", **Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi**, Sayı 9, 257-258; Nurgül Bozkurt, XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1, Sayı 21, Bahar 2012, 271.

⁶⁸⁰ Bozkurt, 111-112.

⁶⁸¹ BOA, DH. MB. HPS. 144/102, 23 Rabiülevvel 1330/12 Mart 1912; Schull, Hapishaneler İdare-i Umumiyesi'nin kuruluş tarihinin Eylül 1911 olduğunu söylerken, Kurtuluş Demirkol, 31 Ağustos 1911 olduğunu belirtmektedir. Demirkol, 89. Bizim görüşümüz de Ağustos 1911 olduğu yönündedir.

ve tutukluların beslenme ve giyim ihtiyaçlarının sağlanması, hapishane görevlilerinin maaşları dâhil birçok konuda sorumlu tutulmuştur. Diğer yandan Hapishaneler Müdüriyeti, bütün hapishane ve tevkifhanelerin mahkûm ve tutuklu sayılarını, yapım ve tamirat masraflarını, sağlık ve hijyen koşullarını, mahkûm ve tutukluların kişisel özelliklerini öğrenmek için vilayetlerden ayrıntılı bilgiler istemiştir.⁶⁸²

Hapishaneler Müdüriyeti, vilayetlerden kendisine ulaşan veriler doğrultusunda bazı adımlar atmıştır.⁶⁸³ Bu çerçevede hapishanelerin tek tip bir plan dâhilinde yapılması öngörülmüştür.⁶⁸⁴ Örneğin yeni inşa edilecek hapishanelerin havadar bir muhitte, bahçe ve gezinme yerleri olacak şekilde yapılması ya da yenilenmesi, hapishane müdürlerinin ceza kanununa vakıf nitelikli kişilerden sınavla seçilmesi ve gardiyanların da okuma yazma bilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁶⁸⁵ Diğer yandan mahkûm ve tutukluların talimatlar çerçevesinde bir sanatla meşgul olmaları ve çalışmaları teşvik edilmiştir.⁶⁸⁶ 1911 ve 1912 yıllarındaki bu girişimler mali yetersizlikler ve Balkan Savaşı sebebiyle istenilen ölçüde başarıya ulaşamamıştır.

1913-1914 yıllarında Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti yeniden yapılandırılarak reform çalışmalarına hız verilmiştir. Bu çerçevede yeni hapishane ve tutukevleri yapılması kararlaştırılmıştır.⁶⁸⁷ Ancak bunların yapımı ve tamiri için bütçeden yeterli para ayrılmadığından üç dört yıl daha beklemek gerekmiştir.⁶⁸⁸

⁶⁸² Kent Schull, 212-213.

⁶⁸³ Bu verilerden biri de mahkûm ve tutuklu miktarına ilişkindir. Buna göre: 14.000'i ağır, 6.000'i hafif ceza almış, 7700'ü ise henüz yargılanmamış toplam 28.000 mahkûm ve tutuklu Osmanlı hapishanelerinde bulunmaktadır. BOA, DH. MB. HPS. 145/31, 24 Rebiülahir 1330/13 Nisan 1912; Kent Schull, Tutuklu Sayımı ... 214; Ömer Şen, 56.

⁶⁸⁴ BOA, DH. MB. HPS. 143/3, 15 Rebiülevvel 1329/16 Mart 1911; Ülkedeki hapishanelerin büyük çoğunluğu her bakımdan bakıma muhtaç bir haldeydi. BOA, DH. MB. HPS. 2/8, 24 Zilkade 1331/25 Ekim 1913.

⁶⁸⁵ Yasemin Saner Gönen, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 yılı, **Hapishane Kitabı**, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, 2. Basım, İstanbul: Kitabevi, 2010, 175.

⁶⁸⁶ Kent Schull, Tutuklu Sayımı ..., 232. Bu konuda İstanbul umumi hapishanesindeki mahkumların marangozluk, doğramacılık, terzilik ve kunduracılık gibi meslekleri ilk kez icra ederek üretime katkı sağladıkları söylenebilir. Ömer Şen, 58-59.

⁶⁸⁷ Daha önce de bu konuda Ankara vilayeti ile Dâhiliye Nezâreti arasında bazı yazışmaların yapıldığını görmekteyiz: “Ankara, Yozgat, Çorum, Keskin, Boğazlıyan, Haymana, Bala kazaları hapishaneleri harap olup, yeniden inşaları zaruri bulunduğu ve Kırşehir ve Sivrihisar ve Akdağmadeni hapishanelerinin de muhtac-ı tamir bulunduğu tebligat-ı ahire mahallerinde keşifleri icar ettirilmekte olup evrika keşfiyelerinin vürudunda tevdi’i tabi bulunduğu maruzdur” BOA, DH. MB. HPS. 35/8, 16 Ramazan 1330/29 Ağustos 1912.

⁶⁸⁸ Gönen, 176.

Bu dönemde Osmanlı Hapishaneler ve Tevkifhaneler Müfettiş-i Umumisi olarak görevlendirilen Alman uzman Doktor Polliç (Pollitz) Bey, Osmanlı Devleti'nin hizmetinde çalışmalara başlamıştır.⁶⁸⁹ Doktor Polliç, bazı Anadolu hapishanelerini gezerek incelemelerde bulunmuş, hapishanelerin fiziki durumlarının iyileştirilmesini, hasta mahkûmlar için revirler yapılmasını, aşırı kalabalıktan doğan sağlıksız ortamın giderilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶⁹⁰ Ayrıca hapishane ve tevkif evlerinin durumu hakkında detaylı bilgi toplamak için bir anket formu düzenlenerek bütün vilayetlere gönderilmesini istemiş, formların dikkatli bir şekilde doldurulmasının önemine işaret etmiştir. Anket formunda, hapishane ve tevkifhanenin ismi, müdürün veya müdür vekilinin ismi, kâtip ve gardiyanların miktarı, erkek ve kadın mahkûmlar ile on sekiz yaşından küçük tutukluların miktarı, çalışabilecek mahkûmların adedi, özel bir işi olan ya da hiçbir iş yapmayanların adedi, yemeklerin hapishane mutfağında mı hazırlandığı yoksa müteahhit vasıtasıyla mı getirildiği gibi sorulara cevap verilmesi istenmiştir.⁶⁹¹

Öte yandan hapishane inşaatlarının üç sınıfa ayrılarak usulüne uygun olarak yapılması kararlaştırılmıştır. Buna göre her şehirde bir merkez hapishanesi olacak, imparatorluk yedi bölgeye ayrılarak her birinde birer kürek mevki bulunacaktı. Bunun dışındakilerde üçüncü sınıf hapishaneleri oluşturacaktı.⁶⁹²

Gerek 1912 gerekse 1916'da hapishanelerin ıslahı için atılan adımlar Osmanlı hükümetinin bu konudaki samimiyetini göstermektedir. Hükümet, sadece hapishaneleri değil hükümlü ve tutukluları da ıslah etmeyi amaçlamıştır. Hükümet, büyük savaş esnasında ihtiyaç duyulan iş gücünün bir kısmını mahkûm ve tutuklulardan sağlamıştır. Bunun yanı sıra cephe gerisi hizmetlerde de mahkûmlardan faydalanılmıştır. Modern hapishanelerin yapımına da bu dönemde

⁶⁸⁹ BOA, DH. MB. HPS 92/19, 12 Ramazan 1334/13 Temmuz 1916.

⁶⁹⁰ BOA, DH. MB. HPS. 116/41, 27 Cemazeyilahir 1335/21 Mart 1917; Saadet Tekin, Dr. Polliç Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış, **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, Sayı 24, Ankara 2008, 208.

⁶⁹¹ Bu formun başlığı şöyledir: "*Hapishanelere Dair İzahat Varakasıdır*". BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24.

⁶⁹² BOA, DH. MB. HPS. 158/27, 2 Rabiülevvel 1335/27 Aralık 1916.

başlanmıştır. Ancak parasızlık nedeniyle bunların tamamlanması uzun yıllar almıştır.⁶⁹³

1912 ıslahatının istenilen sonucu vermemesi üzerine 1914'te hükümet hapishaneler konusuna yeniden eğilmiştir. Hapishanelerdeki kalabalığı önlemek için mahkûmlar diğer hapishanelere nakledilmek istenmişse de hapishaneler kapasitelerinin üzerinde mahkûm barındırdığından bu yöntem sorunu çözmemiştir.⁶⁹⁴ İkinci yol olarak uygun binaların kiralanarak mahkûmların buralara nakledilmeleri düşünülmüş, ancak sorun yine çözülememiştir.⁶⁹⁵ Vilayetler ise hapishanelerin genişletilmesini ya da mahkûmların nakledilmesini önermişlerdir.⁶⁹⁶ Hapishanelerin ıslahı konusunda Adliye Nezâreti de bazı önerilerde bulunmuştur. Nezâret, inşaat malzemelerinin ve ucuz işgücünün elde edilerek, taşra hapishanelerinin tamir edilmesi ve iyileştirilmesini önermiştir. Bunun için taş, kireç, tuğla, kiremit gibi malzemelerin taşrada daha uygun fiyat ile tedarik edilebileceği, inşaat işlerinde çalışacak olan hükümlü ve tutukluların yevmiye ile istihdamlarının çok faydalı olabileceği düşünülmüştür.

⁶⁹³ Örneğin mahkûmların yeterli beslenmeleri, uygun şartlarda çalıştırılmaları, işkence görmemeleri, sağlıklarının korunması gibi hususlara dikkat edilmesi gerektiği belgelerden anlaşılmaktadır. BOA, DH. MB. HPS. M. 1/22, 1 Ramazan 1328/6 Eylül 1910; BOA, DH. MB. HPS. 96/5, 9 Zilkade 1329/1 Kasım 1911; BOA, DH. MB. HPS. 78/2, 13 Şevval 1335/2 Ağustos 1917; BOA, DH. MB. HPS. 97/15, 16 Ramazan 1336/25 Haziran 1918.

⁶⁹⁴ BOA, DH. MB. HPS. 1/22. Bazı mülki idarecilerin hapishaneler nizamnamesinin sekizinci maddesine aykırı olarak mahkûmları diğer hapishanelere naklettirdikleri tespit edilmiş bunun üzerine Adliye Nezâreti'nin izni olmadan hiçbir mahkûmun bulunduğu hapishaneden başka bir hapishaneye nakledilmemesi hususunda idareciler uyarılmıştır. BOA, DH. MB. HPS. 7/81, 23 Zilkade 1330/3 Kasım 1912.

⁶⁹⁵ BOA, DH. MB. HPS. M. 2/13, 29 Şaban 1329/25 Ağustos 1911; BOA, DH. MB. HPS. 34/39, 14 Safer 1330/3 Şubat 1912; BOA, DH. MB. HPS. 8/9, 11 Muharrem 1333/29 Kasım 1914.

⁶⁹⁶ Örneğin Ankara müdde-i Umumiyesi Ankara Hapishanesindeki izdiham ve sıhhi şartların kötülüğü konusunda şunları söylüyordu: “Ankara Hapishanesi'nin köhne, harap ve yaşamaya gayri muvafik koşullarında pek müşkül bir halde bulunan mahbusin ve mevkufinin muhafazalarındaki müşkülât her dem zuhur ve muhafaza-i sıhhat ve hayatlarında şiddetli yüz gösteren bir takım sıhhi mahzura binaen izdihamın takibi için vaktiyle bu durum mahsusu umumiyesinden İtalya harbi dolayısıyla buraya nakl idilen ve aralarındaki vefayat-ı tahliye-i müstebaiyeden müstebki mevcudi yüz küsür nefere tenzil eden mahbusların mahreclerine iadesi veya diğer yerlere sevk ve ikamesi lüzumuna dair bir seneden beri makamı-ı vilayetden vaki' olan maruzat-ı müstevaliyenin rehin olamadığı bu babdaki evrak-ı muhaberenin tedkikinden anlaşılmıştır. Mezkûr hapishanenin çok fazla olan mahkumini koşullarda adeta balık istiği halinde izdiham-ı fevkalade içinde havasızlıktan muzdariptir. Mahbusin arasında vakit vakit beliren hastalıklar yedi sekiz günden beri şiddetlenmiş günde üç beşi hastalanmakta, terki hayat idenlerin mikdarı yevmiyesi de ikiden aşığı düşmemektedir. İhtiyaca el viren binalar zaten Kolorduyu Humayyunuzca isticar ve işgal edilmiştir. Hastalığı tahdid için başka bir mahal tedarik ve taharri bulunduğu halde bulundurulamamıştır. Durum daha vahim bir hal almadan mahbusların buradan aldırılması icab ider”. BOA, DH. MB. HPS. 112/48, 11 Şaban 1332/5 Temmuz 1914.

İmparatorluk genelinde vilayetlerin istinaf müdde-i umumiliklerinden gelen teftiş raporları, hemen hemen bütün tevkifhane ve hapishanelerin, haddinden fazla kalabalık, hava ve ışıktan mahrum olduklarına işaret etmiştir. Halbuki işledikleri suçlardan dolayı hapishanelerde yaşayan insanların asgari yaşam koşullarına sahip olma hakları vardır. Dolayısıyla mevkuf ve mahkûmların hayatta kalmalarını sağlamak devletin bir görevidir. Ancak kısıtlı imkânlar nedeniyle tamire muhtaç olan hapishanelerin sorunları dahi çözülememiştir. 15 Temmuz 1914 tarihli bir belgede, çözüm yolu olarak halkın yardımlarıyla her sancak ve kazanın uygun yerlerinde peyderpey hapishaneler yapılması vilayetlere bildirilmiştir.⁶⁹⁷

Nihayetinde hapishanelerin mevcut durumunu detaylı olarak öğrenmek için vilayetlere sual varakaları gönderilmiştir. Vilayetlerden Hapishaneler Müdüriyetine gönderilen sual varakalarına göre, hapishanelerin kalabalık, ışıksız, havasız, rutubetli ve disiplinsiz oldukları ifade edilmiştir. Bazı hapishane idarecileri ise alternatif olarak hapishaneler için bazı mimari planlar önermişlerdir.⁶⁹⁸

Hapishanelerin ıslahı için atılan bütün bu adımların taşra hapishanelerini de etkilediği bir gerçektir. Bu bölümde merkezi hükümetin hapishanelerin ıslahı konusunda attığı adımların Ankara vilayeti dâhilindeki hapishanelere etkisi ve sonuçları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

4.3. Ankara Vilayeti Hapishaneleri

Ankara vilayetindeki hapishanelere ilişkin bilgilere büyük ölçüde resmi yazışmalar, hapishane yoklama cetvelleri, hapishane sual varakaları ve hapishane izahat varakalarından ulaşılmıştır. Her ne kadar bu belgelerin düzenli ve bütün hapishaneleri kapsayıcı biçimde hazırlandığı söylenemese de Ankara vilayetindeki hapishaneler hakkında önemli bilgilere yer verilmiştir. Ankara vilayeti hapishanelerindeki mahkûmların büyük çoğunluğunun okuryazar olmaması ve herhangi bir hatırat, anı vs. bırakmamaları bizi büyük ölçüde arşiv belgeleriyle baş başa bırakmıştır. Bununla birlikte Tanin Gazetesi muhabiri Ahmet Şerif Bey'in Ankara'daki birkaç kaza hapishanesine dair gözlemleri oldukça yararlıdır.

⁶⁹⁷ BOA, DH. MB. HPS. 73/11, 21 Şaban 1332/15 Temmuz 1914.

⁶⁹⁸ Schull, 95-96

4.3.1. Ankara Merkez Kaza Hapishanesi

Ankara Merkez Kaza Hapishanesinin ne zamandan beri var olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte 3 Temmuz 1861 tarihli bir yazıda, hapishanesinin ahşap kapısının demir olarak yeniden yapılması için para tedarikinden bahsedilmesi, bu tarihten önce Ankara’da bir hapishanesinin olduğuna işaret etmektedir.⁶⁹⁹ Bu hapishanesinin ülkenin her yerinde olduğu gibi şehrin en merkezi yerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunun temel gerekçesi güvenliğin daha rahat sağlanabilmesidir.

1893’te Ankara’da suçluların çoğalması üzerine hapishane yakınındaki süvari zaptiye koğuşu tamir edilerek hapishaneye eklenmiştir.⁷⁰⁰ 1906 tarihinde hapishanede tifüs hastalığıının görölmesi üzerine yeni bir hapishane yapılana kadar ilave bir koğuş yapılması için yedi bin kuruş acil olarak talep edilmiş ve bu talep yerinde görölmüştür.⁷⁰¹ 1908 yılında Ankara’da yeni bir hapishanesinin yapılması gündeme geldiyse de bundan bir sonuç alınamamıştır.⁷⁰²

⁶⁹⁹ BOA, A. MKT. UM. 480/81, 24 Zilhicce 1277/3 Temmuz 1861; 1858 tarihli bir belgede Ankara sancağında inşa edilecek hapishanesinin masraflarından söz edilmektedir. BOA, A. AMD. 87/52. Dolayısıyla hapishane inşaatının bu tarihlerde başladığı düşünülürse yapımının da 1858-1861 yılları arasında bir tarih olduğu söylenebilir.

⁷⁰⁰ BOA, A. MKT. MHM.733/19,4 Ramazan 1310/22 Mart 1893.

⁷⁰¹ BOA, BEO. 2946/220915, 4 Şevval 1324/21 Kasım 1906.

⁷⁰² BOA, BEO. 3236/242685, 23 Zilhicce 1325/27 Ocak 1908.

Tablo 4.1. Ankara Merkez Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁰³

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Ankara Merkez Kazası
<i>Livanın ismi</i>	Ankara	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Ankara Merkez Hapishanesi
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Nisaya mahsus ayrıca hapishane olmayıp hükümet konağı dâhilinde iki odalı bir mahal muvakkaten nisa hapishanesi ittihaz olunmuştur.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümetin malıdır.
<i>329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek Mahkûm: 405, Kadın Mahkûm: 7 Toplam: 412 Erkek Mevkuf: 201 Kadın Mevkuf: 8 Toplam: 209 Mahkûm ve Mevkuf toplamı: 621
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishane arazisi Hükümet konağı havalisi dahilindedir.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zira. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zira'ı 4986 zira'ıdır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraının değeri</i>			Beher zira'ı on, yirmi, otuz kuruş arasında değişmektedir.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			Hapishanenin binası esasen hapishaneye elverişli olmayıp on iki odadan ibarettir. Tahtalı koşullar hava ve ziyadan mahrum denilecek derecede karanlık elhasıl gerek muhafaza ve gerek sıhhat bakımından hapishane binası olarak kullanılmaya uygun değildir. İdare-i maslahat kabil olamayıp yeniden yapılması lüzumu hakikidir. 28 Kanunuevvel 329

10 Ocak 1914 tarihinde hazırlanan sual varakasına göre, kadınlara ait ayrı bir hapishanenin olmadığı, hükümet konağı içindeki iki odanın kadın hapishanesi olarak kullanıldığı görülmektedir.⁷⁰⁴ Hapishanenin mülkiyeti hükümete aittir. Hapishanede 405 erkek 7 kadın olmak üzere toplam 412 hükümlü bulunmaktadır. Tutuklu sayısı ise 201 erkek ve 8 kadın olmak üzere toplam 209 kişidir. Tutuklu ve hükümlülerin toplamı 621'dir. Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazi merkezi bir yerdedir ve değerlidir. Hapishanenin bir tarafı çarşıya iki tarafı hükümet konağının bulunduğu caddeye ve bir tarafı da valiliğe bakmaktadır. Hapishanenin üzerinde bulunduğu

⁷⁰³ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26, 7 Rebiülahir 1332/5 Mart 1914.

⁷⁰⁴ Oysa kadınların hapsine dair verilen ceza hükümlerinin yerine getirilebilmesi için ayrıca kadın hapishanelerine ihtiyaç vardır.

arazi 4986 zira' olarak ölçülmüştür.⁷⁰⁵ Her bir zira'nın değeri on, yirmi, otuz kuruş arasında değişmektedir. Buna göre arazinin kıymetli olduğu söylenebilir. Toplam on iki odadan oluşan hapishane binası standartlara uygun değildir. Aynı bir tutukevi bulunmayıp tutuklular da hükümlülerle birlikte aynı koşulları paylaşmaktadırlar. Koşullar tahtalı olmakla birlikte, havasız, ışıksız ve karanlıktır. Dolayısıyla güvenlik ve sağlık açısından hapishane binası olarak kullanılması uygun olmayıp, tamir etmekle de düzelmesi mümkün değildir. Bu nedenle hapishanenin yeniden yapılması gerekir.

Görüldüğü üzere hapishanede yaklaşık 600 mahkûm ve mevkuf on odadan ibaret bir mekânda yaşamak zorunda kalmıştır. Diğer yandan cezası kesinleşmemiş tutukluların uzun süreli cezalar almış hükümlülerle bir arada yaşamaları oldukça sakıncalı bir durumdur.⁷⁰⁶ Sual varakasındaki tespitlerin merkezi hükümet tarafından ne ölçüde dikkate alındığı oldukça şüphelidir. Çünkü yeni bir hapishanenin yapılması bir yana tamir ve bakım masrafları dahi güçlüklerle karşılanabilmiştir. Hapishanenin yeniden inşasına ise birkaç yıl sonra başlanabilmiştir.⁷⁰⁷

1916'da hapishanelere gönderilen izahat varakalarında hapishanenin bulunduğu mevki ve ismi, hapishane müdürünün ismi, müdür yoksa müdür yardımcısının ve başgardiyanın ismi, kâtiplerin ve gardiyanların adedi, ceza kanunnamesinin 48 ve 67'inci maddeleri kapsamındaki suçlardan hüküm giyen siyasi suçlular hariç olmak kaydıyla cezalarını tamamlamaya altı ay kalmış çiftçi ve yol tamircisi gibi kamu yararına çalışabilecek olan mahkûmların sayıları, on sekiz yaşından aşağı olan

⁷⁰⁵ Zira': Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk, arşın. İsmail Parlatır, **Osmanlı Türkçesi sözlüğü**, 2. Basım, Yargı Yayınevi, Ankara 2009, 1877. (1 zira' 64 santimetredir).

⁷⁰⁶ Ankara müdde-i umumisi Ankara Hapishanesindeki izdiham ve sıhhi şartların kötülüğü konusunda şunları söylüyordu: "*Ankara Hapishanesi'nin köhne, harap ve yaşamaya gayri muvafık koşullarında pek müşkül bir halde bulunan mahbusin ve mevkufinin muhafazalarındaki müşkülât her dem zuhur ve muhafaza-i sıhhat ve hayatlarında şiddetli yüz gösteren bir takım sıhhi mahzura binaen izdihamın takibi için vaktiyle bu durum mahsusu umumiyesinden İtalya harbi dolayısıyla buraya nakl idilen ve aralarındaki vefayat-ı tahliye-i müstebaiyeden müstebki mevcudî yüz küsür nefere tenzil eden mahbusların mahreclerine iadesi veya diğer yerlere sevk ve ikamesi lüzumuna dair bir seneden beri makamı-ı vilayetden vaki' olan maruzat-ı müstevaliyenin rehin olamadığı bu baddaki evrak-ı muhaberenin tedkikinden anlaşılmıştır. Mezkûr hapishanenin çok fazla olan mahkumini koşullarda adeta balık istifi halinde izdiham-ı fevkalade içinde havasızlıktan muzdariptir. Mahbusin arasında vakit vakit beliren hastalıklar yedi sekiz günden beri şiddetlenmiş günde üç beşi hastalanmakta, terki hayat idenlerin miktarı yevmiyesi de ikiden aşağı düşmemektedir. İhtiyaca el viren binalar zaten Kolorduyu Humayununuzca isticar ve işgal edilmiştir. Hastalığı tahdid için başka bir mahal tedarik ve taharri bulunduğu halde bulundurulamamıştır. Durum daha vahim bir hal almadan mahbusların buradan aldırılması icab ider". BOA, DH. MB. HPS. 112/48, 11 Şaban 1332/5 Temmuz 1914.*

⁷⁰⁷ BOA, DH. MB. HPS. 8/9, 11 Muharrem 1333/29 Kasım 1914.

hükümlü ve tutuklu sayısı, mahkûmlara verilen yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı ve nasıl temin edildiğinin bildirilmesi istenmiştir.⁷⁰⁸ Bu çerçevede hazırlanarak Hapishaneler Müdüriyeti'ne iletilen 1917 tarihli Ankara Hapishanesine ait izahat varakası aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Ankara Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷⁰⁹

<p>1. Hapishane Mahallerinin İsimleri: Hükümet civarı 2. Hapishane: Ankara Hapishanesi 3. Tevkifhane: Ankara Tevkifhanesi müdürü Mehmet Efendi 4. Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardıyanın ismi: Ahmet Efendi 5. Katiplerin adedi: Olmadığı 6. Gardiyanların adedi: 2</p>			
7. Mevcudun adedi: 355	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. Tevkifhanede	128	6	10
b. Hapishanede	177	20	24
8. Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:	20		
9. Tutukluların adedi: a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar: b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar: c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi: d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:	84 Olmadığı 355		
10. Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı: a. Hapishanenin kendi mutfağında b. Bir müteahhit aracılığıyla c. Bir hayır cemiyeti tarafından	-	Canib-i hükümetten 300 dirhem ekmek verilmektedir.	

Görüldüğü üzere izahat varakaları sual varakalarından oldukça farklıdır. Burada hapishanelere yönelik yeni bilgiler elde etmek mümkündür. Verilen bilgilere göre Ankara'daki hapishanenin ismi Ankara Hapishanesidir. Çoğu yerde tutukevi

⁷⁰⁸ İzahat varakalarına yönelik açıklama ise şu şekildedir:

1. İşbu cetvel mümkün olduğu kadar süratle doldurulmak üzere vilayet veya mutasarrıflıklarca hapishanelere tevzi' olunacaktır.

2. Suallerin karşılıkları doldurulduktan sonra her vilayet ve mutasarrıflıkça dahil vilayete veya livaya ait olanlar bir araya toplanarak tamamı onaylandıktan sonra topluca yazı ile nezarete gönderilecektir.

3. Cevaplar gayet vazı' olarak yazılacaktır.

4. Her sualın cevabı karşısına yazılacak ve sualin tazmin ettiği husus mahallinde mevcut değilse cevap hanesi açık bırakılmayarak "olmadığı" işareti konulacaktır. BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

⁷⁰⁹ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

bulunmazken Ankara’da bir tutukevi bulunmaktadır. Hapishanenin müdürü Mehmet Efendi, başgardiyanı ise Ahmet Efendi’dir. Hapishanede çalışan herhangi bir kâtip olmayıp, yalnız iki adet gardiyan bulunmaktadır. Böylesi kalabalık bir hapishane için çalışan sayısının son derece yetersiz olduğu söylenebilir.

Tevkifhanede 128 erkek, 6 kadın ve on sekiz yaşından küçük 10 adet tutuklu bulunmaktadır. Hapishanede ise 177 erkek, 20 kadın ve on yaşından küçük 24 kişi bulunmaktadır. Tevkifhane ve hapishanede toplam 355 kişi yaşamaktadır. Tarım ve yol tamiri işinde kendisinden yararlanılabilecek mahkûm sayısı 20’dir. Hükümetin bu yolla ucuz işgücü kaynağı sağlamayı amaçladığı söylenebilir. Çünkü I. Dünya Savaşı sürmektedir ve insan kaynağı ihtiyacı hat safhadadır.

Hapishanede gündelik işlerle veya mamul üretimiyle meşgul olan kimse yoktur. Mahkûm ve mevkuların hiçbir mesleğe sahip olmadıkları görülmektedir. Bu durum hapishane müdavimlerinin işsiz güçsüz taifesinden, gelir düzeyi düşük ve eğitimsiz kişilerden olduklarını göstermektedir. Mahkûmlara hükümet tarafından satın alınmak suretiyle günlük 300 dirhem ekmek verilmektedir.

1914 tarihli sual varakası ile 1917 tarihli Ankara Hapishanesi’ne izahat varakasını tutuklu ve hükümlü sayıları bakımından karşılaştırdığımızda şunlar söylenebilir: 1914’te Ankara Hapishanesi’nde 405 erkek mahkûm varken 1917’de 177 erkek mahkûm bulunmaktadır. 1914’te 7 kadın mahkûm varken 1917’de 20 kadın mahkûm bulunmaktadır. Yine 1914’te 201 erkek tutuklu varken 1917’de 128 erkek tutuklu vardır. 1914’te hapishanede 8 kadın tutuklu bulunurken 1917’de 6 kadın tutuklu bulunmaktadır. 1917’de erkek mahkûm sayısında azalma olurken kadın mahkûmların sayısında artış olmuştur. Yine 1917’de tutuklu erkek ve kadınların sayısında bir düşüş görülmektedir. Tutuklu ve hükümlülerin toplam sayıları bakımından bir karşılaştırma yapıldığında 1914’te sayı 621 iken 1917’de 355’tir. Dolayısıyla önemli miktarda bir azalma söz konusudur. Bu azalmada çıkarılan afların ve yapılan nakillerin önemli bir payı olduğu söylenebilir.

Hapishanelerle ilgili bilgi veren diğer bir kaynak da hapishane *yoklama cetvelleri*dir. Dâhiliye Nezâreti Mebani-i Emiriye Hapishaneler Müdüriyeti, senede üç kez olmak üzere hapishane yöneticilerinden mahkûmların cinsiyetlerine ve suç çeşitlerine göre sayılarını gösteren yoklama cetvelleri talep etmiştir. Cetvellerde suç türleri, cinayet,

cünha ve kabahat olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Kaymakam, müdde-i umumi, mahkeme başkanı, jandarma kumandanı, tabip ve hapishane müdürü veya gardiyanı tarafından imzalanan cetveller Hapishaneler Müdüriyeti'ne gönderilmiştir.⁷¹⁰ Ancak cetvellerin her zaman düzenli olarak gönderildiği söylenemez. Örneğin Ankara merkez hapishanesine ait yalnızca bir adet yoklama cetveli varken diğer sancak ve kazalara ait birkaç cetvelin bulunması oldukça dikkat çekicidir.

Tablo 0.3. Ankara Merkez Hapishane ve Tevkifhanesine Ait Dört Aylık Yoklama Cetveli⁷¹¹

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Düşünceler	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın			Erkek	Kadın	
Cinayet	140	4	144	Adliye'de mevkufin	50	8	58
Cünha	20	3	23		102	10	112
Kabahat	-	-	-	Divan-ı	-	-	-
	160	7	167	Harp'ta mevkufin	152	18	170

Yukarıdaki cetvel 1 Ekim 1917 tarihinde Ankara Hapishanesi'ndeki hükümlü ve tutukluların sayılarını ve işledikleri suç türlerini göstermektedir. Buna göre, cinayet suçundan mahkûm olanların sayısı 140 erkek ve 4 kadın olmak üzere toplam 144 kişidir. Cünha suçundan dolayı mahkûm olanların sayısı 20 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplam 23 kişidir. Kabahat suçundan dolayı mahkûm olan herhangi bir kişi bulunmamaktadır. Toplam mahkûm sayısı 167'dir. Kadın mahkûmların sayısı erkeklere oranla çok düşüktür. Tutukluların durumuna bakarsak cinayet suçundan dolayı tutuklu bulunanların sayısı 50 erkek ve 8 kadın olmak üzere toplam 58 kişidir. Cünha suçundan dolayı tutuklu olanların sayısı ise 102 erkek ve 10 kadın olmak üzere toplam 112 kişidir. Kabahat suçundan dolayı tutuklanan yoktur. Toplam tutuklu sayısı 170'tir. Hükümlü ve tutukluların toplamı 337 kişidir.⁷¹²

Bu kadar çok mahkûma ve tutukluya sahip bir hapishanenin kapasitesinin üstünde bir yük taşıdığı bir gerçektir. Ne var ki merkezi hükümet ve yerel yöneticilerin aldığı

⁷¹⁰ Cetvellerin düzgün bir şekilde hazırlanması konusunda Dâhiliye Nezâreti'nin talimatı şu şekildedir İhtar: "İşbu cedvel senenin her dört mahı hitamında mahallince imla idilecek ve en seri vasıta ile Dâhiliye Nezâreti'ne irsal olunacaktır. Yoklama tarihleri Mart'ın ve Temmuz'un ve Teşrinisani ayının birinci günüdür. Zikr olunan günlerde yoklama bil-icra aynı günün tarihi cedvele vaz' olunacaktır". BOA, DH. MB. HPS. M. 151/76, 25 Zilhicce 1332/14 Kasım 1914.

⁷¹¹ BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52, 13 Rebiülahir 1336/26 Ocak 1918.

⁷¹² 3 Ekim 1918 tarihinde nezarete çekilen bir telgrafta ise Ankara vilayeti dâhilindeki bütün hapishanelerde 1077 adet hükümlü ve 1156 adet tutuklu bulunduğu belirtilmiştir. BOA, DH. MB. HPS. M. 35/43.

önlemler hapishanelerdeki izdihamı önlemekte aciz kalmıştır. Para kaynaklarının kısıtlı oluşu bunun başta gelen nedenidir. Dolayısıyla hapishanenin ne fiziksel kapasitesi arttırılabilmiş ne de yenisi yapılabılmıştır. Sadece pansuman tedbirlere başvurulmuştur.⁷¹³ O da ufak tefek tamir ve bakım işleri için cüzi miktarda ödenek ayırmaktan öteye gitmemiştir.⁷¹⁴

Ankara Hapishanesi'nin yenilenmesi gündeme gelmiş ise de yapılan plan ve projelerin uygun şekilde hazırlanmadığı ileri sürülerek sürekli ertelenmiştir.⁷¹⁵ Nihayet Mayıs 1917'de yeni hapishanenin yapılmasına karar verilmiş ve bunun için yüz bin kuruş ödenek gönderilmiştir.⁷¹⁶ Hapishane yapımına başlandıktan kısa süre sonra zeminin çürük olduğu anlaşılmıştır. Tabi bu arada harcanan para da boşa gitmiştir. Daha sonra etüt çalışmaları tamamlanarak tespit edilen yeni yerde inşaata yeniden başlanmıştır.⁷¹⁷ 26 Eylül 1918 tarihli belgeden hapishanenin bir kısmının yapıldığı ve kalan kısmının yapımı için ödenek talep edildiği anlaşılmaktadır.⁷¹⁸ Ancak hapishanenin tam olarak ne zaman tamamlandığına ilişkin herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Hapishane personelinin ücretleri, seçimi, mahkûmlarla ilişkileri, hapishanelerde yaşanan sıkıntılar, firar ve sağlık sorunları gibi hususlara ileride değinilecektir.

4.3.1.1. Haymana Kaza Hapishanesi

Ankara merkez kazaya bağlı Haymana kazasında bulunan hapishane ile ilgili bilgilere sual ve izahat varakaları, yoklama cetvelleri ve bazı yazışmalardan ulaşmak mümkündür.

⁷¹³ Hapishane kapasitesini arttırmaya yönelik tedbirlerden biri de Ermenilerin terk ettikleri binaların hapishane olarak kullanılmak istenmesidir. Dâhiliye Nezâreti'nin bu konudaki yazısına Vali Reşit Bey'in cevabı şu şekildedir: "*Ermenilerden metruk mebaniden hapishane ittihazına elverişli yalnız Nalluhan kazasında dört odalı bir hanenin beş bin kuruş mesarif-i tamiriye ile kabil-i isti'mal bir hale mümkün olub ...*". Anlaşılan bu tedbir de bir işe yaramamıştır. BOA, DH. ŞFR. 64/18, 11 Recep 1334/14 Mayıs 1916; BOA, DH. MB. HPS. M. 25/15.

⁷¹⁴ BOA, DH. MB. HPS. 12/18; BOA, DH. MB. HPS. 6/34; BOA, DH. MB. HPS. 8/9; BOA, DH. MB. HPS. 13/8

⁷¹⁵ BOA, DH. MB. HPS. 34/53.

⁷¹⁶ BOA, DH. MB. HPS. 39/25.

⁷¹⁷ BOA, DH. MB. HPS. 39/32.

⁷¹⁸ BOA, DH. MB. HPS. 40/16.

Tablo 0.4. Haymana Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷¹⁹

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Haymana
<i>Livanın ismi</i>	Ankara	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Nisaya mahsus hapishane olmayub nisa gardiyanının bir göz hanesinde nisa hapisleri icarla ikamet itdirilmektedir.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Erkek hapishanesi hükümet malıdır. Nisa hapishanesi icarla isti'mal idilmektedir.
<i>329 senesi Kanunuevvel'inin 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek:76 Kadın: 1 Toplam: 77
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishanenin bulunduğu arazi eski hükümetin derununda ve jandarma dairesi yakınında hükümeti mezkurenin müşrif-i harab olmasından hükümet-i memurin umumiyesi icarla başka mahalde ikamet itmekte olup hapishanesine eski harab olan mahalde ikamet itmektedir.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mikdar-ı ziraı. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Tahminen yalnız iki yüz elli zira'ıdır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraının değeri</i>			Beher zira'mın kıymeti on kuruştur.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			Hapishane-i mezkûr müşrif-i harab ve gayet köhne olup ta'miren isti'mali mümkün değildir. Bu kazanın ahalisi muhtelif insanlar olup bunlar da Ekrad, Çerkes, TatarTürk ve Türkman 'dan vesaireden müteşekkil olmaklamuntazaman vemüceddiden bir hapishaneye ihtiyaç şedid bulunduğu. 30 Kanunuevvel 329

Mart 1914 tarihli sual varakasına göre, hapishanenin özel bir ismi yoktur. Kadınlara ait ayrı bir hapishane bulunmayıp, kadın mahkûmlar gardiyan için kiralanmış bir göz odada kalmaktadırlar. Erkek mahkûmlar ise kendilerine ayrılmış olan hapishanede ikamet etmektedir. 12 Ocak 1914 tarihinde yapılan sayımda hapishanede 76 erkek ve

⁷¹⁹ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26, 7 Rebiülahir 1332/5 Mart 1914.

1 kadın olmak üzere toplam 77 hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır. Hapishane binası olarak eski hükümet binası kullanılmaktadır. Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazi tahminen iki yüz elli zira'dır. Her bir zira'nın bedeli on kuruştur. Mevcut hapishane harap ve kullanıma uygun değildir. Tamirle düzelmesi de pek mümkün değildir. Bunun yanı sıra hapishane idaresi, hapishanede farklı etnik grupların, (Çerkesler, Tatarlar, Kürtler ve Türkmenler) bir arada yaşadıklarını, bunun gruplaşmalara ve çatışmalara yol açabileceğini belirterek, yeni bir hapishanenin yapılmasını zorunlu görmüştür.

Hapishanenin yaşam koşullarına uygun olmadığı ifade edilse de köklü bir çözüm bulunamamış, yapılan çalışmalar ufak tefek tamirattan öteye geçememiştir. Örneğin 17 Şubat 1915 tarihli belgede hapishane duvarlarının tamirine 127 kuruş harcandığı belirtilmiştir.⁷²⁰ Tuvalet tamiri için de 128 kuruş talep edilmiştir.⁷²¹ Yine tifo aşılmasının yapılması için bir oda ve 480 kuruşun gerekli olduğu ifade edilmiştir.⁷²² 5 Aralık 1915 tarihli diğer bir yazıda hapishane duvarlarının siyah toprakla sıvanması ve badanasının yapılması ve için 115 kuruş on para talep edilmiştir.⁷²³ Daha sonra bu talep yerine getirilerek para gönderilmiştir.⁷²⁴ Bu arada personel maaşının arttırılması istenmişse de mevcut durumla bir süre daha idare edilmesi tavsiye olunmuştur.⁷²⁵

⁷²⁰ BOA, DH. MB. HPS. 7/2.

⁷²¹ BOA, DH. MB. HPS. 7/1.

⁷²² BOA, DH. MB. HPS. 19/13.

⁷²³ BOA, DH. MB. HPS. 114/48.

⁷²⁴ BOA, DH. MB. HPS. 10/31.

⁷²⁵ BOA, DH. MB. HPS. 86/23.

Tablo 4.5. Haymana Kaza Hapishanesi Yoklama cetveli⁷²⁶

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1914	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		8	-	-
Cünha	9	-	9		35	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	9	-	9		43	-	43
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		2	-	2
Cünha	13	1	14		14	-	14
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	13	1	14		16	-	16
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		3	-	3
Cünha	12	-	12		6	-	6
Kabahat	2	-	2		-	-	-
Yekûn	14	-	14		9	-	9
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	2	-	2		-	-	-
Cünha	9	-	9		23	1	24
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	11	-	11		23	1	24

Haymana Kaza Hapishanesi'ndeki mahkûm ve tutukluların cinsiyet, miktar ve işledikleri suçlara bakacak olursak tabloda görüldüğü gibidir. Tablodaki veriler yoklama cetvelleri göz önüne alınarak düzenlenmiştir. Ancak cetvellerin dört ayda bir hazırlanması gerekirken yıllık hazırlandığı görülmektedir. Hapishanedeki mahkûm sayısı yıldan yıla farklılık göstermektedir. Yıllık ortalama mahkûm sayısı 12'dir. Dört yıl içinde sadece bir kadın mahkûm (1915) hapishanede ikamet etmiş ve daha sonra tahliye edilmiştir. 1916 yılı cinayet suçlularının en çok mahkûm oldukları yıldır. Buna karşın kabahat suçundan dolayı mahkûm olanlar oldukça azdır.

Tutukluların durumuna gelince, hapishanede bulunan tutukluların yıllık ortalaması 22.75'tir. Cünha suçundan dolayı tutuklananlar sayısal olarak en başta gelenlerdir. En çok tutuklu sayısı 1914 yılına aittir. Kabahat suçundan dolayı tutuklu bulunmamaktadır. Kadın tutuklu sayısı ise sadece bir kişidir.

⁷²⁶ BOA, DH. MB. HPS. 152/6; BOA, DH. MB. HPS. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. 32/52.

Tablo 4.6. Haymana Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷²⁷

1. Hapishane Mahallerinin İsimleri: Haymana kazası merkez kasabada			
2.Hapishane: Yoktur			
3.Tevkifhane: Haymana Mülkiye Tevkifhanesi			
4.Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi: Müdür memur ve sergardiyarı yoktur.			
5.Katiplerin adedi: Yoktur			
6.Gardiyanların adedi: 1			
7. Mevcudun adedi: 25	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. Tevkifhanede	12	8	5
b. Hapishanede			
8. Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çifçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:	Yoktur	Yoktur	Yoktur
9. Tutukluların adedi:	Mevkuf: 6 Mahkûm: 19 Yoktur		
a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar:			
b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:			
c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:			
d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:	25'i de işsizdir.		
10.Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:	Gariban, üç yüz dirhem yalnız ekmek virilerek idare idilmekte ve katıklarını kendileri tedarik itmektedir. Mutfak yoktur.		İşbu cetvel hakikata muvafık olarak tanzim olunmuştur. 14 Kanunuevvel 332 Gardiyan/Haymana Kaymakamı

Haymana Kaza Hapishanesi için hazırlanan izahat varakasında ise hapishane ile ilgili birkaç farklı husus dile getirilmiştir. Buna göre, hapishane şehir merkezinde olup, farklı bir ismi bulunmamaktadır. Hapishanede müdür, memur ve başgardiyarı kadrolarının boş olduğu ve sadece bir gardiyan bulunduğu anlaşılmıştır. Hapishanede 12 erkek, 8 kadın ve on sekiz yaşından küçük 5 kişi olmak üzere 25 tutuklu bulunmaktadır. Ancak burada bir karışıklık söz konusudur. Çünkü aşağıdaki bir soruya verilen

⁷²⁷ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

cevapta 19 mahkûm ve 6 tutuklu olduğu ifade edilmiştir. Bu daha tutarlı bir bilgi olarak görülmektedir. Mahkûmların tamamının belirli bir mesleği yoktur. Mahkûm ve tutukluların her birine günlük üç yüz dirhem ekmek verilmektedir. Diğer yiyecekleri ise kendileri tedarik etmektedir. Hapishanenin kendine ait bir mutfağı bulunmamaktadır.

Bu bilgilerden hareketle Haymana Kaza Hapishanesi'nin de tamamen yenilenmeye muhtaç olduğu söylenebilir. Hapishanenin tek personeli olan gardiyanın işleri nasıl idare ettiği oldukça düşündürücüdür. Dolayısıyla hapishanenin yeterli personele sahip olmadığı açıkça görülmektedir. Hâlbuki Hapishaneler Nizamnâmesine göre kaza hapishanelerinde dört veya beş personelinin olması gerekir. Bütçe yetersizliğinin bu hapishaneyi de yüzüstü bıraktığı anlaşılmaktadır.

4.3.1.2. Ayaş Kaza Hapishanesi

Ayaş Kaza Hapishanesinde 1911 yılında 104 mahkûm ve 22 tutuklu vardır.⁷²⁸ Bu hapishanenin oldukça kalabalık olduğunu göstermektedir. Hapishanenin tamir ve bakımı için 1269 kuruş istenmiştir.⁷²⁹ Ancak daha sonraki süreçte hem mahkûm sayısında hem de tamir işlerinde bazı değişiklikler söz konusudur. 1914 yılı Kasım ayında yapılan yoklamaya göre (bkz. Tablo 4.7.), hapishanede 21 erkek mahkûm ve 6 erkek tutuklu bulunmaktadır. Cünha suçundan dolayı mahkûm olanlar 16, kabahat suçundan mahkûm olanlar ise 5 kişidir. Mahkûm ve mevkûflar arasında kadın yoktur. Hapishanede sadece bir kişi cinayet suçundan dolayı tutuklu olarak bulunmaktadır.

Tablo 0.7. Ayaş Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli ⁷³⁰

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1914	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		1	-	1
Cünha	16	-	16		5	-	5
Kabahat	5	-	5		-	-	-
Yekûn	21	-	21		6	-	6

1915 Kasım ayında hazırlanarak nezarete gönderilen bir yazıda sadece mahkûm ve mevkuf miktarları belirtilmiştir. Buna göre hapishanede 15 erkek ve 2 kadın olmak

⁷²⁸ BOA, DH. MB. HPS. 146/25.

⁷²⁹ BOA, DH. MB. HPS. 1/19.

⁷³⁰ BOA, DH. MB. HPS. 151/76.

üzere toplam 17 mahkûm, 4 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplam 7 tutuklu vardır.⁷³¹ 1916 Mart ayında yapılan sayımda, hapishanede 4 erkek ve 1 kadın olmak üzere toplam 5 mahkûm ile 7 erkek tutuklu bulunmaktadır. Mahkûm ve tutuklu toplamı 12'dir. Görüldüğü üzere mahkûm ve tutuklu sayısı dönem dönem değişebilmektedir.

Ayaş hapishanesinde de diğer hapishaneler gibi tamirat işlerinin sürdüğü görülmektedir. Örneğin 22 Şubat 1916 tarihli belgede hapishanenin tamirat ve çatı kiremitlerinin aktarılması için 371 kuruş havalename gönderilmiştir.⁷³²

Tablo 0.8. Ayaş Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷³³

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Ayaş Kazası
<i>Livanın ismi</i>	Ankara	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Nisaya mahsus icarlı bir hapishane vardır.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Şehriye üç mecdiye icarlıdır.
<i>329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 27 Kadın: 2 Toplam: 29
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müstemilatından olup olmadığı</i>			Hükümet iltisakında hükümetin müstemilatındandır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin ziraat. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Tuli: on bir Arzi: on metrodur
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraatın değeri</i>			Beher ziraat yirmi kuruş kıymetindedir.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			
Erkek hapishanesi merbut krokiden anlaşılacağı üzere hapishane gardiyana mahsus bir mevkufin ve mahkumin için iki oda ve bir divanhaneden ibaret olup istiaba kâfi olmadığından hapishane dâhilinde bulunan gardiyanın icrasıyla hapishanenin ciheti cenubuyesinden içine ancak yüz lira hurufiyle inşası mübrim hapishane iltisakına bir oda inşa ve tefriki muvaffak mutalaa bulunmuş ve erkek hapishanesinin şimdilik tamire muhtac olmadığından nisa hapishanesinin inşası zaruri görülmemiştir. ³¹ Kanunuevvel 329			

Ayaş kaza hapishanesi için hazırlanmış olan sual varakasına göre, Kadın hapishanesinin kiralık bir bina olduğu belirtilmiştir. Hapishane binasının da üç mecdiye karşılığında kiralandığı ve hükümetin malı olmadığı anlaşılmıştır. 14 Aralık 1913'te yapılan sayıma göre hapishanede 27 erkek ve 2 kadın olmak üzere toplam 29 mahkûm ikamet etmektedir. Hapishane hükümet müstemilatındandır.

⁷³¹ BOA, DH. MB. HPS. 30/90.

⁷³² BOA, DH. MB. HPS. 10/11; BOA, DH. MB. HPS. 115/11.

⁷³³ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26, 7 Rebiülahir 1332/5 Mart 1914.

Hapishanenin uzunluğu on bir, genişliği on metredir. Hapishane, mahkûm ve tutuklular için hazırlanmış iki oda ve bir divanhaneden oluşmaktadır. Kapasitesinin üzerinde hükümlü barındırdığından hapishaneye bir oda daha eklenerek bir rahatlama sağlanmıştır. Hapishanenin bu şartlarda kendine yeterli bir durumda olduğu söylenebilir. Yeni bir hapishane yapımına gerek duyulmaması diğer hapishanelerle karşılaştırdığımızda oldukça dikkat çekicidir. Dolayısıyla Ayaş hapishanesinin kendi kendine yeten nadir hapishanelerden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 0.9. Ayaş Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷³⁴

1. Hapishane Mahallerinin İsimleri: Ayaş			
2. Hapishane: Ayaş			
3. Tevkifhane: Ayaş			
4. Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi: Yoktur			
5. Katiplerin adedi: Yoktur			
6. Gardiyanların adedi: 1			
7. Mevcudun adedi:	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. Tevkifhanede	Yoktur	Yoktur	7
b. Hapishanede	5	2	
8. Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkumların sayısı:	5		
9. Tutukluların adedi:	5	2	7
a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar:	Yoktur	Yoktur	Yoktur
b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:	Yoktur	Yoktur	Yoktur
c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:	Yoktur	Yoktur	Yoktur
d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:	İşsizdir	İşsizdir	İşsizdir
10. Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:		Gardiyan vasıtasıyla	
a. Hapishanenin kendi mutfağında		Kendi	
b. Bir müteahhit aracılığıyla		matbahında	
c. Bir hayır cemiyeti tarafından		(mutfağında)	

Ayaş Kaza Hapishanesine ait izahat varakasına göre, hapishanede müdür veya buna vekâlet edecek bir memur ya da başgardiyana yoktur. Sadece bir adet gardiyan

⁷³⁴ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

bulunmaktadır. Hapishanede 5 erkek ve 2 kadın mahkûm ile On sekiz yaşından küçük 7 kişi ikamet etmektedir. Cezasını tamamlamaya altı ay kalmış tarım ve yol işinde çalışacak beş kişi vardır. Mahkûmların belirli bir meslek veya daimî işleri yoktur. Yiyecekleri gardiyan tarafından hapishane mutfağında hazırlanmaktadır.

4.3.1.3. Bala Kaza Hapishanesi

14 Ocak 1910 tarihinde Bala Kaza Hapishanesini teftiş eden heyetin hazırladığı rapora göre, Bala Kaza Hapishanesi'nde mahkûm ve tutuklu sayısı 16'dır.⁷³⁵ Hapishane hükümet binasına bitişik dört odadan müteşekkildir. Odalarda pencere olduğundan diğer hapishanelere nazaran aydınlıktır. Mahkûmların dışarı çıkarak hava almalarına izin verilmektedir. Ancak hapishanenin rutubetli ve sağlığa elverişli olmadığı da bir gerçektir.

⁷³⁵“Hapishane defterinin Ceza Kanunu'na muvafık tutulduğu anlaşılmıştır. Mahkûmların mahkûmiyetleri hitam bulduğu halde salıverilmiş kimse olmadığı ve on altı nefer mevcut bulunduğu görülmüştür. Mevcut mahbusinden on dört ikmal-i müddet iderek tahliyesiyle icra kılınmış ve on altı nefer vurud iderek bunların kaydı da muvafık olmuştur. Hapishanenin her tarafı gözden geçirilerek burada ayrıca hapishane olmayub hapishane ve tevkifhane ittihaz olunan hükümete muttasıl dört oda ve bir holden ibaret olub bunlardan birisi gardiyan ve muhafazaya memur jandarmalara tahsis olunarak diğer üç oda dahi mevkûfin ve mahbusine tahsis kılınarak bunlar yekdiğerinden ayrı olub mevkuf ile mahbus karışık olarak mezkûr üç odaya konulmakda bulunur. Odalara bir ayak tertibat ile iniliyor. Son derece denilecek halde rutubetli gayri muntazam bunlardan birinin iki ve diğerinin de bir adet havluya nazır penceresi bulunduğu ve kavaid-i hıfzıssıhhaya katiyen mugayir iddüğü görülmüştür. Merkez kazada tabib bulunmadığı cihetle hastaları tedavi idilmemekte olduğu ve mevkûfin mahbusinden ancak la'ıkına ta'yinat ıka kılınub, cümlesine her gün virilmediği bil-tahkik anlaşılmış ve gardiyan tarafından mahbusin-i mevcudenin haklarında mugayir nizam bir güne muamele vukua gelmediği görülmüştür. Muayenede koğuşlardan havluya çıkılarak teneffüs itdirildiği, mahbusinin akrabalarıyla görüşmelerine muhalefet edilmediği mahbusin tarafından beyan olunmuştur”. BOA, DH. MB. HPS. 142/30, 2 Muharrem 1328/14 Ocak 1910.

Tablo 0.10. Bala Kaza Hapishanesi Sual Varakası⁷³⁶

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Bala Kazası
<i>Livanın ismi</i>	Ankara	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Nisaya mahsus hapishane yoktur. İcar ile hariçten tedarik edilmiştir.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Erkek hapishanesi hükümetin malıdır. Nisa hapishanesi icarladır.
<i>1329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 55, Kadın: 3 Toplam: 58
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishane arazisi vasat bir haldedir. Hükümet konağı dahilindedir. Nisa hapishanesi icardır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin ziraı. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Tahminen 480 ziraıdır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraının değeri</i>			Beher zira'ı yirmi paradır.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirleisteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			
Hükümet dahilindeki zükur hapishanesi üç ufak oda bir hol ve bir gardiyan odasından ibaret olup duvarları ufak taştan mamul ve beş arşın irtifa'nda üzeri topraktan ibaret inşaatının gayri muntazam olduğundan tamiratla hapis alıkonulmayacak surettedir. Odalarının ufak ve kalabalık olmasıyla duvarlarından hapisler tarafından delinerek firarları mümkün olmakta itdüğünden tamamen yeniden inşaaya muhtaçtır. Mamafî jandarma koğuşunun dahi yapılacak hapishane üzerinde bulunması uygun olur. 20 Kanunusani 329.			

1914 yılına gelindiğinde hapishanenin fiziksel yapısında önemli bir değişiklik olmadığı aynı tarihte hazırlanan sual varakasından anlaşılmaktadır. Sual varakasına istinaden Bala Kaza Hapishanesine ilişkin olarak şunlar söylenebilir: Hapishanenin özel bir ismi yoktur. Müstakil bir kadın hapishanesi olmayıp, dışarıdan kiralanmıştır. Erkeklerle ait hapishane ise kamu malıdır. Hapishane mevcudu 55 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplam 58 kişiden ibarettir. 1912'de mevcudun 16 olduğu düşünülürse neredeyse dört katı bir artış söz konusudur. Tabi bu sayı sabit olmayıp şartlara göre değişiklik gösterebilir. Oysa hapishane 1912'deki gibi üç ufak oda, bir hol ve bir gardiyan odasından müteşekkildir. Odalar aynı kalmasına rağmen mahkûm sayısı bir hayli artmıştır. Bu durumda bölgede suç oranının yükseldiği söylenebilir. Odaların ufak olması mahkûmların duvar delerek firar etmelerini kolaylaştırmıştır.

Hapishanenin bulunduğu arazi ortalama bir değere sahip olup, tahminen 480 zira'ıdır. Her bir zira'ı yirmi paradır. Hapishanenin fiziksel yapısı iyi olmayıp

⁷³⁶ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

yeniden yapılması istenmiş ise de bunun mümkün olmadığı durumun tamiratlarla idare edildiği anlaşılmıştır.

10 Aralık 1914 tarihli bir belgede ödenek olmadığı gerekçesiyle yoksul ve gariban mahkûmların açlık ve sefaletle terk edildikleri belirtilmiştir. Yapılan tetkikler sonucunda mahkûmların beslenebilmeleri için gönderilen ödeneğin yiyecek satın almak için kullanılmayıp usulsüz harcandığı anlaşılmıştır.⁷³⁷

Tablo 0.11. Bala Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli⁷³⁸

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-	Kasım 1915	8	-	8
Cünha	2	-	2		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	2	-	2		8	-	8
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		10	-	10
Cünha	-	4	4		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	-	4	4	10	-	10	
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		19	4	23
Cünha	-	1	1		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	-	1	1	19	4	23	
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		16	-	16
Cünha	-	-	-		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	-	-	-	16	-	16	

Kasım 1916 cetveli haricindeki cetvelerde tutukluların hangi suçtan dolayı hapishanede buldukları belirtilmemiştir. Hapishanenin en kalabalık olduğu dönem Kasım 1916 dönemidir. Kasım 1917 sayımında hapishanede hiçbir hükümlü bulunmamaktadır. 1916 Mart ve Kasım aylarında yapılan sayıma göre mahkûmların tamamı kadındır. Yukarıdaki verilere bakıldığında hapishanede kalan mahkûm ve tutuklu ortalamasının 16 olduğu anlaşılmaktadır.

⁷³⁷ BOA, DH. MB. HPS. 5/31; BOA, DH. MB. HPS. 8/29.

⁷³⁸ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 27/2; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

Tablo 0.12. Bala Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷³⁹

1. Hapishane Mahallerinin İsimleri:			
2. Hapishane: Zemin katı iki göz köhne Mülkiye Hapishanesi ve Tevkifhanesidir.			
3. Tevkifhane:			
4. Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi: Gardiyan Hıdır Efendi			
5. Katiplerin adedi: yoktur			
6. Gardiyanların adedi:			
7. Mevcudun adedi: 22	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
<i>a. Tevkifhanede</i>	14	5	1 (15 yaşındadır)
<i>b. Hapishanede</i>	1	Yoktur	1 (15 yaşındadır)
8. Ceza kanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:	Yoktur		
9. Tutukluların adedi:	14	5	
<i>a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar:</i>	Yoktur		
<i>b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:</i>	Kendi işlerini ifa ederler.		
<i>c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:</i>	Yoktur	5	
<i>d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:</i>	15		
10. Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:	Hükümet-i mahalli tarafından rayic bedel üzerine hapishane levazımı ita ve tedarik olunmaktadır.		19 Kanunuevvel 332
<i>a. Hapishanenin kendi mutfağında</i>			
<i>b. Bir müteahhit aracılığıyla</i>			
<i>c. Bir hayır cemiyeti tarafından</i>			

Bala Kaza Hapishanesi için hazırlanan izahat varakasına göre, hapishane müdürlüğünü hapishanenin tek personeli olan gardiyan Hıdır Efendi vekâleten yürütmüştür. Hapishane mevcudu 15 erkek, 5 kadın ve 15 yaşında 2 genç olmak üzere toplam 22 kişidir. Mahkûm ve tutuklulardan 15'inin hiçbir işi yoktur. Diğerleri ise çeşitli mesleklere sahiptirler. Mahkûmların Yiyecek ihtiyacı yerel yönetim tarafından rayiç bedel üzerinden hapishane levazımınca tedarik edilmektedir.

⁷³⁹ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

4.3.1.4. Beypazarı Kaza Hapishanesi

1909 Kasım'ında Beypazarı'na uğrayan Tanin Gazetesi muhabiri Ahmet Şerif Bey, Beypazarı Hapishanesi'nin iki odası olduğunu, içerde altı kişinin kaldığını, odaların oldukça karanlık ve mahkûmların perişan bir halde yaşadıklarına şahit olmuştur.⁷⁴⁰ Kısacası hapishanenin fiziki ve sıhhi durumunun pek de iç açıcı olduğu söylenemez.

Tablo 0.13. Beypazarı Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁴¹

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	Kazanın İsmi	Beypazarı
<i>Livanın ismi</i>	Ankara	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Vardır
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Nisa hapishanesi icar suretiyledir.
<i>329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 21, Kadın: 5 Toplam: 26
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishane hükümet dairesi müştemilatındandır. Mevki'en hıfzıssıhhaya ve fennen muvafık değildir.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin ziraat. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Tahminen seksen zira'ıdır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraatın değeri</i>			Beher zira'ı yirmi kuruş kıymetindedir.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			Hapishane ber-veche bala hükümet müştemilatında iki odayı havi olup bir de gardiyan odası varsa da ikamete ve hıfzıssıhhaya uygun olmayıp tamir edilse bile işe yaramayacağı, dolayısıyla müceddiden inşası zaruridir. 31 Kanunuevvel 329

1914 tarihli sual varakasında hapishanenin iki mahkûm ve bir gardiyan odasından müteşekkil olduğu anlaşılmaktadır. Hapishane 1909'a nazaran daha kalabalık ve asgari hayat şartlarını dahi taşıyamaz hale gelmiştir. Kadınlara ait olan hapishane kiralama yoluyla kullanılmaktadır. Hapishane mevcudu 21 erkek ve 5 kadın olmak üzere toplam 26 kişi olup, hükümet dairesi müştemilatındandır. Hapishanenin kapsadığı alana gelince, tahminen seksen zira'dır. Her bir zira'nın kıymeti yirmi

⁷⁴⁰ “Kazanın pek harab olan hükümet dairesine girince sağ tarafta tahta parmaklıkla ayrılmış bir kısım görülyor ve belirtilerden anlaşılıyor ki burası hapishanedir. Kapı açıldı, Şarkikaraağaç'daki hapishanenin elem verici durumunu hatırladığım halde içeri girdim. Büyücek iki oda, bunların birisinde yatağında yatmakta olan bir hasta var. Zavallı söz söylemek istemiyor. Fakat yine bahıtyar ki, odaya az çok ışık iltifat etmektedir. Diğer odada ise, dört beş mahkûm ve tutuklu görünüyor. Oda, konuşulan kimsenin yüzü seçilemeyecek kadar karanlıktır. Bu hapishane Karaağaç'taki arkadaşı kadar sefil görünüşlü değilse de herhalde üzüntü ve merhamet çekici...”. Ahmet Şerif, 83.

⁷⁴¹ DH. MB. HPS. M. 11/26.

kuruştur. Hapishanenin ikamete ve hıfzıssıhhaya uygun olmadığı ve yeniden yapılması gerektiği anlaşılmıştır.

Tablo 0.14. Beypazarı Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷⁴²

1. Hapishane Mahallerinin İsimleri: Unkapamı			
2. Hapishane: Bir adettir.			
3. Tevkifhane: Bir adettir.			
4. Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi: Mahmut Onbaşı isminde bir gardiyan.			
5. Katiplerin adedi: Yoktur			
6. Gardiyanların adedi: Bir adettir.			
7. Mevcudun adedi:6	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. Tevkifhanede	Yoktur	Yoktur	Yoktur
b. Hapishanede	6 neferdir	Yoktur	
8. Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:	5 neferdir		
9. Tutukluların adedi:	6		
a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar:	Yoktur		
b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:	Yoktur		
c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:	Yoktur		
d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:	Yoktur		
10. Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:	Çarşıdan ihzar olunmaktadır.		18 Kanunuevvel 332
a. Hapishanenin kendi mutfağında	Yoktur		
b. Bir müteahhit aracılığıyla	Yoktur		
c. Bir hayır cemiyeti tarafından	Yoktur		

31 Aralık 1916 tarihinde hazırlanan izahat varakasinda hapishanenin ismi Unkapamı olarak geçmektedir. Bu tarihte hapishanenin yanı sıra bir de tevkifhane bulunmaktadır. Hapishane müdürü Mahmut Onbaşı'dır. Hapishanede 6 erkek mahkûm ikamet etmektedir. Mahkûmlardan beşi çiftçilik ve yol yapım işlerinde çalışmaya müsaittir. Mahkûmların yiyecekleri çarşıda hazırlanarak kendilerine verilmektedir.

⁷⁴² BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

Tablo 0.15. Beypazarı Kaza Hapishanesi Yoklama cetvelleri⁷⁴³

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1914	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	15	4	19		2	1	3
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	15	4	19		2	1	3
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	4	1	5		1	1	2
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	4	1	5		1	1	2
	Mahkûmların Miktarı			Mart1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		5	-	5
Cünha	10	2	12		7	-	7
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	10	2	12		12	-	12
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	6	2	8		5	2	7
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	6	2	8		5	2	7
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	2	1	3		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	2	1	3		-	-	-
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		1	-	1
Cünha	3	-	3		-	-	-
Kabahat	3	-	3		-	-	-
Yekûn	6	-	6		1	-	1

Beypazarı Hapishanesindeki mahkûm ve tutukluların sayıları ve hangi tür suçtan dolayı hapis yattıklarını gösteren yoklama cetvellerinin diğer hapishanelere nazaran daha dikkatli hazırlandığı söylenebilir. Tablodan da anlaşıldığı üzere mahkûm ve tutukluların büyük çoğunluğu cünha suçundan dolayı hapishanede bulunmaktadır.

⁷⁴³ BOA, DH. MB. HPS. M. 151/76; BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 27/2; BOA, DH. MB. HPS. M. 28/77; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

Bu durumun hapishaneler nizamnâmesindeki sınıflandırmaya uygun olduğu düşünülebilir. Çünkü kaza hapishaneleri genellikle cünha ve kabahat suçu işleyenleri barındırmaktadır. Erkek mahkûm ve tutuklular kadınlara oranla bir hayli fazladır. Mart 1917 dönemine ait verilere göre hapishanede tutuklu bulunmamaktadır. Beypazarı Hapishanesinin en kalabalık olduğu dönem Mart 1916 dönemi olup, En sakin dönemi ise Mart 1917'dir. Yıllık ortalama mahkûm ve tutuklu sayısı yaklaşık 20 kişidir.

4.3.1.5. Yabanabad Kaza Hapishanesi

1914 yılı sual varakasına göre (bkz. Tablo 4.16.) Yabanabad Kaza Hapishanesi'nde 12 mahkûm ve 41 tutuklu olmak üzere 53 kişi bulunmaktadır. Kadınlara mahsus hapishane olmayıp gardiyanın oturduğu özel hanenin bir odası otuz kuruş icarla kadın hapishanesi olarak kullanılmaktadır. Hapishane ve tevkifhane hükümetin malıdır. Hapishane hükümet konağına bitişik üç oda ile küçük bir holden oluşup üzerinde bulunduğu arazi pek kıymetli değildir. Hapishanenin arazi ölçümü üç yüz dört zira' olup beher değeri iki kuruştur.

Tablo 0.16. Yabanabad Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁴⁴

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	Kazanın İsmi	Yabababad
<i>Livanın ismi</i>	Ankara Sancağı	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Nisaya mahsus hapishane olmayıp gardiyanın ikamet ettiği hususi hanenin bir odası otuz kuruş icarla nisa hapishanesi ittihaz olunmuştur.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Zükur hapishanesi ve tevkifhanesi hükümetin malıdır.
<i>329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Mahkumin: 12 Mevkufin: 41 Kadın:- Toplam: 53
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishane hükümet konağına muttasıl üç oda ile bir miktar holiden ibaret ve üzerinde bulunduğu arazi kıymet ve ehemmiyeden 'aridir.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zirai. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			304 ziradır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher zirainın değeri</i>			Beher iki kuruştur.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			
<p>Hükümet konağına cihet-i garbiden yüksek iki duvarla merbut ve muttasıl olan hapishanenin hükümet dairesinin alt katını işgal iden jandarma koşu alanı canibinde hükümet dâhiline açılır umumi bir medhal mevcuttur. Bu medhalden yüz elli zira'ı da bir havluya girilir ki bunun cenub tarafına kadar işgal ider. Ve mdhale mukabil tarafında ise sıra ile iki büyücek ve aralarında bir de küçük üç oda vardır ki küçük oda gardiyan ikametine diğer büyük odalardan birisi mahkumin diğeri mevkufine tahsisen işgal edilmektedir. Tekmil duvarları kerpiçle yapıldığından odaların dış duvarlarının bazı yerlerine ağaç çaktırılmak ve konulmakla kuvvet verilir. Tevkifhane kısmı daire-i belediyeye ait ve icarla daire-i askeriye ittihaz olunan akardan olmakla alt katı teşkil iden şimdiki hapishanenin de belediyeye ait ikenhapishane ittihaz olunmak üzere hükümete virildiği anlaşılıyor. Yani hapishane olarak yapılmamış. Ne kadar tamir tamir edilse de matluba muvafık hale gelemeyeceğinden müceddiden bir hapishane yaptırılmasına kadar acilen bin üç yüz kuruşun tamir masrafları için gönderilmesi elzemdir. 24 Kânunuevvel 1329</p>			

Sual varakasının açıklama kısmında ise hapishanenin fiziksel durumu hakkında bilgi verilerek, yeniden yapılmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Bu olmazsa en azından şimdilik tamir masrafları için 1300 kuruş gönderilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

⁷⁴⁴ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Tablo 0.17. Yabanabad Kaza Hapishanesi Yoklama cetvelleri⁷⁴⁵

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Mart 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		13	-	13
Cünha	5	-	5		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	5	-	5		13	-	13
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		12	4	14
Cünha	5	-	5		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	5	-	5		14	-	14
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		7	2	9
Cünha	1	-	1		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	1	-	1		7	2	9
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		12	-	12
Cünha	-	-	-		10	-	10
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	-	-	-		22	-	22

Mahkûm ve tutuklu sayıları ile hangi suçtan dolayı hapishanede bulduklarına dair hazırlanan yoklama cetvellerine göre, yıllık ortalama mahkûm ve tutuklu sayısı yaklaşık on sekizdir. Hapishanenin en kalabalık olduğu dönem Kasım 1917'dir. En az mahkûm ve tutuklu sayısı Mart 1917 dönemindedir. Mahkûmların cünha suçundan dolayı hapishanede buldukları anlaşılmaktadır. Cinayet suçundan dolayı mahkûm veya tutuklu bulunmamaktadır. Hapishanedeki hükümlü ve tutuklu sayısı yıldan yıla değişkenlik göstermiştir.

⁷⁴⁵ BOA, DH. MB. HPS. M. 151/76; BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 27/2; BOA, DH. MB. HPS. M. 28/77; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

Tablo 0.18. Yabanabad Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷⁴⁶

<p>1. <i>Hapishane Mahallerinin İsimleri:</i> Ankara vilayeti merkez sancağına tabi Yabanabad Merkez Kaza Hapishanesi</p> <p>2. <i>Hapishane:</i> Bir hapishane vardır</p> <p>3. <i>Tevkifhane:</i> Hapishane dahilinde bir koğuş tevkifhane ittihaz edilmiştir.</p> <p>4. <i>Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi:</i> Müdür ve memur ve sergardiyandır yoktur.</p> <p>5. <i>Katiplerin adedi:</i> Kâtip dahi yoktur</p> <p>6. <i>Gardiyanların adedi:</i> Bir adet gardiyan vardır.</p>			
7. <i>Mevcudun adedi:</i> 23	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. <i>Tevkifhanede</i>	16	4	Bulunmadığı
b. <i>Hapishanede</i>	3	Olmadığı	
8. <i>Cezakanunnamesinin 48. ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:</i>	3		
9. <i>Tutukluların adedi:</i>	Olmadığı		
a. <i>Günlük umumi menfaat için çalışanlar:</i>	Olmadığı		
b. <i>Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:</i>	Olmadığı		
c. <i>Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:</i>	20		
d. <i>Hiçbir işi bulunmayanların adedi:</i>			
10. <i>Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:</i>	Mahbusin ve mevkufinin ahval-i maliyeleri müsait olmayanlarına hariçten mubaya'a ve taahhüt suretiyle mu'in miktarda ikmal olunmaktadır.		15 Kanunuevvel 332 Yabanabad Kaymakamı

1917 tarihli izahat varakasına göre, Yabanabad Kaza Hapishanesi'nde müdür, memur, kâtip ve başgardiyandır bulunmamaktadır. Hapishanede kadrolu olarak görev yapan tek bir gardiyan vardır. Hapishane mevcuduna gelince 16 erkek tutuklu, 3 erkek mahkûm ve 4 tutuklu kadın olmak üzere toplam 23 kişidir. 1914 sayımına göre

⁷⁴⁶ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

mevcut yarı yarıya azalmış gözükmetedir. Hapishanede on sekiz yaşın altında kimse bulunmamaktadır. Üç kişinin çiftçi veya yol tamircisi olduğu, yirmi kişinin ise hiçbir işinin olmadığı belirtilmiştir. Yoksul durumdaki mahkûm ve tutukluların beslenmeleri için dışarıdan yiyecek satın alınmaktadır.

4.3.1.6. Nallıhan Kaza Hapishanesi

Nallıhan Hapishanesinin 1909 yılındaki durumu hakkında gazeteci Ahmet Şerif Bey oldukça karamsar bir tablo çizmektedir. Ahmet Şerif, hapishane ortamının oldukça sağlıksız olduğunu, hükümetin hapishaneyi hiç önemsemediğini belirterek, hapishanenin ışıksız, havasız ve soğuk olduğunu, mahkûmların açlıktan muzdarip olduklarını ifade etmiştir.⁷⁴⁷ Açıkçası Nallıhan hapishanesinin de yaşam standartlarının oldukça altında olduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁴⁷ “...Tamam Nallıhan hükümetine, mahkemesine layık bir hapishane, sağlam, zinde girip de bir müddet kalan bir adamın hasta, sarı benizle çıkacağına şüphe yoktur. Sanki hükümetle tabiat, hapishanelerimize iltifat etmemeye orada çekilen sefaletleri görmemek, işitmek hususunda ittifak etmişlerdir. Hükümet, bu diri adamların mezarlarına ne kadar ilgisiz ise güneş, hava daha çok ilgisizdir. Evet ışık yok, hava yok. Soğuk var, ateş yok. Tabiat tembel değildir. Herkes için koruyucu ve merhametlidir. Hiç olmazsa hükümet ışık ve havanın bu sefaletaneyeye girmesine izin verse pek yüce bir harekette bulunmuş olurdu. İçerde iki kişi var. Elleri ne olduklarına dair bir şey yok. Galiba müstantik yahut mahkeme tutuklu ve mahkûmların ellerine tevkifname, müddetname gibi kâğıtlar vermeye üşeniyor yahut bunun bir sır halinde kalmasını tercih ediyor, Bu iki kişinin ışıksızlığa, havasızlığa o kadar önem verdikleri yok. Zavallılar sağlığın, hastalığın farkında değiller. Yalnız, açlıktan kendilerine ekmek verilmediğinden şikâyet ediyorlar”. Ahmet Şerif, 91-92.

Tablo 0.19. Nallıhan Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁴⁸

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Nallıhan
<i>Livanın ismi</i>	Ankara	<i>Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi</i>	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Kadın hapis geldikçe şehri yirmi beş kuruşa isticar idilen bir hanede ikmali müddet itdirilmektedir.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümet konağı itti haz edilen hanenin müştemilatındandır.
<i>329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 17 Kadın: -
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin hiçbir ehemmiyeti yoktur. Hükümet konağı itti haz olunan hane dâhilinde olup hükümet müştemilatına ma'duddur.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin ziraı. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			185 zira'ıdır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraının değeri</i>			-
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönmüştür mü mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>	<p>Tahtalı üç odadan ibaret, ratıp, ziyasız ve hayata gayri müsaitdir. Tamir edilse bile bir işe yaramayacağından yeniden yapılması vacibdir. Hapishane hükümet konağının müştemilatından olmak itibariyle yalnız hapishanenin yeniden inşası mümkün olamayacağına ve hükümet konağı itti haz olunan binanın da harab olduğu. 328 senesinde maliye bütçesine ödenek konmuşsa da harp yüzünden ödeneğin tehir edildiği ve inşasının yapılamadığı, mahkûmların perişan bir halde oldukları, bir an önce hükümet konağı ile birlikte hapishanenin de inşasının elzem olduğu.30 Kanunuevvel 329.</p>		

1914 yılında Nallıhan Kaza Hapishanesi için düzenlenen sual varakasında, kadınlara ait özel bir hapishane olmadığı, kadın mahkûmların 25 kuruşa kiralanmış bir evde kaldıkları belirtilmiştir. Hapishane hükümet konağı olarak kullanılan binanın müştemilatındandır. 17 erkek mahkûmun ikamet ettiği hapishanenin yer aldığı arazinin kıymeti yoktur. Arazinin ölçümü 185 zira'dır.

⁷⁴⁸ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Tablo 0.20. Nallıhan Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷⁴⁹

1. Hapishane Mahallerinin İsimleri: Nallıhan kazası merkezinde			
2. Hapishane: Eski daire-i hükümette bir oda			
3. Tevkifhane: Yoktur			
4. Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardıyanın ismi: Mustafa ağa			
5. Katiplerin adedi: Yoktur			
6. Gardiyanların adedi: Yoktur			
7. Mevcudun adedi: 18	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. Tevkifhanede	10	4	Yoktur
b. Hapishanede	3	1	
8. Cezakanunnamesinin 48. ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:	Yoktur		
9. Tutukluların adedi:	Yoktur		
a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar:	Yoktur		
b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:	Yoktur		
c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:	Yoktur		
d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:	Yoktur		
10. Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:	Yalnız tayin etmek vermek suretiyle		14 Kanunuevvel 332 Nallıhan Hapishanesi Gardıyanı
a. Hapishanenin kendi mutfağında	Yoktur		
b. Bir müteahhit aracılığıyla	Yoktur		
c. Bir hayır cemiyeti tarafından	Yoktur		

Hapishane için hazırlanan izahat varakasına göre, hapishanenin eski hükümet dairesinde bir odadan ibaret olduğu (oysa yukarıdaki sual varakasında üç odalı olduğu yazılıdır), tevkifhane bulunmadığı, hapishane müdürünün Mustafa Ağa adında biri olduğu belirtilmektedir. Hapishanede 10 erkek ve 4 kadın mahkûm ile 3 erkek ve 1 kadın tutuklu olmak üzere toplam 18 kişinin kaldığı anlaşılmıştır. Mahkûm ve tutuklulara yalnızca tayin etmek verilmektedir.

⁷⁴⁹ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

Tablo 0.21. Nallıhan Kaza Hapishanesi Yoklama Cetvelleri⁷⁵⁰

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Ekim1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		15	-	15
Cünha	1	-	1		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	1	-	1		15	-	15
	Mahkûmların Miktarı			Mart1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	1	-	1		8	1	9
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	1	-	1		8	1	9
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	2	6	8		12	4	16
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	2	6	8		12	4	16
	Mahkûmların Miktarı			Aralık 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	2	-	2		1	-	1
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	2	-	2		1	-	1

Yoklama cetvellerine baktığımızda mahkûm ve tutukluların cinsiyetleri, miktarları ve hangi suçtan dolayı hapis yattıkları tabloda gösterilmiştir. Buna göre, tutukluların mevcudu mahkûmlardan oldukça fazladır. En fazla mahkûm sayısı Mart 1917 döneminde görülmektedir. Mahkûm ve tutukluların tamamı cünha suçundan dolayı hapishanede bulunmaktadır. Erkek mahkûm ve tutuklular kadınlara nazaran oldukça fazladır. En çok tutuklu Ekim 1915, en az tutuklu Aralık 1917 sayımında ortaya çıkmıştır. Üç yıllık mahkûm ve tutuklu ortalaması yaklaşık 13'tür.

4.3.1.7. Kalecik Kaza Hapishanesi

1914 öncesi Kalecik Hapishanesine dair önemli bir resmi yazışmaya rastlanmamıştır. Yalnızca 17 Temmuz 1912 tarihli bir belgeden hapishane tamirâtı için 2690 kuruş ödenek talep edildiği bunun da 380 kuruşunun kesilerek gönderildiği

⁷⁵⁰ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 28/77; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

anlaşılmaktadır.⁷⁵¹ Hapishaneyle ilgili en doyurucu bilgiler sual ve izahat varakalarında verilmiştir.

Tablo 0.22. Kalecik Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁵²

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	Kazanın İsmi	Kalecik
<i>Livanın ismi</i>	Merkeze merbut	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Nisaya mahsus bir göz hapishane vardır.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümetin malıdır.
<i>329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 66 Kadın: 14 Toplam: 80
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müstemilatından olup olmadığı</i>			Hükümet konağı civarında olup ehemmiyetli bir mevkidedir.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zirat. (Ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Zükur hapishanesi tulen on dokuz, arzen on ziraıdır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraının değeri</i>			Beher arşını yirmi kuruştur.
Mezkûr hapishane tamir edilerek daha iyi bir hale getirilebilir. Bunun için üç bin kuruş lazımdır. 1 Kanunusani 329			

Ocak 1914 tarihli sual varakasında Kalecik kazasında erkek mahkûmlara ait bir hapishane olduğu, kadın mahkûmlar için ise bir göz odadan ibaret bir hapishane bulunduğu belirtilmiştir. Hapishane kamu malı olup, hükümet konağı civarındadır ve arazisi oldukça değerlidir. Erkek hapishanesinin uzunluğu on dokuz, genişliği on zira'dır. Kadın hapishanesinin uzunluğu beş buçuk, genişliği ise dört buçuk zira' olup, hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin toplam ölçümü iki yüz kırk yedi buçuk zira'dır. Hapishane tamir edilerek daha iyi bir duruma getirilebilir. Bunun için üç bin kuruş gereklidir. Kalecik kaza hapishanesinin diğer hapishanelere nazaran daha iyi bir konumda olduğu söylenebilir.

⁷⁵¹ BOA, DH. MB. HPS. 2/24.

⁷⁵² BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Tablo 0.23. Kalecik Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷⁵³

<p>1. <i>Hapishane Mahallerinin İsimleri:</i> Kalecik kasabası</p> <p>2. <i>Hapishane:</i> Aynı ayrı hapishane ve tevkifhane bulunmayıp ikisi bir arada dört koğuşu yani dört odası havi bunlarda ancak kırk kişiyi isti'aba kâfi derecede bulunduğu</p> <p>3. <i>Tevkifhane:</i> -</p> <p>4. <i>Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi:</i> Müdür veya memur bu kadar bir gardiyan ile idare idilmekte olup ismi de Hızır Ağadır.</p> <p>5. <i>Katiplerin adedi:</i> Olmadığı</p> <p>6. <i>Gardiyanların adedi:</i> Bir gardiyan ile idare olunduğu</p>			
7. <i>Mevcudun adedi:</i> 61	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. <i>Tevkifhanede</i> b. <i>Hapishanede</i>	Mevkufin: Zükur: 20 İnas: 8	Mahkumin: Zükur: 18 İnas: 10	Zükur: 5
8. <i>Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:</i>	6	Mahkumin-i mevcude cem'an adı ceza ithamından altı aydan aşağı müddetle mahkûm olduklarından cezalarını ikmale altı ayı kalmış ancak üç kişidir. Fakat bütün mahkûmim çiftçi hizmetini ifa edebilmektedir.	
9. <i>Tutukluların adedi:</i> a. <i>Günlük umumi menfaat için çalışanlar:</i> b. <i>Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:</i> c. <i>Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:</i> d. <i>Hiçbir işi bulunmayanların adedi:</i>	Zükur: 20 İnas: 8 5 6 13 zükur ve 8 inas hiçbir işte meşgul değildir.		
10. <i>Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:</i> a. <i>Hapishanenin kendi mutfağında</i> b. <i>Bir müteahhit aracılığıyla</i> c. <i>Bir hayır cemiyeti tarafından</i>	Mahbusin ve mevkufin tarafından hapishanenin münasip bir mahallinde matbah ittihaz edildiği Ta'yinat müteahhid vasıtasıyla mübaya'a tedarik olunmakta olduğu		15 Kanunuevvel 332 Jandarma Kumandanı Müdde-i Umumi Kalecik Kazası Kaymakamı

Aralık 1916 tarihinde hazırlanan izahat varakasında hapishaneye dair kıymetli bilgiler verilmiştir. Buna göre hapishane ve tevkifhane bir arada olup, dört koğuş odasına sahiptir. Hapishanenin tek personeli olan gardiyan Hızır Ağa aynı zamanda hapishanenin de müdürüdür. Toplam mevcudu 61 kişi olan hapishanede 20 erkek ve 8 kadın tutuklu ile 18 erkek ve 10 kadın mahkûm ikamet etmektedir. Ayrıca on sekiz

⁷⁵³ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

yaşından küçük 5 erkek bulunmaktadır. Mahkûmlardan altısı çiftlik işlerinde çalıştırılmaya uygundur. Günlük işlerde çalışan 11 kişi vardır. 12 erkek ve 8 kadının hiçbir işi yoktur. Mahkûmlara verilen işe hapishanenin kendi mutfağında hazırlanmaktadır.

Tablo 0.24. Kalecik Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli⁷⁵⁴

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Düşünceler	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		5	-	5
Cünha	4	-	4		11	-	11
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	4	-	4		16	-	16

Hapishaneye ait tek bir yoklama cetveli hazırlanmıştır. Ekim 1917 dönemine ait yoklama cetvelinde cünha suçundan dolayı mahkûm olan 4 kişidir. 16 tutukludan 5'i cinayetten 11'i cünha suçundan dolayı hapis yatmaktadır. Hapishanenin toplam mevcudu 20 kişidir. Aynı yılın Ocak ayına göre mahkûm ve tutuklu sayısı 61 kişiden 20 kişiye düşmüştür. Dolayısıyla cezasını çekip tahliye olanların bir hayli fazla olduğu söylenebilir.

4.3.1.8. Mihaliççik Kaza Hapishanesi

Ahmet Şerif'in Mihaliççik Kaza Hapishanesi hakkındaki izlenimleri son derece kıymetlidir. Ahmet Şerif, hapishanenin, biri karanlık diğeri nispeten aydınlık iki odadan oluştuğunu, pis kokulu ve rutubetli bir yer olduğunu belirtiyor. Ahmet Şerif hapishanede ikamet eden on altı kişinin hırsızlık yapmak, cinayet derecesinde yaralama, öldürme amacıyla silah göstermek, adam öldürme gibi suçlardan hapis yattıklarını ifade etmiştir.

Ahmet Şerif, hapishanenin yıllık ödeneğinin altı bin kuruş olduğuna inanmamıştır. Oysa diğer kazalardaki ödenekler bin kuruşu aşmamaktadır. Madem altı bin kuruş ödenek var bu insanlar neden açlıktan şikâyet ediyorlar diye de hayıflanmıştır.⁷⁵⁵ Buradan hapishane için ayrılan ödeneklerin şüpheli bir şekilde kullanıldığı sonucu çıkarılabilir.

⁷⁵⁴ BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

⁷⁵⁵ Ahmet Şerif, 100-103.

Tablo 04.25. Mihalıççık Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁵⁶

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Mihalıççık
<i>Livanın ismi</i>	Ankara	<i>Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi</i>	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Yoktur. Yalnız icarla tutulan bir oda hapishane ittihaz olunmuştur.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Erkeklerle mahsus hapishane ve tevkifhane hükümetin malıdır. Kadınlarınki ise icardır.
<i>329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 11 Kadın: 5 Toplam: 16
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müstemilatından olup olmadığı</i>			Hükümet dairesi müstemilatından bulunduğu
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin ziraı. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Yedi yüz altmış sekiz zira'ı bulunduğu
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraının değeri</i>			Beher yirmi kuruş
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			Hapishanenin tamir ile matluba muvafık olmayub yeniden yapılmak iktiza ider. Mevkufin ve mahbusinin ikametine mahsus olarak tahtı umumiye noktai nazariye muvafakati inşa idilirse daha münasib görülmekle bu babda mutalaa beyan idilmiştir. İmza tarihi yok.

Mihalıççık Kaza Hapishanesine ait sual varakasında yer alan verilere göre, kadın hapishanesi olarak bir odanın kiralandığı, erkek hapishanesinin hükümet malı olduğu, hapishanede 11 erkek ve 5 kadın olmak üzere 16 kişinin kaldığı belirtilmiştir. Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin 768 zira' olduğu, her bir zira'nın yirmi kuruş değeri bulunduğu ifade edilmiştir. Hapishanenin tamir etmekle düzelmeyeceği, yeniden yapılmasının zorunlu olduğu sual varakasından anlaşılmıştır. Görüldüğü üzere Mihalıççık hapishanesinin kaderi de diğer birçok hapishaneyle aynıdır.

4.3.1.9. Sivrihisar Kaza Hapishanesi

Sivrihisar Kaza Hapishanesine dair bilgileri, yine Ahmet Şerif Bey'in gezi notlarından, sual varakasından ve bir adet hapishane yoklama cetvelinden yararlanarak vermeye çalışacağız. Ahmet Şerif, Sivrihisar'da hapishane olarak kullanılan mekânın karanlık ve pis bir odadan ibaret olduğunu belirterek, 1909 yılı

⁷⁵⁶ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

aralık ayında hapisanede 22'si tutuklu ve 3'ü mahkûm olmak üzere 25 kişinin ikamet ettiğini ifade etmiştir. Bu kişilerin çoğunun hırsızlık, yaralama gibi suçlarla itham edildiklerini, henüz mahkemeye çağrılmadıklarını, bu yüzden de adaletin geciktiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra mahkûmların açlıktan yakındıklarına dikkat çekmiştir.⁷⁵⁷

Tablo 0.26. Sivrihisar Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁵⁸

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Sivrihisar Kazası
<i>Livanın ismi</i>	Ankara	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			İsticar olunan münasip bir adet hane nisaya mahsus hapishane itihaz edilmiştir.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Erkek hapishanesi hükümet malıdır. Nisa hapishanesi isticaren isti'mal olunmuştur.
<i>1329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 22 mahkûm, 21 mevkuf Kadın: 3 mahkûm Toplam: 46
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hükümet malı olup hükümet müştemilatındandır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zırat. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Hükümet ile hapishane arasındaki bahçe mahali 2880 metro olduğu gibi hapishane dahi 184 metrodur.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher zıratının değeri</i>			Beher metro 25 kuruş kıymetindedir.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>	Erkeklere mahsus olan hapishane kargır olarak inşa edilmiş üç oda ile vasatinde teneffüs için bir miktar havalı ve haricen dahi bir nezaret ve bir de gardiyana mahsus odadan ibaret olup şimdilik tamir ile idare-i maslahat mümkün ise de gerek inzibat ve gerekse hıfsihha nokta-i nazarından kargır olarak müceddiden inşası elzemdir. Tamiratu için tahminen 300 lira gerekmektedir. 29 Kanunuevvel 329.		

Sivrihisar Hapishanesine ait ve 11 Ocak 1914 tarihinde hazırlanan sual varakasına göre, kadın mahkûmların ikameti için bir oda kiralandığı, erkeklere ait hapishanenin ise kamuya ait olduğu belirtilmiştir. Hapishane üç oda, küçük bir teneffüs alanı, ziyaretçi odası ve bir gardiyan odasından ibarettir. Bakıma muhtaç bir durumda olan

⁷⁵⁷ Ahmet Şerif, 107-108.

⁷⁵⁸ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

hapishanenin, güvenlik ve sağlık açısından da durumu pek parlak değildir. Hapishanede 22'si erkek mahkûm, 21'i tutuklu ve 3' kadın mahkûm olmak üzere toplam 46 kişi ikamet etmektedir.

Tablo 0.27. Sivrihisar Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli⁷⁵⁹

Suçun eşiidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1914	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	17	2	19		8	1	9
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	17	2	19		8	1	9

İncelenen dönemde Sivrihisar Kaza Hapishanesi için yalnızca bir adet yoklama cetveli düzenlenmiştir. Cetvele göre 17 erkek ve 2 kadın olmak üzere toplam 19 mahkûm hapishanenin mdavimidir. Mahkûmların tamamı cünha suçundan dolayı hapis yatmaktadır. Hapishanede 8 erkek ve 1 kadın olmak üzere toplam 9 kişi tutuklu olarak ikamet etmektedir. Mahkûm ve tutukluların toplam mevcudu 28 kişidir.

4.3.2. Yozgat Merkez Kaza Hapishanesi

İncelenen dönemde Yozgat Merkez Kaza Hapishanesiyle ilgili bilgiler çeşitli resmi yazışmalardan, sual ve izahat varakaları ile yoklama cetvellerinden elde edilmiştir. Hapishaneye dair 1911 tarihli belgede, erkek ve kadın hapishanesinin tamir masrafları için 3940 kuruşun Maliye Nezâreti tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır.⁷⁶⁰ Personel alımıyla ilgili diğer bir belgede Ankara valisi, Yozgat sancağı hapishanesinin çok kalabalık olduğunu, emniyetin sağlanmasında güçlük çekildiğini, bu sebeple üç yeni gardiyana ihtiyaç duyulduğunu Dâhiliye Nezâreti'ne bildirmiştir. Verilen cevapta gardiyanların maaşlarının karşılanamayacağı belirtilerek mevcut durumla yetinilmesi tavsiye edilmiştir.⁷⁶¹ Dolayısıyla hapishanenin hem fiziksel hem de kadro bakımından yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁵⁹ BOA, DH. MB. HPS. M. 151/76.

⁷⁶⁰ BOA, DH. MB. HPS. 1/7, 5 Cemazeyilevvel 1329/4 Mayıs 1911.

⁷⁶¹ BOA, DH. MB. HPS. 87/33, 27 Zilkade 1330/7 Kasım 1912.

Tablo 0.28. Yozgat Merkez Kaza Hapishanesine Ait Sul Varakası⁷⁶²

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Yozgat Kazası
<i>Livanın ismi</i>	Yozgat Sancağı	<i>Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi</i>	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Üç bab odaya havi bir bab nisa hapishanesi vardır.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümetin malıdır.
<i>329 Yılı Kanunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 340 Kadın: 9 Toplam: 349
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Mezkûr hapishane mevkien hükümete aid bir arsa üzerindedir. Berveche hükümet konağı arsası üzerinde ise de daire-i hükümetten ayrıdır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin ziraat. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			2970 zira'ı miktarındadır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher zirainın değeri</i>			11 kuruştur.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			Erkeklere mahsus ahşab iki hapishaneden birincisi sekiz oda ve bir hol, ikinci bir oda ve nisa hapishanesinde üç odalı mahkûmların kısmı azamının ikamet eylemekte olduğu büyük hapishane heyet-i umumiyeye isticariyle hapishane denilecek bir halde olmadığı gibi şekil ve tertibi tarzı inşası mahbusinin ikametine fennen ve tibben katiyen gayri musaid olup hal-i hazırı harap olduğudur. Odalar zeminden iki metre irtifada basık, dar, ratıb, havasız ve kalabalıktır. Tamirinden ziyade bu üç hapishanenin büsbütün yıkılarak yeni bir hapishane yapılması gerekir. 2 Kanunusani 1329.

Kasım 1913 tarihinde hazırlanan sul varakası hapishanenin fiziksel yapısı, mevcudu ve genel durumu hakkında açıklayıcı bilgiler vermektedir. Buna göre tek odalı bir kadın hapishanesi vardır. Hapishane hükümete ait olup hükümet konağından ayrı bir yerdedir. Arazisi 2970 zira'dır. Her bir zira'nın değeri 11 kuruştur. Hapishane insan yaşamına uygun olmayıp, harap haldedir. Mevcut üç hapishanenin de yıkılıp yeniden yapılması gerekir. Hapishanede 340 erkek ve 9 kadın olmak üzere toplam 349 kişi bulunmaktadır.

⁷⁶² BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Ancak hapishanenin yeniden yapılması yerine izdihamı önlemek için ek bir bina kiralanması gündeme gelmiş, bunun için de biri doksan beş diğeri iki yüz yirmi dokuz kuruş olmak üzere iki ayrı havalenamı gönderilmiştir.⁷⁶³ Yine bu çerçevede Yozgat şehir merkezindeki eski kız mektebi binasının hapishaneye dönüştürülmesi için 5670 kuruş ödenek ayrılmıştır.⁷⁶⁴ Bu arada mevcut hapishanenin tuvalet, su yolları, duvar ve çatı tamirleri için küçük meblağlar gönderilmesine de devam edilmiştir.⁷⁶⁵ Yozgat Hapishanesi kapasitesinin üstünde mahkûm barındırmasına rağmen zaman zaman yeni mahkûmları almak zorunda kalmıştır.⁷⁶⁶

Tablo 0.29. Yozgat Merkez Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷⁶⁷

<p>1. <i>Hapishane Mahallerinin İsimleri:</i> Yozgat Hapishanesi hükümet konağı havlusunda askeri bir depodur. 2. <i>Hapishane:</i> Hapishane ve tevkifhane ayrı ayrı olmayıp bir bina dâhilindedir. Bu bina on üç koğuş ve bir havludan ibarettir. İntizamı haiz ve hıfzıssıhaya muvafık değildir. 3. <i>Tevkifhane:</i> 4. <i>Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi:</i> Memurun ismi Eşref'dir. 5. <i>Kâtiplerin adedi:</i> Bir kâtibî vardır. 6. <i>Gardiyanların adedi:</i> 5 gardiyanı vardır.</p>			
7. <i>Mevcutun adedi:</i> 162	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. <i>Tevkifhanede</i> b. <i>Hapishanede</i>	77 78	1 6	Olmadığı
8. <i>Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:</i>	Balada gösterilen 78 mahkûm arasında yol tamircileri bulunmayıp bu meyanda müddet-i mahkumeleri ikmal altı ay kalan 35 kişi kâmilin çiftçi sınıfındadır.		
9. <i>Tutukluların adedi:</i> a. <i>Günlük umumi menfaat için çalışanlar:</i> b. <i>Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:</i> c. <i>Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:</i> d. <i>Hiçbir işi bulunmayanların adedi:</i>	77 Bunlardan yirmi otuz kadarı belediye inşaatında ve taht-ı muhafazada çalıştırılmaktadır. Bulunmadığı 47	1	
10. <i>Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:</i> a. <i>Hapishanenin kendi mutfağında</i> b. <i>Bir müteahhit aracılığıyla</i> c. <i>Bir hayır cemiyeti tarafından</i>	Mevkufinve mahkumine yevmiye üç yüz dirhem ekme verilmektedir. Müteahhitler tarafından ihzar olunmaktadır.		31 Kanunuevvel 332

13 Ocak 1917 tarihinde hazırlanan izahat varakasında hapishanenin fiziksel yapısı hakkında daha farklı bilgiler verilmiştir. Buna göre, hapishanenin hükümet konağı avlusunda askeri bir depo olduğu, hapishane ve tevkifhanenin bir bina dâhilinde, on

⁷⁶³ BOA, DH. MB. HPS. 43/62, 29 Cemazeyilahir 1332/25 Mayıs 1914.

⁷⁶⁴ BOA, DH. MB. HPS. 114/25, 10 Şevval 1333/21 Ağustos 1915.

⁷⁶⁵ BOA, DH. MB. HPS. 9/45, 28 Muharrem 1334/6 Aralık 1915. ; BOA, DH. MB. HPS. 10/10, 17 Rebiülahir 1334/22 Şubat 1916.

⁷⁶⁶ BOA, DH. MB. HPS. 106/30, 20 Rebiülahir 1335/13 Şubat 1917.

⁷⁶⁷ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

üç koğuş ve bir avludan teşekkül ettiği ve sağlığa elverişli olmadığı anlaşılmıştır. Hapishane kadrosunda, müdürlük görevi yapan Eşref Bey ile birlikte, bir kâtip ve 5 gardiyan bulunmaktadır. Hapishane mevcudu 84'ü mahkûm, 78'i tutuklu olmak üzere toplam 162 kişidir. Tahliyelerine altı ay kalan 35 kişinin mesleği çiftçiliktir. Tutuklulardan yirmi otuz kadarı belediye inşaatında çalıştırılmaktadır. Kırk yedi kişinin herhangi bir meşguliyeti yoktur. Mahkûm ve tutuklulara günlük üç yüz dirhem ekmeke verilmektedir.

1913'te 349 olan hapishane mevcudu, 1917'de 162'ye düşmüştür. Bunda çıkarılan afların veya suç miktarındaki azalmanın etkili olduğu söylenebilir. Hapishanenin fiziki yapısında ise fazla bir değişiklik olmamıştır. Bir yandan onarım işleri diğer yandan hapishane inşaatı devam etmiştir.⁷⁶⁸

Hapishanede tayinat konusunda da bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Örneğin Necati isimindeki bir mahkûm kendisine yiyecek verilmediği gerekçesiyle hapishane idaresi hakkında nezârete şikâyet dilekçesi göndermiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezâreti Ankara valiliğine bir yazı yazarak, kalebent mahkûmlarına da diğer mahkûmlar gibi yiyecek verilmesi gerektiğini bildirmiştir.⁷⁶⁹

⁷⁶⁸ BOA, DH. MB. HPS. 12/14, 12 Cemazeyilevvel 1335/6 Mart 1917; BOA, DH. MB. HPS. 40/14, 15 Zilkade 1336/22 Ağustos 1918; BOA, DH. MB. HPS. 14/69.

⁷⁶⁹ BOA, DH. MB. HPS. 96/53, 22 Zilkade 1335/9 Eylül 1917.

Tablo 0.30. Yozgat Merkez Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri⁷⁷⁰

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	45	3	48		-	-	-
Cünha	26	2	28		68	3	71
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	71	5	76		-	-	71
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	45	3	48	-	-	-	
Cünha	20	10	30	163	-	163	
Kabahat	-	-	-	-	-	-	
Yekûn	65	13	78	163	-	163	
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	57	1	58	-	-	-	
Cünha	19	7	26	77	3	80	
Kabahat	-	-	-	-	-	-	
Yekûn	76	8	84	77	3	80	
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	44	1	45	-	-	-	
Cünha	15	1	16	119	6	125	
Kabahat	-	-	-	-	-	-	
Yekûn	59	2	61	119	6	125	

Hapishane yoklama cetvellerine göre mahkûm ve tutukluların cinsiyetlerine, sayılarına ve işledikleri suçların türlerine bakıldığında, hapishanenin en yoğun olduğu dönem 241 kişinin yaşadığı Mart 1916 dönemidir. Mahkûm ve tutuklu mevcudu bakımından dört dönemin ortalaması 184'tür. Tutukluların tamamı cünha suçundan dolayı hapsedilmişlerdir. En fazla tutuklu sayısı Kasım 1917 dönemindedir. En fazla mahkûm sayısı Mart 1916 dönemindedir. Mahkûmların önemli bir kısmı cinayet suçundan dolayı hapsedilmişlerdir.

Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde Yozgat Merkez Kaza Hapishanesi ile ilgili bir değerlendirme yapılırsa, hapishanenin kapasitesinin üstünde mahkûm barındırdığı, fiziksel şartların yaşam standartlarına uygun olmadığı, sağlıksız ortamın hastalıklara davetiye çıkardığını söylenebilir.

⁷⁷⁰ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 28/77; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

1919 yılında hapishanedeki yoğunluğu önlemek için hapishane bitişiğindeki eski askeri deponun hapishane haline dönüştürülmesi uygun görülmüştür. Bu tarihte hapishanede 380 kişi bulunmaktadır ve bulaşıcı hastalıklar da yayılmaya başlamıştır.⁷⁷¹

4.3.2.1. Akdağmadeni Kaza Hapishanesi

Akdağmadeni kaza hapishanesine dair bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Çünkü hapishaneye ilişkin sual ve izahat varakaları düzenlenmemiştir. Bu nedenle birkaç resmi belge ile yoklama cetvelleri değerlendirilmiştir.

13 Mayıs 1912 tarihli belge tamiratla ilgilidir. Belgeye göre, hapishane ve gardiyan odalarının tamir masrafları için 1799 kuruş gönderilmesi uygun bulunmuştur. Buradan hapishanenin bakımsız ve tamire muhtaç olduğu sonucu çıkarılabilir.⁷⁷²

29 Mayıs 1913 tarihinde Ankara vilayetinden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bir yazıda inşaat halinde bulunan kaza kadın hapishanesine peyderpey kadın mahkûmların geldiği, ancak bir kadın gardiyan bulunmadığından erkek hapishanesi gardiyanının işleri yürüttüğü bu durumun bazı sakıncalar doğurduğu ifade edilerek acilen bir kadın gardiyana ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. 1 Ağustos 1913'te nezâretten verilen cevapta, kadın hapishanesine elli kuruş maaşla bir kadın gardiyan tayin edilmesi uygun görülerek, üç aylık maaş bedeli olarak yüz elli kuruşluk havalenamenin gönderildiği ifade edilmiştir.⁷⁷³ Bu tarihten sonraki birkaç yazışmanın da tamiratla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁷⁴

⁷⁷¹ BOA, DH. MB. HPS. 123/28, 8 Cemazeyilevvel 1337/9 Şubat 1919.

⁷⁷² BOA, DH. MB. HPS. 2/23.

⁷⁷³ BOA, DH. MB. HPS. 88/11.

⁷⁷⁴ BOA, DH. MB. HPS. 5/60; BOA, DH. MB. HPS. 6/34; BOA, DH. MB. HPS. 14/7; BOA, DH. MB. HPS. 14/60.

Tablo 0.31. Akdağmadeni Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri⁷⁷⁵

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		3	-	3
Cünha	3	-	3		6	-	6
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	3	-	3		9	-	9
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		16	-	16
Cünha	1	-	1		17	3	20
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	1	-	1		33	3	36
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		9	-	9
Cünha	20	9	29		24	-	24
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	20	9	29		33	-	33

Akdağmadeni kaza hapishanesine ilişkin üç adet yoklama cetveli hazırlanmıştır. 1915, 1916 ve 1917 yıllarına ait bu cetvellere göre, hapishanenin en yoğun olduğu dönem Mart 1917 yılına ait üçüncü dört aylık dönemdir. Dikkat çeken bir durum da bir dönem 12 olan mahkûm ve tutuklu sayısının başka bir dönemde 62 kişiye ulaşmasıdır. Bu durum hapishane mevcudunun şartlara göre değişkenlik gösterdiğinin işaretidir. Üç yılın mahkûm ve tutuklu sayılarının ortalaması 37'dir. Tutuklu sayısı mahkûm sayısının iki katından fazladır.

4.3.2.2. Boğazlıyan Kaza Hapishanesi

31 Ekim 1912 tarihli bir belgede Boğazlıyan Kaza Hapishanesinin iki ufak odadan oluştuğu ve ahvalinin gayri sıhhi olduğu, doktor olmadığı için hastalıkların tedavi edilemediği ifade edilmiştir.⁷⁷⁶ Hapishanenin diğer hapishaneler gibi harap ve bitap olduğu görülmektedir. Kasım 1913 tarihli sual varakasındaki bilgiler de bunu doğrulamakla birlikte farklı noktalara işaret etmektedir.

⁷⁷⁵ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 28/77.

⁷⁷⁶ BOA, DH. MB. HPS. 3/25.

Tablo 0.32. Boğazlıyan Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁷⁷

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Boğazlıyan
<i>Livanın ismi</i>	Yozgat	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Yoktur
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümet civarında hanesi bulunan bir kadına hem gariban maaşı hem de hane icrası olmak üzere şehri otuz kuruş maaş virilerek kadın hapisle muhafaza itdirilmektedir.
<i>329Yılı Kânunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 65 Kadın: 3 Toplam: 68
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dâhilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishane ittihaz idilan mahal hükümet dairesi müştemilatındandır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin ziraı. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazi takriben seksen ziraıdır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraının değeri</i>			Arazi-i mezkûrun beher ziraının kıymeti yedişer kuruştur.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			Hükümet konağının alt katındaki odalardan ikisi hapishane ve bir başgardıyan odası ittihaz olunarak bil-zaruri idare idilmekte ise de bu odalar müstenid lazimeyi haiz olmadıktan başka mahbusini iskâna uygun değildir. Tamir ile düzenlenmesi asla mümkün olmayup zükur ile inasa mahsus hapishane inşası hakikaten buraca gereklidir. 4 Kânunusani 329.

Boğazlıyan'da kadınlara mahsus bir hapishane olmayıp, kadın mahkûmlar, hükümet dairesi yakınında aylık otuz kuruşa kiralanmış olan bir hanede muhafaza edilmişlerdir. Hapishane hükümet müştemilatındandır. Üzerinde bulunduğu arazinin ölçümü yaklaşık seksen zira'ıdır. Her bir zira'nın değeri yedi kuruştur. Hapishanenin tamiratla düzelmesi mümkün olmayıp hem erkek hem de kadın hapishanesinin yeniden yapılması zorunludur. Boğazlıyan hapishanesinde 65 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplam 68 mahkûm ve tutuklu ikamet etmektedir. 1913'te hapishanenin genel durumu bu yöndedir.

⁷⁷⁷ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Tablo 0.33. Boğazlıyan Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷⁷⁸

1. Hapishane Mahallerinin İsimleri: Hükümet dairesinde alt katında 3 odadan ibarettir.			
2. Hapishane: Başka hapishane yoktur.			
3. Tevkifhane: Yoktur.			
4. Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi: Osman Efendi			
5. Kâtiplerin adedi: Yoktur.			
6. Gardiyanların adedi: Bir gardiyan mevcuttur.			
7. Mevcudun adedi: 8	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. Tevkifhanede	Yoktur	Yoktur	Yoktur
b. Hapishanede	7	1	
8. Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:	Cezalarını ikmal iderek ve bir sene ile mahkûm olup birinin on gün bir diğerinin bir ay yirmi beş gün müddetleri kalmıştır. Bunlar içinde çiftçilik ve yol tamirciliğine menafi' umumiyeye çalışabilecek mahkumin yoktur.		
9. Tutukluların adedi:	Baladadır.		
a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar:	Yoktur		
b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:	Yoktur		
c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:	Yoktur		
d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:	Yoktur		
10. Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:	Mübaya'a suretiyle satın alınan ekmekler beher nefere 300 dirhem olmak üzere verilmektedir.		31 Kânunuevvel 332
a. Hapishanenin kendi mutfağında			
b. Bir müteahhit aracılığıyla			
c. Bir hayır cemiyeti tarafından			

Kasım 1916 tarihli izahat varakasına bakıldığında hapishaneye bir odanın eklenmesi dışında fiziksel yapısında değişiklik olmadığı söylenebilir. Sual varakasında hapishane mevcudu 68 iken izahat varakasında mevcut 8 kişi olarak görülmektedir. Dolayısıyla hapishane mevcudunda büyük bir değişkenlik söz konusudur. Hapishane hükümet dairesinin altındaki üç odadan mürekkeptir. Hapishanenin müdürü Osman Efendi adında bir gardiyanıdır. Yol tamirinde çalışacak ve çiftçilik yapacak mahkûm veya mevkuf yoktur. Mübayaaya suretiyle satın alınan ekmekler mahkûmlara günlük 300 dirhem olarak verilmektedir. Hapishanenin kendine ait mutfağı olmayıp, bir hayır cemiyeti yiyecek yardımında bulunmaktadır.

⁷⁷⁸ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24.

Tablo 0.34. Boğazlıyan Kaza Hapishanesi Yoklama Cetveli⁷⁷⁹

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Ekim 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	16	-	16		3	1	4
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	16	-	16		3	1	4

Hapishane mevcuduna dair Ekim 1915 tarihinde hazırlanan yoklama cetveline göre, hapishanede cünha suçundan dolayı mahkûm olan 16 kişi, yine aynı suçtan tutuklu olarak 3 erkek ve 1 kadın bulunmaktadır. Mahkûm ve tutukluların mevcudu 20 kişidir. Cinayet ve kabahat suçundan dolayı mahkûm veya tutuklu yoktur

Yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak bir değerlendirme yapacak olursak, Boğazlıyan kazasında erkek mahkûmlara ait bir hapishanenin bulunduğu, kadınlara özel ayrı bir hapishane olmadığı, hapishanenin sıhhi şartlarının ve fiziki yapısının standartlara uygun olmadığı ve yeniden yapılması gerektiği, mahkûm sayılarının ise dönem dönem değişiklik gösterdiği söylenebilir.

4.3.3. Çorum Merkez Kaza Hapishanesi

İncelenen dönemde, Çorum Merkez Kaza Hapishanesine ilişkin 8 Nisan 1910 tarihli telgrafta, hapishanenin harap ve çok kalabalık olduğu, bu nedenle yenilenmesi gerektiği Ankara valisi tarafından Dâhiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir.⁷⁸⁰ Şubat 1911'de aynı talep tekrar edilmiş ise de somut bir sonuç alınamamıştır.⁷⁸¹ Bunun üzerine âtil bir durumda bulunan askeri kışlanın hapishane olarak kullanılması teklif edilmiştir.⁷⁸² Bu taleplere verilen cevap ise hapishanenin mevcut durumla idare edilmesi yönünde olmuştur.⁷⁸³

Diğer hapishanelerde olduğu gibi Çorum Hapishanesi de izdihamdan ve bakımsızlıktan muzdariptir. Bu durumu hafifletmek için hapishanenin üst katındaki odaları işgal etmiş bulunan ahz-ı asker heyetinin tahliye edilerek mahkûmların bir kısmının bu odalara nakledilmesi talep edilmiştir. Ancak Dâhiliye Nezâreti'nden

⁷⁷⁹ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90.

⁷⁸⁰ BOA, DH. MB. HPS. 35/8.

⁷⁸¹ BOA, DH. MB. HPS. 34/5.

⁷⁸² BOA, DH. MB. HPS. 41/5.

⁷⁸³ BOA, DH. MB. HPS. 37/16.

verilen cevapta şimdilik bunun mümkün olmadığı askeri heyetin kalabileceği uygun bir yer bulunduğu tahliyenin gerçekleşebileceği bildirilmiştir.⁷⁸⁴

3 Mart 1915 tarihli belgede hapishane yakınındaki askeri bir deponun cihet-i mülkiyeye alınarak mahkûmların bir kısmının buraya nakledildiği belirtilmiştir. Ancak gardiyanlara ait bir oda olmadığı için güvenliğin yeterince sağlanamadığı, bir gardiyan odası inşa etmek için acilen 2555 kuruş gönderilmesi istenmiştir.⁷⁸⁵ Talep yerinde görülerek havalename gönderilmiştir.⁷⁸⁶ Çorum hapishanesi kalebentlik mevki olduğundan mahkûm nakillerinin sürdüğü anlaşılmaktadır.⁷⁸⁷ Bu durum zaten kalabalık olan hapishanenin daha da kalabalıklaşmasına ve bazı sorunların yaşanmasına yol açmıştır.

⁷⁸⁴ BOA, DH. MB. HPS. 5/42.

⁷⁸⁵ BOA, DH. MB. HPS. 49/14.

⁷⁸⁶ BOA, DH. MB. HPS. 49/16.

⁷⁸⁷ Örneğin Ermeni İhtilal Komitesi üyelerinden bazı kişiler ve Gemlik'te çeşitli hırsızlık suçlarından dolayı Bandırma Divan-ı Harb-i Örfisince kalebentliğe mahkûm edilenler Çorum Hapishanesine nakledilmişlerdir. BOA, DH. MB. HPS. 106/4.

Tablo 0.35. Çorum Merkez Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁸⁸

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	Kazanın İsmi	Çorum
<i>Livanın ismi</i>	Çorum	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur.
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Vardır.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümet malıdır
<i>329 Yılı Kânunuevvelinin 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 427 Kadın: 15 Toplam: 442
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dâhilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müstemilatından olup olmadığı</i>			Hükümet havlusu derunundadır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zirai. (Ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Eni: 23 arşın Boyu: 45 arşın
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraatın değeri</i>			Beher elli kuruştur.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			
Hapishanenin cinayet mahkumine aid kısmı kadim süvari jandarmaların hayvanatına mahsus ahur mahali olup diğer ikamesinde buraya mahsusdur. Mevcud mahbusin ile hapishanenin hol vesair kesretini harice çıkarıldıkta beher habis bir buçuk arşın yer kaldığı görülüyor ki esasen hapishane olarak yapılmadığı rutubetli ve bütün manasıyla bir maktul halindedir. Hali hazırda tamir ile matlube muvafık ve şekle ifrağ müstahmil ve buna sarf idilecek para ile yeniden nizama uygun bir hapishanenin yapılması yerinde olacaktır. 12 Kânunusani 1329.			

Hapishaneye ait sual varakasında yer alan bilgilere göre, mevcut hapishanenin kamu malı olduğu ve kadınlara ait bir hapishanenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Hapishanede 427 erkek ve 15 kadın olmak üzere toplam 442 mahkûm ve tutuklu yaşamaktadır. Hapishane hükümet binası içindedir. Eni yirmi üç, boyu ise kırk beş arşındır. Her bir arşını elli kuruştur. Hapishane rutubetli ve adeta ölü vaziyettedir. Tamir için para harcamak yerine yenisinin yapılmasının daha uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Sual varakasında da görüldüğü üzere hapishane kullanışsız ve çok kalabalıktır. Yine geçici tedbirlerle durum idare edilmeye çalışılmıştır. İzdihamı önlemek için adliye dairesi altındaki iki koğuşun tamir edilerek hapishaneye eklenmesi ve badana edilmesi için 673 kuruş ödenek gönderilmiştir.⁷⁸⁹ Hela ve çatı tamiri için 160 kuruş, gardiyan odası inşaatı için 1962 kuruş, hapishane hastanesi için 8242 kuruş,

⁷⁸⁸ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

⁷⁸⁹ BOA, DH. MB. HPS. 49/26.

aydınlatma ve tayinat için de çeşitli miktarlarda ödenek sağlanmıştır.⁷⁹⁰ 18 Temmuz 1917 tarihli yazıda yeni hapishanenin yapımına birkaç gün içinde başlanacağı belirtilerek bu konuda somut bir adım atılmıştır.⁷⁹¹

Tablo 0.36. Çorum Merkez Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri⁷⁹²

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	267	8	275		586	29	615
Cünha	118	11	129		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	385	19	404		586	29	615
Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	911	19	930		453	27	480
Cünha	31	2	33		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	942	21	963		453	27	480

Elimizde Çorum Hapishanesi için hazırlanmış iki adet yoklama cetveli bulunmaktadır. Buna göre iki dönemde hapishanede ikamet eden ortalama mahkûm sayısı yaklaşık 684'tür. Tutukluların ortalaması ise yaklaşık 520'dir. Erkek mahkûm ve tutuklular kadınlara göre ezici çoğunlukta. Mahkûm ve tutuklu miktarının çokluğuna bakıldığında hapishanenin oldukça büyük olduğu söylenebilir. Tutukluların hangi suçtan yargılandıkları henüz belli değildir.

4.3.3.1. Sungurlu Kaza Hapishanesi

Sungurlu Kaza Hapishanesine ilişkin hazırlanan sual ve izahat varakalarında hapishane hakkında bazı bilgiler verilmiştir.

⁷⁹⁰ BOA, DH. MB. HPS. 10/34; BOA, DH. MB. HPS. 11/63; BOA, DH. MB. HPS. 11/26; BOA, DH. MB. HPS. 64/38.

⁷⁹¹ BOA, DH. MB. HPS. 39/32.

⁷⁹² BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

Tablo 0.37. Sungurlu Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁹³

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	Kazanın İsmi	Sungurlu
<i>Livanın ismi</i>	Çorum	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Hususi bir ismi yoktur.
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Vardır
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Erkek ve kadın hapishaneleri hükümet malı olmayıp icar suretiyle isti'mal olunmaktadır.
<i>329 yılı Kânunuevvelinin 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek:42 Kadın: 3 Toplam: 45
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dâhilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			İsti'caren isti'mal olunmakta olan erkek ve kadın hapishaneleri hükümet dairesinin arsası haricindedir. Binaları üçüncü derece haiz ehemmiyettir. Hükümet dairesi müştemilatından değildir.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin ziraı. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Dört yüz zira'ı miktarındadır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraının değeri</i>			Beher zira'ının kıymeti yalnız üç kuruştur.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>	<p>Hükümetin tahtı icarında bulunan erkek ve kadın hapishaneleri hızsıshhaya gayri muvafık olduğundan tamir suretiyle matluba muvafık bir hale ifrağı da mümkün olamayacağından hükümet malı olarak erkek ve kadına mahsus bir hapishanenin müceddiden inşası ehem ve elzem bulunmuştur. 9 Kânunusani 329</p>		

Sual varakasına göre, hapishanenin özel bir ismi yoktur. Kadınlara ait ayrı bir hapishane mevcuttur. Erkek ve kadın hapishanesi kamu malı olmayıp kiralıktır. Hapishanede 42 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplam 45 kişi cezasını çekmektedir. Erkek ve kadın hapishanesi hükümet dairesinin dışındadır. Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazi dört yüz zira'dır. Her bir zira'nın kıymeti üç kuruştur. Hapishaneler sağlığa ve yaşamaya uygun olmadığından yeniden yapılmasının gerektiği belirtilmiştir.

⁷⁹³ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Tablo 04.38. Sungurlu Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁷⁹⁴

1. Hapishane Mahallerinin İsimleri: Sungurlu			
2.Hapishane: Bir adet			
3.Tevkifhane: Olmadığı			
4.Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi: Olmadığı			
5.Kâtiplerin adedi: Olmadığı			
6.Gardiyanların adedi: Osman Efendi namında bir gardiyan			
7. Mevcudun adedi: 21	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
<i>a. Tevkifhanede</i>	10	3	Yoktur
<i>b. Hapishanede</i>	12	6	
8. Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:	7		
9. Tutukluların adedi:			
<i>a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar:</i>	Yoktur		
<i>b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:</i>	Yoktur		
<i>c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:</i>	Yoktur		
<i>d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:</i>	Cümlesi de işsizdir		
10.Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:	Müteahhit vasıtasıyla		
<i>a. Hapishanenin kendi mutfağında</i>			
<i>b. Bir müteahhit aracılığıyla</i>			
<i>c. Bir hayır cemiyeti tarafından</i>			

Hapishaneye ait izahat varakasında ise şu bilgilere yer verilmiştir: Hapishanenin Osman Efendi namında yalnızca bir personeli vardır. Hapishanede mahkûm ve tutuklu sayısı 31 olup, 18 yaşından küçük mahkûm veya tutuklu bulunmamaktadır. Hapishanede bulunanların tamamı işsizdir. Mahkûmlara verilen yiyecekler müteahhit aracılığıyla temin edilmektedir. Ancak mahkûmlara verilen tayinatta zaman zaman aksamalar yaşanmıştır. Aralık 1914 tarihli bir belgede, Sungurlu hapishanesindeki

⁷⁹⁴ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

mahkûm ve tutuklulara özellikle de yeni gelenlere düzenli yemek verilmediği, bu konuda dikkatli olunması gerektiği belirtilmiştir.⁷⁹⁵

Tablo 0.39. Sungurlu Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri⁷⁹⁶

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	14	-	14		73	10	83
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	14	-	14		73	10	83
	Mahkûmların Miktarı			Şubat 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		1	-	1
Cünha	15	4	19		9	-	9
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	15	4	19		10	-	10

Sungurlu Kaza Hapishanesine ait iki adet yoklama cetveli tespit edilmiştir. Kasım 1917 ve Şubat 1917 dönemi için hazırlanan bu cetvellere göre, Kasım 1917 döneminde cünha suçundan dolayı ceza almış 14 erkek mahkûm bulunmaktadır. Aynı dönemde 73 erkek ve 10 kadın olmak üzere toplam 83 tutuklu hapishanede ikamet etmektedir. Şubat 1917 döneminde ise, 15'i erkek 4'ü kadın olmak üzere toplam 19 mahkûm cünha suçundan dolayı cezalarını çekmektedirler. Tutuklu 10 kişiden biri cinayet diğerleri ise cünha suçundan dolayı içerdedir. Kasım ve Şubat dönemindeki mahkûm ve tutuklu sayılarına baktığımızda büyük bir fark olduğu göze çarpmaktadır.

4.3.3.2. İskilip Kaza Hapishanesi

İskilip kazasında hem erkek hem de kadın hapishanesi vardır. Sual varakasında hapishanenin kamu malı olduğu ve halkın yardımlarıyla yapıldığı belirtilmiştir. 14 Aralık 1913 tarihinde hapishanede 100 erkek ve 2 kadın olmak üzere toplam 102 mahkûm ve tutuklu bulunmaktadır. Bu rakam bir kaza hapishanesi için oldukça büyük bir rakamdır. Hapishane arazisi oldukça kıymetli olup hükümetin müştemilatındandır. Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazi dört yüz on sekiz arşın civarındadır. Her bir arşının değeri tahminen beş kuruştur. Erkek hapishanesi iki,

⁷⁹⁵ BOA, DH. MB. HPS. 96/50.

⁷⁹⁶ BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52; BOA, DH. MB. HPS. M. 151/73.

kadın hapishanesi bir adet koğuştan oluşmaktadır. Koğuşların pencere ve parmaklıkları tamire muhtaç olduğu için yedi yüz kuruş ödenek gerekmektedir.

Tablo 0.40. İskilip Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁷⁹⁷

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	Kazanın İsmi	İskilip
<i>Livanın ismi</i>	Çorum	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	İskilip Hapishanesi
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Mevcuddur.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümetin malıdır. Ahali i'anesiyle inşa olunmuştur.
<i>329 Yılı Kânunuevvelinin I. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 100 Kadın: 2 Toplam:102
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dâhilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Belde itibariyle en müstesna mahaldir. Hükümetle aynı arazi dâhilinde olub hükümetin müştemilatındandır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zirai. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Dört yüz on sekiz arşın civarındadır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraanın değeri</i>			Tahminen beher beş kuruştur.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			
Erkeklerle mahsus iki koğuş ile altı loca mevcuttur. Ve bir koğuşta nisalara mahsus ve çatı altında mevcut olub haric tarafına pencere açılır. Dört büyük pencere açılırsahıfzısıhhaya uygun olur. Ve rutubetten kutulunur. Yetmiş mahbus istiabına kâfidir. Pencere ve demir parmaklıklar ile tamirat için yediyüz kuruş gerekir. Helalar hapishane içindedir.			

Kadın hapishanesiyle erkek gardiyan ilgilendiği için bazı sorunlar yaşanmıştır. Bu nedenle Ankara valisi Dâhiliye Nezâreti'ne bir yazı yazarak elli kuruş maaşla bir kadın gardiyan atanmasını talep etmiş, bu talep nezâret tarafından da uygun görülmüştür.⁷⁹⁸

⁷⁹⁷ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

⁷⁹⁸ BOA, DH. MB. HPS. 88/11.

Tablo 0.41. İskilip Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri⁷⁹⁹

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Temmuz 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	20	14	34		11	1	12
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	20	14	34		11	1	12
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	7	-	7		19	2	21
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	7	-	7		19	2	21

İskilip Kaza Hapishanesine ilişkin iki adet yoklama cetveli bulunmaktadır. Cetvellere yer alan verilere göre, 41 mahkûmun tamamı cünha suçundan dolayı hapislanmıştır. Tutukluların cezası henüz kesinleşmemiştir. Temmuz 1917 döneminde 20 erkek ve 14 kadın olmak üzere toplam 34 mahkûm vardır. Kasım 1917 döneminde 7 mahkûm vardır. Temmuz döneminde 11 erkek ve 1 kadın olmak üzere toplam 12 kişi tutuklu iken, Kasım döneminde 19 erkek ve 2 kadın toplam 21 kişi tutukludur. İki dönemin mahkûm ve tutuklu ortalaması 37'dir. İskilip Kaza Hapishanesinin diğer hapishanelere nazaran daha iyi bir durumda olduğu söylenebilir. Ancak bu hapishanenin de tamir ve bakıma ihtiyacı olduğu açıktır.

4.3.3.3. Osmancık Kaza Hapishanesi

Osmancık Kaza Hapishanesine dair bir adet sual varakası ile iki adet yoklama cetveli hapishane hakkında bazı bilgiler vermektedir.

⁷⁹⁹ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/53; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

Tablo 0.42. Osmancık Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁸⁰⁰

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	Kazanın İsmi	Osmancık
<i>Livanın ismi</i>	Çorum	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur. İcarhanedir.
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Vardır. İcardır.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümetin malı değildir. İcardır.
<i>1329 Yılı Kanunuevvelinin 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 45 Kadın: 2 Toplam: 47
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dahilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hükümet dairesi müştemilatından olmayub icarladır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin ziraı. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			1600 zira'ı miktarındadır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraının değeri</i>			Beheri bir kuruş yirmi para bulunduğu
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			Gayri muntazam icarla tutulmuş. Hükümet konağı yanında bir bab hapishanedir.

Sual varakasına göre, hapishane binasının kiralık olduğu ve kadınlara mahsus bir hapishanenin bulunduğu anlaşılmaktadır. 14 Aralık 1913 tarihi itibariyle hapishanede 45 erkek ve 2 kadın olmak üzere toplam 47 mahkûm ve tutuklu bulunmaktadır. Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazi 1600 zira'ı miktarındadır. Her bir zira' bir kuruş yirmi paradır.

Osmancık hapishanesine ait iki dönemdeki mahkûm ve tutukluların sayı ve cinsiyetlerini belirten yoklama cetvelleri aşağıda gösterilmiştir.

⁸⁰⁰ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Tablo 0.43. Osmancık Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri⁸⁰¹

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	16	-	16		11	2	13
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	16	-	16		11	2	13
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	13	2	15		11	-	11
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	13	2	15		11	-	11

Tabloda görüldüğü üzere mahkûmların tamamı cünha suçundan dolayı hapis yatmaktadır. Tutukluların cezaları ise henüz belli değildir. İki dönemdeki mahkûm ve tutuklu sayıları birbirine yakındır. Tabi bu sayılar her an değişebilir. Cezasını tamamlayan mahkûmlar cezaevinden çıkarken, yeni mahkûmlar cezaevine gelmişlerdir.

Osmancık Hapishanesi küçük ve tek odalı bakımsız bir hapishane gibi görünmektedir. Mahkûm sayılarına bakıldığında 1913 tarihli sayımda 47 kişi yer alırken, 1916 tarihli sayımda 26 kişi bulunmaktadır. Mahkûm sayısında önemli miktarda azalma söz konusudur.

Çorum sancağına bağlı Mecidözü kazasında da bir hapishane bulunmaktadır. Ancak bu hapishane hakkında sual varakası ve izahat varakası düzenlenmediğinden bilginiz son derece kısıtlıdır. Yalnızca üç adet yoklama cetveli hazırlanmıştır. Bu cetvellere dair veriler aşağıda verilmiştir.

⁸⁰¹ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 27/2.

Tablo 0.44. Mecidözü Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri⁸⁰²

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Temmuz 1914	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	33	8	41		24	1	25
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	33	8	41		24	1	25
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1914	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	12	2	14		46	1	47
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	12	2	14		46	1	47
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	1	1	2		18	-	18
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	1	1	2		18	-	18

Tabloya göre bir değerlendirme yapacak olursak, yine mahkûmların cünha suçundan dolayı hapishanede oldukları anlaşılmaktadır. Tutukluların ise yargılama süreci devam etmektedir. Kasım 1917 döneminde hapishanede yalnızca iki mahkûmun olması oldukça ilginçtir. Oysa Temmuz 1914 döneminde hapishanede 41 mahkûm bulunmaktadır. Erkek mahkûm ve tutuklular kadınlara oranla ezici çoğunluktadır.

4.3.4. Kırşehir Merkez Kaza Hapishanesi

İncelenen dönemde Kırşehir hapishanesiyle ilgili yazışmalar tamirat, çeşitli masraflar ve ödenek talep etme ve göndermeye ilişkindir. Ödeneklerin kapı, duvar, parmaklık ve çatı tamiratına harcandığı söylenebilir.⁸⁰³

⁸⁰² BOA, DH. MB. HPS. M. 151/76; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

⁸⁰³ BOA, DH. MB. HPS. 34/33; BOA, DH. MB. HPS. 3/49; BOA, DH. MB. HPS. 6/18; BOA, DH. MB. HPS. 7/11; BOA, DH. MB. HPS. 12/23.

Tablo 0.45. Kırşehir Merkez Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁸⁰⁴

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	Kazanın İsmi	Kırşehir
<i>Livanın ismi</i>	Kırşehir	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Vardır
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümet malıdır.
<i>329 Yılı Kânunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 322 Kadın: 7 Toplam: 329
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dâhilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishane hükümet dâhilinde olup oldukça haiz ehemmiyettir.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zirai. (Ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Tuli: 81 Arzi: 29
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraatın değeri</i>			Takriben üç kuruştur.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			
Kırşehirli mahpushanesi on bir kadar koğuş havi ve mahpusin şimdiki halde adedi olan üç yüz altmış dokuz kişinin istiabıyla gayridir. Hapishane çok rütübetlidir. Koğuşların döşemeleri tahta ise de çok haraptır. Mahpusinin bir kısmı toprak üzerinde yatmaktadır. Bu yüzden birçok mahpus "romatizma" hastası olmuştur. Koğuşlar karanlıktır. Damların ekserisinin kiremitleri harap olduğundan akıtmaktadır. Verilen ekmeğin hayatta kalmaya bile yetmez.			

Hapishane için düzenlenen sual varakasında şu bilgilere yer verilmiştir: Erkeklerle mahsus hapishanenin yanı sıra kadınlara mahsus ayrı bir hapishane bulunmaktadır. Hapishane hükümet dâhilinde olup arazisi oldukça değerlidir. Arazinin uzunluğu seksen bir, genişliği yirmi dokuz olmak üzere 2359 metredir. Metresi yaklaşık üç kuruştur. Varakanın açıklama kısmında, hapishanenin on bir koğuştan meydana geldiği ve oldukça kalabalık ve çok rutubetli olduğu belirtilerek, mahkûmların bir kısmının toprak zeminde yattıkları ve romatizmadan muzdarip oldukları ifade edilmiştir. Damların aktığı ve mahkûmlara verilen ekmeğin çok yetersiz olduğuna dikkat çekilmiştir. 14 Aralık 1913 tarihinde yapılan sayıma göre hapishane mevcudu 322 erkek ve 7 kadın olmak üzere toplam 329 mahkûm ve tutukludan oluşmaktadır.

⁸⁰⁴ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Tablo 0.46. Kırşehir Merkez Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri⁸⁰⁵

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	60	3	63		-	-	-
Cünha	12	4	16		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	72	7	79		36	4	40
	Mahkûmların Miktarı			Ocak 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	43	4	47		91	4	95
Cünha	16	5	21		-	4	4
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	59	9	68		91	8	99
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	-	-	-		-	-	-
Kabahat	8	2	10		-	-	-
Yekûn	8	2	10		4	-	4
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	51	1	52		57	6	63
Cünha	-	-	-		5	-	5
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	51	1	52		62	6	68

Hapishanedeki mahkûmlar ile tutukluların cinsiyet, miktar ve hangi suçlardan dolayı hapsediklerine dair bazı bilgiler yukarıdaki yoklama cetvellerinde yer almıştır. Tablodaki verilere göre hapishanenin en yoğun olduğu dönem Ocak 1917 dönemidir. En fazla mahkûm miktarı Kasım 1915 dönemindedir. En çok tutuklu sayısı ise Ocak 1917 dönemindedir. Hapishane sancak merkezinde olduğu için cünha yanında cinayet suçundan ceza alanlar da hapishanede ikamet etmektedir. Dört dönemin ortalaması 105 kişidir.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere Kırşehir Merkez Kaza Hapishanesi, kalabalık, rutubetli, karanlık ve bakımsızdır. Müdavimleri olan mahkûm ve tutukluların çoğu hastadır. Dolayısıyla standartlara uygun bir hapishane değildir.

⁸⁰⁵ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, MB. HPS. M. 27/2; BOA, MB. HPS. M. 28/77; BOA, MB. HPS. M. 32/52.

4.3.4.1. Keskin Kaza Hapishanesi

Meşrutiyet'in ilk yıllarında Keskin Kaza Hapishanesine ilişkin ulaştığımız ilk belge bir yoklamaya işaret etmektedir. Buna göre hapishanede 5'i mahkûm ve 17'si tutuklu olmak üzere toplam 22 mahpusun bulunduğu anlaşılmıştır.⁸⁰⁶

Şubat 1912 tarihli belgede ise hapishanenin yenilenmesi için 100.000 kuruş istenmiş ise de harp dolayısıyla bunun mümkün olmadığı belirtilmiştir. Daha sonra tamirat için 3292 kuruş ödenek gönderilmiştir.⁸⁰⁷

Tablo 04.47. Keskin Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁸⁰⁸

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Keskin
<i>Livanın ismi</i>	Kırşehir	<i>Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi</i>	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Mahiye elli kuruş icrayla bir hane hapis ittihaz edilmiştir.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümetin malıdır.
<i>329 Yılı Kânunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 84 Kadın: 6 Toplam: 90
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dâhilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hükümet dairesi havalisinde ve müştemilatından ma'duddur.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zirai. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			300 ziradır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher zirainın değeri</i>			Beher zirai beş kuruş itibariyle bin beş yüz kuruştur.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			Kaza hapishanesi zayıf ve berbat havasıyla gayri müsait olub mukaddema gerçi bir mikdar tamir edilmiş ise de düzelmeyeceği ve Bab-ı Ali'den mürsele numune mucibince müceddiden inşası tekrar? iden hapishanenin hali harb hasebiyle ve müzayaka-i maliye sebebiyle tahsisat inşaiyesi virilmemiş olduğu cihetle hazine-i celile mesai hal kesb iderek cedid hapishane husule getirinceye kadar hali hazırı tamir ve tevsi' kılınmak üzere istenen para dahi alınamamıştır. İmza tarihi yoktur.

⁸⁰⁶ BOA, DH. MB. HPS. 142/31, 9 Muharrem 1328/21 Ocak 1910.

⁸⁰⁷ BOA, DH. MB. HPS. 34/49. 14 Safer 1330/3 Şubat 1912.

⁸⁰⁸ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Hapishaneye ait sual varakasinda, elli kuruş'a kiralanmış bir hanenin kadın hapishanesi olarak kullanıldığı, hapishanenin kamu malı olduğu, arazisinin 300 zira'dan ibaret olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 14 Aralık 1913 sayımına göre hapishanenin 84 erkek ve 6 kadın olmak üzere toplam 90 kişiden mürekkep olduğu ifade edilmiştir. Yine sual varakasından anlıyoruz ki, hapishane kullanılamaz bir durumdadır ve yenisinin yapılması gerekir.

29 Ağustos 1916 tarihli yazıda Keskin Kaza Hapishanesi gardiyanının vefat ettiği, maaşların yetersizliği nedeniyle yeni gardiyan bulunamadığı, dolayısıyla yüz elli kuruş olan gardiyan maaşının iki yüz kuruş'a çıkarılması gerektiği Dâhiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Ancak nezâret verdiği cevapta şimdilik bunun mümkün olmadığını belirtmiştir.⁸⁰⁹

⁸⁰⁹ BOA, DH. MB. HPS. 92/32.

Tablo 0.48. Keskin Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁸¹⁰

<p>1. <i>Hapishane Mahallerinin İsimleri:</i> Keskin jandarma dairesi civarında iki odalı bir binadır. Bina ve müstemilatı hıfzıssıhhaya muvafık değildir.</p> <p>2. <i>Hapishane:</i> İki birdir.</p> <p>3. <i>Tevkifhane:-</i></p> <p>4. <i>Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi:</i> Müdür ve gardiyan bulunmadığından bu vazife bil-zurur ikmal neferine yaptırılmaktadır.</p> <p>5. <i>Kâtiplerin adedi:</i> Bir gardiyan bulunup (15) kuruş maaşlı okuryazar adam bulunmadığından tayin edilememiştir.</p> <p>6. <i>Gardiyanların adedi:</i> Bulunmadığı</p>			
7. <i>Mevcudun adedi:</i> 21	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. <i>Tevkifhanede</i> b. <i>Hapishanede</i>	10 7	1 3	1 zükür vardır.
8. <i>Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:</i>	Bulunmadığı	Bulunmadığı	
9. <i>Tutukluların adedi:</i> a. <i>Günlük umumi menfaat için çalışanlar:</i> b. <i>Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:</i> c. <i>Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:</i> d. <i>Hiçbir işi bulunmayanların adedi:</i>	10 Olmadığı 1 Olmadığı 17	1 Olmadığı Olmadığı Olmadığı 4	
10. <i>Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:</i> a. <i>Hapishanenin kendi mutfağında</i> b. <i>Bir müteahhit aracılığıyla</i> c. <i>Bir hayır cemiyeti tarafından</i> <i>Ziraat İşlerinde İstihdama Elverişli:</i>		Taraf-ı miriden yalnız ekmek verilmektedir. Bir mahkûmun yemeğini ailesi vermektedir. Mevkuf: 5 Mahkûm: 6	

1917 tarihli izahat varakasinda da Keskin Hapishanesiyle ilgili farklı bilgilere ulaşmak mümkündür. Buna göre hapishane jandarma dairesi civarında iki odadan ibaret bir binadır ve hıfzıssıhhaya uygun değildir. Müdürlük vazifesini ikmal neferi yapmaktadır. Tevkifhanede 10 erkek ve 1 kadın, hapishanede ise 7 erkek ve 3 kadın olmak üzere 21 kişi ikamet etmektedir. Mahkûmlara sadece yiyecek olarak sadece ekmek verilmektedir. Bir mahkûmun yemeğini ise ailesi karşılamaktadır. Hapishanedeki beş tutuklu ve altı mahkûmun tarım işlerinde çalıştırılmasının uygun olduğu izahat varakasından anlaşılmıştır.

⁸¹⁰ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

Tablo 0.49. Keskin Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetveli⁸¹¹

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	7	-	7		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	7	-	7		7	-	7

Hapishaneye dair bir adet yoklama cetveli düzenlenmiştir. Buna göre, cünha suçundan dolayı hapishanede 7 erkek mahkûm bulunurken, tutuklu sayısı da yine 7'dir. Mahkûm ve tutukluların toplamı on dört kişiden ibarettir.

4.3.4.2. Avanos Kaza Hapishanesi

Avanos Kaza Hapishanesi hakkındaki bilgiler genel olarak sual varakası ile izahat varakalarından elde edilmiştir. Bunun yanı sıra birkaç adet de yoklama cetvelinden yararlanılmıştır.

⁸¹¹ BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

Tablo 0.50. Avanos Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁸¹²

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	<i>Kazanın İsmi</i>	Avanos
<i>Livanın ismi</i>	Kırşehir	<i>Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi</i>	Yoktur.
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Vardır.
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümetin malıdır
<i>329 Yılı Kâmunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 48 Kadın: - Toplam: 48
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dâhilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazi hükümet konağına muttasıl (bitişik) bir tarladan bundan onaltı sene mukaddem tefrik olunmuş kasabanın en birinci arazisinden olduğu cihetle ehemmiyetlidir. Hükümet konağı dâhilinde ve hükümet dairesi müştemilatından olduğu
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zirai. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Tuli: 23 Arzi: 10 ziraidan ibarettir.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher ziraatın değeri</i>			Beher ziraatın değeri yirmi kuruştur
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			Yeniden yapılmak iktiza itmez hapishanenin bir duvarı tarif idilen tarla cihetinde bulunub ve bu cihedden duvarı delmek için gerek haricen ve gerek dâhilen teşebbusatda bulduklarından mezkûr duvarın zemin sağlamlaştırılması, hamami hela ve pencerelerin ufak tefek tamirati için iki kuruşun hurufıyla matluba muvafıkbir hale ifrağı mümkün olur.

1914 tarihli sual varakasında yer alan bilgiler şu şekildedir; Avanos kazasında erkek mahkûmların yanı sıra kadınlar için de bir hapishane bulunmaktadır. Hapishane kamuya aittir ve 48 mevcuda sahiptir. Hapishane arazisi oldukça değerlidir. Arazinin

⁸¹² BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

uzunluğu 23, genişliği 10 zira'ıdır. Hapishane iyi durumda olup ufak tefek onarımla daha iyi bir hale getirilebileceği düşünülmektedir.

Tablo 04.51. Avanos Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁸¹³

1. Hapishane Mahallerinin İsimleri: Hükümet civarında Develi oğlu tarlası			
2. Hapishane: Dört odadan ibaret bir hapishanedir.			
3. Tevkifhane: Ayrıca bir tevkifhane olmayıp mevkufin mahbuslar ile beraberdir.			
4. Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi: Gardiyan Halil Efendi			
5. Kâtiplerin adedi: Kâtip yoktur.			
6. Gardiyanların adedi: Bir adettir.			
7. Mevcudun adedi: 12	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. Tevkifhanede	Yoktur	Yoktur	Yoktur
b. Hapishanede	5	7	
8. Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:	Müddetlerini ikmale altı ay kalmış mahkûm yoktur.		
9. Tutukluların adedi:			
a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar:	Yoktur		
b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:	Yoktur		
c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:	5		
d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:		7	
10. Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:	Müteahhit vasıtasıyla tedarik olunmaktadır.		2 Kânunusani 332
a. Hapishanenin kendi mutfağında			
b. Bir müteahhit aracılığıyla			
c. Bir hayır cemiyeti tarafından			

15 Ocak 1917 tarihinde düzenlenen izahat varakasına göre, hapishanenin dört koğuştan ibaret olduğu ve mahkûm ve tutukluların bir arada kaldığı ifade edilmiştir. Hapishanenin müdürlüğünü gardiyan Halil Efendi ifa etmektedir. Hapishane mevcudu 5'i erkek, 7'si kadın olmak üzere toplam 12 kişiden oluşmaktadır. Belirli bir mesleğe sahip olmayan mahkûmların yemekleri müteahhit aracılığıyla temin edilmektedir.

Avanos Hapishanesine ait dört adet yoklama cetveli tespit edilmiştir. Buna ilişkin veriler aşağıda verilmiştir.

⁸¹³ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

Tablo 0.52. Avanos Kaza Hapishanesi Yoklama Cetvelleri⁸¹⁴

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	10	1	11		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	10	1	11		6	1	7
	Mahkûmların Miktarı			Mart 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	8	5	13		7	1	8
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	8	5	13		7	1	8
	Mahkûmların Miktarı			Ocak 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	2	1	3		2	-	2
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	2	1	3		2	-	2
	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		5	-	5
Cünha	1	1	2		1	-	1
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	1	1	2		6	-	6

Tabloda görüldüğü üzere hapishanenin en kalabalık olduğu dönem Mart 1915 dönemidir. Mahkûm ve tutukluların cinsiyetlerine baktığımızda erkekler yine ezici çoğunlukta. Hapishanenin en sakin dönemi Ocak 1917 dönemidir. Mahkûm ve tutukluların dönem ortalaması 13'tür. Cinayet suçuyla cezalandırılmış mahkûm bulunmamaktadır.

4.3.4.3. Mecidiye Kaza Hapishanesi

Mecidiye Kaza Hapishanesine ilişkin bilgilerimiz son derece kısıtlıdır. Hapishane hakkındaki bilgilerimiz 17 Aralık 1913 tarihinde düzenlenen sul varakasına dayanmaktadır. Belgede şu bilgilere yer verilmiştir: Kazada ayrı bir kadın hapishanesi yoktur. Erkek hapishanesinin binası kamu malıdır. Hapishanede 15 adet erkek mahkûm ve tutuklu ikamet etmektedir. Hapishane hükümet konağı içindeki bir

⁸¹⁴ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 27/52; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

odadan ibarettir. Odanın uzunluğu sekiz, genişliği beş buçuk zira'dır. Buna da hapishane demek mümkün değildir ve acilen yeniden inşası gerekir.

Tablo 0.53. Mecidiye Kaza Hapishanesine Ait Sual Varakası⁸¹⁵

<i>Vilayetin İsmi</i>	Ankara	Kazanın İsmi	Mecidiye
<i>Livanın ismi</i>	Kırşehir	Hapishanenin Hususi bir ismi varsa onun ismi	Yoktur
<i>Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?</i>			Yoktur
<i>Hükümetin malı mıdır kiralık olarak mı kullanılmaktadır?</i>			Hükümetin malıdır
<i>1329 Yılı Kânunuevvel ayının 1. Günü mahpusların sayısı</i>			Erkek: 15 Kadın: - Toplam: 15
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin mahallince önem derecesi, hükümet konağı dâhilinde veya haricinde ve hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı</i>			Hapishane hükümet konağı dâhilinde tahsis olunan bir odadır. Ayrı bulunmadığı için arazinin derece-i ehemmiyeti tayini mümkün değildir. Hükümet konağı müştemilatından mal-ı miridir.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin zırası. (ölçümü mümkün değilse tahminen)</i>			Hapishane ittihaz olunan odanın sekiz ve arzı beş buçuk zıra olduğu anlaşılmıştır.
<i>Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazinin beher zıranın değeri</i>			Hapishane binası olarak mevcut olmadığından bu babda hapishaneye mahsus odanın arazi kıymetinin tayini temin maksadda kâfi değildir.
<i>Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönmüştür mü mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa:</i>			
Hapishane ittihaz olunan oda gerek ikamet ve gerek hıfzıssıhha nokta-i nazarından hapishane olmayaelverişli ve matlubamuvafık bir hale ifrağı mümkün olmayub müceddiden hapishane inşasına lüzum vardır. 4 Kânunuevvel 329.			

4.3.4.4. Mucur Kaza Hapishanesi

İncelenen dönemde Mucur Kaza Hapishanesine ait bir adet izahat varakası ve üç adet de yoklama cetveli düzenlenmiştir. Hapishaneye dair bilgilerimiz bu belgelere dayanmaktadır.

⁸¹⁵ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/26.

Tablo 0.54. Mucur Kaza Hapishanesine Ait İzahat Varakası⁸¹⁶

1. Hapishane Mahallerinin İsimleri: Mucur Hapishanesi			
2. Hapishane: Bir adettir.			
3. Tevkifhane: Yoktur			
4. Müdürün ismi, müdür bulunmadığı takdirde memur veya başgardiyanın ismi: Yalnız bir gardiyan mevcut olup ismi Ramazandır.			
5. Kâtiplerin adedi: Yoktur			
6. Gardiyanların adedi: Birdir.			
7. Mevcudun adedi: 12	Erkek	Kadın	Henüz 18 yaşında bulunmayan tutuklular
a. Tevkifhanede	3	Yoktur	Yoktur
b. Hapishanede	9	Yoktur	Yoktur
8. Cezakanunnamesinin 48. Ve 67. Maddelerine kadar adı geçen suçlardan dolayı ilgili maddeler hükümlerine uygun olarak mahkûm olan siyasi suçlular hariç olmak üzere cezalarını tamamlamaya 6 ay kalmış olan çiftçi ve yol tamircileri gibi umumi menfaatlere çalışabilecek mahkûmların sayısı:	Siyasi suçlu yoktur. 8 nefer çiftçi bulunur.		
9. Tutukluların adedi:	12		
a. Günlük umumi menfaat için çalışanlar:	Yoktur		
b. Hapishanenin kendi işlerinde müstahdem bulunanlar:	Yoktur		
c. Hususi siparişlerin imaliyle meşgul bulunanların adedi:	Yoktur		
d. Hiçbir işi bulunmayanların adedi:	Yoktur		
10. Yiyeceklerin ne şekilde hazırlandığı:	Kendi hanelerinden getirilmektedir. Yalnız ekmek müteahhit tarafından verilmektedir.		
a. Hapishanenin kendi mutfağında			
b. Bir müteahhit aracılığıyla			
c. Bir hayır cemiyeti tarafından			

İzahat varakasına göre, kazada ayrı bir tevkifhane yoktur. Hapishane personeli olarak yalnızca bir gardiyan vardır. Hapishanede 9 mahkûm ve 3 tutuklu olmak üzere 12 kişi bulunmaktadır. Bunlardan 8'i çiftçilik yapabilecek durumdadır. Mahkûmlar yiyeceklerini kendi evlerinden temin etmektedirler. Ancak ekmek müteahhit tarafından sağlanmaktadır.

⁸¹⁶ BOA, DH. MB. HPS. M. 27/24, 2 Rebiülahir 1335/26 Ocak 1917.

Tablo 0.55. Mucur Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetvelleri⁸¹⁷

Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1915	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	4	-	4		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	4	-	4		6	1	7
Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Mart 1916	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	4	1	5		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	4	1	5		13	1	14
Suçun Çeşidi	Mahkûmların Miktarı			Kasım 1917	Tutukluların Miktarı		
	Erkek	Kadın	Yekûn		Erkek	Kadın	Yekûn
Cinayet	-	-	-		-	-	-
Cünha	1	-	1		-	-	-
Kabahat	-	-	-		-	-	-
Yekûn	1	-	1		25	3	28

Tabloya göre, en çok mahkûm ve tutuklu sayısına Kasım 1917 döneminde rastlanmaktadır. Hapishane Kasım 1915'te nispeten sakindir. Mahkûmların tamamı cünha suçundan dolayı hapis yatmaktadır. Tutukluların cezaları henüz kesinleşmemiştir. Tutuklu sayısı mahkûm sayısını aşmıştır. Yargılama sürecindeki gecikmelerin bu duruma yol açtığı söylenebilir. Üç dönemin ortalaması yaklaşık 20 kişidir.

İncelenen dönemde merkezi ve yerel yönetimin Ankara vilayeti hapishanelerini ıslah etme çabaları bilhassa ekonomik sıkıntılardan dolayı istenilen ölçüde gerçekleşmemiştir. Özellikle hapishanelerin izdiham derecesinde kalabalık olmalarının önüne bir türlü geçilememiştir. Aşağıdaki tabloda yer alan veriler bunu açıkça ortaya koymaktadır.

⁸¹⁷ BOA, DH. MB. HPS. M. 30/90; BOA, DH. MB. HPS. M. 32/52.

Tablo 0.56. 1918 Yılı Ankara Vilayeti Hapishanelerine Ait Yoklama Cetveli⁸¹⁸

Sancak/Kaz a	Kabaha			Cünha			Cinayet			Tutuklu		
	Erke k	Kadı n	Yekü n	Erke k	Kadı n	Yekü n	Erke k	Kadı n	Yekü n	Erke k	Kadı n	Yekü n
Ankara	-	-	-	24	7	31	135	1	136	136	16	152
Ayaş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Beypazarı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nallıhan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Haymana	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bala	-	-	-	3	-	3	-	-	-	17	-	17
Yabababad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	9
Kalecik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yozgat	-	-	-	81	9	90	218	5	223	688	48	736
Akdağmaden i	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boğazlıyan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kırşehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mecidiye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mucur	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keskin	-	-	-	3	7	10	-	-	-	9	1	10
Avanos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çorum	-	-	-	50	2	52	954	24	978	669	37	706
Osmançık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sungurlu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İskilip	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mecidözü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	-	-	161	25	186	1307	30	1337	1528	102	1630

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na henüz dâhil olduğu Kasım 1914 tarihinde yapılan sayımda Ankara vilayeti hapishanelerinde 770 kişi tutuklu bulunurken, savaş sonunda 1630 kişi vilayet hapishanelerinde tutuklu olarak ikamet etmiştir. Diğer yandan savaşın başlangıcında vilayet hapishanelerinde 1396 kişi mahkûm olarak bulunurken, savaş sonunda bu sayı 2644'e ulaşmıştır. Kısacası savaşın başlarındaki mahkûm ve tutuklu sayısı ile savaşın sonundaki mahkûm ve tutuklu sayısı karşılaştırıldığında Ankara vilayeti hapishanelerinde hem mahkûm hem de tutuklu sayısı açısından büyük bir artış yaşanmıştır.

Bu bilgiler ışığında kısaca söylemek gerekirse, Ankara vilayeti dâhilindeki sancak ve kazaların hemen hepsinde erkek mahkûmlar için birer hapishane olduğu kayıtlarda yer almıştır. Buna karşın müstakil kadın hapishanesi sayısı oldukça azdır. Hapishanelerin ve tevkifhanelerin nizamnâmelere uygun olduğunu söylemek mümkün değildir.

Hapishanelerin köhne, harap, rutubetli, karanlık, kirli ve kalabalık mekânlardan oluştuğu yadsınamaz bir gerçektir. Mahkûmların çoğu zayıf, hasta ve bakımsız bir

⁸¹⁸ BOA, DH. MB. HPS. 160/41.

vaziyettedir. Olması gerekenden fazla sayıda mahkûm bir arada yaşamaktadır.⁸¹⁹ Bu durum çeşitli hastalıkların kolaylıkla yayılmasına sebep olmaktadır. Bütün bunların yanı sıra asayiş, firar, personel eksikliği, çalışanların niteliği gibi problemler de hapishanelerin istenen seviyede olmadığını göstermektedir.

4.4. Hapishane Çalışanları

Hapishane çalışanlarına dair ilk düzenlemenin 1876 yılında yayınlanan *Hapishane Gardiyanları* Talimatnamesi olduğu söylenebilir.⁸²⁰ 1880 Hapishaneler Nizamnâmesi'nin yayınlanmasıyla, bu talimatname uygulamadan kaldırılmıştır. 1880 Hapishaneler Nizamnâmesi'nin 9. maddesi bir hapishanede bulunması gereken personel kadrosunu açıklamaktadır. Buna göre hapishane personeli, icabına göre bir müdür, bir başkâtip, ihtiyaç duyulan kadar kâtip, bir sergardıyan (başgardıyan), yine ihtiyaca cevap verebilecek kadar gardıyan, tabip, çamaşırcı, ihtiyaç ölçüsünde hastane hademesi ve her hapishane için bir aşçı ve bir imam ve gayrimüslimler için ayrıca din adamı ve kadın hapishaneleri için kadın gardiyanlardan oluşur. Yine 1880 nizamnâmesinin 9. maddesinden 52. maddesinin sonuna kadar, hapishane personelinin görevleri, yetki ve sorumlulukları ayrıntılı olarak açıklanmıştır.⁸²¹

1880 nizamnâmesine kadar gardiyanların görevi askeri personel tarafından yürütülürken bu tarihten itibaren bu görev resmi olarak gardiyanlara devredilmiştir. Artık hapishanelerin içişlerinden gardiyanlar sorumlu tutulmuştur. Amaç hapishanelerin asayiş ve düzenini daha iyi bir duruma getirmektir. Ancak bunun tam olarak başarılı olduğu şüphelidir. Gardiyanların çok düşük ücretlerle çalıştırılmaları, hapishanelerdeki gardiyan sayısının yetersiz oluşu ve gardiyanların birçoğunun eğitimsiz oluşu bunun başlıca sebebidir. Özetle gardiyanların sayıları ve maaşları yetersiz olduğu gibi en doğal hakları olan elbise ve kendilerine özel yemekten de mahrum bırakılmışlardır. Ankara vilayet hapishaneleri de bir yandan tamire muhtaç iken, diğer yandan da bir hapishanede olması gereken asgari sayıda personele ihtiyaç

⁸¹⁹ 14 Kasım 1914 tarihli bir belgede Ankara vilayeti hapishanelerinde mevkufin miktarı şöyledir: Kabahat: 30 erkek, cünha: 732 erkek 38 kadın olmak üzere 770 kişi, Cinayet: 1375 erkek 21 kadın olmak üzere 1396. BOA, MB. HPS. M. 17/32. 1915 yılında ise Ankara hapishanelerindeki mahkûmların sayısı 1924 olarak belirtilmektedir. BOA, MB. HPS. M. 20/13, 19 Cemazeyilevvel 1333/4 Nisan 1915.

⁸²⁰ Özgür Yıldız, Karesi Hapishanesi...95; Kurtuluş, 70.

⁸²¹ BOA, DH. MB. HPS. M. 1/2; Gültekin Yıldız, 298-308.

duymuştur. Konunun başında da söylediğimiz gibi hapishane personeli için çıkarılan ilk talimatname gardiyanlar hakkındadır. Böyle olması da doğaldır. Çünkü bir hapishane için gardiyan vazgeçilemez bir personeldir.

II. Meşrutiyet döneminde, imparatorluk genelinde tüm hapishaneler personeli hakkında mahallinden detaylı bilgiler istenmiş ve bu bilgiler taşradan merkeze gönderilmiştir. Dolayısıyla, Ankara vilayeti ve mülhakatındaki hapishanelerin personeli hakkında da bazı bilgiler verilmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, hapishane personeli hem nitelik hem de nicelik bakımından yetersizdir. Bunun da en önemli sebebi gardiyan maaşlarının düşük olmasıdır. Örneğin 5 Mayıs 1913 tarihli belgeye göre Ankara vilayeti hapishanelerindeki gardiyan ve diğer personelin maaşı aşağıdaki gibidir.

Tablo 0.57. 1913 Yılı Ankara Vilayeti Hapishaneleri Personel Maaşları⁸²²

Sancak/Kaza	Personel	Maaş/Kuruş
Ankara	Hapishane Müdürü	750
	Hapishane Kâtibi	400
	Başgardiyan	300
	Gardiyan (6 nefer)	200x6=1200
	Hademe	150
	Çamaşırçı	150
	Tevkifhane Müdürü	400
	Tevkifhane Kâtibi	300
	Tevkifhane Gardiyan (4 nefer)	200x4=800
	Hademeci	150
	Çamaşırçı	150
	Nisa Gardiyanı	150
	Tabip	250
	Toplam	5400
	Yozgat	Müdür
Kâtip		150
Gardiyan (5 nefer)		150x5=750
Gardiyan (nisa)		50
Toplam		1250
Çorum	Müdür	300
	Kâtip	150
	Gardiyan (5 nefer)	150x5=750
	Gardiyan (nisa)	50
	Toplam	1250

⁸²² BOA, MB. DH. HPS. M. 8/46, 28 Cemazeyilahir 1331/5 Mayıs 1913.

Tablo 0.58. 1913 Yılı Ankara Vilayeti Hapishaneleri Personel Maaşları (Devamı)

Kırşehir	Müdür	300
	Kâtip	150
	Gardiyan (5 nefer)	150x5=750
	Gardiyan (nisa)	50
	Toplam	1250
Sivrihisar	Gardiyan	150
Haymana	Gardiyan	150
Yabanabad	Gardiyan	150
Kalecik	Gardiyan	150
Ayaş	Gardiyan	150
Nallıhan	Gardiyan	150
Bala	Gardiyan	150
Mihalıccık	Gardiyan	150
Beypazarı	Gardiyan	150
Boğazlıyan	Gardiyan	150
Akdağmadeni	Gardiyan	150
Keskin	Gardiyan	150
Avanos	Gardiyan	150
Mecidiye	Gardiyan	150
İskilip	Gardiyan	150
Osmancık	Gardiyan	150
Sungurlu	Gardiyan	150
Bala	Gardiyan (nisa)	50
Sivrihisar	Gardiyan (nisa)	50
Kalecik	Gardiyan (nisa)	50
	Toplam	2550
	Genel Toplam	11700

Maaşların yetersiz oluşu sık sık şikâyet konusu olmuştur. Mevcut gardiyan maaşlarının azlığı yüzünden okuma yazma bilen gardiyan bulunamamış, bazı gardiyanlar ise istifa etmiştir.⁸²³ Merkezi hükümet ise taşradan gelen gardiyan maaşlarının artırılması hususundaki talepleri ekonomik sıkıntılar nedeniyle karşılayamamıştır.

Maaşların düşük olmasının yanı sıra hapishanelerin fiziki şartları ve çalışma koşulları da gardiyanları olumsuz etkilemiştir. Gardiyanlar mahkûmlarla aynı ortamı paylaştığı

⁸²³ “Keskin Kazası Hapishane ve Tevkifhanesi gardiyanının vuku’u vefatına ve maaş-ı şehrisi yüz elli guruşdan ibaret olduğu için izhar-ı ra’bet iden olmadığma mebni bil-zarure gardiyanlık vazifesi jandarmaya ifa itdirilmekte olduğundan gardiyanlık tahsisatının erbabının ra’bet göstereceği bir miktara ebla’i...”. BOA, MB. DH. HPS. 92/32; “Hapishane gardiyanlarına tahsis edilen yüz guruş maaşla bu havalide matlube muvafık okuryazar gardiyan bulunamamakta ve bu sebeple ekseran hapishanelerden mücrimin kaçmakta ve zabt-u rabt ve intizam-ı icra idilememektedir...”. BOA, MB. DH. HPS. 14/24; BOA, MB. DH. HPS. 22/6.

gibi aynı tür yemeği de paylaşmaktadırlar. Dolayısıyla hastalık kapma riskiyle her an karşı karşıya kalmışlardır.

Görüldüğü gibi gardiyanlığın çok da cazip bir meslek olduğu söylenemez. Buna rağmen hükümet hem gardiyan hem de diğer memurların seçiminde titiz davranmaya özen göstermiştir. Örneğin atanacak memur ve gardiyanların okuryazar ve liyakatli olmaları istenmiştir.⁸²⁴ Hapishane müdürlerinin de ceza kanunundan az çok anlayan, nitelikli, tercihen askeri tecrübesi olan kişilerden sınavla seçilmesi Ankara ve diğer vilayetlere bildirilmiştir.⁸²⁵ Fakat müdür seçiminde zaman zaman suiistimaller yaşanmıştır. Bunun üzerine vilayetler uyarılmış, müdür ve gardiyanların tercüme-i hallerinin nezarete gönderilmesi istenmiştir.⁸²⁶ Müdür maaşının fazla olması bu makamı cazip hale getirmiştir. Ancak gardiyan için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Yukarıda bahsettiğimiz sual ve izahat varakalarında belirtilen personel kıtlığı bunun açık bir delilidir. Aslında hükümet hapishane personelinin mağduriyetlerinin farkındadır. Bu hususta çeşitli düzenlemeleri de yürürlüğe koymuştur. Ancak ekonomik koşullar ve savaşlar hükümetin elini kolunu bağlamıştır.

4.5. Mahkûmlar ve Tutuklular

Hapishaneler ve Tevkifhaneler Umumi Müfettişi'nin sunduğu raporun giriş bölümünde, hapishane, mahkûm, tutuklu kavramlarının genel bir tanımı yapılmıştır. Ceza kanunnamesinin 34. maddesine göre hapis cezasıyla mahkûm olan kişilere *mahkûm* adı verilmiştir. Darü'l-mesa'iler, (atölye, çalışma yeri), ağır hizmetler ile (taş taşımak, toprak kazmak vs.) istihdam olunmaya mahkûm kişilere de *kürek mahkûmları* denilmiştir. Ceza kanunnamesinin 99. maddesine göre zan altında olan şüpheli ve sanıklara da *mevkuf (tutuklu)* adı verilmiştir. Normalde tutuklu ve mahkûmların birbirinden ayrı binalarda bulundurulmaları gerekir. Ancak pratikte böyle olmadığı bir gerçektir. Duruma göre Dâhiliye Nezâreti tutukluları herhangi bir hapishanede hapsedebileceği gibi mahkûmlardan bazılarının da cezalarını, bir tevkifhanede çekmeleri konusunda talimat vermiştir.⁸²⁷ Genelde uygulama da bu

⁸²⁴ BOA, MB. DH. HPS. M. 8/63.

⁸²⁵ BOA, MB. DH. HPS. M. 8/13.

⁸²⁶ BOA, MB. DH. HPS. M. 8/21.

⁸²⁷ BOA, DH. MB. HPS. 158/27, 27 Rebiülevvel 1335/27 Aralık 1916.

cihette olmuştur. Çünkü her sancak ve kazaya birer hapisane ve tevkifhane yapmak mümkün olmamıştır. Bu durum izdiham, hastalık, hijyen, asayiş gibi sorunlara neden olmuştur. Bundan en çok muzdarip olan da mahkûm ve tutuklulardır. Ankara vilayeti hapisanelerinde ikamet eden mahkûm ve tutuklular da buna dâhildir.

Ülkenin her tarafında olduğu gibi Ankara vilayeti hapisaneleri de mahkûm ve tutuklu sayısı açısından oldukça kalabalıktır. Bu durumdan en fazla etkilenenler ise yine mahkûmlardır. İzdihamı önlemek adına mahkûmların buldukları yerden başka hapisanelere nakledilmesi vilayetten nezârete gönderilen yazılardan anlaşılmaktadır. Ancak nezâretten verilen cevaplarda nakillerin sorunu çözmeyeceği şeklinde olmuştur. Çünkü mahkûmların nakledilecekleri hapisaneler de kalabalıktan yakınmışlardır.⁸²⁸ Mahkûmların mağdur oldukları hususlardan biri de yeterince beslenememeleridir. Yiyeceklerin hapisane personeli tarafından kısıtlanması ve bazı suiistimler özellikle yoksul mahkûmları zor durumda bırakmıştır. Merkezi hükümet mahkûmlara kötü davranılmaması için de uyarılarda bulunmuştur. Örneğin mahkûmların ayaklarına takılan zincirlerin mahkûma eziyet vermeyecek şekilde olması gerektiği vurgulanmıştır.⁸²⁹

Tutuklular ise cezalarının kesinleşmemesi ve ne tür bir ceza alacakları konusunda endişelidirler. Uzun süren tutukluluk süreleri bu insanlarda bezginliğe yol açmıştır. Mahkemelerin ağır işleyişi mevkufların aylarca hatta yıllarca hapisanelerde yaşamalarına neden olmuştur. Bazı mülki idarecilerin dava dosyalarına el koymaları ve yetkilerini kötüye kullanmaları da adaletin gecikmesine sebep olmuştur.⁸³⁰

Hükümet, mahkûmlardan ucuz işgücü sağlamak amacıyla bazı adımlar atmıştır. 25 Haziran 1918 tarihli Ankara vilayetine gönderilen bir yazıda, gerekli güvenlik tedbirleri alınmak ve çalıştıkları süreler mahkûmiyetlerinden düşülmek şartıyla hafif suçlardan mahkûm olanların hasat ve harman işlerinde çalıştırılmalarının Meclis-i Vükelâca kararlaştırıldığı belirtilmiştir.⁸³¹ Diğer yandan Meclis-i Vükelâ'nın,

⁸²⁸ BOA, DH. MB. HPS. M. 8/43; BOA, DH. MB. HPS.M. 1/22.

⁸²⁹ Örneğin Yozgat Merkez Kaza Hapishanesi mahkûmları adına Haşim ve Ahmet nezarete çektikleri telgrafta kendilerine insanca davranılmadığından ve yemek verilmediğinden şikâyet etmişlerdir. Bunun üzerine nezareten Ankara vilayetine gönderilen yazıda mahkûm ve tutukluların sıhhat ve iaşelerine dikkat edilmesi istenmiştir. BOA, DH. MB. HPS. 109/14.

⁸³⁰ BOA, DH. MB. HPS. M. 11/48.

⁸³¹ BOA, DH. MB. HPS. 97/15.

Nallıhan kazasında meydana gelen çekirge istilası sırasında Ankara hapishanesindeki mahkûmlardan yararlanması kararını almış olması da ilginçtir.⁸³²

Mahkûmlar için en iyi haber af çıkarılmasıdır. Örneğin 1917 yılında Ankara hapishanelerinden yetmiş üç mahkûm affedilmiştir.⁸³³ 3 Ekim 1918 tarihli belgeye göre Ankara vilayeti dâhilindeki hapishanelerde 1077, tevkifhanelerde 1156 olmak üzere toplam 2233 mahkûm ve tutuklu ikamet etmektedir.⁸³⁴

4.6. Hapishanelerde Sağlık Sorunu

Sağlık problemi hapishanelerin temel sorunlarından biridir. Sorunun temel nedeni, hapishanelerin kalabalık, rutubetli, karanlık, havasız ve pis olmasıdır. Bu durum birçok hastalığı beraberinde getirmiştir. Mahkûmlar ve tutuklular arasında tifo, humma, romatizma, verem, tifüs gibi hastalıklar en yaygın görülenleridir. Hapishanelerdeki yoğunluğa bağlı olarak özellikle yaz aylarında bulaşıcı hastalıklarda artış görülmüştür. Vilayetlerden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen yazılarda en çok vurgulanan sorun hapishanelerin gayrisıhhi durumları ve bu durumun beraberinde getirdiği ya da getirebileceği salgın hastalık tehlikesidir.⁸³⁵ Aslında bu durum hapishanelerde yaşanan olumsuzlukların bir sonucu olmakla birlikte önemli bir problemdir. Sorunun çözümü sıhhi şartları sağlayan modern hapishane binalarının inşası ve izdihamın önlenmesidir. Hükümet doğal olarak bu meseleye ehemmiyet vermiş, koruyucu bazı tedbirler almaya çaba göstermiştir. Ancak ekonomik dar boğaz bu binaların inşasına olanak vermemiş, bunun kısa vadede gerçekleşmesi de mümkün olmamıştır.

İncelenen dönemde Ankara vilayetindeki hapishanelerin en önemli sorunlarından biri de bulaşıcı hastalıklar ve buna karşı verilen mücadeledir. 1907 ve sonrasında Ankara'da görev yapan Vali Ahmet Reşit Bey'in, tifo hastalığına karşı aldığı tedbirler konusundaki ifadesi şöyledir: *"...bununla beraber, tifo hastalığına merkez olan hapishanedeki mahpusları sabahdan akşama kadar açık havada çalıştırarak sıhhatleri ve vücutça kuvvetlerini arttırmak maksadını da sağlamak için bu işlerde*

⁸³² BOA, DH. MB. HPS. 78/77.

⁸³³ BOA, DH. MB. HPS. M. 31/6.

⁸³⁴ BOA, DH. MB. HPS. M. 35/43.

⁸³⁵ BOA, DH. MB. HPS. 150/38. Ömer Şen, 100.

*mahpusları istihdam ettim. Fenni temizlikleri yapılan ve suları iyileştirilen hapishanede hastalık bitti”.*⁸³⁶

3 Ekim 1912 tarihli belgede, Kırşehir sancağı hapishanesinin çok kalabalık olmasından dolayı bulaşıcı hastalıkların yayılması riskiyle karşı karşıya kalındığı ve önceki yıl tifüs hastalığından birçok kişinin öldüğü belirtilerek, Mecidiye Kaza Hapishanesinin de rutubetli olduğu ve bölgede doktor bulunmadığından hastaların muayene ve tedavilerinin geciktiği, istinaf müdde-i umumisi tarafından tespit edilerek, gereğinin yapılması istenmiştir.⁸³⁷

Bu gibi bulaşıcı hastalıkların önlenmesi için en etkili yöntem mahkûm ve tutukluların aşı olmalarıdır. Dâhiliye Nezâreti bu konuda aşı yaptırmanın hastalığı önlediği kanısındadır.⁸³⁸ Hastalıkların yayılmasını önlemenin diğer bir yolu da karantina usulünün uygulanmasıdır. Bu konuda da bazı adımlar atılmış ancak uygulamada bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Örneğin güvenlik güçleriyle sıhhiye memurları arasında tartışmalar yaşanmıştır. Bunun üzerine nezâret bir yazıyla karantinalarda çalışan memurlara müdahale edilmemesini emretmiştir.⁸³⁹

Bazı önlemler alınmasına rağmen hastalıkların zaman zaman tekrar zuhur ettiği görülmüştür. Bu gibi durumlarda nezâret vilayetlerden ölümlere ilişkin raporlar istemiştir.⁸⁴⁰ 8 Eylül 1917 tarihli bir belgede, Ankara kadın hapishanesinde lekeli humma hastalığının zuhur ettiği sıhhiye müdüriyeti tarafından tespit edilmiş, hasta kadınlar için karantina uygulanması gerektiği ve bunun için de 21.638 kuruşa ihtiyaç olduğu nezârete bildirilmiştir. Nezaret talebi uygun bularak karantina masrafı için parayı vilayete tahsis etmiştir.⁸⁴¹

5 Şubat 1918 tarihinde Yozgat Hapishanesi mahkûmlarından Hasan ve Süleyman Hapishaneler Müdüriyeti'ne çektikleri telgrafta hapishanede tifo hastalığının zuhur ettiğini bildirmişlerdir. Bunun üzerine müdürlük hapishane idaresine bir yazı

⁸³⁶ Rey, 126.

⁸³⁷ BOA, DH. MB. HPS. 146/61.

⁸³⁸ “*Evvelce tifo hastalığı zuhur iden bazı hapishanelerde tifo aşısı tatbik idilenleri mezkûr hastalıktan musab ve vefat vuku’ a gelmediği bil-tecrübe anlaşılmiş olduğundan hapishanelerdeki mahkûmin ve mevkufinin aşılattırılması esbabının istikmalî lüzumu...*”. BOA, DH. MB. HPS. 18/98, 25 Safer 1333/12 Ocak 1915.

⁸³⁹ BOA, DH. MB. HPS. 12/16.

⁸⁴⁰ BOA, DH. ŞFR. 56/335, 29 Zilkade 1331/8 Ekim 1915.

⁸⁴¹ BOA, DH. MB. HPS. 13/8.

göndererek gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir.⁸⁴² Yine Yozgat merkezinden Ahmet ve Haşim imzalarıyla Aralık 1918'de Dâhiliye Nezâreti'ne çekilen telgrafta, tevkifhanede birçok mahkûm ve mevkufun lekeli humma yüzünden öldüğü, hapishanenin çok kalabalık olduğu ve hayatlarının tehdit altında bulunduğu belirtilerek gerekli sıhhi tedbirlerin alınması için sorumlulara acilen talimat verilmesi rica edilmiştir. Bunun üzerine nezâret durumu vilayete bildirmiştir. Vilayetten verilen cevapta, gereken tedbirlerin alındığı, Yozgat Hapishanesinde İspanyol hastalığının (lekeli humma) önlendiğini beyan edilmiştir.⁸⁴³ Şubat 1919 tarihinde Ankara Hapishanesi ve şehir dâhilinde görülen tifüs hastalığının tabip tarafından haber verilmesi üzerine gerekli tedbirler alınmış hapishanedeki hastalar iyileştirilmiş ve şehirdeki hastaların tedavisi için de acil önlemler alınmıştır.⁸⁴⁴

12 Mayıs 1919 tarihinde Adliye ve Mezâhib Nezâretinden Dâhiliye Nezâreti'ne yazılan yazıda Yozgat Hapishanesinde nükseden lekeli humma konusunda şu ifadeler yer verilmiştir: *“Yozgat Hapishanesi ve Tevkifhanesindeki mahkumin ve mevkufinden kısmı azamın lekeli humma hastalığına mübtela oldukları ve tedavilerine ihtimam olunduğundan ma'da tabibin de hastalığı hasebiyle bir defa olsun muayene edilmedikleri ve vefayâtın günden güne tezayib idüb yevmi yirmi beş nefere vardığı mahallinden telgrafla bildirilmiştir. Hapishane ve tevkifhanelerde bulunan eşhasın böyle ma'îşetlerine ve tedavilerine bakılmayarak telef olmaları katiyen rehin-i cevaz olamayacağından mezkûr hapishane ve tevkifhanede mevcud olduğu bildirilen hastalığın izalesi için ne yapılmak muktezi ise seri'an icabına tevessül edilmesine lazım gelenlere kemal-i ehemmiyetle emr-ü tebli' himemi âliyeleri asafaneleridir...”*⁸⁴⁵ 1 Haziran'da Ankara valiliğinden verilen cevapta yapılan tahkikat sonucunda tifüs hastalığından hiç kimsenin ölmediği, hapishanede kayda değer herhangi bir hastalığın görülmediği belirtilmiştir.⁸⁴⁶ Anlaşılan mahkûmlar konuyu abartarak hapishanedeki izdihama dikkat çekmek istemişlerdir. 1920 senesinde dahi hapishanelerdeki bulaşıcı hastalıkların bir türlü önlenemediğine şahit olmaktayız. Şubat 1920 tarihli belgede Ankara Hapishanesinde uyuz, Kırşehir Hapishanesinde sarı humma vakaları tespit edilmiştir.

⁸⁴² BOA, DH. MB. HPS. 108/38.

⁸⁴³ BOA, DH. MB. HPS. 79/17.

⁸⁴⁴ BOA, DH. MB. HPS. 80/28.

⁸⁴⁵ BOA, DH. MB. HPS. 80/60.

⁸⁴⁶ BOA, DH. MB. HPS. 80/63.

Kısacası, Ankara vilayeti dâhilindeki hâpishanelerin en önemli sorunlarından biri bulaşıcı hastalıkların yaygın olarak görülmesidir. Bu hastalıkların hastalıkların zaman zaman kirliliğe ve kalabalıklılığa bağlı olarak arttığı da bilinen bir gerçektir. Devlet elinden geldiğince hastalıkları önlemek için bazı adımlar atmıştır. Bunda da kısmen başarılı olmuştur.

4.7. Hapishanelerde Asayiş ve Firar Olayları

Ülke genelinde hâpishanelerin, fiziki yapılarının harap durumda olması, izdiham derecesinde kalabalık oluşu, nitelikli ve sayıca yeterli personel bulunmaması gibi olumsuz şartlar birçok soruna yol açmıştır. Buna bağlı olarak da hâpishanelerde güvenlik problemleri ortaya çıkmıştır. Güvenlik zafiyeti mahkûmlar arasında ve mahkûmlarla personel arasında zaman zaman çatışmalara yol açmış ve neticede yaralanma, hatta ölümlerle sonuçlanan vakalar meydana gelmiştir. Tabii hâpishanelerdeki vakaları yalnızca güvenlik zafiyetine bağlamak doğru değildir. Kişisel nedenler de çatışmalara sebebiyet vermiştir.

Ankara vilayeti hâpishanelerinde de benzer sebeplerle yaralanma ve ölümlerle sonuçlanan bazı vakalara rastlanmıştır. 1 Nisan 1910 tarihli belgeye göre Kalecik Hâpishanesi'nde adam öldürme suçundan dolayı on beş seneye mahkûm olan Ali ve Ahmet adındaki mahkûmlar firar etmişlerdir. Mülazim Halit Efendi bunların peşine düşmüş ve gördüğü anda onları öldürmüştür. Yapılan tahkikat sonucunda Mülazim Halit Efendi tutuklanarak tevkifhaneye gönderilmiştir.⁸⁴⁷

9 Eylül 1911 tarihinde Ankara valisi Mehmet Reşit Bey tarafından Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bir yazıda Ankara Hâpishanesi'nde meydana gelen kavgaya ilişkin olarak şu ifadeler yer verilmiştir: *“Katl maddesinden dolayı on beş seneye mahkûmen Ankara Hâpishanesinde mahbus bulunan Zir nahiyesine tabii Şih Hasan ve Haymana'nın Koca Hacılı karyesinden Fahri ve Kaleciğin Hızır Şeyh karyesinden Kara oğlu Seyid ve Mehmed nam şahıslar beyninde zuhur iden münaza'ayı teskin itmek üzere hâpishane derununa giren gardiyan Zenci Mehmed merkum Fahri'nin her nasılsa eline geçirdiği kama ile cerh itdiği ve bu sırada merkum Fahri ile mahkûminden İdris ve Ahmed'in paralandıkları ve 'akab-i vakada hâpishaneye gelen*

⁸⁴⁷ BOA, DH. İD. 67/19.

*jandarma zabitanı marifetiyle münaza'a teskin ve def idilerek lazım gelenler hakkında heman tahkikat icrasına ibtidar olunduğu hapishane müdüriyetinden barmüzekkere ifade kılınmış ve badema hapishane derununda bu gibi vukuat tahdisine meydan virilmeyecek surette ittihaz-ı tedabir ve tekidat olunması lüzumu... ”.*⁸⁴⁸

Hapishanelerdeki güvenlik zafiyetlerinden biri de gardiyanların mahkûmlarla gayri nizami ilişkiler içinde bulunmalarıdır. Örneğin 1 Ekim 1912 tarihli belgedeki ifadeler bunun açık bir delilidir. Belgede Çorum Hapishanesi'ndeki gardiyanların mahkûmlarla içki âlemi yaptıkları esnada bir mahkûmun, gardiyanlardan birini bıçakla yaralayarak ölümüne sebep olduğu ifade edilmiş, yapılan tahkikat sonucu olaya karışan gardiyanların azledildiği bilgisine yer verilmiştir. Aynı belgenin diğer nüshasında ise hapishane müdürünün olaya zamanında vakıf olamadığı belirtilerek müdürün de soruşturulması ve cezalandırılması istenmiştir.⁸⁴⁹ Görevleri hapishanenin huzur ve güvenliğini sağlamak olan gardiyanların bu gibi davranışlarda bulunmaları hem hukuken hem de ahlaken içine düşülen zafiyetin göstergesidir.

Diğer yandan mahkûmlar arasında da kavgalar yaşanmıştır. Buna dair bir olay Keskin Hapishanesi'nde vuku bulmuştur. 4 Şubat 1913 tarihli Ankara valisinin yazısında olayın meydana gelişi anlatılmaktadır: “*Keskin Kazası Hapishanesinde bulunan mevkufinden Mustafa ve İsmail nam şahıslar arasında zuhur iden münazaada Mustafa'nın İsmail'i başından tehlikeli surette cerh ittiği ve mecruh taht-ı tedaviye alınmakla beraber cihet-i Adliyece tahkikat icrasına başlanıldığı Kırşehir mutasarrıflığından izbar kılınmakla bera-yı malumat arz-ı keyfiyet olunmak... ”.*⁸⁵⁰ Hapishanelerde zaman zaman intihar olayına da rastlanmıştır. 5 Temmuz 1913 tarihli bir belgede, Kırşehir Hapishanesi'nde bir şahsın intihar ettiği ifade edilmektedir.⁸⁵¹

⁸⁴⁸ BOA, DH. MB. HPS. 143/43. Takvim-i Vekayi gazetesinde yer alan bir haberde, Tokat hapishanesinden firar eden Mehmet Onbaşı ve Ankara hapishanesinden bırakılan on beş sene küreğe mahkûm Aziziyeli Kuşoğlu Hüseyin ve arkadaşları ile Mecidiye'nin Ömeruşağı köyünden Hacı Arap oğlu Mustafa ve iki arkadaşının yakalandıkları ifade edilmiştir. Takvim-i Vekayi, 9 Kanunusani 1326/22 Ocak 1911, Sayı 99, 14.

⁸⁴⁹ “*Çorum hapishanesinde gardiyanlardan üçü ile mahbusinden bazıları işret itmekteler iken teşhir-i silah ve sirkat maddelerinden dolayı üç seneye mahkuman mahbus bulunan Sungurlulu Mehmed nam şahsın gardiyan Hacı Mehmed'i bıçakla sol bacağından cerh ittiği ve mecruhin aldığı yaradan müteessiren vefat eylediği mahalli Jandarma Taburu Kumandanlığının iş'arına atfen... ”.* BOA, DH. MB. HPS. 147/15.

⁸⁵⁰ BOA, DH. MB. HPS. 147/15.

⁸⁵¹ BOA, DH. MB. HPS. 148/42.

2 Ağustos 1913 tarihinde Ankara'dan nezârete gönderilen bir yazıda Ankara Hapishanesi'nde vuku bulan bir cinayet olayı haber verilmektedir: “Şehri halin on üçüncü Cumartesi günü sabahleyin merkez vilayet hapishanesinde on beş seneye mahkûmen mahbus bulunan İzmitli Kıpti Hasan'ın otuz seneye mahkûm Rüstem'i cerh ve katl eylediği ve celb olunan tabib tarafından maktulün muayenesi bil-icra defin olunduğu ve katl-i merhum Hasan ile refikaları hakkında cihet-i Adliyece tahkikat icrasına başlanıldığı...”.⁸⁵²

Hapishanede kullanılan suç aletlerinin içeriye nasıl sokulduğuna ilişkin ilginç bir örnek bir kavga vakası sonrasında yapılan tahkikat sırasında anlaşılmıştır. 21 Mayıs sabahı Yozgat Hapishanesi koğuşlarının kapıları nöbetçi gardiyanlar tarafından bir miktar açılmasından sonra dışarı çıkan Çorumlu Şükrü, Elvan ve Salim hasımlarından Haydar ve Halil İbrahim'e saldırmışlar, elindeki çakı bıçağıyla Şükrü, Haydar'ı boğazından, diğerleri de Halil İbrahim'i bacağından yaralamışlardır. Jandarmalar yetişerek mahkûmları koğuşlara sokmuşlarsa da mahpuslardan Haydar, aldığı yara neticesinde ölmüştür. Yapılan tahkikat sonucu çakı bıçağının yoğurtlu ekmeğin içine konularak hapishanenin pek yüksek olmayan duvarlarından içeri atılarak mahpuslara ulaştırıldığı anlaşılmıştır. Bu meselede iki gardiyan kusurlu görülerek görevlerine son verilmiştir.⁸⁵³ Dâhiliye Nezâreti ise bu tür vakaların bir daha yaşanmaması için gerekli cezaların derhal uygulanması talimatı vermiştir.⁸⁵⁴

Yukarıda vermiş olduğumuz örneklerde de görüldüğü üzere hapishanelerdeki güvenlik zafiyetinin çeşitli vakalara sebebiyet verdiği bir gerçektir. Bununla birlikte doğal olarak kişisel bazı nedenlerin de mahkûmlar arasında husumet doğurduğu, yaralama ve ölümle sonuçlanan olaylara yol açtığı görülmektedir. Bu tür vakalar haricinde hapishanelerde sıkça yaşanan sorunlardan biri de firar olaylarıdır.

Hapishanelerde yaşanan firar olaylarının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar arasında en önemlisi hapishanelerin aşırı derecede kalabalık olmalarıdır.⁸⁵⁵ Bu gibi durumlar mahkûmların kontrolünü ve muhafazasını güçleştirerek güvenlik zafiyetine yol açmış, firarları kolaylaştırmıştır. Diğer bir neden gardiyanların kişisel çıkarları karşılığında firarlara göz yummalarıdır. Yine gardiyan maaşlarının yetersizliği de

⁸⁵² BOA, DH. MB. HPS. 148/65.

⁸⁵³ BOA, DH. EUM. EMN. 86/27.

⁸⁵⁴ BOA, DH. MB. HPS. 73/6.

⁸⁵⁵ BOA, DH. MB. HPS. 1/22.

fırlarlarda bir etkindir. Hapishanelerin duvarlarının genellikle çürük olması mahkûmların duvar delmek suretiyle firar etmelerini kolaylaştırmıştır. Bunların yanı sıra firar olaylarında spesifik bazı nedenler de söz konusudur.⁸⁵⁶

Öte yandan hükümet firarları önlemek amacıyla bazı tedbirler almıştır. Örneğin firara yardım eden personelin azledilmesi, firarı haber veren veya engelleyen personelin ödüllendirilmesi, personel sayısının arttırılması, maaşlara zam yapılması, izdihamı önlemek için mahkûmların diğer hapishanelere nakledilmesi bu tedbirlerden bazılarıdır.⁸⁵⁷ Alınan tedbirlere rağmen firarlar önlenememiştir. Peki, bu firarlar nasıl ve ne şekilde meydana gelmiştir? Şimdi Ankara vilayeti dâhilindeki hapishanelerden firar örnekleriyle bu soruyu cevaplamaya çalışalım.

21 Şubat 1907 tarihli Takvim-i Vekayi gazetesinde, daha önce Ankara Hapishanesinden firar etmiş olan üç kişinin yakalandığı belirtilmiştir.⁸⁵⁸ Diğer bir örnek Osmancık Kaza Hapishanesi'nden duvar delerek firar etme vakasına dairdir. Olay 2 Mart 1912 tarihli belgede şöyle açıklanmaktadır: “Şehri halin on beşinci gicesi Osmancık hapishanesinin hükümet avlusu cihetindeki duvarı delinerek ceraimin mütenevvi' ile maznune-i mevkuf üç şahsın firar eylediği ve birinin derdest olunarak diğerlerinin de taharri ve takib idilmekte bulunduğu Çorum mutasarrıflığından iş'ar olunmuş ve merkulmarın birisi hali derdestleriyle beraber firarlarına sebebiyet virenler haklarında takibat ve muamelat-ı kanuniye icrası ve ba'dema istihdam idilecek gardiyanlar hakkındaki tahrirat-ı aliye-i nezaretpenahileri vechle muamele ifası lüzumu...”.⁸⁵⁹ Olayda ihmali olan ardiyanların yerlerine nizamnâmeğe uygun olarak yenilerinin atanması, Ankara valisi tarafından Çorum mutasarrıflığına bildirilmiştir.

Dâhiliye Nezâreti'ne Ankara valisi tarafından gönderilen 14 Şubat 1912 tarihli yazıda Kalecik Hapishanesi'nde Sadullah namında birisi kendisini asmak üzereyken gardiyan tarafından dışarı çıkarıldığı sırada, Yeniceli Bekir'le birlikte firar ettiği,

⁸⁵⁶ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32. Bazı mahallerde mahkûmlar dışarıdan yiyecek içecek getirmek için diğer mahpusları kullanmışlar, gardiyanlar da bunlara göz yummuştur. Bu gibi durumlar da firara yol açmıştır. BOA, DH. MB. HPS. 157/25; Zaman zaman da hükümete ait bazı kurumlarda çalıştırılan mahkûmlardan firar edenlere rastlanmıştır. BOA, DH. MB. HPS. 157/69; BOA, DH. MB. HPS. 71/59; BOA, DH. MB. HPS. 97/27.

⁸⁵⁷ BOA, DH. MB. HPS. 17/43; BOA, DH. MB. HPS. 94/48.

⁸⁵⁸ Takvim-i Vekayi, Sayı 129, 8 Şubat 1324/21 Şubat 1909.

⁸⁵⁹ BOA, DH. MB. HPS. 101/5.

yapılan takip sonucunda önce Bekir'in daha sonra da Sadullah'ın derdest edildiği ifade edilmiştir.⁸⁶⁰ Bu vakada Bekir ve Sadullah'ın daha önceden aralarında firarı kurguladıkları söylenebilir. 19 Mayıs 1912 tarihli belgede ise Kırşehir Hapishanesi'nden uzun bir lağım delinerek birkaç şahsın firar ettiği gardiyan tarafından haber verilmiş, yapılan takibatta faillerden biri yakalanmıştır. Diğerleri ise gecenin karanlığından yararlanarak kayıplara karışmışlardır. Yakalanmaları için jandarma görevlendirilmiştir.⁸⁶¹

Bazen de mahpuslar gardiyanı yere yatırıp etkisiz hale getirmek suretiyle firar etmişlerdir. Buna dair bir vaka Kalecik Hapishanesi'nde yaşanmıştır. Olayın hikâyesi şu şekildedir: “Şehr-i halin on ikinci günü sabahı Kalecik Hapishanesi gardiyanı koğuş kapılarını açtığı sırada mahbusinden Pazarcık karyeli Mahmud oğlu Ahmed ve Balişlıh karyesinden Veli Çavuş oğlu Gazi ve Küçük Mehmed oğlu Abdullah ve Koca Baba karyesinden Veli Onbaşı oğlu Ali'nin merkum gardiyanı yere yatırarak firar itdikleri ve bunlardan Abdullah'ın derdest olunarak diğerlerinin de şiddetle taharri ve takib idilmekte bulunduğu kaza-yı mezkûr kaymakamlığından iş'ar olunmuş ...”⁸⁶²

İlginç denebilecek bir firar olayı Sungurlu Hapishanesi'nde meydana gelmiştir. Sungurlu Hükümet Dairesi'nin yanması esnasında ortaya çıkan kargaşadan faydalanarak üç nefer mahpus hapishaneden firar etmiştir. Firarilerden biri daha sonra yakalanmış, diğer ikisinin de yakalanması için takip başlatılmıştır.⁸⁶³

Eşkivalık suçundan dolayı yargılanıp çeşitli cezalara çarptırılanlar arasında da firar edenler bir hayli fazladır. Bu tür vakaların 1918 yılında yani büyük harbin sonuna doğru yoğunlaştığı söylenebilir. Ankara valisi Süleyman Kani Bey'in 24 Temmuz 1918 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği yazıda Yabanabad Kaza Hapishanesi'ndeki bir firar olayından bahsedilmektedir: “Geçen Haziran'ın on yedinci gicesi nöbetçi jandarma ile gardiyanların uyumalarından bil-istifade hapishane duvarını delerek altı nefer mahbusin firara eylediği Yabanabad kaymakamlığından bildirilmesi üzerine firariler hakkında takibat icrasıyla derdestleri ve müsebbibleri hakkında tahkikat icrasıyla neticesinin inbası cevaben

⁸⁶⁰ BOA, DH. MB. HPS. 101/5.

⁸⁶¹ BOA, DH. MB. HPS. 101/11.

⁸⁶² BOA, DH. MB. HPS. 146/40, 20 Şaban 1330/4 Ağustos 1912.

⁸⁶³ BOA, DH. MB. HPS. 147/46, 12 Rebiülahir 1331/21 Mart 1913.

tebli' edilmiştir. Ahiren alınan telgrafname de firarilerden ikisinin derdest edildiği, diğerlerinin de takip edildiği...".⁸⁶⁴ Burada da yine güvenlik görevlilerini ihmali söz konusudur. Hem jandarma hem de gardiyanın birlikte uyumuş olmaları firara göz yummaları şeklinde değerlendirilebilir.

Eşkîyalıktan dolayı hapiste bulunup daha sonra firar edenlere dair 27 Mayıs 1918 tarihli belge şunları söylemektedir: "Keskin kazasının Seyid karyesinden cinayetle mahkûm Araboğlu Salih ve Çayköy karyesinden katrancı oğlu Hasan ve Nefs-i Kebir karyesinden Molla Ömer oğlu Hakkı, Kırşehir'i'nin Yenice mahallesinde mukim Muttakim, Bandırma karyesinden on beş seneye mahkûm İsmail oğlu Nazmi ve Kayabaşı mahallesinden cünha ile mahkûm Erzincan'ın Beşiktaş karyesinden Ahmed oğlu Sadık ve Mecidiye kazasının Hacıahmedli karyesinden on beş seneye mahkûm Eyüb oğlu Abdullah'ın Mayıs'ın yirmi ikinci günü sabahleyin hapishanenin Çamaşırhane duvarını delerek firar ettikleri cihetle takibata tevessül olunduğu ve ahiren Ahmed oğlu Sadık'ın derdest olduğu diğerlerinin de derdestleri için takibatın devam itdüğü...".⁸⁶⁵ Mahkûmlar hangi cihetteki duvarın çürük olduğunu tespit ederek hareket ettikleri söylenebilir. Bu olayda çamaşırhane duvarının delinmesi buna işaret etmektedir.

İlginç bir firar olayı da Ankara valisinin 22 Temmuz 1918 tarihli yazısında dile getirilmiştir: "Rumdiken Karakolu'nu basmak maddesinden yedi buçuk seneye mahkûmen Kayseri'de mahbus iken firar iden üç Ermeni Akdağmadeni kazasının Çululu? karyesinde bil-müsademe derdest idilerek Yozgat'a gönderildiği ve bunlardan birisi hapishanede vefat itmekle diğer ikisi olbabdaki evrak ile Kayseri'ye sevk idilmekte iken gece karanlıkta firar itmelerine binaen bil-takib her ikisinin de meyyiten derdest idildiği...".⁸⁶⁶

19 Şubat 1918 tarihli belgede Yozgat Hapishanesi'nden on üç tutuklunun firar ettiği belirtilmektedir. Olayda ihmali görülen personelin derhal tutuklanarak mahkemeye çıkarılması ve firarilerin bir an önce yakalanması için Yozgat mutasarrıflığına talimat verilmiştir.⁸⁶⁷ Bir başka vaka da Çorum Hapishanesi'nde yaşanmıştır. Bu olayda da

⁸⁶⁴ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32.

⁸⁶⁵ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 38/24.

⁸⁶⁶ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32.

⁸⁶⁷ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 31/45.

yine gece duvar delmek suretiyle dört mahkûm firar etmiştir.⁸⁶⁸ Hapishanelerden firar edenlerin birçoğu zaman içinde yakalanmışlardır Tabi bunlar içinde birkaç kez firar eden mahkûmlar da bulunmaktadır.⁸⁶⁹

Görüldüğü üzere hapishaneden firar etmenin farklı nedenleri bulunmakla birlikte temel neden hapishanelerin aşırı kalabalık olması ve güvenlik güçlerinin hem sayı hem de nitelik bakımından yetersiz kalmış olmalarıdır. Firarların çoğunluğunun duvar delmek suretiyle gerçekleştirildiğine şahit olunmuştur. Firarlar aynı zamanda asayişin bozulmasına yol açmıştır. Firar olayları veya sonrasında yapılan takipler esnasında zaman zaman yaralanmalar ve ölümler meydana gelmiştir. Firarilerin bir kısmı derdest edilirken diğer bir kısmı yakalanamamıştır.

Sonuç olarak II. Meşrutiyet Dönemi, Ankara vilayeti hapishanelerinin yanı sıra tüm ülkedeki hapishaneler için dikkate değer bir dönemdir. İttihatçılar, modernleşmeci ve merkeziyetçi bir anlayışla, disipline ve profesyonelliğe önem vermek suretiyle hapishane ıslahatını başlatmışlardır. 1911-1912 yıllarında başlatılan ancak, Trablusgarp Savaşı nedeniyle yeterli bütçe ayrılamayan hapishane ıslahatı başarılı olamamış, 1914 yılında yeniden gündeme gelmiştir. 1916-1917 yılından itibaren bütçeye hapishaneler için yüksek miktarda bütçe ayrılmasıyla ülkenin değişik yerlerinde hapishane inşasına başlanmıştır.

Islahat sürecinin Ankara vilayet hapishanelerine önemli bir katkı sağladığını söylemek mümkün değildir. 1911-1912 Hapishane Islahatının öncesi ve sonrasında başta merkez hapishane olmak üzere vilayet hapishanelerinin fiziki durumları pek iç açıcı değildir. Vilayet genelinde sadece zorunlu olan tamiratlar yapılmıştır. Dikkate değer bir nokta ise bu dönemde, vilayet hapishanelerindeki izdihamın kısmen de olsa azalmış olmasıdır. Abdülhamit döneminde görülen izdiham II. Meşrutiyet'in ilanı ile kısmen ortadan kalkmıştır. Bunda çıkarılan genel affın etkisi olduğu söylenebilir. Ancak zamanla hapishanelerdeki mahkûm sayısı artış göstererek, yine izdihama yol açmıştır. I. Dünya Savaşı'na girilmesiyle yeni bir af çıkarılmış, hapishanelerdeki izdiham tekrar hafifletilmiştir. Modern hapishaneler inşa edilemediğinden hapishanelerdeki aşırı izdiham aflarla giderilmeye çalışılmıştır. Ankara sancağında başlatılan hapishane inşaatı ise Cumhuriyet döneminde tamamlanabilmiştir.

⁸⁶⁸ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 102/12.

⁸⁶⁹ BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/49; BOA, DH. EUM. 6. Şb. 48/4.

Hapishanelerde yapılan üretim çalışmaları konusunda Ankara vilayeti hapishanelerinden yeterli verim alınamamıştır. Hapishane personeli konusunda ise nitelik ve nicelik olarak Avrupa standartları yakalanamasa da çalışanların disipline edilmesi ve uzmanlaşması konusunda kısmi bir başarı sağlanmıştır. Hapishane personelinin özellikle de gardiyanların devlet memuru sınıfına sokulmaması ve maaşlarının çok düşük olması bu mesleğin nitelikli personelden oluşmasını engellemiştir.



SONUÇ

II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında Osmanlı hükümetleri, siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri konularda birçok problemle karşı karşıya kalmışlardır. Bunlar arasında sosyal bir problem olan eşkıyalık hareketleri, kırsal alanlarda yaygın olarak görülmüştür. Bu dönemde, askerlik hizmetleri sırasında geride bırakılan ailelerinin sahipsiz kalmaları, asker kaçaklarının taşkınlıkları, zorla toplanan vergiler, Reji kolcularının ve tütün kaçakçılarının tutumları, Ermeni, Rum ve Bulgarların şımarıklıkları, Kürt aşiretlerin birbirleriyle ve Ermenilerle çatışmaları, Kafkaslardan ve Balkanlardan Anadolu'ya göçün ortaya çıkardığı sıkıntılar, Osmanlı ülkesinin her yanında eşkıyalık eylemlerini yoğunlaştırmış, bu durum asayişin bozulmasına yol açmıştır. Bu eylemlerin önlenmesi ve kamu düzeninin tesis edilmesi amacıyla merkezi hükümet hem başkentte hem de taşrada bazı önlemler almıştır. Ankara vilayetinde de II. Meşrutiyet süresince kamu düzenini etkileyen çeşitli olaylara şahit olunmuştur. Merkezi hükümetin ve yerel yönetimin aldığı tedbirler yetersiz kalmış, eşkıyalık ve çetecilik hareketleri, bir yandan ülkenin içinde bulunduğu gelişmelere bağlı olarak bir yandan da Ankara vilayetinin bölgesel özelliklerinden dolayı devam etmiştir.

Asayiş ve emniyetin temininde önemli rol oynayan polis ve jandarma sayılarının arttırılması, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması, emniyet personelinin maaşlarının iyileştirilmesi gibi hususlarda Ankara vilayetinin hükümetten bazı talepleri olmuşsa da bunların çok azı dikkate alınmıştır. Bunun sonucunda vilayetin birçok yerinde eşkıyalık, çetecilik, hırsızlık, hane basma gibi faaliyetler meydana gelmiştir. Örneğin, Kör Dede'nin büyük ölçüde sosyo-ekonomik, kişisel ve kısmen de dini sebeplere dayanarak yürüttüğü eşkıyalık faaliyetleri hükümeti on beş yıl boyunca meşgul etmiş, güçlkle ortadan kaldırılabilmştir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle ordu, birçok cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Seferberlikle beraber askerlik çağına gelen herkes askere çağrılmıştır. Tam da bu sırada, firari askerler meselesi ortaya çıkmış seferberliğin tam olarak uygulanmasını engellemiştir. Bu sorun tüm ülkede olduğu gibi Ankara vilayetinde de önemli bir güvenlik meselesi haline gelmiştir. Bunun sonucunda asker firarilerinin karışıkları haneye tecavüz, eşkıyalık, çetecilik, gasp, öldürme ve

yaralama, dağa adam kaldırma, çiftlikleri basarak soyma gibi eylemler ortaya çıkmıştır.

Türk köylüsü bir taraftan firari eşkıyasının diğer taraftan kolluk güçlerinin arasında kalarak yine en çok ezilen sınıf olmuştur. Dikkate değer bir nokta ise, firari asker çetelerinin büyük bir bölümünün, Millî Mücadele sırasında eşkıyalığı bırakarak bağımsızlık mücadelesine katılmış olmalarıdır.

Seferberliğin ilanı ve devletin savaşa sürüklenmesi esnasında, bu durumdan yararlanmak isteyen gayrimüslim vatandaşlar, özellikle de Ermeniler, hem eşkıyalık hem de siyasal eylemlere başvurmuşlardır. Seferberlik çağrısına uymama, askerden kaçma, isyan hazırlığında bulunma, siyasi örgütlenme, eşkıyalık, halk arasına nifak sokma, Ermeni vatandaşlara silah ve cephane temin etme gibi faaliyetler bunlardan bazılarıdır. Ankara vilayetinde Ermenilerin en yoğun yaşadıkları mevki Yozgat Sancağı'dır. Bu sebeple Ermeni eylemleri bu bölgede yoğunlaşmıştır. Ankara, Çorum ve Kırşehir sancaklarındaki Ermeni faaliyetlerinin nispeten daha az olduğu görülmüştür.

Osmanlı hükümeti, hukuk zemininde sorunu samimi bir şekilde çözmeye gayret etmiş ise de dış ülkelerin Ermenileri kışkırtmaları sonucunda, ülkenin hemen her yerinde Ermeni ayaklanmaları patlak vermiş ve birçok Müslüman katledilmiştir. Bunun üzerine hükümet, sevk ve iskân kanunu çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler Ankara vilayetinde yaşayan Ermenileri de etkilemiştir. Sonuçta onlar da sevke tabi olmuşlar ve Halep ve Zor'a gönderilmişlerdir. Ankara vilayetinde sevk edilen ve uzaklaştırılan Ermeni miktarı; Ankara merkez ve kazalarında 9.310, Yozgat merkez ve kazalarında 31.247, Kırşehir merkez ve kazalarında 3.500, Çorum merkez ve kazalarında 3.167 olmak üzere toplam 47.224 kişidir. Sevk sırasında hem Müslüman hem de Ermenilerden birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Ancak bunun sorumlusu Müslümanlar değil, masum Ermenileri kışkırtan Batılı devletlerdir.

Ankara vilayetinde asayiş ve emniyeti etkileyen toplumsal ve siyasal sorunların yanı sıra bireysel suçlar ve adli vakalar da kamu düzeni olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bağlamda suç, suç çeşitleri ve failler konusu istatistiksel veriler düzeyinde değerlendirilmiştir.

Sanayi ve ticaret bakımından gelişmemiş, ekonomisi zayıf toplumlarda ekonomik hayatın tarım ağırlıklı olması son derece doğaldır. Belgelerde yer alan verilerde de suç işleyenlerin büyük ölçüde tarımla meşgul olanlardan oluştuğuna şahit olunmuştur. Öte yandan suç olgusunun ekonomik gelişmişlik düzeyiyle içi içe olduğu bir gerçektir. İşsizlik, fakirlik gibi etkenler kişileri şiddete eğilimli bir hale getirebilir. Ekonomik sıkıntıların arttığı dönemlerde çok basit sebeplerle kişilerin birbirlerini, hatta yakın akrabalarını küçük tartışmalar neticesinde öldürdüklerine kayıtlarda sıklıkla rastlanmıştır. Örneğin bir tarla meselesi, arazi sulama meselesi, miras meselesi, alacak verecek meselesi, hayvan otlatma meselesi gibi nedenlerle insanlar birbirlerini katletmişlerdir. Bunun aksine incelediğimiz belgelerde eğitilmiş ve refah düzeyi yüksek bireylerin nadiren suç işlediklerine şahit olunmuştur.

Ankara vilayeti tarafından hazırlanarak Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen ve 1912-1914 yıllarına tesadüf eden cinayet cetvellerine göre Ankara vilayetinde toplam cinayet suçu adedi 778'dir. Bu suçlardan 371'i Ankara Sancağı'nda, 142'i Yozgat Sancağı'nda, 83'ü Kırşehir Sancağı'nda, 84'ü Kayseri Sancağı'nda ve 79'u ise Çorum Sancağı'nda meydana gelmiştir. Vilayet genelinde en çok görülen suç türü %32,26'lık oranla adam öldürmedir. Bunu sırasıyla %19,40'la tecavüz, %13,88'le darp ve yaralama, %12,33'le hırsızlık, %7,58'le kız kaçırma, %3,98'le öldürme amacıyla silah teşhiri takip etmiştir.

Cinayet cetvellerinden daha farklı ve ayrıntılı veriler sunan ceraim-i umumiye cetvellerine göre, tüm faillerin durumları hakkında şunlar söylenebilir: Faillerin %98,84'ünün kimliği belirlenirken, %1,84'ünün ise kimliği tespit edilememiştir. Faillerden %81,05'i tutuklanmış, %18,95'i firar etmiştir. Bu oranın yüksek olduğu söylenebilir. Medeni durumları bakımından faillere bakıldığında, %46,33'ünün bekâr, %34,41'inin evli-çocuklu, %8,99'unun evli-çocuksuz, %4,68'inin dul-çocuklu ve %3,79'unun dul-çocuksuz oldukları tespit edilmiştir. Buradan cinayet, cünha ve kabahat suçlarına karışanların çoğunlukla bekâr erkekler olduğu anlaşılmıştır. Evli-çocuklu erkeklerin suç işleme oranları da oldukça fazladır. Sorumluluk sahibi olmayan, suç işleme konusunda daha cesaretli olabilen bekâr bir erkeğin, sorumluluk sahibi ve bir aileye sahip evli ve çocuklu bir erkeğe kıyasla suç işleme ihtimalinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Faillerin mesleki dağılımlarına gelince, ziraatla meşgul olanların ön planda oldukları tespit edilmiştir. Bunların toplam suçlular içindeki oranı %53,18'dir. İşçilerin oranı %17,90; işsizlerin oranı, %12,08; zanaatkârların oranı %6,77; ev hizmetçilerinin oranı %2,43; tüccarların oranı %1,64; memurların oranı ise %4,05'dir. Bu dağılım, suçun gelir dağılımıyla doğrudan ilişkisine işaret etmektedir. Suç faillerinin düşük gelir gruplarına sahip oldukları açıkça anlaşılmıştır. Özellikle kırsal nüfus, uzun yıllar vergi yükü altında ezildiği gibi, askerlik ödevi nedeniyle zamanla topraklarından da kopmuş ve fakirleşen halk arasında suç işleme eğilimi giderek artmıştır.

Suç faillerinin milliyetlerine bakıldığında nüfusla doğru orantılı olduğu söylenebilir. 1914'te Ankara vilayetinin toplam nüfusu yaklaşık 954.000'dir. Bunun 877.000'i Müslüman, 54.000'i Ermeni, 20.000'i Rum ve 1000 kadarı da Yahudidir. Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Müslümanların toplam suç failleri içerisindeki payı %93,95; Ermeni kökenli faillerinin oranı %3,78; Rum kökenli faillerinin oranı ise %2,25'dir. İncelenen dönemde Ankara vilayetinde Ermeni nüfusunun toplam nüfusa oranının %5 civarında olduğu düşünüldüğünde Ermeni vatandaşların suç işleme eğilimlerinin oransal olarak normal olduğunu söylemek mümkündür.

Ceraim-i umumiye cetvellerine göre, tüm failer içerisinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı %77,29 iken, okuma-yazma bilenlerin oranı %22,71'dir. Eğitimsizliğin yol açtığı cehalet, yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlikle birleştiğinde suça olan eğilimi artırmıştır. Ancak okuma yazma bilenlerin de suça karışma oranını azımsamamak yerinde olur. Yaş grupları açısından failerin tamamına bakıldığında, %40,49'luk oranla 20-30 yaş arasındakiler ilk sırada yer almıştır. Bunu sırayla %24,25'le 30-40 yaş, %22,60'la 14-20 yaş, %9,46 ile 40-50 yaş ve %2,99'la 14 yaşından küçükler takip etmiştir. Belgelerde yaş sınıflaması oldukça geniş tutulmuştur. Buna paralel olarak oranlar da belirli bir yaş grubunda yoğunlaşmıştır. 14-20 (20'li yaşlara yakın olmaları muhtemel) yaş ile 20-30 yaş grubunu birlikte düşündüğümüzde, failerin büyük çoğunlunun 20-30 yaş aralığında oldukları söylenebilir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde üzerinde durulan hapisaneler konusu, asayiş, kamu düzeni, suç ve ceza olgularıyla yakından ilişkilidir. Bu çerçevede, Ankara vilayetinin sancak ve kazalarının tamamında birer hapisane olduğu tespit edilmiştir.

Bu hapishanelerin büyük çoğunluğunun erkek mahkûmlara ait olduğu, kadınlara haiz hapishanelerin ise pek az olduğu görülmüştür. Hapishanelerin kapasitelerinin üstünde aşırı derecede kalabalık oldukları, temizlik ve sağlık koşullarına riayet edilmediği, cinayet, cünha ve kabahat suçlularının bir arada buldukları, hapishane güvenliğinin yetersiz kaldığı kayıtlardan anlaşılmıştır. Ayrıca Ankara vilayeti hapishanelerindeki personelin hem nitelik hem de nicelik bakımından yetersiz olduklarını, personel maaşlarının diğer memurlara nazaran düşük olmasından dolayı gardiyan, temizlikçi, kâtip gibi kadroların doldurulamadığı, bu gibi sorunların temel nedeninin bütçeden hapishanelere yeterli ödenek ayrılamamasından kaynaklandığı belirlenmiştir. Hapishanelerin çok kalabalık olması, asgari yaşam standartlarına bile uygun olmayışı mahkûm ve mevküfları çok zor şartlarda yaşamaya mecbur etmiştir. Ekonomik sıkıntılardan dolayı yeni hapishaneler yapılamamış, mahkûmların birçoğu çeşitli hastalıklara maruz kalmışlardır.

Hükümet, mahkûmlardan ucuz iş gücü sağlamak amacıyla bazı adımlar atmıştır. Ancak Ankara vilayeti hapishanelerindeki mahkûmların nitelikli bir mesleğe sahip olmamaları yüzünden atölye vb. çalışma ortamları sağlanamamıştır. Buna karşın bazı mahkûmların çiftçilik yapabilecekleri belgelerden anlaşılmıştır.

Sağlık problemi hapishanelerin temel sorunlarından biridir. Hapishanelerin kalabalık, rutubetli, karanlık, havasız ve pis olması, birçok hastalığı beraberinde getirmiş, mahkûmlar ve tutuklular arasında tifo, humma, romatizma, verem, tifüs gibi hastalıklar yaygın olarak görülmüştür. Devlet elinden geldiğince hastalıkları önlemeye çalışmış, bunda da kısmen başarılı olmuştur.

Ankara vilayet hapishanelerinin büyük çoğunluğunun, fiziki yapılarının harap durumda olması, izdiham derecesinde kalabalık oluşu, nitelikli ve sayıca yeterli personel bulunmaması gibi olumsuz şartlar birçok soruna yol açmıştır. Bunun sonucunda hapishanelerde bazı güvenlik problemleri yaşanmıştır. Güvenlik zafiyeti mahkûmlar arasında ve mahkûmlarla personel arasında zaman zaman çatışmalara yol açmış ve neticede yaralanma, hatta ölümle sonuçlanan vakalar meydana gelmiştir. Yine bu tür vakalarla bağlantılı olarak hapishanelerde sık sık firar olayları yaşanmıştır. Hapishaneden firar etmenin farklı nedenleri bulunmakla birlikte temel neden hapishanelerin aşırı kalabalık olması ve güvenlik güçlerinin hem sayı hem de nitelik bakımından yetersiz kalmalarıdır. Firarların çoğunluğunun duvar delmek

suretiyle gerçekleştirildiğine şahit olunmuştur. Firarlar aynı zamanda asayişin bozulmasına sebebiyet vermiştir.

Sonuç olarak II. Meşrutiyet döneminin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı, asayiş, kamu düzeni, suç ve hapisaneler gibi olgular düzeyinde, Ankara vilayetini de zaman zaman olumsuz etkilemiştir. Merkezi hükümet ve yerel yönetim, ortaya çıkan bu olumsuzlukları aldığı tedbirlerle gidermeye çalışmış, bunda da kısmen başarılı olmuştur.



KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

İrade Adliye ve Mezahib (İ. AZN): 79/23.

Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO): 3544/265791; 3313/248457; 3544/265791;
3577/268263; 3596/269677; 4060/304483; 2343/175714; 3081/231027;
2946/220915; 3236/242685; 4389/329130; 4384/328776; 4384/328780;
4384/328760; 4384/328750; 3449/258611; 3596/269677; 4149/311172;
3081/231027; 3407/255522; 3804/285300; 4089/306609; 4188/314043;
4382/328630; 4401/330065; 4461/334533; 4260/319426; 4498/337299;
4528/339595; 4200/314996; 3901/292505.

Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi (DH. EUM. EMN), 2/42; 3/53;
96/21; 27/25; 88/33; 87/46; 5/55; 22/5; 7/20; 17/6; 21/21; 22/5; 22/6; 22/11;
22/12; 31/33; 44/17; 47/22; 53/19; 59/13; 60/12; 68/14; 97/34; 98/27; 86/27;
19/13.

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Altıncı Şube (DH. EUM. 6. Şb), 11/60; 37/49; 52/21; 42/10; 26/4; 37/45; 52/39; 52/45; 10/38; 55/11; 55/14;
55/16; 55/20; 52/59; 55/30; 52/89; 31/62; 33/53; 37/54; 38/24; 40/24; 40/17;
44/32; 55/16; 33/53; 55/11; 55/25; 10/38; 11/6; 22/3; 37/38; 45/39; 44/19; 45/39;
44/32; 28/53; 48/4; 52/19; 30/23; 25/21; 13/4; 11/21; 21/24; 17/85; 22/3; 14/15;
30/18; 4/32; 45/39; 48/4; 28/53; 43/18; 44/32; 31/45; 102/12.

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 1. Şube (DH. EUM. 1. Şb):
4/28; 3/8; 4/39; 5/13; 4/26; 6/7; 11/20; 11/6; 9/12; 9/4; 4/46; 5/4; 7/28; 9/10; 8/4;
9/22; 14/44; 13/6; 9/27; 11/34.

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 2. Şube (DH. EUM. 2. Şb):
11/28; 18/36; 7/23; 7/30; 7/63; 7/86; 7/9; 71/39; 9/110; 14/8; 68/66; 68/79; 73/49;
73/60; 73/61; 26/20; 18/20; 294/13; 66/21; 11/70; 13/18; 63/4; 63/14; 14/8; 18/2,

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Evrak Odası Kalemi (DH. EUM. VRK):
3/104; 12/69.

Dâhiliye Nezâreti Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı (DH. MB. HPS): 40/16;
144/102; 145/31; 143/3; 2/8; 35/8; 92/19; 116/41; 158/27; 96/5; 78/2; 97/15; 7/81;
34/39; 8/9; 112/48; 72/30; 73/11; 8/9; 12/18; 6/34; 8/9; 13/8; 34/53; 39/25; 39/32;

7/2; 7/; 19/13; 114/48; 10/31; 86/23; 152/6; 30/90; 32/52; 1/19; 151/76; 30/90; 10/11; 115/11; 142/30; 5/31; 2/24; 1/7; 87/33; 43/62; 114/25; 9/45; 10/10; 106/30; 12/14; 40/14; 14/69; 96/53; 123/28; 2/23; 88/11; 5/60; 6/34; 14/7; 14/60; 3/25; 34/5; 41/5; 37/16; 49/14; 49/16; 106/4; 49/26; 10/34; 11/63; 64/38; 96/50; 88/11; 34/33; 3/49; 6/18; 12/23; 142/31; 34/49; 92/32; 92/32; 14/24; 22/6; 158/27; 109/14; 97/15; 78/77; 150/38; 146/61; 18/98; 12/16; 13/8; 108/38; 79/17; 80/28; 80/60; 80/63; 143/43; 147/15; 148/42; 148/65; 73/6; 157/25; 157/69; 71/59; 97/27; 17/43; 94/48; 101/5; 101/5; 101/11; 146/40; 147/46.

Dâhiliye Nezâreti Hapishaneler Müdüriyeti Müteferrik Evrakı (DH. MB. HPS.

M): 27/24; 1/22; 17/32; 2/13; 11/26; 27/24; 151/76; 32/52; 35/43; 25/15; 11/26; 30/90; 27/2; 32/52; 11/26; 28/77; 151/73; 30/53; 1/2; 8/46; 8/63; 8/13; 8/21; 8/43; 11/48; 31/6; 35/43; 12/59; 13/24; 28/40; 11/79; 28/42; 20/13.

Dâhiliye Nezâreti Hukuk Evrakı (DH. H): 12/6; 11/73; 12/6; 38/11; 11/73.

Dâhiliye Nezâreti İdare Evrakı (DH. İD): 27/8; 65/12; 212/1; 217/189; 67/14; 217/1; 69/15; 87/48; 87/59; 87/4; 180/19; 89/2; 181/1; 218/53; 218/30; 94/68; 94/16; 94/19; 95/42; 94/35; 67/19.

Dâhiliye Nezâreti İdare-i Umumiye Evrakı (DH. İ. UM.): 83/1.

Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH. MKT): 2822/82; 2849/65; 2500/34; 2843/70; 2789/37; 2843/70; 2797/52; 2830/2; 2732/5; 2677/11; 1266/53; 2753/24.

Dâhiliye Nezâreti Muhaberât ve Tensikât Müdiriyesi Evrakı (DH. EUM. MTK): 2/34; 9/5.

Dâhiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH. MUI): 9/57; 146/67; 17/17; 41/39; 85/70; 133/7; 121/56; 23/70; 21/1; 103/23.

Dâhiliye Nezâreti Mütenevvia Kısmı Evrakı (DH. MTV): 19/12; 21/77; 21/85; 21/12; 21/70; 36/13; 36/42; 42/4; 49/15; 20/18; 21/73; 49/30; 62/7; 18/90.

Dâhiliye Nezâreti Siyasi Kısım Evrakı (DH. SYS): 112/22; 53/39; 55/34; 57/27; 112/16; 55/14; 55/34; 57/27; 53/52; 3/45; 112/16; 2396/2; 67/7; 83/2.

Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi Evrakı (DH. ŞFR): 48/28; 52/188; 53/78; 625/140; 46/166; 47/291; 81/44; 567/36; 81/227; 568/62; 567/58; 85/15; 570/108; 569/34; 567/58; 584/51; 568/48; 80/57; 80/17; 80/193; 87/294; 572/27; 568/62; 571/20; 573/41; 590/71; 79/141; 284/37; 284/65; 284/88; 286/18; 286/80; 328/85; 79/141; 567/18; 88/3; 69/122; 536/73; 540/28; 71/225; 74/313; 555/11; 79-A/160; 79-A/168; 566/115; 79/201; 79/202; 567/5;

80/37; 80/24; 80/23; 80/25; 80/34; 71/231; 71/235; 547/112; 564/18; 567/41;
80/1; 567/98; 567/113; 568/12; 494/116; 494/122; 52/95; 52/102; 470/83;
471/19; 480/128; 480/140; 481/18; 481/38; 54/257; 489/69; 490/44; 490/92;
481/63; 471/19; 474/21; 54/269; 55/150; 54/388; 481/59; 54/373; 506/78; 511/43;
513/67; 519/71; 54/326; 54/388; 55/290; 571/113; 56/297; 79/159; 64/18; 56/335;
664/22.

Dâhiliye Nezâreti Tahrirât Kalemi Evrakı (DH. EUM. THR): 88/71.

Dâhiliye Nezâreti Takibât-ı Adliye Kalemi Evrakı (DH. EUM. ADL): 27/25;
8/22; 13/18; 14/25; 15/30; 19/13; 23/37; 23/38; 24/9; 24/27; 31/29;

Dosya Usulü İrâdeler Tasnifi (İ. DUİT): 107/58; 170/16; 170/38; 170/104; 93/16;
78/31; 20/4; 79/10; 79/11; 108/92; 107/68; 108/55; 108/92; 109/17.

Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı (HR. HMS. İŞO):
15/14.

İrâde Harbiye (İ. HB): 171/53; 169/13; 170/9; 171/57; 172/24; 173/44; 173/15;
172/51; 169/4; 172/63.

İrâde Meclis-i Mahsus (İ.MMS): 12/497; 191/16; 191/21; 194/36.

Meclis-i Vâlâ (MVL): 680/13.

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV): 227/29; 227/211; 240/19.

Sadâret Amedî Kalemi Evrakı (A. AMD): 87/52.

Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi Evrakı (A. MKT. MHM): 733/19.

Şûrâ-yı Devlet Evrakı (ŞD): 1352/4; 1671/3; 3218/5.

Sadâret Mektubî Kalemi, Umum Vilâyât Evrakı (A. MKT. UM): 480/81.

Yıldız Esas Evrakı (Y. EE.) 5/175.

Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrakı (Y. MTV), 310/181.

Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK. UM): 81/63.

Düsturlar

Düstur, I. Tertib, Cilt I, Matbaa-i Amire, İstanbul 1289.

Düstur, Cüz-ü Râbi', Dâru't-Tıbâati'l-Âmire, İstanbul, 1296.

Düstur, II. Tertip, Cilt II, Dersaadet Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1330.

Düstur, II. Tertip, Cilt VI, Dersaadet Matbaa-i Amire, İstanbul 1334.

Salnameler

- Ankara Vilayet Salnamesi*, H.1288 (1872).
Ankara Vilayet Salnamesi, H.1318 (1900).
Ankara Vilayet Salnamesi, H.1325 (1907).
Ankara Vilayet Salnamesi, H.1320 (1902).
Ankara Vilayet Salnamesi, 15. Defa. H.1325 (1907).
Devlet Salnamesi, 60. Sene, R.1328/1912.

RESMİ GAZETE

- Takvim-i Vekayi*, 4 Kanunusani 1324/17 Ocak 1909.
Takvim-i Vekayi, 8 Şubat 1324/21 Şubat 1909.
Takvim-i Vekayi, 22 Haziran 1326/5 Temmuz 1910.
Takvim-i Vekayi, 9 Kanunusani 1326/22 Ocak 1911.
Takvim-i Vekayi, 19 Temmuz 1931/1 Ağustos 1915.
Takvim-i Vekayi, 19 Haziran 1333/19 Haziran 1917.
Takvim-i Vekayi, 16 Teşrinievvel 1333/16 Ekim 1917.

MECLİS-İ MEBUSAN ZABIT CERİDESİ

- MMZC*, Devre 1, Cilt 5, İctima 1, 16 Temmuz 1325/29 Temmuz 1909.
MMZC, Devre 1, Cilt 5, İctima 1, 16 Temmuz 1325/29 Temmuz 1909.
MMZC, Devre 1, Cilt 2, İctima 2, 7 Kanunuevvel 1325/20 Aralık 1909.

KİTAPLAR

- Adanır F (2001) *Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi*, Çev. İhsan Catay. (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul).
- Ahmet Reşit Rey (2014), *İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922)*, Hazırlayan, Nur Özmel Akın, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul).
- Ahmet Şerif (1999) *Anadolu'da Tanin* (Cilt I, Hazırlayan, Mehmet Çetin Börekçi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).

- Akdağ M (2009) *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyamları”* (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Akgündüz A (1986) *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı* (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır).
- Akman M (2004) *Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması* (Eren Yayınları, İstanbul).
- Akşin S (2001) *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki* (3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara).
- Alyot TH (1947) *Türkiye’de Zabıta (Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu)* (Kanaat Basımevi, Ankara).
- Ali Haydar Mithat (1946) *Hatıralarım 1872-1946* (Akçit Yayın, İstanbul).
- Ankara: Başkent’in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi* (2004) (Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara).
- Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri (1941-1918)*, (Cilt I, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2005).
- Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri: 1914-1918* (Cilt IV, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 2006).
- Avcı M (2014) *Osmanlı Ceza Hukuku: Genel Hükümler* (2. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya).
- Aydın MA (1995) *Türk Hukuk Tarihi* (Beta Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul).
- Aydın S, Emiroğlu K, Türkoğlu Ö, Özsoy ED (2005) *Küçük Asya’nın Bin Yüzü: Ankara* (Dost Kitabevi, Ankara).
- Bakar B (2009) *Ermeni Tehciri* (Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara).
- Bali RN (2016) *Satvet Lütfi Tozan: Büyük Bir Maceraperest, Koleksiyoner, Hayırsever* (Libra Kitap, İstanbul).
- Barkey K (2011) *Eşkıyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Çev. Zeynep Altok. (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul).
- Bayur YH (1991) *Türk İnkılabı Tarihi* (Cilt II-Kısım IV. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Beare M (2010) *Women and Organized Crime* (Research and National Coordination Organized Crime Division Law Enforcement and Policy Branch Public Safety Canada).
- Beşikçi M (2015) *Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Seferberliği* (Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul).

- Birinci A (1990) *Hürriyet ve İtilaf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar* (Dergâh Yayınları, İstanbul).
- Birinci A (2009) *Refik Halit Karay: Ankara* (İnkılap Kitabevi, İstanbul).
- Bozkurt G (1996) *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Cahen C (2000) *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul).
- Cezar M (1965) *Osmanlı Tarihinde Levendler* (İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları No:28, İstanbul).
- Cin H, Akyılmaz G (2016) *Türk Hukuk Tarihi* (8. Baskı, Sayram Yayınları, Konya).
- Çadircı M (2013) *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Çetin H (2003) *Modernleşme ve Türkiye'de Modernleştirme Krizleri*, (Siyasal Kitabevi, Ankara).
- Daver B (1961), *Fevkalade Hal Rejimleri* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara).
- Demiryürek H (2015) *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)* (Bilecik Şeyh Edebaili Üniversitesi Yayınları, Bilecik).
- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (1995) *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)* (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 14. Ankara).
- Dönmezer S, Erman S (2016) *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* (Der Yayınları 14. Basım, İstanbul).
- Emiroğlu K (1999) *Anadolu'da Devrim Günleri, II. Meşrutiyet'in İlanı*, (İmge Kitabevi, Ankara).
- Ergenç Ö (1995) *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI Yüzyılda Ankara ve Konya* (Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları I, Ankara).
- Ergut F (2015) *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği* (3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul).
- Ermeni Komitelerinin Amaçları ve Eylemleri (Meşrutiyet'in İlanından Önce ve sonra)*, Yayına Hazırlayanlar: Ahmet Tetik, Melike Gürler, Çiğdem Aksu, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

- Eryılmaz B (2010) *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme* (3. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul).
- Esin T, Etöz Z (2015) *1916 Ankara Yangını: Felaketin Mantığı* (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Eyice S (1972) *Ankara'nın Eski Bir Resmi* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Faroqhi S (2011) *Osmanlı'da Kent ve Kentliler*, Çev. Neyir Berktaş. (5. Baskı, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul).
- Fendoğlu T (2000) *Türk Hukuk Tarihi* (Filiz Kitabevi, İstanbul).
- Foucault M (1997) *Hapishanenin Doğuşu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. (İmge Kitabevi, Ankara).
- Gündüz T (2015) *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri* (4. Baskı Yeditepe Yayınevi, İstanbul).
- Güran T (1997) *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897 Tarihi İstatistiksel Dizisi* (Cilt 5. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara).
- Gürün K (1985), *Ermeni Dosyası* (3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Halaçoğlu Y (2001) *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Hobsbawn EJ (2011) *Eşkıyalar* (Agora Kitaplığı, İstanbul).
- İnalcık H (2016) *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul).
- Kansu A (2009) *1908 Devrimi* (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Karaca TN (2005) *Ermeni Sorununun Gelişim Sürecinde Yozgat'ta Türk Ermeni İlişkileri* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Karal EZ (1970) *Osmanlı Tarihi* (Cilt V 3. Baskı Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Karal EZ (1970) *Osmanlı Tarihi* (Cilt V 3. Baskı Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Karal EZ (1977) *Osmanlı Tarihi* (Cilt VII. 2. Baskı Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Karal EZ (1997) *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831* (2. Baskı Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara).
- Karay RH (1939) *Deli* (Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul).
- Karay RH (1998) *Sürgün* (8. Baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul).

- Karpat KH (2010) *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Kars HZ (1984) *Belgelerle 1908 Devrimi Öncesinde Anadolu* (Kaynak Yayınları, Ankara).
- Kırlı C (2015) *Yolsuzluğun İcadı* (Verita Yayınları, İstanbul).
- Kocahanoğlu OS (2007) *Divan-ı Harb-i Örfi Tehcir Yargılamaları (1919)* (Temel Yayınları, İstanbul).
- Koç V (1974) *Hayat Hikâyem* (Apa Ofset, İstanbul).
- Kur'an-ı Kerim*, El- Maide, 5/33.
- Kur'an-ı Kerim*, En-Nisa 4/15.
- Kur'an-ı Kerim*, En-Nur 24/2.
- Kuran AB (2012) *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul).
- Lewis B (1991) *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- McCarthy J (1998) *Müslümanlar ve Azınlıklar*, Çev. Bilge Umar. (İnkılap Kitabevi, İstanbul).
- Mumcu A (1969) *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet)* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 252, Ankara).
- Mumcu A (2007) *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl* (3. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara).
- Nafiz Tansu SN (2011) *İki Devrin Perde Arkası: Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamettin Ertürk* (İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul).
- Ortaylı İ (2007) *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi* (Cedit Neşriyat Yayınları, Ankara).
- Özdemir R (1986) *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Özkaya Y (1977) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık* (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 273, Ankara).
- Özkaya Y (1983) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)* (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara).
- Özsemerci K (2003), *Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri* (Sayıştay Başkanlığı, Ankara).
- Pamuk Ş (2017) *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 8. Bası, İstanbul).

- Poggi G (2014) *Devlet: Doğası, Gelişmesi ve Geleceği*, çev. Aysun Babacan. (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları İstanbul).
- Ramsay WM (1960) *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş. (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Sağdıç O (1993) *Bir Zamanlar Ankara* (Ankara Büyükşehir Belediyesi: Belka Limited Şirketi, Ankara).
- Sakin O (2012) *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat*, (2. Baskı, Doğu Kütüphanesi, İstanbul).
- Seyyah Kandemir (1932) *Ankara Vilayeti* (Ankara Başvekâlet Midevvenat Matbaası, Ankara).
- Shaw SJ (2014) *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş*, Çev. Beyza Sümer Aydaş. (Cilt I Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Sümer F (1992) *Oğuzlar* (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul).
- Şen Ö, (2007) *Osmanlı'da Mahkûm Olmak: Avrupalılaşıma Sürecinde Hapishaneler* (Kapı Yayınları, İstanbul).
- Şimşir BN (2006) *Ankara... Ankara Bir Başkent'in Doğuşu* (2. Basım, Bilgi Yayın Evi, Ankara).
- Taş H (2014) *XVII. Yüzyılda Ankara* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- TEPAV (2006) *Yolsuzlukla Mücadele* (2. Basım, Matsa Basımevi, Ankara).
- Texier C (2002) *Küçük Asya*, Çev. Ali Suat. (C. II. Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara).
- Tongur H (1946) *Türkiye'de Genel Kolluk* (Kanaat Basımevi, Ankara).
- Tunaya TZ (1989) *İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi* (Cilt III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Tunaya TZ (1998) *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi* (Cilt I İletişim Yayınları, İstanbul).
- Tunaya TZ (2009) *Türkiye'de Siyasi Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi* (Cilt I, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul).
- Tunçer M (2001) *Ankara (Angora Şehri Merkez Gelişimi (14-20. Yüzyıl)* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Turan O (2005) *Selçuklular Zamanında Türkiye* (8. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul)

- Uluçay MÇ (1944) *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri* (Cumhuriyet Halk Partisi Manisa Halkevi Yayınlarından, İstanbul).
- Uzer T (1999) *Makedonya Eşkîyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi* (3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Uzunçarşılı İH (1983) *Osmanlı Tarihi* (Cilt II, 7. Baskı Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Uzunçarşılı İH (1998) *Osmanlı Tarihi* (Cilt I, 5. Baskı Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Üçok C, Mumcu A, Bozkurt G (2014) *Türk Hukuk Tarihi* (16. Baskı Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara).
- Yerasimos S (1975) *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye II Tanzimattan I. Dünya Savaşına*, Çev. Babür Kuzucu. (Gözlem Yayınları, İstanbul).
- Yetkin S (2003) *Ege'de Eşkîyalar* (3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul).
- Zürcher EJ (2005) *Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, Çev. Ergun Aydınöglü. (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul).

MAKALELER VE BİLDİRİLER

- Acar H (2018) Kamu Güvenliğinin Sağlanması Weberyen Bürokrasi ve Hiyerarşi Kavramı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 14, Sayı 3, 667-684.
- Akın H (2011) Osmanlı Devleti'inde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Önerisi. *History Studies*, Cilt III, Sayı 3, 23-35.
- Akpınar M (2002) Reji Uygulamalarına Bir Tepki: Tütün Kaçakçılığı. *Türkler*, Cilt XIV, 305-313.
- Aktüre S (2001) 1830'dan 1930'a Ankara'da Günlük Yaşam. Derleyen: Yıldırım Yavuz *Tarih İçinde Ankara II*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 35-67.
- Alandağlı M (2013) Çorum ve Çevresinde Faaliyette Bulunan Ali Murteza Nam-ı Diğer Kör Dede Çetesi. *Belleten* Cilt LXXVII, Sayı 278, 183-218.
- Aydın MA (1993) Ceza. *DİA*, Cilt VII, İstanbul, 478-482.
- Bardakoğlu A (1995) Eşkîya. *DİA*, Cilt XI, İstanbul, 363-366.
- Bardakoğlu A (1997) Hapis. *DİA*, Cilt XVI, İstanbul, 54-64.

- Barkan ÖL (1955) Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt X, 1-26.
- Beriş, H. E. (2008) Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 63, Sayı 1, 55-80.
- Bilgi N (1990) Sicil Kaydı Işığında Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in Hayatı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt V, 229-238.
- Bozkurt N (2012) XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt I, Sayı 21, 261-277.
- Çadırcı M (1980) 1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerine Bir Araştırma. *Osmanlı Araştırmaları I*. İstanbul, 109-132.
- Daşcıoğlu K (2010) Osmanlılarda Sürgün. *DİA*, Cilt XXXVIII, 166-169.
- Dedekargınoğlu H (2016) Çorum ve Çevresinde Dede Garkın Mürşid Ocağı ve Talip Toplulukları. *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Çorum, 31-45.
- Demirbaş T (2010) Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi. *Hapishane Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, 2. Baskı, Kitabevi, 3-40.
- Demirel F (2007) Osmanlı Hapishanesinin Gardiyanları. *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, Sayı 9, 257-263.
- Dülger İ (2000) Irza Geçme Suçunun Tarihsel Gelişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6, 81-104.
- Düzbakar Ö (2008) İslam-Osmanlı Ceza Hukuku'nda Hırsızlık Suçu: 16-18. Yüzyıllarda Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler. *TSA/Yıl 12*, Sayı 2, 79-105.
- Ecehan A (2008) Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri. *Uluslararası Sosyal Politikalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 1/5 Fall* 12-29.
- Erdem S (1991) Ankara. *DİA*, Cilt III, İstanbul, 201-203.
- Fındıklı R (1999) Osmanlı Devleti'nde Güvenlik ve Polis. *Osmanlı*, Cilt VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 295-300.
- Fındıkoğlu ZF (1999) Tanzimat'ta İçtimaî Hayat. *Tanzimat* 2, 619-659.

- Georgeon F (Ty) 1908 Jön Türk Devrimi Sonrasında İstanbul'da Ortaya Çıkan Birkaç Vaka Üzerine. *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*. Derleyenler: Noemi Levy-Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,147-161.
- Gönen YS (2010) Osmanlı İmparatorluğu'nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 yılı. *Hapishane Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, 2. Baskı, Kitabevi, İstanbul, 173-183.
- Hacısalihoglu M (2014) İçerme ve Dışlama: Osmanlı İmparatorluğu'nda Askere Alma, *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*. Derleyenler: Evren Balta Paker, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 86-93.
- İçli T, Öğün A (1988) Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, Cilt 25, Sayı 2, 17-32.
- İlgürel M (1993) Celali İsyanları. *DİA*, Cilt VII, İstanbul, 252-257.
- İlgürel M (1995) Osmanlılar'da Eşkivalık Hareketleri. *DİA*, Cilt XI, İstanbul, 466-469.
- İlter E (1993), Ramgavar Partisi Tarafından II. Meşrutiyet (1908) Meclis-i Mebusan'ına Sunulan Beyanname ve Program. *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi*, 4: 517-556.
- Kaya AY (2009) 19. Yüzyıl Ortasında İzmir'de Mülkiyet, Emniyet ve Zaptiyeler. *Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, Derleyenler: Noemi Levy, Nadir Özbek ve Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 189-212.
- Kılıç O (1999) XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Kalpazanlık Faaliyetleri. *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt III, 180-187.
- Kılıç O (2012) Sancak Beylerinden Mutasarrıf Paşalara Ankara Sancağının Yönetimi ve Yöneticileri. *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyum Bildiriler*, Cilt I, AÜDTF, 24-44.
- Kırlı E (2010) Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımda Yaşanan Değişim. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, 39-51.
- Koç Y (2013) Yozgat, *DİA*, Cilt XLIII, Ankara, 559-564.
- Konan B (2008) Osmanlı Devleti'nde Çocuk düşürme Suçu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt VII, Sayı 4, Ankara, 319-335.

- Köksal O (2002) Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Örfi İdare Uygulaması. *Türkler*, Cilt XIII, 795-803.
- Mehmetefendioğlu A (1993) Sapançalı Hakkı'nın Kastamonu'dan Kaçması Olayı. *Tarih ve Toplum*, Sayı 114, 335-336.
- Mert Ö (1991) Ayan. *DİA*, Cilt IV, İstanbul, 195-198.
- Noemi Levy (Ty) Yakından Korunan Düzen: Abdülhamid Devrinden İkinci Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği. *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, Der: Noemi Levy-Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 135-145.
- Oğuz A (2016) 1915 Olaylarından Önce Çorum'da Türk Ermeni İlişkileri. Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu 28-30 Nisan, 759-769.
- Okay MO (2001) Refik Halit Karay. *DİA*, Cilt XXIV, 480-482.
- Orat JA (2011) Hapishane Islahatı Bağlamında Çerkes Hapishanesinin Modernleşme Çalışmaları: *Folklor/Edebiyat*, Cilt XVII, Sayı 66, 81-94.
- Öz M (2010) Modernleşme Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Bayram Kodaman'a Armağan Özel Sayısı, 226-233.
- Özbek N (2004) Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, 59-95.
- Özcan A (2013) Osmanlı Devleti'nde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının İlk Defa Gündeme Gelişi (1839). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 32, Sayı 53, 173-194.
- Paker EB, Akça İ (2010), Ordu, Devlet, Güvenlik Siyaseti Üzerine Bir Değerlendirme, *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, Evren Balta Paker, İsmet Akça (der.), (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul).
- Sarınay Y (2007) Sevk ve İskân, *Türk-Ermeni İhtilafı Makaleler*, Editör: Hikmet Özdemir, (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara).
- Schull K (Ty) Tutuklu Sayımı: Jön Türklerin Sistematik Bir Şekilde Hapishane İstatistikleri Toplama Çalışmaları ve Bunların 1911-1918 Hapishane Reformu Üzerine Etkileri. *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, Der: Noemi Levy-Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 212-236.

- Seyitdanlıoğlu M (1996) Yerel Yönetim Metinleri: 1871 Vilayet Nizamnâmesi ve Getirdikleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt V, Sayı 5, 89-99.
- Soytürk M (2012) Modern devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma Teşkilatı. *History Studies*, Cilt IV, Sayı 2, Temmuz 2012, 302-316.
- Sönmez A (2007) Osmanlı Devleti'nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zaptiye Teşkilatı'ndan Jandarma'ya. *Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu İCANAS* 38, Ankara, 2855-2864.
- Söylemez MH (2007) Vilayet Salnâmelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt VI, Sayı 12, 33-35.
- Şahin E (2005) 1913 Tarihli Polis Nizamnâmesine Göre Polis'in Seçimi, Atanması ve Rütbelere Arasında Yükselme İlkeleri. *Polis Dergisi* Sayı 43, 124-139.
- Şahin İ (1993) Çorum. *DİA*, Cilt VIII, İstanbul, 373-376.
- Şahin İ (2002) Kırşehir. *DİA*, Cilt XXV, İstanbul 481-485.
- Şahin İ, Şahin C (2014) Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İşgalinden sonra Anadolu'ya Yapılan Boşnak Göçleri: Eskişehir Lütfiye Köyü Örneği, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 42, Sayı 42, 131-154.
- Şen H (Ty) Osmanlı'da Hapishane Mefhumu. *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, Der: Noemi Levy-Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 200-211.
- Şimşek E (2013) Şer'iyeye Sicillerine Göre 18. Yüzyılın Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 15, 9-26.
- Şimşek F, Eroğlu H, Dinç G (2009) Osmanlı İmparatorluğun'da İskat-ı Cenin. *The Journal of International Social Research* Volume, 2/6 Winter 593-609.
- Taner T (1999) Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku. *Tanzimat I*, İstanbul, 221-232.
- Tekin S (2008) Dr. Polliç Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı 24, 205-222.
- Temel M (2009) XX. Yüzyılın Başlarında Mentеше Sancağı Hapishaneleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 26, 109-135.
- Tezcan M (2003) Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi. *Aile ve Toplum*, Sayı 2, 41-48.

- Toprak Z (1985) Tanzimat'tan sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt V, İletişim Yayınları, İstanbul, 1269-1271.
- Turan Ö (2014) Çorum'da Ermeniler ve Ermeni Tehciri. *Yeni Türkiye*, Sayı 60, 1-15.
- Türcan T (2010) Sürgün. *DİA*, Cilt XXXVIII, 164-166.
- Türkmen Z (2005) Makedonya Meselesi ve Osmanlı Ordusunun Makedonya Bölgesinde Eşkiya ile Mücadelesi. *XIX. Ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti, Türkiye ve Balkanlar Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri*. Cilt I, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 287-319.
- Üçok C (1946) Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler. *AÜHFD*, Cilt III, Sayı 1, İstanbul. 125-146.
- Yağar H (2002) Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci. *Türkler*, Cilt XIII, Ankara, 629-652.
- Yaşar H (2016) Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari Askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt XVI, Sayı 32, 5-41.
- Yetkin A (2011) II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Ahlâk Bunalımı: Fuhuş Meselesi. *Tarih Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6, 21-54.
- Yıldız Ö (2015) Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği. *Akademik Bakış*, Cilt 9, Sayı 17, 91-111.
- Yılmazçelik İ, Karabörk İ (2005) Türk Emniyet Teşkilatının Kuruluş ve Gelişmesi (1845-1920). *Polis Dergisi*, Sayı 43, 5-61.

TEZLER

- Arslan B (2008) II. Meşrutiyet Dönemi'nde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir.
- Ata F (2003) Divân-ı Harb-i Örfler ve Ermeni Tehciri Yargılamaları. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya.
- Akyüz J (2003) Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde: XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iyeye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi). Doktora Tezi,

- Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi, Ankara.
- Avcı M (1994) Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenekler. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın G (2002) Jandarma Teşkilatının Tarihi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Boyacıoğlu R (1987) Salnamelere Göre I. Meşrutiyet'ten I. Cihan Harbine Kadar Aydın Vilayeti. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Demirkol K (2012) II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Doğan FK (2009) Cezanın Amacı ve Hapis Cezası. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı, İstanbul.
- Ekici S (2011) Devletin Dönüşümünün Güvenlik Alanına Yansıması: Türkiye'de Güvenlik Yönetimi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Eroğlu Ö (2006) 17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Konya'da İşlenen Adi Suçlar. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Gökdemir O (1994) Aydın Vilayetinde Tütün Rejisi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Güler Y (2007) Ankara Vilayetinde İdari Yapının Yöredeki Sosyo-Ekonomik Yapıya Olan Etkileri (1880-1919). Doktora Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Samsun.
- İğdi ÖG, (2009) Tanzimat'tan Sonra İdari Yapılanmada Ankara Örneği (1842-1908). Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi, Ankara.
- Koçak A (2013) Salnamelere Göre Ankara Vilayeti (1871-1907). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

- Korkmaz Ş (2003) Çorum'un İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (Tanzimat-II. Meşrutiyet). Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Menekşe Ö (1998) XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztop F (2014) II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916). Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya.
- Saraç H (2014) Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazası (1875-1920). Doktora Tezi Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Kayseri.
- Schull K (2007) Fielding Penal Institutions, Nation-State Construction And Modernity İn The Late Otoman Empire, 1908-1919. A Dissertation Submitted İn Partial Satisfaction Of The Requirements For The Degree Doctor Of Philosophy İn History, University Of California, Los Angeles.
- Sever DD (2015) Savaş ve İmparatorluk Başkenti: İstanbul'da Asayiş, Suç ve Ceza, 1914-1918. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Yapucu OP (2006) Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum). Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir.
- Yıldız G (2002) Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı (1839-1908). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz B (2015) Osmanlı Dönemi Bursa Hapishanesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Yılmaz F (2005) Osmanlı İmparatorluğu'nda Tütün. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

SÖZLÜKLER

Türk Dil Kurumu (2009) *Türkçe Sözlük* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).

Türk Hukuk Lugatı (1991) (3. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara).

Develioğlu F (2013) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Aydın Kitabevi, Ankara).

Parlatır İ (2009) *Osmanlı Türkçesi sözlüğü* (2. Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara).

Şemseddin Sami (1978) *Kamus-ı Türki* (Çağrı Yayınları, İstanbul).



EKLER

Ek 1: Ankara Vilayeti Polis Kadrosu ve İhtiyacı⁸⁷⁰

Mevcut Durum						
Mahal	Yekün	Müdür	Komiser-i sani	Komiser-i salis	Muavin	Polis Memuru
Ankara	42	1	1	5	4	31
Kalecik	1	-	-	-	-	1
Bala	1	-	-	-	-	1
Haymana	1	-	-	-	-	1
Sivrihisar	2	-	-	-	1	1
Mihalıççık	1	-	-	-	-	1
Nalluhan	1	-	-	-	-	1
Beypazarı	1	-	-	-	1	-
Ayaş	1	-	-	-	-	1
Yabanabad	1	-	-	-	-	1
ÇORUM	10	-	-	1	1	8
İskilib	2	-	-	-	1	1
Osmancık	-	-	-	-	-	-
Sungurlu	1	-	-	-	-	1
YOZGAD	10	-	1	1	2	8
Akdağmadeni	1	-	-	-	-	1
Boğazlıyan	1	-	-	-	-	1
KAYSERİ	22	-	1	1	2	18
Develi	2	-	-	-	-	2
İncesu	2	-	-	-	-	2
KIRŞEHİRİ	10	-	-	1	1	8
Avanos	-	-	-	-	-	-
Mecidiye	1	-	-	-	-	1
Keskin	2	-	-	-	1	1
Yekün	118	1	3	9	15	90

⁸⁷⁰ BOA, EUM. MTK. 2/34, 20 Receb 1331/27 Mayıs 1913.

Ek 1: Ankara Vilayeti Polis Kadrosu ve İhtiyacı (Devamı)

Mahal	Yekün	Müdür	Komiser-i evvel	Komiser-i sani	Muavin	Polis Memuru	Mulahazat
Ankara	57	1	2	1	9	44	Ankara Sancağı sureti istihdamı merbut varakada gösterilmiştir.
Kalecik	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
Bala	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
Haymana	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi vardır.
Sivrihisar	4	-	-	-	1	3	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
Mihalıççık	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
Nalluhan	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
Beypazarı	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
Ayaş	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
Yabanabad	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
ÇORUM	14			2	2	10	Sureti istihdamı merbut varakada gösterilmiştir. Teşkilat-ı adliyesi vardır.
İskilib	6	-	-	-	1	5	Teşkilat-ı adliyesi vardır.
Osmancık	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi vardır.
Sungurlu	4	-	-	-	1	3	Teşkilat-ı adliyesi vardır.
YOZGAD	14	-	-	1	3	10	Teşkilat-ı adliyesi vardır.
Akdağmadeni	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
Boğazlıyan	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
KAYSERİ	39			1	8	30	Sureti istihdamı merbut varakada gösterilmiştir. Beş süvariye ihtiyaç vardır.
Develi	6	-	-	-	1	5	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
İncesu	4	-	-	-	1	3	Teşkilat-ı adliyesi yoktur.
KIRŞEHİRİ	14	-	-	1	3	10	Sureti istihdamı merbut varakada gösterilmiştir.
Avanos	3	-	-	-	1	2	Elzem değil. Teşkilat-ı adliyesi vardır.
Mecidiye	1	-	-	-	-	1	Teşkilat-ı Adliye yapılmaya kadar.
Keskin	3	-	-	-	1	2	Teşkilat-ı adliyesi vardır.
Yekün	202	1	3	4	45	149	

Ek 2: Çeşitli Eşkîyalık Faaliyetleri⁸⁷¹

Olay Tarihi	Olay Yeri	Olaya Karışanlar	Olayın Türü	Açıklama
15 Mayıs 1908	Kastamonu Vilayetine Bağlı Ilgaz ve Tuht Yaylaları	Ziveli Aşireti Mensupları	Yayla Tecavüzü	Ziveli Aşireti'nin yol açtığı sıkıntılar
14 Temmuz 1909	Keskin Kazası	Keskin Müstantiki Nuri Efendi/Hoca Kamilzade Mustafa	Kışkırtma	Keskin Müstantiki Nuri Efendi'nin halkı kışkırtma çabası
11 Temmuz 1909	Adana'ya merbud Serkanti Nahiyesi Merkezi Sarı Geçit Karyesi	Muallim Ohanna, İstiyân, Aydınlı Gacar Aşiretinden Âdem, Hasan oğlu Ali	Cinayet	Haçin Eytamhanesi Muallimlerinden Ohanna ve İstiyân'ın öldürülmesi
6 Eylül 1910	Çorum Sancağı	Kürd Mustafa ve Arkadaşları	Kalkışma Girişimi	Meşrutiyet Aleyhtarlığı
19 Aralık 1911	Yozgad Sancağı-Elmahacılu ve Bala Karyeleri Arası	Eşhas-ı Meçhul	Postaya Saldırı	Can kaybı var. Failler yakalanamadı.
16 Aralık 1911	Haymana Kazası	Ziya, Serdar oğlu Hasan, Ayvaz, Sarı İsmail ve iki Kürd.	Eşkîyalık	Faillerden birkaçı yakalanmış, birkaçı firarda.
6 Şubat 1912	Bafra Kazası Erikıylan? Karyesi	Cafer oğlu Hasan	Fi'li Sirkat	Fail idam cezası almış firardayken yakalanmıştır.
9 Temmuz 1912	Ankara Merkez Zir Nahiyesi	Bucak karyeli Hasan	Hapis, darp, işkence	Nahiye Müdürünün kötü muamelesi
19 Temmuz 1913	Kırşehir/Mucur	Halil oğlu Mehmed, Mikdat oğlu Mustafa	Asker Eşine tecavüz	Tecavüz eden faillerin yakalanması ve cezalandırılması isteği
8 Şubat 1913	Sungurlu kazası Hamayılı Köyü	Çerkez Küçük İlyas, Kazovalı Yahya ve diğerleri	Çatışma	Jandarmaya karşı silah kullananların yakalandığı
25 Eylül 1917	Çorum Sancağı İskilip Kazası	Cingöz Ali, Çerkez Rıza, Musa Çetesi ve avnesi	Postaya Saldırı	Faillerin kaçtıkları ve takibin devam ettiği
4 Kasım 1916	Çorum Sancağı Osmancık Kazası	Asker firarileri Muharrem, Ali, Bekir, Rum Sura...	Çetecilik	Faillerin önemli bir kısmı yakalanmıştır.
21 Ocak 1918	Çorum Sancağı Osmancık Kazası	Şaki Müslim Kocaburun	Eşkîyalık	Fail meydana gelen çatışmada öldürüldü.

⁸⁷¹ BOA, BEO. 3313/248457, BOA, BEO. 3577/268263, BOA, BEO. 3596/269677, BOA, DH. MUİ. 121/56, BOA, DH. H. 12/6, BOA, DH. EUM. EMN. 2/42, BOA, DH. EUM. EMN. 3/53, BOA, BEO., 4060/304483, BOA, DH. H. 11/73, BOA, DH. EUM. EMN. 96/21, BOA, DH. ŞFR. 567/18, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 10/38, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/11, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/14, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/16, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/20, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/59, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 55/30, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 52/89, BOA, DH. ŞFR. 79/141, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 31/62, BOA, DH. EUM. 6. Şb., 37/49, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 33/53, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 37/54, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 38/24, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 40/24, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 40/17, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32, BOA, DH. EUM. 6. Şb. 44/32.

Ek 2: Çeşitli Eşkivalık Faaliyetleri (Devamı)

23 Şubat 1918	Boğazlıyan Kazası, Kayseri Caddesi	Tatar Hoca oğlu Salim ve biraderi Mustafa ve refiki Ali	Eşkivalık	Çete Reisi Salim'in öldürüldüğü, diğerlerinin ise yaralı olarak firar ettikleri
27 Şubat 1918	Simkan, Mehmed Dede Köyleri	Rum ve Şaki Musa Çeteleri	Eşkivalık	Eşkivaların takip edildikleri
12 Mart 1918	Kızılırmak civarı	Şaki Mehmed ve Çoban	Eşkivalık	Şaki, çoban tarafından öldürülmüştür.
24 Nisan 1918	Bala Kazası-Afşar Karyesi	İsmail, Mehmed, Şuayib...	Eşkivalık	Şakilerden biri öldürülmüş, diğerleri kaçmıştır.
8	Beypazarı	Faili meçhul	Eşkivalık	Failler firarda
19 Temmuz 1918	Yozgat'ın Sarayözü mevki	Makaralı Şakir ve avanesi	Çatışma	Şakilerden birkaçı yaralı olarak yakalandı.
20 Eylül 1917	İskilib	On iki silahlı şaki	Postaya saldırı	Faili meçhul
23 Şubat 1918	Çorum ve havalisi	Şaki Murad, İbrahim ve Mustafa	Eşkivalık	Şakilerden ikisinin yakalandığı
30 Mart 1918	Osmancık Kazası Kumbaba ve Kargı Köyleri	Arpadereli Musa Çavuş	Eşkivalık	Bazı çete üyelerinin yakalandığı
3 Nisan 1918	Kırşehir Sancağı Gerdanpınarı/Hamidiye Köyleri	Hasan ve Erzurum Sivridere Kazasından Şaki Tursun	Eşkivalık	Faillerin takibi sürüyor.
4 Nisan 1918	Osmancık Kazası Gökdere Köyü	Rum ve Çerkes eşkiya	On bir kişinin katli	Failler firarda ve takip ediliyor.
14 Nisan 1918	Gümüşhacıköy	Rum Eşkiya	Çatışma	Failler tamamen imha edilmiştir. Dört nefer şehit olmuştur.
29 Nisan 1918	Yozgat Sancağı	Aynacı oğlu Hasan, Kürd Mehmet oğlu Ahmet	Eşkivalık	Failler yakalanmıştır.
30 Nisan 1918	Akdağmadeni Kovancı köyü	Failler meçhul	Eşkivalık/baskın	Failler derdest edilmiştir.
9 Mayıs 1918	Mecidözü Penbeli Köyü	Şaki Kertme oğlu Hasan ve refikası	Köy basmak	Faillerden yedisi yaralı olarak ele geçirilmiştir.
16 Mayıs 1918	Bala Kazası Karahamzalı ve Çiviler Köyü	Kır Mehmetli ve rüfekası	Eşkivalık/çatışma	İki köylü ölmüş ve faili meçhul eşkiyalar kaçmışlardır.
25 Mayıs 1918	Bala Kazası Kürthöyük karyesi	Şaki Hıdır oğlu Bayram ve Rıza	Eşkivalık/çatışma	Failler yakalanmıştır.
28 Mayıs 1918	Ankara Sancağı Okçular karyesi	Arab oğlu Hüseyin, Hamza, Deli İbrahim vd.	Haneyeye baskın, gasp	Eşkiryadan Hüseyin ve Hamdi ölü, Deli İbrahim yaralı olarak ele geçirilmişlerdir.

Ek 2: Çeşitli Eşkîyalık Faaliyetleri (Devamı)

29 Mayıs 1918	Akdağmadeni Kazası Küllük köyü	Meçhul sekiz eşkıya	Hane basma	Eşkîyadan biri yakalanarak Adliye'ye teslim edilmiştir. Diğerlerinin takibi sürüyor.
1 Haziran 1918	Keskin kazası salmanlı nahiyesi Nefsikebir karyesi	Meçhul sekiz silahlı eşkıya	Jandarma/köylü-eşkıya arasında çatışma	Eşkîyalar kaçmıştır.
22 Haziran 1918	Yabanabad Kazası Göynük köyü	Karık oğlu Tur Ali	Eşkîya- müfreze çatışması	Ali ölü, refiki Kazım yaralı olarak ele geçirilmişlerdir.
22 Haziran 1918	Yozgad Sancağı Çiçeklihöyüğü ve Çötelî Karyesi	On kişilik eşkıya çetesi	Eşkîya-müfreze çatışması	Eşkîyadan biri hariç, diğerleri ölü ve yaralı olarak ele geçirilmiştir.
22 Haziran	Keskin'in Çekil karyesi	Kürt Alo	Köy basma, gasp	Eşkîyalar kaçmıştır.
24 Haziran 1918	Osmancık köyleri	Rum eşkıya ve Kör Akça	Çatışma	Kör Akça öldürülmüş, diğerleri kaçmıştır.
24 Haziran 1918	Çorum'un Hamamözü'nde	Rum eşkıya	Cami cemaatine baskın	Faillerin takibi sürüyor.
25 Haziran 1918	Mecidözü kazası Kavak karyesi	Meçhul eşkıya	Köy baskını	Eşkîya firar etmiştir.
25 Haziran 1918	Keskin Kazası Çağıl karyesi	Şaki Kürt Ali Çetesi	Köy baskını	Eşkîyalar kaçmıştır. Takip devam etmektedir.
24 Temmuz 1918	Akdağmadeni Killipınar karyesi	Tınaş oğlu Matus ile Alkisi oğlu Yorki	Arpa hırsızlığı	Yorke bekçiler tarafından öldürülmüştür.
7 Ağustos 1918	Mecidiye'nin Hacıhasanlı Karyesi	Fail meçhul	Cinayet	Fail araştırılıyor.

Ek 3: Ankara Vilayetindeki Siyasi Sürgünler⁸⁷²

İsmi ve Şöhreti	Memleketi	Mesleği	Sürgün Nedeni	Nasıl Sürgün Edildiği	Sürgün Yeri
İsmail Faik	-	İnsaniyet Gazetesi Müdürü	Halkı kıskırtmak ve nifak	Divan-ı Harbi Örfi	Ankara
Hamdi Suphi	-	Muahede Gazetesi Müdürü	-	-	-
Mahmud Abdullah Efendi	-	Tüccar	Nüfus cüzdanını ibraz edememiş	Emniyet Müdüriyeti tarafından	-
Abdultaif	Dersaadet	Sabık polis komiseri	Hükümeti hazıra aleyhinde bulunmak	-	Yozgat
Abdullah	Podgureçe	Doktor yüzbaşı	-	-	Avanos
Süleyman	Kavala	-	-	-	Bala
Yusuf Ziyaeddin Efendi	İzmit	Müfettiş	Yalanla nifak sokmak	-	Ankara
Hacı Hüseyin Tahsin	-	Doğramacı	İngiliz casusluğu	-	Yozgat
Abdulhay Kani	Kudüs	Muharrir	Neşriyat-ı muzırdan dolayı	Divan-ı Harb	Ankara
Nazım Bey	-	Kaymakam	-	-	Ankara
Hafız Kemal Efendi	-	Emekli Topçu Yüzbaşı	Suiistimal	-	Ankara
Faik abdi	Dersaadet	-	Dersaadette sükün ve asyîsi-i mahalliyi ihlal maddesinden	Hükümeti askeriye kararıyla	Yozgat
...Mihail	Yozgad	Gazinocu	Dersaadette ikameti muzır görülmesinden	Polis müdüriyeti Umumiyesinin tensibiyle	-
Mehmed Abdullah	Hindistan?	Üsküdar da Tüccar	İngilizlere casusluk	-	Yozgat
İbrahim Hakkı	Üsküb	Sabık İstanbul şehremanatı başkatip muavini	Siyaseten	-	Haymana
Satvet Lütfi	-	Sebahaddi'nin kâtibi	Siyaseten	-	Nefs-i Ankara'da

⁸⁷² BOA, DH. EUM. 1.Şb. 4/46; BOA, DH. SYS. 55/14; BOA, DH. SYS. 55/34; BOA, DH. SYS. 57/27; BOA, DH. SYS. 53/52; BOA, DH. SYS. 53/45; BOA, DH. SYS. 112/16; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/28; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 3/8; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 6/7; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 4/26; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/20.; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 11/6; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/12; BOA, DH. EUM. 1. Şb. 9/4.

Ek 3: Ankara Vilayetindeki Siyasi Sürgünler (Devamı)

Hayreddin bin (yok)	Piriştine	Kaymakam teka'üdi Piriştine mutasarrıfı	Arnavutluk Hükümet? asiyanından	-	Ankara'nın Osmancık kasabasında
Hasan Tahsin Efendi	-	-	-	-	Beypazarı
Abdullah Efendi		Doktor yüzbaşı	-	-	Avanos
Nikola Penayut?	-	Şerbetçi	-	-	-
Vasili Yuvan	-	Hademe	-	-	-
Hüseyin İbrahim	-	Hademe	-	Hükümet-i askeriye kararıyla	-
Hikmet Edhem	-	Kundura boyacısı	-	İdareten	-
Yorki Semak	-	Bozacı	-	-	-
Ali Hıdır	-	Bozacı	-	-	-
Mustafa Şakir	-	Rençber	-	-	-
Apostul Hıralbusi?	-	Hademe	-	-	-
Nikola Yani	-	-	-	-	-
Yani Dukusti	-	-	-	-	-
İbrahim Şakir	-	-	-	-	-
Avram Anton	-	-	-	-	-
Hamid Bey bin Zekeriya	Siroz	Esbak merkez kaymakamı	Esbabı siyasiyeden	Hükümet-i askeriye kararıyla	-
Rıza efendi bin Ömer	Ünye	Sultan Selim müezzinlerinden	Siyasi	Hükümet-i askeriye kararıyla	Çorum'da
Ahmet refik efendi bin Rıfât	-	Göze muhdarı	Siyaseten	-	İskilib kazasında
Cemil...bin tevfik	Van	...muhdarı	-	-	Çorum'da
Zeki bin Hasan	-	...biraderi	-	-	-
Mehmed Nafiz bin Ali	-	Topal Tevfik'in biraderi	-	-	-
Hüseyin Hilmi bin Hasan	İzmir	İştirak gazetesi sahibi	-	-	Ankaranın Bala kazası
Refi' Cevad bin Muhiddin Paşa	-	Alemdar Gazetsi sahibi	-	-	Çorum'da
Ahmed Kadri bin Yusuf	-	Alemdar Gazetesi müdürü mesulu	-	-	Ankara'nın Yabanabad kazasında
Mehmed Atrf bin Mehmed Ali	Üsküb	Fatih dersi'amlarından	-	-	Boğazlıyan
Hafiz Mehmed Emin bin Mustafa	Diverik?	Sultan Selim Müezzinlerinden	-	-	Çorum

Ek 3: Ankara Vilayetindeki Siyasi Sürgünler (Devamı)

İbrahim Hakkı Efendi bin Ömer Fevzi	-	Da'va vekili ve komisyon	-	-	-
...Mustafa bin Mehmed	-	Rençber	Siyaseten	-	-
Ömer Hayri Efendi bin Nasuh	Asitana	-	-	-	İskilib kazasında
Latif bin Tevfik	Varna	Komiser muavini sabıkı	-	-	Mecidiye
Vasili veled Anrun?	İstanbul	Dülger	-	-	Çorum'da
Panayud ?veled.....	-	Hamal	-	-	Çorum
Abdullah efendi bin Mehmed Hilmi	Diverik?	Fatih dersi'amilerinden	-	-	-
Yusuf zyaeddin efendi bin Mustafa	Çerkes muhacir	...umumiye müfettişlerinden ve 'ulemadan?	-	-	-
Muhsin efendi bin İbrahim	Kayseri	Yusuf paşa da Hacı bayram mahallesi imamı	Siyaseten	-	Çorum
Abdülfettah bin hacı Mahmud	Dağıstan	Fatih dersi'amilerinden	Dersaadet bikas? Caiz...siyasi	-	-
Edhem bin Hasan	Kargı nahiyesi	-	Siyaseten, ...filen ve tahriyen muhalefet	-	Osmancık kazası
Meşhur Kör Mehmed Ali bin Mehmed	-	Fatih hocalarından	Telkinat-ı müfsehatkarenesinden, siyasi	-	Çorum
...veled Kosta	-	Meyhaneci	Siyasi	-	-
Pedrus veled Nikola	-	Kömürcü	Siyaseten	-	-
Hafız Kemal Efendi	-	Topçu yüzbaşılığından ve alay komutanlığından tekavud	-	-	-
Kurt Hüseyin	Selanik	-	-	-	Çorum'un Sungurlu kazası
Şükrü bin Bacak süleyman	Kavala	-	Siyasi	Hükümet-i askeriye kararıyla	Ankaranın bala kazası
Cemil Tevfik	-	Vazife Gazetesi Muharriri	-	-	Çorum
İbrahim Hakkı Efendi	Dersaadet	Hürriyet ve İtilaf Fırkası Süleymaniye Şubesi ikinci reisi	-	-	-
Abdüllatif efendi	-	Serkomiser	-	Adliye nezareti'nin emriyle	Çorum

Ek 4: Cinayet, Cünha ve Kabahat Suçu Faillerinin Kimlikleri⁸⁷³

Suçun Türü	Faili Meçhul	Faili Belli	Toplam	Yüzde
Devletin Dış Güvenliğini İhlal	0	0	0	0
Devletin İç Güvenliğini İhlal	0	1	1	0,03
Eşkıyalık	2	29	31	0,79
Eşkıyaya Yataklık	0	9	9	0,23
Devlet Malını Çalmak	0	7	7	0,18
Rüşvet	1	15	16	0,41
Planlayarak Öldürme	1	66	67	1,71
Planlamadan Öldürme	0	21	21	0,54
Zehirleyerek Öldürme	0	25	25	0,64
Katl-i Usul	0	13	13	0,33
Katl-i Furu	0	1	1	0,03
Öldürmeye Teşebbüs	0	14	14	0,36
Uzuv Kesmek	0	1	1	0,03
Tecavüz	3	126	129	3,3
Tecavüze Teşebbüs	4	65	69	1,76
Cebren Kız Kaçırarak	0	27	27	0,69
Sahtekarlık	0	29	29	0,74
Kalpazanlık	0	0	0	0
Kundakçılık	0	1	1	0,03
Tehdid	0	15	15	0,38
Darben Ölüme Sebebiyet Vermek	0	0	0	0
Kürtaj	0	5	5	0,13
Gece Örgütlü Anayolda Hırsızlık	0	37	37	0,95
Meskûn Mahalde Duvar Delerek Hırsızlık	3	94	97	2,48
Gece Silahlı Duvardan Aşarak ve Cebir ve Şiddetle Hırsızlık	2	19	21	0,54
İhafe Kastıyla Teşhir-i Silah	0	100	100	2,56
Memurin Zabitan ve Asakire Şetm ü Hakaret	0	85	85	2,17
Mahpus Kaçırarak ve Saklama	0	8	8	0,2
Bilasalahiyet Saffet-i Resmîyede Bulunmak	0	2	2	0,05
Kalb Akçe Sürücülüğü	0	6	6	0,15
Darp ve Cerh	18	911	929	23,76
Kasıtsız Ölüme Sebebiyet Vermek	0	8	8	0,2
Hetk-i Irz ve İğfal-i Bakir	0	11	11	0,28
Fuhuşiyata Tahrik ve Alenen Fi'l-i Şeni	0	48	48	1,23
Gençlere Sarf-ı Endazlık ve El İle Sarkıntılık	0	15	15	0,38
Usul ve Nizam Haricinde Tevkif	0	2	2	0,05

⁸⁷³ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

Ek 4: Cinayet, Cünha ve Kabahat Suçu Faillerinin Kimlikleri (Devamı)

Yalancı Şahitlik	0	5	5	0,13
Zemm ve Kadh	0	27	27	0,69
Şetm ve Hakaret ve İftira	0	86	86	2,2
Dolandırıcılık	0	34	34	0,87
Sirkat-i Adiye	6	553	559	14,3
Yankesicilik ve Ahzlık	9	139	148	3,79
Adiyyen Hayvan Hırsızlığı	9	230	239	6,11
Emniyeti Suistimal	0	54	54	1,38
Kumarhane ve Piyango Küşadı	0	40	40	1,02
Nasik Malı Emlakı ve Erzakımı İka ve Telef	0	123	123	3,15
Mühür Fekki ve Emanet Eşya ve Evrak-ı Resmiye Ahzı	0	9	9	0,23
Bila Ruhsat Matbaa Küşadı ve Evrak-ı Muzırza Neşri ve Tedrisi	0	1	1	0,03
Çocuk Tebdili ve Sirkati	0	0	0	0
Telgraf Muhaberatını İhlal	0	2	2	0,05
Meşrubat-ı Muzırza ve Semmiyat Furuhtu	0	0	0	0
İmtiyazat-ı Mezhebiyeye Taarruz	0	0	0	0
Asar-ı Kadimeyi Tahrib	0	4	4	0,1
Mürür Tezkiresi ve Pasaport Sahtekarlığı	0	0	0	0
Serserilik	0	16	16	0,41
Sarhoşluk	0	87	87	2,23
Cünha ve Kabahat-i Muhtelifi	14	612	626	16,01
Toplam	72	3838	3910	100

Ek 5: Cinayet, Cünha ve Kabahat Suçu İşleyen Faillerin Medeni Durumları⁸⁷⁴

Suçun Türü	Bekar Erkek Tutuklu	Bekar Erkek Firari	Evli-Çocuklu Erkek Tutuklu	Evli Çocuklu Erkek Firari	Evli-Çocuksuz Erkek Tutuklu	Evli-Çocuksuz Erkek Firari	Dul-Çocuklu Erkek Tutuklu	Dul-Çocuklu Erkek Firari	Dul-Çocuksuz Erkek Tutuklu	Dul-Çocuksuz Erkek Firari	TOPLAM	YÜZDELİK
Devletin Dış Güvenliğini İhlal	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	100	1,99
Devletin İç Güvenliğini İhlal	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,02
Eşkıyalık	0	1	20	8	0	2	0	0	0	0	31	0,62
Eşkıyaya Yataklık	5	2	5	0	2	0	0	0	0	0	14	0,28
Devlet Malını Çalmak	0	2	4	0	0	0	0	0	0	0	6	0,12
Rüşvet	2	0	9	2	0	0	0	0	0	0	13	0,26
Planlayarak Öldürme	33	3	27	3	5	2	0	0	0	0	73	1,45
Planlamadan Öldürme	8	9	8	5	1	0	0	0	0	0	31	0,62
Zehirleyerek Öldürme	8	4	15	0	3	0	0	0	0	0	30	0,60
Katli Usul	7	1	3	0	0	2	0	0	0	0	13	0,26
Katli Furu	3	2	5	0	2	0	0	0	0	0	12	0,24
Öldürmeye Teşebbüs	8	1	9	0	0	0	0	0	0	0	18	0,36
Uzuv Kesmek	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0,04
Tecavüz	81	8	36	2	8	1	0	0	0	0	136	2,70
Tecavüze Teşebbüs	44	4	25	5	4	0	0	0	0	0	82	1,63
Cebren Kız Kaçırarak	8	3	11	4	3	0	0	0	0	0	29	0,58
Sahtekarlık	13	0	10	0	2	2	3	0	0	0	30	0,60
Kalpazanlık	3	2	5	0	2	0	0	0	0	0	12	0,24
Kundakçılık	8	1	6	0	0	0	0	0	0	0	15	0,30
Tehdid	15	1	9	0	0	0	0	0	0	0	25	0,50
Darben Ölümüne Sebebiyet Vermek	0	0	0	0	8	1	0	0	0	0	9	0,18
Kürtaj	2	0	1	5	4	0	0	0	0	0	12	0,24
Gece Örgütlü Anayolda Hırsızlık	8	4	21	4	8	3	2	0	0	0	50	0,99
Meskün Mahalde Duvar Delerek Hırsızlık	53	0	57	0	4	2	3	0	1	0	120	2,38
Gece Silahlı Duvardan Aşarak ve Cebir ve Şiddetle Hırsızlık	25	21	28	2	1	0	0	0	0	0	77	1,53
İhafe Kastıyla Teşhir-i Silah	44	4	40	4	5	1	1	2	2	0	103	2,05
Memurin Zabitan ve Asakire Şetm ü Hakaret	37	2	26	17	3	0	2	0	1	0	88	1,75
Mahpus Kaçırarak ve Saklama	2	1	3	0	8	1	0	0	0	0	15	0,30

⁸⁷⁴ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

**Ek 5: Cinayet, Cünha ve Kabahat Suçu İşleyen Faillerin Medeni Durumları
(Devamı)**

Bilalahiyet Saffet-i Resmiyede Bulunmak	0	0	2	5	4	0	0	0	0	0	11	0,22
Kalb Akçe Sürücülüğü	11	4	22	4	8	3	2	0	0	0	54	1,07
Darp ve Cerh	417	147	296	67	88	8	29	11	20	0	1083	21,51
Kasıtsız Ölüme Sebebiyet Vermek	5	0	3	2	1	0	0	0	0	0	11	0,22
Hetk-i Irz ve İğfal-i Bakir	5	4	5	0	5	1	1	2	2	0	25	0,50
Fuhuşiyata Tahrik ve Alenen Fi'l-i Seni	21	2	14	0	3	1	10	0	2	0	53	1,05
Gençlere Sarf-i Endazlık ve El ile Sarkıntılık	13	0	5	2	8	1	0	0	0	0	29	0,58
Usul ve Nizam Haricinde Tevkif	1	0	2	5	4	0	0	0	0	0	12	0,24
Yalancı Şahitlik	2	4	2	4	8	3	2	0	0	0	25	0,50
Zemm ve Kadh	6	0	21	0	0	0	0	11	20	0	58	1,15
Şetm ve Hakaret ve İftira	18	7	13	8	5	1	2	0	0	0	54	1,07
Dolandırıcılık	24	4	19	0	1	1	1	2	2	0	54	1,07
Sirkat-i Adiyeye	342	34	163	22	41	5	11	2	12	0	632	12,55
Yankesicilik ve Ahzlık	96	16	42	2	6	2	0	0	0	0	164	3,26
Adıyven Hayvan Hırsızlığı	129	17	79	9	26	0	5	0	7	0	272	5,40
Emniyeti Suistimal	27	4	22	4	8	3	2	0	0	0	70	1,39
Kumarhane ve Piyango Küşadı	16	1	30	0	1	0	4	11	20	0	83	1,65
Nasik Malı Emlakı ve Erzakını İka ve Telef	39	6	42	5	10	1	2	0	3	0	108	2,14
Mühür Fekki ve Emanet Eşya ve Evrak-ı Resmîye Ahzı	6	0	23	0	1	1	1	2	2	0	36	0,71
Bila Ruhsat Matbaa Küşadı ve Evrak-ı Muzırıra Neşri ve Tedrisi	1	0	0	0	0	0	11	2	12	0	26	0,52
Çocuk Tebdili ve Sirkati	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Telgraf Muhaberatını İhlal	0	0	0	1	0	0	5	0	7	0	13	0,26
Meşrubat-ı Muzırıra ve Semmiyat Furuhtu	0	0	0	4	8	3	2	0	0	0	17	0,34
İmtiyazat-ı Mezhebiyeye Taarruz	0	0	0	0	1	0	4	11	20	0	36	0,71
Asar-ı Kadimeyi Tahrib	4	0	2	5	0	1	2	0	3	0	17	0,34
Mürur Tezkiresi ve Pasaport Sahtekarlığı	0	0	23	0	1	1	1	2	2	0	30	0,60

Serserilik	7	0	1	0	0	0	11	2	12	0	33	0,66
Sarhoşluk	62	11	41	0	5	0	1	0	0	0	120	2,38

Ek 5: Cinayet, Cünha ve Kabahat Suçu İşleyen Faillerin Medeni Durumları (Devamı)

Cünha ve Kabahi Muhtelifi	275	39	253	15	79	5	56	0	41	0	763	15,15
Toplam	1945	377	1509	325	395	58	176	60	191	0	5036	100,00

Ek 6: Faillerin Tutukluluk ve Firar Durumları⁸⁷⁵

Suçun Türü	Tutuklanan Fail	Firar Eden Fail	Toplam	Yüzde
Devletin Dış Güvenliğini İhlal	0	0	0	0,00
Devletin İç Güvenliğini İhlal	1	0	1	0,02
Eşkıyalık	20	9	29	0,57
Eşkıyaya Yataklık	14	5	19	0,37
Devlet Malını Çalmak	3	4	7	0,14
Rüşvet	7	8	15	0,29
Planlayarak Öldürme	78	10	88	1,72
Planlamadan Öldürme	17	18	35	0,68
Zehirleyerek Öldürme	32	5	37	0,72
Kat-i Usul	5	1	6	0,12
Kat-i Fîru	7	5	12	0,23
Öldürmeye Teşebbüs	19	6	25	0,49
Uzuv Kesmek	0	0	0	0,00
Tecavüz	145	14	159	3,11
Tecavüze Teşebbüs	74	7	81	1,59
Cebren Kız Kaçırarak	35	12	47	0,92
Sahtekarlık	28	1	29	0,57
Kalpazanlık	0	5	5	0,10
Kundakçılık	7	6	13	0,25
Tehdid	23	1	24	0,47
Darben Ölüme Sebebiyet Vermek	145	14	159	3,11
Kürtaj	5	7	12	0,23
Gece Örgütlü Anayolda Hırsızlık	34	5	39	0,76
Meskûn Mahalde Duvar Delerek Hırsızlık	127	6	133	2,60
Gece Silahlı Duvardan Aşarak ve Cebir ve Şiddetle Hırsızlık	112	23	135	2,64
İhafe Kastıyla Teşhir-i Silah	76	20	96	1,88

⁸⁷⁵ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

Memurin Zabitan ve Asakire Şetm ü Hakaret	81	21	102	2,00
Mahpus Kaçırma ve Saklama	7	0	7	0,14

Ek 6: Faillerin Tutukluluk ve Firar Durumları (Devamı)

Bilasalahiyet Saffet-i Resmide Bulunmak	5	5	10	0,20
Kalb Akçe Sürücülüğü	35	5	40	0,78
Darp ve Cerh	992	260	1252	24,50
Kasıtsız Ölüme Sebebiyet Vermek	16	0	16	0,31
Hetk-i Irz ve İğfal-i Bakir	14	0	14	0,27
Fuhuşiyata Tahrik ve Alenen Fi'l-i Şeni	24	1	25	0,49
Gençlere Sarf-ı Endazlık ve El İle Sarkıntılık	19	13	32	0,63
Usul ve Nizam Haricinde Tevkif	3	0	3	0,06
Yalancı Şahitlik	6	5	11	0,22
Zemm ve Kadh	24	6	30	0,59
Şetm ve Hakaret ve İftira	79	10	89	1,74
Dolandırıcılık	42	4	46	0,90
Sirkat-i Adiye	511	111	622	12,17
Yankesicilik ve Ahzlık	140	33	173	3,39
Adiyyen Hayvan Hırsızlığı	255	26	281	5,50
Emniyeti Suistimal	43	16	59	1,15
Kumarhane ve Piyango Küşadı	45	7	52	1,02
Nasik Malı Emlakı ve Erzakımı İka ve Telef	61	59	120	2,35
Mühür Fekki ve Emanet Eşya ve Evrak-ı Resmide Ahzı	12	4	16	0,31
Bila Ruhsat Matbaa Küşadı ve Evrak-ı Muzırna Neşri ve Tedrisi	1	0	1	0,02
Çocuk Tebdili ve Sirkati	0	0	0	0,00
Telgraf Muhaberatını İhlal	0	1	1	0,02
Meşrubat-ı Muzırna ve Semmiyat Furuhtu	0	16	16	0,31
İmtiyazat-ı Mezhebiyeye Taarruz	0	0	0	0,00
Asar-ı Kadimeyi Tahrib	4	0	4	0,08
Mürur Tezkiresi ve Pasaport Sahtekarlığı	0	4	4	0,08
Serserilik	14	0	14	0,27
Sarhoşluk	101	7	108	2,11
Cünha ve Kabahat-i Muhtelif	594	162	756	14,79
Toplam	4142	968	5110	100,00

Ek 7: Suç Faillerinin Mesleki Durumları⁸⁷⁶

Suçun Türü	Memurin Tutuklu	Memurin Firari	Erbab-ı Fünun Tutuklu	Erbab-ı Fünun Firari	Tüccar Tutuklu	Tüccar Firari	Zirai Tutuklu	Zirai Firari	Balıklar Tutuklu	Balıklar Firari	Sarraflar Tutuklu	Sarraflar Firari	Zanaatkar Tutuklu	Zanaatkar Firari	Ashab-ı Akar Tutuklu	Ashab-ı Akar Firari	İşçi Tutuklu	İşçi Firari	Denizci Tutuklu	Denizci Firari	Tüccar-Sarraflar Hizmetkari Tutuklu	Tüccar-Sarraflar Hizmetkari Firari	Ev Hizmetçisi Tutuklu	Ev Hizmetçisi Firari	İşsiz Tutuklu	İşsiz Firari	TOPLAM	Yüzdelek
Devletin Dış Güvenliğini İhlal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00	
Devletin İç Güvenliğini İhlal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,02	
Eşkiyalık	0	0	0	0	0	21	11	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	37	0,79	
Eşkiyaya Yataklık	0	0	0	0	0	13	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0,36	
Devlet Malını Çalmak	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0,06	
Rüşvet	1	0	0	0	1	8	1	0	0	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	0,32	
Planlayarak Öldürme	1	0	0	0	1	37	9	0	0	0	0	2	0	0	0	12	0	0	0	0	0	0	0	4	0	66	1,41	
Planlamadan Öldürme	1	0	0	0	0	10	9	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	4	0	26	0,56	
Zehirleyerek Öldürme	1	0	0	0	0	13	4	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	1	0	3	0	26	0,56	
Katli-i Usul	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	11	0,24	
Katli-i Furu	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0,06	
Öldürmeye Teşebbüs	0	0	0	0	5	10	1	0	0	1	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	0,47	
Uzuv Kesmek	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,02	
Tecavüz	2	0	0	0	3	83	11	1	0	0	0	0	0	0	8	1	0	0	0	0	0	2	0	9	1	121	2,59	
Tecavüze Teşebbüs	0	0	0	0	0	49	3	0	0	0	2	3	0	0	0	17	0	0	0	0	0	1	0	1	1	77	1,65	
Cebren Kız Kaçırarak	2	0	0	0	0	28	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	42	0,90	
Sahtekarlık	2	0	0	0	6	7	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	2	0	21	0,45	
Kalpazanlık	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0,06	
Kundakçılık	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	5	0,11	
Tehdid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00	
Darben Ölüme Sebebiyet Vermek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0,02	
Kürtaj	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0,11	
Gece Örgütlü Anayolda Hırsızlık	0	0	0	0	0	31	4	0	0	0	0	1	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	43	0,92	
Meskün Mahalde Duvar Delerek Hırsızlık	7	0	0	0	0	48	3	0	0	0	0	5	0	0	0	36	2	0	0	0	0	0	6	0	20	127	2,72	
Gece Silahlı Duvardan Aşarak ve Cebir ve Şiddetle Hırsızlık	10	2	0	0	0	30	0	0	0	3	0	0	0	0	0	23	0	0	0	0	0	0	0	2	3	73	1,56	
İhafe Kastıyla Teşhir-i Silah	5	0	0	0	0	55	9	0	0	2	0	5	4	0	0	28	0	0	0	1	0	0	0	6	0	115	2,46	
Memurin Zabitan ve Asakire Şetm ü Hakaret	4	0	0	0	1	40	9	0	0	1	0	7	0	0	0	4	5	0	0	0	0	0	0	8	0	79	1,69	
Mahpus Kaçırarak ve Saklama	3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	8	0,17	

⁸⁷⁶ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

Ek 7: Suç Faillerinin Mesleki Durumları (Devamı)

Suçun Türü	Memurin Tutuklu	Memurin Fırası	Erbab-ı Fünun Tutuklu	Erbab-ı Fünun Fırası	Tüccar Tutuklu	Tüccar Fırası	Zirai Tutuklu	Zirai Fırası	Balıkçı Tutuklu	Balıkçı Fırası	Sarraf Tutuklu	Sarraf Fırası	Zanaatkar Tutuklu	Zanaatkar Fırası	Ashab-ı Akar Tutuklu	Ashab-ı Akar Fırası	İşçi Tutuklu	İşçi Fırası	Denizci Tutuklu	Denizci Fırası	Tüccar-Sarraf Hizmetkârı Tutuklu	Tüccar-Sarraf Hizmetkârı Fırası	Ev Hizmetçisi Tutuklu	Ev Hizmetçisi Fırası	İşsiz Tutuklu	İşsiz Fırası	TOPLAM	Yüzdelik
Bilasalahiyet Saffet-i Resmîyede Bulunmak	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,04	
Kalb Akçe Sürücülüğü	1	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0,09	
Darp ve Cerh	59	0	0	0	4	0	694	7	1	0	3	0	58	4	8	0	183	12	3	0	9	0	33	1	137	4	1220	26,11
Kasıtsız Ölüme Sebebiyet Vermek	0	0	0	0	4	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	3	0	0	0	28	0,60
Hetk-i Irz ve İğfal-i Bakir	0	0	0	0	2	0	13	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	25	0,54
Fuhuşiyata Tahrik ve Alenen F'l-i Şeni	1	0	0	0	0	2	35	1	0	0	4	0	2	0	0	0	13	0	0	0	0	0	0	0	17	0	75	1,61
Gençlere Sarf-ı Endazlık ve El İle Sarkıntılık	6	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	4	0	0	0	5	2	0	0	0	0	0	0	5	0	26	0,56
Usul ve Nizam Haricinde Tevkif	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0,13
Yalancı Şahitlik	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	7	0,15
Zemm ve Kadh	45	0	1	0	2	0	13	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	64	1,37
Şetm ve Hakaret ve İfira	19	0	0	0	0	0	31	15	0	0	0	0	1	0	0	0	8	6	0	0	0	0	0	0	10	0	90	1,93
Dolandırıcılık	1	0	0	0	0	0	30	2	0	0	0	0	2	0	1	0	30	0	0	0	0	0	0	0	28	0	94	2,01
Sirkat-i Adiye	1	0	0	0	1	0	233	20	0	0	5	0	16	0	0	0	109	4	0	0	0	0	5	0	27	3	424	9,08
Yankesicilik ve Ahzlık	0	0	0	0	0	0	106	19	0	0	0	0	6	0	0	0	69	0	0	0	0	0	1	2	37	0	240	5,14
Adıyyen Hayvan Hırsızlığı	0	0	0	0	3	0	166	27	0	0	0	0	11	0	0	0	43	1	0	0	0	0	8	4	19	0	282	6,04
Emniyeti Suistimal	1	0	0	0	1	0	37	3	0	0	1	0	9	0	0	0	7	0	0	0	0	0	3	0	5	0	67	1,43
Kumarhane ve Piyango Küşadı	0	0	0	0	0	0	10	4	0	0	0	0	14	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	6	1	37	0,79
Nasik Malı Emlakı ve Erzakını İka ve Telef	0	0	2	0	5	0	67	10	0	0	0	0	5	0	0	0	6	1	0	0	0	0	0	0	5	0	101	2,16
Mühür Fekki ve Emanet Eşya ve Evrak-ı Resmîye Ahzı	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	13	0,28
Bila Ruhsat Matbaa Küşadı ve Evrak-ı Muzırna Neşri ve Tedrisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Çocuk Tebdili ve Sirkati	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Telgraf Muhaberatını İhlal	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,02	
Meşrubat-ı Muzırna ve Semmiyat Furuhtu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
İmtiyazat-ı Mezhebiyeye Taarruz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Asar-ı Kadimeyi Tahrib	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,02	
Mürur Tezkiresi ve Pasaport Sahtekarlığı	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	5	0,11
Serserilik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	4	0,09
Sarhoşluk	2	0	0	0	15	0	2	6	0	0	0	0	21	0	0	0	15	0	0	0	5	0	0	0	26	0	92	1,97
Cünha ve Kabahat-i Muhtelifi	7	3	5	0	19	0	198	96	2	0	6	2	116	9	3	0	138	8	3	0	10	1	30	9	138	13	816	17,47
Toplam	184	6	8	0	69	8	2184	301	4	0	26	4	299	18	12	0	789	48	6	0	25	2	96	18	538	27	4672	100,00

Ek 8: Suç Faillerinin Eğitim Durumları⁸⁷⁷

Suçun Türü	Okuma Yazma Bilen Tutuklu	Okuma-Yazma Bilen Firari	Okuma-Yazma Bilmeyen Tutuklu	Okuma-Yazma Bilmeyen Firari	Yüksek Tahsil Gören Tutuklu	Yüksek Tahsil Gören Firari	TOPLAM	Yüzdellik
Devletin Dış Güvenliğini İhlal	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Devletin İç Güvenliğini İhlal	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Eşkıyalık	0	3	26	14	0	0	43	1,10
Eşkıyaya Yataklık	1	0	8	0	0	0	9	0,23
Devlet Malını Çalmak	0	0	3	4	0	0	7	0,18
Rüşvet	4	2	8	5	0	0	19	0,48
Planlayarak Öldürme	10	0	61	8	0	0	79	2,02
Planlamadan Öldürme	1	0	13	9	0	0	23	0,59
Zehirleyerek Öldürme	1	0	33	3	0	0	37	0,94
Katli Usul	0	0	12	1	0	0	13	0,33
Katli Furu	0	0	1	0	0	0	1	0,03
Öldürmeye Teşebbüs	1	0	17	1	0	0	19	0,48
Uzuv Kesmek	0	0	0	1	0	0	1	0,03
Tecavüz	13	1	98	19	0	0	131	3,34
Tecavüze Teşebbüs	11	0	64	4	0	1	80	2,04
Cebren Kız Kaçırarak	7	0	29	7	0	0	43	1,10
Sahtekarlık	9	0	19	0	0	0	28	0,71
Kalpazanlık	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Kundakçılık	0	0	1	0	0	0	1	0,03
Tehdid	1	0	8	0	0	0	9	0,23
Darben Ölüme Sebebiyet Vermek	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Kürtaj	0	0	6	2	0	0	8	0,20
Gece Örgütlü Anayolda Hırsızlık	0	0	41	6	0	0	47	1,20
Meskün Mahalde Duvar Delerek Hırsızlık	9	0	111	2	0	0	122	3,11
Gece Silahlı Duvardan Aşarak ve Cebir ve Şiddetle Hırsızlık	5	0	44	25	0	0	74	1,89
İhafa Kastıyla Teşhir-i Silah	13	2	66	8	0	0	89	2,27
Memurin Zabitan ve Asakire Şetm ü Hakaret	10	0	67	11	0	0	88	2,25
Mahpus Kaçırarak ve Saklama	2	0	2	0	0	0	4	0,10
Bilasalahiyet Saffet-i Resmiyede Bulunmak	0	0	1	0	0	0	1	0,03

⁸⁷⁷ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

Ek 8: Suç Faillerinin Eğitim Durumları (Devamı)

Suçun Türü	Okuma Yazma Bilen Tutuklu	Okuma-Yazma Bilen Firari	Okuma-Yazma Bilmeyen Tutuklu	Okuma-Yazma Bilmeyen Firari	Yüksek Tahsil Gören Tutuklu	Yüksek Tahsil Gören Firari	TOPLAM	Yüzdellik
Kalb Akçe Sürücülüğü	0	0	6	0	0	0	6	0,15
Darp ve Cerh	205	43	97	48	6	0	399	10,18
Kasıtsız Ölüme Sebebiyet Vermek	1	0	10	0	0	0	11	0,28
Hetk-i Irz ve İğfal-i Bakir	2	0	11	0	0	0	13	0,33
Fuhuşiyata Tahrik ve Alenen Fi'l-i Şeni	7	0	44	1	0	0	52	1,33
Gençlere Sarf-ı Endazlık ve El İle Sarkıntılık	2	0	28	2	0	0	32	0,82
Usul ve Nizam Haricinde Tevkif	1	0	2	0	0	0	3	0,08
Yalancı Şahitlik	3	0	3	0	0	0	6	0,15
Zemm ve Kadh	10	2	17	0	0	0	29	0,74
Şetm ve Hakaret ve İftira	16	5	66	11	0	0	98	2,50
Dolandırıcılık	5	1	44	3	0	0	53	1,35
Sirkat-i Adiye	63	3	504	25	0	0	595	15,19
Yankesicilik ve Ahzlık	17	3	138	6	0	0	164	4,19
Adiyyen Hayvan Hırsızlığı	24	4	176	29	0	0	233	5,95
Emniyeti Suistimal	8	0	79	1	0	0	88	2,25
Kumarhane ve Piyango Küşadı	5	0	46	1	0	0	52	1,33
Nasik Malı Emlakı ve Erzakını İka ve Telef	47	0	117	11	0	0	175	4,47
Mühür Fekki ve Emanet Eşya ve Evrak-ı Resmiye Ahzı	3	0	9	0	0	0	12	0,31
Bila Ruhsat Matbaa Küşadı ve Evrak-ı Muzırta Neşri ve Tedrisi	1	0	0	0	0	0	1	0,03
Çocuk Tebdili ve Sirkati	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Telgraf Muhaberatını İhlal	0	0	0	1	0	0	1	0,03
Meşrubat-ı Muzırta ve Semmiyat Furuhtu	0	0	0	0	0	0	0	0,00
İmtiyazat-ı Mezhebiyeye Taarruz	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Asar-ı Kadimeyi Tahrib	0	0	4	0	0	0	4	0,10
Mürur Tezkiresi ve Pasaport Sahtekarlığı	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Serserilik	2	0	12	0	0	0	14	0,36
Sarhoşluk	27	0	79	3	0	0	109	2,78
Cünha ve Kabaihi Muhtelifi	196	78	495	23	0	0	792	20,21
Toplam	743	147	2726	295	6	1	3918	100,00

Ek 9: Suç Faillerinin İkametgâhları⁸⁷⁸

Suçun Türü	Şehirli Tutuklu	Şehirli Firari	Köylü Tutuklu	Köylü Firari	İkametgahsız Tutuklu	İkametgahsız Firari	TOPLAM	Yüzdelik
Devletin Dış Güvenliğini İhlal	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Devletin İç Güvenliğini İhlal	0	0	1	0	0	0	1	0,02
Eşkıyalık	0	0	27	11	0	0	38	0,80
Eşkıyaya Yataklık	0	0	3	0	0	0	3	0,06
Devlet Malını Çalmak	0	0	3	3	0	0	6	0,13
Rüşvet	2	0	10	3	0	0	15	0,32
Planlayarak Öldürme	30	7	33	15	0	0	85	1,79
Planlamadan Öldürme	2	2	14	7	0	0	25	0,53
Zehirleyerek Öldürme	2	0	27	3	0	0	32	0,67
Katl-i Usul	1	0	11	1	0	0	13	0,27
Katl-i Furu	0	0	1	0	0	0	1	0,02
Öldürmeye Teşebbüs	5	0	8	1	0	0	14	0,29
Uzuv Kesmek	0	0	1	0	0	0	1	0,02
Tecavüz	14	1	103	9	0	0	127	2,67
Tecavüze Teşebbüs	20	1	58	3	0	0	82	1,72
Cebren Kız Kaçırarak	8	0	31	7	0	0	46	0,97
Sahtekarlık	13	0	12	0	0	0	25	0,53
Kalpazanlık	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Kundakçılık	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Tehdid	6	0	29	0	0	0	35	0,74
Darben Ölüme Sebebiyet Vermek	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Kürtaj	2	0	3	0	0	0	5	0,11
Gece Örgütlü Anayolda Hırsızlık	11	0	27	0	0	0	38	0,80
Meskûn Mahalde Duvar Delerek Hırsızlık	43	0	92	2	0	0	137	2,88
Gece Silahlı Duvardan Aşarak ve Cebir ve Şiddetle Hırsızlık	8	3	28	4	0	18	61	1,28

⁸⁷⁸ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

Ek 9: Suç Faillerinin İkametgâhları (Devamı)

Suçun Türü	Şehirli Tutuklu	Şehirli Firari	Köylü Tutuklu	Köylü Firari	İkametgahsız Tutuklu	İkametgahsız Firari	TOPLAM	Yüzdelik
İhafe Kastıyla Teşhir-i Silah	15	3	39	6	0	0	63	1,32
Memurin Zabitan ve Asakire Şetm ü Hakaret	5	5	137	5	0	0	152	3,19
Mahpus Kaçırma ve Saklama	6	1	2	0	0	0	9	0,19
Bilasalahiyet Saffet-i Resmîyede Bulunmak	0	0	6	0	0	0	6	0,13
Kalb Akçe Sürücülüğü	1	0	7	0	0	0	8	0,17
Darp ve Cerh	397	22	667	58	14	0	1158	24,33
Kasıtsız Ölüme Sebebiyet Vermek	3	0	11	0	0	0	14	0,29
Hetk-i Irz ve İğfal-i Bakir	8	0	11	0	0	0	19	0,40
Fuhuşiyata Tahrik ve Alenen Fi'l-i Şeni	35	0	20	0	0	0	55	1,16
Gençlere Sarf-ı Endazlık ve El İle Sarkıntılık	20	2	2	3	1	0	28	0,59
Usul ve Nizam Haricinde Tevkif	4	0	2	0	0	0	6	0,13
Yalancı Şahitlik	1	0	5	0	0	0	6	0,13
Zemm ve Kadh	16	0	17	0	0	0	33	0,69
Şetm ve Hakaret ve İftira	23	6	55	12	0	0	96	2,02
Dolandırıcılık	12	0	34	0	0	0	46	0,97
Sirkat-i Adıye	218	8	387	30	0	0	643	13,51
Yankesicilik ve Ahzlık	53	5	130	9	0	0	197	4,14
Adıyyen Hayvan Hırsızlığı	54	7	198	21	0	0	280	5,88
Emniyeti Suistimal	26	0	31	1	0	0	58	1,22
Kumarhane ve Piyango Küşadı	47	0	5	3	0	0	55	1,16
Nasik Malı Emlakı ve Erzakını İka ve Telef	19	0	96	11	0	0	126	2,65
Mühür Fekki ve Emanet Eşya ve Evrak-ı Resmîye Ahzı	4	0	8	0	0	0	12	0,25

Ek 9: Suç Faillerinin İkametgâhları (Devamı)

Suçun Türü	Şehirli Tutuklu	Şehirli Firari	Köylü Tutuklu	Köylü Firari	İkametgahsız Tutuklu	İkametgahsız Firari	TOPLAM	Yüzelik
Bila Ruhsat Matbaa Küşadı ve Evrak-ı Muzırra Neşri ve Tedrisi	0	0	1	0	0	0	1	0,02
Çocuk Tebdili ve Sirkati	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Telgraf Muhaberatını İhlal	0	0	1	0	0	0	1	0,02
Meşrubat-ı Muzırra ve Semmiyat Furuhtu	0	0	0	0	0	0	0	0,00
İmtiyazat-ı Mezhebiyeye Taarruz	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Asar-ı Kadimeyi Tahrib	0	0	4	0	0	0	4	0,08
Mürur Tezkiresi ve Pasaport Sahtekarlığı	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Serserilik	12	0	1	0	0	0	13	0,27
Sarhoşluk	60	0	30	0	0	0	90	1,89
Cünha ve Kabaihi Muhtelifi	299	70	375	46	0	0	790	16,60
Toplam	1505	143	2804	274	15	18	4759	100,00

Ek 10: Faillerin Suç İşleme Nedenleri⁸⁷⁹

Suç Türü	Servet Hırsı	Irza Tasallut	Aşk	Sarhoşluk	Fuhuş ve Sefahat	Meyhanede Münazaa	Düşmanlık ve İntikam	Türlü Sebepler	TOPLAM	Yüzdelik
Devletin Dış Güvenliğini İhlal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Devletin İç Güvenliğini İhlal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Eşkıyalık	1	0	0	0	0	0	0	24	25	0,83
Eşkriyaya Yataklık	2	0	0	0	0	0	0	6	8	0,27
Devlet Malını Çalmak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Rüşvet	0	0	0	0	0	0	2	3	5	0,17
Planlayarak Öldürme	1	0	0	1	2	0	36	34	74	2,46
Planlamadan Öldürme	0	0	0	2	0	0	10	14	26	0,86
Zehirleyerek Öldürme	0	0	9	3	0	0	3	23	38	1,26
Katl-i Usul	0	0	0	1	3	0	2	3	9	0,30
Katl-i Furu	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0,03
Öldürmeye Teşebbüs	0	0	0	7	0	0	4	7	18	0,60
Uzuv Kesmek	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0,03
Tecavüz	2	4	5	12	1	10	5	17	56	1,86
Tecavüze Teşebbüs	0	11	0	1	5	2	3	25	47	1,56
Cebren Kız Kaçırarak	0	1	7	0	4	0	0	13	25	0,83
Sahtekarlık	1	1	0	0	0	0	0	3	5	0,17
Kalpazanlık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Kundakçılık	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0,07
Tehdid	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0,10
Darben Ölüme Sebebiyet Vermek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Kürtaj	0	3			3		1	2	9	0,30
Gece Örgütlü Anayolda Hırsızlık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Meskün Mahalde Duvar Delerek Hırsızlık	14	0	0	0	0	0	0	15	29	0,96

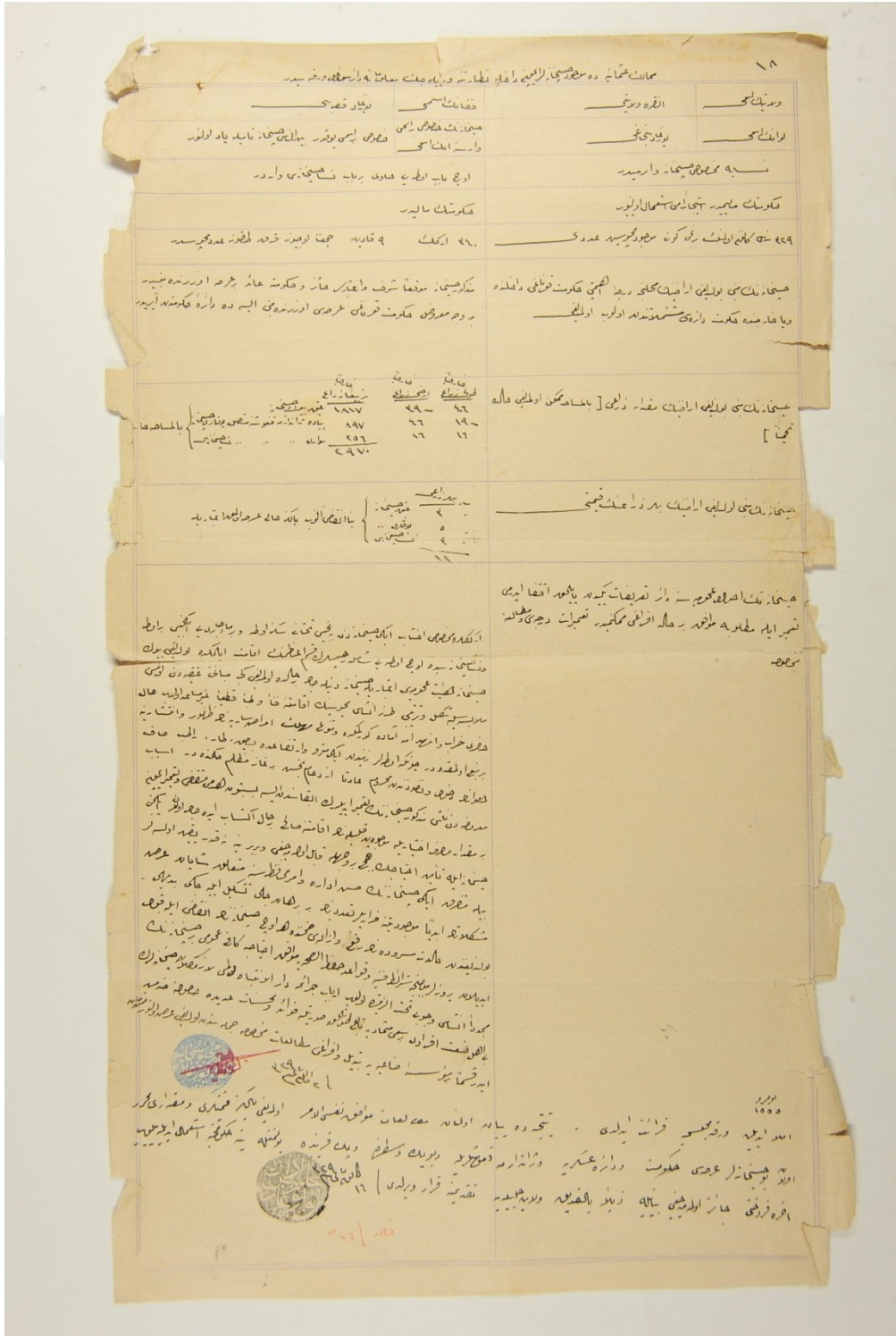
Ek 10: Faillerin Suç İşleme Nedenleri (Devamı)

⁸⁷⁹ BOA, DH. EUM. ADL. 8/22; BOA, DH. EUM. ADL. 13/18; BOA, DH. EUM. ADL. 14/25; BOA, DH. EUM. ADL. 15/30; BOA, DH. EUM. ADL. 19/13; BOA, DH. EUM. ADL. 23/37; BOA, DH. EUM. ADL. 23/38; BOA, DH. EUM. ADL. 24/9; BOA, DH. EUM. ADL. 24/27; BOA, DH. EUM. ADL. 31/29; BOA, DH. EUM. MTK. 9/5; BOA, DH. EUM. EMN. 19/13; BOA, DH. EUM. THR. 88/71.

Suç Türü	Servet Hırsı	Irza Tasallut	Aşk	Sarhoşluk	Fuhuş ve Sefahat	Meyhanede Münazaa	Düşmanlık ve İntikam	Türlü Sebepler	TOPLAM	Yüzdelik
Gece Silahlı Duvardan Aşarak ve Cebir ve Şiddetle Hırsızlık	12	0	0	10	0	0	32	9	63	2,10
İhafe Kastıyla Teşhir-i Silah	0	2		9	0	5	16	10	42	1,40
Memurin Zabitan ve Asakire Şetm ü Hakaret	0	0	0	14	0	5	37	46	102	3,39
Mahpus Kaçırarak ve Saklama	0	1	0	0	0	0	0	2	3	0,10
Bilalahiyet Saffet-i Resmîyede Bulunmak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Kalb Akçe Sürücülüğü	1			1			2	45	49	1,63
Darp ve Cerh	0	0	12	159	20	80	127	419	817	27,18
Kasıtsız Ölüme Sebebiyet Vermek	0	1	0	1	0	0	2	11	15	0,50
Hehk-i Irz ve İğfal-i Bakir	0	3	1	0	0	0	0	2	6	0,20
Fuhuşiyata Tahrik ve Alenen Fi'l-i Seni	0	10	6	12	2	0	1	12	43	1,43
Gençlere Sarf-ı Endazlık ve El İle Sarkıntılık	0	0	1	0	0	0	1	8	10	0,33
Usul ve Nizam Haricinde Tevkif	0	0	0	0	0	0	1	2	3	0,10
Yalancı Şahitlik	0	0	0	0	0	0		2	2	0,07
Zemm ve Kadh	0	0	1	1	0	0	5	21	28	0,93
Şetm ve Hakaret ve İftira	0	0	0	0	0	0	32	59	91	3,03
Dolandırıcılık	12		8	0	0	0	0	2	22	0,73
Sirkat-i Adiye	28	0	0	1	0	0	18	76	123	4,09
Yankesicilik ve Ahzlık	71				3		2	123	199	6,62
Adiyyen Hayvan Hırsızlığı	19	1	0	0	0	0	2	7	29	0,96
Emniyeti Suistimal	12	0	0	0	0	0		7	19	0,63
Kumarhane ve Piyango Küşadı	2	0	0	0	0	0	0	3	5	0,17
Nasik Malı Emlakı ve Erzakını İka ve Telef	8	0	0	0	0	0	50	68	126	4,19

Ek 10: Faillerin Suç İşleme Nedenleri (Devamı)

Suç Türü	Servet Hırsı	Irza Tasallut	Aşk	Sarhoşluk	Fuhuş ve Sefahat	Meyhanede Münazaa	Düşmanlık ve İntikam	Türlü Sebepler	TOPLAM	Yüzdelik
Mühür Fekki ve Emanet Eşya ve Evrak-1 Resmiye Ahzı	3	0	0	0	0	0	0	1	4	0,13
Bila Ruhsat Matbaa Küşadı ve Evrak-1 Muzırna Neşri ve Tedrisi	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0,03
Çocuk Tebdili ve Sirkati	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Telgraf Muhaberatını İhlal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Meşrubat-1 Muzırna ve Semmiyat Furuhtu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
İmtiyazat-1 Mezhebiyeye Taarruz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Asar-1 Kadimeyi Tahrib	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Mürur Tezkiresi ve Pasaport Sahtekarlığı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Serserilik	0	0	0	0	0	0	0	5	5	0,17
Sarhoşluk	0	0	1	13	0	0	0	32	46	1,53
Cünha ve Kabaihi Muhtelifi	1	0	1	113	55	44	173	385	772	25,68
TOPLAM	191	38	52	361	99	146	569	1550	3006	100,00



Ek 12: Çorum Merkez Kaza Hapishanesine Ait Yoklama Cetveli (BOA, DH. MB. HPS. 151/76)

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

انقره ولایتی دھلتہ ہجرت کر کے قاضی خانہ سنک اوچوز اولوز سنسہ عزراہ لکھنوی ہفتکچہ ولید

موقوفہ عدوت	درتہ سبک	درتہ سبک	ضانیہ کھویجہ		خو وقایہ کھویجہ		دینہ در ولایت کھویجہ	
			اناث	دکور	اناث	دکور	اناث	دکور
۱	۸۰	۱۵			۱	۱۸		۹
					۵	۱۸		۲۹
					۶	۱۶		۶۴
					۴	۱۸		۴۴
					۳	۱۸		۴۰

انقره ولایتی دھلتہ ہجرت کر کے قاضی خانہ سنک اوچوز اولوز سنسہ عزراہ لکھنوی ہفتکچہ ولید

موقوفہ عدوت

موقوفہ عدوت	درتہ سبک	درتہ سبک	ضانیہ کھویجہ		خو وقایہ کھویجہ		دینہ در ولایت کھویجہ	
			اناث	دکور	اناث	دکور	اناث	دکور
۱	۸۰	۱۵			۱	۱۸		۹
					۵	۱۸		۲۹
					۶	۱۶		۶۴
					۴	۱۸		۴۴
					۳	۱۸		۴۰

OSMANLI ARŞİVİ
DH.MB.HPS
151 76 2

DH.MB.HPS.00151.00076.002

Ek 13: Ceraim-i Umumiye Cetveli (BOA, DH. EUM. ADL. 23/37)

This is a large, multi-column handwritten ledger with Arabic script. The table has multiple columns with headers and rows of numerical data. The right side of the page contains a list of names and titles. The document is titled "Ceraim-i Umumiye Cetveli" and is identified by the reference number "BOA, DH. EUM. ADL. 23/37".

Ek 14: Vukuat-ı Cinaiye cetveli (BOA, DH. EUM. EMN. 22/5)

This is a handwritten ledger with Arabic script, titled "Vukuat-ı Cinaiye Cetveli". It features a table with several columns and rows, with some handwritten entries. The right side of the page contains a list of names and titles. The document is identified by the reference number "BOA, DH. EUM. EMN. 22/5".

Ek 15: Çete ile Yapılan Çatışmaya Dair Telgraf (BOA, DH. ŞFR. 570/108)

تلفرافنامه

شماره	ساعت اول ساعت	تاریخ	آتشباری عمل		تاریخی	کتابی	نومرایی	غریبی
			کشیده	اولدنی عمل				
۴۷۴۹	۴۹۰۵	۲۹-۵	کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		اورمانده	۴۷۴۹
۴۷۵۰			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۰
۴۷۵۱			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۱
۴۷۵۲			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۲
۴۷۵۳			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۳
۴۷۵۴			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۴
۴۷۵۵			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۵
۴۷۵۶			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۶
۴۷۵۷			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۷
۴۷۵۸			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۸
۴۷۵۹			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۵۹
۴۷۶۰			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۰
۴۷۶۱			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۱
۴۷۶۲			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۲
۴۷۶۳			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۳
۴۷۶۴			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۴
۴۷۶۵			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۵
۴۷۶۶			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۶
۴۷۶۷			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۷
۴۷۶۸			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۸
۴۷۶۹			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۶۹
۴۷۷۰			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۰
۴۷۷۱			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۱
۴۷۷۲			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۲
۴۷۷۳			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۳
۴۷۷۴			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۴
۴۷۷۵			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۵
۴۷۷۶			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۶
۴۷۷۷			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۷
۴۷۷۸			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۸
۴۷۷۹			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۷۹
۴۷۸۰			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۰
۴۷۸۱			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۱
۴۷۸۲			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۲
۴۷۸۳			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۳
۴۷۸۴			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۴
۴۷۸۵			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۵
۴۷۸۶			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۶
۴۷۸۷			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۷
۴۷۸۸			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۸
۴۷۸۹			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۸۹
۴۷۹۰			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۰
۴۷۹۱			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۱
۴۷۹۲			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۲
۴۷۹۳			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۳
۴۷۹۴			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۴
۴۷۹۵			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۵
۴۷۹۶			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۶
۴۷۹۷			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۷
۴۷۹۸			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۸
۴۷۹۹			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۷۹۹
۴۸۰۰			کمان	۲۹۰۴	۲۷۲۸		بالاخره	۴۸۰۰

تلفرافنامه

DH. ŞFR 570/108

DH.ŞFR.00570.00108.001


T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

۹۰

لوایح و تقاضای محالیه صولتیه عائد القاضی و قاضی

۱	حقیقتاً محمد علی اسدی	حقوقه در زندان آت فائده ارجی اوطار عبارتند -
۲	حقیقتاً -	نصف حقیقتاً - بودند -
۳	توضیحات -	بوند -
۴	سید علی محمدی تقدیرده مامور -	عناده ایضا - بودند -
۵	عابد علی -	عابد بودند -
۶	عابد علی -	برای ریاضه موجودند -
۷	موجودات عدوی	حقوقه در زندان جوگنا - موجودند -
۸	توضیحات -	بوند -
۹	حقیقتاً -	بندی اتمه زیادند -
۱۰	خارج از زندان ۹۸ الی ۹۷ مامورند -	ظاری ایثار اید حقیقتاً در زندان کوه در بند ارضیه و سیدی محمد علی -
۱۱	مذکران -	بوند -
۱۲	توضیحات -	بوند -
۱۳	مذکورین در زندان کوه در بند ارضیه و سیدی محمد علی -	بوند -
۱۴	مذکورین در زندان کوه در بند ارضیه و سیدی محمد علی -	بوند -
۱۵	مذکورین در زندان کوه در بند ارضیه و سیدی محمد علی -	بوند -
۱۶	مذکورین در زندان کوه در بند ارضیه و سیدی محمد علی -	بوند -
۱۷	مذکورین در زندان کوه در بند ارضیه و سیدی محمد علی -	بوند -
۱۸	مذکورین در زندان کوه در بند ارضیه و سیدی محمد علی -	بوند -
۱۹	مذکورین در زندان کوه در بند ارضیه و سیدی محمد علی -	بوند -
۲۰	مذکورین در زندان کوه در بند ارضیه و سیدی محمد علی -	بوند -

۹۱



OSMANLI ARŞİVİ

DH.MB.HPS.M

27 24 13

۵
ولایہ دارلہندہ آلائی قومانڈانک ۱۳۲۲ تاریخ

تذکرہ ہی صورت

۱- موروم تفریقک بوجورائے ملہور عاظم اولدی رہم قسقی استخبارتک صورت تدارک و تعقیباتک لڑا جانیہ بالہندہ بوندہ بے تعصب نظر و لڑنیہ اصحابہ تبارہ استخبارتک و تعقیباتک اصحابہ اشیا نقصانہ قارو قبالہ عینہ سلام تدارک مقصد و کما صورتہ اولدی تعقیباتک اصحابہ سلام توزیہ اشیا و لڑنیہ بارہیہ و نظام اجلا ایدہ ہی استخبارتک و تعقیباتک زبیدی سائل زکاید لڑر

۲- ایچہ آغازی لوزم کلہ تداریک و قوتلک تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال ایچہ اشیا ایدلہ آغزہ و بوندلہ تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال

۳- اشیا ایدلہ آغزہ و بوندلہ تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال

۴- تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال

۵- تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال

۶- تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال

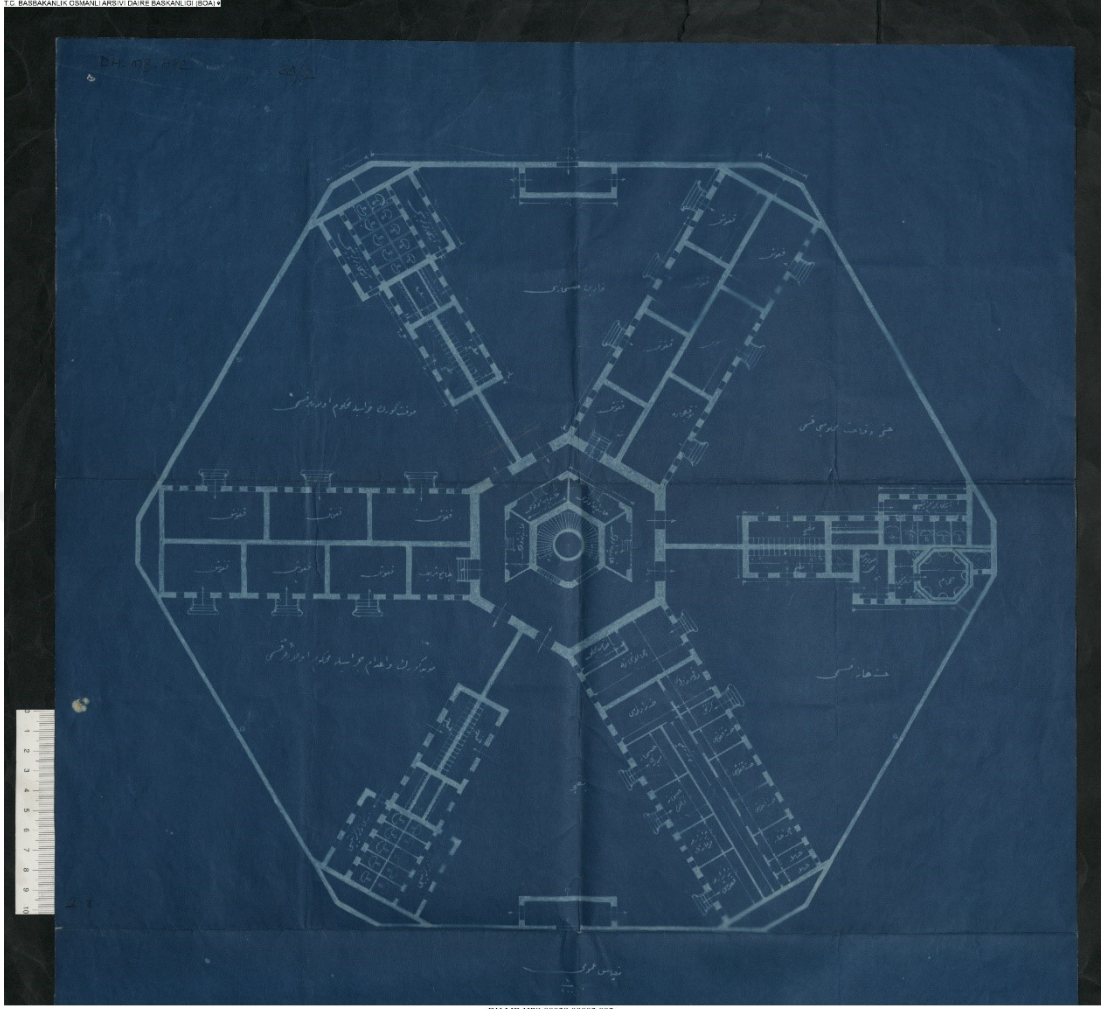
۷- تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال

۸- تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال

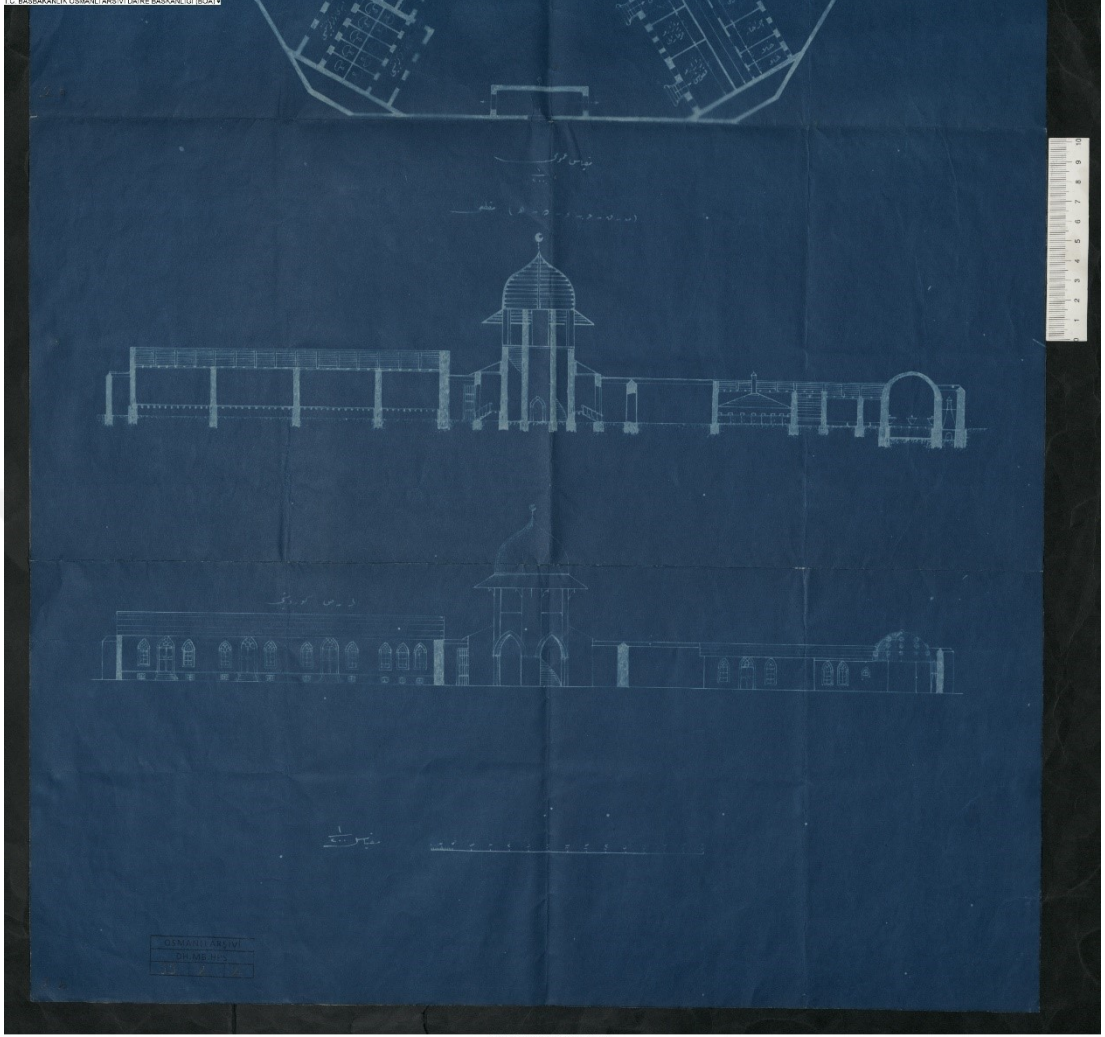
۹- تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال

۱۰- تعقیباتک لڑنیہ اشیا ایدلکمہ تعقیباتک مقصد بوجور ایچال

Ek 18/1: Ankara Hapishanesine Ait Plan Örneği (BOA, DH. MB. HPS. 39/2)



Ek 18/2: Ankara Hapishanesine Ait Plan Örneği (BOA, DH. MB. HPS. 39/2)



ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Ercimet SARIAY

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

Doğum Yeri ve Tarihi: 30.03.1968

Tel: 05063369289

E-posta: ercumentsariay@gmail.com

Yazışma Adresi: Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, Merkezi Derslikler 68100 AKSARAY

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Hacettepe Ü. Edebiyat F. Tarih Bölümü	1991
Yüksek Lisans	Nevşehir Ü. Sosyal Bil. Ens. Tarih Ana Bilim Dalı	2012

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
1994-1998	Kahramanmaraş Türkoğlu/Beyoğlu Turgut Reis Çok Programlı Lisesi	Tarih Öğretmeni
1998-...	Aksaray Ü.	Okutman/Öğretim Görevlisi

YABANCI DİL: İngilizce 63.75 (YDS)

YAYINLAR:

Mütefekkir, Aksaray Ü. İslami İlimler Fakültesi Dergisi Cilt: 2, Sayı: 4 Aralık 2015. "Takrir-i Sükûn Kanununa Dair Bazı Düşünceler" başlıklı makale.

II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, 2016 "1912 Yılı Cinayet Cetvellerine Göre Nevşehir, Arapsun (Gülşehir) Ve Ürgüp Kazalarında Suç ve Suçlular" başlıklı bildiri.

I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu, “II. Meşrutiyet Döneminde Anadolu’da Suç ve Suçlular (1912 Aksaray Kazası Örneği” başlıklı bildiri.

II. Uluslararası Aksaray Sempozyumu, (Yûsuf Hakîkî Baba’nın “Muhabbetnâme” Adlı Eserinde Geçen Tarihi Şahsiyetler).

